

የትህነግ አማራጭ ጥላቻና የፈፀመው የዘር ማጥፋት ወንጀል

የምርምር ውጤት

በአ/ክ/የሚ/ከፍ/ትም/ተቋማት ድረም
2015 ዓ.ም.

የትህነግ አማራጭ ጥላቻ እና የፈፀመው የዘር ማጥፋት ወንጀል

“የምርምር ውጤት”

መስከረም ፡ 2015

ባህር ዳር ፡ አትዩጽዩ

© በአማራ ክልል የሚገኙ ከፍተኛ ትምህርት ተቋማት

ፎረም መብቱ በህግ የተጠበቀ ነው

All rights reserved

በአማራ ክልል የሚገኙ ከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ፎረም

የመጀመሪያ ዕትም

መስከረም ፲ 2015 ዓ.ም.

አዘጋጅቶ

- ▶ ዶ/ር አዳነ ተስፋዬ (ባህር ዳር ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ አቶ ሙላት ኪሮስ (የአብክመ ፕላንና ልማት ቢሮ)
- ▶ አቶ አማረ ዳኛው (የኢትዮጵያ ስታትስቲክስ አገልግሎት)
- ▶ ዶ/ር ደነቀው ቢተው (ባህር ዳር ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ ዶ/ር ኃይሌ መኮንን (ባህር ዳር ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ ዶ/ር ካሱ መሐሪ (ወሎ ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ ዶ/ር አራጋው እሸቴ (ጎንደር ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ ዶ/ር አማረ ታሪኩ (ጎንደር ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ አቶ አንዱዓለም እሸቴ (ጎንደር ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ ዶ/ር አብዮት የኔዓለም (ባህር ዳር ዩኒቨርሲቲ)
- ▶ ዶ/ር አስማረ ደጃን ደመቀ (ወሎ ዩኒቨርሲቲ)

መታሰቢያነቱ

ይህ መፅሐፍ መታሰቢያነቱ በጦርነቱ ምንም ተሳትፎ ሳይኖራቸው በግፍ ለተገደሉ፣
አካላቸውን ላጡ፣ ተገደው ለተደፈሩ፣ለአያሌ ሰብአዊ እና ስነ- ልቦናዊ ጉዳት ለተዳረጉ ንጹህን
አማራጾች ይሁን፡፡

ምስጋና

ይህንን በሰው ዘር ይፈጽማል ተብሎ የማይገመት ግፍ፤ጭካኔና በደል እንድሁም የአማራን ዘር የማጽዳት ተግባር የተገበረው የትህነግ መራሽ ወራሪ ሀይል ለታሪክ ተመራማሪዎች እና ለሚቀጥለው ትውልድ መማሪያ ይሆን ዘንድ በዚህ መልኩ ምርምር በማካሄድ እንድሰነድ እና የምርምር ውጤቱ ወደ መጽሀፍትነት ተቀይሮ እውን እንድሆን ያደረጉት በአማራ ክልል የሚገኙ አስሩ የፌደራል ዩኒቨርሲቲዎች (በፎረማቸው አማካኝነት) ፤ የኢትዮጵያ ስታትስቲክስ አገልግሎት ፤ ሁሉም የአማራ ክልል ቢሮዎች፤መምሪያዎችና ጽ/ቤቶች ላደረጉት ጉልህ አስተዋፅኦ ከፍተኛ ምስጋና ይገባቸዋል።

በዚህ ጽሁፍ ዝግጅት ላይ በተለይም በምክትል ርዕሰ መስተዳድር ማዕረግ የማህበራዊ ክላስተር አስተባባሪ የሆኑት አቶ ስዩም መኮነን ጥናቱ ውጤታማ እንዲሆን ላደረጉት የአለት ከአለት ከትትልና እገዛ ላቅ ያለ ምስጋና ይገባቸዋል። በክልል ደረጃ የምርምር ውጤቱ ስኬታማ ለማድረግ የመስክ ሥራዎች እንዲሳለጥ ያደረጉት የአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት የፕላን ልማት ቢሮ ሀላፊ አቶ አንሙት በለጠ ምስጋና ይድረሣቸው። በሌላ መልኩ የጎንደር ዩኒቨርሲቲ የምርምርና ማህበረሰብ አገልግሎት ምክትል ፕሬዝዳንት ዶ/ር ቢኒያም ጫቅሎ የምርምሩን ወጭ በመሸፈን የቋንቋ እርምት እንድደረግና የተመራማሪዎች ሙሉ ወጭ በመቻል ጎንደር ከተማ ሥራዎችን እንድያጠናቅቁ ላደረጉት ቅንነት የተሞላበት አስተዋጽኦ ልዩ ምስጋና ይድረስልን። በመጨረሻም በቅርብ ጊዜ የተቋቋመው በአማራ ክልል በጦርነት የተጎዱ አካባቢዎች ፈንድ ጽ/ቤት ዋና ዳይሬክተር ዶ/ር አባተ ጌታሁን ፣ ዶ/ር አየነው በላይ ፣ አቶ መልኬ ታደሰ እና አቶ የኔጓድ እስቲበል ሥራ ከጀመሩበት ጊዜ አንስቶ መጽሀፉ እንዲሳብርና አሁን የያዘውን ቅርጽ እንድይዝ ላደረጉት ያላሳለሰ ጥረት ምስጋና ይገባቸዋል።

ምዕራፍ

አህጽሮተ ጥናት (Executive Summary).....	i
------------------------------------	---

ምዕራፍ አንድ፡ መግቢያ	1
----------------------	---

1.1 የጥናቱ ዳራ.....	1
------------------	---

1.2 የጥናቱ ዓላማዎች	2
----------------------	---

ምዕራፍ ሁለት፤ ጥናቱ የተካሄደበት ስነዘዴ	5
----------------------------------	---

2.1 የጥናቱ መቼት	5
--------------------	---

2.2 በጥናቱ ሂደት የተሳተፉ አካላት	6
-------------------------------	---

2.3 የጥናቱ አጠቃላይ ንድፍ.....	6
-------------------------	---

2.4 የጥናቱ አካላዮችና የናሙና አመራረጥ	7
----------------------------------	---

2.4.1 የጥናቱ አካላዮችና አጠቃላይ የቆጠራ ዘዴ (Census) ትግበራ	7
---	---

2.4.2 የናሙና አመራረጥ ዘዴ	9
---------------------------	---

2.4.3 የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎች	9
------------------------------	---

2.4.4 የጥናቱ መረጃ አስባሰብ ሂደት	9
--------------------------------	---

2.5 የጥናቱ መረጃ ትንተና ዘዴ	10
----------------------------	----

2.6 በመረጃ ስብሰባ ውቅት የተተገበሩ የስነምግባር መርሆች (Ethical Considerations).....	10
---	----

ምዕራፍ ሦስት፤ የጥናቱ ዋና ዋና ግኝቶች	11
---------------------------------	----

3.1 የትግራይ ወራሪ ኃይል በአዕምሮ ጤና፣ በስነ ልቦናና በአማራ ህዝብ ማህበራዊ መስተጋብር ላይ ያደረሰው ጉዳት	11
---	----

3.1.1 የአዕምሮ ጤናና የስነልቦና ጉዳቶች	12
-----------------------------------	----

3.1.2 ከስነልቦና ቁስለት ጋር የተያያዘ የአዕምሮ ህመም	18
--	----

3.1.3 ማህበራዊ መስተጋብር ላይ የደረሰ ጉዳት	28
--------------------------------------	----

3.1.4 ከስነልቦና ስብራት ጋር ተያይዞ የመጡ የአዕምሮ ጤና ችግሮችና ሰብአዊ ቅሶች ..	31
--	----

3.2 በወረራው ምክንያት የደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች መጠንና ስፋት	38
--	----

3.2.1 ወረራው በግለሰብ/ቤተሰብ ደረጃ ያደረሰው ጉዳት	38
---	----

3.2.2	በወረራው የደረሱ አስከፊ ሰብአዊ ጉዳቶችና ተያያዥ ወንጀሎች	41
3.2.3	የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ ከጥናቱ ተለዋዋጮች አንፃር	42
3.2.4	በወረራው የደረሱ ዋና ዋና የሰብአዊ ጉዳቶች መጠንና ስፋት	54
3.3	በወረራው ምክንያት የደረሱ ቁሣዊ ጉዳቶች	88
3.3.1	በትግራይ ወራሪ ኃይል በግለሰቦች የደረሰ ቁሳዊ ውድመት	88
3.3.2	በመንግስት ተቋማትና ተሽከርካሪዎች ላይ የደረሰ ውድመት	105
3.3.3	መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ላይ የደረሰ ውድመት	122
3.3.4	በትምህርት ዘርፍ የደረሰ ውድመት	126
3.3.5	ግብርና ተፈጥሮ ሃብት ላይ የደረሰ ውድመት	139
3.3.6	የመስኖ ልማት ዘርፍ	246
3.3.7	በጤና ዘርፍ የደረሰ ውድመት	247
3.3.8	ሥራና ሥልጠና ዘርፍ ላይ የደረሰ ውድመት	263
3.3.9	በኢንዱስትሪ ዘርፎች የደረሰ ውድመት	271
3.3.10	በኢንቨስትመንት ዘርፎች የደረሱ ውድመቶች	279
3.3.11	በቱሪዝም ዘርፍ የደረሱ ጉዳቶች	280
3.3.12	በእምነት ተቋማት ላይ የደረሱ ውድመቶች	284
3.3.13	በመንገዶችና ድልድዮች ላይ የደረሱ ውድመቶች	290
3.3.14	በመጠጥ ውሃ መሠረተ ልማቶች የደረሱ ውድመቶች	292
3.3.15	በንግድና ገቢያ ልማት ዘርፍ የደረሰ ጉዳት	299

ምዕራፍ አራት፤ መደምደሚያና ምክረ ሀሳቦች 303

4.1	መደምደሚያ	303
4.2	ምክረ ሀሳቦች	304
4.2.1	በስነልቦና፣ በአዕምሮ ጤናና በማህበራዊ መስተጋብር ላይ የደረሰውን ጉዳት አንዲያገግም ለማድረግ	305
4.2.2	የደረሱ ቁሣዊ ጉዳቶችን አንዲያገግሙ ወይም አንደገና አንዲቋቋሙ ከማድረግ አንፃር	307

አባሪዎች 313

አሀጽሮተ ጥናት (Executive Summary)

የትግራይ ነፃ አውጪ ግንባር (ት.ህ.ነ.ግ) ከፌዴራል መንበረ ስልጣኑ እንዲወርድ ከተደረገ በኋላ እራሱን ለጦርነት ሲያዘጋጅ ቆይቶ፤ የሀገሩን ዳር ድንበር ሲጠብቅ በነበረው በሰሜን እዝ የኢትዮጵያ መከላከያ ሰራዊት ላይ ጥቅምት 24 ቀን 2013 ዓ.ም ጥቃት አድርጓል። ወራሪው ሀይል በተመሳሳይ ቀን በአማራ ክልል ማዕከላዊ ጎንደር ዞን በጠገዴ ወረዳ በቅራቅር አካባቢ ወረራ ለመፈፀም ሞክሮ በአመራ ልዩ ኃይል ሚኒሻ እና ፈኖ ተመክቶ ተመልሷል። የፌዴራል መንግስት ባደረገው የህልውና ማስከበር ሂደት ትህነግ ከመቀሌ ወጥቶ ወደ ተንቤን ዋሻዎች ገብቶ ነበር። ሆኖም ግን የፌዴራል መንግስት በትግራይ ክልል ለሚኖሩ አርሶ አደሮች የእርሻ ስራ ማከናወኛ ጊዜና ለወራሪው ኃይል የጥሞና ጊዜ ለመስጠት በማሰብ በሰኔ ወር 2013 ዓ.ም. ያወጀውን የተናጠል የተኩስ አቁም ተከትሎ ወራሪው ኃይል በአማራ እና በአፋር ክልል ህዝብ ላይ መጠነ ሰፊ ወረራ አካሂዷል። በአማራ ክልል በሚገኙ 8 አስተዳደር ዞኖች ላይ ባደረገው መጠነ-ሰፊ ወረራ እጅግ ከፍተኛ የሆነ ሰብአዊ፣ ስነልቦናዊ እና ቁሳዊ ውድመትና ጉዳት አድርጓል። በዚህ ወረራ ምክንያት 1, 411, 313 ዜጎች ተሰደዉ በጊዜያዊ መጠለያ ካምፕ ውስጥ እና 10,824,143 ዜጎች ደግሞ በከፋ የምግብ እጦት ምክንያት እርዳታ ጠባቂ ሁኔታዎች።

የዚህ ጥናት ዋና ዓላማ የትግራይ ወራሪ ሀይል በአማራ ክልል ያደረሰውን የውድመትና የጉዳት አይነት፣ ስፋትና ጥልቀት ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ማጥናት ሲሆን፤ ወራሪው ቡድን በደረሰባቸው ስምንት የክልሉ አስተዳደር ዞኖች በሚገኙ ግለሰቦች፣ ተቋማትና መሰረተ ልማቶች ላይ የፈጸመውን መጠነ ሰፊ ውድመት ሳይንሳዊ የመረጃ መሰብሰቢያና ትንተና ዘዴዎችን በመጠቀም የጉዳቱን መጠን፣ ስፋትና አስከፊነት በአሀዝና በአይነት ለክቶ ለማስቀመጥና ወረራውን በተመለከተ የመረጃ ቋት እንዲኖር ማድረግ ነው። ስለሆነም ጥናቱ የደረሰውን ሰብአዊና ቁሳዊ ውድመትና ጉዳት ቆጠራና ያስከተለውን ምጣኔ ሀብታዊ ጉዳት በመሰነድ ማሳየትና በወራሪው ሳቢያ የደረሰውን የሰብአዊ፣ ስነልቦናዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና ቁሳዊ ጉዳቶች አይነት፣ ስፋትና ጥልቀት በግለሰብና በተቋማት ደረጃ ለይቶ ማደራጀት ነበር። ጥናቱ ህዝቡ በወረራው ከደረሰበት ጠባሳ እንዲያገግምና መሰል ችግሮች ዳግም እንዳይከሰቱ የሚያስችሉ የፖሊሲና ስትራቴጂያዊ አቅጣጫዎችን ለመንደፍ ያስችላል። በተጨማሪም ለሌሎች ጥናቶች መሰረት በመጣል የአማራ ህዝብ የደረሰበትን ሁለንተናዊ ቀውስ ለዓለም አቀፉ ማህበረሰብ ተደራሽ በማድረግ ትክክለኛ ግንዛቤ መፍጠርና የውድመቱንና የጉዳቱን መጠን፣ ስፋትና አስከፊነት በአሀዝና በአይነት ለክቶ በማስቀመጥ ወረራውን በተመለከተ የመረጃ ቋት እንዲኖር ማስቻል ነው።

ይህ ጥናት በትግራይ ወራሪ ሃይል ተይዘው በነበሩና ነፃ በወጡት ስምንት ዞኖች ስር በሚገኙ 87 ወረዳዎችና በስራቸው በሚገኙ 945 የቀበሌ አስተዳደሮች ከታህሳስ ሰባት እስከ ሚያዝያ 30/2014 ዓ.ም የተካሄደ ነው። ጥናቱን ያካሄዱት በክልሉ የሚገኝ የኒቨርሲቲዎች ፎረም፣ የኢትዮጵያ ስታትስቲክስ አገልግሎትና ጉዳዩ የሚመለከታቸው የክልሉ ተቋማት በመጣመር

ነው። ጥናቱ በዋናነት የቤት ለቤትና የተቋማት ሙሉ ቆጠራ (Census) ስነዘዴ የተጠቀመ ሲሆን፤ የሰብአዊና ስነልቦናዊ ጉዳዮችን በተመለከተ ጥልቅ መረጃ ለማግኘት ደግሞ፤ የቡድን ውይይት፣ ጥልቅ ቃለመጠየቅ፣ የመስክ ምልከታ እንዲሁም ፎቶ ግራፎችና ተንቀሳቃሽ ምስሎችን በመረጃ ምንጮች ተጠቅሟል።

በጥናቱ የተለዩ ዋና ዋና ግኝቶች በጥቅሉ ስነልቦናዊ፣ ሰብአዊና ቁሣዊ ባህሪ ያላቸው ጉዳዮች ሲሆኑ፤ ጉዳዮቹም በግለሰብና በተቋም ደረጃ ተለይተው ተመዝግበዋል። ምንም እንኳን ወረራው በመላው የአማራ ክልል ህዝብ ላይ በተለይም ወራሪው በደረሰባቸው አካባቢዎች በሚኖሩ ዜጎች ላይ ከፍተኛ የሆነ ስነልቦናዊ፣ ምጣኔሃብታዊ በጥቅሉ ሁለንተናዊ ውድመትና ጉዳት ማድረሱ እንደተጠበቀ ሆኖ በጠቅላላው 837,687 የሚሆኑ ሰዎች በቀጥታ በወረራው የተጎዱ ሲሆኑ ከእነዚህም መካከል በፆታ ሲታይ 409,178 የሚሆኑት ሴቶች ሲሆኑ፤ በእድሜ ደግሞ፤ 263,328 በላይ ህፃናት ናቸው። የትግራይ ወራሪ ሀይል በፈጸመው መጠነ ሰፊ ወረራ ምክንያት በአማራ ክልል፤ ህዝብና ተቋማት ላይ የደረሰውን ሰብአዊ፣ ስነልቦናዊና ቁሣዊ ውድመት (አይነት፣ መጠንና ስፋት) በተመለከተ የጥናቱን አህዛዊና አይነታዊ መረጃዎችን ባጣቀሰ መልኩ እንደሚከተለው በዝርዝር ቀርቧል፤

ከሰብአዊ ጉዳዮችና ተያያዥ ወንጀሎች አንጻር ሲታይ የትግራይ ወራሪ ሀይል በክልሉ በፈጸመው መጠነ ሰፊ ወረራ ምክንያት ዘርፈ ብዙ ስነልቦናዊና ሰብአዊ ቀውሶችን አድርጏል። በጥቅሉ በአማራ ህዝብ ላይ በወረራው የደረሰውን የስነልቦና ጫናና የመንፈስ ስብራት ሳይጨምር የጥናቱ አህዛዊ መረጃ በድምሩ 240,236 የሚሆኑ ሰዎች በተለያዩ መንገድ በቀጥታ የሰብአዊ ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑን ያመለክታል። ከዚህ ጋር በተያያዘ በጦርነቱ ምንም ዓይነት ተሳትፎ የሌላቸው ሰላማዊ ሰዎች ግድያ፣ ድብደባ፣ ቀላልና ከባድ የአካል ጉዳት፣ ተገዶ መደፈር፣ የጉልበት ብዝበዛ (በተለይ ተገደው ምሽግ እንዲቆፍሩ፣ ስንቅና ትጥቅ ተሸክመው መንገድ እንዲመሩ ማድረግ)፣ ክብረ-ነክ (ዘር ተኮር) ስድቦችና ዛቻዎች፣ እገታና አፈና፣ የጥይት ማብረጃ እንዲሆኑ በማሰብ ነዋሪዎችን የጦር መሳሪያ ሳይዙ በጦር ግንባር ፊት ለፊት እንዲሰለፉ ማድረግና ሌሎች ተያያዥነት ያላቸው ጉዳዮች በዋናነት ይጠቀሳሉ። የትግራይ ወራሪ ሀይል በአጠቃላይ 29,008 ሰዎች ላይ ድብደባ፣ 33,537 ሰዎች ላይ የጉልበት ብዝበዛ፣ 103,721 ሰዎች ላይ ጉንተላና ዛቻ፣ 7,460 ሰዎች አድራሻቸው እንዲጠፋ በማድረግ ወይም የት እንዳሉ የማይታወቅ አድርጓል። 7,003 የሚሆኑ ሰላማዊ ሰዎች በጦርነቱ ምንም ዓይነት ተሳትፎ ሳያራቁ ተገደለዋል። በአስቃቂ ሁኔታ ከተገደሉት ውስጥ 1797 የተረሹት፣ 579 በድብደባና 839 መድሐኒት በማጣት የሞቱ ናቸው። ከእነዚህ መካከልም የጅምላ ግድያ መኖሩን ጥናቱ ባደረገው የመስክ ምልከታ፣ በቡድን ውይይትና ጥልቅ ቃለ-መጠይቅ ባገኛቸው መረጃዎች ማረጋገጥ ተችሏል። በቀጥታ የግድያ እርምጃ ከተወሰደባቸው ሰላማዊ ሰዎች በተጨማሪም ቁጥራቸው በርካታ ግለሰቦች በመድኃኒት እጦትና በረሃብ እንዲሞቱ ሆነዋል። ሌላው ወረራው ኃይል ካደረሳቸው አስከፊ የሰብአዊ ጉዳዮች መካከል አስገድዶ መድፈር አንዱና ዋነኛው ሲሆን፤ በዚህም 1939 ሰዎች የጉዳቱ ሰለባዎች ሁነዋል። ኢትዮጵያዊነት ወግና ባህልን በሚፃረር መልኩ በቡድን፣ በባልና በቤተሰብ ፊት፣ የካህናት ሚስቶች ላይ የተፈጸመ መሆኑ የወራሪ ሀይሉን ነውረኝነትና በአማራ ህዝብ ላይ ያለውን መሪ ጥላቻ የሚያሳይ ነው። ከተደፈሩት ውስጥም ሃያ ዘጠኝ ወንዶች ግብረሰዶም ተፈጽሞባቸዋል።

በተጨማሪም ተደፍረው ካረዝቱ ሴቶች መካከል በጸጸት እራሳቸውን ያጠፉ መኖራቸውንም ከመረጃ ምንጮች ተረጋግጧል።

የዚህ ጥናት ውጤት እንደሚያመለክተው የትግራይ ወራሪ ኃይል የማህበረሰቡን ሞራል ዝቅ ለማድረግ መጠነ ሰፊ ጉዳዮችን የፈጸሙ ሲሆን፤ በወራሪው ሃይል በኩል ሞትን፣ ጦርነትን፣ ስደትንና ጥቃትን ለህብረተሰቡ ለማለማመድ ይደረጉ የነበሩ ጥረቶች ከፍተኛ ነበሩ። በህብረተሰቡ ላይ የቤተሰብ መስተጋብር መዛባት፣ ተስፋቢነት፣ የአምሮ ጤና መጓደልና ተያያዥ የአዕምሮ እድገት መቀጨጭ ስጋቶችና የሰብዕና መቃወስ ደርሶባቸዋል። ወራሪው በተደረገባቸው ከተሞች ውስጥ በጥናቱ ከተገኙና የሰብዓዊና ቁሳዊ ጉዳት ከደረሰባቸው 429,443 ግለሰቦች መካከል የስነልቦና ቀውስ ያለባቸው ስለመሆኑ ለቀረበላቸው ጥያቄ በሰጡት መልስ መሰረት 73.6 በመቶ ያህሉ አንድና ከዚያ በላይ ለሆኑ ተደራራቢ የስነልቦና ችግሮች መጋለጣቸው ተረጋግጧል። በተለያዩ የስነልቦና መለኪያዎች ሲታይ ደግሞ፤ ጭንቀት ያለባቸው 70 በመቶ፣ ድብርት(ድባቄ) 64 በመቶ፣ ተስፋቢነት 55 በመቶ፣ ከሥነልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ ለሚታይ ከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር የተጋለጡ 50 በመቶ ፣ እና ራስን ለማጥፋት የማሰብ ችግር ያለባቸው 34 በመቶ መሆኑን ያሳያል። ከሥነልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ ለሚከሰት ከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር ከታየባቸው ሰዎች ውስጥ 87% የሚሆኑት ራሳቸውን የማጥፋት ሙከራ አድርገዋል ወይም ሃሳቡ ነበራቸው። በአጠቃላይ ሲታይ ይህ ጥናት የትግራይ ወራሪ ኃይል በአማራ ህዝብ ላይ በአጭር እና በረጅም ጊዜ ሊታየ የሚችሉ በባህሪ፣ በስሜትና በአስተሳሰብ ከፍተኛ የስነልቦናና የስነአዕምሮ ጠባሳ ጥሎ እንዳለፈ አሳይቷል።

ቁሳዊ ጉዳዮቹን በተመለከተ ወራሪው ከቤተሰብ ጥሪት ጀምሮ መንግስታዊና መንግስታዊ ባልሆኑ ተቋማት፣ የግል ድርጅቶች እንዲሁም የመሰረተልማት አውታሮች ላይ መጠነ ሰፊ ጉዳዮችን አድርጏል። ይህ ውድመትም በጥቅሉ በገንዘብ ሲተመን ከብር 291,816,377,953 (ሁለት መቶ ዘጠና አንድ ቢሊየን ስምንት መቶ አስራ ስድስት ሚሊየን ሶስት መቶ ሰባ ሰባት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ሶስት ብር) በላይ ነው። ከዚህ መካከልም ብር 3,314,277,222 (ሶስት ቢሊየን ሶስት መቶ አስራ አራት ሚሊየን ሁለት መቶ ሰባ ሰባት ሺህ ሁለት መቶ ሃያ ሁለት ብር) የሚሆነው የመኖሪያ ቤትና የቤት ውስጥ ንብረቶች ውድመት ሲሆን፤ በመንግስታዊ በሆኑ ድርጅቶች ላይ የደረሰው ውድመት 38,538,163,913 (ሠላሳ ስምንት ቢሊየን አምስት መቶ ሠላሳ ስምንት ሚሊየን አንድ መቶ ስልሳ ሦስት ሺህ ዘጠኝ መቶ አስራ ሦስት ብር) ይደርሳል። መንግስታዊ ባልሆኑ ተቋማት ላይ የደረሰ ውድመት 503,020,865 ብር (አምስት መቶ ሦስት ሚሊየን ሃያ ሺህ ስምንት መቶ ስልሳ አምስት ብር) ተመዝግቧል።

የአለም ሰብአዊ መብት ድንጋጌና ስምምነቶች እንደሚያሳዩት በጦርነት ወቅት የጤና ተቋማትና አገልግሎቶች ከማንኛውም አደጋ መጠበቅ እንዲቻል መሰረታዊ ህግ ነው። በዚህ መሰረትም ይህንን ህግ መተላለፍ እንደጦር ወንጀል ይቆጠራል። ወራሪው የትግራይ ሀይል በወራሪው ወቅት መሰል አስከፊ ጥፋቶችን በማድረስ የጦር ወንጀል ፈጽሟል። ከ653 በላይ የጤና ተቋማት ውድመትና ጉዳት ደርሶባቸዋል። ይህ ውድመትም በጥቂቱ ብር13,221,443,919 (አስራ ሶስት ቢሊየን ሁለት መቶ ሃያ አንድ ሚሊየን አራት መቶ አርባ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ

አስራ ዘጠኝ ብር) እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል። ከእነዚህም መካከል ሰፊውን የገጠሩን ማህበረሰብ መሰረታዊ የሆኑ የጤና አገልግሎቶችን የሚሰጡ 297 ጤና ኬላዎች፣ 272 ጤና ጣቢያዎች፣ ከሠላሳ በላይ ሆስፒታሎች፣ ከሃያ አምስት በላይ ክሊኒኮች እና ከ21 በላይ ክሊኒኮች የወደሙ ሲሆን በውስጣቸው የሚገኙ የህክምና መሣሪያዎችና መድሐኒት ወድመዋል፤ እንዲሁም ተዘርፈዋል። በተጨማሪም ለሰፊው የማህበረሰብ ክፍል ለድንገተኛና ነፍስ አድን የህክምና እርዳታ መስጫነት የሚያገለግሉ አራት የደም ባንኮች፣ አንድ የአክሲድን ማምረቻ ፕላንትና ከስልሣ አራት በላይ አምቡላንሶች ወድመዋል፤ ተዘርፈዋል። በሰላምም ይሁን በጦርነት ወቅት አገልግሎት የሚሰጥ አንድ የማገገሚያ ማዕከልና አንድ የህብረተሰብ ጤና ኢንሰቲትዩት ወድመዋል። በእነዚህ የጤና ተቋማት ውድመት ምክንያት ጉዳት በደረሰባቸውና አጎራባች ወረዳዎች የሚኖሩ አስራ ሁለት ሚሊየን ዜጎች የጤና አገልግሎት ማግኘት እንዳይችሉ ሆነዋል። በተቋማቱም ውድመት ምክንያት በጥቂቱ ከ800 በላይ ሰዎች በጤና አገልግሎት መቋረጥ ወይም እጦት ምክንያት ለሞት ተዳርገዋል። እንደ ኢትዮጵያ ላሉ ታዳጊ ሀገራት የግል የጤና ተቋማት የጤና አገልግሎት ሽፋኑን ለመጨመር ከፍተኛ አስተዋጽኦ ቢኖራቸውም፤ የትግራይ ወራሪ ሀይል ከአርባ ሰባት በላይ የግል ክሊኒኮችንና አስራ ሰባት ፋርማሲዎችን ዘርፏል፤ አውድሟል። ይህም የጤና አገልግሎት ተደራሽነቱን በከፋተኛ ደረጃ ጎድቶታል። የመንግስትንና የግል የጤና ተቋማትን በበጀትም ሆነ በግብዓት የሚያስተዳድሩ ከ32 በላይ የጤና ጥበቃ ጽ/ቤቶችና መምሪያዎች ወድመዋል።

ትምህርት ለአንድ ክልልም ሆነ ሀገር ሁለንተናዊ እድገት መሰረት እንደሆነ ይታመናል። ስለዚህም ማንኛውም ወረራ ሆነ ጦርነት ሲካሄድ፤ እነዚህን ተቋማት ከውድመት መጠበቅ እንደሚገባ አለምአቀፍ ህግጋትና ስምምነቶች ይደነግጋሉ። የትግራይ ወራሪ ኃይል ግን ይህን በሚጻረር መልኩ እነዚህ ተቋማት ላይ ትኩረቱን በማድረግ ከ1165 በላይ ከቅድመ መደበኛ እስከ ከፍተኛ ትምህርት ተቋማትና በክልሉ በሚገኙ ሶስት የፌዴራል መንግስት ዩኒቨርሲቲዎች ላይ ከፍተኛ ውድመት አድርጏል፤ ዘረፋም ፈፅሟል። በዚህም ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው የመማሪያ ህንፃዎች፣ ቤተሙከራዎች፣ መጻሕፍት፣ የትምህርት ግብዓቶችና የትምህርት ፅህፈት ቤቶች ወድመዋል፤ ተዘርፈዋል። ይህ ጉዳትም በገንዘብ ሲተመን 25,932,940,783 ብር (ሃያ አምስት ቢሊየን ዘጠኝ መቶ ሠላሳ ሁለት ሚሊየን ዘጠኝ መቶ አረባ ሺህ ሰባት መቶ ሰማኒያ ሦስት ብር) የሚገመት ነው። በዚህም ውድመት ሳቢያ ከግማሽ ሚሊዮን በላይ ተማሪዎች ትምህርታቸውን ያቋረጡ ሲሆን፤ ይህን ተከተሎም ተማሪዎቹና ቤተሰቦቻቸው ከፍተኛ ለሆነ ስነልቦናዊና ሞራላዊ ውድቀት ተዳርገዋል።

በጥናቱ ከታዩት አስከፊ ጉዳዮች መካከል ወራሪው ኃይል የማህበረሰቡን ባህልና እሴት ለማጥፋት አልሞ በመንቀሳቀስ ሃምሳ አራት የክልሉን ባህል ለማስተዋወቅ የሚሰሩ ተቋማትን አውድሟል። ይህ ጥናት ካገኛቸው ግኝቶች መካከል የሃይማኖት ተቋማት ውድመት ሌላው ሲሆን፤ እነዚህ ተቋማት ከማንኛውም የፖለቲካ ድርጅት ነፃ በመሆን የህብረተሰቡን የስነልቦናና የመንፈስ ሞራል በመገንባት የሚሰሩና በህብረተሰቡ ትልቅ ቦታ የሚሰጣቸው ተቋማት ቢሆኑም፤ የትግራይ ወራሪ ሃይል 190 ተቋማትን በማውደም በማህበረሰቡ ላይ ከፍተኛ የስነልቦናና የመንፈስ መሰበርን አድርጏል። በተጨማሪም አጼ ሚኒልክ በአድዋ ጦርነት ይጠቀሙባቸው የነበሩ መነጻርና ጎራዴን ጨምሮ ከ457 በላይ የሚሆኑ የተለያዩ

ነገሰታት ይጠቀሙባቸው የነበሩ የመመገቢያ ዕቃዎች፣ አልባሳት፣ በዋጋ ሊተሙኑ የማይችሉ ታሪካዊ ቅርሶች ተዘርፈዋል፤ ወድመዋል። የተፈጥሮ ቱሪዝም መስህቦች በወረራው ምክንያት በመቃጠላቸው (ለምሳሌ፤ በሰሜን ሸዋ የሚገኘው የጓሳ ፓርክ) እና ዛፎቹ በመጨፍጨፋቸው በውስጡ የነበሩ ብርቅዬ እንስሳትም ሞተዋል፤ እንዲሁም ከቀያቸው ተሰደዋል። ይህንንም ተከትሎ በወረራው ምክንያት በአጠቃላይ በ868 የቱሪዝም ተቋማት ላይ በደረሰው ውድመት ብር 9,740,595,623 (ዘጠኝ ቢሊየን ሰባት መቶ አርባ ሚሊየን አምስት መቶ ዘጠና አምስት ሺ ስድስት መቶ ሃያ ሶስት ብር) የሚገመት ጉዳት ደርሷል።

የአማራ ክልል የኢንዱስትሪ እና ኢንቨስትመንት ልማት ባለፉት ሶስት አመታት በመነቃቃት ላይ የነበረ ቢሆንም፤ በወራሪው ተይዘው ከነበሩት ቦታዎች መካከል ፤ ኮምቦልቻ ከተማ አካባቢ ክልሉ ውስጥ ከሚገኙ ዋና የኢንዱስትሪ ማዕከላት አንዱና ዋነኛው ነው። ከወደመት 850 የኢንዱስትሪ ተቋማት ውስጥ ሰባ ስምንት የግብርና ነክ፣ ሁለት መቶ ስልሳ ስምንት የጨርቃጨርቅ፣ አራት መቶ ሃምሳ አንድ የእንጨትና የብርታብረት እንዲሁም ሃምሳ ሶስት የኬሚካልና የግንባታ ግብዓቶች አምራች ኢንዱስትሪዎች ይገኙበታል። በተወረሩት የተለያዩ አካባቢዎች የውድመት የኢንቨስትመንቶች 1775 ይደረሳሉ። የውድመት ሁኔታቸውም ሲታይ ከትምህርትና ከጤና ተቋማት በመቀጠል ከፍተኛ ዝርፊያና ውድመት የደረሰው በኢንዱስትሪዎች እና ኢንቨስትመንቶች ላይ ነው። በጥቅሉ የደረሰው ውድመት በገንዘብ ሲሰላ ብር 40,807,480,348.23 (አራባ ቢሊየን ስምንት መቶ ሰባት ሚሊየን አራት መቶ ሰማኒያ ሺህ ሦስት መቶ አርባ ስምንት ብር) እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል።

በአብዛኛው ወረራው የተካሄደው ከፍተኛ የግብርና እንቅስቃሴ በሚደረግባቸው ከሰኔ እስከ መስከረም ባሉት ወራት በመሆኑ ከፍተኛ ውድመት ደርሷል። በወረራው ወቅት በግለሰብ ባለቤትነት የተያዙ የግብርና ሀብትና ንብረት፣ በተለያዩ ተቋማትና ጽ/ቤቶች የሚገኙ ሕንፃዎችና በውስጣቸው የነበሩ ንብረቶች ሁሉ ወድመዋል። ከውድመቶቹ መካካልም በቤተሰብ ደረጃ የደረሰ ጉዳት በሰብል (የብዕርና የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች)፣ በአትክልትና በስራስር፣ በቋሚ ተክልና በቤት እንስሳት ላይ ውድመት ደርሷል። ለአብነትም 153,693 ዶሮዎች፣ 35,464 ፍየሎች፣ 27,636 በጎች፣ 8,701 በሬዎች፣ እና 7,044 ላሞች ታርደው ተበልተዋል፤ ተዘርፈዋል ተገለዋል እንዲሁም 4,638 የንብ ቀፎዎች ተዘርፈዋል። በጠቅላላው ከብር 1,232,564,487 (አንድ ቢሊየን ሁለት መቶ ሰላሳ ሁለት ሚሊየን አምስት መቶ ስልሳ አራት ሺ አራት መቶ ሰማኒያ ሰባት ብር) በላይ የሚገመት የቤት እንስሳት ውድመት ተመዝግቧል።

በተፈጥሮ ሀብት ላይ የደረሰው ጉዳት ደግሞ፤ በግል፣ በማህበረሰብና በመንግሥት ደን ላይ የደረሰ ሲሆን፤ ግምቱ 19,195,384,555 (አስራ ዘጠኝ ቢሊየን አንድ መቶ ዘጠና አምስት ሚሊየን ሶስት መቶ ሰማኒያ አራት ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ አምስት ብር) የሆነ ጉዳት አስከትሏል። የግብርና እና የተፈጥሮ ሥነ-ምግባር ተቋማትን በተመለከተም፤ ሁለት የግብርና ምርምር ማዕከላት፣ አንድ የአፈር ለምነት ምርምርና አንድ ቲሹካልቸር ቤተሙከራዎች፣ 233 የአርሶ አደር ማሰልጠኛ ጣቢያዎች፣ 3217 ማህበራት፣ 139 የእንስሳትና የዕፅዋት ክሊኒኮች፣ አስራ ዘጠኝ ችግኝ ጣቢያዎች፣ ሁለት የዶሮ እርባታ ኢንተርፕራይዞች በመዝረፍና በማውደም

ብር 31,203,675.509 (ሰላሳ አንድ ቢሊየን ሁለት መቶ ሶስት ሚሊየን ስድስት መቶ ሰባ አምስት ሺህ አምስት መቶ ዘጠኝ ብር) የሚገመት ጉዳት ደርሷል። በዞን፣ ወረዳና ቀበሌ ደረጃ የሚገኙ የግብርና ጽ/ቤቶችን በመዘረፍና በማውደም ከፍተኛ የንብረት ውድመትና ዘረፋ ተፈጽሟል። በሁሉም የግብርና ተቋማትና ጽ/ቤቶች አገልግሎት ይሰጡ የነበሩ የመንግስት ተሽከርካሪዎች ላይ የደረሰው ውድመትና ዘረፋም ከፍተኛ ነበር።

ወረራው በተካሄደበት አካባቢ የመጠጥ ውሃና መስኖ መሠረተልማት አውታሮች ላይ ከፍተኛ ጉዳት ደርሶባቸዋል። በውሃ ተቋማትና መሠረተ ልማት ላይ የደረሰው ጉዳት በቁጥር ሲታይ 336 የጎለበቱ ምንጮች፣ 280 የእጅ ጉድጓዶች፣ 59 የውሃ አገልግሎት ጽ/ቤቶችና ማህበራት፣ 64 የውሃ ማጠራቀሚያ ታንክሮች፣ 34 ጥልቅ የውሃ ጉድጓዶችና 38 የውሃ ቦናዎች እንደወደሙና 19 ጀነሬተሮች መዘረፋቸው ተረጋግጧል። የደረሰው ውድመትና ዘረፋ ግምታዊ ስሌት ብር 1,107,857,401 (አንድ ቢሊየን አንድ መቶ ሰባት ሚሊየን ስምንት መቶ ሃምሣ ሰባት ሺህ አራት መቶ አንድ ብር) ሆኗል።

የመስኖ ልማትን በተመለከተ የተለያዩ ደረጃ ያለቸው የመስኖ ካናሎች፣ ግድቦች፣ ኩሬዎችና በማሣ ላይ በመስኖ የለማ አትክልትና ፍራፍሬ ላይ ከፍተኛ ውድመት የደረሰ ሲሆን፤ በመስኖ መልማት የነበረበት መሬት ባለመልማቱ ምክንያት የደረሰ ኪሣራን ጨምሮ የደረሰው ጉዳት 15,664,410,158 ብር (አስራ አምስት ቢሊየን ስድስት መቶ ስልሳ አራት ሚሊየን አራት መቶ አስር ሺህ አንድ መቶ ሃምሣ ስምንት ብር) መሆኑ ተረጋግጧል።

በአጠቃላይ ይህ ወረራ በአማራ ክልል ብሎም በሀገሪቱ መጠነ ሰፊ ሞት እንዲሁም ሌሎች ሰብዓዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና ስለልቦናዊ ውድመቶችን አስከትሏል። በመሆኑም ተማሪዎች ከትምህርት ገበታቸው ተገልለዋል፤ በተለይም እናቶች ህጻናትና መላው የጉዳቱ ሰለባ የማህበረሰብ ክፍል በጤና አገልግሎት አለመኖር ለሞትና ለከፋ የጤና ችግሮች ተጋልጧል። አምራች ኢንዱስትሪው በወራሪው ኃይል በመንዳቱ ሳቢያ መጠነ ሰፊ የስራ አጥነት ምጣኔ ታይቷል። በተጨማሪም የሀገሪቱ ኢኮኖሚ የጀርባ አጥንት የሆነው የግብርናው ክፍለ ኢኮኖሚ በከፍተኛ ሁኔታ ወድሟል። በመሆኑም የክልሉ አርሶ አደሮች ለከፋ ድህነት ተጋልጠዋል፤ የሀገሪቱንም የድህነት ምጣኔ በእጅጉ ከፍ አድርጎታል።

የክልሉና የፌዴራሉ መንግስታት እንዲሁም ሌሎች ባለድርሻ አካላት አፋጣኝና ዘላቂ የሆነ ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና ስለልቦናዊ እስትራቴጅ በመንደፍና በመተግበር ማህበረሰቡን ከገጠመው የከፋ ችግር ሊያወጡት ይገባል። ለዚህም እስትራቴጅ ትግበራም የሀብት ማፈላለግና የማሰባሰብ ስራ በሰፊው ማከናወን ይጠይቃል። በአጠቃላይ የአማራ ህዝብ እየደረሰበት ካለው መጠነሰፊ ጥቃት እንዲጠበቅ ህጋዊም ሆነ ፖለቲካዊ ከላላ ስለሚያስፈልገውና ለወደፊቱም መሰል ችግሮች እንዳይከሰቱ የፌዴራልና የክልሉ መንግስት እንዲሁም ሌሎች ጉዳዩ የሚመለከታቸው አካላት ከፍተኛ ርብርብ ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

ምዕራፍ አንድ፡ መግቢያ

1.1 የጥናቱ ዳራ

የአማራ ብሔራዊ ክልልዊ መንግስት በኢትዮጵያ ከሚገኙ የተለያዩ ክልሎችና ጎረቤት ሃገራት ጋር የሚዋሰን ሲሆን፤ የአፋር ክልል በምስራቅ፣ የትግራይ ክልልና ኤርትራ በሰሜን፣ ሱዳን በምዕራብ፣ ቤኒሻንጉል ጉምዝ በደቡብ ምዕራብና የኦሮሚያ ክልል በደቡብ ያዋስኑታል። የአማራ ብሔራዊ ክልልዊ መንግስት በስሩ አስራ ሶስት የዞን አስተዳደሮችና ስምንት ሪጀዮንሊቲያን ከተሞች፣ አንድ ሙቶ አርባ አንድ የገጠር ወረዳዎችና ሰባ ሰባት የከተማ አስተዳደሮችን ያቀፈ ነው።

የትግራይ ህዝብ ነፃ አውጪ ግንባር (ት.ህ.ነ.ግ) ሁሉን አቀፍ በሆነ ሕዝባዊ አመጽ ከፌደራል መንበረ ስልጣኑ እንዲወርድ ከተደረገ በኋላ ወደ ትግራይ ክልል ጠቅልሎ በመግባት እራሱን ለጦርነት ሲያዘጋጅ መቆየቱ ይታወቃል። በመሆኑም ያለ የሌለውን ኃይል በመጠቀም የሀገሩን ዳር ድንበር ሲጠብቅ በነበረው የኢትዮጵያ መከላከያ ሰራዊት የሰሜን እዝ ላይ ጥቅምት 24 ቀን 2013 ዓ.ም. ዘግናኝና አስቃቂ ጭፍጭፋ ፈጽሟል። ወራሪው ሀይል በተመሳሳይ ቀን በአማራ ክልል ማዕከላዊ ጎንደር አስተዳደር ዞን በቀራቅር አካባቢ ወረራ ለመፈጸም ሞክሮ በአካባቢው ፋኖና ሚሊሻ እንዲሁም በአማራ ልዩ ኃይል ተመክቶ ተመልሷል። የፌደራል መንግስት የሕግ ማስከበሩን እርምጃ በመቀጠል የትግራይ ወራሪ ኃይል ከመቀሌ ወጥቶ ወደተንቤን ዋሻዎች ገብቶ ነበር።

ሆኖም ግን የፌደራል መንግስት በትግራይ ክልል ለሚኖሩ አርሶ አደሮች የእርሻ ስራ ማከናወኛ ጊዜና ለወራሪው ኃይል የጥሞና ጊዜ ለመስጠት በማሰብ በሰኔ 2013 ዓ.ም. ተኩስ አቁም በማወጅ ከክልሉ ሲወጣ፤ ወራሪው ኃይል በአማራና በአፋር ክልሎች ህዝብ ላይ መጠነ ሰፊ ወረራ አካሂዷል። በአማራ ክልል በሚገኙ ስምንት ዞኖች ሥር በሚገኙ 89 ወረዳዎች፣ 979 የቀበሌ አስተዳደሮች ላይ ከሰኔ 2013 እስከ ታህሣሥ 2014 ዓ.ም በነበረው ጊዜ ውስጥ ባደረገው መጠነ ሰፊ ወረራ እጅግ ከፍተኛ የሆነ ሰብአዊ፣ ስነልቦናዊና ቁሳዊ ውድመት አድርጓል። በዚህ ወረራ ምክንያት 2.3 ሚሊዮን ግለሰቦች ከቀያቸው የተፈናቀሉ ሲሆን፤ ከእነዚህ ውስጥም 1, 411, 313 ግለሰቦች በጊዜዊ መጠለያ ካምፕ ውስጥ የተጠለሉ ሲሆን፤ ቀሪዎቹ ደግሞ፤ ቤት በመከራየትና ከቤተዘመድ ጋር በመጠጋት ጊዜውን ለማሳለፍ ተገደዋል። በተጨማሪም 10,824,143 ዜጎች በከፋ የምግብ እጦት ምክንያት እርዳታ ጠባቂ እንዲሆኑ ተደርጓል።

በዚህ የተነሳ በአማራ ህዝብ ላይ የደረሰውን የጉዳት አይነት፣ ስፋትና ጥልቀት ሳይንሳዊ በሆነ መንገድ ማጥናት አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል። በመሆኑም ይህ ጥናት የትግራይ ወራሪ ሀይል በደረሰባቸው ስምንት የክልሉ ዞኖች ውስጥ በሚገኙ ግለሰቦች፣ ተቋማትና መሰረተልማቶች ላይ የፈጸመውን መጠነ ሰፊ ውድመት ሳይንሳዊ የመረጃ መሰብሰቢያና የትንተና ዘዴዎችን በመጠቀም የጉዳቱን መጠን፣ ስፋትና አስከፊነት በአህዝብና በአይነት ለክቶ ለማስቀመጥና ወረራውን በተመለከተ የተሟላ መረጃ እንዲኖር ለማድረግ ታልም የተከናወነ ጥናት ነው። ከዚህ በተጨማሪ ጥናቱ በቀጣይ በጦርነቱ ውድመት የደረሰበትን የክልላችንን ህዝብ መልሶ ለማቋቋምና የወደሙ ተቋማትን መልሶ ለመገንባት ለሚደረገው እንቅስቃሴ እና ለስትራቴጂክ አቅድ ዝግጅት መነሻ የመረጃ ምንጭ ሁኖ እንደያገለግል ታስቦ የተዘጋጀ ጥናት ነው።

ስለሆነም በወረራው ሳቢያ በርካታ ዜጎች ለከባድ ሰብአዊ፣ ስነልቦናዊና ቁሳዊ ጉዳቶች ተዳርገዋል። ወረራው በአማራ ህዝብ ላይ ካስከተለው መጠነ ሰፊ የሆነ ቁሳዊና ስነልቦናዊ ጉዳት ባሻገር በተለይ በጦርነቱ ምንም አይነት ተሳትፎ ባልነበራቸው ሰላማዊ ዜጎች ላይ ከፍተኛ ቁጥር ያለው የግድያ (የጅምላ ግድያን ጨምሮ)፣ የአካል ማጉደል፣ ድብደባና የአስገድዶ መድፈር ወንጀሎች ተፈጽሟል። በተለይ አንዳንዶቹ ወንጀሎች ከኢትዮጵያዊ ባህልና እሴት ባፈነገጠ መልኩ በቡድን እንዲሁም በካህናት ሚስቶችና በወንዶች ላይ ጭምር የተፈጸሙ መሆናቸው፣ በተጨማሪም የአምልኮ ስፍራዎች ላይ ሳይቀር ውድመት በማድረሱ ይህ ወራሪ ሀይል ምን ያህል ስር የሰደደ የአማራ ህዝብ ጥላቻ ያለው መሆኑን አሳይቷል።

1.2 የጥናቱ ዓላማዎች

የጥናቱ ዋና አላማ

- የትግራይ ወራሪ ኃይል በአማራ ክልል ሕዝብ ላይ ባካሄደው ወረራ ምክንያት የደረሰውን አጠቃላይ ስነልቦናዊ፣ ሰብአዊ፣ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ጉዳቶችንና ፖለቲካዊ አንድምታውን ማጥናት ነው።

የጥናቱ ዝርዝር አላማዎች

- በትግራይ ወራሪ ኃይል የደረሰውን ሰብአዊና ቁሳዊ ጉዳት ቆጠራ በማካሄድ ያስከተለውን ምጣኔ ሀብታዊ ውድመት በማሳየት መሰነድ፤
- በወራሪው ሳቢያ የደረሱትን ሰብአዊ፣ ስነልቦናዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና ቁሳዊ ውድመት አይነት፣ ስፋትና ጥልቀት በግለሰብና በተቋማት ደረጃ በመለየት ማደራጀት የሚሉ ናቸው።

የጥናቱ አስፈላጊነትና ጠቀሜታ

- ህዝቡ በወረራው ከደረሰበት ጠባሳ እንዲያገግምና መሰል ችግሮች ዳግም እንዳይከሰቱ የሚያስችሉ የፖሊሲና ስትራቴጂክ አቅጣጫዎችን ለመንደፍ የሚያግዙ መረጃዎችን ለማደራጀት፤

- ▶ የአማራ ህዝብ የደረሰበትን ሁለንተናዊ ቀውስ ለዓለም አቀፉ ማህበረሰብ ተደራሽ በማድረግ ትክክለኛ ግንዛቤ መፍጠር፤
- ▶ የጉዳቱን መጠን፣ ስፋትና አስከፊነት በአሀዝና በአይነት ለከቶ በማስቀመጥ ወረራውን በተመለከተ የመረጃ ቋት እንዲኖር ማስቻል፤
- ▶ ለሌሎች ጥናቶችና የምርምር ስራዎች እንደግብዓትና የመረጃ ምንጭ በመሆን ይጠቅማል።

የጥናቱ ወሰን

- ▶ ጥናቱ የተካሄደው ወረራ ተፈፅሞባቸው በነበሩ ዞኖች ማለትም፤ በሰሜን ሸዋ፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ፣ ደቡብ ወሎ፣ ሰሜን ወሎ፣ ደቡብ ጎንደር፣ ሰሜን ጎንደር፣ ዋግክምራ ብሔረሰብ ዞኖችና ደሴ ከተማ አስተዳደር ውስጥ ነፃ በወጡ ወረዳዎችና ቀበሌዎች ላይ ነው። ስለሆነም ጥናቱ ያካተታቸው በስምንቱ ዞኖች ውስጥ የሚገኙ ሰማኒያ ሰባት ወረዳዎችና 945 የቀበሌ አስተዳደሮችን ነው።
- ▶ ጥናቱ ያካተተው ከሰኔ 2013 እስከ ታሕሳስ 2014 ዓ.ም ድረስ ባለው ጊዜ የደረሰውን የውድመትና የጉዳት መጠን ብቻ ነው።
- ▶ ጥናቱ በተካሄደባቸው አካባቢዎች የሚገኙ ሁሉም የመንግስትና የግል ተቋማት ተካተዋል።
- ▶ በጥናቱ ወቅት በወራሪው ሀይል እጅ እንደተያዙ የነበሩ ቦታዎች በጥናቱ አልተካተቱም (ፃግብጅ፣ የሰቆጣ ዙሪያ ሁለት ቀበሌዎች፣ ዝቋላ ስድስት ቀበሌዎች፣ አበርገሌ፣ ወፍላ፣ ኮረም፣ ዛታና ራያ ዘቦ እንዲሁም ከፊል አዳርቃይና ጠለምት)
- ▶ ጥናቱ ወልቃይት፣ ሰቲት ሁመራ፣ ምዕራብ ጎንደር ከሱዳን ጋር የሚዋሰንበት አካባቢ ያለውን ግጭትና ውድመት አላካተተም።
- ▶ በማእከላዊ ጎንደር ዞን ከቅማንት ብሄረሰብ የወጡ አማጺያን ጋር በነበረ ግጭት የደረሰ ጉዳትን አላካተተም።
- ▶ በሰሜን ሸዋ ዞን በአጣየና ሸዋ ሮቢት አካባቢ በተደጋጋሚ በኦነግ ሸኔ ተከስቶ ከነበረው ግጭት ጋር ተያይዞ የደረሰ ውድመትና ጉዳት አልተካተተም።
- ▶ በኦሮሚያ እና ቤኒሻንጉል ጉምዝ ክልል ተከስቶ በነበረው ግጭት ተፈናቅለው ወደ አማራ ክልል የመጡ እንዲሁም በትግራይ ወራሪ ሃይል በተከሰተው ወረራ ከክልሉ የተለያዩ ዞኖች ተፈናቅለው በክልሉ የተለያዩ ዞኖችና ከተማ አስተዳደሮች ተጠልለው በነበሩ ተፈናቃዮች (IDPs) የደረሰ ሰብአዊ ማህበራዊ ኢኮኖሚያዊና የመሰረተ ልማት ጉዳት በጥናቱ አልተካተተም።
- ▶ በክልሉ ሕዝብና መንግስት እንዲሁም በሌሎች አጋር ሕዝቦችና መንግስታት ወረራውን

ለመቀልበስ የወጣው ወጭ አልተካተተም።

- ጥናቱ ወረራውን ለመቀልበስ በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ በተደረገው የወታደራዊ ተሳትፎ የነበራቸውን የክልልና የፌዴራል ኃይሎች ሰብዓዊና ቁሣዊ ጉዳት አይጨምርም።

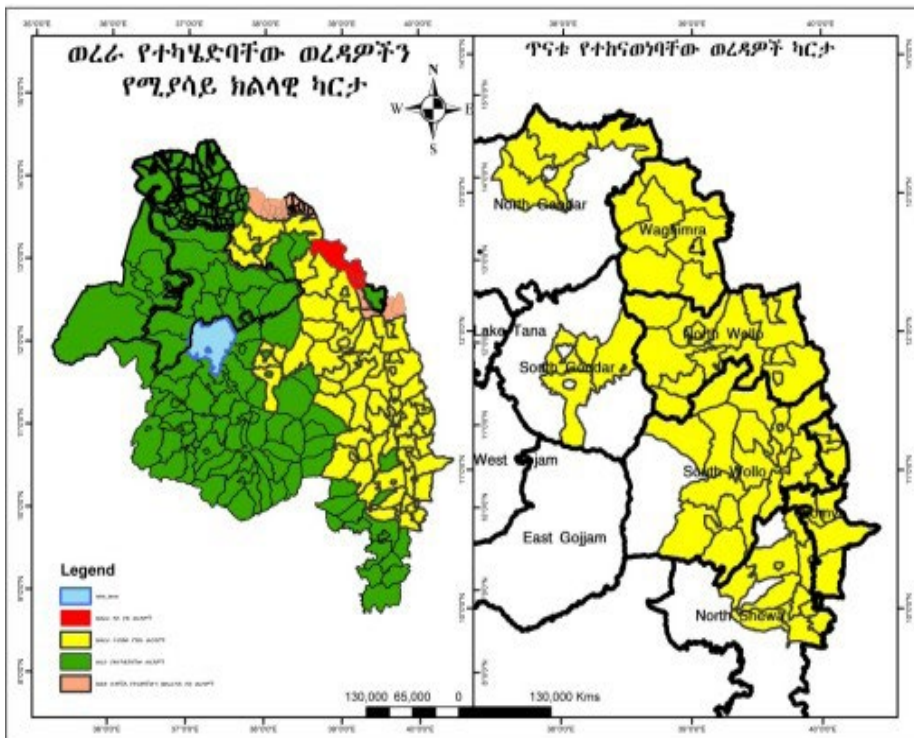
የጥናቱ ውስንነት

- ከተወረረው አካባቢ ውጭ ለግዳጅ ግንባር ላይ የነበሩ የተለያዩ መኪኖች ዝርፊያና ውድመትን ጥናቱ አላካተተም፤
- በገንዘብ ሊተመኑ የማይችሉ ታሪካዊ ቅርሶች ዋጋ መተመን ሥላልተቻለ የደረሰውን ጉዳት በገንዘብ ተተምኖ አልተቀመጠም፤
- በወረራው ምክንያት ጉዳት የደረሰባቸው በፓርኮች ውስጥ የተጎዱና የተሰደዱ ብርቅየ እንስሳዎች በዋጋ ተተምኖ በጥናቱ አልተካተቱም፤
- የፌዴራል ተቋማትና የተወሰኑ ባለሀብቶች የኢንቨስትመንት ይዞታ በከፊል በጥናቱ አልተካተቱም፤ ለምሳሌ፤ የፋይናንስ ተቋማት፤ ደረቅ ወደብ፤ ባቡር መስመር፤ የላሊበላ አቪየሽንና የመሰል ተቋማት ውድመት በጥናቱ አልተካተቱም።

ምዕራፍ ሁለት፤ ጥናቱ የተካሄደበት ስነዘዴ

2.1 የጥናቱ መቼት

ይህ ጥናት በትግራይ ወራሪ ሃይል ተይዘው በነበሩና ነፃ በወጡት ስምንት ዞኖች ላይ የተካሄደ ነው። በምስል 1 እንደተመለከተው የጥናቱ ቦታዎች ስሜን ሸዋ፣ አሮሞ ብሔረሰብ፣ ደቡብ ወሎ፣ ስሜን ወሎ፣ ደቡብ ጎንደር፣ ስሜን ጎንደር፣ ዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞኖችና ደሴ ከተማ ናቸው። በእነዚህ ዞኖች ስር የሚገኙ 87 ወረዳዎችና 945 የቀበሌ አስተዳደሮች በጥናቱ የተካተቱ ሲሆን፤ (ሠንጠረዥ 1) ጥናቱ የተካሄደውም ከታህሳስ ሰባት እስከ ሚያዚያ 30/2014 ዓ.ም ባለው ጊዜ ውስጥ ነው።

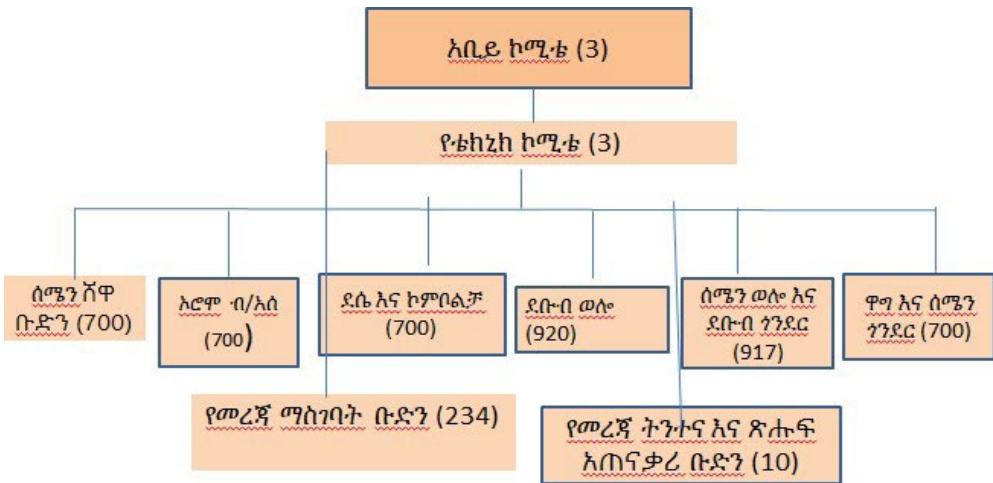
ምስል 1፤ የተወረሩ፣ ከወረራ ነፃ የወጡና ያልተወረሩ የአማራ ክልል አካባቢዎችን አመልካች ካርታ

2.2 በጥናቱ ሂደት የተሳተፉ አካላት

ጥናቱ በክልሉ የሚገኙ የኒቨርሲቲዎች ፎረም፣ የኢትዮጵያ ስታትስቲክስ አገልግሎትና ጉዳዩ የሚመለከታቸው የክልል ተቋማት (አባሪ 3) በመጣመር ተከናውኗል። ከየኒቨርሲቲዎችና ከክልል ተቋማት የተሳተፉ ባለሙያዎች በሙያ ስብጥር ደረጃ የአደጋ መከላከልና ምግብ ዋስትና፣ የግብርና፣ የኢንጅነሪንግ፣ የስነልቦና፣ የሥነልቦናም፣

የሕግ፣ የማህበረሰብ ጤና፣ የጂኦ ስፓሻል፣ የታሪክ፣ የምጣኔ ሀብት፣ የስታትስቲክስ፣ የስነዜጋ፣ የፖለቲካል ሣይንስ፣ የማኔጅመንትና የምስለ ድምጽ ተግባቦት ባለሙያዎች ነበሩ።

በአጠቃላይ መረጃውን በቤተሰብ ደረጃም ሆነ በዘርፍ ለመሰበሰብ ስድስት ክልልዊ አስተባባሪዎች፣ 800 የመረጃ ጥራት ተቆጣጣሪ ሱፐርቪዘርዎችና 3837 መረጃ ሰብሳቢዎችን በመመደብ ተሳትፈዋል። የጥናተ ቡድኑ ከትልመጥናት ዝግጅት እስከመጨረሻ ትንተና በሚከተለው ምስል ደረጃ ተዘጋጅቷል(ምስል2)።

ምስል 2፣ የጥናት ቡድኑ አደረጃጀትና የተሳታፊዎች ብዛት

2.3 የጥናቱ አጠቃላይ ንድፍ

በጥናቱ የተሳተፉ ባለሙያዎች ጥናቱን ያከናውኑት በዋናነት የቤት ለቤትና የተቋማት ሙሉ ቆጠራ (Census) ስነዘዴን በመጠቀም ሲሆን፤ የሰብአዊና ስነልቦናዊ ጉዳዮችን በተመለከተ ጥልቅ መረጃ ለማግኘት ደግሞ፤ የቡድን ውይይት፣ ጥልቅ ቃለመጠየቅ፣ የመስክ ምልከታ እንዲሁም ፎቶና ተንቀሳቃሽ ምስሎችን ተጠቅሟል። መጠይቁን በማዘጋጀት ሂደት በክልሉ የሚገኙ የኒቨርሲቲዎች ፎረም ከሁሉም የኒቨርሲቲዎች የተውጣጡ ተወካይ ባለሙያዎች፣ የኢትዮጵያ ስታትስቲክስ አገልግሎትና ጉዳዩ የሚመለከታቸው የክልል ተቋማት በመጣመር የክልሉን ነባራዊ ሁኔታና ደቡብ ጎንደር ላይ ቀድሞ የተሰራውን ጥናት እንደተሞከሮ በመውሰድ የተዘጋጀ ነው። የመጠይቁ ይዘት አስራ ሁለት ገጽ ቅጾች ለቤተሰብና ሰብአዊ ጉዳዮች መረጃ

መሰብሰቢያ፤ ዘጠኝ ገጽ ቅጾች በኢኮኖሚና ሀብት ጉዳዮች የደረሱ ጉዳዮችን መሰብሰቢያና ሃያ አምስት ገጽ ቅጾች በመስሪያ ቤቶች፤ ማህበራዊ አገልግሎት ሰጪዎችና መሰረተልማቶች የደረሱ ጉዳዮች መረጃ መሰብሰቢያ ነው (አበሪ 2) ።

መረጃው መረጃ ሰጭዎችን በቀጥታ በመጠየቅ የተገኘ ሲሆን፤ የቤተሰብ ነክ መረጃ ለማግኘት በአብዛኛው የቤተሰብ ሃላፊዎች ተጠይቀዋል። የተቋማትንና የንግድ ድርጅቶች መረጃዎችን ደግሞ፤ ጉዳዩ የሚመለከታቸውን አካላት በቀጥታ በማናገር ተሰብስቧል። የመረጃ አሰባሰብ ሂደቱ አይነታዊና መጠናዊ (Quantitative and Qualitative) ዘዴን የተከተለ ሲሆን፤ መጠናዊ መረጃዎችን በተመለከተ ተጎጂ ቤተሰቦች፤ የቤተሰብ አባላትና የተጎጂ ተቋም መረጃ ሰጭዎች በተዘጋጁ መጠይቆች መረጃዎች ተሰብስበዋል። ሰብዓዊና ስነልቦና ጉዳዮችን የሚመለከቱ የአይነታዊ መረጃዎች ደግሞ፤ በምልከታ፤ ፎቶግራፎችና ተንቀሳቃሽ ምስሎችን በመቅረጽና በመሰነድ፤ በተመረጡ ወረዳዎችና ቀበሌዎች ቡድንተኮር ውይይቶችን በማካሄድና ከተለያዩ ግለሰቦች ጋር ጥልቅ ውይይት በማካሄድ ተሰብስበዋል።

2.4 የጥናቱ አካላዮችና የናሙናአመራረጥ

በተወረሩ ሁሉም የክልሉ አካባቢዎች የሚኖረው ሕዝብ፤ ተቋማት፤ የመሠረተ ልማት አውታሮች ምልክታ እንዲደረግባቸውና መጠይቅ እንዲሞላላቸው ተደርጓል። ስለሆነም ጥናቱ ያካለለው ሁሉንም በወራሪው ኃይል በተወረሩ አካባቢዎች የሚኖሩ ጉዳቱ የደረሰባቸውን የማህበረሰብ ክፍሎች፤ የኢኮኖሚና የማህበራዊ ተቋማትና መሰረተ ልማቶች በጥናቱ ተካተዋል።

2.4.1 የጥናቱ አካላዮችና አጠቃላይ የቆጠራ ዘዴ (Census) ትግበራ

በክልሉ የጥላንና ልማት ቢሮ መረጃ መሰረት ወራሪው በደረሰባቸው በስምንት ዞኖች ስር 89 ወረዳዎችና 979 ቀበሌዎች የሚገኙ ሲሆን፤ በዚህም 8,314,863 ሕዝብ (የቤተሰብ ኃላፊዎችና የቤተሰብ አባላት) ይኖራል። ጥናቱ የተካሄደው ወራሪው ጉዳት ባደረሰባቸው 87 ወረዳዎች ውስጥ በሚገኙ 945 ቀበሌ አስተዳደሮች ላይ ነው። በወራሪው ጉዳት ደርሶባቸው ጥልቅ ጥናት የተካሄደባቸው አባወራዎች እና/ወይም እማወራዎች (231,152) እና የቤተሰብ አባላት 837,687 ናቸው። ይሁንና መኖሪያ አካባቢዎችን መሰረት በማድረግ በተጠኑት ከተሞች የሚኖሩት 430,244 ሲሆኑ፤ በገጠር አካባቢዎች የሚኖሩ ደግሞ 407,443 ናቸው።

ሠንጠረዥ 1: ወረራው በተካሄደባቸው ዞኖች የሚገኙ ወረዳዎች፣ ቀበሌዎችና የህዝብ ብዛት መረጃ

ዞን	የወረዳ እና ከተማ አስ. ብዛት	የቀበሌ ብዛት	የህዝብ ብዛት	በወረራው ጉዳት ደረሰባቸው የተጠኑ ወረዳዎች ብዛት	በተወረሩ ወረዳዎች የሚኖር ህዝብ ብዛት	በወረራው ጉዳት ደረሰባቸው የተጠኑ ቀበሌዎች ብዛት	በወረራው ጉዳት የደረሰባቸው አጠቃሪዎች እና/ወይም አማውራጆች ብዛት			በወረራው ጉዳት ደረሰባቸው የቤተሰብ አባላት ብዛት		
							ከተማ	ገጠር	ጽምር	ከተማ	ገጠር	ጽምር
ሲ/ጎንደር	8	177	911,264	5	753,322	50		6,896	6,896	-	21,126	21,126
ሞግ	9	136	568,838	6	535,979	89	3,207	3,810	7,017	11,078	14,730	25,808
ደ/ጎንደር	21	408	2,651,350	6	889,403	51	3,466	23,106	26,572	12,192	69,510	81,702
ሲ/ወሎ	18	313	1,813,765	18	1,813,765	266	35,890	22,683	58,573	123,283	94,050	217,333
ደ/ወሎ	30	616	3,090,600	25	2,518,540	291	25,405	31,537	56,942	89,097	123,745	212,842
ደሴ	5	26	285,530	5	285,530	26	18,888	-	18,888	77,079	-	77,079
አሮሞ	9	130	599,922	9	599,922	83	11,651	4,672	16,323	44,915	12,738	57,653
ሲ/ሸዋ	32	445	2,174,911	13	918,403	102	21,976	17,965	39,941	72,600	71,544	144,144
ጽምር	132	2251	12,096,180	87	8,314,863	945	120,483	110,669	231,152	430,244	407,443	837,687

2.4.2 የናሙና አመራረጥ ዘዴ

የቁሳዊ ውድመት መረጃዎች የተሰበሰቡት አጠቃላይ ቆጠራ ዘዴን (Census) በመጠቀም ነው። በቆጠራ የተገኙትን መረጃዎች በጥልቀት ለመገምገምና የተጎዱትን ግለሰቦች የአካል ጉዳት፣ የስነ ልቦናና ሰብዓዊ ጉዳት ለመተንተን ዓላማተኮር የናሙና ዘዴን በመጠቀም በተዘጋጀው የጥልቅ መጠይቅ/ውይይት መመሪያ መሰረት ጥልቅ መጠይቆችና የቡድን ውይይቶች ተካሂደዋል።

2.4.3 የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴዎች

መረጃው በጥናት ቡድኑ አባላት በሁለት ዋና ዋና ዘርፎች ተደራጅቶ እንዲሰበሰብ ተደርጓል። እነርሱም፤ (ሀ) በቤተሰብ ደረጃ ሰብዓዊና ቁሳዊ ጉዳት መረጃና (ለ) በተቋማት ደረጃ የደረሰ ቁሳዊ ጉዳት በሚል ተደራጅቶ ነው። የስታትስቲክስ አገልግሎት መስሪያ ቤት የከተማ ቤተሰቦችን መረጃ የሰበሰበ ሲሆን፤ ዩኒቨርሲቲዎችና ሌሎች የመንግስት ተቋማት ሰራተኞች ደግሞ፤ የገጠር ቤተሰቦችንና የተቋማትን ጉዳት መረጃ እንዲሰበሰቡ ተደርጓል።

2.4.4 የጥናቱ መረጃ አስባሰብ ሂደት

በክልል ደረጃ በተዋቀረው የቴክኒክ ቡድን አስተባባሪነት የጥናት ሥራ ዝርዝር (ትልመጥናት)፣ የጠቅላላ ቆጠራና ዋጋ ግመታ መረጃ መሰብሰቢያ መጠይቆች/ ቅጾችና የቡድንና የግል መጠይቅ መመሪያዎች (guideline) በክልሉ ለሚገኙ የዩኒቨርሲቲ ፕሬዝዳንቶችና የምርምርና ማህበረሰብ አገልግሎት ም/ፕሬዝዳንቶች ቀርቦ እንዲወያዩበትና እንዲፀድቅ ተደርጓል። የፀደቀውን ትልመጥናት፣ መጠይቆች/ ቅጾችና መመሪያዎች በክልል ደረጃ በየዘርፉ ለተዋቀረው የጥናት ቡድን የግንዛቤ ስልጠና ተሰጥቷል። ይህም ቡድን በየግንባሩ በተዋረድ አብረው መረጃ ለሚሰበሰቡ አካላት የግንዛቤ ስልጠና እንዲሰጥ በመርህ በመስማማት ሁሉም ቡድን ወደ ተመደበበት ቦታ ስምሪት አድርጓል።

የመረጃው አስባሰብ ሂደት በሁለት ዓይነት ዘዴ የተዘጋጀ ሲሆን፤ (1) በሃርድ ኮፒ የገጠር ቤተሰቦችና የተቋማት መረጃና (2) በሶፍት ኮፒ የከተማ ነዋሪዎች መረጃ ተሰብስቧል። ለዚህም CSPro (Census and survey program) በመጠቀም የመረጃ ስብሰባው ተከናውኗል። የመረጃውን ተአማኒነት ለማረጋገጥ ሁሉም መጠይቆች መረጃ ከተሞላባቸው በኋላ መተማመኛ ፊርማ እንዲኖራቸው ተደርጓል (አባሪ 1)። የቁሳዊ ውድመት ዓይነትና መጠንን ለመተመን /ለመገመት የተለያዩ ዘዴዎች ጥቅም ላይ ውለዋል እነርሱም፤ የአካባቢ ምርቶችን ውድመት ለመገመት የወቅቱን የአካባቢ የገበያ ዋጋን በመጠቀም፣ በየመስሪያ ቤቱ የተጎዱ እቃዎችን ውድመት ደግሞ፤ በወቅቱ የነበራቸውን የገበያ ዋጋ በመውሰድ፤ ገበያ ላይ የማይገኙ ከሆነ ደግሞ፤ የሚገዙበትን ዋጋ ግምት ውስጥ በማስገባትና የሚያውቅ ባለሙያ እንዲገምት በማድረግና የቤቶችን /ህንጻዎችን ውድመት ገማች መሃንዲስ በመያዝ ግምታቸው ተሠርቷል።

2.5 የጥናቱ መረጃ ትንተና ዘዴ

በከተሞች የተሰበሰበው መረጃ “በታብሌት” ስለነበር ቀጥታ ወደ“SPSS” እና “STATA” ሶፍትዌሮች ተገልጦ በትንተና ተሰርቶለታል። በሃርድ ኮፒ የተሰበሰበውን መረጃ አስመልክቶ በመረጃ ስብሰባው ከተሳተፉ 10 የኒቨርሲቲዎች መካከል በስምንቱ የኒቨርሲቲዎች የሚገኙ የየኒቨርሲቲ ባለሙያዎች እንዲሳተፉ ተደረጎ የመጀመሪያ ዙር መረጃ የክልሉ ቴክኒክ ኮሚቴ ባዘጋጀው ኤክሴል ቴምፕሌት (excel templet) እንዲገባ ተደርጓል። የመጀመሪያ ዙር መረጃ ከገባ በኋላ በክልል የቴክኒክ ቡድንና መረጃውን ባሰባሰቡት ቡድን መሪዎች ድጋፍ እንደገና መረጃውን የማጥራት ስራ ተካሂዷል። በኤክሴል ቴምፕሌት (Excel templat) የገባውን መረጃ የተነተኑት ከተለያዩ የኒቨርሲቲዎች የተውጣጡ ባለሙያዎች “የExcel, SPSS እና STATA” የስታቲስቲክስ አጋዥ መሣሪያዎችን በመጠቀም ነው። የትንተናው ውጤት ላይ በመመስረትም ወረራው በተካሄዳቸው ዘዎች ወረዳዎች እንዲሁም በተለያዩ ሴክተር መስሪያ ቤቶች የደረሱትን የተለያዩ ጉዳዮች በሠንጠረዥና በግራፍ በማስቀመጥ ሪፖርት እንዲዘጋጅ ተደርጓል።

2.6 በመረጃ ስብሰባ ወቅት የተተገበሩ የስነምግባር መርሆች (Ethical Considerations)

የግለሰቦችን መብት የማይጋፋና በፈቃደኝነት ላይ የተመሰረተ የጥናት ስልት ተግባራዊ ሁኖአል። የመረጃው ሚስጥራዊነት እንዲጠበቅ ተደርጓል።ጥናቱ የአማራን ማህበረሰብ ባህል፣ እምነት፣ እሴትና ወግ በጠበቀ መልኩ ተካሂዷል።ጥናቱ ሲከናወን የተለየ ችግር (አስገድዶ መደፈር፣ ስነልቦና ችግር ወዘተ) ያለባቸው ግለሰቦች ሲያጋጥሙ ለሚመለከተው አካል በማሳወቅ አፋጣኝ እርዳታ እንዲያገኙ የማመቻቸት ስራ ተሰርቷል።በጥናቱ መሰረት በወረራው የተጎዱ የማህበረሰብ ክፍሎች ከጉዳታቸው እንዲያገግሙና መልሰው እንዲቋቋሙ የመልሶ ማልማት ሥራ መካሄድ እንዳለበት ምክረ ሃሳብ ቀርቧል።

ምዕራፍ ሦስት፤ የጥናቱ ዋና ዋና ግኝቶች

በጥናቱ የተለዩ ዋና ዋና ግኝቶች በጥቅሉ ስነልቦናዊ፣ ሰብአዊና ቁሳዊ ባህሪ ያላቸው ሲሆኑ፤ ጉዳቶቹም በግለሰቦች፣ በድርጅቶችና በተቋማት ደረጃ ተለይተው ተመዝግበዋል። ምንም እንኳን ወረራው በመላው የአማራ ክልል ህዝቦች ላይ በተለይም ወራሪው በደረሰባቸው አካባቢዎች በሚኖሩ ዜጎች ላይ ከፍተኛ የሆነ ስነልቦናዊ፣ ሥነ-አዕምሯዊ፣ ሰብአዊ፣ ማህበራዊና ምጣኔ ሀብታዊ በጥቅሉ ሁለንተናዊ ጉዳት ማድረሱ እንደተጠበቀ ሆኖ በጠቅላላው 837,687 የሚሆኑ ሰዎች በቀጥታ በወረራው የተጎዱ ሲሆኑ፤ ከነዚህም መካከል በፆታ 409,178 የሚሆኑት ሴቶች ናቸው፤ በእድሜ ደግሞ፤ 263,328 ህፃናት ናቸው።

የትግራይ ወራሪ ሀይል በፈጸመው ወረራ ምክንያት በአማራ ክልል ህዝብና ተቋማት ላይ የደረሰውን ሰብአዊ፣ ስነልቦናዊና ቁሳዊ ጉዳቶች (አይነት፣ መጠንና ስፋት) በተመለከተ የጥናቱን አህዛዊና አይነታዊ መረጃዎችን ባጣቀሰ መልኩ እንደሚከተለው በዝርዝር ቀርቧል። እነርሱም፤ ስነልቦናዊና አእምሯዊ፣ ሰብአዊና ቁሳዊ ጉዳቶች ናቸው።

3.1 የትግራይ ወራሪ ኃይል በአዕምሮ ጤና፣ በስነ ልቦናና በአማራ ህዝብ ማህበራዊ መስተጋብር ላይ ያደረሰው ጉዳት

በአጠቃላይ የአማራ ሕዝብ በአንድም በሌላም መልክ አዕምሯዊና ስነልቦናዊ ጫና እንዲሁም ማህበራዊ መስተጋብር መዛባት ያስተናገደ ቢሆንም፤ በተለየ መልኩ ግን ወረራው በተፈጸመባቸው ስምንት ዞኖች ስነልቦናዊ ስብራቱና ከስነልቦና ቁስለት ጋር የተያያዙ አዕምሯዊ የጤና ችግሮች በእጅጉ የላቁ ሁኔታ ተገኝተዋል። የዚህ መጠነ ሰፊ ጥናት ውጤት እንደሚያመለክተው የትግራይ ወራሪ ኃይል የማህበረሰቡን ስነልቦናና ሞራል ለመስበር በርካታ ድርጊቶችን መፈጸሙን፣ የህዝቡን አዕምሯዊ ጤና ለመጉዳት እኩይ ስራዎችን መስራቱንና የማህበረሰቡን ማህበራዊ መስተጋብር ያላላና መጠራጠር እንዲኖር አጸያፊ ድርጊቶችን ፈጽሟል። ከዚህ በተጨማሪም ወራሪው ሃይል በማህበረሰቡ ዘንድ ሽብርንና ፍርሃትን ለመፍጠር ዘግኖች የሚባሉ ግድያዎችን፣ አስገድዶ መድፈርን ፀያፍ ዘርተኮር ስድቦችንና ጭካኔ የተሞላባቸው ድርጊቶችን ይፈፅም እንደነበር ጥናቱ አረጋግጧል። በህብረተሰቡ ላይ የቤተሰብ መስተጋብር መዛባት፣ ተስፋቢነት፣ ጭንቀት፣ ሰቆቃ፣ ከስነልቦና ስብራት ጋር ተያይዞ የሚመጣ የአዕምሮ ጤና መጓደልና ተያያዥ የአዕምሮ እድገት መቀጨጭ ስጋትቶችና የስብዕና መቃወስ ደርሶበታል። በስነልቦና ያልተጎዳ የማህበረሰቡ ክፍል እንደሌለ በወልድያ ከተማ ቀበሌ 04 በነበረው ጥልቅ የቡድን ውይይት ላይ አንድ የጥናቱ ተሳታፊ እንዲህ ሲሉ

ገልጸዋል፤

“...ያልተዘረፉ ቤቶች ይኖራሉ፤ በስነልቦና ያልተጎዱ ሰዎች ግን አይኖሩም። እነሱን አልፎ አልፎ መቁጠር አንችልም፤ አሁን መቁጠር የሚቻለው ስንት ሰዎች ቆስለዋል፤ ስንት ሰዎች ሞተዋል፤ የሚለውን ነው። በስነልቦና ግን ስንቶቹ ተጎድተዋል ብንል የወልዲያን ህዝብ ከከተማው የወጣውንም ያልወጣውንም በተለይ ደግሞ፤ የወጣው ይጨነቅ ነበር። እኛ ሁላችንም ሞተዋል ተብሎ ‘ለቤተሰቦቻችን’ ተነግሯቸው ነበር። የእኛ ልጆች ወደሌላ ከተማ ወጥተዋል። ወጥተው ግን ከኛ በባሰ በጭንቀት በስነልቦና ጉዳት ሲሰቃዩ ነው የቆዩት። አዲስ አበባም የሄደ ይኖራል፤ ባህር ዳርም የሄደ ይኖራል፤ ደሴ የሄደ ‘እንዲሁ የትምሆኖ’ ያልተጎዳ የለም።”

3.1.1 የአዕምሮ ጤናና የስነልቦና ጉዳቶች

ወረራው በተደረገባቸው አካባቢዎች ውስጥ የአዕምሮ ጤናና የስነልቦና ጥናት፣ የቡድን ውይይና ጥልቅ ቃለመጠይቅ ተደርጓል። ይህ መጠናዊና አይነታዊ የጥናት ውጤት በአማራ ህዝብ ላይ ያደረሰውን የአዕምሮ ጤና ችግር፣ ስነልቦናዊና በማህበራዊ መስተጋብር ተከፍሎ እንደሚከተለው ቀርቧል፤

ሀ) ሰቆቃና ጭንቀት

ወረራው በተደረገባቸው አካባቢዎች ውስጥ በጥናቱ ከተገኙና የሰብዓዊና ቁሳዊ ጉዳት ከደረሰባቸው 430,244 በከተማ ብቻ ከሚኖሩ ግለሰቦች መካከል የስነልቦና ቀውስ ያለባቸው ስለመሆኑ ለቀረበላቸው ጥያቄ በሰጡት መልስ አሳይተዋል። በተለያዩ የስነልቦና መለኪያዎች ሲታይ ደግሞ፤ በሰቆቃ የተጎዱ 70 በመቶ (301,115 ሰዎች) ሆኖ ተገኝቷል። ይህ ከስነልቦና ጋር ተያይዞ የሚመጣ ሰቆቃ እጅጉን ከፍተኛ ነው፤ ከተጠየቁት አጠቃላይ ሰዎች ውስጥ 30 በመቶዎቹ በሰቆቃ ያልተጎዱ የመለሱ ናቸው (ሠንጠረዥ 2)። ሰቆቃ (trauma) አንዱ የስነልቦና ችግር ሲሆን፤ ምልክቶቹም በስሜት የመረበሸ፣ የተጠቂነት ስሜት ወይም ልጠቃ እችላለሁ ብሎ ማሰብ፣ የሚያስጨንቃቸውን ነገሮች መቆጣጠር አለመቻል፣ እንዲሁም ከፍ እያለ ሲሄድ ከቤት መውጣት አለመፈለግ፣ ሲተኙም ሆነ ሲቀመጡ የሚያስጨንቃቸውን ነገር በምስለምናብ መመልከት፣ የቤተሰቡን አባል ላጣ እችላለሁ፤ ብሎ መጨነቅ፣ ማንኛውም ነገር ኮሽ ባለ ቁጥር መደናገጥ ከብዙው ጥቂቶቹ የጭንቀት ምልክቶች መሆናቸውን የስነልቦና ጽሁፎች ያስረዳሉ። በትግራይ ወራሪ ኃይል ተይዘው የቆዩ የማህበረሰብ ክፍሎች እነኝህን ምልክቶች አሳይተዋል። ይህን የጥናት ውጤትም የበለጠ ለማጠናከር ቃለ መጠይቅና ጥልቅ የሆነ የቡድን ውይይት ተደርጓል። የተነሱ ምልክቶችና ባህሪያትም ማህበረሰቡ ውስጥ በስፋት እንዳሉ ማረጋገጥ ተችሏል።

ይህ የጥናት ግኝት ከመጠናዊ ጥናት በተጨማሪ አይነታዊ (በጥልቅ የሆነ የቡድን ውይይትና ቃለመጠይቅ) መረጃዎች ስለነበሩት ሰቆቃና ጭንቀትን በዝርዝርና በጥልቀት አሳይቷል። ከራሳቸው ጭንቀት፣ ድብርት፣ ወጥረትና የስነልቦና ቁስለት በተጨማሪ ወላጆች ልጆቻቸው የእነሱ ጭንቀት ወይም ሲጎዱ ማየት የበለጠ ያስጨንቃቸውና ይረብሻቸውም

ነበር። በወልድያ ከተማ በተደረገ ጥልቅ የቡድን ውይይት ላይ አንድ ተወያይ ይህን ሃሳብ እንደሚከተለው ያጠናክራሉ፤

“...የወራሪው ኃይል አባላት ጓደኞቻችንን ናቸው ሲጎትቱት ጉንቶው ውስጥ ነው የገባው፤ ምን ሆነህ ነው ስለው ልጆቼ እንዳያዩኝ፤ ቢገድሉኝም ውስጥ ይግደሉኝ፤ እኔ ስሞት ልጄ እንዳያዩኝ፤ ሀፃኑ ልጄ የኔ ሞት ትዝ ሲለው እንዳይኖር ከልጄ ፊት ባይገሉኝ ስል ነበር አለኝ። አየህ ከዚህ የበለጠ ስነልቦና የለም።”

በወልድያ ከተማ ስለነበረው ጭንቀት ሌላኛው የቡድን ተወያይ ስለነበሩበት ሁኔታ ሲያስረዳ እንዲህ ሲል ያወሳዋል፤

“...ያ ሲሆን፤ የኔ ባልተቤት ሁለት ልጆቻ አሉ፤ ያልተሰደዱ ነበርና እነዚያ ሲመቱ ስታይ ደግሞ፤ ምን ላድርግ አለችና የኮርኒስ መወጣጫ አለ እዚህ በሻወር ቤቱ በኩል በዚያ ወጥተው ላይ ይውጡ አለች። እግዚአብሔር ያውቃል ተያቸው ብለን እንደው በቃ እንደዚሁ ሰው እየተመታ ብላ ኮርኒስ ውስጥ አስገባቸው። እኔ በሩ ላይ ቆምኩ ዝም ብየ፤ እንግዲህ እግዚአብሔር ያውቃል ብየ፤ እና እዚያ ሲሆኑ ደግሞ በጣም ተጨነቁ፤ ኮርኒስ ውስጥ ሆነው ደግሞ ሙቀት በጣም አስቸገራቸው፤ እዚሁ እንመት እንጂ እንወርዳለን አሉ።”

የትግራይ ወራሪ ኃይል በቡድን ሲደፍሩ እንደነበርና ከመደፈሩ ጋር ተያይዞ በተፈጠረባቸው ሰቆቃና ጭንቀት በዋግኸምራ ብሄረሰብ በዳህና ወረዳ የምትኖር በወራሪው የትግራይ ኃይል በደል የደረሰባት አንድ ተወያይ በደሷን እንዲህ ገልጸለች፤

“...ሁለት ጊዜ በጥፊ መታኝና ተንበርከኩ አለን፤ ተንበረከከን። ሸምገል ያሉትን እንዳያዩ ወደኩሽና ቤት ወሰዳቸው። ከምሽቱ 12:00 እስከ 3:00 አንበረከከን። አልሰለቻቸውም አትገቡም አለን። ግደለን እንጅ ይሄን በፍፁም አናደርገውም አልነው። ቢላውን ሳያየኝ ያዝኩና ልጆቻን ተዋቸው እኔን ማድረግ ትችላለህ አልኩት። መጀመሪያ ልጆቻችን ካደረግሁ በኋላ ነው፤ ወደ አንቸ የምመጣው አለኝ። ከዚያ አንዱ ዋንሰራተኛየን ለማስገባት ሲታገላት አቀባብሎት ስለነበር መሳሪያው ተንባረቀበትና ነጥቃው ሄደች። ሊይዛት ቢሞክርም አመለጠችው፤ ከዚያም እኛ ቤቱን ዘግተን ስናለቅስ አደርን።”

ከህጻናት በተጨማሪ፤ አረጋውያንም በሰቆቃ ተሰቃይተዋል፤ መሰቃየት ብቻም ሳይሆን ተሰቃይተው ተገድለዋል። በደሴ ከተማ አስተዳደር ከቁርቁር ገጠር ቀበሌ (012) ነዋሪዎች ጋር የተደረገ የቡድን ውይይት ላይ አንድ ተወያይ የትግራይ ወራሪ ኃይል በአረጋዊያን ላይ የፈጸሙትን ተግባር እንዲህ ይላል፤

“...አንድ የእስልምና ሀይማኖት አባት ትንሽ ሳንቲም ነበረቻቸውና ‘ገንዘቡን ይወስድብኛል ብለው’ ፈርተው ጣራ ይወጣሉ እዛው እጣራው ላይ በጥይት መተው ገደሏቸው። በተጨማሪም እዚሁ ቀበሌ ላይ ሌላ ተወያይ እንዲህ ሲል አክሏል የሀማናት መሪ ተግድለዋል። ትልቅ ሰው ነኝ፤ አካል ጉዳተኛ ነኝ፤ የሃይማኖት መሪ ነኝ፤ እያሏቸው እዛው ለማምለጥ ብለው የተሰቀሉበት ጣሪያ ላይ ገድለዋቸዋል። እዛው

የተገደሉበት ሶስት ቀን አድረዋል።”

ሠንጠረዥ 2፤ የትግራይ ወራሪ ኃይል በነበረባቸው ዞኖች ውስጥ የሚኖረው ማህበረሰብ ላይ የተደረገ የስቆቃ (trauma) የዳሰሳ ጥናት ማጠቃለያ

		ብዛት	ፐርሰንት
መልስ	የለም	129,129	30.0
	አለ	301,115	70.0
	አጠቃላይ	430,244	100.0

ለ) ድብርት/ድባቱ

በሌላ በኩል ይህ ጥናት የትግራይ ወራሪ ኃይል በቆየባቸው አካባቢዎች ውስጥ ሰዎች በድብርት/ድባቱ እንዲጋለጡ አድርጓል። ሠንጠረዥ 3 እንደሚያሳየው 63.5 በመቶ (273,239 ሰዎች) በከፍተኛ የድብርት/ድባቱ (depression) ችግር ላይ ስለመሆናቸው አስረድተዋል። ይህ ከፍ ያለ የስነልቦና ችግር እየቆየ ሲሄድ ለሌሎች ተያያዥ የስነልቦና ችግሮችን ይዞ እንደሚመጣ የስነልቦና ጥናቶች ያሳያሉ። በቀላሉ መበሳጨት፣ በትንንሽ ነገሮች መረበሽ፣ የድሮ ተግባራቸውን መዘንጋትና ተስፋ ማጣት፣ የዋጋቢነት ስሜት፣ በተደጋጋሚ ስለሞት ማሰብ እና ራስን ለማጥፋት ማብሰልሰል የድባቱ/ድብርት ምልክቶች ሲሆኑ፤ እነዚህ ምልክቶችን የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራ ይዟቸው በነበሩ አካባቢዎች የሚኖሩ የማህበረሰብ ክፍሎች ውስጥ እንደሚታዩ ከቃለ መጠይቅና ከጥልቅ የቡድን ውይይቱ ላይ መረዳት ተችሏል (ይህን በተመለከተ በሚቀጥለው ንዑስ ርዕስ ውስጥ በዝርዝር ቀርቧል)።

ሠንጠረዥ 3: ድብርት/ድባቱ (depression) ውስጥ ያሉ ሰዎችን የሚያሳይ መረጃ

		ብዛት	ፐርሰንት
መልስ	የለም	157,005	36.5
	አለ	273,239	63.5
	አጠቃላይ	430,244	100.0

ይህ የጥናት ግኝት ከአሃዛዊ ጥናት በተጨማሪ አይነታዊ ማለትም ከጥልቅ የሆነ የቡድን ውይይትና ቃለመጠይቅ ከተገኙ መረጃዎች በህዝቡ ላይ ስላደረሰው ድብርት/ድባቱ ጉዳት በዝርዝርና በጥልቀት ታይቷል። ለምሳሌ፤ በሰሜን ጎንደር የሚገኙ ህጻናት፣ ሴቶችና አረጋውያን ለከፍተኛ የስነልቦናና ተያያዥ የድብርት ጉዳት ደርሶባቸዋል። የትግራይ ወራሪ ኃይል ከፈጸማቸው የጅምላ ጭፍጨፋዎች አንዱ እዚሁ ዞን ላይ (ጭና ተከለሃይማኖት) እንደመገኘቱ ስነልቦና ስብራቱና ጉዳቱ ከፍ ያለ እንደሆነ በቃለ መጠይቅና ጥልቅ በሆነ የቡድን ውይይቱ ላይ ታይቷል። በደባርቅ በነበረው ውይይት አንድ የእስልምና እምነት አባት የትግራይ ወራሪ ሃይል ወልዳ አስር ቀን ያልሞላትን እናት ለአራት እንደደፈሯት እና “አማራ ሃድጊ” እያሉ ማህበረሰቡን ሲያንቋሸሹ እንደነበርና እናቶችን ከልጆቻቸው ፊት እንደደፈሩ ገልጸዋል። ሌላ በደባርቅ ወረዳ በበዛ ቀበሌ በተደረገ ቃለመጠይቅ አንድ ተሳታፊ እንዲህ ሲል

የጉዳቱን አስከፊነት ይገልጻሉ፤

“...የማህበረሰቡ የማንነት ስነልቦና እንዲናቅ ማድረግ ነብሰጡር ሴቶች በድንጋጤ አስወርዷቸዋል። ሴቶች በድንጋጤ ሰዎች ከቀያቸው ሲሸሹ ሞተዋል። በጥይት ተኩስ ድንጋጤ ሰው ከረምት በመሆኑ ደራሽ ውሃ መግባትና መወሰድ ሰዎች ስማቸው ሲጠራና ሲያወሯቸው አለመስማትና በድብርትና በምናብ ሃሳብ መናወዝ እናቶች ከለቅሶ (የሞተ ሰው መቅብር) ቀርተዋል ጥይት ባጋጣሚ ሲተኮስ ህፃናትና እናቶች ማልቀስ እንዲሁም ወደ ቤተክርስቲያን መሮጥ፤ አብደው ፀበል የሄዱም አሉ።”

ሐ) ተስፋቢነት

ይህ ጥናት ካሳየው የስነልቦና ችግሮች ውስጥ ሌላው ወራሪው በነበረባቸው አካባቢዎች የሚኖሩ ሰዎች የተስፋ ደረጃቸውን መለካት ነበር። ሠንጠረዥ 4 እንደሚያሳየው 54.8 በመቶ (235,802 ሰዎች) የተስፋቢነት ስሜት (learned helplessness) እንደሚሰማቸው አሳይተዋል። ይህ ተስፋ ቢስነት እየቆየ ሲሄድ ከፍ ወዳለ የስነልቦና ችግር እንደሚዳርግ፤ በተለይም ወደ ድብርት/ድባቱ ሊያድግ እንደሚችል የስነልቦና ጥናቶች ያመለክታሉ።

ይህ መረጃ ወራሪው በነበራቸው አካባቢዎች ምን ያክል ማህበረሰቡ ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ እንደነበረው እና በህይወታቸው ምን ያክል ተማረው እና ለወደፊትም ተስፋ እንደቆረጡ ያሳያል። የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራ ይዟቸው በነበሩ አካባቢዎች አብዛኛው የማህበረሰቡ ክፍል በተስፋቢነት ተጠቅቶ እንደነበር በቡድን ውይይትና በቃለ መጠይቅ ማየትም ተችሏል (ምስል 3)።

ምስል 3: ወራሪው ኃይል በወረራቸው አካባቢዎች የሚኖሩ የማህበረሰብ ክፍሎች የሚያሳይ የተስፋቢነት ምልክት

በወቅቱ የኢትዮጵያ ፕረስ ድርጅት እንደዘገበው በትግራይ ወራሪ ኃይል የተደፈረች በሰሜን ሸዋ ዞን ሸዋ ሮቢት ከተማ የምትኖር የ85 አመት መነኩሴና ለብዙ ቀን በርሃብ የቆየች እና ከምር ደንጋይ ከተማ ቤቷ እና የቤት ንብረቷ የተቃጠለባት ሴት ከነልጇ የሚሳየት

የተስፋ-ቢስነት ሁኔታ በምስል 3 ተመላክቷል።

ሠንጠረዥ 4: የተስፋ-ቢስነት ስሜት (learned helplessness) አስመልክቶ ለቀረበ ጥያቄ የተሰጠ ምላሽ

		ብዛት	ፕረሰንት
መልስ	የለም	194,442	45.2
	አለ	235,802	54.8
	አጠቃላይ	430,244	100.0

ይህ የጥናት ግኝት ከመጠናዊ ጥናት በተጨማሪ አይነታዊ ማለትም ከጥልቅ የሆነ የቡድን ውይይትና ቃለ መጠይቅ ከተገኙ መረጃዎች በህዝቡ ላይ ስላደረሰው የተስፋ-ቢስነት ስሜትና ከዛ ጋር ተያይዞ በወጣቶች ላይ ስለመጣው አሉታዊ የባህሪ ለውጥ በዝርዝርና በጥልቀት እንደሚከተለው ታይቷል።

በአድርቃይ ወረዳ በመቃጭንቃ ቀበሌ በተደረገ ቃለ መጠይቅ ማህበረሰቡ ከልማትና ከመማር ይልቅ ጠመንጃ መያዝን ምርጫው እንዳደረገ ገልጸዋል። የትግራት ወራሪ ኃይል የአማራ ህዝብን ለዘለቄታው ከችግር እንዳይወጣና “ማህበራዊ እርፍት በመንሳት” የሚሉት አንዱ ተግባራቸው ማሳያ እንደሆነ አሳይቷል። ወራሪ ኃይሉ በወረራ ይዟቸው የቆዩ አካባቢዎች ከስነልቦና ጉዳት አልፎ የባህሪ ለውጥ እንዳለ ያሳያል። ይህ የባህሪ ለውጥ በከፍተኛ የስነልቦና መረበሽ የመጣ እንደሆነ አሳይቷል። የጥናቱ ተሳታፊ ይህን የባህሪ ለውጥ ሲያስረዱ እንዲህ ይላሉ፤

“...ሽማግሌዎች ሴቶች ሲደፈሩ አይተዋል፤ አሁን ኖሩም አልኖሩም አይደሰቱም፤ የተደፈሩ ሴቶች አሉ፤ ልጆች በህሊናቸው የተቀረጸው መማር ሳይሆን የጦር መሳሪያ መያዝ ነው።”

በዋግኸምራ ብሄረሰብ ዞን በሰቆጣ ወረዳ በ02 ቀበሌ የተደረገ ቃለመጠይቅ እንደሚያስረዳው የትግራይ ወራሪ ኃይል አላማ የታቀደና የጉዳቱ መጠን የተሰላ፤ በአማራ ህዝብ ላይ ክፍ ያለ የማህበራዊ ቀውስ እና ተግዳሮቶች እንዲኖሩ ማድረግ ነበር። በዚሁ ወረዳ በፍትህ ቢሮ ውስጥ የሚሰራ ሌላ ተሳታፊ እንዲህ ሲል ያክላል፤

“...ማህበረሰቡ የሚገለገልበት ተቋም በመውደሙ ተስፋ የመቁረጥና ተገቢውን የመንግስት ተቋማት አገልግሎት ባለማግኘቱ በአካልም ሆነ በስነልቦና የመንገሳታት ጉዳት ደርሶበታል።”

በአምደወርቅ ሆስፒታል የሚሰሩ አንድ የህክምና ባለሙያ በስነልቦናና በአዕምሮ ጤና ረገድ በዋግኸምራ ማህበረሰብ ላይ የደረሰውን ጉዳት እንዲህ ሲል አጠቃሎታል፤

“...ያገቡም ያላገቡም የተደፈሩ ሴቶች ከዚህ በኋላ የሚኖራቸው ሂወት እንዴት እንደሚከብዳቸው መገመት እራሱ ይከብዳል። በእራት ወንድ መደፈር ማለት ያውም ነፍሰጡር ሁኔታ መቸም የማይረሳ የህሊና ጠባሳ ነው። በር ክፈች እየተባለ ከሌሊቱ

በአምስት ሰዓት መገደል መደፈር ማለት አሁን ላይ በር ሲንኳኳ የሚሰማቸው ስሜት አሁንም አልጠፋም።”

ከዚህ የህክምና ባለሙያ ቃለ መጠይቅ የምንረዳው የተደፈሩት ሴቶች በሰቆቃ፣ በድብርት/ድባቄ፣ እና ከሰቆቃው ጋር ተያይዞ ለመጣ የአዕምሮ ጤና ችግር እንዲሁም ለተስፋቢነት ስሜት ተዳርገዋል። ሌላ የጭላ ቀበሌ ኗሪ የትግራይ ወራሪ ኃይል በእህቷ ላይ ያደረሰውን ተደራራቢ የስነልቦናና የአዕምሮ ጠባሳ እንዲህ ስትል ገልጸዋለች፤

“...እህቴ የ10 ቀን አራስ ነበረች። እኛ ስንሸሽ እሷ መውጣት አልቻለችም፤ ደም እያዘነበች መሄድ አትችልም ነበር። ያን የአስር ቀን ልጇን ወርውረው ገድለው እሷን ብዙ አንገላቷት/ደፈሯት። እና ከወር በላይ እንደታመመች ናት። አሁን እራሱ እኔ ዝም ብየ እዚህ መጣሁ እንጅ እንዳመማት ናት፤ ሌላ በታሄዳለች። እሷን እንደዘካንገላቱ በኋላ ደግሞ፤ ሌላ ሰፈር ሄደው ልትወልድ አምስት ወይም ስድስት ቀን አካባቢ የቀራትን ነፍስ ጡር ሴት ደፈሯት። ነፍሰጡርን መርጠው ህፃናትን መርጠው ነው፤ እንዲሁም እመጫቶችን መርጠው ነው፤ የደፈሯቸው።”

በአጠቃላይ የትግራይ ወራሪ ኃይል ማህበረሰቡ ተስፋ እንዲቆርጥና “የሚረዳኝ የለም” ብለው እንዲያስቡ መጠነስፊ እኩያዊ ስራዎችን ሰርቷል። በደሴ ከተማ በቦሩስላሴ አካባቢ በተደረገ ቃለመጥይቅ ላይ አንድ ተጎጂና የጥናቱ ተሳትታፊ የትግራይ ወራሪ ኃይል ህዝቡን እንዴት ሲሰድቡትና ሲያንቋሽሹ እንደነበር ጠቅለል ባለ መልኩ እንደሚከተለው መልስ ሰጣለች

“...የደረሰብን ስድብ ወይም እንግልት መመታትም ሊሆን ይችላል[ል] ማንጓጠጥም ያው ስድብ ነው፤ ያለው ነገር ስድብ ተወው ያው አብዛሃኛው ሲናገሩህ ውስጥህን ነው መጀመሪያ የሚገሉህ ማለት ነው፤ አህያ አብያችሁ በቃ ያነሳሉ ያብይን “ስሙ አብያችሁ በቃ ይመጣል፤ በዚህ በተዋጊ ጄት ይጨፍጭፈንና እናንተንም እዚሁ ጭፍጭፍ አርገናችሁ ነው፤ የምንወጣው ወደዚያ ስንሄድ ደግሞ፤ ይሄ ቱርቱር ሽማግሌ [ኢሳያስን ማለት ነው] አለ እሱ ደግሞ፤ ከዚያ ይቀበላናል። ስለዚህ እናንተን መንከባከብ አለብን እንዴት? እኛ ድፍት ድፍት አርገን ነው መሄድ ያለብን እንጂ!...”

በስሜን ሸዋ በደብረ ሲና ከተማ በነበረው ከሃገር ሽማግሌዎችና ከሃይማኖት አባቶች ጋር በተደረገው ጥልቅ የቡድን ውይይት ላይ አንድ ተወያይ በአማራነታቸው ሲያሸማቅቋቸውና ለወደፊት በወራሪ ኃይሉ አሜን ብሎ ከመገዛት ውጭ ምንም አማራጭ እንደሌላቸው ወራሪ ኃይሉ ደጋግሞ ሲነግራቸው እንደነበር እንደሚከተለው ገልጸዋል።

“...አማራ ተሸንፏል፤ ካሁን በኋላ በኛ መገዛት ግድ ይለዋል፤ ተዋርዷል፤ አንገቱን እንዲደፋ አድርገነዋል፤ እኛ የበላይ ሆነናል፤ እናጠፋችኋለን፤ ተዳከማችኋል፤ አማራ ሰው አይደለም እያሉ ይዝቱና ይዘልፉን ነበር...”

መ) ራስን ለማጥፋት ማሰብ ወይም መሞከር

ሌላው ይህ መጠነሰፊ ጥናት ካያቸው ጉዳዮች አንዱ የትግራይ ወራሪ ኃይል በነበረባቸው አካባቢዎች የሚኖሩ የማህበረሰብ ክፍሎች ራሳቸውን ለማጥፋት ማሰብ ወይም መሞከር ላይ ያተኮረ ነበር። ውጤቱ እንደሚያሳየው 34.2 በመቶ (146977 ሰዎች) ራሳቸውን ለማጥፋት አስበው እንደሚያውቁ ወይም ለማጥፋት ሙከራ እንዳደረጉ ተናግረዋል። የአዕምሮ ጤና ጥናቶች እንደሚያመለክቱት ይህ አሃዝ ከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር የትግራይ ወራሪ ኃይል የነበረባቸው አካባቢዎች እንዳለ ነው። ይህ አሃዝ (ሠንጠረዥ 05) በሌሎች ሀገሮች ከተደረገ ጥናት አሃዝ ጋር ሲነጻጸር እጅጉን ከፍተኛ ሆኖ ተገኝቷል። በስራላንካ በነበረው የእርስ በእርስ ጦርነት ጊዜ የነበረው ራስን ከማጥፋት ወይም ለማጥፋት ከማሰብ ጋር ተያይዞ የተደረገ ጥናት እንደሚያሳየው 11-14 በመቶ ብቻ ነበር። ጥናቶች እንደሚያመለክቱትም ራስን ለማጥፋት ማሰብም ሆነ ለማጥፋት መሞከር በህይወት ተስፋ ከመቁረጥ ጋር የተያያዘ ነው። ከጥልቅ የቡድን ውይይቱና ከቃለ መጠይቁ እንደታየው የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራ ይዟቸው በነበሩ አካባቢዎች ከፍተኛ ተስፋ መቁረጥ ታይቶባቸዋል። ለምሳሌ፤ በትግራይ ወራሪ ኃይል ከተፈጸመባቸው በደሎች ውስጥ በተለያዩ ህመሞች የሚሰቃዩትን ሁሉ ያካትታል። አንድ የጥናቱ ተሳታፊ እንዲህ ሲሉ ይህን ሃሳብ እንደሚከተለው ያጠናክሩታል።

“...የስኳር ህመምተኞች ተስፋ መቁረጥና መንገላታት፤ ህፃናት የመረበሽ ስሜት በተለይ ትምህርት ቤቶች በመዘጋታቸው የድብርትና ተስፋ የመቁረጥ አደጋ አጋጥሟቸዋል።”

ሠንጠረዥ 5: ራስን ለማጥፋት ማሰብ ወይም ሙከራ ያደረጉ ሰዎች መረጃ

		ብዛት	ፕረሰንት
መልስ	የለም	283,267	65.8
	አለ	146,977	34.2
	አጠቃላይ	430,244	100.0

3.1.2 ከስነልቦና ቁስለት ጋር የተያያዘ የአዕምሮ ህመም

ወረራው በተደረገባቸው ከተሞች ውስጥ በጥናቱ ከተገኙና የሰብዓዊና ቁሳዊ ጉዳዮች ከደረሱባቸው 430,244 ግለሰቦች መካከል የስነልቦና ቀውስ ያለባቸው ስለመሆኑ ለቀረበላቸው ጥያቄ በሰጡት መልስ መሰረት ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ከሚመጡ የአዕምሮ ጤና ምስቅልቅሎች ችግር ላይ ያሉ ሰዎች ቁጥር ግማሹ የዚህ ችግር ተጠቂ እንደሆኑ ተናግረዋል። ሠንጠረዥ 6 እንደሚያሳየው 49.7 በመቶ (213,694 ሰዎች) በወራሪው ምክንያት የስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ በመጣ የአዕምሮ ጤና ችግር (post traumatic stress disorder) ውስጥ እንደሚገኙ አሳይተዋል።

ሠንጠረዥ 6: ከስነልቦና ቁስለት ጋር የተያያዘ የአዕምሮ ህመም (PTSD) ያለባቸው ሰዎች መረጃ

		ብዛት	ፕረሰንት
መልስ	የለም	216,550	50.3
	አለ	213,694	49.7
	አጠቃላይ	430,244	100.0

የተባበሩት መንግስታት የአለም ጤና ጥበቃ ድርጅት እንደሚያሳየው ከ100,000 ኢትዮጵያውያን ውስጥ በአማካይ 52 ሰዎች ከስነልቦና ቁስለት ጋር የተያያዘ የአዕምሮ ህመም ተጋላጭነት እድል እንዳላቸው ቢያሳይም፤ በትግራይ ወራሪ ኃይል ተይዘው በነበሩ አካባቢዎች ግን ከዚህ አሃዝ እጅጉን የላቀ ተጋላጭነት ታይቷል።

ይህ የጥናት ውጤት ከመጠናዊ ጥናት በተጨማሪ አይነታዊ (ጥልቅ የሆነ የቡድን ውይይት እና ቃለ መጠይቅ) መረጃዎች ስለነበረው ከስነልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ የአዕምሮ ህመም ጉዳት በዝርዝርና በጥልቀት አሳይቷል። ይህ መጠነ ሰፊ ጥናት ከአዋቂዎች በላይ ምንም በማያውቁ ሕጻናትና ሴቶች ላይ የደረሰው የስነልቦና ስብራትና ተያያዥ የአዕምሮ እክል እጅጉን የከፋ እንደነበር አሳይቷል። በደሴ ከተማ በምትገኝ ቦሩ ሜዳ በተባለች ቀበሌ በተደረገ ቃለመጠይቅ አንድ ግለሰብ የጉዳቱን ስፋትና ጥልቀት እንደሚከተለው አስረድቷል።

“...በሁሉም ላይ ጉዳት ቢኖርም የስነልቦናው ጉዳት በሴቶችና በህፃናት ላይ ከፍተኛ ነው። የሆነ ነገር ኮሽ ባለ ቁጥር መሳሪያ ይመስላቸዋል፤ አለመረጋጋት አለ። አሁሉ ታ [አሁንም] ጉርምርምታ ቢሰሙ ሁለት ተከታታይ ልጆቼ ርጠው ተደበቁ። ምንሁናችሁ ነው ጉርምርምታ ነውኩ ስላቸው ሊገሉን ነው አሉኝ። እኛም አሁን ነው የተረጋጋነው። አስር ሰዓት ከሆነ የሚንቀሳቀስ የለም። ምክንያቱም ተሸማቀናል፤ እንደልባችን እንዳናወራ ተደርገናል። ፈሪና ተጨናቂ እንድንሆን ስራ ሰርተው ነው የሄዱት።”

ከዚህ ቃለመጠይቅ አድራጊ መረዳት እንደሚቻለው ህጻናት በትግራይ ወራሪ ኃይል ምክንያት በሰቆቃ፣ በስነልቦና መረበሽ፣ በውጥረትና ጭንቀት እንዲሁም ከሥነልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ ከፍተኛ ለአዕምሮ ጤና ችግር የተዳረጉ መሆኑን አሳይቷል። በተጨማሪም ይህ ወራሪ ኃይል ያደረሰውን ስነልቦናዊ ጉዳት ለመረዳት በደሴ ከተማ አስተዳደር ከቁርቁር ገጠር ቀበሌ (012) ነዋሪዎች ጋር የተደረገ ጥልቅ የቡድን ውይይት ላይ ወራሪው ኃይል ደሴ ከተማን እንደተቆጣጠረ በቁርቁር የገጠር ቀበሌ ላይ የደረሰውን ዘርፈ ብዙ ጉዳት አንድ የቃለመጠይቅ ተሳታፊ እንደሚከተለው ገልጦታል።

“...ወራሪው ሃይል በቀበሌያችን ያልፈጸመው ጉዳት የለም ማለት ይቻላል። ወጣቶችና አዛውንቶችን ገድለዋል፤ ደብድበዋል፤ አሰቃይተዋል፤ ሴቶች እህቶቻችንን እናቶቻችንን፣ ሚስቶቻችንን ልጆቻችንን ደፍረዋል...የተገደለውን አናስቀብርም ስላሉ በጅብ ተበልተዋል።

... ብዙዎቹ የተደፈሩ ሴቶች እራሳቸውን አያጋልጡም፤ ለሚድያ ለመቅረብ ፍቃደኛ አይሆኑም ምክንያቱም መገለልን ስለሚፈሩና እንደነውር ስለሚቆጥሩት።”

በዚህ ቃለ መጠይቅ ተደራራቢ የሆነ የስነልቦና ስብራትና ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ የሚመጣ የአዕምሮ ህመም አለ። ሴቶች፣ ህጻናትና አረጋውያን በሰቆቃ፣ በድብርት፣ በስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ህመምና በተስፋ ቢስነት ሲሰቃዩ ነበር። በደሴ ከተማ አስተዳደር ከቁርቁር ገጠር ቀበሌ (012) ነዋሪዎች ጋር የተደረገ የቡድን ውይይት ላይ አንድ ተወያይ የትግራይ ወራሪ ኃይል የሰራውን ሲያስረዳ፤ አንድ ህፃን ልጅ አባት የለህም እንዴ ቢባል “አባቴንም ጁንታ በልቶታል” ብሎ እንደመለሰ አስረድቷል።

በዋግኸምራ ብሄረሰብ ዞን በዳህና ወረዳ የጭላ ቀበሌ ኗሪ የሆነ የጥናቱ ተሳታፊ አሁን ድረስ ህዝቡ በሰቆቃ (trauma) ላይ እንዳለ ጠቅለል አድርጎ ሲገልጽ፤

“...የሞራላችን ጉዳይ በጣም ተጎድተናል፤ እስካሁን አዕምሮአችን አልተመለሰም። እስካሁን ታመው የቀሩ ሰዎች አሉ። አሁንም ድረስ ተመልሰው ይመጣሉ፤ የሚል ስጋት ውስጥ ነው ያለነው።

የስነልቦና በጭላ ቀበሌ በአጠቃላይ በዋግ ኸምራ ማህበረሰብ ለከፍተኛ የጭንቀት፣ የመሸማቀቅና ከስነልቦና ጋር ተያያዞ በሚመጣ አዕምሯዊ ጤና ጉዳት እንደደረሰባቸውና የጉዳቱ መጠንና አይነትም በወረዳም ሆነ በቀበሌ እንደማይለይ ይህ ጥናት አሳይቷል።

በኮምቦልቻ ከተማ በምትገኝ ሺሻ በር በምትባል ሰፈር፤ የሚኖሩ እድሜአቸው የገፋና መነኩሴ አባት ላይ ከባድ የሚባል የስነልቦናና ተያያዥ ቁስለቶች እንዳጋጠማቸው ታይቷል። ይህ የስነልቦና ስብራት ቃለመጠይቁ በሚደረግበት ሰዓት ሁሉ እያነቡ “ልጃቸውን እንዲደፍሩ” ተገደው እንደነበር አስረድተዋል። መነኩሴው አባት እንደተናገሩት የትግራይ ወራሪ ኃይል የገባለት ልጃቸው ቀደም ብላ አባታቸውን ልትጠይቅ ከቁጠባ ሰፈር መጥታ ከመነኩሴ አባቷ ቤት ነበሩ። መነኩሴው በኮምቦልቻ መድሃኒዓለም ቤተክርስቲያን አካባቢ የሚኖሩ ሲሆን፣ በወረራው ወቅት ከልጃቸው ጋር በር ዘግተው ተቀምጠው እንዳለ የትግራይ ወራሪ ኃይል በር ሰብረው ቤታቸው ይገባሉ። መነኩሴው እንዳሉን አባትየው መነኩሴ እንደሆኑ ሲያውቁ ከልጃቸው ጋር ወሲብ እንዲፈጽሙ ያስገድዷቸዋል። በግድ መነኩሴውን እየገፈተሩ ልጃቸውን እየጎተቱ አልጋ ላይ ይወረውሯቸውና አባት ልጃቸውን እንዲደፍሩ ያስገድዷቸዋል፤ ይደበድቧቸዋል፤ እንገድልሃለን፤ እያሉ መሳሪያ ይደቅኑባቸው ጀመር፤ የወራሪ ትግሬ ወታደሮች ስክረው የነበር ሲሆን፣ እንደሚገድሏቸው የተረዱት መነኩሴ ርጠው የወታደሩን መሳሪያ ይዘው ትንቅንቅ ጀመሩ። ወዲያው የጁንታው ወታደር ይወድቃል፤ በዚያን ጊዜ አባት ልጃቸውን ይዘው ወደውጭ ርጠው ወጡና ኡኡኡ ድረሱልኝ በማለት ሲጮሁ ጎረቤት ደርሰው እንዳዳኗቸው አስረድተዋል።

ልክ እንደ ደቡብ ወሎ ሁሉ ሰሜን ወሎ በተለይም ወልዲያ ከተማና አካባቢው ህጻናት ከፍተኛ በሚባል ጭንቀትና ፍርሃት ውስጥ እንደነበሩና አሁንም ይህ ስነልቦናዊ ጠባሳ በህጻናት አምዕሮ ውስጥ አብሯቸው እየኖረ እንደሆነ አስረድተዋል። ህጻናት ትንንሽ ድምጾች ሁሉ እንደሚያስበረግጋቸውና በአስተሳሰብ፣ በባህሪና በሰሜን ዝብርቅርቅ ያለ ውስጥ እንደሆኑ አንድ በወልዲያ ከተማ ቀበሌ 04 ኗሪ የሆነ በጥልቅ የቡድን ውይይት ወቅት እንደሚከተለው ገልጸዋል፤

“...እኔ አንዲት ህፃን አለችኝ ሁለት ዓመት ከዘጠኝ ወሯ ነው፤ ባለፈው ታህሳስ ጥይት ይተኮሳል፤ በዚህ በዩንቨርሲቲው ድው ድው ይላል፤ ከዚያ ወደእኔ መጥታ ጉያየ ውስጥ ገባች፤ አረ የኔታ አረ የኔታ ወይም እንደበቅ አለችኝ፤ ያቺ ህፃን እንግዲህ በሁለት ዓመት ከዘጠኝ ወሯ ወይም እንደበቅ አለችኝ፤ ምን ሆነች? ምን ሆነች? አይዘብ ስላት፤ መጡብን ሊገሉን መጡብን ሊገሉን፤ አለችኝ። ምክንያቱም ከጎረቤት ህፃኑ ሁሉ የሚያወሩት የሚወራው ዛሬ ይገሉን ነገ ይገሉን ነው። እኔ...”

ከዚህ የቡድን ውይይት ህጻናት ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ህመም ችግር የተዳረጉት ወራሪው ኃይል ባደረሰባቸው ሰቆቃ ምክንያት እንደሆነ ያስረዳሉ። የህጻናት የስነልቦና መረበሽ በወላጆች ላይ ከፍተኛ ተጨማሪ ጫና ነበረው።

በኦሮሞ ብሄረሰብ ዞንም የከፋ የስነልቦና ሽብርና መቁሰል ደርሷል። በዚህ ወረራና ምዝበራ ወቅት በማህበረሰቡ አጠቃላይ ስነልቦና ላይ ምን ጉዳት ደርሷል ብለው ያስባሉ? ተብሎ ለተጠየቁት ጥያቄ በከሚሴ ከተማ የሚኖር አንድ ቃለ መጠይቅ አድራጊ ስለስነልቦናው ቁስለትና ትያያዥ የአዕምሮ ጤና ጉዳት እንዲህ ሲሉ አብራርተዋል፤

“...ማህበረሰቡ ከፍተኛ የሆነ የስነልቦና ጉዳት ደርሶበታል። በተለይ ህፃናት፤ ሴቶችና አረጋውያን የጉዳቱ ሰላባ ናቸው። የምግብ፤ የውሃና የሙብራት እጥረት ተከስቶ ስለነበር፤ ህብረተሰቡ ከፍተኛ የሆነ ችግር ላይ ወድቆ ነበር። በህክምና እጥረት ምክንያት ነፍሰጡር እናቶች ያለባለሙያ ድጋፍ በስቃይ እንዲወልዱ ተገደዋል፤ የሞቱም አሉ። የስኳር፤ የደምግፊት እንዲሁም የኤች.አይ.ቪ በሽተኞች በመድሃኒት እጥረት ምክንያት ከፍተኛ ችግር ላይ ወድቀው ነበር። የአማራ ተወላጅና የመንግስት አመራሮች ላይ ከፍተኛ መከራና ስቃይ ደርሶባቸዋል። ከቤታቸው ተፈናቅለውና በሽሽት ላይ እያሉ የወለዱ እናቶች አሉ። ህጻናት በከባድ መሳሪያ ድምጽ ምክንያት በድንጋጤ ተኩስ በሰሙ ቁጥር ከፍርሀት ስሜት ውስጥ እስካሁን ድረስ መውጣት አልቻሉም።”

የትግራይ ወራሪ ኃይል አስራ ሶስት አመትና ከዚያ በታች ያሉ ልጆችን ሲደፍር እንደነበርና ከመደፈር ጋር ተያይዞ ለተፈጠረባቸው ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ጤና ችግር (post traumatic stress disorder) ተጋላጭ እንደነበሩ በዳህና ወረዳ የሚኖሩ ተወያይ ገልጸው ነበር። ስለደረሰው የስነልቦና በደልም ስገልጹ፤

“...የጁንታው ወታደር ጠጥተዋል። አንድ ጁንታ እድሜዋ ከአስራ ሶስት ዓመት በታች ከሆነች ልጅ ይደርስና መሳሪያ ከደረቱዋ ላይ አቀባብሎ ስጭኝ እያለ አገኘነው። ምን እያደረግህ ነው እስኪ እያት ልጅህ እኮ ነው የምትሆነው ለአቅመሄዋንም አልደረሰችም ከፈለገች ደግሞ፤ በአግባቡ ጠይቃት አልነው። ምን አገባህ አንተ አህያ አለን። ለአህያ መጠየቅ አያስፈልግም ሲለን ብንሞትም እንሙት ብለን ያቀባበለውን መሳሪያ ይዘን ሌላ ሰው እስኪመጣ ግብግብ ገጥመን ያዳንንበት አጋጣሚ ነበር። የቀማነውን መሳሪያ ለሀላፊው የሰጠንበትም ምክኒያት በህዝባችን ላይ ሌላ ሰቆቃ እንዳያስከትል በማሰብ ነው።”

ሌላኛዋ ተሳታፊ ደግሞ፤ የሚከተለውን ብለዋል፤

“...ጭላ ላይ የአምስት ቀን አራስ ልጅዋን ወርውረው ደፍረዋታል። ልትወልድ ሳምንት የቀራትን ነፍስጡር ደፍረዋል። ስለሆነም ልጇ ከሆድዋ ላይ ጠፍቶዋል። እኔም ሆስፒታሉን ስላወደሙት ስወልድ ልጄን በህይወት ማግኘት አልቻልሁም።”

ሀ) አንድና ከአንድ በላይ ለሆነ የስነልቦና ችግር የተጋለጡ

የዚህ ጥናት ሌላው እጅግ አስደንጋጭ ውጤት 73.6 በመቶ (316873 ሰዎች) ያህሉ አንድና ከዚያ በላይ ለሆኑ ተደራራቢ የስነልቦና ችግሮች መጋለጣቸው ነው (ሠንጠረዥ 7) ። ከጥልቅ የቡድን ውይይቱና ቃለመጠይቁ እንደሚታየው የትግራይ ወራሪ ኃይል በህጻናት፣ በሴቶችና በሌሎች የማህበረሰብ ክፍሎች ላይ ከስነልቦና ቁስለት ጋር የተያያዘ የአዕምሮ ህመም ተጠቂዎች እንደሆኑ ማረጋገጥ ተችሏል።

ሠንጠረዥ 7: አንድና ከዚያ በላይ ለሆነ የስነልቦና ችግሮች የተጋለጡ ሰዎች የዳሰሳ ጥናት ውጤት

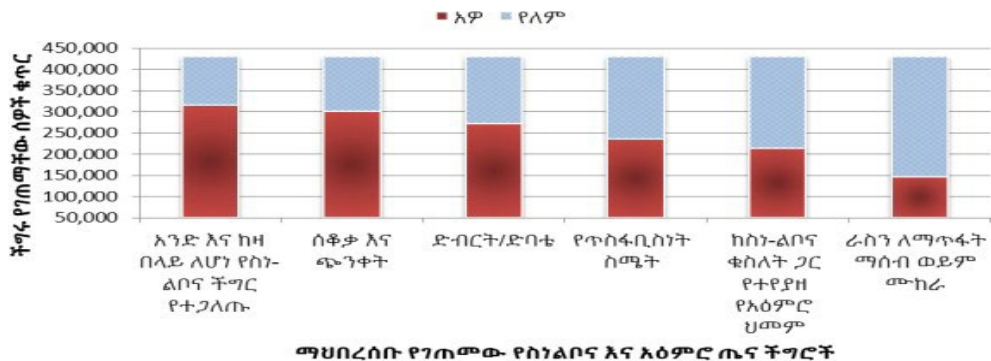
		ብዛት	ፕረሰንት
መልስ	የለም	113,371	26.4
	አለ	316,873	73.6
	አጠቃላይ	430,244	100.0

ይህ መረጃ የሚያሳየው ከላይ የተዘረዘሩት የስነልቦና ችግሮች ማለትም፤ ጭንቀት፣ ድብርት/ድባቄ፣ ራስን ለማጥፋት መሞከር ወይም ማሰብ፣ ተስፋቢነት፣ ከስነ-ልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ህመም ችግር እንዲሁ ላይ የለብኝም ካሉት ብዙኋን ሌላኛው የስነ-ልቦና ችግር ሊኖርባቸው እንደሚችል ነው። ለምሳሌ ከሥነ-ልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ ለሚታይ ከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር የተጋለጡ 50 በመቶ፣ እና ራስን ለማጥፋት የማሰብ ችግር ያለባቸው 34 በመቶ መሆኑን ያሳያል። ከሥነ-ልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ ለሚታይ ከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር ከታየባቸው ሰዎች ውስጥ 87 በመቶ የሚሆኑት ራሳቸውን የማጥፋት ሙከራ አድርገዋል ወይም ሃሳቡ ነበራቸው። በአጠቃላይ ሲታይ ይህ ጥናት የትግራይ ወራሪ ኃይል በአማራ ህዝብ ላይ በአጭር ጊዜ እና በረጅም ጊዜ ሊታዩ የሚችሉ በባህሪ፣ በስሜትና በአስተሳሰብ ከፍተኛ የስነልቦናና ስነአዕምሮ ጠባሳ ጥሎ እንዳለፈ አሳይቷል።

በወረራው ምክንያት የአማራ ህዝብ እንደህዝብ ከፍተኛ የስነልቦና ችግር ያጋጠመው ሲሆን፤ በተለየ ሁኔታ የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራ ይዟቸው የነበሩ አካባቢዎች በተለየ መልኩ ለከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር፣ ለስነልቦናና ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጡ የተለያዩ ምስቅልቅሎችና በማህበራዊ መስተጋብራቸው እጅግ ከፍተኛ ጉዳት ደርሷል። ወራሪው ሃይል በማህበረሰቡ ዘንድ ሽብርንና ፍርሃትን ለመፍጠር ዘግናኝ የሚባሉ ግድያዎችን፣ አስገድዶ መድፈርን፣ ፀያፍ ስድቦችንና ጭካኔ የተሞላባቸውን ድርጊቶችን ይፈፅም እንደነበር ጥናቱ ያሳያል።

በህብረተሰቡ ላይ የቤተሰብ መስተጋብር መዛባት፣ ተስፋቢነት፣ የአዕምሮ ጤና መጓደልና

ተያያዥ የአዕምሮ እድገት መቀጨጭ ስጋቶችና የሰብዕና መቃወስ ደርሶባቸዋል። ወረራው በተደረገባቸው ከተሞች ውስጥ በጥናቱ ከተገኙና የሰብዕዊና ቁሳዊ ጉዳት ከደረሰባቸው 420,444 ግለሰቦች መካከል የስነልቦና ቀውስ ያለባቸው ስለመሆኑ ለቀረበላቸው ጥያቄ በሰጡት መልስ መሰረት 73.6 በመቶ ያህሉ አንድና ከዚያ በላይ ለሆኑ ተደራራቢ የስነልቦና ችግሮች መጋለጣቸው ተረጋግጧል። በተለያዩ የስነልቦና መለኪያዎች ሲታይ ደግሞ፤ ጭንቀት ያለባቸው 70 በመቶ፣ ድብርት/ድባቱ 64 በመቶ፣ ተስፋቢነት 55 በመቶ፣ ከሥነልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ ለሚታይ ከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር የተጋለጡ 50 በመቶ ፣ እና ራስን ለማጥፋት የማሰብ ችግር ያለባቸው 34 በመቶ መሆኑን ያሳያል። ከሥነ-ልቦና ቁስለት ጋር በተያያዘ ለሚታይ ከፍተኛ የአዕምሮ ጤና ችግር ከታየባቸው ሰዎች ውስጥ 87 በመቶ የሚሆኑት ራሳቸውን የማጥፋት ሙከራ አድርገዋል ወይም ሃሳቡ ነበራቸው። በአጠቃላይ (ምስል 4) ሲታይ ይህ ጥናት የትግራይ ወራሪ ኃይል በአማራ ህዝብ ላይ በአጭር ጊዜና በረጅም ጊዜ ሊታዩ የሚችሉ በባህሪ፣ በስሜትና በአስተሳሰብ ከፍተኛ የስነልቦናና ስነአዕምሮ ጠባሳ ጥሎ እንዳለፈ አሳይቷል። የዚህ መጠነሰፊ ጥናት ውጤት እንደሚያመለክተው የትግራይ ወራሪ ኃይል የማህበረሰቡን ሞራል ለማላሸቅ መጠነ ሰፊ ድርጊቶችን ፈጽሟል።

ምስል 4: የስነልቦናና የአዕምሮ ጤና ችግር በተመለከተ የዳሰሳ ጥናቱ ውጤት

በምስል 4 እንደሚታየው ከፍተኛ ቁጥር ያለው ህዝብ 73.6 በመቶ ከአንድና ከዚያ በላይ የስነልቦና ችግሮች የተጋለጠ ነው። ይህ አሃዝ የትግራይ ወራሪ ኃይል ያደረሰውን ጉዳት ስፋትና ጥልቀት ከፍተኛ መሆኑን ያመለክታል።

ከመጠናዊ የጥናቱ ውጤት በተጨማሪ አይነታዊ ማለትም፤ ጥልቅ የሆነ የቡድን ውይይትና ቃለመጠይቅ እንደሚያሳየው የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራ ይዟቸው የነበሩ አካባቢዎች በሁለትና ከዚያ በላይ ለሆኑ ተደራራቢ የስነልቦና ጉዳቶችና ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ህመም ተጋልጠዋል። ከጥልቅ የቡድን ውይይቱና ከቃለመጠይቁ መረዳት እንደተቻለው በተደራራቢ ከታዩት የስነልቦና ጉዳቶች ውስጥ ሰቆቃ/ጭንቀት (trauma/anxiety) እና ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ የሚመጣ የአዕምሮ ጤና ችግር (post-traumatic stress disorder) ዋነኛው ነበር።

“...ሴቶች እስካሁን ድረስ በፍርሃትና በድንጋጤ ውስጥ ነው ያሉት አዛውንቶች ረዳት አጥተው እየተማረሩ ነው ያሉት ህፃናት በጭንቀትና በብዥታ ውስጥ ነው ያሉት፤”

ይህን ቃል የሰጠው በዋግኸምራ ብሄረሰብ ዞን በሰቆጣ ወረዳ በ02 ቀበሌ ውስጥ የሚሰራ የመንግስት ሰራተኛ

ነበር። የዋግኸምራ ህጻናት፣ ሴቶችና አረጋውያን በትግራይ ወራሪ ኃይል ከፍ ያለጉዳት እንደደረሰባቸው ያስረዳል። ይህ ቃለመጠይቅ ተደራጊ የትግራይ ወራሪ ኃይል በሴቶች ህጻናትና አረጋውያን ላይ ስላደረሰው የስነልቦና ጉዳቱ በማህበረሰቡ ላይ ለከባድ ምስቅልቅሎች እንደዳረጋቸው ሲያስረዳ፤

“...ህዝቡን ከቀየው ማፈናቀልና ለልዩ ልዩ ማህበራዊ ችግሮች ማጋለጥ፣ ሴቶች በየመንገዱ እንዲንገላቱ አድርጓል፤ ነብሰ-ጡሮችን ለውርጃ ድርጓል፤ አረጋውያንን ህክምና እንዲያጡ አድርጓል፤ የሰው ህይወት እንዲጠፋ አድርጓል፤ የስነ-ልቦና ጉዳት ማድረስ ማህበረሰቡ የሚበላውና የሚጠጣው እንዲያጣ ንብረት መዘረፍና ማውደም ሁሉም አገልግሎቶች እንዲቋረጡ አድርጓል።”

በሰሜን ጎንደር ዞን በጠለምት ወረዳ በተደረገ ቃለመጠይቅም አንድ የጥናቱ ተሳታፊ በትግራይ ወራሪ ኃይል ስለተጎዱ ሴቶች እንዲህ አስረድቷል፤

“...ከፍተኛ የሆነ የስነልቦና ጉዳት አድርጏል። ጥይት በተተኮሰ ቁጥር ህጻናትና ሴቶች መደናገጥ ጁንታው መጣብን፤ የማለት የስነልቦና ጉዳት፣ የህክምና እጦት፣ አዛውንቶችና እናቶች ጥይት ሲተኮስ በድጋሜ ቦታችንን ጁንታው ይይዝብናል፤ በማለት ተስፋ የመቁረጥ ስሜት ችግር፣ ህጻናትን የያዙ እናቶች፣ እመጫቶችና አቅመደካሞች ከአካባቢው ተፈጥሯዊ ሁኔታ ጋር ተዳምሮ በእግር ተጉዞ ከአሸባሪው ለማምለጥ ከፍተኛ ችግር ላይ ናቸው።”

ከላይ በዋግኸምራና በሰሜን ጎንደር አካባቢዎች የተጠቀሱት ቃለመጠይቆችና ጥልቅ የቡድን ውይይቶች የትግራይ ወራሪ ኃይል በህዝቡ ላይ ያደረሰው ሰቆቃ ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ጤና ችግር እንደዳረጋቸው ችግሩ ደግሞ፤ የተስፋ-ቢስነት ስሜት ውስጥ እንዲገቡ አድርጓቸዋል።

የዚህ ጥናት ጥልቅ የቡድን ተኮር ውይይትና ቃለመጠይቅ እንደሚያስረዳው የሰሜን ጎንደር ህዝብ እንደ ህዝብ በአኗኗሩ፣ በማህበራዊ መስተጋብሩ፣ በስነልቦናውና ተያያዥ ባህሪያት ጉዳት ደርሶበታል። የጅምላ ጭፍጨፋ ከተፈጸመባቸው ቀበሌዎች አንዷ በሆነችው የጭና ተከለሃይማኖት ቀበሌ ውስጥ አንድ ተጎጅ የደረሰባትን መራር ሃዘንና የስነልቦና ጠባሳ እንደሚከተለው ተናግራለች፤

“...አባቴን፣ አጎቴን፣ የአክስቴን ባል፣ የአክስቴን ልጅ ገሎብኛል፤ ቅዳሜ ቀን የገደሏቸው ሲሆን፤ አባቴ እሁድ ተቀበረ፣ አጎቴ ቅዳሜውኑ ተቀበረ፣ የአክስቴን ባልና

ልጅ ደግሞ፤ ሐሙስ። የቤተሰቡ ስነልቦና በጣም ተጎድቷል! ፍታት/ተዝካር/ዓመታት ለማውጣት ብለው ነው፤ የተቀመጡት። በቤት ውስጥ ከእኔ ጋር ስድስት ልጆች አለን። እስካሁን ከእናቴ ጋር አብረን ስንኖር ቆይተናል፤ ከዚህ በኋላ ወደ ሚሄዱበት ይሄዳሉ፤ የሚረዳቸው የለም። እርዳታም መጥቶ ለእናቴ አልሰጧትም፤ ምክንያቱም የሚቆረቆርላትና የሚጠይቅላት የለም። ያለውን እየሸጠችና እየለወጠች ነው የምትኖረው። እኔም ክለብ ተቀጥሬ ነበር የምሰራው። አሁን ስራየን ትች እናቴ ጋር ነው የምኖረው። ምክንያቱም እናቴ ብቻዋን ስለሆነች እሷን እያስተዛዘንሁ ብናር ብየ ነው።”

ይህ በደል በእርስዎ ላይ በመድረሱ ምን ይሰማዎታል? ተብለው ለተጠየቁት እኝህ የወራሪው ኃይል ስለባ እንደሚከተለው ይመልሳሉ፤

“በጣም ውስጤ ተጎድቷል! አይዞሽ ብሎ የሚያጽናናኝ የለም። አይዞሽ የሚለኝ ደህና አጎት፤ ወንድም የአክስት ልጅ ባጠቃላይ ከጎኔ የሚሆን ሰው ስለሌለኝ ብቻየን ነው፤ የማለቅሰው ዛፍ ስር፤ ሜዳ ላይ እየሄድኩ ብቻየን አለቅሳለሁ፤ በልቅሶ ነው የሚወጣልኝ። መቃብር እስካሁን አላየሁም። እናቴ ትጎጅብኛለሽ ስለምትል እስካሁን አላየሁም። ነገር ግን የአባቴን መቃብር ማየት እፈልጋለሁ። አሁን ራሱ ተደብቄ ነው የወጣሁት። የቀን ስራም ቢሆን ሰርቸ የአባቴን መቃብር ማሰራት እፈልጋለሁ።”

በአጠቃላይ የትግራይ ወራሪ ኃይል ያደረሰው የስነልቦናና አዕምሯዊ ጉዳት በኦሮሞ ብሄረሰብ ላይ እንደተፈጸመ እና አፈጻጸሙ ግን ወራሪው ግብዓታዊ ከነበሩና ይህ ጥናት ካያቸው ሌሎች አካባቢዎች የተለየ እንደነበር አሳይቷል። ከትግራይ ወራሪ ኃይል በተጨማሪ እዚህ ዞን ውስጥ ቀደም ብሎ ተደራጅቶ በነበረ ሌላ አነግ ሸኔ በተባለ ኃይል ትብብር መጠነ ሰፊ ጉዳት ደርሷል።

ለምሳሌ፤ ከሚሴ በሚገኝ ትምህርት ቤት የተደረገ ቃለ መጠይቅ ላይ አንድ መምህር አነግ ሸኔን በተመለከተ እንዲህ ብሏል፡- “ግለሰቦችንና ተቋማትን በመዝረፍ፤ በማንገላታትና በማውደም ሂደቱ ትልቁን ሚና ሲጫወት የነበረው አነግ ሸኔ ነበር።” በዚሁ ዞን በከሚሴ ከተማ የሚኖር ሰው እንዲህ ሲል የትግራይ ወራሪ ኃይልና የአነግ ሸኔን የትብብር ጥፋት አብራርቶታል፤

“አብዝህኛው የማህበረሰቡ አባላት ለርህብና ለተለያዩ ችግሮች ተጋልጠዋል። የመንግስት ሰራተኞች በተለይ ደግሞ፤ ባለ ሙያው ወይም የብልፅግና ደጋፊዎች፤ የመንግስት ደጋፊ ነበርክ በሚል እስራት፤ ግርፋትና ማስፈራሪያ ደርሶባቸዋል። በተለይ አነግ ሸኔ ሰፈር ለሰፈር እየዞረ የአማራ ብሄረሰብ ተወላጆችን አውጡ እያሉ በማዋከብ በአማራና በኦሮሞ ብሄረሰብ ተወላጆች መካከል መተማመን እንዳይኖር በማድረግና የአማራ ተወላጆችን በማሸማቀቅ፤ በስነልቦና እንዲጎዱ በማድረግ፤ አካባቢውን ለቀው እንድሄዱ በማዋከብና የደህንነት ስጋት እንዲሰማቸው የማድረግ ስራ ተሰርቷል። አሸባሪዎቹ ከዞኑ በድንገት ባይወጡ ኖሮ የአማራ ብሄር ተወላጆችን በመለየት ዘርተኮር ጭፍጨፋ (Genocide) ለመፈፀም ተዘጋጅተው ነበር።”

የአማራ ብሄር ተወላጆች አካባቢውን ለቀው እንዲወጡ ከባድ ማስፈራራት ሲደርስ እንደነበርም ይህ ተሳታፊ አክሎ ገልጿል፤

“...በተጨማሪም እምነትና ዘርን መሰረት ያደረገ ማስፈራራት ስድብ በተለይ የአማራ ተወላጅ የሆኑ ሰዎች ላይ ያደርሱ ነበር። አማራ ነን ካላናችሁ፤ ከዚህ ሊቃችሁ ሂዱ፤ ማተባችሁን ከአንገታችሁ በጥሱ፤ ቤተክርስቲያን ለመሄድም ከፍተኛ ችግር ይገጥማቸዋል።”

ሌላ በከሚሴ በተደረገ ውይይት ላይ አንድ ተሳታፊ በስነልቦና የደረሰውን ጉዳት ሲያስረዳ፤

“የስኳር፣ የደምግፊት እንዲሁም የኤች.አይ.ቪ በሽተኞች በመድሃኒት እጥረት ምክንያት ከፍተኛ ችግር ላይ ወድቀው ነበር። የአማራ ተወላጅ እና የመንግስት አመራሮች ላይ ከፍተኛ መከራና ስቃይ ደርሶባቸዋል። ከቤታቸው ተፈናቅለው በሽሽት ላይ እያሉ የወለዱ እናቶች እንዳሉም ተገልጾልናል። ህጻናት በከባድ መሳሪያ ድምጽ ምክንያት በድንጋጤ ተኩስ በሰሙ ቁጥር የፍርሀት ስሜት ውስጥ እስካሁን ድረስ መውጣት አልቻሉም።”

እዚህ ዞን ላይ የትግራይ ወራሪ ኃይልና አነግ ሸኔ ዋና የጥፋት ተግባራቸው የአማራና የኦሮሞ ማህበረሰቦች በጋራ እንዳይኖሩ ማድረግ፣ እንዲጠራጠሩና በጠላትነት እንዲተያዩ የተደረገው ጥፋት ከፍ ብሎ ታይቷል። ለምሳሌ፤ በከሚሴ ሆስፒታል የሚሰሩ አንድ የህክምና ዶክተር ስለሁኔታው ሲያስረዱ በወረራው ወቅት በርካታ ማህበረሰብ ከአካባቢው ለቆ ወጥቶ እንደነበርና እዚህ የነበረውም በየቤቱ ተደብቆ መቆየቱንና አነግ ሸኔ በተለይ የአማርኛ ቋንቋ ተናጋሪዎች ላይ ትኩረት አድርገው ጥቃት ሲፈጽሙ እንደነበር፤ እንዲሁም ሁለት ሶስት ወር ቢቆይ ዘርተኮር ጭፍጨፋ ሊከሰት ይችል እንደነበርና በቆየበት ጊዜም ወደማህበረሰቡ ገብተው ብዙ እንግልት አድርሰዋል፤ የማህበረሰቡ መስተጋብር እጅጉን ተዛብቶ እንደነበር አስረድቷል። ምንም እንኳን ህዝቡ እንደህዝብ በትግራይም ሆነ ለሌላው የኢትዮጵያ ህዝብ ጥላቻ የሌለው እንደሆነ ቢገነዘብም የትግራይ ወራሪ ኃይል ግን ይህን መሰረታዊ ጽንሰሃሳብ መረዳት የተሳነው እንደነበር ጥናቱ አሳይቷል። የጉዳት አፈጻጸማቸውም በማህበረሰቡ ላይ የስነልቦና ቁስለት አድርጓል። ማህበረሰቡ ይህን ያህል ጉዳት ለምን እንደሚያደርሱባቸው እንኳ አያውቅም። የትግራይ ወራሪ ኃይል ያደረሰባቸውን ጉዳት አንድ በዋግኸምራ ብሄረሰብ ዞን በዳህና ወራዳ የቃለመጠይቅ ተሳታፊ እንደሚከተለው ገልጸውታል፤

“የተፈጸመው ጭካኔ ስሜታዊ ስለሚያደርገኝ በመሀል ላይ ንግግሬን ባቁርጥ እንዳትቀየሙኝ ማለት አፈልጋለሁ። እኔ በህይወቴ እንደዚህ አይነት አስቃቂ ድርጊት ያጋጥመኛል ብዬ አስቤ አላውቅም። በአለም ላይ እስካሁን ድረስ ከተፈጸሙት መጥፎ ድርጊቶች ውስጥ ስመረምር እኔ በበኩሌ እንደዚህ ዓይነት የጭካኔ ድርጊት በዓለም ላይ ተፈጽሟል ብዬ አላምንም። አውቃለሁ፡ በእኔ እድሜ ልክ ብዙ ዘግናኝ ድርጊቶች በዓለም ላይ ተፈጽሟል። በብዙ ሃገሮች እርስበርሳቸው ሌሎችም ጣልቃ እየገቡባቸው አስቃቂ ድርጊቶች ተፈጽመውባቸዋል፡ ሃገሮች ተበትነዋል። እንደእኛ ህዝብ በደል የደረሰበት የለም። እኛ በዘርም በዝምድናም አንድ ነን የሚገርመው ነገር። የተለየ ማህበረሰብ አይደለንም። ማለቴ

ግፍ የተፈጸመብን። እነሱም የተለዩ ሰዎች አይደሉም። ዝርያችን ቢቆጠር የአንድ ማህበረሰብ አካል ነን በተለይ ሰሜኑ ክፍል። መሪ ጳጳስ ቢሆን የሚያምርበት ይችን ሀገር እንደምሰሶ አቁሞ የሚኖር ህዝብ ነው። እንዴት ከምድረገፅ ሊያጠፉን እንደፈለጉ ነው፤ ያልገባኝ። ሰው ወንድሙን እህቱን እንዴት ሊያጠፋይመጣል።”

ሌላ የውይይት ተሳታፊ የትግራይ ወራሪ ኃይል ሰው ከመሆን የወጣ ተግባራቸውን ሲገልጹ፤

“በማህበረሰቡ ላይ ከፍተኛ የሆነ የስነልቦና ተፅዕኖ አድርሰዋል። በእኛ ላይ ስለደረሰብን የስነልቦና ችግር በተለይ በአስገድዶ መደፈር ላይ እጅግ ስቅጣጭ ነው፤ ...አንድ የተደፈረችን ሴት እንድትመጣ ጠቁያት ነበር። ስነልቦናዋ ስለተጎዳ መምጣት አልፈለገችም። የኛ ሀገር ሰው ጥሩ አይደለም፤ በስነልቦና ይጎዳኛል፤ ይበቃኛል፤ አልመጣም፤ ብላ ነው የቀረችው። እንደምሳሌ የአንድ ሴትን የአስገድዶ መደፈርን ላካፍላችሁ። ...አስገድዶ ሊደፍራት በጣም አስቸገራት ከአቅም በላይ ሆነ፤ ባይሆን ኮንዶም ተጠቀም ስለፈጠረህ እህት የለህም ስትለው ለአህያ ኮንዶም ምን አስፈለገው አላት [ይህንም ምስክርነት ሲሰጥ እያለቀሰ ነበር]።

ይህን ስድብና ማሸማቅ የተለያዩ አለምአቀፍ ድርጅቶችም በሪፖርታቸው አካተውታል። ለምሳሌ፤ “አመነስቲ ኢንተርናሽናል” እ.አ.አ. በህዳር 2021 ሪፖርቱ በአማራ ህዝብ ላይ የትግራይ ወራሪ ኃይል ስላደረሰው የስነልቦና ጉዳት በዝርዝር አትቷል። “የአመነስቲ ኢንተርናሽናል” ዋና ጸፊዋ በአማራ ህዝብ ላይ ስለደረሰው የስነልቦና ጉዳት ገለጻቸው በማስረጃነት የተያያዙትን ከደቡብ ጎንደር በነፋስ መውጫ ጥቃት የደረሰባትን አንዲት ሴት ምስክርነት ገልጸው እንደሚከተለው ገልጸው ነበር፤

““
The testimonies we heard from survivors describe despicable acts by TPLF fighters that amount to war crimes, and potentially crimes against humanity. They defy morality or any iota of humanity.
Agnès Callamard, Amnesty International's Secretary General

““
They were saying ‘Amhara is donkey’, ‘Amhara is useless’. One of them told the others to stop insulting me. He said, ‘she is our mother; we don’t have to harm her’. They forced him to leave the house and three of them stayed back at my home. Then they raped me in turns
Bemnet, a 45-year-old Nifas Mewcha resident

በተመሳሳይም በዋግኸምራ ማህበረሰብ ላይ የተፈጸመው የስነልቦናና ተያያዥ ጉዳዮች ከወራሪው የመበቀል ፍላጎት ጋር ተያያዥነት እንደነበረው በጥልቅ የቡድን ውይይቱ ላይ ተገልጿል። የበቀል የስነልቦና እርምጃቸውም ከፌደራል መንግስቱ ጋር ተያያዞ እንደነበር አንድ የዳህና ወረዳ ኗሪ ተወያይ እንደሚከተለው ይገልጻሉ፤

“ባበላናችሁና ባጠጣናችሁ፤ ያጠጣች ያበላችና ያስተናገደች እናት እንዴት ትደፈራች፤ በዝምድናስ እናታችሁ እህታችሁ አይደሉችም፤ እስኪ ምን እንደበደልናችሁ

ንገሩን አልናቸው። የነሱ ምክንያት የነበረው የኤርትራው ኢሳያስና የእናንተው አብይ ተመሳሳሪው እህቶቻችንን አስደፍረው፤ ሚስቶቻችንን ተቀምተን፤ ንብረታችንን ተዘርፈን፤ እንዳንኖር ተደርገን ነው ጦርነት የከፈትነው የሚል መልስ ነው የሰጡን። ታዲያ ይህ ምክንያታችሁ ከዋግ ህዝብ ያገናኘዋል አልናቸው፤ የምተውን ከሆነ ተውን የማታቆሙ ከሆነ ደግሞ፤ ይኸው አለን ግደሉን ጨርሱን ስራችሁ እጅግ የከፋ ነው አልናቸው።”

3.1.3 ማህበራዊ መስተጋብር ላይ የደረሰ ጉዳት

በትግራይ ወራሪ ኃይል ተወረው የነበሩ ሁሉም አካባቢዎች ከስነልቦናና ተያያዥ የአዕምሮ ህመም በተጨማሪ በቅርብና በእሩቅ ጊዜያት ሊደርሱ የሚችሉ ማህበራዊ መስተጋብር ላይ ያተኮረ ጥቃት ተፈጽሞባቸዋል። ይህ ማህበራዊ መስተጋብር ላይ የተፈጸመው ጥቃት በአጠቃላይ ሲታይ ከስነልቦናውና ታያያዥ የአዕምሮ ጤና ጉዳቶች ጋር ይያያዛል። ማህበራዊ መስተጋብር እንደማህበረሰብ ተስፋ ከመቁረጥ ጋር ግንኙነት እንዳለው በሰሜን ጎንደር፤ በአድራቃይ ወረዳ፤ በዛሪማ ቀበሌ በተደረገ ቃለመጠይቅ ላይ በግልጽ ታይቷል። አንድ የጥናቱ ተሳታፊ የጥልቅ የቡድን ወይይት ላይ እንደሚከተለው ገልጸዋል፤

“ማህበረሰባችን የመኖር ተስፋውን እንዲያጣ የትግራይ ወራሪ ኃይል ቤተእምነቶችን በከባድ መሳሪያ ደብድቧል፤ ሴቶች ተደፍረዋል፤ ተቋማቶች ፈራርሰዋል፤ ንብረቶች ተዘርፈው ተወስደዋል፤ ተበልተዋል።”

በተጨማሪም የትግራይ ወራሪ ኃይል ዋና አላማቸው የአማራ ማህበረሰብን ማሸማቀቅና በስነልቦና በማኮስስ በኑሮው እንዲጎሰቁል ማድረግ እንደነበር በጠለምት ወረዳ በነበረው ጥልቅ የቡድን ወይይት ላይ ተነስቷል። አንድ የውይይት ተሳታፊ እንደሚከተለው ይገልጹታል፤

“ከሰባት ወር በላይ በነፍሰ ጡር እናቶች፤ የኤችአይቪ ታካሚዎች፤ የሰኳር ህመምተኞች፤ የቲቪ እና ተጓዳኝ የሆነ ህመም ያለባቸው ሰዎች ትራንስፖርት፤ ህኪምና መድኃኒት ባለመኖሩ ከፍተኛ የሆነ የሞትና የስነልቦና ጉዳት ደርሶባቸዋል። ... ህጻናት በከፍተኛ ግርላይ ናቸው። ብዙ ህጻናት ሆዳቸው ተነፍቶ ሙተዋል። ሃኪሞቹ መድኃኒት ባለመኖሩ ሰው ማዳን እየቻሉ ነገርግን ሰው ከፈታቸው ሲሞት እያዩ ማዳን ባለመቻላቸው እያለቀሱ ነው ያሉት።”

በወልዲያ ከተማ በተደረገ ጥልቅ የቡድን ወይይት ላይ እንደታየው የትግራይ ወራሪ ኃይል ወልድያን እንደተቆጣጠሩ የአካባቢው ማህበረሰብ ላይ ጸያፍ ስድቦችና በስነልቦና የኮስስ እንዲሆን ታስቦ መጠነሰፊ ተግባራትን ፈጽመዋል። ለምሳሌ፤ የትግራይ ወራሪ ኃይል ወልድያ ከተማን እንደተቆጣጠሩ የወል ስድብ ሲሳደቡ እንደነበር አንድ ተሳታፊ እንዲህ ሲል ገልጸውታል፤

“ሰዎቹ በጣም ጨካኝ አረመኔዎች ናቸው። ይሁን እንጂ ወደእኛ ክልል [ወልዲያ ለማለት ነው] ሲገቡ በተጠና ሁኔታ መሪያቸውን አክብረው ወልዲያ የበግ ሌባ ደጋግመው የበግ ሌባ እያሉ በኤፍኤስአር ተጭነው ጀሌዎች ናቸው፤ እየተሳደቡ

ወሎ ሌባ፣ ወሎ ፈሪ፣ ጥይት መተኮስ ማሸማቀቅ፣ በስነልቦና አንገትህን አቀርቅረህ እንድትሄድ ለማድረግ፣ በተደጋጋሚ በተለይ ፒያሳ አካባቢ...ከተለያዩ አቅጣጫዎች ሲመጡ ጥይት በከፍተኛ ሁኔታ ይተኩሱ ነበር።”

የዋግ ህዝብም ማህበራዊ ምስቅልቅሎች ሊያመጣ በሚችል ሁለገብ የሆነ ማህበራዊ መስተጋብራቸው ላይ ያተኮረ ጉዳት አጋጥሟቸዋል። በዚሁ ብሄረሰብ ውስጥ በተደረገ አንድ የጥልቅ የቡድን ውይይት ላይ አንድ ተሳታፊ ሃብታቸው ብቻ ሳይሆን ስነልቦናቸውንና አዕምሯቸውን እንደተቀሙ እንደሆነ እንዲህ ሲሉ ገልጸዋል፤

“ይህ ድርጊታቸው አብሮ ያኖረናል? ዝምድናንስ አብሮ እንዴት ያስቀጥላል? ንብረታችን ብቻ አይደለም የዘረፉትና ያወደሙት? አእምሯችን ጭምር እንጅ። አማራ እነሱን የሆነ ነገር ቢላቸው እንዴት ይፈልጋሉ። አሁን ጭምር ብዙ የትግራይ ተወላጆችን እኮ አቅፈን ይዘን ነው ያለን። እነሱ ግን አህያ የሚል ስም ሰጡን።”

መንግስት ስለማህበረሰቡ ያለውን መረጃ ማጥፋት ከፍ ላለ ማህበራዊ ተግዳሮቶች እንደሚያመጣ አያጠያይቅም። ዋና አላማቸውም በአካባቢው ያለው ስርዓተ መንግስትና ኗሪው ማህበረሰብ መናበብ እንዳይኖርና መስተጋብራቸው የተዛባ እንዲሆን ለማድረግ ነበር። ይህ የወራሪው ተግባር በሌሎች ዘዎችም እንደተፈጸመ ጥናቱ አረጋግጧል። ይህን ዘለቄታ ያለው ማህበራዊ ተግዳሮቶችን ወራሪው ለመፈጸም ለምን እንደፈለገ ሲጠየቁ በዚሁ ወረዳ የቡድን ተወያዮች እንዲህ ብለው ነበር፤

“ዋና አላማቸው አማራ ራሱን ችሎ እንዳይንቀሳቀስና ለማኝ እንዲሆን ማድረግ ነው። በኢኮኖሚም ይሁን በስነ-ልቦና ወረድ ብለን እንድንገኝ ነው። ማህበረሰቡ እርስ በርሱ እንዲጣላ የአንዱን ንብረት ከሌላኛው ያደርጉ ነበር። እኛ ባንኖርበትም እርስ በርሳቸው ተጣልተው እንዲባሉ እንፈልጋለን ይሉም ነበር። ሌላው አማራ የሚባል ማህበረሰብ እረፍት እንዲያጣና በሰላም እንዳይኖር ነው።”

የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራ ይዟቸው በነበሩ አካባቢዎች ውስጥ የሚኖረውን ማህበረሰብ በዘርና ኃይማኖት ለመለየት ጥረት አድርጓል። በተለይም በኦሮሞ ብሄረሰብ ዘን በቆየባቸው ጊዜያት በአማራና በኦሮሞ ብሄሮች ላይ መተማመን እና አብሮነት እንዳይኖር ጥረት አድርጓል። ይህ ተግባር በኦሮሞ ብሄረሰብ ውስጥ በሚንቀሳቀሰው አነግ ሽኔ በተባለ ኃይል ትብብር የተፈጸመ ነበር። ከሚሴ ሆስፒታል ውስጥ ከሚሰራ የህክምና ባለሙያ ጋር በተደረገ ቃለመጠይቅ አነግ ሽኔ የአማራ ብሄር ተወላጆችን ከማሳደድ ባለፈ ለከፍተኛ እልቂት ተዘጋጅተውና ሞክረው እንደነበር ሲገልጽ፤

“አነግ ሽኔ በተለይ የአማርኛ ቋንቋ ተናጋሪዎች ላይ ትኩረት አድርገው ጥቃት ሲፈጽሙ ነበር ሁለት ሶስት ወር ቢቆይ ዘር ተኮር ጭፍጨፋ ሊከሰት ይችል ነበር በቆዩበት ጊዜያትም ወደማህበረሰቡ ገብተው ብዙ እንግልት ሲያደርሱ ነበር” ነበር ያለው።

ይህ ማህበራዊ መስተጋብር ላይ የተቃጣ ጥቃት በተለይ በብሄረሰቡ ውስጥ የሚኖረውን

አማራ ከፍ ላለ ስነልቦናዊ ጫናና ጭንቀት ዳርጎታል። ከላይ የተጠቀሰው የህክምና ባለሙያም ያረጋገጠው ይህንኑ ነበር። እዚህ ላይ ትኩረት መስጠት የሚያስፈልገው በአማራ ማህበረሰብ ላይ የስነልቦና ሽብር በመፍጠር ከተሳካም ዘር ጭፍጨፋ በመፈጸም ሁለት አብረው የኖሩ ብሄሮችን በማጋጨት እኩይ አላማውን ለመፈጸም ነበር።

ሌላው ሰሜን ወሎ ዞን ከሌሎች በወራሪው ተይዘው ከቆዩት ዞኖች በተለየ መልኩ ወራሪው ኃይል ለረጂም ወራት የቆየበት እንደመሆኑ፣ ተያያዥ የስነልቦና ቁስለቱና ጉዳዮች ጋር ተያይዘው የተፈጠሩ ማህበራዊ ጉዳዮች እጅጉን የከፋ ሆኖ ተገኝቷል። ለምሳሌ፤ በወልዲያ ከተማ ቀበሌ-04 ላይ በነበረው ጥልቅ የቡድን ውይይት ላይ አንድ ተሳታፊ ስለነበረው የስነልቦና ጉዳትና ተያይዞ ስለመጣው የማህበራዊ መስተጋብር ችግር እንዲህ ሲል አስረድተዋል፤

“...እኛ ለብዙ ጊዜ አማራ ላይ ብዙ ተፅእኖ ነበረ። ከማስታወሳቸው ሁለት አነሱ ይጠቀሙባቸው ከነበሩ አጠራሮች ልገልፅ እችላለሁ፤-ጎንደር በር አካባቢ ከጃርሳ የመጣ ገበሬ አህያ እየነዳ ይመጣል፤ እና አህያው አልሄድ ሲል ይመታዋል፤ ምን አለው ወንድምህን እንዴት ትመታዋለህ፤ ምን ለማለት ነው የተጠቀሙበት ይሄን አማራ አህያ ነው ለማለት ነው። ሁለተኛው ደግሞ፤ አንዱ እንዲሁ ከመቻሪያ አካባቢ አህያ እየነዳ የመጣ ነበርና አንዱ ጠጋ ብሎ ይሄ ምንህ ነው ሲለው ሃሳቡ ጉብዮት ስለነበረ ወንድሜ ነው አለው፤ ምክንያቱም እሱ እነሱ ከሚናገሩት ሞራሉን ለመጠበቅ ያለው ነውና ወጣቱን በከፍተኛ ደረጃ ህሊናውን የሚነካ ስድብ፤ አህያ ነው የነበረው ስድብ። ሞራሉ ማበጣም ከባድ ነው፤ የሚያተኩሩት ወጣቱ ላይ ነው።”

ይህ የሚያሳየው የትግራይ ወራሪ ኃይል የሃገሪቱን በትረመንግስት መጨበጥ ብቻ ሳይሆን የአማራን ህዝብ በተለይም ወጣቱ በስነልቦና ዝቅ እንዲልና የወደፊት ማህበራዊ ህይወታቸው የተዛባ እንዲሆን ከፍተኛ ስራ ሲሰሩ ነበር። ሌላው የትግራይ ወራሪ ኃይል ሲሰራው የነበረው በደል እዛው የሚኖረው ማህበረሰብ እርስ በእርሱ እንዲጠራጠርና ማህበራዊ መግባባት እንዳይኖር ሲሆን፤ ለምሳሌ፤ እዚሁ ቀበሌ ውስጥ ሌላ ተወያይ እንዲህ ብለዋል፤

“...አንድ ሰው መሳሪያ የለኝም ብሎ ሲል እከሌ እኮ ነው የጠቆመህ፤ የጠቆመውን ሰው ነግሮታል ለዚያ ሰውየ። ...ይህ ትልቅ አላማ አለው። ሁለቱ ሰዎች እንዲጋደሉ፤ ይህን አይነት በጣም ከፍተኛ ስራ ሰርተዋል። ህብረተሰቡ አልገባውም፤ መረጃውም በተለይ በሱስ የተያዙ ሰዎች ይህንን ማገናዘብ ስላልቻሉ ህሊናቸውን ሸጠው ያው ጫት ማግኝታቸውን ነው እንጂ ከዚያ በኋላ የሚመጣውን ነገር ሳይታዩ እንደዛ ነበረ እንዲህ አይነት ችግር ይፈጥሩ ነበር። አንደኛ ህዝቡ እርስ በእርሱ የሚጣላበትን መንገድ፤ አንድነትን የሚበትን ነገር አጥንተው ተግባራቸውን ታዩ። ...እኛ አንዳንድ ጊዜ እንኳ እነሱ ምን ይሉ ነበረ፤ የኛ ወጣቶች ቢሆኑ ኖሮ እንዲህ አያደረጉም ነበረ፤ እናንተ አህያ ናችሁ፤ የራሳችሁን ወገን ትጠቁማላችሁ፤ እኛ ግን ይሄን አናደርግም። ... ከጫፍ እስከጫፍ መስመር ዳርና ዳር ያሉ ቤቶችና የሚኖሩ ሰዎች እኮ አደገኛ ጥቃት ተፈፅሞባቸዋል፤ የተደፈሩት እነሱ ናቸው፤ የተደበደቡት እነሱ ናቸው። ግን አሁን የተደፈሩት ሴት በባህሉ ማህበራዊ እሴቷን ስለሚያሳጧት ተደፍራለሁ ብላ

አትናገርም እንጂ በርካታ ወንጀል የተፈፀመበት መስመር ግራና ቀኝ እዚህ ደብረ ገሊላ አካባቢ፤ ጎንደር በር አካባቢ፤ እዚህ አዳጎ አካባቢ በርካታ ስራዎች ተሰርተዋል።

ይህ የሚያሳየው ወራሪው ኃይል ቀጥታ ከፈጸመው የስነልቦናና የአዕምሮ ችግር በተጨማሪ ማህበራዊ እረፍት ለመንሳት ሲያደርጓቸው የነበሩና ከ1968 ዓ.ም ጀምሮ ማኒፌስቷቸው እንደሚለው “የአማራ ማህበረሰብን እረፍት መንሳት” ከሚሉት አስተሳሰባቸው ጋር የተቀራረበ ስራቸው እንደሆነ አሳይቷል።

3.1.4 ከስነልቦና ስብራት ጋር ተያይዞ የመጡ የአዕምሮ ጤና ችግሮችና ስብአዊ ቅሶች

የስነልቦና ስብራት፣ ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጡ የአዕምሮ ጤና ችግሮችና ማህበራዊ መስተጋብር ምስቅልቅሎች ከብዙ ነገሮች ጋር ይያያዛል። በጥቂቱ የኑሮው ሁኔታ፣ መንግስትና ስርዓተ-መንግስቱ በማህበረሰቡ ላይ ያለው ቅጥልነትና ስብአዊ ግንዛቤዎች፣ የማህበረሰቡ የወደፊት ተስፋውና ርዕይው፣ የትምህርትና የጤና ተደራሽነት አንድ ማህበረሰብ ካለው ወይም ከሚገነባው የግለሰባዊ ወይም የማህበራዊ ስነልቦና መሰረቶች እንደሆኑ ብዙ የስነልቦና ጥናቶች ያሳያሉ። የትግራይ ወራሪ ኃይል የፈጸመው እነዚህን ሁሉ እንደሆነና ጉዳቱ ማህበራዊ ዝቅጠት እንዲኖር አስቦ ድርጊቱን ሲፈጽም እንደነበር ይህ ጥናት አረጋግጧል። በወልድያ ከተማ ጀንቶ በር አካባቢ በነበረው ቡድን ተኮር ጥልቅ ውይይት ላይ የተነሳው ይህን የሚገልጽ ነበር። በዚሁ በጀንቶ በር አንድ የቡድን ተኮር ተወያይ ስለነበረው ሁኔታ ሲገልጹ፤

“የመጨረሻ መኖርን የሚያስጠላ ነገር እንዲፈጠር ነው ያደረጉበን። በዚህ ላይ የደረሰው ምንድነው እሷ እንዳለችው ትልቁ በስነልቦና መዋያቸው እኛው ጋር ነው፤ ምግብ መጡ አልመጡ እያልክ መብላት አትችል። መብራት የለም ወጥቶ ይመለሳል አይባልም ነበር። ደፍረን ስንወጣ ‘አማራጭ ስለሌለን ነው’ እንጅ እንመለሳለን የሚል እምነት ኖሮን አይደለም። ... እኔ ቤተሰቤን የማስተዳድረው በቀን ስራ ነበርና በየቦታው ሲያገኙኝ ምን ልታደርግ መጣህ በማለት ብዙ ሲቃይ አድርሰውበኛል። እንግዲህ በእኛ ላይ የደረሰው ጉዳት የስነልቦና ጫና ...እንዳደረገ ቢያደርገውም የደረሰው ይሄ ነው የማይባል ነው፤ ወደፊትም ጭራሽ አሁንም ስጋቱ ይደገማል፤ የሚል ስጋት ነው ያለው በዚሁ ይቀራል የሚል የለም፤ ምክንያቱም አሁን ያሉት በቅርብ ርቀት ናቸው እኒህ ሰዎች ነገም የማይመጡበት ምክንያት የለም።”

የውይይቱ ተሳታፊ የገለጸው ማህበረሰቡ ከሁለት በላይ ለሆኑ የስነልቦና፣ የአዕምሮ ጤናና ማህበራዊ መስተጋብር ላይ ጉዳት እንዳለ ነው። ሰቆቃ፣ ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ህመምና ተስፋ መቁረጥ በአንድ ላይ እንዳለ አሳይቷል።

ይህ ጥናት ጥልቅ የሆነ መረጃ ከተቋማት ኃላፊዎች፣ ከሃገር ሽማግሌዎች፣ ከኃይማኖት መሪዎችና ከቡድን ተኮር ውይይቶች አግኝቷል። መረጃዎቹም የትግራይ ወራሪ ቡድን ስለፈጸመው ድርጊት በአግባቡ ሊያስረዱ የሚችሉ መረጃዎችን መሰረት በማድረግ የተለያዩ

የማህበረሰብ ክፍሎችን ለይቶ መረጃውን በጥንቃቄ ተንትኗል። መረጃውን ለመሰብሰብ ከተመረጡ ተቋማት ኃላፊዎች፣ ከሃገር ሽማግሌዎች፣ ከኃይማኖት መሪዎችና ቡድን ተኮር ወይይቶች በተጨማሪ አጥኚ ቡድኑ ጉዳት ያደረሰባቸውን ተቋማት፣ የግለሰብ የንግድ ድርጅቶችን፣ የህዝብ መገልገያ መሰረተልማቶችንና ጥቃት ከተፈጸመባቸውን ግለሰቦች ጋር ወይይትና ምልከታ አድርጓል። በተለየ ሁኔታ የጥቃት ኢላማ ተደርገው የተጎዱ የማህበረሰብ ክፍሎች ጋርም የግልና የቡድን ወይይት ተደርጎ የትግራይ ወራሪ ኃይል ያደረሰውን ጉዳት ለመሰብሰብ ተችሏል።

የወራሪ ቡድኑ ለውጊያና ለዘረፋ ያሰማራቸው የተለያዩ የሙያ ልምድና ክህሎት ያላቸውን ከህፃን እስከ አዛውንት የሴትና የወንድ ስብጥር ያቀፈ መሆኑን ከሁሉም የማህበረሰብ ክፍሎች የተገኘው መረጃ ያመለክታል። እነዚህ ለወረራ የተሰማሩት የወራሪው ቡድን አባላት የተለያዩ አካባቢዎችን እንደተቆጣጠሩ የሚከተሉትን ድርጊቶች ፈጽመዋል። የግለሰብ መኖሪያ ቤቶችን በር ሰብሮ በመግባት ምግብና አልባሳት፣ ብር፣ ሞባይል፣ ሰዓት፣ ወርቅና የመሳሰሉትን መዝረፍ፣ የመንግስት ተቋማትን (ሴክተር መስሪያ ቤቶችን፣ ጤና ተቋማትን፣ ትምህርትቤቶችን፣ ውሃ፣ ቴሌ፣ መብራት፣ ባንክ፣ አብቁተ) መዝረፍና ያልቻሉትን ማውደም፣ የግልና የመንግስት ተሽከርካሪዎችን በመውሰድ ለቁስለኛ፣ አስከሬንና ለአጠቃላይ ሎጀስቲክስ አገልግሎት ማዋል፣ እንስሳትን በተለይ ዶሮ፣ በግና ፍየል ያለባለቤቱ ፈቃድ አርዶ መብላት፣ ግለሰቦችን ሞባይል ብር መሳሪያና የተፈላጊ ሰዎችን (የመንግስት አመራር፣ ፋኖ፣ ሚሊሻ፣ የአብን አመራር) ቤት እንዲያሳዩአቸው ማስገደድና ማንገላታት፣ ከሆቴሎችና ግሮስሪዎች ቢራና የተለያዩ የአልኮል መጠጦችን ዘርፎ መጠጣትና በስካር መንፈስ ጥይት እየተኮሱ ማሸበር፣ የግለሰቦችን የብሔር ማንነት እየጠሩ አማራ አህያ እያሉ መሳደብ፣ በትምህርት ቤቶችና በአንዳድ የህዝብ መዝናኛ ቦታዎች ላይ ጅምላ መቃበር መፈፀም፣ በተለያዩ የዕድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ ሴቶችን አስገድዶ መድፈር፣ የተለያዩ ተቋማትን ስነድ ማውደም፣ የመንግስትና የግለሰብ ተቋማትን ለተለያዩ አገልግሎት እንዲውሉ (ለህክምና፣ ለመጠለያ፣ ማዘዥና ጣቢያ፣ እስርቤት) ካምፕ አድርጎ መጠቀም፣ የተሻለ ንቃተህሌና ያላቸው ግለሰቦች ላይ ግድያና ድብደባ መፈፀም፣ የመንግስት ባለስልጣናትን ስም እየጠሩ መሳደብ፣ ምግብና ውሃ እንዲሰጧቸው የአካባቢውን ነዋሪዎች ማስገደድ፣ በአካባቢው ስጋትና ፍርኃት እንዲኖር ማድረግ፣ ሰዎችን በእምነትና በቋንቋ መከፋፈል ናቸው። በመሆኑም በሰው ህይወት ላይ ቀላል የማይባል ጉዳት አድርሰዋል። በተለይ የአመራር፣ የፋኖና የሚሊሻ ቤተሰቦች ከግድያ፣ እስከ አካል ጉዳት የደረሰ በደል ተፈፅሞባቸዋል። መኖሪያ ቤታቸውንም አፍርሰዋል። የተዘጉ የግለሰብ ቤቶችን ሰብሮ በመግባት ፍራሽ፣ አልባሳት፣ የምግብ ግብአቶችንና የቤት እቃዎችን ዘርፈዋል። የእለት ምግብን ከግለሰቦች ቀምቶ በመብላት የፈጠሩት ሰብአዊ ቀውስም ቀላል አይደለም። የአእምሮ ህመምተኞችን መግደል፣ ንፁህንን በጥይት ማቁሰል፣ መግደልና መድፈርን ፈፅመዋል።

ቀደም ሲል እንደተገለፀው ወራሪ ቡድኑ የተለያዩ ሙያ ያላቸውን ግለሰቦች ተዋጊ፣ ዘራፊና ገዳይ አድርጎ ያሰማራ በመሆኑ በመንግስትና በግለሰብ ተቋማት እንዲሁም በግለሰቦች ላይ ዘረፋ፣ ውድመትና ግፍ ፈጽመዋል። የጤናና የትምህርት ተቋማት ቁሳቁሶች ሙሉ በሙሉ ሊባል በሚችል ደረጃ ተዘርፈዋል። ያልቻሉትን ደግሞ ሆን ተብሎ እንዲወድም ተደርጓል።

የግለሰብና የመንግስት ተሸከርካሪዎች ተወስደዋል። የሰውን ህይወት ቀጥፈዋል፤ አካልም አጉድለዋል። የእምነት ተቋማት ላይ ዘረፉ ፈጽመዋል። በመስጊድ ውስጥ የእስልምና እምነት የማይፈቅደውን ድርጊት ቢራ ጠጥተዋል። ይህም በእስልምና እምነት እንዲህ አይነት ድርጊት ፍፁም ፀያፍ ነው። ከምንም በላይ ደግሞ፤ በአማራ ህዝብ ላይ እጁን ከፍተኛ የስነልቦና ጠባሳና ከስነልቦናው ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ ለአዕምሮ ህመም ተዳርገውታል።

በግለሰብና በመንግስት ተቋማት ወራሪዎች የፈፀሙት የዘረፉና የውድመት መጠን ይለያያል። የመንግስት ተቋማት በተለይ ትምህርት ቤቶች፣ ጤናና የተለያዩ የሴክተር መስሪያ ቤቶች የዘረፉና የውድመት መጠን እጅግ በጣም ከፍተኛ ነው። የእነዚህ ተቋማት የውስጥ ቁሳቁሶች ሙሉ በሙሉ ሊባል በሚችል ደረጃ ወድመዋል፤ የሚችሉትን ዘርፈው ወስደዋል። በር፣ መስኮት፣ ጣሪያ፣ ግድግዳ፣ ጠረጴዛ፣ ወንበር፣ የፅህፈት መሳሪያዎችና ሌሎችም የቢሮ ዕቃዎች በከፊልና ሙሉ በሙሉ ወድመዋል። በንፁሃን ላይ ድብደባ፣ የአካል ጉዳትና ግድያ ፈፅመዋል። የግልና የመንግስት ተቋማት ተሸከርካሪዎች ያለከልካይ ተዘርፈው ተወስደዋል። አሸባሪዎቹ ያገኙትን ሁሉ የመዝረፍና የማውደም ሱስ ያላቸው በመሆኑ የመንግስት፣ የግልና የንግድ ድርጅቶች ላይ እጅግ ከፍተኛ የሆነ ሰብአዊና ቁሳዊ ውድመት አስከትለዋል። በአጠቃላይ የተገኘው መረጃ እንደሚያሳየው የመንግስት ተቋማት፣ የግል ድርጅቶች፣ የምግብ እህሎች፣ መድሀኒትና አልባሳት የመሰረተ ልማት ተቋማት፣ ቤተእምነቶችና ባህላዊ እሴቶቻችን ላይ አያሌ ዘረፉና ውድመት ተፈጽሟል።

የወራሪ ቡድኑ የተለያዩ የሙያ ክህሎትና ልምድ ያላቸው ከመሀንዲስ እስከ ሐኪም፣ ከጋራዥ ሰራተኛ እስከ ሊሰትሮና ሴተኛ አደሪዎችን ለውጊያ፣ ዝርፊያ፣ ግድያና ለወረራ አሰማርቷል። ነገር ግን ሁሉም ለወረራ የተሰለፉ ቡድኖች ያገኙትን ሁሉ ከመዝረፍና ከማውደም አልተቆጠቡም። ማንኛውም የትግራይ ወራሪ ቡድን አባል የሆነ በተለይ ሞባይል፣ ብር፣ አልባሳትን በመዝረፍ ቀጥተኛ ተሳታፊዎች ነበሩ። የተለዩ የሙያ ልምድና ክህሎት የሚጠይቁ ጉዳዮች ላይ ለምሳሌ፤ የጤና ተቋማትና ተሸከርካሪዎች ላይ የህክምና ባለሙያና የጋራዥ ቤት ባለሙያዎች በዘረፉና በማውደም ተግባር ተሳትፈዋል። በአከባቢው ለረጅም ዘመናት በንግድና በመንግስት ሰራተኝነት የቆዩ ትግሬዎችና እንዳንድ በጥቅም የተገዙ ባንዳዎች መንገድ በመምራትና በማስዘረፍ ተባባሪ ሁኔታዎች።

ወረራ በተፈፀመባቸው የገጠር ቀበሌዎችና ከተሞች ላይ የንብረት ውድመት የተከሰተው በተለያዩ ሁኔታ ነው። ጦርነት በተካሄደባቸው ቀበሌዎች ውድመቱ የተከሰተው በጦርነት ነው። በተለይ ወረባባ ወረዳ የጄኔራል መሀመድ ተሠማ ትውልድ አካባቢ ነው ተብሎ በህዝቡ ላይ ከፍተኛ በደል ተፈፅሞበታል። ጄኔራል መሀመድ መጥቶ ያድናችሁ እስቲ እያሉ ህዝቡን ደብድበውታል፤ አስቃይተውታል። በተጨማሪም በዘረፉና ሆን ብሎ በማውደም በርካታ የመንግስትና የግል ተቋማት ንብረቶች ወድመዋል። በወረባባ ወረዳ ቦክክሳ በሚባል ቀበሌ ለሶስት ቀን ያህል ጦርነት የተካሄደበት በመሆኑ በህዝቡ ላይ ከባድ ጉዳት ደርሶበታል። ለጦርነት ሲባል ደግሞ፤ በአርሶ አደር አዝመራ ውስጥ ምሽግ በመቆፈር፣ በወራሪዎች እግር፣ በከባድ መሳሪያ አረር ጉዳት ደርሶበታል። መኖሪያ ቤት፣ የንግድና የመንግስት መስሪያ ቤቶችም በከባድ መሳሪያ ወድመዋል። ጦርነቱ ባልተካሄደባቸው አከባቢዎች ደግሞ፤ በዝርፊያና ሆን

ተብሎ ውድመት ደርሶበታል። ከዝርፍያ፣ መግደልና ማፈናቀል በተጨማሪ ተቋማትን ማፍረስ፣ ሴቶችን መድፈር፣ የሚበላና የሚጠጣ እንዲሰጧቸው የአካባቢውን ነዋሪዎች ማስቃዩት በሰፊው ተንፀባርቋል። የአመራር፣ የሚሊሻና የፋኖ ቤትና ቤተሰብ እንዲያመለክቷቸው አስገድደዋል፤ እምቢ ያለውን ድብደባና ግድያ ፈፅመዋል። የብሔር ማንነት ስም እየጠሩ ፀያፍ ስድብ በመሳደብና ማዋከብ ክፍተኛ የሆነ የስነልቦና ጫና አድርሰዋል። በህፃናት ፊት ጥይት መተኮስ፣ በግለሰብና በመንግስት ተቋማት ውስጥ ፀያፍ ድርጊት መፈፀም ለምሳሌ፣ መፀዳዳት፣ የትምህር ቤት ወንበርና ጠረጴዛ እየፈለጡ ለምግብ ማብሰያ መጠቀም፣ ተቋም የማፍረስ ማሳያዎች ናቸው። ከዚያም አልፎ የትግራይ ወራሪ ኃይል ትምህርት ቤቶቹን እንደ መቃብር ቦታ ሲጠቀምባቸው እንደነበር ታይቷል።

ሀ) ሮቢት 2ኛ ደረጃ ት/ት ቤት ራያ ቆቦ ወረዳ ምስል 5፤ በሰሜን እና ደቡብ ወሎ ዞን የትምህርት ቤቶችን ግቢ እንደመቃብር ይገለጻል እንደነበር የሚያሳይ ከፊል ገጽታ (ሀ እና ለ)

የትግራይ ወራሪ ቡድን አባላት ዘረፋና ጥቃት በሁሉም የማህበረሰብ ክፍል የሚፈፀሙ ቢሆኑም የአመራር፣ የሚሊሻና የፋኖ ቤትና ቤተሰብ የበለጠ ተጋላጭ ነበሩ። የትግራይ ወራሪ ቡድን በወረራ በቆየበት ጊዜ የተፈናቀለውም ያልተፈናቀለውም እንደ የሁኔታው የተለያዩ ችግሮችን አስተናግዷል። በርካታ የሆኑ የማህበረሰብ ክፍሎች አካባቢያቸውን ሳይለቁ ቆይተዋል። የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረረበት ጊዜ ህይወታቸውን ለማትረፍ የቻሉበት ዋና ምክንያት የሚጠይቁትን ምግብና መጠጥ በመስጠት ነበር። ከማብላትና ከማጠጣት በተጨማሪ ስድብና እንግልት ተሸክመው ነው። ያላቸውን ነገር መስጠትና ለሚጠይቋቸው ጥያቄዎች ተባባሪ ሆኖ በመገኘት ህይወታቸውን ለማትረፍ ችለዋል። በተለይ ሁኔታ የሚፈለጉ ሰዎችን ደግሞ፣ ከመስመር ራቅ ያሉ ወይም ሰዋራ የሆኑ ቤቶችና አካባቢዎች በመደበኛ አስቃይተዋቸዋል። ከቤት አለመውጣት ከመጐዳት ባያድናቸውም ሊደርስ ሚችለውን ጥቃት ቀንሶታል። የሙብራትና የውሃ አገልግሎትም ስለተቋረጠ በማህበረሰቡ ላይ ክፍተኛ የሆነ የኑሮ ጫና ፈጥሯል። በመሆኑም አብዛኛው ግለሰብ ጥራጥሬ (ንፍሮና ቆሎ) በመመገብና ራቅ ቦታ ሂዶ የውሃ ወፍጮ አገልግሎት በማግኘት ይህንን አስቸጋሪ ጊዜ አልፈዋል። ከ20-30 ኪ.ሜ በአህያና በግመል ጭነው አልያም በትክክል ተሸክመው ተጉዘው የውሃና ወፍጮ አገልግሎት ያገኙ ነበር። ነገር ግን ወረፋ የሚደርስው በሳምንት ነበር ይላሉ መረጃ ሰጪዎች።

ወረራ፣ ዘረፋ፣ ውድመትና ጥቃት የፈፀሙት የትግራይ ወራሪ ኃይል አባላት ለረጅም ዘመናት አብሮ በቆየውና ከፉውንም ደጉንም አብሮ ተጋረቶ በኖረው የአማራ ብሔር ላይ ነው። ከምን ተነስተው እንዴትና ለምን ይህንን ድርጊት ሊፈፀሙ እንደቻሉ ከሁሉም ቦታ ሰፊ መረጃ ለማሰብበት ተችሏል። ለዚህ ጥያቄ የተገኘው መልስም፤ የብሔር ፖለቲካ የወለደው ጭፍን ጥላቻ፣ አማራን ለማጥፋት ኢትዮጵያን ለማፍረስ ነው። ገና ከጅምሩ አማራን ዋና ጠላት አድርጎ የተነሳ በመሆኑ ወረራ የፈፀሙት አማራን ለመዝረፍና ለማዋርድ ነው። አማራን አዳክሞ ኢትዮጵያን ለማፍረስ መሆኑን የጥናቱ ተሳታፊዎች አስረድተዋል።

ጦርነት ምንጊዜም ቢሆን በማህበረሰቡ ላይ ጫና ይፈጥራል። የሰው ህይወት ህልፈትና የንብረት ውድመት መከሰቱ እሙን ነው። ነገር ግን የትግራይ ወራሪ ቡድኖች ሆንብለው አማራን አዋርደው ኢትዮጵያን አፍርሶ ትግራይን ሀገር ማድረግ ዋና አላማቸው ስለሆነ ጸረ ኢትዮጵያ አቋም ካላቸው የውጭ ኃይሎች ጋር በትብብር እንደሚሰሩ ከውውይትና ከቃለመጠይቅ መረዳት ተችሏል። በመሆኑም በወረራ በያዟቸው አካባቢዎች ከፍተኛ የሆነ የስነልቦና ችግር አስከትለዋል። የሚፈፀሙት ድርጊት ከሰብአዊነት ውጭ በመሆኑና አረመኔያዊነትን የተላበሰ በመሆኑ በተለይ በህጻናት፣ ነፍሰጡሮች፣ አጥቢ እናቶች፣ አቅመደካሞችና አረጋዊያን ላይ ከፍተኛ የስነልቦና ጭንቀት ፈጥሯል።

ወረራው ከፍተኛ የሆነ ሰብአዊና ቁሳዊ ውድመት ያስከተለ በመሆኑ ነገሮችን ወደ ነበሩበት ለመመለስ የአጭር፣ መካከለኛና የረጅም ጊዜ እቅድና ስራ ያስፈልጋል። በወረራ ስር በነበሩ አካባቢዎች ሁለንተናዊ ውድመትና ቀውስ የተፈጠረ በመሆኑ የስነልቦና ጥገና፣ ምግብ፣ አልባሳትና የህክምና ድጋፍ ያስፈልጋል። የከባድ መሳሪያ ድምፅ በተለይ ህፃናት ላይ ከፍተኛ የሆነ የስነልቦና ችግር (ፍርኸት፣ መደንገጥና መረበሽ፣ ስጋትና ጭንቀት) የፈጠረ በመሆኑ የስነልቦና ምክር ያስፈልጋል። በርካታ የመንግስት ተቋማትና የህዝብ መገልገያ መሰረተ ልማቶች የተዘረፉና የወደሙ በመሆናቸው ተቋማትን ወደነበሩበት ለመመለስ የአጭር፣ የመካከለኛና የረጅም ጊዜ ድጋፍና እቅድ ያስፈልጋል። የውስጥ ቁሳቁሶችን አሟልቶ ስራ መጀምር በአጭርና በመካከለኛ እቅድ ውስጥ ሊመደብ ይችላል። የወደሙ ህንጻዎችን መልሶ መገንባት፣ የልማትና የኢንቨስትመት ስራዎችን ወደነበሩበት ደረጃ መልሶ ማቋቋም ደግሞ የረጅም ጊዜ እቅድ ይሆናል። በመሆኑም የአጭር፣ የመካከለኛና የረጅም ጊዜ ድጋፍ ለማድረግ ከባለሀብቱ፣ በጎ አድራጊ ደርጅቶችና ከግለሰቦች እንዲሁም ከመንግስት የሀሳብ፣ የገንዘብና የዓይነት ድጋፍ ያስፈልጋል።

በመጨረሻም አማራ ራሱንም ለመጠበቅ ኢትዮጵያንም እንደ ሀገር ለማስቀጠል ምን ቢሆን ይሻላል? ተብሎ ለተነሳው ጥያቄ፤ የተደራጀ ማህበረሰብን መፍጠር፣ መደማመጥና መግባባት ያለበትን የፖለቲካ አውድ መፍጠር፣ ሃገራዊ ስሜት ያለውን ጠንካራ ቁመና ላይ የሚገኝ ሰራዊት መገንባት፣ ግልፅኝነትና ተጠያቂነት ያለውን ስርዓት መገንባት፣ የብሔር ተኮረ ፖለቲካ ገደብ እንዲኖረው ማድረግ፣ ህግና ስርዓት እንዲከበር ማድረግ፣ የሀገርን ጥቅም የሚጎዳ ቡድን ላይ ህጋዊ እርምጃ መውሰድ፣ ኢትዮጵያዊነትን የሚያስተሳስር የፖለቲካ ስርዓት ማጠናከር፣ እኩልነትን የሚያስፍን ስርዓት መገንባት፣ ጎጂ ሱስ ማስወገድ፣ ኃላፊነት የሚሰማውና ብቃት ያለው አመራር መፍጠር፣ የዲፕሎማሲ መርህን ማስተካከል፣ የመንግስት እንዝላልነት ገደብ

እንዲኖረው ማድረግ፤ ሀገርንና ህዝብን የሚጎዳ ተግባር የሚፈፅሙ ቡድኖች ላይ መንግስት አፋጣኝ እርምጃ እንዲወስድ ማድረግ ያስፈልጋል።

ይህ ሁሉ በትግራይ ወራሪ ኃይል የተፈጸመው ጉዳት ጠቅለል ተብሎ ሲታይ ወራሪው ኃይል በነበረባቸው ዞኖች ላይ ከፍተኛ በሆነ መልኩ በአዕምሮ ጤና፣ በስነልቦናና በአማራ ህዝብ ማህበራዊ መስተጋብር ላይ ጉዳት በማድረስ በ1968 ዓ.ም እንዳሉት የአማራ ህዝብን ማህበራዊ እረፍት መንሳት የወራሪ ኃይሉ የወረራ ዋና ግቦች ውስጥ አንዱ ነበር።

ይህ ጉዳት ከስነልቦና ስብራት ጋር የተገናኘ ቁስለት፣ ጭንቀትና የአዕምሮ ጤና ችግር ያጋጠማቸው ሰዎች ቁጥር ከፍተኛ እንደሆነ አሳይቷል። ስድብ፣ በዘመድ ወይም በባል ፊት መድፈር እና እናነተ እንደዚህ ናችሁ ማለት (ዛቻ እና ማስፈራራት) እንደነበር ይህ ጥናት አሳይቷል። ይህ የሰባዊ መብት ጥሰት ዋና አላማውም የማህበረሰቡን ስነ-ልቦና ለመሸርሸር እና ለማኮስስ እንዲሁም ለተያያዥ የአዕምሮ ምስቅልቅሎች ለመዳረግ ታስቦ እንደተፈጸመ አሳይቷል። የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራ በያዛቸው ሁሉም ዞኖች የፈጸማቸው ድርጊቶች እና ባህሪያቶች ታሪካዊ የጠላትነት መንፈስ የነበረው እና ‘ሂሳብ ለማወራረድ’ እንደመጡ ይገልጹ የነበረ ሲሆን በተጻራሪው በወረራ የያዛቸው ማህበረሰብ ደግሞ ይህ ሁሉ በደል ለምን እንደሆነ ግንዛቤው አልነበራቸውም። ከትግራይ ህዝብ ጋር ምንም አይነት የጠላትነት መንፈስም ሆነ የመበቀል ፍላጎት የሌለው ማህበረሰብ እንደሆነ ማየት ተችሏል። ይህን በተመለከተ አንድ የጥልቅ ቡድን ውይይት ተሳታፊ እንዲህ ሲሉ ይገልጻሉ፤

“...የጎጃም ገበሬ ነው? የጎንደር ገበሬ ነው? የወሎ ገበሬ ነው? ማነው የተጠቀመው? እኔ እኮ እድገት በሀብረት ተሳትፌአለሁ ከተማሪዎች እንቅስቃሴ ጀምሮ አውቀዋለሁ። እንዳልኳችሁ የፈውዳል ስርዓት ነበረ ቢኖርም ግን የራሱን ህዝብ ነው፤ እንጂ የጎዱት አልፈው የትግራይን ህዝብ የጎዱበት ነገር የለም። የኔ ቤተሰቦች እራሱ እራሱን ነው እንጂ የጎዱት አልፈው ትግራይን የጎዱት ነገር የለም። ወዴት ሄደው? ቤተሰቦችን ውስጥ ያለውን እኛ እንድታገል ያደረገን ሳይሰሩ ሳይለፉ እየጠበጡት ስለነበር እኛ ደግሞ በርቀት ሳይሆን በቅርበት ስናየው ስለነበር ነው። ምን መሬት ኖሯቸው ማን ወደእነሱ ሄዶ ችግር ፈጠረ? እነሱ እኛ ጋር መጥተው ነው እንጂ የሚያስቸግሩት የኛ ቤተሰብ እነሱ ጋ ሄዶ ያስቸገረበት አንድም ቀን የለም።”

በሁሉም ዞኖች ድብደባና ጉልበት ብዝበዛ ስነልቦናና ማንነትን የሚነካ ከስድብ ጋር (ለምሳሌ፤ የወራሪውን ኃይል የጦር መሳሪያና ስንቅ በማሸከም ‘አህያ’ ልክ እንደወንድምህ ተሸከም እያሉ ጸያፍ ስድብ መስደብ) እንደነበር በጥልቅ ቃለመጠይቅና በቡድን ውይይት በተደረገባቸው በሁሉም ዞኖች ታይቷል።

ከዚህ በታች በሠንጠረዥ 8 እንደሚታየው የትግራይ ወራሪ ኃይል የማህበረሰቡን ስነልቦናና ከስነልቦና ቁስለት ጋር ተያይዞ ለሚመጣ የአዕምሮ ጤና ለመዳረግ መጠነሰፊ ተግባር ፈጽመዋል። ይህ ሰንጠረዥ በገጠርና በከተማ ስለነበረው ጉዳት በአይነትና ወራሪው በነበረባቸው ዞኖች ያሳያል። በአጠቃላይ ሲታይ 29,008 ሰዎች ላይ ድብደባ፣ 33,537 ሰዎች ላይ የጉልበት ብዝበዛ (የጦር መሳሪያና ስንቅ እንዲሸከሙ በማድረግ ወይም ምግብ

እንዲያበስሉ በማድረግ፤ 103,721 ሰዎች ላይ በጉንተላና ዛቻ (ማስፈራራት) የደረሰባቸው፤ 7460 ሰዎች አድራሻቸው እንዲጠፋ በማድረግ ወይም የት እንዳሉ የማይታወቅ፤ እና 35,320 ሰዎች ላይ ደግሞ፤ ለተለያዩ አይነት ጉዳቶች (ለምሳሌ፤ በጦርነት እንዲሳተፉ ማድረግ ወይም ፊት ላይ በማሰለፍ የጥይት ማብረጃ) ተዳርገዋል።

ከጥልቅ የቡድን ውይይቱና ቃለመጠይቁ መረዳት እንደተቻለው የትግራይ ወራሪ ኃይል የጦር መሳሪያና ስንቅ ማሸከም የጉልበት ብዝበዛ ብቻ እንዳልነበር ታይቷል። ይልቁንም ስንቅና ትጥቅ ተሸከመው እየሄዱ የሚደርስባቸው ዘርተኮር ስድብ እጅጉን አሸማቃቂ ነበር። ወረራው በተፈጸመባቸው ብዙ አካባቢዎች አህያ ተጭኖ ሲሄድ በአካባቢው የሚያገኙትን ሰው ‘ና ወንድምህን (የተጫነው አህያን ማለት ነው) አግዘው እያሉ ሲያሸማቅቁ እንደነበር በየቦታው ቃለመጠይቅ ተሳታፊዎች ገልጸዋል። ይህ ስድብ በሁሉም ወራሪው ይዟቸው በነበሩ የየዞኑ አካባቢዎች ነበር። ሠንጠረዥ 8 ጠቅለል ብሎ ሲታይ የትግራይ ወራሪ የፈጸመው የጉልበት ብዝበዛ፤ ስድብ እና ማሸማቀቅ፤ እና ደብደባ አላማው ፈርጆ-ብዙ እንደነበር እና በዋናነት የአማራን ህዝብ እንደህዝብ ማሳነስ እና በራሱ የማይኮራ ማህበረሰብ ለመፍጠር የተደረጉ ስነ-ልቦናዊ ጥፋቶች ነበሩ።

ሠንጠረዥ 8፤ የሰባዊ መብቶች ጥሰትና የስነልቦና ጉዳቶች ግንኙነት የሚያመለክት መረጃ

ዞን	የመኖሪያ አካባቢ	ድብደባ የደረሰባቸው	ጉልበት ብዝበዛ የደረሰባቸው	ስድብ፤ ጉንተላና ዛቻ የደረሰባቸው	የጠፉ (አድራሻቸው ያልታወቀ)	ሌሎች የጉዳት ዓይነቶች (በጦርነት ማሳተፍ—)
ሰሜን ወሎ	ከተማ	4,727	4,012	23,823	773	6,331
	ገጠር	4,259	2,852	13,869	603	19,118
	ድምር	8,986	6,864	37,692	1,376	25,449
ደቡብ ወሎ	ከተማ	1,392	197	12,676	97	1,478
	ገጠር	7,671	8,421	22,575	1,962	1,364
	ድምር	9,063	8,618	35,251	2,059	2,842
ሰሜን ሸዋ	ከተማ	1,228	4,240	5,295	1,997	1,537
	ገጠር	2,742	4,181	6,842	92	1,027
	ድምር	3,970	8,421	12,137	2,089	2,564
አሮሞ ብሔራዊ ዞን	ከተማ	245	502	5,336	58	416
	ገጠር	312	198	925	10	123
	ድምር	557	700	6261	68	539
ደሴ	ከተማ	1,002	1,774	5,913	1,659	3,134
ዋግኸምራ	ከተማ	397	118	1,347	30	168
	ገጠር	1,055	825	2,305	52	119
	ድምር	1452	943	3652	82	287
ደቡብ ጎንደር	ከተማ	169	34	187	8	89
	ገጠር	220				
	ድምር	389	34	187	8	89
ሰሜን ጎንደር	ገጠር	3,589	6,183	2,628	119	416

ጠቅላላ ድምር	ከተማ	9,160	10,877	54,577	4,622	13,153
	ገጠር	19,848	22,660	49,144	2,838	22,167
	ድምር	29,008	33,537	103,721	7,460	35,320

3.2 በወረራው ምክንያት የደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች መጠንና ስፋት

3.2.1 ወረራው በግለሰብ/ቤተሰብ ደረጃ ያደረሰው ጉዳት

የትግራይ ወራሪ ሀይል እንደአነግሮ ሸኔ ካሉ ሌሎች ተባባሪ ቡድኖችና ግለሰቦች ጋር በመቀናጀት በአማራ ክልል ላይ በፈጸመው መጠነሰፊ ወረራና ጥቃት ምክንያት በግለሰብ ደረጃ የተለያዩ ሰብአዊ፣ ቁሳዊና ስነልቦናዊ ጉዳቶችን አድርጏል። በመላው የአማራ ክልል ህዝቦች በተለይም በወረራው ስር በነበሩ አካባቢዎች በሚኖሩ ዜጎች ላይ የደረሰውን አጠቃላይ የስነልቦና ጫናና የመንፈስ ስብራት ሳይጨምር፤ ከቁጥር አንጻር ሲታይ በድምሩ 837,687 ሰዎች በቀጥታ በወረራው ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑን ጥናቱ ያረጋግጣል (ሠንጠረዥ 9)።

ይህ ክፍል በወረራው ምክንያት በክልል ደረጃ የደረሰውን ጠቅላላ የጉዳት ምጣኔ ከተጎጂዎች የመኖሪያ አካባቢ (በገጠር- ከተማ)፣ ከተጎጂዎች ፆታና እድሜ እንዲሁም የአካል ጉዳት ሁኔታ ጋር ያለውን ስርጭት ይመለከታል። በወረራው ስር በነበሩት በሁሉም የክልሉ ዞኖች ጉዳት የደረሰ ቢሆንም፣ ከተጎጂዎች ቁጥር አንጻር በዞኖቹ መካከል ከፍተኛ የሆነ ልዩነት ይታያል። በዚህም መሰረት ከፍተኛ ቁጥር ባላቸው ሰዎች ላይ ጉዳት የደረሰው በስፋት ወረራው በተካሄደባቸው በሶስት ዞኖች ማለትም በሰሜን ወሎ (26%)፣ ደቡብ ወሎ (25%) እና ሰሜን ሸዋ (17%) ሲሆን፣ እነዚህም በጠቅላላው በክልሉ በጦርነት ከተጎዱ ሰዎች 68 በመቶ የሚሆነውን ይሸፍናሉ (ሠንጠረዥ 9)።

ሌላው በደሴ ከተማ አስተዳደር የተመዘገበው የተጎጂዎች ምጣኔ (9%) በአንጻራዊነት ከተቀሩት ዞኖች ጋር ሲወዳደር ከፍተኛ የሚባል አይደለም። ይህም በደሴ ከተማ በጦርነቱ የተጎዱ የሰዎች ብዛት ሲታይ በድምሩ በአርሞ ብሔረሰብ ዞን ከተጎዱ ሰዎች ሰባት በመቶ እንዲሁም በዋግክምራና በሰሜን ጎንደር ዞኖች በጦርነት ከደረሰው የተጎዱ የሰዎች ብዛት የሚበልጥ መሆኑን ሲታይ፤ ደሴ ምን ያህል የወራሪው ሀይል የትኩረት ማዕከል እንደነበረች ያሳያል (ሠንጠረዥ 9) ።

የደረሰውን የጉዳት አይነት ግምት ውስጥ ሳይገባ የተጎጂዎችን ብዛት ከመኖሪያ አካባቢ አንጻር ሲታይ ደግሞ፤ የከተማ ተጎጂዎች ቁጥር በጥቂቱ ከፍ የሚል ቢሆንም (51%) ፤ በተቀራረበ ደረጃ የገጠር ነዋሪዎችም (49%) በወረራው የጉዳት ሰለባ ነበሩ (ሠንጠረዥ 9) ።

ሠንጠረዥ 9፤ ጠቅላላ በወረራው ጉዳት የደረሰባቸው ሰዎች ብዛት በዞንና በመኖሪያ አካባቢዎች

የዞን ስም	የመኖሪያ አካባቢ		ድምር	መቶኛ(%)
	ከተማ	ገጠር		
ሰሜን ወሎ	123,283	94,050	217,333	26%
ደቡብ ወሎ	89,097	123,745	212,842	25%

ሰሜን ሸዋ	72,600	71,544	144,144	17%
እሮሞ ብሔረሰብ ዞን	44,915	12,738	57,653	7%
ደሴ ከተማ አስተዳደር	77,079	--	77,079	9%
ዋግኸምራ	11,078	14,730	25,808	3%
ደቡብ ጎንደር	12,192	69,510	81,702	10%
ሰሜን ጎንደር	--	21,126	21,126	3%
ጠቅላላ ድምር	430,244 (51%)	407,443 (49%)	837,687	100%

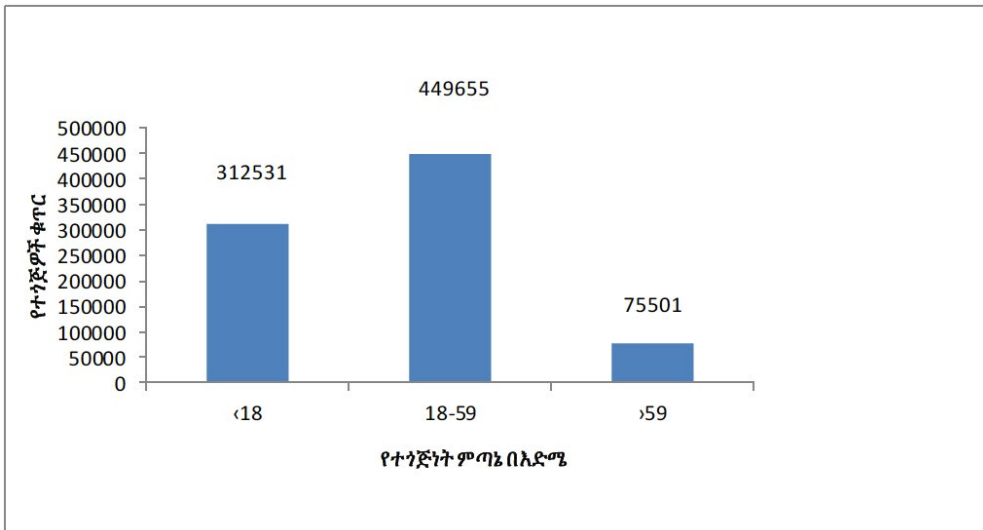
ከዚህ በታች እንደተመለከተው በክልል ደረጃ በጥቅሉ ጉዳት ከደረሰባቸው ሰዎች መካከል 424,206 የሚሆኑት ወንዶች 51 በመቶ ሲሆኑ፤ 413, 471 49 በመቶ ደግሞ፤ ሴቶች ናቸው። ይህም ምንም እንኳን የደረሰው የጉዳት መጠን እንደየ ጉዳቱ አይነትና ስፋት የሚለያይ ቢሆንም በጥቅሉ በተቀራረብ ሁኔታ ሁለቱም ይታወቃቸው በወረራው የጉዳቱ ሰለባ የነበሩ መሆኑ ይታያል (ሠንጠረዥ 10) ።

ሠንጠረዥ 10፤ ጠቅላላ ጉዳት የደረሰባቸው ግለሰቦች ብዛት ከይታ አንጻር

ይታ	ብዛት	መቶኛ(%)
ወንድ	424,206	51%
ሴት	413,471	49%
ድምር	837,687	100%

በተመሳሳይ በክልሉ ጉዳት የደረሰባቸውን የሰዎች ብዛት ከእድሜ አንጻር ሲታይ ደግሞ፤ በዚህ ረገድ ከፍተኛውን ቦታ የሚይዙት ከ18 እስከ 59 የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙና አምራች የሆኑ ዜጎች ሲሆኑ፤ 449,655፤ እነዚህም ከጠቅላላው ተጎጂዎች 54 በመቶ የሚሆነውን ይሸፍናሉ።

ይህም ወራሪው ሀይል የበለጠ ትኩረት ያደረገው በወጣቶችና በጎልማሶችና አምራች በሆኑ ዜጎች ላይ መሆኑን ነው። የሰብአዊ ጉዳትን በተመለከተም ከዚህ ቀጥሎ ባለው ክፍል እንደተጠቀሰው በተመሳሳይ አብዛኞቹ ተጎጂዎች በዚሁ አምራች የህብረተሰብ ክፍል የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ ሲሆን፤ ከጥልቅ- መጠይቅና ከቡድን ውይይት የተገኙ አይነታዊ መረጃዎችም ይህንኑ የሚያጠናክሩ ሁኔታ ተገኝተዋል። በመሆኑም ምንም እንኳን ሁሉም የህብረተሰብ ክፍሎች በወረራው ጉዳት የደረሰባቸው ቢሆንም፤ ወጣቶች (አምራች ዜጎች) በተለየ መልኩ የወራሪው ሀይል የትኩረት ማዕከል እንደነበሩ መገንዘብ ይቻላል (ምስል 6)።

ምስል 6፤ ጠቅላላ ጉዳት የደረሰባቸው ግለሰቦች ብዛት በእድሜ

ከወጣቶችና ጎልማሶች በመቀጠል ከፍተኛውን የተጎጂነት ምጣኔ የሚይዙት ደግሞ፤ ከ18 አመት በታች እድሜ ያላቸው ህፃናት ሲሆኑ፤ (312, 531) እነዚህም ከክልሉ ጠቅላላ ተጎጂዎች 37 በመቶ የሚሆነውን ይሸፍናሉ።

ከዚህ በታች ባለው ክፍል እንደተገለጸው የሰብአዊ ጉዳትን በሚመለከትም በተመሳሳይ ህጻናት በዚህ ረገድ ከደረሰው ጠቅላላ ጉዳት 31 በመቶ የተጎጂነት ምጣኔ አላቸው። ከዚህ በተጨማሪም ወረራው በተለይ በህፃናት ላይ ከፍተኛ የስነልቦና ጫና ማድረሱን ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል።

በተጨማሪም ከላይ ካለው ሰንጠረዥ መረዳት እንደሚቻለው 75,501 የሚሆኑ ተጎጂዎች ከ59 አመት በላይ እድሜ ያላቸው አቅመ-ደካሞች ሲሆኑ፤ ከጠቅላላ ተጎጂዎች ብዛት ዘጠኝ በመቶ ይሆናሉ። በተመሳሳይ ከዚህ በታች ባሉት ክፍሎች በዝርዝር እንደሚቀርበው አጠቃላይ የሰብአዊ ጉዳት ከደረሰባቸው 242,744 ሰዎች መካከል ስምንት በመቶ የሚሆኑት ተጎጂዎች በዚሁ የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ ናቸው።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ወራሪው ሀይል በእድሜ የገፉ አቅመ ደካማ ሽማግሌዎችን፣ አሮጊቶችን እንዲሁም የሀይማኖት አባቶችን ጭምር ይገድል፤ ይደበድብና ያዋርድ እንደነበር ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል። በተጨማሪም መረጃዎች እንደሚያሳዩት በወረራው ምክንያት የመኖሪያ ቀያቸውን ለቀው ካልተፈናቀሉት ጥቂት ሰዎች መካከል በዋናነት በእድሜ የገፉ አቅመ ደካማ ሰዎችና ህመምተኞች ይገኙበታል። በመሆኑም እኚህ በእድሜ የገፉ ሰዎች ከቀያቸው ባለመፈናቀላቸው የተነሳ ከደረሰባቸው የሰብአዊና ቁሳዊ ጉዳት በተጨማሪ ግፍ ሲፈጸም በአይናቸው ያዩ በመሆኑ ከተሰደዱት አንጻር ከፍተኛ የስነልቦና ጉዳት እንደደረሰባቸው መገንዘብ ይቻላል። በመጨረሻም እንደ ሴቶች፣ ህፃናትና አረጋዊያን ሁሉ አካል ጉዳተኞችም

(persons with disabilities) ለጉዳት የበለጠ ተጋላጭ (vulnerable) ከሆኑት የህብረተሰብ ክፍሎች መካከል የሚገኙ በመሆኑ፤ በወረራው የደረሰውን ጠቅላላ የጉዳት ምጣኔ ከተጎጂዎች የአካል ጉዳት ሁኔታ አንጻር ማየቱ ጠቃሚ ነው። በዚህ መሰረት የጥናቱ አህዛዊ መረጃዎች እንደሚያሳዩት በጠቅላላው በወረራው ምክንያት ጉዳት ከደረሰባቸው ሰዎች መካከል 29852 የሚሆኑት አካል ጉዳተኞች እንደነበሩ ነው። ከእነዚህም መካከልም 7751 ማየት የተሳናቸው፣ 3464 መስማት የተሳናቸው፣ 6451 የመንቀሳቀስ እክል ያለባቸው፣ 5588 የአዕምሮ እድገት ውስንነት ያለባቸው፣ 6598 ደግሞ፤ ከተጠቀሱት ውጪ የሆኑ አካል ጉዳተኞች ይገኙበታል (ሠንጠረዥ II)።

ሠንጠረዥ II: በወረራው ምክንያት ጉዳት የደረሰባቸው አካል ጉዳተኞች መረጃ

	የአካል ጉዳት አይነቶች					ጠቅላላ ድምር
	ማየት የተሳናቸው	መስማት የተሳናቸው	የእንቅስቃሴ ችግር ያለባቸው	የአይምሮ እድገት ውስንነት ያለባቸው	ሌሎች አካል ጉዳተኞች	
ብዛት	7,751	3,464	6,451	5,588	6,598	29,852
መቶኛ(%)	26%	12%	22%	19%	22%	100%

በዚህ ረገድ በተለይ ማየት የተሳናቸው 26 በመቶ፣ በአካላዊ ጉዳታቸው የተነሳ መንቀሳቀስ የማይችሉ 22 በመቶ እና የአዕምሮ እድገት ውስንነት ያለባቸው 19 በመቶ ተጎጂዎች አብላጫውን ቁጥር ይይዛሉ። በተመሳሳይ ወደፊት እንደሚታየው በወረራው ምክንያት በድምሩ 15,139 የሚሆኑ አካል ጉዳተኞች በቀጥታ የሰብአዊ ጉዳት ተጠቂዎች ነበሩ። በመሆኑም ወራሪው ሀይል ርጠው ማምለጥ የማይችሉ አካል ጉዳተኞችን እንኳን ሳይለይ የጭካኔ በትሩን ማሳረፉን መረዳት ይቻላል (ሠንጠረዥ II)።

3.2.2 በወረራው የደረሱ አስከፊ ሰብአዊ ጉዳቶችና ተያያዥ ወንጀሎች

የትግራይ ወራሪ ሀይል በአማራ ክልል የተለያዩ አካባቢዎች ባደረገው ወረራ ዘርፈ-በዙ የሆኑ የሰብአዊ ጥቃቶችና ቀውሶችን አድርጏል። በዚህ ረገድ እስካሁን ከወራሪው ሀይል ነፃ ባልወጡ የተወሰኑ የክልሉ አካባቢዎች የተፈጸሙ ወይም እየተፈጸሙ ያሉ ሰብአዊ ጉዳቶችን ሳይጨምር በድምሩ 242,744 (ሁለት መቶ አርባ ሁለት ሺ ሰባት መቶ አርባ አርባ) ሰዎች ይነስም ይብዛ ለተለያዩ ሰብአዊ ጉዳቶች ተጋልጠው የነበሩ መሆኑን ጥናቱ ያረጋግጣል።

በዚህ ረገድ በተለይ የንጹህን ሰዎች ሞትና ግድያ፣ ተገዶ መደፈር፣ መፈናቀል፣ መታፈን፣ መታገትና መስወር፣ ነዋሪዎችን በሀይል የጉልበት ባርያና አገልጋይ ማድረግ፣ የአካል ጉዳት፣ ድብደባና ስቃይ ማድረስ እንዲሁም ስድብ፣ ጉንተላና ዛቻ በወረራው ምክንያት ከደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች መካከል የሚጠቀሱ ናቸው።

በተጨማሪም ወራሪው ሀይል ሌሎች መስል ኢ-ሰብአዊና ጸያፍ ተግባራትን እንዲሁም በአለም አቀፍ የጦር ወንጀለኝነት የሚያስጠይቁ ድርጊቶችን ፈጽሟል። ከእነዚህ መካከልም የጥይት ማብረጃ እንዲሁም በማሰብ ነዋሪዎችን መሳርያ ሳይዙ በጦር ግንባር ፊት ለፊት

እንዲሰለፉ ማድረግ፤ ከባድ መሳሪያዎችን ወደ ከተሞችና የንጹሃን መኖሪያ ሰፈሮች መተኮስ፤ የግለሰብ መኖሪያ ቤቶችን እንደ ምሽግ፤ መቃብርና መጸዳጃ ቤት መጠቀም እንዲሁም ነዋሪዎችን አስገድዶ የህዝብና የመንግስት ንብረት እንዲዘርፉ ማድረግ በዋናነት ሊጠቀሱ ይችላሉ። ወራሪው ሀይል ይህንን ያደረገው እነኚህን በወረራው ቁጥጥር ስራ ያሉ ዜጎችን አስገድዶ የህዝብና የመንግስት ንብረት እንዲዘርፉ በማድረግ፤ መረጃውን በምስል በመያዝ ራሳቸው ተጎጂዎቹ እንደዘረፉ በማስመሰል ለዓለም አቀፉ ማህበረሰብ የተዛባ መረጃ ለመልቀቅ ያለመ መሆኑን ከተጎጂዎቹ መረዳት ተችሏል።

በመሆኑም በዚህ ረገድ ወራሪው ሀይል የተለያዩ አለም አቀፍ የሰብአዊ መብትና የጦርነት ህግ ድንጋጌዎችን በሚጥስ መልኩ በጦርነቱ ምንም ተሳትፎ በሌላቸው ሲቪል ሰዎች ላይ ከፍተኛ የሆነ የመብት ጥሰት፤ የህይወትና አካል ጉዳት ፈጽሟል። ከዚህ ጋር በተያያዘ በተለይ ስለሴቶች፤ ህጻናትና አካል ጉዳተኞች ሰብአዊ መብት የሚመለከቱ አለም አቀፍ ቃልኪዳኖች (Human rights Conventions) ተጠቃሽ ናቸው። ከእነዚህ በተጨማሪም በርካታ የሲቪልና የፖለቲካ መብቶች (Convention on Civil and Political Rights)፤ የማህበራዊ፤ ኢኮኖሚያዊና ባህላዊ መብቶች (Convention on Social, Economic and Cultural Rights) እንዲሁም አለም አቀፍ የጦርነት ህግን (Humanitarian law) በሚመለከት የተደነገጉ የጄኔቫ ቃልኪዳኖች (Geneva Conventions) ጋር የሚያያዙ ሁሉም አለም አቀፍ ህጎች በዚህ ሀይል ተጥሰዋል።

ይህ ክፍል በጥቅሉ በወረራው ምክንያት የደረሰውን ሰብአዊ ጉዳት ከተለያዩ የጥናቱ ተለዋዋጮች ጋር ያለውን ምጣኔ እንዲሁም በዚህ ረገድ የደረሱ ጉዳቶችን መጠን፤ ስፋትና የአፈጻጸም ሁኔታ በሚመለከት የጥናቱን አህዛዊና አይነታዊ መረጃዎች ባጣቀስ/ ባገናዘበ መልኩ በዝርዝር ተተንትኗል። በተለይ ከጥልቅ ቃለ-መጠይቁና ከቡድን ውይይቱ የተገኙ አይነታዊ መረጃዎች የጥናቱን አህዛዊ መረጃዎች ለመደገፍ ጥቅም ላይ ከመዋላቸውም በተጨማሪ በዚህ ረገድ የነበሩ የሰብአዊ ጥቃቶችን የአፈጻጸም ሁኔታና አስከፊነት ለመረዳት ያላቸው ሚና ከፍተኛ በመሆኑ በስፋት ጥቅም ላይ ውለዋል።

3.2.3 የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ ከጥናቱ ተለዋዋጮች አንጻር

የተመዘገበውን አጠቃላይ የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ ከተለያዩ የጥናቱ ተለዋዋጮች አንጻር የሚኖረውን ስርጭት መመልከት በዚህ ረገድ የነበረውን የችግር ስፋት፤ የወራሪውን ሀይል የትኩረት ማእከላት እንዲሁም ሞራል አልባነት ለመረዳት ያለው ሚና ከፍተኛ ነው። ከዚህ በተጨማሪም ለወደፊቱ የሚታቀዱ የመፍትሄ አቅጣጫዎችን ለመለየትና ለመተግበር አጋኝነት አላቸው።

በመሆኑም በጥቅሉ በወረራው ምክንያት የደረሰውን የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ በዘን እና በወረዳ ደረጃ፤ ከተጎጂዎች የመኖሪያ አካባቢ (በገጠር፤ በከተማ)፤ ከተጎጂዎች ፆታ፤ እድሜ እና የትምህርት ደረጃ፤ ከተጎጂዎች የስራ ዘርፍ እና የአካል ጉዳት ሁኔታ እንዲሁም ከጉዳት አይነቶች እና ከጉዳት አድራሾች ማንነት ጭምር ጋር ተያይዞ ያለውን ስርጭት በተመለከተ ከዚህ እንደሚከተለው ተተንትኗል።

ሀ) የጉዳዮች ምጣኔ በዞን፣ በመኖሪያ አካባቢ እና በወረዳ ደረጃ

በወራሪው ስር በነበሩት በሁሉም የክልሉ ዞኖች ውስጥ የሚኖሩ ነዋሪዎች በአንድም ሆነ በሌላ መልኩ የሰብአዊ ጉዳት ያስተናገዱ ቢሆንም፤ በቁጥር ደረጃ ሲታይ በየዞኖቹ የተመዘገበው የተጎጂነት ምጣኔ ወይም ስርጭት በእጅጉ ይለያያል።

በዚህም መሰረት የየዞኑን የቆዳ ስፋት፣ የነዋሪዎች ብዛት፣ የመወረር/የወረራ መጠንና የጊዜ ቆይታ እንዲሁም የደረሰውን የጉዳት አይነት ግምት ውስጥ ሳይገባ የተጎጂነት የቁጥር ምጣኔን ብቻ በመውሰድ ሲታይ የሰሜን ወሎ (88,432) ፣ ደቡብ ወሎ (67,845) እና ሰሜን ሸዋ (36,517) ዞኖች ከጠቅላላው 242,744 ውስጥ በድምሩ 192, 796 (79%) የሚሆነውን ጉዳት በማስተናገድ ቀዳሚውን ቦታ ይይዛሉ (ሠንጠረዥ 12)።

ሠንጠረዥ 12: የሰብአዊ ጉዳት ተጠቂዎች ብዛት በዞንና በመኖሪያ አካባቢዎች

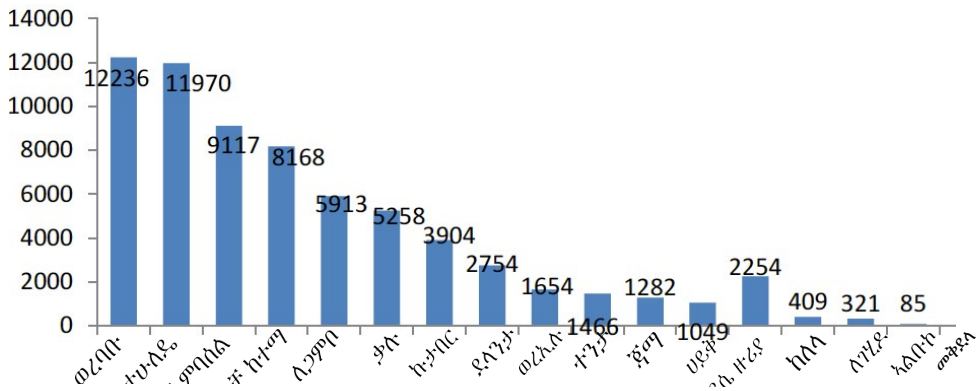
የዞን ስም	የመኖሪያ አካባቢ		ድምር	መቶኛ(%)
	ከተማ	ገጠር		
ሰሜን ወሎ	42,762	45,669	88,431	36%
ደቡብ ወሎ	16,791	51,057	67,848	28%
ሰሜን ሸዋ	17,680	18,837	36,517	15%
አሮሞ ብ/ዞን	6,977	1,859	8,836	4%
ደሴ ከተማ አስተዳደር	14,810	0	14,810	6%
ዋግኸምራ	2,247	6,940	9,187	4%
ደቡብ ጎንደር	731	622	1,353	1%
ሰሜን ጎንደር	0	15,762	15,762	6%
ጠቅላላ ድምር	101,998 (42%)	140,746 (58%)	242,744	100%

የደረሰውን ጠቅላላ ሰብአዊ ጉዳት ከተጎጂዎች የመኖሪያ አካባቢ አንጻር ሲታይ ደግሞ፤ በአንጻራዊነት ከፍተኛ ጉዳት የደረሰው ከከተማ ይልቅ በገጠር ነዋሪዎች 58 በመቶ ላይ መሆኑን ማየት ይቻላል። ከዚህ ጋር በተያያዘ የመጎዳት ምጣኔያቸው በከተማና በገጠር ደረጃ ብቻ ከሚታዩት የደሴ ከተማና ሰሜን ጎንደር ዞን ግምት ውስጥ ሳይገባ የተጎጂዎችን ምጣኔ በወረራው ጉዳት ከደረሰባቸው ከእያንዳንዱ ዞኖች አንጻር ሲታይ በተመሳሳይ ከአሮሞ ብሔረሰብና ከደቡብ ጎንደር በስተቀር በተቀሩት የተጠቀሱት ዞኖች የገጠር ተጎጂዎች ከከተማ ተጎጂዎች እንደሚበልጡ መረዳት ይቻላል። በወረራው ምክንያት የደረሰው የተጎጂነት ምጣኔ በዞኖች መካከል እንዲሁም በገጠርና በከተማ ደረጃ እንደሚለያየው ሁሉ በተመሳሳይ ሁኔታ በየዞኖቹ በሚገኙት ወረዳዎች ስር በተመዘገበው የሰብአዊ ጉዳት መካከልም ልዩነት ይስተዋላል።

በዚህ ረገድ ከቁጥር አንጻር ከፍተኛ ሰብአዊ ጉዳት ከደረሰባቸው ዞኖች መካከል ቀዳሚ ደቡብ ወሎ ዞን ሲሆን፤ በዞኑ ወረዳዎች የተመዘገበው ጉዳት በንጽጽር ሲታይ በትንሹ ስምንት ጉዳት ከደረሰበት የመቅደላ ወረዳ እስከ ትልቁ 12,236 ጉዳት እስከደረሰበት የወረባባ ወረዳ የሚሰፋ የመጎዳት ምጣኔ ልዩነት (range) ይስተዋላል (ምስል 6) ።

በጥቅሉ ይብዛም ይነስም በዞኑ ሰብአዊ ጉዳት ከደረሰባቸው 17 ወረዳዎች መካከል ወረባቦና ተሁለደሬ እያንዳንዳቸው ከ10,000 በላይ ጉዳት በማስተናገድ ቀዳሚ ሲሆኑ፤ አምባሰልና ኮምቦልቻ ከተማ ደግሞ፤ ተከታዩን ደረጃ ይይዛሉ። በእነዚህ አራት ወረዳዎች የተመዘገበው ሰብአዊ ጉዳት (41,491) በድምሩ በዞኑ ከደረሰው ጠቅላላ ጉዳት (67,848) ውስጥ 61.2% ይሆናል።

መቀጠል ሊጋምቦና ቃሉ ከ5000 በላይ፤ ኩታበር፤ ደላንታና ደሴ ዙሪያ ከ2000 በላይ፤ ወረኢሉ፤ ተንታ፤ ጃማና ሀይቅ ደግሞ፤ ከ1000 በላይ ጉዳት በማስተናገድ መካከለኛ የሚባል የመጎዳት ምጣኔ ካስመዘገቡት የዞኑ ወረዳዎች መካከል ናቸው (ምስል 7)።

ምስል 7፤ በደቡብ ወሎ ዞን የሚገኙ ወረዳዎች የመጎዳት ምጣኔ

በሰሜን ወሎ ስር በሚገኙ ወረዳዎች የደረሰውን ሰብአዊ ጉዳት የቁጥር ስርጭት ሲታይ ደግሞ፤ በዚህ ዞን ከሚገኙት 15 ወረዳዎች መካከል በቁጥር ደረጃ ስድስቱ (በዋድላ፤ ሀብሩ፤ መቄት፤ ወልድያ፤ ጉባ ላፍቶ እና ላሊበላ ከተሞች) እያንዳንዳቸው ከ7000 በላይ ጉዳት በማስተናገድ ቀዳሚ ናቸው (ሠንጠረዥ 13) ፡

ሠንጠረዥ 13: በሰሜን ወሎ ዞን በወረዳ ደረጃ የደረሰ የሰብአዊ ጉዳት መረጃ

		በዞኑ የሚገኙ ወረዳዎች															
	የጉዳት ብዛት	ቡግና	ራያ ቆቦ	ጊዳን	መቄት	ዋድላ	መርሳ ከተማ	ጉባላፍቶ	ሀብሩ	ወልድያ ከተማ	ላሊታ	ዳውንት	ጋዞ	አንጎት	ቆቦ ከተማ	ላሊበላ ከተማ	ድምር
		6,636	2,786	2,077	9,217	9,885	6,577	8,414	9,418	8,723	4,252	1,229	5,335	6,317	454	7,111	88,431
መቶኛ (%)		7.5	3.2	2.3	10.4	11.2	7.4	9.5	10.7	9.9	4.8	1.4	6	7.1	0.5	8	100

የሰሜን ሸዋ ዞን በተመሳሳይ በቁጥር ሲታይ በዞኑ ካሉት ወረዳዎች በአንጻራዊነት

የኤፍራታና ግድም (13,461) ከፍተኛ የሚባል የሰብአዊ ጉዳት የደረሰበት ነው (ሠንጠረዥ 14)።

ሠንጠረዥ 14: በሰሜን ሸዋ ዞን በወረዳ ደረጃ የደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች መረጃ

	በዞኑ የሚገኙ ወረዳዎች											አጠቃላይ ድምር
	አንጻሊያ ገምዛ	ኤፍራታ ጊደም	መንዝ ማማ ምድር	ጣርማ በር	መሞጃና ወደራ	ቀውት	መንዝ ቀያ	ሸዋ ሮቢት	አጣየ	መሀል ሜዳ	መንዝ ጌራ	
የጉዳት ብዛት	4,834	13,461	848	2,748	1,070	2,944	178	3,296	4,749	1,777	612	36,517
መቶኛ (%)	13.2	36.9	2.3	7.5	2.9	8	0.5	9	13	4.9	1.7	100

በሰሜን ጎንደር ዞን ደረጃ ሲታይ ደግሞ፤ ከላይ በሰንጠረዥ 7 እንደተመለከተው የአዲርቃይ ወረዳ ጠቅላላ በዞኑ ከተመዘገበው የሰብአዊ ጉዳት ውስጥ ከግማሽ በላይ የሚሆነውን (8,618) ያስተናገድ ሲሆን፤ ደባርቅና ዳባት ደግሞ፤ በተከታይነት ደረጃ ጉዳት የደረሰባቸው የዞኑ ወረዳዎች ናቸው (ሠንጠረዥ 15)።

ሠንጠረዥ 15: በሰሜን ጎንደር ዞን በወረዳ ደረጃ የደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ

	በዞኑ የሚገኙ ወረዳዎች					አጠቃላይ ድምር
	አዲርቃይ	ጃናሞራ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	
የጉዳት ብዛት	8,618	6	3,535	2,793	810	15,762
መቶኛ (%)	54.7%	0.03%	22.4%	17.7%	5.1%	100

በደሴ ከተማ አስተዳደር ከተመዘገበው አጠቃላይ ሰብአዊ ጉዳት ውስጥ መናፈሻ፣ አራዳና ቧንቧ ውሀ የተሰኙ ሶስት ቀበሌዎች በድምሩ (75 በመቶ) የሚሆነውን ጉዳት ያስተናገዱ ናቸው (ሠንጠረዥ 16) ።

ሠንጠረዥ 16: በደሴ ከተማ አስተዳደር የደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ

	በዞኑ የሚገኙ ወረዳዎች/ቀበሌዎች					አጠቃላይ ድምር
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሀ	ሆጤ	አራዳ	ሰኞ ገቢያ	
የጉዳት ብዛት	5,306	2,878	1,783	3,424	1,419	14,810
መቶኛ (%)	35.8%	19.4%	12%	23.1%	9.6%	100

የአሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር ዞን ሲታይም በተመሳሳይ ከቁጥር አንጻር ጅሌ ጥሙጋና አርጡማ ከፍተኛ የሰብአዊ ጉዳት ከደረሰባቸው የዞኑ ወረዳዎች መካከል ተጠቃሽ ሲሆን፤ የኮሚሴ ወረዳ ደግሞ፤ ተከታይነት የጉዳት መጠን ማስተናገዱ የሚጠቀስ ነው። በድምሩ በእነዚህ ሶስቱ ወረዳዎች የደረሰው ጉዳት በዞኑ በጠቅላላ ከደረሰው 90 በመቶ ይሆናል

(ሠንጠረዥ 17)።

ሠንጠረዥ 17፤ በኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር ዞን በወረዳ ደረጃ የደረሰ የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ

	በዞኑ የሚገኙ ወረዳዎች								አጠቃላይ ድምር
	ደዋ ጨፌ	ባቲ	ጀሌ ጥምጋ	አርጡማ		ደዌ ሀራዋ	ከሚሴ	ባቲ ከተማ	
የጉዳት ብዛት	185	105	3,556	2,808	-	173	1,604	405	8,836
መቶኛ	2.09%	1.2%	40.24%	31.8%	00.0%	1.96%	18.1%	4.6%	100%

በመጨረሻም በዋግክምራ ዞን ካሉት ወረዳዎች በደሀና ወረዳ በአንጻራዊነት ከፍተኛ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ (5236) የዝቋላ ወረዳ ደግሞ፤ (2725) ተከታዩን የመጎዳት ደረጃ ይይዛል (ሠንጠረዥ 18) ።

ሠንጠረዥ 18: በዋግክምራ ዞን በወረዳ ደረጃ የደረሰ የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ

	በዞኑ የሚገኙ ወረዳዎች				አጠቃላይ ድምር
	ዝቋላ	ደሀና	ጋዝቢላ	ሰቆጣ ዙሪያ	
የጉዳት ብዛት	2,725	5,236	604	622	9,187
መቶኛ(%)	29.6%	57%	6.6%	6.8%	100

ለ) የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ በተጎጂዎች ቦታና እድሜ

በጥቅሉ ሰብአዊ ጉዳት የደረሰባቸውን ሰዎች ብዛት ከቦታ አንጻር ሲታይ 131,627 54 በመቶ የሚሆኑት ወንዶች ሲሆኑ፤ 111,117 46 በመቶ ደግሞ፤ ሴቶች ናቸው። ነገርግን እንዲህ ባሉ የጦርነት ሁኔታዎች ሴቶች ለቦታዊም ሆነ መሰል ጥቃቶች ከወንዶች የበለጠ ተጋላጭ ከመሆናቸው ጋር ተያይዞ በዚህ ረገድ ድምር ቁጥሩ ከወንዶች ያነሰ ቢመስልም በሴቶች ላይ የደረሰው ቦታዊ ጉዳት ቀላል የሚባል እንዳልሆነ መረጃው ያመለክታል (ሠንጠረዥ 19)።

የደረሰውን የሰብአዊ ጉዳት ከእድሜ አንጻር ሲታይ ከግማሽ በላይ የሚሆኑት ተጎጂዎች (148,484) ከ18 እስከ 59 አመት የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ አምራች ህይወቶች ሲሆኑ፤ 61 በመቶ፤ 74,727 የሚሆኑት ደግሞ 31 በመቶ ከ18 አመት በታች የሆኑ ህጻናት ናቸው። በዚሁ ዘርፍ በጥቅሉ ተጎጂ ከነበሩት ሰዎች መካከል ደግሞ፤ ስምንት በመቶ የሚሆኑት ከ59 አመት በላይ እድሜ ያላቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 19)።

ሠንጠረዥ 19: የሰብአዊ ጉዳት ተጠቂዎች ብዛት ከቦታና ከእድሜ አንጻር

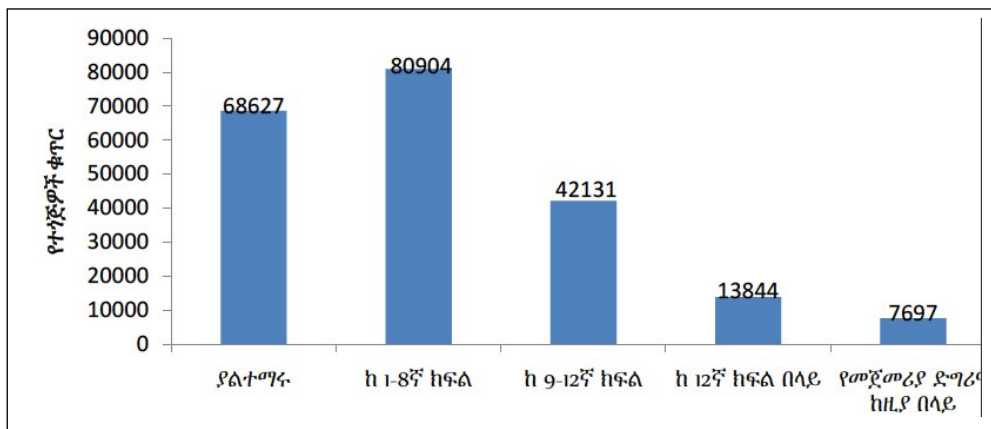
ቦታ	የእድሜ ክልል			ድምር	መቶኛ(%)
	ፋ8	18-59	፻59		
ወንድ	38,521	81,349	11,757	131,627	54%
ሴት	36,206	67,135	7,776	111,117	46%
ድምር	74,727	148,484	19,533	242,744	100%
መቶኛ(%)	31%	61%	8%	100	

በመሆኑም ሰብአዊ ጉዳትን በተመለከተ ወራሪው ሀይል በአንጻራዊነት ወንዶች ላይ ከማተኮሩም ባለፈ በተለየ ሁኔታ ወጣቶችና ጎልማሶች ላይ ባነጣጠረ መልኩ ጥቃት የፈጸመ መሆኑን መረዳት ይቻላል። ይህም የሚያሳየው ወራሪው ሀይል የበለጠ ወረራ ለማካሄድና በሴቶች ላይም ለሚያደርገው ከፍተኛ የሆነ ፆታዊ ጥቃት ያመቸው ዘንድ በወንዶች ላይ ትኩረት በማድረግ ኢ-ሰብአዊ ጉዳት ማድረሱን ያሳያል።

ሐ) የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ በተጎጂዎች የትምህርት ደረጃና የሰራ ዘርፍ

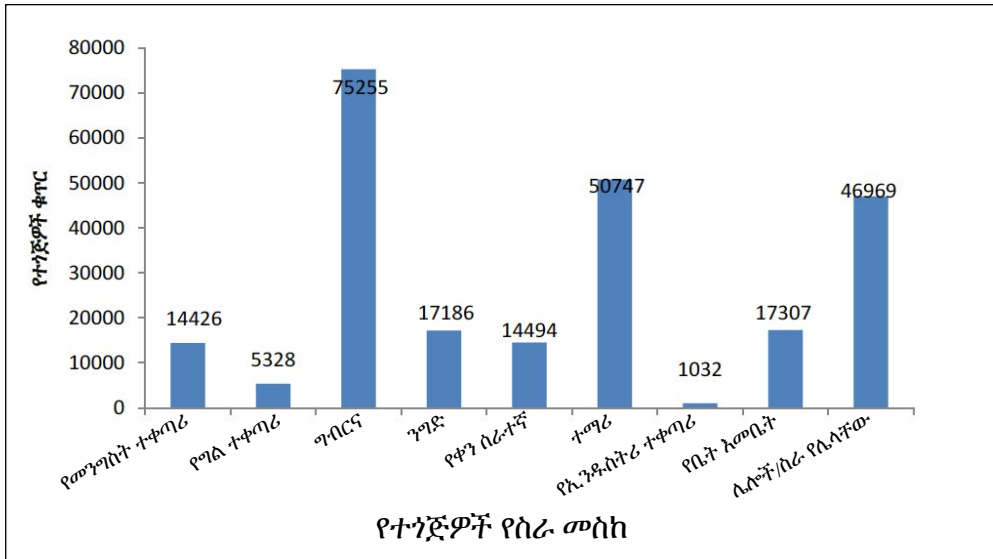
የደረሰውን ጠቅላላ የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ ከተጎጂዎች የትምህርት ደረጃ (ከአምስት አመት እድሜ በላይ የሆኑትን ብቻ) ተወስዶ ሲታይ በዚህ ረገድ ከሚመለከታቸው በጥቅሉ 221, 829 ጉዳት ከደረሰባቸው ሰዎች መካከል መደበኛ ትምህርት ያልተማሩ 39 በመቶ እና ከአንደኛ እስከ ስምንተኛ ክፍል የተማሩ 36 በመቶ በድምሩ ከ70 በመቶ በላይ ይሆናሉ። ይህም በእኛ ሀገር ደረጃ አብዛኛው የገጠር ነዋሪ የዘለቀ መደበኛ የቀለም ትምህርት የሌለው ከመሆኑ አንጻር ቀደም ሲል በወረራው ምክንያት በአንጻራዊነት ከፍተኛ የሰብአዊ ጉዳት ያስተናገዱት የገጠር ነዋሪዎች መሆናቸውን አስመልክቶ የተገለጸውን የሚደግፍ ነው።

በሌላ በኩል ደግሞ፤ ከዘጠነኛ እስከ 12ኛ ክፍል የተማሩ 19 በመቶ እንዲሁም ሰርተፊኬት፣ ዲፕሎማ፣ ድግሪና ከዚያ በላይ የትምህርት ደረጃ ያላቸው 9 በመቶ የተጎጂዎች ብዛት ከተመዘገቡት ጠቅላላ ተጎጂዎች 28 በመቶ ይሆናሉ። በመሆኑም ከመለስተኛ እስከ ከፍተኛ ትምህርት ደረጃ የተማሩ ነዋሪዎች ማህበረሰቡን ከማንቃት ረገድ ካላቸው ፋይዳ እንዲሁም ከቁጥራቸው ማነስ አንጻር የወራሪው ሀይል የትኩረት ማዕከል እንደነበር መረዳት ይቻላል (ምስል 8)።

ምስል 8፤ የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ በተጎጂዎች የትምህርት ደረጃ

በተመሳሳይ የደረሰውን የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ ከተጎጂዎች የሥራ መስክ አንጻር ሲታይ ደግሞ፤ በግብርና ስራ የተሰማሩ 31 በመቶ እና ተማሪዎች 21 በመቶ በድምሩ ከግማሽ በላይ የሚሆነውን የተጎጂዎች ቁጥር ይይዛሉ። በመሆኑም ወራሪው ሀይል በተለይ አርሶ አደሩንና ወጣት ተማሪዎች ላይ ባተኮረ መልኩ ጥቃት ያደርስ እንደነበር መረዳት ይቻላል (ምስል 9)።

ምስል 9፤ የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ በተጎጂዎች የስራ ዘርፍ

ከአርሶ-አደሮችና ከተማሪዎች በመቀጠልም የቤት እመቤቶች 7 በመቶ፣ ነጋዴዎች 7 በመቶ እና የመንግስት ሰራተኞች 6 በመቶ ከፍተኛ የሰብአዊ ጉዳት ከደረሰባቸው መካከል ይገኛሉ። በተጨማሪም 14,494 የቀን ሰራተኞች 6 በመቶ እንዲሁም 1032 የሚሆኑ የኢንዱስትሪ ተቀጣሪዎች በወረራው ምክንያት የሰብአዊ ጉዳት ሰለባዎች ነበሩ።

በመጨረሻም በተለይ መምህራንና የጤና ባለሙያዎችን በሚመለከት የደረሰውን የሰብአዊ ጉዳት በተናጠል ተወስዶ ሲታይ በድምሩ 488 መምህራንና 51 የጤና ባለሙያዎች ለሞትና ለአካል ጉዳት ተዳርገዋል እንዲሁም፤ ያሉበት ቦታ አይታወቅም።

መ) የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ ከተጎጂዎች የአካል ጉዳት ሁኔታ

የአካል ጉዳተኞች ለጉዳት ተጋላጭ ናቸው፤ ከሚባሉት የህብረተሰብ ክፍሎች መካከል የሚገኙ ሲሆን፤ በዚህ ረገድ በድምሩ 15,139 በወረራው ምክንያት የሰብአዊ ጉዳት ደርሶባቸዋል። ከእነዚህ ጥቃት ከደረሰባቸው የአካል ጉዳተኞች መካከልም በተለይ ማየት የተሳናቸው 3,584፤ የእንቅስቃሴ ችግር ያለባቸው 3,376 እና የአይምሮ እድገት ውስንነት/ህመም ያለባቸው 2,225 ተጎጂዎች በቀዳሚነት ይጠቀሳሉ። ከእነዚህ በተጨማሪም 1,637 (11 በመቶ) መስማት የተሳናቸው ሰዎች እንዲሁም 4317 ደግሞ፤ ከላይ ከተጠቀሱት ውጪ የሆኑ አካል ጉዳተኞች በአንድም ሆነ በሌላ ምክንያት የሰብአዊ ጉዳት ሰለባዎች ነበሩ (ሠንጠረዥ 20)።

ሠንጠረዥ 20: በወረራው ምክንያት ሰብአዊ ጉዳት የደረሰባቸው አካል ጉዳተኞች

	የአካል ጉዳት አይነቶች					ጠቅላላ ድምር
	ማየት የተሳናቸው	መስማት የተሳናቸው	የእንቅስቃሴ ችግር ያለባቸው	የአይምሮ እድገት ውስንነት/ ህመም ያለባቸው	ሌሎች አካል ጉዳተኞች	
ብዛት	3,584	1,637	3,376	2,225	4,317	15,139
መቶኛ(%)	24%	11%	22%	15%	29%	100%

በመሆኑም ወራሪው ህይወት ርጠው ማምለጥ በማይችሉና የሰው ድጋፍ በሚሹ አካል ጉዳተኞችን እንኳን ሳይለይ ጥቃት ያደረሰ መሆኑን መረዳት ይቻላል። ከዚህ ጋር በተያያዘ በተለይ ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት እንደሚቻለው ድብደባና የአካል ጉዳት ያደረሰባቸው፣ በቀጥታ በተወሰደባቸው ጥቃት በጭካኔ የተገደሉም ይገኛሉ። ለምሳሌ፤ በደቡብ ወሎ ለጋምቦ ወረዳ ጭሮ ቀበሌ ወደአንድ መስማት የተሳናቸው ሰው ቤት በመግባት በንግግር ስላልተግባቡ ብቻ የገደሏቸው ሲሆን፤ በተመሳሳይ በመንገድ ላይ የሚኖሩ የአዕምሮ ህመምተኞችንም በጭካኔ ገድለዋል።

ሠ) የደረሱ የሰብአዊ ጉዳተኞች ምጣኔ ከጉዳት አይነቶች አንጻር

በወረራው ምክንያት ዘርፈ-ብዙ የሆኑ ሰብአዊ ጉዳተኞች የደርሱ ሲሆን፤ ከእነዚህም መካከል በጦርነቱ ምንም ዓይነት ተሳትፎ የሌላቸው የሰላማዊ ሰዎች ሞትና ግድያ፣ ከባድና ቀላል የአካል ጉዳት፣ ተገዶ መደፈር፣ ድብደባ፣ የጉልበት ብዝበዛ፣ ክብረ-ነክ/ዘር-ተኮር ስድቦች፣ ጉንተላና ዛቻ እንዲሁም ሰዎችን በማግትና በማፈን መሰወር በዋነኝነት ከሚጠቀሱት የጉዳት ዓይነቶች መካከል ናቸው (ሠንጠረዥ 21)።

ሠንጠረዥ 21፤ በወረራው የደረሱ የሰብአዊ ጉዳት አይነቶች በዞን

ዞን	የደረሱ የሰብአዊ ጉዳት አይነቶች											ጠቅላላ ድምር
	በጦርነቱ ምክንያት የሞቱ	ከባድና የአካል ጉዳት	ቀላል የአካል ጉዳት	ተገደው የተደፉ	ድብደባ የደረሰባቸው	ጉልበት ብዝበዛ የደረሰባቸው	ስድብ፣ ጉንተላና ዛቻ የደረሰባቸው	የጠፉ (አድራሻቸው ያልታወቀ)	የጉዳት አይነት ያልታወቀ	ሌሎች የጉዳት ዓይነቶች		መቶኛ
ሰሜን ወሎ	2,326	1,165	2,181	758	8,986	6,864	37,692	1,376	1,760	25,323	88,431	36%
ደቡብ ወሎ	2,400	1,592	5,272	418	9,063	8,618	35,251	2,059	309	2,866	67,848	28%
ሰሜን ሸዋ	1,029	2,074	848	118	4,114	8,472	13,005	2,091	853	3,913	36,517	15%
ኦሮሞ/ቦ/ ዞን	203	106	172	29	557	700	6,261	68	210	530	8,836	4%
ደሴ ከተማ	115	123	181	183	1,002	1,774	5,913	1,659	727	3,133	14,810	6%
ዋግኸምራ	310	116	2,161	148	1,452	943	3,652	82	41	282	9,187	4%
ደቡብ ጎንደር	194	118	107	80	389	34	187	8	79	157	1,353	1%
ሰሜን ጎንደር	426	245	2,035	48	3,589	6,183	2,628	119		489	15,762	6%
ጠ/ድምር	7,003	5,539	12,957	1,782	29,152	33,588	104,589	7,462	3,979	36,693	242,744	100%
ንጽጽር(%)	2.88%	2.28%	5.34%	0.73%	12.01%	13.84%	43.09%	3.07%	1.64%	15.12	100	

ከላይ ከተቀመጠው ሰንጠረዥ መረዳት እንደሚቻለው የደረሰው የጉዳት አይነት በግልጽ ያልታወቀ 1.64 በመቶ እንዲሁም ከተጠቀሱት የጉዳት አይነቶች ውጪ በሆኑ 15.12 በመቶ ሁኔታዎች ጉዳት የደረሰባቸው ሰዎች መኖራቸው እንደተጠበቀ ሆኖ ስድስት ጉንተላ 43.09 በመቶ ፣ ጉልበት ብዝበዛ 13.84 በመቶ ፣ ድብደባ 12.01 በመቶ እና ሌሎች ጉዳቶች 15.12 በመቶ ጋር በተያያዘ የተጎዱ ሰዎች በድምሩ ከጠቅላላው የሰብአዊ ጉዳት ተጠቂዎች ከ80 በመቶ የሚበልጡ ናቸው (ሠንጠረዥ 21)።

ነገር ግን እነዚህ የጉዳት አይነቶች ካላቸው ባህሪ፣ አስከፊነት እንዲሁም ሊያደርሱ ከሚችሉት ተጨባጭ አደጋ ከብደትና ጥልቀት አኳያ ሲመዘኑ፤ በህይወትና በአካል ላይ ከደረሰው ጉዳት እንዲሁም ተገዶ መደፈር፣ አፈና፣ እገታና መሰወር ከመሳሰሉት አስከፊ የሰብአዊ ጉዳት አይነቶች ጋር የሚስተካከሉ አይደሉም። ከዚህ ጋር በተያያዘ 7,003 ሰዎች በጦርነቱ ምክንያት በተለያዩ ምክንያቶች የሞቱ ሲሆን፤ በድምሩ 18,406 የሆኑት ላይ ደግሞ፤ ከባድና ቀላል የአካል ጉዳት ደርሷል። በተጨማሪም 1939 ሴቶች ተገደው የተደፈሩ፤ 7462 ሰዎች ደግሞ፤ በሃይል ታፍነው የተወሰዱ፣ የጠፉ ወይም አድራሻቸው የማይታወቅ መሆኑን መረዳት ይቻላል (ሠንጠረዥ 21)።

በመሆኑም ምንም እንኳን ከቁጥር አንጻር ሲታዩ በጦርነቱ ምክንያት የሞቱና የተገደሉ 2.88 በመቶ፤ አካል ጉዳት የደረሰባቸው 7.62 በመቶ ፣ ተገደው የተደፈሩ (0.73%) እንዲሁም ታፍነው በመወሰዳቸው ወይም በሌላ ምክንያት የተሰወሩ እና አድራሻቸው የማይታወቅ 3.07 በመቶ ሰዎች ጥቂት ቢመስሉም ከነዚህ ጋር በተያያዙ የደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች ትልቅ ክብደት የሚሰጣቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 21)።

ረ) የደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች ምጣኔ ከጉዳት አድራሾች አንጻር

በአማራ ክልልና ህዝብ ላይ መጠነ ሰፊ ወረራ በመፈጸም ከፍተኛ ጉዳት ያደረሰው በዋነኝነት በት.ህ.ዲ.ግ የሚመራው የትግራይ ወራሪ ሀይል መሆኑ የሚታወቅ ቢሆንም፤ ከዚህ ሀይል በተጨማሪም ሌሎች የተደራጁ ሀይሎች፣ ቡድኖችና ግለሰቦች በአንድም ሆነ በሌላ መንገድ በጉዳት አድራሽነት ተሳታፊዎች ነበሩ። ከዚህ ጋር በተያያዘ “አገግ ሽኔ” እና “አገው ሸንጎ” በመባል የሚታወቁት የተደራጁ ታጣቂ ሀይሎች ተጠቃሾች ናቸው (ሠንጠረዥ 22)።

የደረሰውን የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ ከነዚህ ጉዳት አድራሾች አንጻር ሲታይ የትግራይ ወራሪ ሀይል በተጠቀሱት ሁሉም ዞኖች ትልቁን ጉዳት በማድረስ ቀዳሚ ሲሆን፤ ይህም በክልሉ በጠቅላላው ከደረሰው ሰብአዊ ጉዳት 94 በመቶ ይይዛል። በዚህ ረገድ ለምሳሌ “አገው ሸንጎ” የተሰኘው ቡድን በወረራው ከነበረው ተሳትፎና ካደረሰው ጉዳት ውስጥ በዋግክምራ ዞን ብቻ ሲታይ 51 ሰዎች ላይ ጉዳት አድርጓል ። በጥቅሉ በዞኑ ከደረሰው 9,187 ጉዳት ውስጥ 9075 የሚሆነውን ያደረሰው በትግራይ ወራሪ ሀይል ነው።

በተመሳሳይ በክልል ደረጃ በድምሩ የደረሰውን የሰብአዊ ጉዳት ምጣኔ ከሌሎች ዞኖች አንጻር ሲታይ ሰሜን ወሎ፣ ደቡብ ወሎና ሰሜን ሸዋ በዚህ ሀይል ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው ዞኖች ግንባር ቀደም ናቸው። በድምሩ ይህ ሀይል በነዚህ ሶስት ዞኖች ብቻ ያደረሰው ጉዳት

በክልሉ በድምሩ ካደረሰው 79.5 በመቶ ይሆናል። በመቀጠል ይህ ሀይል በሰሜን ጎንደር (6.85%) እና ደሴ ከተማ (6.13%) ከፍተኛ ጉዳት ያደረሰ ሲሆን፤ ደቡብ ጎንደር 0.06 በመቶ እና የአሮሞ ብሔረሰብ ሶስት በመቶ ደግሞ፤ በአንጻራዊነት በዚህ ሀይል ዝቅተኛ የሚባል ጉዳት ከደረሰባቸው መካከል ናቸው።

በተመሳሳይ እንደ ሞትና ተገዶ መደፈር ለመስሉ አስከፊ የሰብአዊ ጉዳቶች ምክንያት ከመሆን አንጻርም ከፍተኛውን ድርሻ የሚወስደው የትግራይ ወራሪ ሀይል ነው። በዚህ ረገድ ከጠቅላላው 7003 ሞት ውስጥ 6736 ያህል ሰዎች ሞት ማለትም 96 በመቶ በላይ የሚሆነው የደረሰው ከዚህ ሀይል ጋር በተያያዘ ሲሆን፤ በተመሳሳይ አስገድዶ መድፈርንም በመፈጸም የ97 በመቶ ድርሻ አለው። ስለዚህ ከዚህ አንጻር በጥቅሉ ሌሎች ጉዳት አድራሾች በወረራው የነበራቸው ሚና በደጋፊነት (ተባባሪነት) ደረጃ ሊታይ የሚችል መሆኑን መገንዘብ ያስፈልጋል።

ሠንጠረዥ 22: የሰብአዊ ጉዳት አድራሾች ማንነትና የነበራቸው ድርሻ

ዞን	የትግራይ ወራሪ ሀይል	አካማ ሺኔ	አገው ሺኔ	አብረው የሚኖሩ ትግሮች	ከትግራይ ተወላጆች ውጪ የሆኑ የአካባቢው ነዋሪዎች	ማንነታቸው ያልታወቁ ጉዳት አድራሾች	ሌሎች ጉዳት አድራሾች	ድምር	መቶኛ(%)
ሰ/ጎንደር	15,606	0	0	1	3	24	128	15,762	6%
ሰ/ወሎ	83,888	285	0	170	290	528	3,269	88,430	36%
ደ/ወሎ	66,284	153	0	372	198	147	694	67,848	28%
ሰ/ሸዋ	30,974	4,06	0	48	50	325	1,060	36,517	15%
ዋግክምራ	9,075	0	51	0	18	2	41	9,187	4%
አሮሞ ብሄረሰብ	6,913	1,499	0	23	9	144	248	8,836	4%
ደሴ ከተማ አስ/	13,969	28	0	8	26	16	763	14,810	6%
ደ/ጎንደር	1,264	4	0	0	1	2	82	1,353	1%
ጠቅላላ ድምር	227,974	6,02	51	622	595	1,188	6,285	242,74	100%
		9					4		
የጉዳት አድራሾች ንፅፅር በመቶኛ(%)	93.9%	2.5%	00.	0.3%	0.2%	0.5%	2.5%	100	

አነግ ሸኔ

ከአገው ሸንጎ በተለየ የአነግ ሸኔ ታጣቂ ሀይል ከትግራይ ወራሪ በመቀጠል በሁለተኛ ደረጃ በከፍተኛ ጉዳት አድራሽነት የሚጠቀስ ነው። ምንም እንኳን በዚህ ሀይል የደረሰው ጉዳት የትግራይ ወራሪ ካደረሰው ጋር የሚነጻጸር ባይሆንም፤ በድምሩ 6,029 ማለትም 2.5 በመቶ በሚሆኑ ሰዎች ላይ ለደረሰው ሰብአዊ ጉዳት ተጠያቂ ነው። ይህ ሀይል በተቀሩት በሁሉም ዞኖች እስከ 4,060 በሚደርሱ ንጹህን ሰዎች ላይ አስከፊ ሰብአዊ ጉዳቶችን፤ ግድያና አስገድዶ መድፈርን ጨምሮ ብዙ ጉዳት አድርጓል። ከዚህ አንጻር በተለይም ሰሜን ሸዋና ኦሮሞ ብሔረሰብ ዞኖች በዚህ ሀይል ከፍተኛ ሊባል የሚችል ጉዳት ካስተናገዱት መካከል ናቸው። ከአነግ ሸኔ ጋር ተያይዞ በእነዚህ ሁለቱ ዞኖች ብቻ በድምሩ 5559 ሰዎች ላይ የሰብአዊ ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን፤ ይህም በዚህ ሀይል ከደረሰው አጠቃላይ ጉዳት 92 ከመቶ በላይ የሚሆነውን ይሸፍናል።

ከአህዛብ መረጃዎች በተጨማሪ አነግ ሸኔ በተለያዩ በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን በሚገኙ አካባቢዎች በተለይም የአማርኛ ቋንቋ ተናጋሪዎች ላይ ትኩረት አድርጎ ጥቃት ሲፈጽም እንደነበር ያመለክታሉ። ለምሳሌ፤ በከሚሴ ከተማ የአነግ ሸኔ ታጣቂዎች የአማራ ብሄረሰብ ተወላጆችን አውጡ እያሉ ሰፈር ለሰፈር በመዞርና በማዋከብ በአማራና ኦሮሞ ብሄረሰብ ተወላጆች መካከል መተማመን እንዳይኖር አድርጎ የአማራ ብሄረሰብ ተወላጆች ተሸማቀው አካባቢውን ለቀው እንዲሄዱና የደህንነት ስጋት እንዲሰማቸው ከፍተኛ ስራ መስራታቸውን ከተደረጉት ጥልቅ ቃለ-መጠይቆችና የቡድን ውይይቶች የተገኙ መረጃዎች ያረጋግጣሉ። በተጨማሪም ይህን በተመለከተ አንድ ቃለ-መጠይቅ የተደረገላቸው የአካባቢው ተወላጅ፡ "አሸባሪዎቹ ከዞኑ በድንገት ባይወጡ ኖሮ የአማራ ብሄር ተወላጆችን በመለየት ዘር-ተኮር ጭፍጨፋ ለመፈፀም ተዘጋጅተው ነበር" በማለት የነበረባቸውን ከፍተኛ ስጋት ገልፀዋል።

በአካባቢው የሚኖሩ አንዳንድ የትግራይ ተወላጆችና ሌሎች የአካባቢው ነዋሪዎች ተደራጅተው ከሚንቀሳቀሱት ሀይሎች በተጨማሪ አብረው የሚኖሩ አንዳንድ የትግራይ ተወላጆች እንዲሁም ሌሎች የአካባቢ ነዋሪዎች ጉዳት በማድረሱ ረገድ ተሳታፊ እንደነበሩ መረዳት ይቻላል። እኝህም ሁለት ጉዳት አድራሾች በድምሩ 1217 በሆኑ ሰዎች ላይ 0.5 በመቶ በቀጥታ ሰብአዊ ጉዳት ያደረሱ ሲሆን፤ ከእነዚህ መካከል 622 ማለትም 0.3 በመቶ የሚሆኑት ጉዳቶች የደረሱት ግን በአካባቢው በሚኖሩ የትግራይ ተወላጆች አማካይነት ነው።

ከዚህ ጋር በተያያዘ በተለይም ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት እንደሚቻለው ለወራሪው ሀይል ከውስጥ ሆነው መረጃ በመስጠት፤ ጥቆማ በማድረግ እንዲሁም የጦር መሳሪያ ይዘው ከወራሪው ጎን በመሰለፍም ጭምር ለዘመናት አብረዋቸው በኖሩት የአማራ ብሔር ተወላጆች ላይ ሰብአዊ ጉዳት እንዲደርስ አድርገዋል፤ በቀጥታም ጉዳት አድርሰዋል። ለምሳሌ፤ የነዋሪዎችንና የተቋማትን ንብረቶች በውስጥ አዋቂነት አብሮ ከመዝረፍና ከማዘረፍ በተጨማሪ፤ በተለይ መሳሪያ አላቸው፤ የሀገር መከላከያ ወይም የፋኖ አባል ቤተሰብ ወይም ደጋፊዎች ናቸው በማለት ጥቆማ እየሰጡ ሰዎችን ያንገላቱና ያስገድሉ እንደነበር አይነታዊ መረጃዎች ያረጋግጣሉ።

በተመሳሳይ ከትግራይ ብሄር ተወላጅ ውጪ የሆኑ አንዳንድ የአካባቢው ነዋሪዎችም በንብረት ዘረፋው ከመሳተፋቸው በተጨማሪ አጋጣሚውን በመጠቀም በቂም በቀል እንዲሁም በሌላ መስል ምክንያቶች የተለያዩ ነዋሪዎች ላይ ጉዳት አድርሰዋል። ይህን በተመለከተ ቃለመጠይቅ የተደረገላቸው የጥናቱ ተሳታፊዎች የተናገሩትን በቀጥታ ተወስዶ ሲታይ የነበረውን ሁኔታ ለመረዳት ያስችላል።

“በአካባቢው ለረጅም ዘመናት በንግድና በመንግስት ሰራተኝነት የቆዩ የትግራይ ተወላጆችና እንዳንድ በጥቅም የተገዙ ካህዲዎች መንገድ በመምራትና በማዘረፍ ተባባሪዎች ሁነዋል።

...አማራ ሆነውም ሲያብሩ የነበሩ አሁን ወራሪውን ተከትለው የጠፉ አሉ...የስለላ ስራ ሰርተውላቸዋል።” (ደሴ ከተማ)

“...ጠቋሚዋ እዚሁ ደሴ ወደ አርባ አመት የኖረች ትግሬ ናት ታውቀኛለች፤ ከዛ የመጨረሻ ልጅ እሷ ናት ያለቻቸው እሷን ስትወስዱባቸው እውነታውን ያወጣሉ፤ እኔ ማታማታሲመጡ አይቻቸዋለሁ አለቻቸው፤ ባልየውም [የአማራ ብሄር ተወላጅ ነው] አብሯት ነበር፤ ከዚያ እኔንም ልጄንም ይዘውን ሄዱ ብዙ እንግልትም ደረሰብን” (ደሴ ከተማ)

“...ያው በቂም በቀል ጸብ አለኝ በሚል ነው ጠቆመች የተባለው። አጋጣሚ ሁኖ የኛ ወታደር ቀድሞ ገባ እንጂ በቃለ ጉባኤ ከመቶ ምናምን በላይ ሰው ተመዝግቦ የተቀመጠ ሰው ነበር ይረሽን ተብሎ ማለት ነው፤ ሻሊቃው አስነብበናል። ...ሴትየዋ በርግጥ የቀበሌ ቤት አግኝታለች ነዋሪ ነች፤ ወልዳ ከብዳ፤ ባሏ አማራ ነው...አብረው ነው የሚጠቁሙህ በጣም የሚያሳዝነው ማለት ነው፤ እሱ አብሮ ማለት ነው ተይ እሚባል ነገር የለውም። ...ከሃያ ስምንቱ የድሃ ድሃ ቤት አንድ ሴትየ ብቻ እንዳትገደልብኝ እንዳትያዝብኝ ብላ እሷን ብቻ ስሟንና ፎቶ ግራፍ ስታቸዋለች ለእነሱ ማለት ነው፤...” (ደሴ ከተማ)

“...አንድ ጎረቤታችን ነበረ ከአንድት ትግሬ ጎረቤቱ የተጣላ። ትግሬ ስለሆነች ጠቁማ አስገድላለች። ብዙ መኪኖችም ነበሩ እነሱ እንደገቡ የደስታ መገለጫ እየሰጡ ሲሮጡ የነበሩ። ነገር ግን ስለፈራን ቀርበን ማንነታቸውን ማወቅ አልቻልንም” (ደሴ ከተማ)

“ለጠላት መረጃ በመስጠት ንብረት እንዲዘርፉ እና ሰዎች ላይ በደል እንዲደርስ የተባበሩ አመራሮች ጭምር ነበሩ። አዎ ጥብስ እየጠበሱ የሚበያበሉ ነበሩ። ቢራ

የሚያጠጣቸው ነበሩ፤ የዚሁ ተወላጆች ይጠቀሙ ነበር፤ ማን መሳሪያ እንዳለው ይህን የዘረፉትንም ይጫኑ ነበር ያገለግሏቸው ነበር። የአማራን ጀግና በአማራ ሆዳም አሸነፍነው ይላሉ...” (ሊጋምቦ)

ከላይ እንተገለጸው ከትግራይ ተወላጆች በተጨማሪ አንዳንድ የአካባቢው ነዋሪዎችም ጉዳት በማድረሱ ረገድ በመጠኑ ተሳታፊ የነበሩ ቢሆንም፤ ነገር ግን አብዛኛው የህብረተሰብ ክፍል ከሀይማኖት አባቶችና የሀገር ሽማግሌዎች ጋር በመቀናጀት ንብረት እንዳይዘረፍና የተዘረፉ ንብረቶችም እንዲመለሱ ከማድረግ ረገድ ከፍተኛ የሆነ ስራ ሲሰሩ የነበሩ መሆኑን ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል።

በመጨረሻም ከላይ ከተጠቀሱት ጉዳት አድራሾች በተጨማሪ በድምሩ 7473 ማለትም 3 በመቶ የሚሆኑ ሰዎች በሌሎች 2.5 በመቶ ያህል ሀይሎች እንዲሁም ማንነታቸውን ባለወቅቸው 0.5 በመቶ ያህል ሰዎች ምክንያት ሰብአዊ ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑን ገልጸዋል።

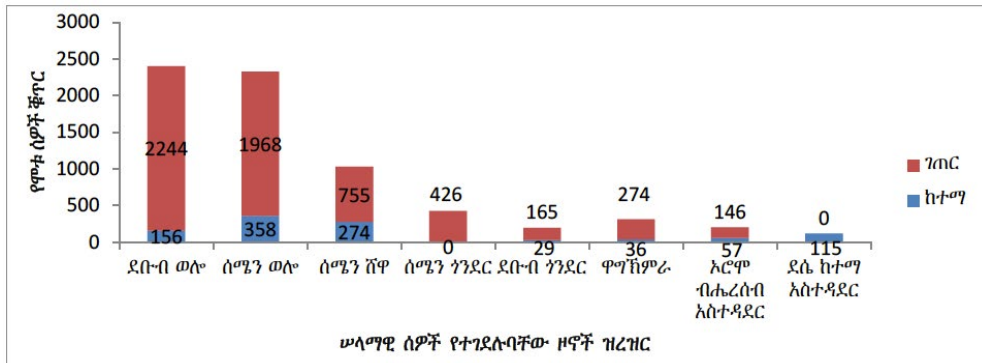
3.2.4 በወረራው የደረሱ ዋና ዋና የሰብአዊ ጉዳቶች መጠንና ስፋት

ከላይ እንደተገለጸው የንጹሀን ሰዎች ሞትና ግድያ፣ ተገዶ መደፈር፣ መፈናቀል፣ መታፈን፣ መታገትናና መሰወር፣ ነዋሪዎችን በሀይል የጉልበት ባርያና አገልጋይ ማድረግ፣ የአካል ጉዳት፣ ድብደባና ስቃይ ማድረስ እንዲሁም ስድብ፣ ጉንተላና ዛቻ በወረራው ምክንያት ከደረሱ የሰብአዊ ጉዳቶች መካከል ተጠቃሽ ናቸው።

እነዚህ በወረራው ምክንያት የደረሱ አስከፊ የሰብአዊ ጉዳቶችን ስፋት እና የአፈጻጸም ሁኔታ በሚመለከት የጥናቱን አህዛዊ እና አይነታዊ መረጃዎች ባጣቀስ መልኩ እንደሚከተለው በዝርዝር ቀርቦ መገለጽ። በዚህ ረገድ በተለይም ከጥልቅ ቃለ-መጠይቅና ከቡድን ውይይት የተገኙ አይነታዊ መረጃዎች የጥናቱን አህዛዊ መረጃዎች ለመደገፍ ከመዋላቸውም ባለፈ የጉዳቶቹን የአፈጻጸም ሁኔታ እና አስከፊነት የበለጠ ለመረዳት ስለሚጠቅሙ በስፋት ጥቅም ላይ ውለዋል።

ሀ) የንጹሀን ሰዎች ሞትና ግድያ

ከአህዛዊ መረጃዎች መረዳት እንደሚቻለው በክልሉ በተደረገው መጠነ ሰፊ ወረራ ምክንያት በድምሩ 7,003 ንጹሀን ሰዎች በጦርነቱ ምንም ተሳትፎ ሳይኖራቸው የተገደሉ ሲሆን፤ ከነዚህ መካከል 5755 የሚሆኑት 82 በመቶ የሞቱት በደቡብ ወሎ 2400፣ ሰሜን ወሎ 2326 እና ሰሜን ሸዋ 1029 ውስጥ ነው። የትግራይ ወራሪ ሀይል በአንፃራዊነት ከነበረው ሰፊ የወረራ አድማስና በወራት የሚዘልቅ የጊዜ ቆይታ አንጻር በተለይም በሰሜን ወሎና ደቡብ ወሎ ዞኖች የተመዘገበው ከፍተኛ የሞት ምጣኔ የሚጠበቅ ነው (ምስል 10)።

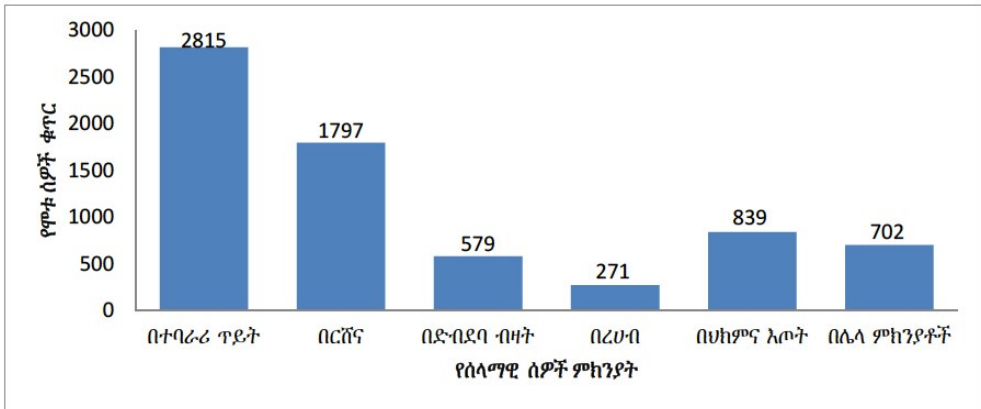
ምስል 10; በወረራው በድምሩ የሞቱ ሰዎች በዞንና በመኖሪያ አካባቢዎች

ከመኖሪያ አካባቢ አኳያ ሲታይ በጥቅሉ ከወረራው ጋር ተያይዞ ከተገደሉት ሰዎች መካከል 5973 የሚሆኑት ማለትም 85.3 በመቶ ያህሉ የገጠር ነዋሪዎች ናቸው። ከዚህ ጋር በተያያዘ በቀጥታ ጥቃት በከተማም ሆነ በገጠር ከተገደሉት ንጹህን ሰዎች በተለይም ጦርነቱ በዋናነት በገጠር አካባቢዎች በመካሄዱ ምክንያት በአንጻራዊነት ብዙ ቁጥር ያላቸው የገጠር ነዋሪዎች በተባራሪ ጥይትና በከባድ መሳሪያ ድብደባ ሞተዋል። በዚህ መሰረት የተባራሪ ጥይት ለ2815 ሰዎች የሞት ምክንያት ሲሆን፤ ከእነዚህ ውስጥም ትልቁን ቁጥር የሚይዙትም 2,452 ያህሉ ማለትም 87 በመቶው በተመሳሳይ በገጠር ይኖሩ የነበሩ ሚሾች ናቸው። (ሠንጠረዥ 23 እና ምስል 11)።

ሠንጠረዥ 23: የሞት ምክንያቶች በመኖሪያ አካባቢዎች

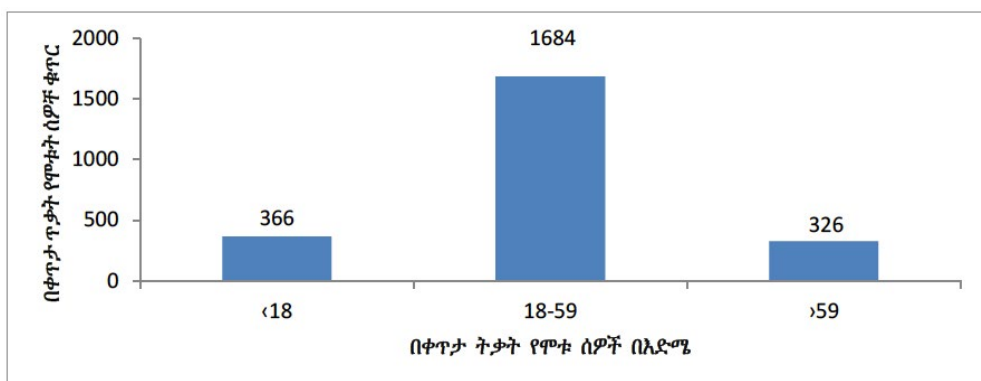
የመኖሪያ አካባቢ	የሞት ምክንያቶች						ድምር
	በተባራሪ ጥይት	በርሽና	በድብደባ ብዛት	በረሀብ	በመድሀኒተረ እጦት	በሌላ ምክንያት	
ከተማ	363	394	49	8	131	80	1025
ገጠር	2452	1403	530	263	708	622	5978
ድምር	2815	1797	579	271	839	702	7003
መቶኛ(%)	40%	26%	8%	4%	12%	10%	100%

ስለዚህ አብዛኛው ሞት የደረሰው ከተባራሪ ጥይት ጋር በተያያዘ ሁኔታ ሲሆን፤ ይህም በተለይ ወራሪው ሀይል ወደከተሞችና የንጹሃን መኖሪያ ሰፈሮች ከሚተኩሳቸው ከባድ መሳሪያዎች እንዲሁም ነዋሪዎችን እንደሰው ጋሻ (Human-shield) አድርጎ ለመጠቀም በማሰብ የመኖሪያ ቤቶችንና የእምነት ተቋማትን ምሽግ አድርጎ በመዋጋቱ የተነሳ መሆኑን ከአይነታዊ መረጃዎች በተጨማሪነት ማረጋገጥ ተችሏል።

ምስል 11፤ በወረራው የሞቱ ሰዎች የሞት ምክንያት

በተባራራ ጥይት ከሞቱት በተጨማሪ በተለይ የትግራይ ወራሪ ሀይል በክልሉ በደረሰባቸው በሁሉም አካባቢዎች ለሰላም ተቃውሞ የሚጠይቁት ሰዎች ሳይቀር ብዙ ንጹህን ሰዎችን በቀጥታ ጥቃት በመውሰድ (በርሸናና በድብደባ ብዛት) ገድሏል። በዚህም መሰረት 1797 በርሸና፣ 579 ደግሞ በድብደባ ብዛት በድምሩ 2376 የሚሆኑ ንጹህን ሰዎች በተወሰደባቸው ቀጥታ ጥቃት የሞቱ ሲሆን፤ ከነዚህ መካከልም አራት የጤና ባለሙያዎችና 171 መምህራን ይገኙበታል። በዚህ ምክንያት በድምሩ ከሞቱት 2376 ንጹህን ሰዎች ውስጥ ከ95 በመቶ በላይ የሚሆኑት የተገደሉት በትግራይ ወራሪ ሀይል በተወሰደ ጥቃት ነው። በቀጥታ ጥቃት በጥይት ተረሽነው ከተገደሉት ወይም በድብደባ ብዛት ከሞቱት ሰዎች በተጨማሪም 271 የሚሆኑ በረሀብ፣ 839 በህክምና እና በመድሀኒት እጦት፣ 702 ደግሞ፣ በሌሎች መሰል ምክንያቶች እንዲሞቱ ሆነዋል። በተለይ በመድሀኒትና በህክምና እጦት የሞቱት ሰዎች ብዛት በድብደባም ሆነ በረሀብ ከሞቱት በላይ መሆናቸው ሲታይ ወረራው በክልሉ የጤና ተቋማትና የመድሀኒት አቅርቦት ላይ ምን ያህል ከፍተኛ ችግር ፈጥሮ እንደነበር መረዳት ይቻላል (ምስል 12)።

ምስል 12፤ በወረራው በቀጥታ ጥቃት የሞቱ ሰዎች በእድሜ እርከን

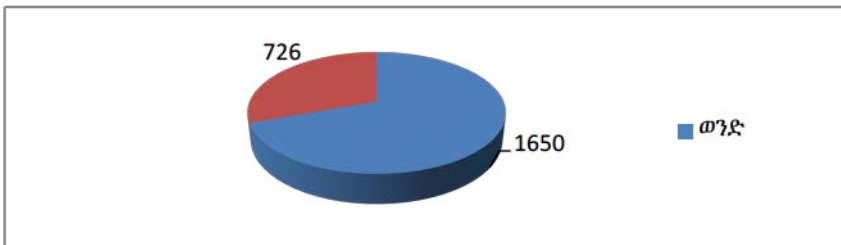
በአጠቃላይ ምንም እንኳን በተባራራ ጥይት ምክንያት የሞቱት ሰዎች ቁጥር የሚበልጥ ቢሆንም፤ በተቀራረበ ደረጃ ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው ሰዎችም በትግራይ ወራሪ ሀይል በተወሰደባቸው ቀጥታ ጥቃት ህይወታቸውን ያጡ መሆኑን መረዳት ይቻላል።

እነዚህን በቀጥታ ጥቃት የተገደሉ ሰዎችን ብዛት ከእድሜ አንጻር ያላቸውን ምጣኔ ተወስዶ ሲታይ ደግሞ፤ 1684 ማለትም 70.9 በመቶ የሚሆኑት ከ18 እስከ 59 የእድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ ናቸው። ይህም ወራሪው ሀይል በተለይ አምራች ዜጎች (ወጣቶችና ጎልማሶች) ላይ ትኩረት አድርጎ ሲገድል የነበረ መሆኑን ያሳያል። ከዚህ ጋር በተያያዘም በተመሳሳይ ወጣቶች፤ ባለሀብትና ተፅኖ ፈጣሪ ሰዎች፤ የመንግስት አመራሮች፤ የጸጥታ አካላት እንዲሁም ሌሎች ትጥቅ ያላቸው ግለሰቦችና ቤተሰቦቻቸው የወራሪው ሀይል ትኩረት የነበሩ መሆኑን ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል።

ከወጣቶችና ጎልማሶች በመቀጠል 366 ያህሉ ማለትም 15.4 በመቶው ከ18 አመት እድሜ በታች የሆኑ ህጻናት (የአራት አመት ህጻንን ጨምሮ) በዚህ ሀይል የተገደሉ ሲሆን፤ 326 ያህሉ ማለትም 13.7 በመቶው ከ59 አመት በላይ የሆኑ በእድሜ የገፉና አቅመ ደካማ ሰዎችም ከተገደሉት መካከል ይገኛሉ።

በተመሳሳይ ከፆታ አንጻር ሲታይ 1650 ያህሉ ወይም 69 በመቶው ወንዶች ፤ 726 ያህሉ ማለትም 31 በመቶ ያህል ሴቶች በተወሰደባቸው ቀጥታ ጥቃት ተገድለዋል።

በመሆኑም በተለይም በእድሜ 366 ህፃናት፤ በፆታ ደግሞ 726 ሴቶች በቀጥታ በተወሰደባቸው ጥቃት ምክንያት መገደላቸው የዚህን ሀይል አረመኔዊ ባህሪና በጥቅሉ ለአማራ ህዝብ ያለውን መራር ጥላቻና በቀል የሚያሳይ ነው (ምስል 13፤15 እና 16)።

ምስል 13፤ በወራሪው በቀጥታ ጥቃት የሞቱ ሰዎች በፆታ

ነገርግን ምንም እንኳን ይህ ሀይል በተለይ ወጣቶችንና ወንዶች ላይ አተኩሮ ግድያ የፈጸመ ቢሆንም ፋኖን አብልታችኋል፤ መከላከያን ደግፋችኋል፤ መሳሪያ ደብቃችኋል፤ የብልጽግና (የአብይ) ደጋፊ ናችሁ፤ እንዲሁም ገንዘብና ምግብ አምጡ ብሎ በየቤቱ በመዞር በሁሉም ደረጃ በሚገኙ የህብረተሰብ ክፍሎች ላይ ያለምክንያት በጭካኔ ግድያ ሲፈጽም እንደነበር ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ተቻሏል።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ለምሳሌ በኮምቦልቻ ከተማ ነዋሪ የነበረ አንድ የአይን እማኝ በሰጠው ቃለ-መጠይቅ “... የአስፓልት መንገድ ላይ ‘ትግራይ ትስዕር, የሚል ፅሁፍ ፅፈው በዚያ

መንገድ የሚያቋርጥ ማንኛውም ሰው ሳያየው ከረገጠው ከኋላ በጥይት መተው ይገድሉ ነበር” በማለት የገለጸ ሲሆን፤ በተመሳሳይ በሰሜን ጎንደር አንዲት እናት “ለምንድን ነው ልጄን የምትመቱት” በማለቷ ብቻ በትግራይ ወራሪ ሃይል በጥይት ተደብድባ ተገድላለች። በመሆኑም ከዚህ መረዳት የሚቻለው ወራሪው ሀይል ምን ያህል ነዋሪዎችን ያለምክንያት በሰብስቦ አስባብ ይገል እንደነበር ነው።

በጥቅሉ የትግራይ ወራሪ ሀይል በተለያዩ አካባቢዎች ጉዳህን ሰዎችን፤ ከአንድ ቤተሰብ ሁለትና ከዚያ በላይ ወንድማማቾችን፤ አባትና እናትን፤ ልጅን እንዲሁም አካል ጉዳተኞችን ጭምር በግፍ ጨፍጭፏል። ለምሳሌ፤ በደቡብ ወሎ ለጋምቦ ወረዳ ጭሮ ቀበሌ ሁለት ሰዎችን እጅ ቆርጠው አይን አውጥተው በአሰቃቂ ሁኔታ የገደሉ ስለመሆኑ አይነታዊ መረጃዎች ያረጋግጣሉ።

በተያያዘ መረጃም ቃለ-መጠይቅ ከተደረገላቸው እንዲሁም በቡድን ውይይት ተሳታፊ ከነበሩ ሰዎች በቀጥታ ከተወሰዱት ገለጻዎች መካከል የሚከተሉት የነበረውን የጭፍጨፋ መጠንና አስከፊነት በተመለከተ እንደማሳያ ሊቀርቡ የሚችሉ ናቸው።

“...እኛ ለመቁጠር እንደሞከርነው ወደ 86 አካባቢ ሰዎች ወንድም ሴትም፤ በሽተኞችም ጤነኞችም ቢሆኑ እንደተገደሉ ነው የማውቀው... ወልዲያ ከተማ ብቻ የ86 ሰዎች ሬሳ ቆጥረናል...” (ወልድያ ከተማ)

“አሸባሪው እንደገባ የመንግስት ተቋማትን በመፈተሽ ነው የጀመረ፤ ሲቀጥል በየግለሰብ ቤቱ በመግባት ወንድ የተባለ ልብስ በማስወለቅ ወታደር ነህ በሚል ሰበብ የሰዉነት ጠባሳ እየፈለጉ ወጣቱን በመግደል...” (ዋግኸምራ፤ ደሀና ወረዳ)

“እኛ አካባቢ አድራሻቸው የጠፉ አሉ፤ የት እንደ ገቡ አይታወቅም ወስደዋቸዋል።... አንድ ሰው ሁለት ልጆቹን ያጣበትና ሚስቱ በሽተኛ የሆነችበት አለ የተደረገው ነገር አሰቃቂ ነበር...” (ቦሩሜዳ)

“...እዛው ተንበርክኮ ወንድ ልጅ ተንበርክኮ ...ውሃ ቀጅ ነኝ ከምንም የለሁበትም፤ ውሃ ቀድቼ እየተመለሰኩ ነው፤ ልጆች አሳዳጊ ነኝ፤ ስለዚህ እባካችሁ...እንግዲህ እንደተንበረከከ ነው፤ ተንበርክኮ በጀርባው በፊቱ ያን ያክል በአራት ጥይት መቱትና በጣም ከባድ ነው...”

“ጦርነት ወታደር ከወታደር የታጠቀ ሀይል ከታጠቀ ሀይል ጋር ነበር የሚዋጋው።

እነዚህ ግን ያልታጠቁ ንጹሃንን ሲገሉ ሲደበድቡ ንብረታቸውን ሲዘርፉ ከብራቸውን ሲያዋርዱ ነበር።...እንደው እግዚአብሔርና አባታችን ስለነበሩ በእነሱ ሃይል እኛ ተርፈናል እንጂ አምስት ወር ሳይሆን የቆየነው አምስት ዓመት፤ ከአምስት ዓመትም በላይ ነው፤ እንቅልፍ አጥተን” (ወልድያ ከተማ)

ከላይ ከተጠቀሰው በተጨማሪም ወራሪው ሀይል በተለያዩ በወረራው በያዛቸው አካባቢዎች የሀይማኖት

አባቶችን፣ አቅመ ደካማ ሽማግሌዎችን፣ አካል ጉዳተኞችን፣ ህፃናትን (የአራት አመት ልጅን ጨምሮ) እንዲሁም በመንገድ ላይ የሚኖሩ የአዕምሮ በሽተኞችን ሳይቀር በጭካኔ ገድሏል። እነኚህን የመሰሉ ጥቃቶችን በተመለከተ በደቡብ ወሎ በተለያዩ ቦታዎች በተደረጉ የቡድን ውይይቶች ተሳታፊ የነበሩ ሰዎች የነበረውን ሁኔታ እንደሚከተሉት ገልጸዋል።

“...የሞተ ሰው በጣም በርካታ ነው፤ ዝም ብሎ የሚሄድ ሰው ተገድሏል በመጀመሪያ እኮ የገደሉት መጋድ ውስጥ ያለ የአእምሮ በሽተኛን ነው። ...በሽተኛ አይመርጡም ሲገድሉ፤ በሰዓቱ በለው፤ ግደለው የሚል ቃል ያወጣ ነበር ሁሌም በሰላሙ ቀን ያወጣቸው ነበርና ያን ቃል አወጣ መቱት”

“አንድ አፉ መናገር የማይችል ነበር። ገድለውት ጅብ ነው የበላው። አንድ ደግሞ የአእምሮ ህመምተኛ ነበር አብይን አትችሉትም ተመለሱ ሲል አይኑን በአፈሙዝ አፈሰሱት” (በደሴ ከተማ አስተዳደር ቁርቁር ገጠር ቀበሌ)።

“...አንድ የመስጅድ ኢማምን ብዙ ጥያቄ ከጠየቁቸው በኋላ ምንም አላውቅም ሲሏቸው ትተዋቸው የሄዱ መስለው ሶላት መስገድ ሲጀምሩ የሚሰግዱበት ቦታ ላይ እየሰገዱ እያለ ገድለዋቸዋል። [ይህም] በተለይ ደግሞ ጉዳዩን ሃይማኖታው መልክ ያለው ለማስመሰልና ማህበረሰቡን ለመከፋፈል ነበር።”

“የሃይማኖት አባት (አሊም) ተገድሎበናል። ሸህሙሄ የሚባል የሃይማኖት መሪ አካላ ጎዶሎ ነው በሽተኛ ነው ተገድሏል... ለመቅበርም ፍቃድ ጠይቀን ማታ በጨለማ ነው አስር ሁነን የቀበርነው። ድምጽ እንዳይሰማሶላት እንዳይሰገድ አድርገዋል። እንዳይለቀስ ከለከሉን...”

“አንድ የሀይማኖት (ሙስሊም) አባት ትንሽ ሳንቲም ነበረቻቸው ፈርተው ጣራ

ይወጣሉ እዛው እጣራው ላይ በጥይት መተው ገደሏቸው። ትልቅ ሰው ነኝ፤ አካል ጉዳተኛ ነኝ የሃይማኖት መሪ ነኝ እያሏቸው እዛው ለማምለጥ ብለው የተሰቀሉበት ጣሪያ ላይ ገድለዋቸዋል። እዛው የተገደሉበት ጣራ ላይም ለሶስት ቀን ያህል አድረዋል። ከሶስት ቀን በኋላ ነው የተቀበሩት...”

ከሁሉም በላይ ወራሪው ሀይል በግፍ የገደላቸውን የአብዛኞቹን ሰዎች አስከሬን በማህበረሰቡ ባህልና ወግ መሰረት በክብር እንዲቀበሩ ባለመፍቀዱ የተነሳ ፊሳቸው ለቀናት ሳይቀበር ቆይቶ እንዲበሰብስብና በጅብ እንዲበላ አድርጓል። የተንዱትን እንዳያነሱ የሞቱትን እንዳይቀበሩ የአካባቢውን ወጣቶች ያሳድዱ ነበር። በተቃራኒው ደግሞ፤ የራሳቸውን ወታደሮች አስከሬን የግለሰብ መኖሪያ ቤቶች ውስጥ ሳይቀር ቀበረዋል። ይህም ጦርነቱ ካቢቃ በኋላ ወደቀያቸው በተመለሱት ነዋሪዎች ላይ ትልቅ የስነልቦና ጫና በመፍጠሩ የተነሳ አብዛኞቹ ወደቤታቸው ውስጥ መልሶ መግባት ስላስጠላቸው በውጪ ተጠልለው እንዲኖሩ ሁነዋል። የጥናቱ ተሳታፊዎች በቀጥታ ከተናገሩት መካከል የሚከተሉት በዚህ ረገድ የነበረውን ሁኔታ የሚያሳዩ ናቸው።

“የሞቱትን እንዳንቀበር ተደረግን 19 ሰዎች በጋራ ተቀብረዋል፤ መጀመሪያ እንደገቡ ያደረጉት የደከሙ የመከላከያ ሰራዊት አባላትን መረሸን እነሱን ሲያይ የሸሸንና የፈራን ሰው በጥይት መግደል...ይህንን ስል ጤና ጣቢያና ሆስፒታል ውስጥ የተኙ ታካሚዎችን ረሽነዋል” (ደሴ ከተማ)

“የሞተ ሰው መቅበር እኮ አልተቻለም ነበር፤ ይከለከል ነበረ። እንዳውም በበሽታ የሞተ አንድ የአጎቴ ልጅ መርሳ ላይ እፊሳው ሳይነሳ አናስቀብርም ይሄ ብልፅግና ነው፤ የሞተው በበሽታ ነው ድንገት ነው፤ በሃይማኖት ቴንሽን ነው የሞተው...”

“...እስካሁን ቁጥሩንም በትክክል ባላቀውም ብዙ ንፁሃን በህወሐት ወራሪ ሃይል ሆን ተብሎ ተገድለዋል። አብዛኞቹን አናስቀብርም ስላሉ በጅብ ተበልተዋል።” (ሊጋምቦ)

“...እናት ልጄን አነሳለሁ ብላ በጭንቀት ትራስ አዝላ ወጥታለች። የሞተ እንኳን እንደ ባህላችን መቅበር አልተቻለም።” (ከለላ ወረዳ፤ ልጓማቀበሌ)

“...ድብደባ፣ ግድያ፣ መንገድ ላይ የተገኘን ሁሉ ደብድቦ በመግደል ወንዝ ላይ መጣልና ማስወሰድ ዘመድ እንዳያገኘው...” (ሰሜን ጎንደር፤ አዳርቃይ ወረዳ፤ ከዛሬማ፣

ነብራ፤ መቃ ቀበሌ ከተውጣጡ ተሳታፊዎች ጋር ከተደረገ የቡድን ውይይት የተወሰደ)

በቀጥታ ጥቃት በጥይት ወይም በድብደባ ብዛት እንዲሞቱ ከተደረጉት ንጹህን በተጨማሪም ብዙ ሰዎች በጭንቀትና በድንጋጤ፤ በረሀብ፤ በህክምናና በመድሀኒት እጦት እንዲሞቱ፤ ነፍሰጡር እናቶች ያለጊዜያቸው እንዲያስወርዳቸው ሆኗል። በአብዛኛው ቦታዎች የጤና ተቋማት ከመውደማቸውና የነበሩ መድሀኒቶችም ከመዘረፋቸው ጋር ተያይዞ በተለይም ቋሚ መድሃኒት የሚወስዱ እንደስኳር፤ የደም ግፊትና የኤች.አይ.ቪ ህመምተኞች እንዲሁም ብዙ ህጻናትና ነፍሰጡር እናቶች በህክምናና በመድሀኒት እጦት ሞተዋል። ከዚህ ጋር በተያያዘ የጥናቱ መላሾች ከተናገሯቸው ንግግሮች መካከል የሚከተሉት የነበረውን ሁኔታ በጥቂቱ ለመገንዘብ ይረዳሉ።

“...የተደራረች ሴት ታማ ማለት HIV መድሀኒት አጥታ መሞቷን፤ ህፃናት ከፍርሀት ከጭንቀት በቂ ምግብ ሳያገኙ የቆዩ፤ ህመማን ሳይታከሙ ገንዘብና ሀብት እያላቸው ለበሽታ ተጋልጠዋል፤ ሞተዋል።”

“...ነፍሰጡሮች ቤታቸው እየወለዱ ብዙ ልጆች ታመው ሞተዋል። በጭንቀት የሞተ አለ፤ በስኳር በሽታ ከትትል እጥረት ምክንያት የሞተ አለ፤ ራሴም የስኳር በሽተኛ ነኝ ብዙ ችግር ነበር ኪኒን ባለማግኘት...” (ከላላ ወረዳ፤ ቲርቲራቀበሌ)

“...ህፃናት ይተኩሱበናል፤ እንተኛ እንግባ ይላሉ፤ ተጨንቀዋል፤ ታማሚዎች ብዙ መተዋል፤ የመድሀኒት እጥረትና የህክምና እርዳታ በማጣት፤ ህፃናት በጭንቀትና ለምግብ እጥረት ተዳርገዋል፤ ነፍሰጡሮችን በባህላዊ መንገድ አዋልጃለሁ ያለ ልምዴ...” (ለጋንቦ ወረዳ፤ ገነቴ ቀበሌ)

በተጨማሪም አለምአቀፍ የጦርነት ህግጋትን በጣሰ መልኩ የትግራይ ወራሪ ሀይል ከባድ መሳሪያዎችን በመኖሪያ ሰፈሮችና ከተሞች ላይ በመተኮስ እንዲሁም የእምነት ተቋማትን፤ የእርሻ ማሳዎችን እንዲሁም የግለሰብ መኖሪያ ቤቶችን ሳይቀር እንደ ምሽግ በመጠቀሙ የተነሳ ከፍተኛ የሆነ የንብረት ውድመት ከማስከተሉም በላይ ብዙ ንጹህን ሰዎች በከባድ መሳሪያ ድብደባና በተባራሪ ጥይት ህወታቸውን እዲያጡ ሁነዋል። ይህንን በተመለከተ ለምሳሌ፤ በደሴ ከተማ ቦሩ ሜዳ አካባቢና በጠለምት ወረዳ የጥናቱ መላሾች የነበረውን ሁኔታ እንዲህ በማለት ገልጸዋል፡-

“...በእኔ ቀበሌ15 ሰው በቀጠናየ ደግሞ ሶስት ሰው ሞቷል። ከሶስቱ ሁለቱ የአንድ ሰው ልጆች ሲሆኑ፤ አንዱ እግሩ ተቆርጦ ለፍልፎ የሞተ ሲሆን አንድኛይቱ ደግሞ

በከባድ መሳሪያ ጭንቅላቷን ተመታ ወዲያው ነው የሞተችው። ጦርነቱ ስምንት ቀን ስለተካሄደ የሞቱትን የቀበርናቸው ከስምንት ቀን በኋላ ነው።” (በሩ ሜዳ፣ ደቤ)

“...የሃይማኖት ተቋማት (ወይቀል ኪዳነምህረት) ለምሽግነት ተጠቅመዋል፤ በዚህም ምክንያት ወራሪው ሀይል በሌሎችም የሃይማኖት ተቋማት በመመሸግ በርካታ ቁሳዊና ሰብአዊ ጉዳት ያደረሰ ሲሆን፤ ታሪካዊና ሃይማኖታዊ ቅርሶችን ዘርፏል፤ አቅድሟል፤ በሐይማኖት መሪዎች ላይም ከፍተኛ የሆነ ግድያና ሰብአዊ ጉዳት ከማድረሱም በላይ ካህናትና መነኩሳትም ተገድለዋል...” (ጠለምት፣ ሰሜን ጎንደር)

ከንጹሀን ሰዎች ግድያ በተጨማሪም ምንም የማያውቁ የቤት እንስሳት ጭምር በዚህ ሀይል በጥይት ተገለዋል፤ በበረታቸው ውስጥ እንዳሉ በእሳት ጋይተዋል። ይህን አስመልክቶ የተወሰኑ የጥናቱ ተሳታፊዎችን ምስክርነት መመልከቱ በዚህ ረገድ ሲፈጸም የነበረውን ግፍ እንዲሁም ክድርጊቱ በስተጀርባ ያለውን የወራሪውን ሀይል እሳቤዎች (intention) ለመገንዘብ ይረዳሉ።

“...እዛው እኛው ጎረቤት ነው፤ ወደ 12 ቁም ከብቶች እየጮሁ፤ አህዮቹ እየጮሁ፤ ላሞቹ እየጮሁ ጥጆቹ እየጮሁ ተቃጥለዋል። እዛው እቤት ውስጥ እንዳሉ ማለት ነው። ከተቃጠሉ በኋላ እነሱ በቆሎ ዘንጥለው እዛው እላያቸው ላይ ይጠብሱባቸዋል”

“...አራት ከብቶች በጥይት ገድለው ሊገፉቸው ሲሉ መከላከያ ደርሶባቸው ከብቶቹን ውሻ በላቸው። ከበድ ላም ጨምሮ በቅሎና አህያም ጭምር ተኩሰው ገድለዋል” (ደባርቅ ወረዳ ሰሜን ጎንደር)

ወራሪው ሀይል በወረራ በያዛቸው የክልሉ አካባቢዎች ለምግብነት የሚውሉ ሁሉንም እንስሳት (ከትንሹ ዶሮ እስከ ትልቁ የእርሻ በሬ ድረስ) ከነዋሪዎች እየነጠቀ ሲያርድና ሲበሉ የከረሙ መሆኑ የሚታወቅ ቢሆንም፤ በብዛት ከብቶችን በጥይት የሚገድለው ግን በተለይ በጦርነቱ ተሸንፎ አካባቢውን ለቆ በሚወጣበት ወቅት እንደነበር አይነታዊ መረጃዎች ያሳያሉ። በመሆኑም በዚህ ረገድ ወራሪው ሀይል በጦርነቱ ከመሸነፉ ጋር ተያይዞ እንደሰው ልጆች ሁሉ ምንም የማያውቁ እንስሳትንም የንዴትና የበቀል መወጫ ማድረጉን ነው።

በተጨማሪም በጥይት ሲገደሉ የነበሩት የቀንድ ከብቶች ብቻ ሳይሆኑ የጋማ ከብቶችም ጭምር እንደነበሩ ስናይ፤ ወራሪው እንስሳትን ሲገድል የነበረው ከምግብ ፍጆታ ያለፈ አላማ በመያዝ እንደነበር መረዳት ይቻላል። በተለይም በኢትዮጵያ ባህል የጋማ ከብቶችን መመገብ እንደእርም (taboo) የሚታይ ከመሆኑ ጋር ተያይዞ እንዲህ ያሉትን እንስሳት የሚገድለው ለምግብ ፍጆታነት ሳይሆን በጥላቻና የበቀል ስሜት መሆኑን ያመለክታል።

በጥቅሉ ወራሪው ህይወት እንስሳትን ተኩሶ ይገድል የነበረው በዋናነት ለምግብ ፍጆታ ለማዋል ሳይሆን፤ በጦርነት ሲሸነፍ የንዴትና በቀል መወጫ እያደረጋቸው፤ እንዲሁም “እኔ ካልበላሁት ጭሬ ላፍሰው” በሚል ብሂል የማህበረሰቡን የኑሮ መሰረት (livelihood) በማናጋት ማህበረሰቡ በከፋ የድህነት አረንቋ ውስጥ እንዲኖር ከመፈለጉ ጋር የሚያያዝ ነው። ከዚህ በተጨማሪም እንደሰው ሁሉ እንስሳትም “ብሄር” ያላቸው ይመስል በጥይት ደብድቦ መግደሉ፤ ወራሪው የእንስሳት ግድያን ለማህበረሰቡ ያለውን ጥላቻ ለመግለጽ እንደአንድ መንገድ ተጠቅሞበታል ማለት ይቻላል።

ለ) የጅምላ ግድያና የዘርተኮር ጭፍጨፋ

ከላይ ባለው ንኡስ ክፍል እንደተገለጸው 1797 ሰዎች በጦርነቱ ምንም ዓይነት ተሳትፎ ሳይኖራቸው በቀጥታ በጥይት ተረሽነው የተገደሉ ሲሆን፤ ከእነዚህ መካከልም በጅምላ ግድያ የተፈጸመባቸው እንደሚገኙ ጥናቱ ባካሄደው የቡድን ውይይትና ጥልቅ ቃለመጠይቅ ተረጋግጧል። በተጨማሪም የአካባቢው ነዋሪዎችን ጥቆማ መሰረት በማድረግ በመስክ ምልክታ ወቅት በተደረገ አሰሳ የተገኙ የጅምላ መቃብሮችም ይህንኑ እውነታ የሚያጠናክሩ ናቸው። በዚህ ረገድ በተለይ በዳባት ወረዳ ጭና እና አካባቢው ፣ በቃሉ ወረዳ ገርባ አልነጃሽ 2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ፣ በራያ ቆቦ ወረዳ ሮቢት 2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤት፣ ደሴ ሪፈራል ሆስፒታል እንዲሁም በኮምቦልቻ ሆስፒታል፣ ደሴ መምህራን ኮሌጅ የተፈፀሙት የጅምላ ግድያዎች እና መቃብሮች በምሳሌነት የሚጠቀሱ ናቸው (ምስል 14) ።

ሀ) ጭና ጅምላ መቃብር (ዳባት ወረዳ)

ለ) ገርባ አልነጃሽ 2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ጅምላ መቃብር (ቃሉ ወረዳ)

ሐ) ሮቢት 2ኛ ደረጃ ትምህርት ቤት ጅምላ መቃብር መ) ደሴ ሪፈራል ሆስፒታል ጅምላ መቃብር (ሆጤ ክፍለ ከተማ)

ምስል 14: በተለያዩ አካባቢዎች የተፈፀሙ ጅምላ ግድያዎች እና መቃብሮች የሚያሳይ ፎቶ

በተለይ በዚህ ረገድ የአካባቢው ማህበረሰብ የደረሰበት ግፍ ከህሊናው እንዳይጠፋ ታትሞ እንዲቀርና ሁልጊዜ የተሰራበትን በደል ከአጠገቡ እያየ እንዲቆዝም ለማድረግ ሲባል አንዳንድ የጅምላ መቃብሮች ሆን ተብለው በህዝብ መዝናኛ ስፍራዎች እንዲሁም በትምህርት ቤቶች ግቢ ውስጥ ጭምር ተፈጽመዋል። ለምሳሌ፤ በሰሜን ወሎ ዞን መቄት ወረዳ ወራሪው ሀይል ሰዎችን ገድሎ በደብረዘቢጥ አንደኛ መለስተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት እንዲሁም በኮምቦልቻ ፖሊ ቴክኒክ ኮሌጅ ቅጥር ግቢ ውስጥ በጅምላ የቀበረ ሲሆን፤ ይህም በነዋሪዎች በተለይም በተማሪዎችና መምህራን ላይ የሚፈጥረው የስነ-ልቦና ጫና በቀላሉ የሚታይ አይደለም።

የትግራይ ወራሪ ሀይል ቦታዎችን ለመያዝ ወደፊት በሚገፋበት ወቅት በየመንገዱ የሚያገኘውን ሰው ሁሉ እየገደለና አሰልፎ በጅምላ እየረሸነ ጭምር ይጓዝ እንደነበር አይነታዊ መረጃዎች ያስረዳሉ። ከዚህ ጋር በተገናኘው የሚከተሉት ከጥናቱ ተሳታፊዎች በቀጥታ የተወሰዱ ንግግሮች በተለያዩ ቦታዎች የጅምላ ግድያና መቃብሮች መፈጸማቸውን፤ እንዲሁም በተለይም በኦሮሞ ብሄረሰብ ዞን በከሚሴ ከተማ የአማራ ብሄር ተወላጆችን በተመለከተ የዘር ተኮር ጭፍጨፋ ሲጋት ጭምር አንዣቦ የነበረ ስለመሆኑ ይጠቁማሉ።

“...ወረራ ባደረገበት ወቅት በመንግስት ሃይሎች በአየርም ሆነ በከባድ መሳሪያ ሲመታ በአካባቢው የሚገኙ የመንግስት ሰራተኞችን አስተኩሳችኋል በሚል ጥርጣሬ የማሰቃየት ወይም የግድያ እርምጃ ይወስዳሉ። አስራ ስድስት የሚሆኑ ወጣቶችን በግፍ በጅምላ በአንድ ጊዜ ገደለዋል። ሌሎች ወጣቶችንም በተናጠል በማይታወቅ ምክንያት ሲገድል ነበር...በትምህርት ቤቶችና በአንዳድ የህዝብ መዝናኛ ቦታዎች ላይ ጅምላ መቃብር ፈፅሟል...” (ደላንታ ወረዳ፤ ወገል ጤና ከተማ)

“...በጉባ ላፍቶ አካባቢ ቤት እየገቡ ብር አምጡ ሲሉ፤ ህዝቡ ምንድን ነው ብሎ

ሲጠይቅ በዚያ ምክንያት አምስት ወጣቶችን ይዘው ሲረሽኗቸው አይቻለው።”
(ጉባላፍቶ)

“...አምስት ሰዎችን በጅምላ ሊገድሏቸው አሰልፈዋቸው አመለጡ...(በመሀል) ማህበረሰቡን የማታለል የፖለቲካ ስራ ሲሰሩ ነበር...ሲወጡ ግን አምስት ገበሬዎችን፤ ወንድማማቾችን ከገበያ ሲመለሱ ረሽነዋል።” (ለጋምቦ ወረዳ)

“...ህብረተሰቡ መከራው ጠናበትና ወደ ሜዳ ወጣ፤ ወጣና ለመቃወም ሞከረ ይህን ሲያዩ መንገድ ላይ ያገኙትን ሰዎች ሁሉ መግደል ጀመሩ” (ወልድያ ከተማ)

“...ፋኖ ሚኒሻና ፖሊስና ልጆቻቸውን ይፈለጉ ነበር። የእነዚህ አካላት አባት፣ ልጅ ከተገኘ ልጅህን አምጣ፤ የደበቅከውን መሳሪያ አውጣ ብለው ማስፈራራት፤ መደብደብ እና አፍኖ መውሰድ ነበር...ተሸንፎ ሲወጣ ግን ማንንም ሳይመርጥ ያገኘውን ሁሉ ገድሏል።” (አዳርቃይ ወረዳ፣ ዛሪማ ቀበሌ)

“...እነሱ ባልተመቻቸው ቁጥር ሻይ ቤት የሚጠጡ ግለሰቦችን፤ በመንገድ ላይ የሚሄዱ ግለሰቦችን፤ ነፃ እርምጃ እየወሰዱባቸው፤ ወታደር ደብቃችኋል እያሉ ጠሽ ጠሽ እያደረጉ እየገደሉ ዝም ብለው መሄድ ነው። ደክመውና ተቆርጠው የቀሩ የመከላከያ ሰራዊት አባላትን በጅምላ ረሽነዋል” (ከሚሴ)

“... ከዞኑ በድንገት ወጡ እንጂ [የአነግ ሸኔ ወታደሮች] ሁለት ሶስት ወር ቢቆዩ ኖሮ የአማራ ብሄር ተወላጆችን በመለየት ዘር-ተኮር ጭፍጨፋ ለመፈፀም ተዘጋጅተው ነበር...
“ (ከሚሴ)

ሐ) አስገድዶ መድፈርና ሌሎች ተያያዥ ያታወቁ ጥቃቶች

ወራሪው ሀይል ካደረሳቸው አስከፊ የሰብአዊ ጉዳዮች መካከል አስገድዶ መድፈር አንዱና ዋነኛው ሲሆን፤ በዚህም በድምሩ 1799 ሴቶች፤ 140 ሕፃናት፤ 29 ወንዶች፤ ተጠቂዎች ነበሩ። በዚህ ረገድ ምንም እንኳን በሁሉም በወረራው ስር በነበሩት የክልሉ ዞኖች ውስጥ ወንጀሉ የተፈጸመ ቢሆንም፤ በተለይ በሰሜን ወሎ 758 እና ደቡብ ወሎ 607 ሰዎች ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው ሲሆን በድምሩ 1259 ወይም ከጠቅላላው 70 በመቶ የሚሆኑ ሰዎች የጥቃቱ ስለባዎች ነበሩ። (ሠንጠረዥ 24)።

ሠንጠረዥ 24. በወራሪው ሀይል የፆታ ጥቃትና መደፈር የደረሰባቸው ሴቶች ሕፃናት

ተ.ቁ	ዞን	ወረዳ	የተደፈሩ ሴቶችና ሕፃናት		
			ሴቶች	ሕፃናት	ድምር
1	አሮሞ ብሔረሰብ ዞን	5	16	7	23
2	ደቡብ ወሎ	15	572	35	607
3	ሰሜን ወሎ	15	607	45	652
4	ደቡብ ጎንደር	2	89	-	89
5	ሰሜን ጎንደር	4	45	12	57
6	ኮምቦልቻ	1	35	2	37
7	ሰሜን ሸዋ	7	83	15	98
8	ዋግ ኸምራ	7	136	7	143
9	ደሴ ከተማ	8	216	17	233
	ድምር		1799	140	1939

ሠንጠረዥ 25፤ ተገደው የተደፈሩ ሰዎች ብዛት በዞንና በፆታ

ጾታ	አስገድዶ መድፈር የተፈጸመባቸው ዞኖች								ጠ/ድምር
	ሰ/ጎንደር	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግኸምራ	አሮሞ/ብ	ደሴ/ከ	ደ/ጎንደር	
ወንድ	0	22	1	2	1	2	1	0	29
ሴት	57	652	644	98	143	23	233	89	1939
ድምር	57	674	645	100	144	25	234	89	1968
መቶኛ(%)	0.03%	42.5%	23.5%	6.6%	8.3%	1.6%	10.3%	4.5%	100

ወራሪው ሀይል ልክ እንደግድያው ሁሉ በሁሉም የእድሜ ክልል እና ደረጃ ባሉ ሴት እህቶቻችን ላይ የአስገድዶ መደፈር ጥቃት ያደረሰ ቢሆንም፤ በተለይ የሚሊሻ፣የፋኖ እና የቀበሌ አመራር ሚስትን ለመድፈር ከፍተኛ ትኩረት አድርጎ ይንቀሳቀስ እንደነበር ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል። ለምሳሌ አንድ የጥናቱ መላሽ እንዳለው፡-

“የሚኒሻ ሚስቶችን ጉድጓድ እየቆፈረ ባሎቻችሁ ያሉበትን ካልጠቆማችሁ በሚል በጤም አፋቸው [በአፍጢማቸው] ደፍተው ጉድጓድ ውስጥ በማስፈራራትና በመድፈር ጭምር እንግልት ሲያደርሱ ቆይተዋል” (ጠለምት ሰሜን ጎንደር)

ከዚህ በተጨማሪም በመደፈራቸው ምክንያት ካረዘቱ ሴቶች መካከል በጸጸት እራሳቸውን ያጠፉ መኖራቸውንም ተያያዥ መረጃዎች ያሳያሉ። ከሁሉም በላይ ደግሞ፤ በዚህ ሀይል ተገደው ከተደፈሩት መካከል 29 ወንዶች ግብረሰድም የተፈጸመባቸው ሲሆን፤ ከነዚህም 22ቱ የተፈጸሙት በሰሜን ወሎ ውስጥ ነው (ሠንጠረዥ 25) ። በጥቅሉ የትግራይ ወራሪ ወንዶችን ከመድፈሩም ባሻገር ወንጀሉን ይፈጽም የነበረበትን የአፈጻጸም ሁኔታ ሲታይ የአስገድዶ መድፈር ወንጀል መፈጸሙን ብቻ ሳይሆን የተፈጸመበትን ሁኔታና የተፈጸመባቸውን ሰዎች ማንነት መመልከቱ የጥቃቱን አስከፊነት ለመረዳት ጠቃሚ ነው።

በዚህ ረገድ ከአይነታዊ መረጃዎች እንደምንረዳው ከተፈጸሙት የአስገድዶ መድፈር ድርጊቶች መካከል አንዳንዶቹ እጅግ አሳዛኝና ነውረኛ በሆነ መንገድ በቡድን፣ በባልና

በቤተሰብ ፊት፣ በህጻናት፣ በእመጫት እናቶች እንዲሁም በህይማኖት አባቶች የትዳር አጋር እንዲሁም በመኖከሴዎች ላይ ጭምር ሳይቀር መሆኑ የወራሪውን ህይወት ሞራል አልባነትና በአማራ ህዝብ ላይ ያለውን የጥላቻ ጥግ የሚያሳይ ነው።

በዚህ ረገድ ነዋሪዎች ያሳለፉትን የስነልቦና ጫና፣ ሰቆቃና ስቃይ የበለጠ ለመረዳት እንዲያስችል በማሰብ በተለያዩ ቦታዎች በቃለመጠይቅ እንዲሁም በቡድን ውይይት ተሳታፊ የነበሩ ሰዎች (ተጠቂዎችን ጨምሮ) ያነሷቸውን አንኳር ጉዳዮች በተመለከተ በነሱ አንደበት በተገለጸበት መንገድ፤ ነገርግን የመላሾችንም ሆነ የተጠቂዎችን ማንነት በማይገልጽ ሁኔታ በዘርፍ በዘርፋቸው እንደሚከተለው ቀርበዋል።

“ህዋሃት ተሸንፎ ሲወጣ ቁጭቱን የሚወጣው ንብረት በማውደም፤ ንፁሃንን በመግደልና በመድፈር ነው።” (ደባርቅ ወረዳ)

“...የአስገድዶ መድፈር ድርጊቱን በዋናነት ማታ ላይ ነበር የሚፈፅሙት፤ በየቀኑ ከየቦታው የድረሱልኝ ጨከት ነበር የሚሰማው። እየተደፈሩ የነበሩ ሴቶች የድረሱልን ጥሪ ነበር የሚያሰሙት፤ እህት፣ እናት የለህም ነበር የሚሉት። በከተማው ላይ በተለያዩ ምክኒያቶች ያልሸሹ ባለትዳሮች፣ ባለአጮኛና ልጃገረዶች ነበር የሚደፍሩት።” (ዋግኸምራ ዳህና ወረዳ)

«ህውሃት በሚቆይበት ጊዜ ሴት ልጅ መፈጠሯን እስከምትጠላ ድረስ ቀን አይሉ ሌት በር እየተሰበረ አሰቃቂ ያታዊ ጥቃት በሶስት በአራት ወንድ እየተደፈረች እናት አይኗ እያየ ልጅ እየተደፈረች እናት እየተደፈረች፤ በተለይ የሚኒሻ ሚስትና ልጅ የሆነች ተደፍራ እየተገደለች ጨካኝ የሚለው ቃል የሚያንሰው ግፍ በቆዝባ ማህበረሰብ ላይ የሚያሳዝን ግፍ ፈፅሞል” (ዋግኸምራ ደህና ወረዳ ቆዝባ ቀበሌ)

“ጭላ ላይ የአምስት ቀን አራስ ልጅዋን ወርውረው ደፍረዋታል። ልትወልድ ሳምንት የቀራትን ነፍሰጡር ደፍረዋል። ስለሆነም ልጇ ከሆድዋ ላይ ጠፍቱዋል...” (ዋግኸምራ፣ ደህና ወረዳ፣ጭላ ቀበሌ)

“...በተናጠልም ጥቃት የደረሰብኝ አንዱ አካል እኔ ነኝ። በእኔ ላይ ብቻ ሳይሆን ከሰቆጣ ተሰደው የመጡና በእኔ ቤት የተጠለሉ ነበሩ አነሱም ላይ ጉዳት ፈፅመዋል። ከነዚህም መካከል አንደኛዋ የዘጠኝ ወር የደረሰች ነፍሰጡር ነበረች አስገድደው ደፈሯት። በዚህም ምክንያት ፅንሱ ወርዶ እሷም በጠና ታማ እብናት ሆስፒታል ተኝታ በመታከም ላይ ትገኛለች።” (ዋግኸምራ፣ ደህና ወረዳ፣ ጭላ ቀበሌ)

“በአራት ወንድ መደፈር ማለት ያውም ነፍሰጡር ሁና መቸም የማይረሳ የህሊና ጠባሳ ነው። በር ክፈች እየተባለ ከለሊቱ በአምስት ሰዓት መገደል መደፈር ማለት አሁን ላይ በር ሲንኳኳ የሚሰማቸው ስሜት አሁንም አልጠፋም...” (ዋግኸምራ ዳህና ወረዳ)

“...ለአቅመ ሄዋን ያልደረሱትን ሁሉ አስገድደው ደፍረዋል። የአስር ቀን አራስ ህጻኑን ከአልጋ ላይ ወርውረው ጥለው ለአራት ደፍረዋታል። አዋዝ ላይ መነኩሴ ደፍረዋል... አማራ ኢድጊ የአማራ ልጅ ኢድጎ በሒላ ስለሚወጋን እያሉ ሸንት ቤት ይጥሉታል” (ሰሜን ጎንደር ደባርቅ ወረዳ)

“አስገድዶ ሊደፍራት በጣም አስቸገራት ከአቅም በላይ ሆነ፤ ባይሆን ኮንዶም ተጠቀም ስለፈጠረህ እህት የለህም ስትለው ለአህያ ኮንዶም ምን አስፈለገው አላት... እንዴት ሰው በአህያ ይመስላል...” (ዋግኸምራ ደሀና ወረዳ)

“አንድ ጁንታ እድሜዋ ከ13 ቢታች ከሆነች ልጅ ይደርስና መሳሪያ ከደረቱዋ ላይ አቀባብሎ ስጭኝ እያለ አገኘነው። ምን እያደረግህ ነው እስኪ እያት ልጅህ እኮ ነው፤ የምትሆነው ለአቅመሄዋንም አልደረሰችም፤ ከፈለገች ደግሞ በአግባቡ ጠይቃት አልነው። ምን አገባህ አንተ አህያ አለን። ለአህያ መጠየቅ አያስፈልግም...” (ዋግኸምራ ዳህና ወረዳ)

“...በዚያው ቀን ማታ አንድ ጁንታ መሳሪያ አቀባብሎ መጣና ቀጥ ብላችሁ ግቡ አለን። ጋሽ ምንድነው የምትፈልገው አልሁት። እያንዳንድሽ በወረፋ ትገባላችሁ አለን... ሁለት ጊዜ በጥፊ መታኝና ተንበርከኩ አለን፤ ተንበርከኩ...ሽምገል ያሉትን እንዳያዩ ወደኩሽና ቤት ወሰዳቸው...” (ዋግኸምራ ወረዳ ዳህና ቀበሌ)

“...የቄስ ሚስትን ጨምሮ በቡድን ደፍረዋል፤ሴት መነኮሳትን የቆረቡ እናቶችን መድፍር.. በዚህም የተነሳ ብዙዎች ለኤች. አይ. ቪ ቫይረስ ተጋልጠዋል። በተጨማሪም ከራሳቸው አንደበት የተናገሩት ነገር ቢኖር ሰዎችን በመድፈር በበሽታ ለመበከል ተዘጋጅተው የመጡ ሰዎች እንደነበሯቸው በራሳቸው አንደበት ተናግረዋል” (ደባርቅ ወረዳ ቦዛቀበሌ)

“ሶስት ሴቶች ከአንድ ቤት ተደፍረዋል፤ ባል እያለ ፊቱ ላይ ይደፍራሉ፤ ብዙዎቹም ራሳቸው ለማጥፋት ሞክረዋል...ብዙ ሴቶች የ13 የ14 ዓመት የተደፈሩም አሉ” (ሊጋምቦ ደ/ ወሎ)

“የተደፈሩ ሴቶች እራሳቸውን አያጋልጡም ለሚደያ ለመቅረብ ፍቃደኛ አይሆኑም መገለልን ስለሚፈሩና እንደ ነውር ስለሚቆጥሩት እንጂ፤ ብዙዎች ተደፍረዋል፤... በኮምቦልቻ ፖሊቴክኒክ ኮሌጅ አንድ ሰራተኛ በልጃቸው ፊት ተደፍረዋል...” (ኮምቦልቻ)

“በማህበረሰባችን በጣም ነውር ስለሆነ ሴቶች ተደፍረናል ለማለት ከብደኳቸው ነበር። ቀስ በቀስ ባለሙያ እየመጣ ግንዛቤ እየፈጠረ ሴቶች ተደፍረናል እያሉ መመዘገብ ጀምረዋል።...አንድት ሴት በተለያየ ሰዓት በሰባት የጁንታው ቡድን እንደተደፈረች ተናግራለች” (ጭና ሰሜን ጎንደር)

“...የባጃጅ ሹፌር ነው፤ ዓደኛው ጋር እየሄደ አሳፍረን ይሏቸዋል፤ ሊቀሟቸው ነበር የፈለጉት ባጃጁን፤ አይ እንግዲያውስ ብለው ወደቤታቸው ሲመለሱ የባለቤቱን ትንሽ እህት ያገኛል። ነይ ብለው ወደቤቱ ሲሄድ እሱ ሰላማዊ መስለውታል፤ ከዚያ ልጄቷን ከሱ ፊት ደፈሯት። እነሱ የመሰላቸው ግን ሚስቱ ናት ብለው ነው፤ ግን እሷ የባለቤቱ ትንሽ እህት ናት። ከዚያ መጨረሻ ዓደኛውንም አሱንም ይዘው ሁለቱንም ገደሉ።” (ወልድያ)

“...እየተፈራረቁ ደፍረዋል፤ ለምሳሌ፤ ተፈናቃይ ሴት ከባሏ ፊት ተደፍረዋል፤ ባልን አስሮ ሚስትን መድፈር፤ በአባት ፊት ልጅን መድፈር፤ አሮጊት ሳትቀር ደፍረዋል። ሰባት ሆነው ሶስት እህታማማቸውን በቡድን ደፍረዋል፤ ያደረሱብን ነገር ከባድ ነው...” (ለገሂዳ)

“...የቡድን ደፈራ ነበር መረጃውን ላለማውጣት የስነልቦና ጫና ስላለባቸው እንጂ... ማህበረሰቡ ምን ይለኛል፤ ልጆቹ ከኩዮቻቸው ጋር ሲገናኙ ይሸማቀቁበናል እያሉ ደብቀው የያዙትን ቤት ይቁጠረው...።” (ኮምቦልቻ)

ከላይ ከተቀመጡት በቀጥታ ከተወሰዱት ንግግሮች እንዲሁም ካልተጠቀሱት ሌሎች መሰል መረጃዎች መረዳት እንደሚቻለው በተለይ የትግራይ ወራሪ ህይል በበቀል በመታወር

ከአንድ ቤት ሁለትና ከዚያ በላይ የሆኑ ሴቶችን፤ አካላቸው ያልጠኑ ህጻናትን፤ እመጫትና አርጊት እናቶችን ያለርህራሄ፤ በቡድን ጭምር እናቶችን በማሰር ከልጆቻቸው ፊት ደፍሯል። በተለይ ባልን በገመድ ፊት ለፊት አስሮ በማስቀመጥ ሚስቱ በአይኑ ፊት ስትደፈር፤ አባት ልጁ በአይኑ ፊት ስትደፈር እንዲያይ የተደረገበት ሁኔታ፤ ወራሪው ህይል ግለሰቦችን ከመድፈር ባለፈ የአማራ ህዝብ አንገት እንዲደፋና እንዲሸማቀቅ በማሰብም ጭምር ድርጊቱን ሲፈጽም እንደነበር መረዳት ይቻላል።

ከዚህም በተያያዘ በተለይ በንዲ መልኩ የተፈጸሙ የአስገድዶ መድፈር ጥቃቶች በጥቃቱ ቀጥታ ሰለባዎችም ሆነ በቤተሰቦቻቸው ላይ ጥሎት የሚያልፈው የስነ-ልቦና ጫና እና የማይድን ጠባሳ ቀላል የሚባል አይደለም። ከዚህም የተነሳ ከተደፈሩት ሴቶች (በተለይ በባሎቻቸው ፊት) መካከል እራሳቸውን ያጠፉ እንዲሁም ለማጥፋት ሙከራ ያደረጉ መኖራቸውን ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል።

በተጨማሪም ከዚህ በታች የጥናቱ ተሳታፊዎች (ጥቃት የደረሰባቸው ጨምሮ) እንደተናገሩት ወራሪው ህይል ሴቶችን ሲደፍር እያሰቃየ፤ እየደበደቡ፤ እንቢ ብለው ከታገሉም በጥይት ጭምር ይመታና ይገል እንደነበር መረዳት ይቻላል።

“ሴቶችን በባዶ እግር እንዲሄዱ፤ ልብስ አስወልቀው በእንብርክክ እያሰኩዱ ማሰቃየት፤ መድፈር፤ ብረት በብልት ውስጥ በአፍ በማስገባት ሴቶችን ደፍረዋል... አንድ ሴት ለሶስት ደፍረው ፌስቱላ በሸተኛ ሆናለች” (ከለላ)

“...ያው አንዲት ሴትን አስገድዶ ለመድፈር ሲሞክሩ እምቢ በማለቷ በጥይት ተመታ ሆስፒታል ገብታ ባይኔ አይቻለው በኋላ ግን መታለች” (ወልድያ)

“...ከሁሉም አስካሁን በቃ ከአእምሮ የማይወጣው ወልዲያ ህይስኩል የተከናወነው የዚያች ልጅ አደፋፈር ነው። ምንድን ነው ያደረጓት፤ ስድስት ሴቶች ናቸው፤ ቤት ውስጥ የነበሩት አምስቱን ደፈሩ፤ ስድስተኛዋ ግን በክብረ ንፅህና ያለች በመሆኗ ሰክሮም አሸሽም ወስዶ ስለነበረ ክብረ ንፅህናዋን መውሰድ ስላልቻለ አቅም ስላጣ ማለት ነው፤ በጥይት ሊበሳትም ፈልጎ እንደሆነ አይታወቅም በጥይት መታለቷ።” (ወልድያ)

“እኛ አማራ ጋር ጠብ የለንም፤ እኛ ችግር የለብንም ነው የሚሉት። ነገር ግን የሚደፍሩት እነሱ ናቸው፤ የሚገሉት እነሱ ናቸው፤ ሴቶቹን የሚያሰቃዩት እነሱ ናቸው።... ከመድፈራቸው አልፎ ይሄ ፊቷ አይለይም ነበር ልጇቱ፤ በዚህም በዚህም አጎፍጉፎ ነበር በጥፊ የመታለት ማለት ነው። ገና ልጃገረድ ናት ያን ያክል እንደዚሁ...” (ወልድያ)

በተጨማሪም በቦሩ ሜዳ ተገዳ ከተደፈረች አንድ ሴት ጋር በተደረገ ቃለ መጠይቅ የወራሪውን ጭካኔና ተገዶ መደፈርን ተከትሎ የደረሰውን ትልቅ የስነልቦና ጫና እንረዳለን።

“...ንበረትም ተዘርፌ በሴትነትም የደረሰብኝ ጥቃት አለ። አሁን እምደማንኛውም ሰው ህይወቴ በመትረፉ ብቻ “እግዚያብሄር ይመስገን” ብየ የምኖር ሰው ነኝ፤ እንጂ ውስጤ ደምቶ የውስጥ ስብራቴ መቸም የማይጠገን... እነሱን እያስታወስኩ እምኖር ጠረናቸውን እራሱ እያስታወሰኩ የምኖር ሰው ነኝ፤ አሁን ላይ...ጠረናቸው አይጠፋኝም ያው እያንዳንዱ ያረጉኝን ነገር እያስታወሰኩ ተረብሻለሁ... በቃ እንትናቸው ሁኔታቸው ለሴት ልጅ እንደዛያለ ጭካኔያቸው በቃ እማይገባ ነገር ነበረ። ከደፈረኝ ያለኝን ከሰጠሁት በኋላ እራሱ እደፋሻለሁ እንደገና ብር አምጭ ብሎ ያስጨነቀኝ... በህልሜ ድረስ ይመጣሉ... ግን እግዚያብሄር ይመስገን ደግሞ፤ ህይወት ይበልጣል ብየ አስባለሁ በቃ። ... እኔ እሞታለሁ ነበር ያልኩት ደፍቶኝ ይሄዳል ነበር እንጂ እንደዚህ በዚህ ነገር ይምሩኛል አላልኩም ነበር። ከእኔ የበለጡ ደግሞ ከተጠቀሙ በኋላ ሀይለንድ በማህጸኗ የከተቱባት አለች፤ አሁን ቦታዋን በትክክለኛ ስለማልገልጽ ነው እጇ የሷን ስሰማ ነው እኔ የተረጋጋሁት... HIV ከዚህ በፊት ተመርምሬ ነበር ንጹህ ነኝ... ጥር 16 ሶስት ወሬ ይሞላል ምን ይጠብቀኝ ይሆን እያልኩኝ ሌት አልተኛ ቀን እንትን አልል እየተቀመጥኩ ነው። ሌላውን ተይውና ጠረናቸው ከቤቴ አልወጣም...” (ቦሩ ሜዳ)

በተመሳሳይ ከዚህ በታች የተቀመጡት በጥናቱ መላሾች የተነገሩ ታሪኮች ወራሪው ህይል ወንዶችንም ሆኑ ሴቶችን አስገድዶ ከመድፈሩ በተጨማሪ ማህበረሰቡን በኤች.አይ.ቪ ቫይረስ ሆንብሎ ለመበከል በማሰብ ከቫይረሱ ጋር በሚኖሩ ሰዎች የተዋቀረ “የደፋሪዎች ቡድን” በማደራጀት ጭምር ይንቀሳቀስ እንደነበር ያሳያሉ።

“...አገዳ አስይገፍ ከቤት ላሞች ነበሩ፤ ያቺን ላም አጣብቶ ሲወጣ ያዙት፤ ብር ነው የምትፈልጉት እንኩ ብር እያላቸው በቃ የተለያዩ ነገሮችን ከተጠቀሙበት በኋላ መጨረሻ ግን ገደሉት። አስከሬኑ ተመለሰልን፤ የሚያሳዝነው አስከሬኑ እናት ብቻዋን ወደ 80 ዓመት የሚጣጋት ነች፤ ወንድሞቿም እህቶቿም ሳይሰሙ ያን የተበላሸ የልጇን አስከሬን ይዛ ቀብራለች” (ወልድያ)

“HIV ያለባቸውን የሚደፍር ቡድን አለ... ሊደፍራት ሲል HIV አለብኝ ስትለው ጓደኛውን ጠርቶ ያንተ የምትሆን ተገኘኝ በማለት እንዲደፍራት አድርጓል” (ለጋምበ ቀበሌ 01- ገኑቴ)

“የHIV መድሀኒት ተጠቃሚ የሆኑ HIV ደፋሪዎች ሳይቀር ነበሩ። የተደፈረችዋን

ሲጠይቃት HIV አለብኝ ስትለው ያለበት ሰው ጠርቶ አስደፈራት....” (ከለላ ወረዳ፣ ልጓም ቀበሌ)

“...ባለንመረጃ የቁስ ሚስትን ጨምሮ 36 ሴቶች ተደፍረዋል፤ በዚህም የተነሳ ብዙዎች ለኤች. አይ. ቪ. ቫይረስ ተጋልጠዋል። በተጨማሪም በራሳቸው አንደበት የተናገሩት ነገር ቢኖር ሰዎችን በመድፈር በበሽታ ለመበከል ተዘጋጅተው የመጡ ሰዎች እንደነበሯቸው በራሳቸው አንደበት ተናግረዋል...” (ደባርቅ ወረዳ፣ ጭና)

ከሁሉም በላይ የወራሪው ሀይል አባላት ሴቶችንም ሆነ ወንዶችን በራሳቸው መድፈሩ አልበቃ ብሏቸው በኮምቦልቻ ከተማ ቪሻ በር የሚኖሩ አንድ መነኩሴ አባትን የራሳቸውን ልጅ ድፈሩ በማለት ጭምር ሲያስገድዱ የነበሩ መሆኑን ሲታይ፤ በዚህ ረገድ ሲፈጸም የነበረውን የግፍ ጥግ የሚያሳይ ነው። ይህን አስመልክቶ በወቅቱ በቦታው የነበረ እማኝ የነበረውን ሁኔታ እንዲህ በማለት ይገልጻል፤

“...መነኩሴው እንዳሉት አባትየው መነኩሴ እንደሆኑ ሲያውቁ ከልጃቸው ጋር ወሲብ እንዲፈጽሙ ያስገድዷቸዋል። በግድ መነኩሴውን እየገፈተሩ ልጃቸውን እየነተቱ አልጋ ላይ ይወረውሯቸውና አባት ልጃቸውን እንዲደፍሩ ያስገድዷቸዋል፤ ይደበድቧቸዋል፤ እንገድልሃለን እያሉ መሳሪያ ይደቅኑባቸው ጀመር፤ የወራሪ ትግሬ ወታደሮች ገሚሶቹ ሰከረው የነበር ሲሆን እንደሚገድሏቸው የተረዱት መነኩሴ ርጠው የወታደሩን መሳሪያ ይዘው ትንቅንቅ ጀመሩ። ወዲያው የጁንታው ወታደር ይወድቃል፤ በዚያን ጊዜ አባት ልጃቸውን ይዘው ወደውጭ ርጠው ወጡና ኡኡኡኡኡ ድረሱልኝ በማለት ሲጮሁ ጎረቤትም፣ አካባቢው ላይ የነበሩት የወያኔ ወታደሮችም ደረሱ...” (ኮምቦልቻ ከተማ፣ ቪሻበር)

በመጨረሻም ከትግራይ ወራሪ ሀይል በተጨማሪ እንደአነግሻ ሸኔ ባሉ ተባራሪ ሀይሎችም በተመሳሳይ የአስገድዶ መድፈር ጥቃቶች ተፈጽመዋል። ለምሳሌ፤ በኬሚሴ ቃለመጠይቅ የተደረገላት ተደፈረች የተባለችው ልጅ ጓደኛ ስለሁኔታው እንዳብራራችው የአነግሻ ሸኔ አባላት ወደሆቴሉ በምሽት በመምጣትና መሳሪያ በመተኮስ ከሆቴሉ ውጡ እንዳሏቸውና አስፈራርተው ልጅቷን በባጃጅ ሌላ ቦታ ወስደው እንዳሳደሯትና ልጅቷ ጠዋት ስትመጣ ልብስዋን አውልቃ እንዳቃጠለች ተናግራለች። ከዚህም ጋር ተያይዞ ለተከታታይ አምስት ቀናት እንቅልፍ እንዳልነበራትና ምግብ እንዳልበላች ከፍተኛ የሆነ የአዕምሮ ጭንቀትና መረበሽ ሲቃይ ውስጥ እንደነበረች፤ በመጨረሻም አካባቢውን ለቅቃ ወደትውልድ አካባቢዋ እንደተመለሰች አብራርታለች።

መ) የነዋሪዎች መፈናቀል

የትግራይ ወራሪ ሀይል በአማራ ክልል በፈጸመው መጠነሰፊ ወረራና ጦርነት ምክንያት

ከደረሱ የሰብአዊ ቀውሶች መካከል የነዋሪዎች መፈናቀል በዋነኝነት ሊጠቀስ የሚችል ነው። ከአማራ ክልል አደጋ መከላከልና የምግብ ዋስትና ቢሮ በተገኘው መረጃ መሰረት 1, 411, 313 ሰዎች በጦርነቱ ምክንያት ከመኖሪያ ቀያቸው ተሰደው በጊዜያዊ የመጠለያ ካምፖች በችግር ህይወታቸውን እንዲመሩ የተገደዱ ሲሆን፤ 10, 824, 143 የሚሆኑት ደግሞ፤ በከፋ የምግብ እጦት ምክንያት የእለት ጉርሻ እርዳታ ጠባቂና ተመጽዋች ሁነዋል። በተመሳሳይ ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት እንደሚቻለው በነበረባቸው የአቅም ችግር፤ ህመም፤ የአካል ጉዳትና እርጅና እንዲሁም በሌሎች ምክንያቶች ቀያቸውን ለቀው ካልተሰደዱት ጥቂት ሰዎች በስተቀር አብዛኛው የአካባቢው ነዋሪ በተለይ ወጣቶች፤ ሴቶችና ህፃናት በወራሪው ህይወት በሚተኮሱ ከባድ መሳሪያዎችና በሚነገሩ የሽብር ወሬዎች በመደናገጥ ቤት ንብረታቸውን ጥለው እንዲፈናቀሉ ሁነዋል። ይባስ ብሎ በአንዳንድ አካባቢዎች የነበረው የሚፈናቀል ተግባር ደግሞ ዘርና ህይማኖትን መሰረት ያደረገ ጭምር እንደነበር መረዳት ይቻላል።

በተጨማሪም ወራሪው ህይወት ጦርነቱን በመሸሸ ከሚፈናቀሉት የአካባቢው ነዋሪዎች ጋር በማመሳሰል የራሱን ሰዎች አስርጎ ስለሚያስገባ በነበረው ከፍተኛ ፍተሻ እንዲሁም በአንዳንድ አካባቢዎች ስደተኞች እንዳይወጡ በመከልከላቸው ምክንያት በሚፈጠሩ መጨናነቆች የተነሳ ተፈናቃዮች ከፍተኛ በሆነ ስቃይና እንግልት ውስጥ እንዳለፉ መረዳት እንችላለን። እንዲሁም በአንዳንድ አካባቢዎች የነበረው የሰዎች መፈናቀል እጅግ አሳዛኝ ነበር። ለምሳሌ፤ የትግራይ ወራሪው ህይወት የሰቆጣ ከተማን የተቆጣጠረው ቤድንገት በአዲስ አመት ዋዜማ ማታ በመሆኑ ነዋሪዎች ለበአሉ አከባባር በየቤታቸው ያረዱትን እርድ እንኳን ሳያነሱ የሞቀ ቤታቸውን ከፍት ትተው በውድቅት ለሊት ከሰቆጣ እስከአምደወርቅ ድረስ (80 ኪ.ሜ) በእግራቸው ተጉዘዋል።

ከሁሉም በላይ ደግሞ፤ አንዳንድ ሰዎች አንዴ ብቻ ሳይሆን በተደጋጋሚ ጊዜ ከቦታ ቦታ የተፈናቀሉ መሆኑን ሲታይ በዚህ ረገድ የደረሰባቸው መጨናነቅና መከራ ምን ያህል አስከፊ መሆኑን መገንዘብ ይቻላል። ለምሳሌ፤ ከቆቦ ወልድያ፤ ከወልድያ መርሳ የነበረው ተደጋጋሚ የነዋሪዎች መፈናቀል በዚህ ረገድ ተጠቃሽ ነው።

በመሆኑም በጥቅሉ ከዚህ ጋር ተያይዞ ብዙ ሴቶች፤ እናቶችና ህፃናት ለከፋ እንግልት፤ ረሃብና በሽታ ተጋልጠዋል። በመፈናቀል ሂደት ውስጥ እያሉም ብዙ እናቶች መንገድ ላይ የወለዱ እንዲሁም የሞቱም ጭምር ያሉ ሲሆን፤ በከባድ መሳሪያ ፍንጣሪና በተባራሪ ጥይት ምክንያት ተመተውም ብዙሀን ለአካል ጉዳትና ሞት ተዳርገዋል።

መጠለያ ጣቢያ ከገቡ በኋላም ከብዛት የተነሳ ለሁሉም ተፈናቃዮች አስፈላጊውን እርዳታ ማቅረብ ከመንግስት አቅም በላይ የነበረ በመሆኑ፤ ብዙ ሰዎች ለእንግልት፤ ለረሃብ እና እርዛት ተዳርጓል። ከዚህ ጋር በተያያዘ በተለይ በክልሉ የሚገኙ የመንግስት ዩኒቨርሲቲዎች፤ ሌሎች ሊጋሽ ግለሰቦችና ድርጅቶች እንዲሁም ህዝቡ ባይረባረብ ኖሮ ከዚህም የከፋ ችግር በተፈናቃዮች ላይ ይደርስ እንደነበር መገንዘብ ይቻላል።

በጥቅሉ የሚከተሉት ከጥናቱ መላሾች በቀጥታ የተወሰዱ ንግግሮች ከዚህ ጋር በተያያዘ የነበረውን የችግር ስፋት እና አስከፊነት ለመገንዘብ ይረዳሉ።

“...ሙሉ በሙሉ የከተማው ነዋሪ ተፈናቅሏል፤ 54 ሰው ብቻ ነው በከተማው የቀረው ህዝቡን በስነልቦና ከፈተኛ ድምጽ ያላቸውን በመተኮስ ከቀየው አስወጥተውታል...” (ሊጋምቦ ወረዳ፤ አቀሰታ ቀበሌ)

“የቀበሌው ነዋሪ በሙሉ ከዕድሜ ባለፀጋዎች፤ አዕምሮ ህሙማን፤ አካል ጉዳተኞች፤ ቤተሰብ እና ረዳት ከሌላቸው እንዲሁም የቀን ስራ በመስራት ከሚተዳደሩ አካላት በቀር ተፈናቅሏል። በፕሮፓጋንዳ አመራሩ ወጣ...የፀጥታ መዋቅሩ ከአስር ቀን በፊት በሽብር እንዲወጣ ያደረገ አሻጥር ነበር።” (ሊጋምቦ፤ ደቡብ ወሎ)

“የትግራይ ወራሪ ቡድን በጥናትና በተቀናጀ የዘረፋ ተግባር ላይ የተሰማሩ ናቸው። በዚህም መሰረት ተዋጊዎች ይዋጋሉ፤ እነርሱን ተከታትለው ደግሞ የህሰት ወሬ እያወሩ ነዋሪዎችን በማሸበርና አካባቢያቸውን ለቀው እንድሄዱ በማድረግ ላይ የተሰማሩ አካላት ነበሩ።” (አሮሞ ብሄረሰብ ዞን፤ ከሚሴ)

“...እንግዲህ ሰውን ስናይ የነበረው የወሬ መፍታት አባቶቻችን ጦር ከፈታው ወሬ የፈታው’ እንደተባለው ይህን በተግባር አይተነዋል። ጦር ከፈታው ወሬ የፈታው’ ምንድነው ሲባል እንግዲህ እዚህ ቦታ ሳይረግጡ እነሱ አስቀድሞ በመረበሽና በመሰበር ብዙው ከዚች ምድር ላይ ወጥቶ እንደሄደ፤ ቤቱ እንደተከፈተ ወጥቶ እንደሄደ፤ ቤቱ እንደሞላ ሃብት ንብረቱን ጥሎ የሄደ አለ፤ ያው በሄደበትም ስደት አስከፊ ነውና ብዙ ነገር አሳልፏል። ከቆቦ ጀምሮ የቆቦ ስደተኞች ወደዚህ ከዚህ ያለው ደግሞ፤ ወደሌላ ልሰደድ በሚል የነበረው መጨናነቅ ከባድ ነበር።” (ወልድያ)

“በሽዎች የሚቆጠሩ ተፈናቅለዋል፤... ወደአዲስ አበባና ባህርዳር አትገቡም እየተባለ ብዙ ሰው ለችግር ተዳርጓል።” (ኮምቦልቻ)

“ሰው ከቤቱ ተፈናቅሎ በመንግስት ስንዴ እንዴት ተብሎ ነው የሚኖረው፤ አርሶ ያልጠገበ ማህበረሰብ በመንግስት ስንዴ ይጠግባል ብለን አንገምት፤ ንብረታቸው እየተዘረፈ ነው፤ ጤፋቸው እየተጫነ ነው፤ ከብታቸው እየታረደ ነው፤ ስንት አባወሮች ነው ወደእኛ አካባቢ የመጡት፤ የሚሊሻ አባል ተብለው እየተገረፉ...” (ወልድያ)

“በዚህ አካባቢ ዝርፈያና መፈናቀል ነበር። በተለይ የአማራ ብሄር ተወላጆች፤

የክርስትና እምነት ተከታይ አሮሞዎችም ተሳደዋል። ብዙ ሰዎች ወረራውን በመፍራት ወደገጠር፣ ወደአፋር ክልል እንዲሁም ወደአዲስ አበባና ደብረብርሃን ተፈናቅለዋል። በመንገድ ላይ እንግልት፣ ረሀብ እንድሁም የመኪና አደጋ የደረሰባቸው ሰዎች በርካታ ናቸው። በመንገድ ላይ እያሉም የከባድ መሳሪያ ፍንጣሪ ጉዳት የደረሰባቸው በርካታ ሰዎችም አሉ። ህጻናት ነፍሰጡር እናቶች እዲሁም አዛዎች ተንገላቸዋል።..... ከቤታቸው ተፈናቅለውና በሽሽት ላይ እያሉ የወለዱ እናቶችም ነበሩ።” (ከሚሴ)

“...አማራ የሚባል ብሄር ጠላታችን ስለሆነ ‘እርሱን ካላጠፋን መኖር አንችልም’ በሚል አመለካከት፤ በተለይ ሸኔው ሆን ብሎ መበጥበጥና አማራው በዚህ አካባቢ እንዳይኖር፤ ሰላም በመንሳት አካባቢውን ለቆ እንዲወጣ አድርጓል።” (ከሚሴ)

በመሆኑም ወራሪው ሀይል ያለችግር የፈለገውን ለመዝረፍና ወደፊት ለመገስገስ እንዲያስችለው በዋናነት ከባድ መሳሪያዎችን በመተኮስና የሽብር ወሬ በማስነገር ነዋሪዎችን አስቀድሞ ከቀያቸው እንዲፈናቀሉ ያደርግ እንደነበር መገንዘብ ይቻላል። ከዚህ ጋር በተያያዘም ያልተፈናቀሉ የአካባቢው ነዋሪዎችን ለምንድነው ያልተፈናቀላችሁት ለመንግስት ለመሰለልና መረጃ ለማቀበል ነው በማለት ይደበድቡና ያንገላቱ ነበር።

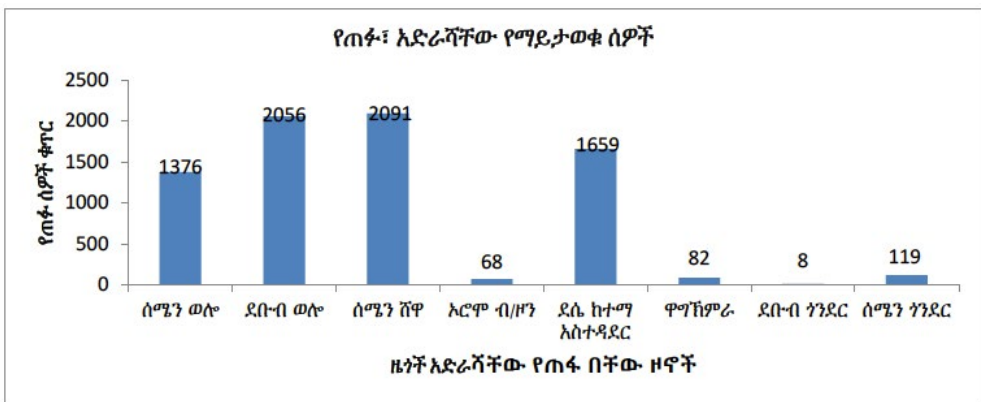
“...ለምን አባህ ነው አንተ የማትሸሸው ቢቃ ኢንፎርሜሽን ልትሰጥ ነው፤ ኢንፎርሜሽን የምሰጠው እኔ በሽተኛ ነኝ አካል ጉዳተኛ ነኝና ያሁሉ ሲሸሽ እኔ መሸሽ አልችልም፤ ሀብትም የለኝ ገንዘብም የለኝ የምሸሸበት፤ የምርጥበትም አቅም የለኝም ብል አይ አንተማ ...እንትን ነህ ደጋፊ ነህ በማለት ብዙ ሲቃይና እንግልት ነው ያደረሱብኝ።... አንዱ ይመጣል አንዱ ይሄዳል፤ አሁን መተው አሁን በደቂቃ ነው የሚመጡት ወይ እሚበላ አንጡ ይላሉ፤ ከየት እናግኝ እኛ ለራሳችንም እራብ እራብ ነን።... ደጋግመው እየመጡ ያልሸሸህበት ምክንያት አለህ? ሻረ የለኝም፤ አቅም ከማጣቴ በስተቀር እምሸሸበት እምሄድበት ስላጣሁ ነው፤ እኔ አቅመ ደካማ ነኝ፤ እንዴት ብዩ እሄዳለሁ? ብል የት ይሰማሉ...” (ሀይቅ)

“...የሽብር ቡድኑ በወረራ በቆየበት ጊዜ የተፈናቀለውም ያልተፈናቀለውም እንደየሁኔታው የተለያዩ ችግሮችን አስተናግዷል። ...አካባቢያቸውን ሳይለቁ የቆዩ የማህበረሰብ ክፍሎች አሸባሪው ቡድን በወረረበት ጊዜ ህይወታቸውን ለማትረፍ የቻሉበት ዋና ምክንያት የሚጠይቁትን ምግብና መጠጥ በመስጠት ነበር። ከማብላትና ከማጣጣት በተጨማሪ ስድብና እንግልት ተሸክመው ነው። ያላቸውን ነገር እነሱ ተቸግረው በመስጠት እና ለሚጠይቋቸው ጥያቄዎች ተባባሪ ሆኖ በመገኘት ህይወት ለማትረፍ ችለዋል።” (ሀይቅ)

በመጨረሻም አብዛኛው ስደተኛ የተጠለለው በመንግስት ትምህርትቤቶች ውስጥ በመሆኑ፤ በዚሁ ምክንያት ወረራው ባልደረሰባቸው የክልል አካባቢዎችም ሳይቀር የሰዎች መፈናቀል የመማር ማስተማር ስራን ለረጅም ጊዜ ያስተጓጎለ መሆኑን መረዳት ያስፈልጋል።

ሠ) የነዋሪዎች እገታና አፈና

የጥናቱ አህዛዊ መረጃዎች እንደሚያሳዩት የትግራይ ወራሪ ሀይል በከተማ 4622፤ በገጠር ደግሞ 2840 በድምሩ 7462 የሚሆኑ ዜጎችን በሃይል አፍኖ ወስዷል፤ ወይም አድራሻቸው እንዳይታወቅ አድርጓል። በዚህ ረገድ በተለይ ሰሜን ሸዋ፤ ደቡብ ወሎ፤ ደሴ ከተማ አስተዳደርና ሰሜን ወሎ በወረራው ምክንያት ብዙ የጠፉና አድራሻቸው የማይታወቁ ሰዎች ከተመዘገቡባቸው ዞኖች መካከል በግምባር ቀደምትነት ይጠቀሳሉ (ምስል 15)።

ምስል 15: በወራሪው ኃይል ተጠልፈው የጠፉ፤ ታፍነው የተወሰዱና አድራሻቸው የማይታወቁ ሰዎች

ት.ህ.ኒ.ግ መራሹ የትግራይ ወራሪ ሀይል በተለይ በወረራ ይዟቸው በነበሩ የክልሉ አካባቢዎች የሚኖሩ ወጣቶችን፤ ባለሀብቶችን፤ የብልጽግናና የኢ.ቤ.ን ፓርቲ አባላትና ደጋፊዎችን፤ ትጥቅ ያላቸው ግለሰቦችን፤ ምልስ ወታደሮችን፤ የሚሊሻና የፖሊስ አባላትን፤ የአመራር ቤተሰቦችን እንዲሁም ፋኖን ትደግፋላቸው፤ የመከላከያ (የፋኖ) አባል የሆነ ቤተሰብ አላቸው በማለት በጥቆማ ሰዎችን በቀንም ሆነ በሌሊት ከቤታቸው አፍኖ ይወስድ እንደነበር አይነታዊ መረጃዎች ያረጋግጣሉ። በተጨማሪም ብዙ ሰዎች በጦርነቱ ምክንያት ተፈናቅለው ከቦታ ቦታ በእግራቸው ሲንቀሳቀሱ የነበሩ ከመሆኑ ጋር ተያይዞ በየዱር ገደሉ በተባራሪ ጥይት ተመተው እንዲሁም በአውሬ ተበልተው የቀሩ ሰዎችም እንዳሉ መረጃዎች ያሳያሉ።

ከዚህ ጋር ተያይዞ የጥናቱ መላሾች ከተናገሯቸው መካከል የተወሰኑትን ወስዶ መመልከቱ የነበረውን መከራ ለመገንዘብ ይረዳል።

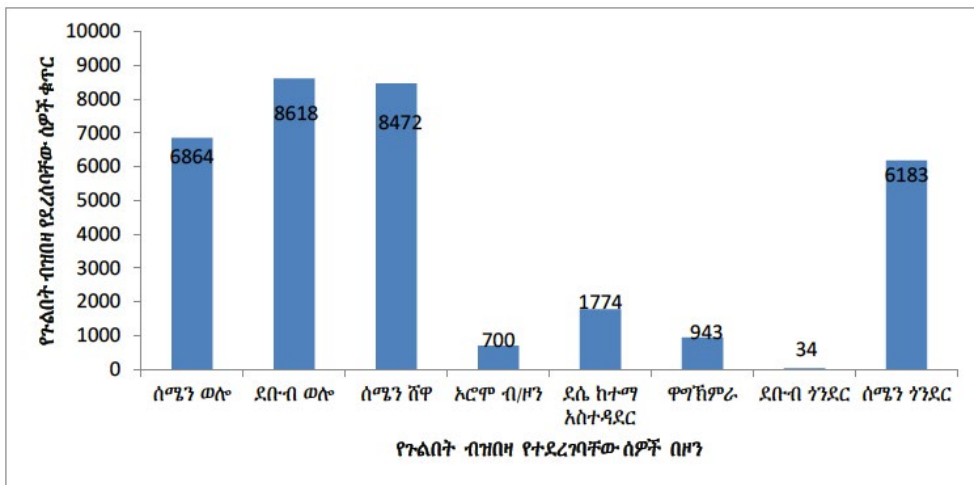
“...የታሰሩትን ፍቱልን ሰንል እሺ አሉ፤ እንዳ ሲል ደግሞ እዚህ ቦታ ነው፤ እዚህ ቦታ ነው፤ እያሉ እስካሁን ድረስ አድራሻቸው ጠፍቶ ያልተመለሱ ብዙ አሉ። ሌሎችም የምናውቃቸው አሉ ጠፍተው የቀሩ...ከዚህ ከወልዲያ ወጣ ብሎ ጎበየ ለምሳሌ፤ አሉ የኛም የሰጋ ቤተሰቦች ሁሉ ጠፍተው የቀሩ...” (ወልድያ)

“ከገደሉትና ካቆሰሉት ውጭ አድራሻቸው የጠፉ ሰዎች አሉ። አዎ እነዚህን ሰዎች ይዘዋቸው ሄደዋል። ...በተለይ ወጣቶች ጠቅላላ ወደስድስት ሰዎች አድራሻቸው እስካሁን ድረስ አይታወቅም የሉም።” (ወልድያ)

ስለዚህ በዚህ ረገድ ምንም እንኳን የጠፉት ሰዎች በህይወት ይኑሩ አይኑሩ፤ ወራሪው ሀይል አካባቢውን ለቆ ሲወጣ ይዟቸው ይሂድ አይሂድ በግልጽ የሚታወቅ ነገር ባይኖርም፤ ከነዚህ መካከል ጥቂት የማይባሉ ሰዎች በጦርነቱ ምክንያት ሞተው ወይም ተገለው ሊሆን እንደሚችል ግን በቀላሉ መገመት ይቻላል።

ረ) ነዋሪዎችን በሀይል የጉልበት ባሪያና አገልጋይ ማድረግ

በወረራው ስር በነበሩ በሁሉም ዞኖች ውስጥ ወራሪው ሀይል ነዋሪዎችን አስገድዶ የጉልበት ባሪያና አገልጋይ እንዲሆኑ በማድረግ ከፍተኛ የሆነ እንግልትና ጭቆና አድርጏል። ከዚህ ጋር በተያያዘ የጥናቱ አህዛዊ መረጃ እንደሚያሳየው በድምሩ 33, 588 የሚሆኑ ሰዎች በአንድም ሆነ በሌላ መንገድ ተገደው ወራሪውን ሀይል እንደ ባሪያ እንዲያገለግሉ የተደረጉ ሲሆን፤ ከነዚህ ውስጥም አብዛኞቹ ማለትም፤ 22,711 (67.6%) የሚሆኑት የገጠር ነዋሪዎች ናቸው (ምስል 16)።

ምስል 16: በወረራው ምክንያት ለጉልበት ብዝሃነትና ጭቆና የተዳረጉ ሰዎች ብዛት በዞን

በተለይ በደቡብ ወሎ፣ ሰሜን ሸዋ፣ ሰሜን ወሎና ሰሜን ጎንደር ዞኖች ወራሪው በደረሰባቸው አካባቢዎች ውስጥ ይኖሩ የነበሩ ነዋሪዎች በከፍተኛ ደረጃ ለጉልበት ብዝሃነት እንግልት ተዳርገው እንደነበር መረዳት ይቻላል (ምስል 16) ።

በተጨማሪም ወራሪው ሀይል ከቀያቸው ያልተፈናቀሉ ሴትም ሆኑ ወንድ ነዋሪዎችን

በሀይል ከቀላል እስከከባድ ስራዎችን እየሰደበና እያንቋሸሸ ጭምር እንደባሪያ ሲያሰራና ሲያንገላታ ይውል እንደነበር አይነታዊ መረጃዎች ያረጋግጣሉ። በዚህ ረገድ በተለይ ሴቶች ምግብ እንዲያዘጋጁ፣ ውሀ እንዲቀዱ፣ እንጨት እንዲፈልጡ፣ ስንቅ ተሸክመው ምሽግ እንዲያደርሱ ከማስገደዱም በላይ ወንዶችን ምሽግ እንዲሰሩ፣ መቃብር እንዲቆፍሩና አስከሬን ተሸክመው እንዲቀብሩ እንዲሁም ስንቅና ትጥቅ ተሸክመው በጦርነት ውስጥ መንገድ እንዲመሩ አድርጓል።

በተያያዘ መረጃም ቀያቸውን ሳይለቁ ከተቀመጡት ነዋሪዎች መካከል አብዛኞቹ በእድሜ የገፉና አቅመደካማ በመሆናቸው ከባድ የጉልበት ስራ እንዲሰሩ በመደረጉ ምክንያት አንዳንዶች ለከፍተኛ ጉዳት፣ ህመምና ስቃይ ተዳርገዋል። ነዋሪዎች በባርነትና በጭቆና እንዲያገለግሏቸው ከማድረጋቸውም በተጨማሪ ወጣቱን በማስገደድ የመንግስትና የህዝብን ንብረት እንዲዘርፍ፣ እነሱ የዘረፉትን ተሸክሞ እንዲጭን በማድረግና በቪዲዮ በመቅረጽ ጭምር በቀላሉ የማይሸር የስነልቦና ጉዳት አድርሰዋል። የገበሬዎችን ፍየልና በጎች እያነቁ በመውሰድ ከማረዳቸውም በተጨማሪ ለምግብ ማብሰያ የሚሆን እንጨት እንዲፈልጡ፣ ውሀ ከወንዝ ቀድተው ተሸክመው እንዲያመጡ በማድረግ ቆመው እንዲያበሏቸውና እንዲያስተናግዷቸው በማስገደድ ድርብ በደል ፈጽመዋል። ከላይ ከተጠቀሱት ጋር በተያያዘ በተለያዩ ቦታዎች የቃለመጠይቅና የቡድን ውይይት ተሳታፊ የነበሩ ሰዎች በዚህ ረገድ የነበረውን ጭቆናና በደል ከብዙ በጥቂቱ እንዲህ ገልጸውታል።

“ከቀያቸው ያልተፈናቀሉ ሰዎች ከግርፋትና ግፍ አላመለጡም። የጉልበት ስራ አሰርተዋቸዋል፤ ወንዶችን ሳይቀር ሊጥ እንዲያበኩ አድርገዋል፤ ውሃ አስቀድተዋቸዋል፤ በአጠቃላይ ከፍተኛ የሆነ የጉልበት ብዝበዛ አካሂደዋል። በዚህም የተነሳ ሰባት ሰዎች ለከባድ ጉዳት ተዳርገዋል።” (ደባርቅ ወረዳ፤ ሰሜን ጎንደር)

“...50 ኪሎ ግራም ዱቄት ተሸክሜ ስድስት ኪሎ ሜትር መንገድ እንድሄድ አዘዙኝ። 50 ኪሎ ግራም የምሸከም ብሆንማ እንደማንኛውም ሰው ርጬ ማምለጥ እችል ነበር፤ እኔ አልሸከምም ከፈለጋችሁ መግደል ትችላላችሁ ነው ያልኳቸው። ከዚህ የቀረው በአብዛኛው የአካል ጉዳተኛውና በሽተኛው ስለነበር፤ ባለቤቴ እሱ በሽተኛ ስለሆነ ነው ከዚህ የቀረው እኔ ልሸከምላችሁ አለቻቸው። ነገር ግን እስከ ምሽጋቸው ድረስ በግድ አሸክመው አልሆንልን ሲል በእርግጫ እየተደበደብን የወሰድንበት አጋጣሚም ነበር።” (ደሀና ወረዳ፤ ዋግኸምራ)

“...መሬት ያስቆፍራሉ፤...አስከሬን ያሸክሙ ሁሉ ነበር። የኛን ሰዎች የነሱን እሬሳ እንዲቀብሩ ያደረጉበት ሁኔታ ነው የተፈጠረው።” (ኮምቦልቻ)

“...ወደ57 አካባቢ የሚሆን ተሳቢ ይጭናል፤ ይጭናል፤ ሲነጋባቸው በጉልበት ማሰራት ሞከሩ። ህዝቡ እንዲያያቸው ህዝቡ እራሱ እንዲጭን ነው ያደረጉት። ከዚያ ሲጭኑ ሲጭኑ አንድ መኪና ጭኖ ከጨረሰ የጨረሱት አንዳንድ ኩንታል ይወስዳሉ... የኮምቦልቻን ወጣት ጉልበት ብዝበዛ አድረሰውበታል ቀበር ሲያስቆፍሩትና እቃ ሲያስጭኑት ነበር የሚውሉት...” (ኮምቦልቻ)

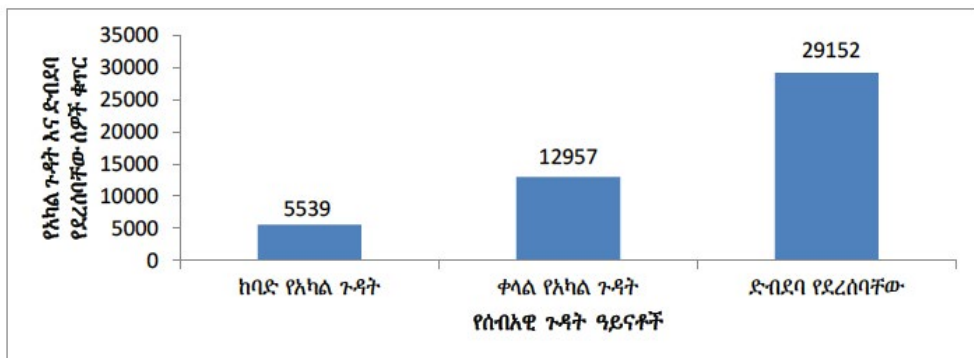
“ገበሬ ስለሆንን በግና የሚታረድ አለ ያርዳሉ... በጎጅንም አርደውብኝ ለዚህ የሚሆን ውሃ በአህያ ቅዳ ብለው አስቀድተውኛል። ከምንደፋህ ለአብይ እንደምታገለግለው ለኛም እገልግልይሉኝ ነበር። ማሰቢያ የሚባል ነገር የላቸውም...” (ሊጋምቦ)

“በግና ዶሮ ሁሉንም ወስደው በልተዋቸዋል። ይባስ ብለው ወደቤት ስመጣ እያረዱ ስለሚበሉ እንጨት ፍለጥ ነበር ያሉኝ።” (ሊጋምቦ)

ሰ) የአካል ጉዳት፣ ድብደባ፣ ብዝበዛና ማንገላታት

የጥናቱ አህዛዊ መረጃዎች እንደሚያሳዩት በወራሪው ህይል በተፈጸመባቸው ድብደባና በተተኮሰባቸው ጥይት ምክንያት ህይወታቸውን ካጡት ንጹህን ሰዎች በተጨማሪ፤ 5,539 የሚሆኑ ሰዎች ለከባድ የአካል ጉዳት፤ 12,957 ደግሞ፤ ለቀላል የአካል ጉዳት ተዳርገዋል። በመሆኑም ከወረራው ጋር በተያያዘ በድምሩ 18,496 ሰዎች ከቀላል እስከከባድ የአካል ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን፤ ይህም በክልል ደረጃ ከደረሰው ጠቅላላ የሰብአዊ ጉዳት ውስጥ 7.6 በመቶ በላይ የሚሆን የተጎጂነት ምጣኔ ይይዛል። ከዚህ በተጨማሪም ምንም እንኳን በደረሰባቸው ድብደባ ምክንያት ለአካል ጉዳት ባይዳረጉም፤ ወራሪው ህይል 29,152 በሚሆኑ ሰዎች ላይ ድብደባ እና እንግልት አድርጓል (ምስል 17)።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ምግብ እና ገንዘብ አምጡ፤ ትጥቅ ደብቃቸዋል፤ መከላከያን ሸሽጋቸዋል፤ የሚሊሻና የአመራሮችን ቤት ጠቁሙ በማለት በተደጋጋሚ በአካባቢው ነዋሪዎች ላይ ድብደባና እንግልት አድርሰዋል። መጠጥ ጠጥተው በመስከርም ያለምክንያት መንገድ ላይ ያገኙትን ሰው እየጎተቱ ይሳደቡ እና ይደበድቡ ነበር።

ምስል 17: የአካል ጉዳትና ድብደባ የደረሰባቸው ሰዎች ብዛት

ምንም እንኳን ሁሉም ነዋሪዎች በጥቃቱ ስለባ የነበሩ ቢሆንም፤ ድብደባና እንግልቱ በተለይ በወጣቶች፣ በባለሀብቶች፣ በመንግስት አመራሮች፣ በቀድሞ ወታደሮች፣ በሚኒሻና ትጥቅ አላቸው በተባሉ ግለሰቦችና ቤተሰቦቻቸው ላይ ባተኮረ መልኩ ይፈጸም እንደነበር ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል። ከዚህ ጋር በተያያዘ በተለይ ወታደር የነበረ ሰውን ካልነበረ ሰው ላይቶ ጥቃት ለማድረስ ልብስን አስወልቆ ትከሻን (መሳሪያን ለረጅም ጊዜ በማንገት ምክንያት የተፈጠረን የጠባሳ ምልክት) ማየት እንደአንድ ስልት ይጠቀሙበት ነበር። በተጨማሪም የሚታወቁ የፌዴራል መንግስት ባለስልጣናት ወይም የመከላከያ ሰራዊት አዛዥ የሆኑ ግለሰቦች የትውልድ አካባቢ የሚኖሩ ነዋሪዎችን በተለየ መልኩ የበቀል መወጫ አድረገዋል።

በዚህ ረገድ የነበረውን ሁኔታ ለመረዳት የጥቃቱ ሰለባዎችና የአይን እማኞች የተናገሯቸውን በቀጥታ ወስዶ መመልከቱ ጠቃሚ ነው።

“...ምን ያልሆነው አለ። ሚንሻ የት ነው፣ የብልፅግና አመራር አሳዩ እያሉ ሲያሰቃዩን ነው የከረሙት። እያንዳንዱን ሰው መሳሪያ አለህ አምጣ እየተባለ ተንገላቷል፣ ተገርፏል።”

“እደገቡ ቅዳሜ፣ እሁድና ሰኞ ማንም ሰው ከቤት እንዳይወጣ ተደርጓል። ወጥተህ ከተገኘህ እደፋሃለሁ አንተ አህያ ሁሉ ይሉ ነበር። ወታደር፣ ሚኒሻና ካቢኔ አለወይ እያሉ ከመጠየቅ አልፈው የተጠራጠሩትን ልብሱን አውልቀው ትከሻውን ያዩ ነበር።”

“...አንተ ወታደር ነህ...እናንተ አትታመኑም አማራ ስትባሉ አረመኔ ጨካኝ ናችሁ፤ አሉና ከዛብኋላ አንጣ አለው በትግረኛ ተነጋገሩና ወዲበል አለኝ እዚህ ያዘኝ በመቆንጠጫ ነው የያዘኝ ምንድነው ያለህ አንጣ አለኝ እኔ የለኝም እባካችሁ ሽማግሌ ነኝ ተውኝ፤

የልይ ልጆች ናቸው የሚሆኑት ተውኝ ልጆች ተውኝ እኔ ደካማ ነኝ በሽተኛ ነኝ፤ እና ምንም የደርግ ወታደር ብሆን አልቆይም ከዚህ እሸሽ ነበር እባካችሁ ተውኝ ሰላቸው ውሸቱን ነው ያዘው ያዘው በትግረኛ....አንተ የደርግ ወታደር ነህለግመህ ነው እኔ ከፈለክ እንካ ሁለት መታወቂያ አለኝ ብሄራዊ የአካል ጉዳተኛ የሚል መታወቂያ እሱን ሲያየው እሱን አመኑና ተወው አለ ተወው አለና ትተውኝ ሄዱ”

“የሚኒሻና መከላከያ የት ነው ያለው ቤት ምሩ አንሊቃችሁም እናንተን ገለናችሁ ነው የምንሄደው፤ ጥለናችሁ አንሄድም ይሉን ነበር።...የአመራር፤ የሚሊሻና የፋኖ ቤትና ቤተሰብ እንዲያመለከቷቸው አስገድደዋል፤ እምቢ ያለውን ድብደባና ግድያ ፈፅመዋል።” (ደሴ ከተማ)

“ቤተሰብ አስሮ መሳሪያ እንዲያመጡ ማድረግ። የተሻለ ሀብት የነበረው ግለሰብ ልጁን ልብስ አስወልቀው አሰቃይተዋል። እናቲቱ የአዕምሮ ሁከት ደርሶበት ፈዛ ተቀምጣለች።”

“...እኔ ያው የደረሰብኝ ጉዳት ጥርሴን ነው፤ አርቲ ነበረ ይሄን ልክ እንደዚህ አርጎ መታኝ ወታደር ነህ ብሎ ሽሚዜን ከዘነጠለ ቡሃላ ማለት ነው፤ ይሄንን መታኝ እንዳለ እረገፈ ማለት ነው። ያው የሚፈልጉት ነገር ምንድነው ዋናው ነገር እነሱ አንደኛ ልክ ይችን የአማራ ህዝብ መኸር ሰአትን ጠብቆ ልክ ምርታችንን ማውደም እኛ ወደድህነት እድንወርድ ጉድጓዳቸውን እዛው በድህነታችን ሰውነታችንን እያከከን እንድንኖር ለነሱ ባሪያ እንድንሆን ነው የመጀመሪያው ታርጌታቸው...”

“...በተለይ ወረባባ ወረዳ የጄኔራል መሀመድ ተሠማ ትወልድ አካባቢ ነዉ ተብሎ በህዝቡ ላይ ከፍተኛ በደል ተፈፅሞበታል። ጄኔራል መሀመድ መጥቶ ያድናችሁ እስቲ እያሉ ህዝቡን ደብድበዉታል፤አሰቃይተዉታል። ሰዎችንም ለምን አየኸኝ እያሉ ይተኩሳሉ ገለዋልም።” (ደሴ)

“የተፈላጊ ሰዎችን (የመንግስት አመራር፤ ፋኖ፤ ሚሊሻ፤ የአ.ብ.ን አመራር) ቤት እንዲያሳዩላቸው ማስገደድና ማንገላታት፤ ከሆቴሎችና ግርሰሪዎች ቢራና የተለያዩ የአልኮል መጠጦችን ዘርፎ መጠጣት ጥይት እየተኮሱ ማሸበር፤የያዙትን የቢራ ጠርሙስ መንገድ ላይ ይከሰኩታል፤ አንዳንዴም ወደ ሰው ላይም ይወረወሩት ነበር። ኮምቦልቻ በገቡ ለት በየመንገዱ ያገኙትን ሰው እያንገላቱ ሲደበድቡ ነበር።

መሳሪያ፣ምግብ፣ ገንዘብ አምጡ እያሉ ደብደበዋል።” (ኮምቦልቻ)

“...እያንዳንዱ ወጣት በነሱ ፊት ለፊት መሄድ አይችልም፤ መነገድ ቀይሶህ ነው የምትሄደው። ካልሆነ ተበርብረህ ትዘረፋለህ፤ ትመታለህ ወይም ጠቁም ትባላለህ መሳሪያ ያለውን ይሉሃል። አንዳንድ ባንዳዎችም በርቀት ሆነው ይጠቁማሉ፤ ይመጣሉ ከዚያ ይዘውህ ይሄዳሉ ወደ የንቨርሲቲው ...እዛ ነው የሚገርፉበት ቦታ እዛ ይገርፉሃል በቡድን ነው የሚገርፉህ ከዚያ ካለው አውጥቶ ይሰጥሃል ካልሆነ ደግሞ ሚስት መጥታ ትናገራለች።... ባል በሚስቱ ፊት ሲገረፍ ከዚህ በላይ የስነ ልቦና ጉዳት፤ አንገት ማስደፋት፤ ማሸማቀቅ አለ ብየ አላስብም።” (ወልድያ)

“...እንጅራ ብላቸው ለጁንታ ልትሰጭ ነው ወይ ብላ አሳየች ልከዋት ስለነበረ እነዛ ልጆች ወስደው ሶስት ናቸው ከመጠን በላይ እግራቸው ወደላይ ሆኖ አይሰሩ ስራ ሲያረጓቸው አይኔ በብረቱ አይቷል። ሙሉ ቀን ሲቀጠቅጧቸው ውለው ...ግን እናንተ እነዛን አህዮች ተከትላችሁ መዋጋት ሲገባችሁ እኛን ጁንታ ትላላችሁ ብለው ሀላፊው እንደገና በሽምግልና እነዛ ወጣቶች ተርፈዋል።”

ከላይ እንደቀረበው የድብደባና የአካል ጉዳት ጥቃቶች ባመዘኙ ወጣቶች፣ የቀድሞ ወታደሮች፣ የሚኒሻቤተሰቦችና ትጥቅ ባላቸው ግለሰቦች ላይ ያተኮሩ ቢሆንም፤ ሴቶች፣ ህጻናት፣ እመጫት እናቶች፣ የአካል ጉዳተኞች፣ አቅመደካማ ሽማግሌዎች ብሎም የሀይማኖት አባቶች ጭምር ያለምክንያት የድብደባው ሰለባዎች ነበሩ። በደረሰባቸው የእርግጫና የመሳሪያ ሰደፍ ምት፣ ግርፋት እንዲሁም በተተኮሰባቸው ጥይት ምክንያት ብዙ ንጹሀን ሰዎች ቆስለዋል፤ ለበሽታና አካል ጉዳት ተዳርገዋል። በተጨማሪም በተደጋጋሚ ጊዜ እየተመላለሱ ቤቶችን በመበርበር፣ ነዋሪዎችን በማንበርከክ፣ በማሰርና ከብረነክናዘርተኮር ስድቦችን በመሳደብ ለእንግልት፣ ለሰቀቀንና ለስቃይ ዳርገዋል።

“በጥቂት ቁጥርም እየሆነ በተደጋጋሚ እየመጣ የእንድንቤተሰብ ይበርብራሉ፤ በቀን ከአምስት ጊዜ በላይ። ንብ ይዘረፋሉ፤ ንብ ማር ሲበሉ ከበላችው ያገኙትን ሰው እልህ መውጫ ይማቱ ነበር” (ለጋምቦ ደ/ወሎ)

“ድብደባና መሰል ጉዳዮች ተዘርዝሮ አያልቅም። ሙብራት ሀይል ተዘረፈ ሲባል ሀዘብ ሲወጣ ያኔ የተመታ እስካሁን አካል ጉዳተኛ ሆኖ ቀርቷል...ሬሳ በሩ ላይ ወድቆ ምንድነው ብሎ በመውጣቱ ብቻ የመቱት እስካሁን መቆም አይችልም”

“በግለሰብ ደረጃ በየቤቱ እየገባ የፊጥኝ እያሰረና በጨቤ እየተለተለ ማን ነው ሀብታም ማን ነው ገንዘብ ያለው እያለ ገንዘባችንን ዘርፎናል። ሽባ የሆኑ አሉ። የአካል ጉዳቱ በከፍተኛ እኔ አሁን ወደምርመራ ለመሄድ እየፈለኩ ነው፤ የኩላሊት ኢንፌክሽን ፈጥሮብኛል እያደር አሁን ነው እየተሰማኝ ያለው ቀኘን ነው አራት ጊዜ በሰደፍ ነው የተመታሁት።”

“ሰውን አንበርክከው እያስኬዱ ገረፉ፤ መሳሪያ አምጡ እያሉ ብዙ ድብደባ አለ። ሴቶችን፣ ልጆችን ጆሮ እየያዙ እየጠመዘዙ ያስጨንቋቸዋል። አሁን ብዙ የታመሙ አሉ። እንዲናገሩ ስለተኮሱባቸው ጆሯቸው አሁን የማይሰሙ አሉ።... መስጊድ ገብተው አዋርደዋል። የህዝብ መሰብሰቢያ የዕምነት ቦታ ገብተው ደብደበዋል። ስቅይት ነበር። ስድብና ግፍትሪያ ነበር። ውሻ እንኳን ሲጮህባቸው ይገሉታል። የደነገጡ ሰዎች እስከአሁን የታመሙ አሉ።” (ለጋምቦ)

“ቁም ተቀመጥ ተንበርክክ እስፖርት ስራ እየተባልኩኝ ለአንድ ሰአት ተኩል ያህል ሜዳላይ እንደወታደር እስፖርት ስሰራ በሽተኛ ነኝ አታንገላቱኝ እያልኩኝ በጣም የአይምሮ ጠባሳ ነው፤ አይምሮየ ራሱ አሁን እቃ የመርሳት ጭራሽ አሁን ቢቃ እዚህ የተቀመጠ እቃ ለማንሳት አይምሮየ ዝጓል አይምሮየ ተበላሽቷል...ሽብርተኛው ቡድን በአምስት በአምስት ደቂቃ አንድኛው የተወውን አንድኛው አንስቶ ይሄዳል”

“ወጣቶችና አዛውንቶችን ገድለዋል፤ ደብደባዎች አሰቃይተዋል፤ በንፁሃን ላይ ድብደባ፤ የአካል ጉዳትና ግድያ ፈፅመዋል ልብሱን አስወልቀው ገርፈውታል። ራቁቱንም ጥለውት ሄደዋል። ሁልጊዜ ምግብ አምጡ፤ ብር አምጡ በማለት ደብደባውን ነበር፤ መረጃ አምጡ፤ በሚል ይገሉና ይደብድቡ ነበር።”

“...ህይወታችን አልጠፋም እንጂ እንደሞትን ነው የምቆጥረው እኔ። ሌላው እኔ ቤት የተከራየችውን (ልጅ ነጋዴ ናት) ይህን እንቁላል፤ ባቄላ፤ እየሰጠች እየዋለች ነው፤ በራሷ ሁለቱን ጫማ አውልቀው አይን አይኗን እያሏት ገንዘቧን ሁላ ቀምተዋታል። ያልተሰራ ስራ የለም፤ እነዚህ ሰይጣን ናቸው እንጂ ሰው አይደሉም።” (ወልድያ)

“...አማራ፤ አማራ ምንድን ነው? አማራ አህያ ነው...ሴቶቹን ያላግባብ በጣም ጭናቸውን በጥይት እስከመምታት ድረስ፤ እስከመደብደብ ድረስ፤ ኢቭን እራሱ ሲመቱ እንኳ ያማቸዋል ብለው አይመቱም። የሚመቱትን በጣም የሚያመውን አካል

ነው የሚማቱት፤ እና ስለነሱ ማንሳት ከባድ ነው።”

«...ድብደባ ፣ ቤተሰብ አስሮ መሳሪያ እንዲያመጡ ማድረግ።...እንደበደባለን፤ እንታሰራለን፤ እንጎተታለን፤ የማያደርጉት የለም፤ ና አንተ ሌባ አህያ እየተባልን እንጎተታለን።»

“...ያዙኝ ይዘው መረጃ አለብህ ብለው ካራም አቀረቡ መረጃ አለበት አምጣ ካራ አለ ያ ካራ ካቀረበ በኋላ ያመረጃው ደወለና እህቴ ወረሂመኖ አናግር ሲለኝ እላየላይ ካራውን አርጎ እህቴ ወረሂመኖ አውራጃ ናት፤ ማሻ ወረዳ ያች አነሳችው ያች ስታነሳ ሃሎ ስትል ተይዣለሁ ስላት እርይ ያለች ግዜና ይሄን የአብይ አህያ አንገለውም ምን ያረጋል አሎ ግልትትት አርገው አንበሳቅለው አበሳቅለው ለቀቁኝ እዛው በነሱ ቁጥጥር አውለው እመሬት እንደወደኩ እንደተኛሁ ያው ፊዳየን አይቸ ስምንት ቀን ሽቅብ እንዳለኝ ስምንት ቀን ነው የተቀመጥኩት።” (በሩ ሜዳ)

ሸ) ስድብ፣ዛቻ እና ማስፈራራት

ከጥናቱ አህዛዊ መረጃዎች መረዳት እንደተቻለው በጥቅሉ 104, 589 የሚሆኑ ሰዎች በወራሪው ሀይል ስድብ፣ ጉንተላ፣ ዛቻና መስል ማስፈራራት የደረሰባቸው ሲሆን፤ እነዚህም ከጠቅላላው የሰብአዊ ጉዳት መካከል 43 በመቶ የሚሆነውን ይሸፍናሉ።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ወራሪው ሀይል በተለይ አማራን እንደብሄር የሚያንኳስሱና የሚዘልፉ ጸያፍና ዘርተኮር ስድቦችን በመሳደብ ብሎም በትምህርትቤቶች ግድግዳ ላይ ሳይቀር በመጻፍ የአካባቢው ማህበረሰብ እንዲሸማቀቅና አንገት እንዲደፋ ለማድረግ ሞክሯል። ይህን በተመለከተ የነበረውን ሁኔታ ለመረዳት የጥናቱ ተሳታፊዎች ከተናገሯቸው መካከል የሚከተሉትን ማየቱ በቂ ነው፤

“...ከዚያ ልጄቷን ከሱ ፊት ደፈሯት። እነሱ የመሰላቸው ግን ሚስቱ ናት ብለው ነው፤ ግን እሷ የባለቤቱ ትንሽል እህት ናት። ከዚያ ልጄቱ የምትለው ይሄን አህያ አማራ ተጫወትንበት፤ የናንተ ወንዶች እንዲህ ናቸው አሉ፤ እና ይሄ እንዴት ይረሳል እና ከባድ ነው።” (በወልድያ)

“...በተለይ ትኩረታቸው ወጣቶች ላይ ነው፤ በግሩፕም በተናጠልም ያንበረከኳቸዋል፤ ምንድን ነህ አንተ? አማራ...ይመቱሃል እውነተኛውን እንድትናገር አህያ እንድትል፤ እና ጫናው በጣም ከፍተኛ ነው። ያንበረከኳቸዋል፤ ይመቷቸዋል፤ ያንገላቷቸዋል፤ እንደዛ ነው የነበረው።”

“...እኛ አካባቢ አንድ ገበሬ ከብት በሚነዳበት ሰዓት አህያውን ገጨበትና ቆመ፤ ሲቆም አህያየን ገጨብኝምን ይሻለኛል፤ ሲለው ወንድምህ ስለሞተብህ ነው፤ ወንድምህ ስለሞተ አንተ አህያ ወንድምህ ሞተብህ እስከማለት እንግዲህ...”

“...በሙዝየሙ [በደሴ ሙዚየም] ግድግዳ ላይ ደግሞ ከብርን የሚነኩ አማራን እንደብሄር ኢትዮጵያን እንደሀገር የሚዋርዱ የተላያዩ ጽሁፎችን ጽፈዋል። ... በሙዝየሙ ግድግዳ ላይ አስቀያሚ ጽሁፎችን በመጻፍ ህብረተሰቡን በስነልቦና ለመጉዳት ሞክረዋል።” (ደሴ ከተማ)

“...እኛ እናንተን [አማራን] ለማጥፋት እንጅ የመጣነው ሀገር የመግዛት ስልጣን የመያዝ አላማ የለንም ይሉናል። የሆነ ነገር ውሰዱ ብለው ስንወስድ “አማራ አህያ ነበር ወደጅብ ተቀይሯል” ይሉናል...” (ደሴ ከተማ)

“... ሀድጊ የሚባል ስም አውጥቶልናል፤ አህያች አህያ ነው የመጀመሪያ ስድቡ... አማራ ላይ ጥግ የደረሰ ጥላቻ ነው ያላቸው... አንድ ህፃን የወራሪው ቡድን አንተ “ወዲ አድጊ” እያለ ይሰድብን ነበር፤ እሱ ይህንን ሞራል ያመጣው ስለተማማሉበትና ስለሰለጠኑበት ነው።”

በተጨማሪም “እናንተን መግደል ነበር” እያሉ ይዝቱና የመሳሪያ አፈሙዝ በመደቀንና በመተኮስ ጭምር ነዋሪዎችን ያስፈራሩ እንደነበር ከአይነታዊ መረጃዎች መረዳት ይቻላል። የጥናቱ ተሳታፊዎች በዚህ ረገድ የነበረውን ሁኔታ እንዲህ በማለት ገልጸዋል።

“...በፊደላችንን ከደጅ እየቀሰዱ ገዝተናችኋል እያሉ ትንሽ ከነዱ በኋላ ይሄን መግደል ነው እያሉ ያስፈራሩን ነበር። እደገቡ ቅዳሜ፤ እሁድና ሰኞ ማንም ሰው ከቤት እንዳይወጣ ተደርጓል። ወጥተህ ከተገኘህ እደፋሃለሁ አንተ አህያ ሁሉ ይሉ ነበር።”

“...አብያችሁ ቢቃ ይመጣል፤ በዚህ በጀት ይጨፈጭፈናል፤ እናንተንም እዚሁ ጭፍጭፍ አድርገናችሁ ነው የምንወጣው፤ ወደዚያ ስንሄድ ደግሞ ይሄ ቱርቱር [ኢሳያስን] ሽማግሌ አለ እሱ ደግሞ ከዚያ ይቀበለናል፤ ስለዚህ እናንተን መንከባከብ አለብን እንዴ እኛ ድፍት ድፍት አርገን ነው መሄድ ያለብን እንጂ ሲጀመር ማየታችንም ቻይ ሁነን ነው እንጂ እናንተን ማየትም አያስፈልግም፤ እሚናገሩት አማርኛ በጣም

ከባድ ነው...” (ደሴ ከተማ)

“...በየግለሰብ ቤቶች እየገቡ ገንዘብ፣ ንብረት ቁሳቁስ፣ ከዚያም ደግሞ፤ የማሸበር ስራ፤ ይሄን ካላመጣችሁ እንገላችኋለን፤ ይህን ካለደረጋችሁ እንዲህ እናደርጋችኋለን፤ በማለት በስፋት የአካባቢያችንን ህዝብ ኑሮ ዋስትና ያሳጡት ነው የነበረው፤ ህሊናችን ደምቷል፤ ቤተክርስቲያን ተሰቅቄ ነው ምሄደው...”

በተመሳሳይ በከሚሴ የቡድን ውይይት ተሳታፊዎች እንደተናገሩት ከትግራይ ወራሪ ሀይል በተጨማሪ የአነጻ ሸኔ ወታደሮች እምነትና ዘርን መሰረት ያደረገ ማስፈራሪያና ስድብ በተለይ በአማራ ተወላጅ ላይ ያደርሱ ነበር። አማራ “ዲቃላ” ናችሁ፤ ከዚህ ሊቃችሁ ሂዱ፤ ማህተባችሁን ከአንገታችሁ በጥሱ እየተባሉ ቤተክርስቲያን እንኳን ለመሄድ ከፍተኛ ችግር እንደነበረባቸው አብራርተዋል።

ቀ) ሌሎች ኢሰብአዊና ጸያፍ ተግባራት

ወራሪው ሀይል ከላይ በስም ከተጠቀሱት የሰብአዊ ጉዳት አይነቶች በተጨማሪ 36,693 ሰዎች ላይ ሌሎች መስል ጉዳዮችን አድርጏል። ከእነዚህ መካከልም የጥይት ማብረጃ እንዲሆኑ በማሰብ ነዋሪዎችን መሳርያ ሳይዙ በጦር ግንባር ፊት ለፊት እንዲሰለፉ ማድረግ አንዱና ዋነኛው ነበር። ከዚህ ጋር በተያያዘም ብዙ ሰዎች ያሉበት እንደማይታወቅ፣ በጦርነቱ የተጎዱና የሞቱም እንዳሉ አይነታዊ መረጃዎች ያሳያሉ።

በተጨማሪም ሌሎች ከሀይማኖትና ከባህል ጋር የማይስማሙ ተግባራትን ፈጽመዋል። ለምሳሌ፤ በሰው መኖሪያ ቤትና የምግብ ገበታ ላይ ሳይቀር መጸዳዳት፤ የሙስሊም እምነት ተከታዮች አልኮል እንዲጠጡና እንዲጨፍሩ ማስገደድና ሌሎች መስል ጸያፍ ተግባራትን ፈጽመዋል። ይህን በተመለከት የሚከተሉት ከቃለመጠይቅና ከቡድንተኮር ውይይቶች የተገኙ መረጃዎች የበለጠ አስረጂ ናቸው።

“...ንብረት ዘርፈዋል፣ አውድመዋል፣ በልተው ሲጨርሱ የተረፈውን ሰገራ ይጨምሩበታል። እቤት ውስጥ ይፀዳዳሉ፤... መስሪያቤቶች ላይ ሸንት ቤትይጠቀማሉ። እንጀራ ላይ ሞዴስ አስቀምጦ መሄድ፣ የምግብ ገበታ ላይ መፀዳዳት...” (ለገሊዳ ወረዳ፤ ደቡብ ወሎ)

“...ካደረጓቸው ከህሊና በላይ ከሆኑ ተግባራት መካከል ከግድያ፤ ዘረፋና ግርፋት ባሻገር መውሰድ ያልቻሉትን ሊጥና ዱቄት ላይ መፀዳዳት፤ እናቶችን በማስር ከልጆቻቸው ፊት መድፈር ይገኙበታል”

“በግለሰብና በመንግስት ተቋማት ውስጥ ፀያፍ ድርጊት መፈፀም ለምሳሌ፤ መፀዳዳት፤ የትምህርትቤቶች ወንበርና ጠረጴዛ እየፈለጡ ለምግብ ማብሰያ መጠቀም፤ ተቋም የማፍረስ ማሳያዎች ናቸው።” (ደላንታ ወረዳ፤ ወገል ጤና ከተማ)

“...መሰረታዊ አልኮል እንዲጠጡና እንዲጨፍሩ ተገደዋል።...መስጊድ ይቆፍራሉ በመስጊድ ውስጥ የአስልምና እምነት የማይፈቅደውን ድርጊት ቢራ ጠጥተዋል። በአስልምና እምነት እንዲህ አይነት ድርጊት ፍፁም ፀያፍ ነው።” (ለገሊዳ፤ ደቡብ ወሎ)

“...የወደመው ንብረት ብዙ ነው፤ የሃይማኖት መጻሕፍት አልቀሩም። እኔ ቅዱስ ቁርአን ቀደውብኛል። እኔ የሃይማኖት አባት ነኝ፤ ነገር ግን ቤቴን ቢራ እየጠጡ ሲጨፍሩበት ነው፤ የከረሙት። ኪታቤን በታትነውት ክርስቲያን ጎረቤቶቼ ናቸው ሰብስበው አስቀምጠው የጠበቁኝ።”

በተጨማሪም ማህበረሰቡን እርስ በርስ እንዲጋጭ፤ እንዲጠራጠርና ሰላም እንዳይኖረው ለማድረግ የተለያዩ ስራዎችን ሰርተዋል። ከእነዚህም መካከል ነዋሪው ተገዶ የመንግስትና የግለሰብ ንብረቶችን እንዲዘርፍና አንዱ አንዱን እንዲጠቁም በማድረግ እንዲሁም የጠቋሚውን ሰው ማንነት ለተጠቋሚው በመንገር በማህበረሰቡ ውስጥ ቁርሾ እንዲፈጠር ማሴር ተጠቃሽ ናቸው። በዚህ ረገድ የነበረውን ሁኔታ ለመረዳት የጥናቱ ተሳታፊዎች ከተናገሯቸው መካከል የተወሰኑትን በቀጥታ ወስዶ መመልከቱ በቂ ነው።

“ሰዎችን እርስ በእርስ የማጣላት ስራ ሰርቷል። የሰዎችን ንብረት ቀላቅለዋል። የግለሰቦችን ንብረት ሰብስበው የእርስ በእርስ ግጭት ለመፍጠር ሴራ ሰርተዋል... የማህበረሰብ ቁርሾ እንዲፈጠር አድርገዋል።” (ኮምቦልቻ)

“...የሚገርመው ደሞ ማህበረሰቡንም የዘርፈደው አካል እንዲሆን ለማስመሰል የሰበሩትንና ያወደሙትን ያለፍላጎቱ እንዲዘርፍ ያደርጉት ነበር፤ አሁን ከተማዋ ከተለቀቀች በኋላ እየዘርፉ የተዘረፉ ንብረቶችን ስናስመልስ ይህንኑ ነው ያረጋገጥነው፤ ምክንያቱም አላማቸው እነሱን መጥቀም ሳይሆን እነሱ ከለቀቁ በኋላ እርስበራሱ እንዲጣላና እንዲጋጭ ለማረጋገጥ ነበር።” (ወልድያ ከተማ)

“...በእኛ በኩል ለጦርነት እናስልፋቸዋለን እያሉ ወጣቶች ተገደው እንዲዘርፉ በማድረግ...ያልዘረፉ ይደበደባል እያሉ ህዝቡ እንዲዘርፍ አድርገዋል፤ አስገድደው

ማለት ነው” (ሊጋምቦ ወረዳ ደ/ወሎ)

“ወጣቱን እንዲዘርፉ ያስገድዱ ነበር... ተገደው የዘረፉ ነበሩ። ጠላት ለራሱ አላማ በቪዲዮ እየቀረፀ እሱ የፈለገውን ከወሰደ በኋላ ማህበረሰቡን ሳይፈልግ ሁሉ በማስገገድ አዘርፏል” (ሊጋምቦ ወረዳ ደ/ወሎ)

“...በቂም በቀል አሰራር ህዝቡ እየተንገላታና እየታሰረ ያለ ስላለ ቢጣራ የተሻለ ነው። አውቆ ‘ጁንታው’ መረጃ የሠጠን አካል ነው፤ በሚል እርስ በእርሳችን እያባላን ስለሆነ ይህን መንግስት አይቶ ቢያግዝን፤ የቀበሌው የሰላም ኮሚቴ ችግሩን እንዲያጠና የጠፋ ሃብት እንዲያስምልስ እድል ይሰጠው።” (ሊጋምቦ፤ ገነቴቀበሌ)

.....

3.3 በወረራው ምክንያት የደረሱ ቁጣዊ ጉዳቶች

ቁሳዊ ጉዳትን በተመለከተ ወራሪው ኃይል በቤተሰብ ጥሪት፤ መንግስታዊና መንግስታዊ ባልሆኑ ተቋማት፤ የግል ድርጅቶች እንዲሁም የመሰረተልማት አውታሮች ላይ መጠነ ሰፊ ጉዳት አድርጓል። ይህም ጉዳት በጥቅሉ በገንዘብ ሲተመን 291,816,377,952.78 (ሁለት መቶ ዘጠና አንድ ቢሊየን ስምንት መቶ አስራ ስድስት ሚሊዮን ሦስት መቶ ሰባ ሰባት ሺ ዘጠኝ መቶ ሀምሳ ሦስት ብር) ነው። ከዚህም መካከል 270,136,078,481.78 (ሁለት መቶ ሰባ ቢሊየን መቶ ሠላሳ ስድስት ሚሊዮን ሰባ ስምንት ሺ አራት መቶ ሰማኒያ ሁለት ብር) የሚሆነው በግለሰብ፤ ወረዳ እና ዞን አስተዳደር ደረጃ የደረሰ ውድመት ሲሆን፤ 21,680,299,471 (ሃያ አንድ ቢሊየን ስድስት መቶ ስልሣ ስምንት ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺ አራት መቶ ሰባ አንድ ብር) የሚሆነው ደግሞ በፌዴራል እና በአለም አቀፍ ደረጃ የሚሰሩ መንግስታዊ እና መንግስታዊ ባልሆኑ ተቋማት፤ የግል ድርጅቶች እንዲሁም የመሰረተ ልማት አውታሮች ላይ የደረሰ ነው። ስለሆነም በወራሪው ኃይል የደረሰውን ቁሳዊ ውድመት በዘርፍ በዘርፍ እንደሚከተለው በዝርዝር ይቀርባል፤

3.3.1 በትግራይ ወራሪ ኃይል በግለሰቦች የደረሰ ቁሳዊ ውድመት

በተወረሩ በስምንቱም ዞኖች በጥቅሉ 594,943 ግለሰቦች ቁሳዊ ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን፤ 320,897 የከተማ እና 274,046 ደግሞ፤ የገጠር ነዋሪዎች ናቸው። በሰሜን ወሎ ዞን 128,902 ግለሰቦች ቁሳዊ ጉዳት ደርሶባቸዋል። ከዚህም መካከል ኡብዛኞቹ ተጎጂዎች (80,521) በከተማ የሚኖሩ ናቸው። በደቡብ ወሎ ዞን 144,994 ዜጎች ቁሳዊ ንብረት ዘረፋና ውድመት ተፈጽሞባቸዋል። በንጽጽር እኩል በሚባል ደረጃ በከተማና በገጠር የሚኖሩ ዜጎች ቁሳዊ ንብረት ውድመታቸዋል። በሰሜን ሽዋ ዞን 107,627 ዜጎች የጉዳቱ ስለባ እንደሆኑ አሀዛዊ ጥናቱ ያሳያል። ደቡብ ጎንደር ዞንም 87,698 ሰዎች መሰል ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን፤

ከፍተኛ መጠን (76,237) ያለው ጉዳት የደረሰውም በገጠር አካባቢ በሚኖሩ ዜጎች ላይ ነው። በጥቅሉ በቤተሰብ ደረጃ የደረሰው ጉዳት 59,986,794,784 ብር እንደሆነ አሳይቷል። ከዚህም ውስጥ እጅግ ከፍተኛ የሆነው ጉዳት በገጠር አካባቢዎች የታየ ሲሆን፤ ይህም በገንዘብ ሲተመን 54,915,772,194 ብር እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል (ሠንጠረዥ 26)።

ሠንጠረዥ 26: ቁሳዊ ጉዳት የደረሰባቸው ግለሰቦች ብዛት በዞንና በመኖሪያ አካባቢዎች

ዞን	ከተማ	ገጠር	ድምር
ሰሜን ወሎ	80,521	48,381	128,902
ደቡብ ወሎ	72,306	72,688	144,994
ሰሜን ሸዋ	54,920	52,707	107,627
ኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን	37,938	10,879	48,817
ደሴ ከተማ አስተዳደር	62,269	0	62,269
ዋግኸምራ	8,831	7,790	16,621
ደቡብ ጎንደር	11,461	76,237	87,698
ሰሜን ጎንደር	0	5,364	5,364
ጠቅላላ ድምር	320,897	274,046	594,943

ሀ) ቁሳዊ ውድመት አድራሾች ማንነት በዞን

የጥቃቱና የዝርፈያው ሰለባዎች እንደተናገሩት ከ199,271 ጉዳት አድራሾች መካከል ሁሉንም ለማለት በሚያስችል ሁኔታ (94.6%) የተከሰቱት በትግራይ ወራሪ ቡድን ነው። ቀሪ ጉዳቶች ደግሞ፤ በአነግ ሸኔ፤ በአካባቢው በሚኖሩ ትግሬዎች፤ ከትግራይ ተወላጅ ውጭ ያሉ የአካባቢው ነዋሪዎችና በአገው ሸንጎ የተፈጸሙ ናቸው (ሠንጠረዥ 27) ።

ሀ.1) ሙሉ በሙሉ የወደሙ የመኖሪያ ቤቶች

በወራሪው ሀይል 15,934 መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድመዋል። በአመዛኙ እነዚህ የወደሙ ቤቶች በቆርቆሮ የተሰሩ (82.1%) ነበሩ። ከወደሙት ዋና የመኖሪያ ቤቶች ውስጥ 1,458 በሳር፤ 1,366 በቆርቆሮና 171 በቡልኬት የተሰሩ ነበሩ ። ሙሉ በሙሉ ከተጎዱ ሰርቪስ መኖሪያ ቤቶች መካከል 11,712 በቆርቆሮ የተሰሩ ሲሆኑ፤ ቀሪዎቹ ማለትም፤ 745 በቡልኬትና 482 በሳር የተገነቡ ነበሩ (ምስል 18)።

ሀ) ኩታበር ወረዳ (ኩታበር)

ለ) ሐብሩ ወረዳ (ሐሮ)

ሐ) ዋድላ ወረዳ (ጋሸና)

መ) ላይ ጋይነት (ነፋስ መውጫ)

ምስል 18፡ በተወረሩ የተለያዩ ወረዳዎች የወደሙ መኖሪያ ቤቶች (ሀ፡ለ፤ሐ እና መ)

የውድመቱን ደረጃ በአማራ ክልላዊ መንግስት በወራሪው ሀይል ተይዘው በነበሩ አስተዳደራዊ ዞኖች ስናየው ሰሜን ወሎ (4471) ፣ ደቡብ ወሎ (4372) እና ሰሜን ሸዋ ዞኖች (4459) በአንጻራዊነት በጣም ከፍተኛ የሆነ ውድመት አስተናግደዋል። በደቡብ ወሎ ዞን ሙሉ በሙሉ ከወደሙ 4372 መኖሪያ ቤቶች ውስጥ አብዛኞቹ በቆርቆሮ የተሰሩ ናቸው። ከእዚህም መካከል 396 በቆርቆሮ የተሰሩ ዋና መኖሪያ ቤቶች ሲሆኑ፤ 3885 ደግሞ፤ ሰርቢስሶች ናቸው። በወረዳ ደረጃ የውድመት ትንታኔው እንደሚያሳየው አምባሰል (1697) ፣ ተሁለደሬ (743) እና ለጋምቦ (690) ከፍተኛውን የውድመት መጠን አስተናግደዋል። በሀይቅ ከተማም 512 ዋና መኖሪያ ወይም ሰርቢስ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድመዋል (ሠንጠረዥ 28)።

ሠንጠረዥ 27: በወረራው ወቅት የጉዳት አድራሾች ማንነት በዞንና በወረዳ ደረጃ

የዞን ስም	መኖሪያ አካባቢ	የትግራይ ወራሪ	ሸኔ	አብረዉ የሚኖሩ ትግሬዎች	ከትግራይ ተወላጅ ወጭ ያሉ የአካባቢ ነዋሪዎች	ማንነታቸዉ ያልታወቁ ጉዳት አድራሾች	ከተጠቀሱት ወጭ የሆኑ ሌሎች ጉዳት አድራሾች	አገው ሸንጎ	ድምር
ሰሜን ጎንደር	ገጠር	15,071		1	3	24	128		15,227
ሰሜን ወሎ	ከተማ	29,175	119	14	39	72	66		29,485
	ገጠር	29,456	166	156	251	456	1,443		31,928
	ድምር	58,631	285	170	290	528	1,509		61,413
ደቡብ ወሎ	ከተማ	15,191	29	9	19	15	14		15,277
	ገጠር	46,221	124	363	179	132	371		47,390
	ድምር	61,412	153	372	198	147	385		62,667
ሰሜን ሸዋ	ከተማ	12,454	2,246	3	36	114	50		14,903
	ገጠር	12,407	1,627	44	14	209	153		14,454
	ድምር	24,861	3,873	47	50	323	203		29,357
ዋግኸምራ	ከተማ	2,079			18	2		6	2,105
	ገጠር	6,576						45	6,621
	ድምር	8,655			18	2	51		8,726
አሮሞ ብሔ/ብ	ከተማ	5,101	1,218	10	8	103	10		6,450
	ገጠር	1,408	281	13	1	41	28		1,772
	ድምር	6,509	1,499	23	9	144	38		8,222
ደሴ ከተማ	ከተማ	9,753	28	8	26	16	36		9,867
ደቡብ ጎንደር	ከተማ	1,765	4		1	2	3		1,775
	ገጠር	2,017							2,017
	ድምር	3,782	4		1	2	3		3,792
ጠቅላላ ድምር	ከተማ	75,518	3,644	44	147	324	185	6	79,868
	ገጠር	113,155	2,198	577	448	862	2,168	45	119,453
	ድምር	188,673	5,842	621	595	1,186	2,353	51	199,321

ሠንጠረዥ 28: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች እና ደሴ ከ/አ/ከ/ከተሞች ሙሉ በሙሉ ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች

ዞን	ሙሉ በሙሉ ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት						
	ወረዳ ስም	ዋናው ቤት			ሰርቪስ		
		ሳር ቤት	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር ቤት	ቆርቆሮ ቤት	ብሎኬት
							ት
ደቡብ ወሎ ዞን	መቅደላ	9	1		2	26	
	ተንታ		5			134	
	ኩታበር		8	2		15	1
	አምባስል	21	7	1	9	1,659	
	ተሁሊደሬ	9	8	1		725	
	ወረባቡ	6	7	1		282	
	ቃሉ			4		3	
	አልብኮ		12	1		5	
	ደሴ ዙሪያ					2	
	ለጋንቦ		132			558	
	ከለላ		108			1	
	ወረኢሉ		1	1		5	
	ኮምቦልቻ		5				
	ለገሂዳ		1				1
	ሀይቅ ከተማ		41	7	1	454	9
	ወረኢሉ ከተማ		57	2		7	1
	ደላንታ		3	2		9	
	ድምር	45	396	22	12	3885	12
ደሴ	መናፈሻ	2	89			25	
ከተማ አስተዳደር	ቧንቧ ውሃ		7			1	1
	ሆጤ		3	1		2	
	አራዳ		1	1		1	
	ሰኞ ገበያ		1				
	ድምር	2	101	2	0	29	1

በሰሜን ወሎ ዞን 4471 ቤቶች ሙሉ በሙሉ እንደወደሙ አሀዛዊ ጥናቱ አረጋግጧል። ከወደሙት ዋና መኖሪያ ቤቶች መካከል 1009 በሳር፣ 194 በቆርቆሮና 23 በብሎኬት የተሰሩ ናቸው። ሁሉም ለማለት በሚያስችል ሁኔታ 3063 ሰርቪስ ቤቶች በቆርቆሮ የተሰሩ ሲሆኑ፤ 25 ደግሞ በብሎኬት የተሰሩ ናቸው። በሰሜን ወሎ ዞን ከተወረሩት ወረዳዎች መካከል ወይም ሰርቪስ መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድመዋል። መቼትና ዋድላ ወረዳዎች እንደየቅደም

ተከተላቸው 599 እና 308 ዋና ወይም ሰርቪስ መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድሞባቸዋል (ሠንጠረዥ 29)።

ሠንጠረዥ 29: በሰሜን ወሎ ዞን ሙሉ በሙሉ ወድመት የደረሰባቸው ቤቶች በዞንና በወረዳ ደረጃ

ሙሉ በሙሉ ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት							
ወረዳ ስም	ዋናው ቤት			ሰርቪስ			ድምር
	ሳር ቤት	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	
ቡግና		1					1
ቆቦ ወረዳ	52	6	2	1	70	9	140
ግዳን					14		14
መቄት	20	54		8	517		599
ዋድላ	21	52	5		225	5	308
መርሳ		26	1		5	1	33
ጉባላፍቶ	1	3	1	1	28	1	35
ሀርቡ	878	30	1	131	2,059		3099
ወልድያ	1	11	8		2	6	28
ላስታ			2		2	1	5
ዳውንት	1				11		12
ጋዞ	1		1		6		8
አንጎት	31	1	1	16	114		163
ቆቦ ከተማ		6			1	1	8
ላሊበላ	3	4	1		9	1	18
ድምር	1009	194	23	157	3063	25	4471

በሰሜን ሸዋ ዞን 4459 መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ እንደወደሙ ጥናቱ ያሳየ ሲሆን፤ ከዚህም ውስጥ 203 ከሳር፣ 420 ከቆርቆሮና 117 ከብሎኬት የተሰሩ ዋና መኖሪያ ቤቶች ናቸው። የሰርቪስ ቤቶችን ውድመት በሚመለከት 2895 በቆርቆሮ የተሰሩ መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ በሚባል ደረጃ ወድመዋል። በወረራው ከተያዙ ወረዳዎች መካከልም በንጽጽር ኤፍራታና ግድም (1354)፣ አጣየ (954)፣ ሸዋሮቢት (865) እና ጣርማ በር (767) ከፍተኛ የመኖሪያ ቤቶች ውድመት አስተናግደዋል (ሠንጠረዥ 30)።

በአጠቃላይ ሰባት መቶ አምስት አራት የመኖሪያ ቤቶች በኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር ሙሉ በሙሉ መውደማቸውን ጥናቱ ያረጋገጠ ሲሆን፤ ይህ ውድመትም ዋናና የሰርቪስ መኖሪያ ቤቶችን ያካትታል። እንደሌሎች ዞኖች በኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር በአብዛኛው የወደሙ የዋና (153) እና የሰርቪስ (365) መኖሪያ ቤቶች በቆርቆሮ የተሰሩ ናቸው። ጥናቱ ካሳየው ውድመት ውስጥም ከሲሶ በላይ የሚሆነው የመኖሪያ ቤቶች ውድመት ጅሌና ጥሙጋ ወረዳ የተከሰተ ሲሆን፤ ዳዋ ጨፋ ወረዳ (152) እና ከሚሴ ከተማ (138) ብዛት ያላቸው መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድመዋል (ሠንጠረዥ 30)።

ሠንጠረዥ 30: በሰ/ሸዋና ኦሮሞ ብ/ ዞኖች ሙሉ በሙሉ ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ሙሉ በሙሉ ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት							
		ዋና ቤት			ሰርቪስ			ድምር
	ወረዳ ስም	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	
	መንዝ ጌራ	1	3	1	1	20	3	29
	አንጻኪያ		2	1	1	41	1	46
	አኤፍራታና ግድም	117	17	67	98	791	264	1354
	መንዝ ማማ	6				63		69
	ጣርማ በር	32	156	6	10	470	93	767
	ውጃና ወደራ		4		6	287		297
	ቀወት	1			1	38	1	41
	መንዝ ቀያ		4		8	6		18
	ሸዋርቤት	16	25	18	2	769	35	865
	አጣየ	30	201	20	46	407	250	954
	መሃል ሜዳ		8	4		3	4	19
	ድምር	203	420	117	173	2895	651	4459
ኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር	ድዋ ጨፋ	5	62		2	83		152
	ባቲ ዙሪያ	4			5	12	1	22
	ጅሊ ጥሙጋ	57	25	2	10	182	1	277
	አርጡማ ፋርሲ		58		8	18		84
	ደዋ ሀርዋ					5		5
	ከሚሴ			2	84	52		138
	ባቲ ከተማ	1	8		1	13	53	76
	ድምር	67	153	4	110	365	55	754

በወረራው ወቅት ዋግኸምራ ብሄረሰብ አስተዳደር 763 መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ውድመዋል። ከወደሙት ቤቶች መካከልም 659 በቆርቆሮ የተሰሩ ሰርቪስ የመኖሪያ ቤቶች ሲሆኑ፤ 84 ደግሞ፤ በተመሳሳይ ግብአት የተሰሩ ዋና መኖሪያ ቤቶች ናቸው። በዞኑ ከታዩት ጠቅላላ የመኖሪያ ቤቶች ውድመት ውስጥ ከሰስት-አራተኛ (623) በላይ የሚሆኑት ቤቶች ሙሉ በሙሉ የወደሙት በደሀና ወረዳ ነው።

ወራሪ ሀይሉ በሰሜን ጎንደር ዞን በአጠቃላይ 958 የመኖሪያ ቤቶችን ሙሉ በሙሉ እንደወደሙ ጥናቱ አሳይቷል። በዞኑ ከታዩት ሙሉ በሙሉ የወደሙ መኖሪያ ቤቶች ውስጥ 832 የሰርቪስና 119 የዋና መኖሪያ ቤቶች እንደሆኑ ጥናቱ አረጋግጧል። የውድመቱ መጠንም በወረዳ ደረጃ ሲታይ 444 መኖሪያ ቤቶች የወደሙት በአዲ አርቃይ ወረዳ፣ 339 መኖሪያ ቤቶች ደግሞ፤ ደባርቅ ከተማ አስተዳደር እንደሆነ የጥናቱ ውጤት ያሳያል። በዳባት ወረዳም

155 ዋና ወይም ሰርቪስ መኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድመዋል። በደቡብ ጎንደር ዞን ደግሞ ሃያ ሁለት የመኖሪያ ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድመዋል። ከዚህም ውስጥ 16 በቆርቆሮ የተሰሩ ዋና የመኖሪያ ቤቶች ሲሆኑ፤ ስድስት ደግሞ፤ ከቆርቆሮ የተሰሩ ሰርቪስ ቤቶች ናቸው። በደሴ ከተማ አስተዳደር 135 ቤቶች ሙሉ በሙሉ ወድመዋል ወይም ተዘርፈዋል። በከተማ አስተዳደሩ የታየው አብዛኛው ውድመትም በመናፈሻ ክፍለ ከተማ እንደሆነ የጥናት ውጤቱ አረጋግጧል። በዚህ ክፍለ ከተማም 116 የሰርቪስ ወይም ዋና መኖሪያ ቤቶች ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል፤ ከዚህም ውስጥ 114ቱ ከቆርቆሮ የተሰሩ ናቸው (ሰንጠረዥ 31)።

ሠንጠረዥ 31: በዋግኸምራ ብ/፤ደቡብና ሰሜን ጎንደር ዞኖች ሙሉ በሙሉ ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ሙሉ በሙሉ ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት							
ዋግኸምራ ብ/አ/		ዋናው ቤት			ሰርቪስ			
	ወረዳ ስም	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ድምር
	ዝቋላ	1	14			8		23
	ሰቆጣ ከተማ		39		1	3		43
	ዳህና		24			599		623
	ጋዝጊብላ		1					1
	ሰሃላ	17				1		18
	ሰቆጣ ዙሪያ		6			48	1	55
ድምር	18	84	0	1	659	1	763	
ሰሜን ጎንደር	አዲአርቃይ	66		3	4	371		444
	ደባርቅ	41	1		15	282		339
	ዳባት	5			8	142		155
	ጠለምት	2	1		2	15		20
	ድምር	114	2	3	29	810	0	958
ደቡብ ጎንደር	ፋርጣ		6			2		8
	ላይ ጋይንት		2					2
	ጉና በጌምድር		1					1
	ነፋስ መውጫ		7			4		11
	ድምር		16	0	0	6	0	22

ሀ) በከፊል የወደሙ የመኖሪያ ቤቶች

የትግራይ ወራሪ ሀይል በወረራቸው ስምት ዞኖች 36631 ዋናና ሰርቪስ የመኖሪያ ቤቶች እንደወደሙ ጥናቱ ያሳያል። አንድ አምስተኛ የሚሆኑት አጠቃላይ የወደሙ መኖሪያ ቤቶች በቡልኬት የተሰሩ ቤቶች ናቸው። በከፊል ከወደሙ ዋና የመኖሪያ ቤቶች መካከል አብዛኛው ማለትም 24019 ቤቶች ከቆርቆሮ የተሰሩ እንዲሁም 1895 በቡልኬት የተገነቡ እንደሆኑ የጥናቱ ውጤት አረጋግጧል። በከፊል ከወደሙት የሰርቪስ ቤቶች ውስጥ 5382 ከቆርቆሮ 835 ደግሞ ከቡልኬት የተሰሩ ናቸው። አብዛኛው በከፊል የወደሙ ቤቶች በሰሜንና (8981) ደቡብ (9208) ወሎ እንዲሁም በሰሜን ሸዋ (10029) ዞኖች የሚገኙ እንደሚገኙ የጥናቱ ውጤት ያሳያል (ሠንጠረዥ 32)። በደቡብ ወሎ ዞን 9208 ዋና እና ሰርቪስ የመኖሪያ ቤቶች ከፊል ጉዳት አንደደረሰባቸው ጥናቱ ያሳያል። ከፊል ውድመት ከደረሰባቸው ዋና

መኖሪያ ቤቶች ውስጥ 6615 በቆርቆሮ፣ 387 በቡልኬትና 253 በሳር የተሰሩ ናቸው። በዚህ ዞን ከፊል ውድመት ከደረሰባቸው ሰርቪስ የመኖሪያ ቤቶች መካከል 1419 በቆርቆሮ 125 ደግሞ በቡልኬት የተሰሩ ናቸው። በደቡብ ወሎ ዞን ከተወረሩ ዞኖች ውስጥ ሀይቅ ከተማ፣ ለጋንቦና ኩታበር ወረዳዎች በንጽጽር ከፍተኛ ውድመት ደርሶባቸዋል። በሊጋምቦ ወረዳ 1530 የመኖሪያ ቤቶች በከፊል የወደሙ ሲሆን፤ ሀይቅ ከተማና ኩታበር ወረዳ እንደየቅደም ተከተላቸው 1401 እና 1226 ቤቶች በከፊል ተገድተዋል። በአልብኮ ወረዳም 993 የመኖሪያ ቤቶች በከፊል ወድመዋል ወይም ተዘርፈዋል (ሠንጠረዥ 32)። በአጠቃላይ በሰሜን ሸዋ ዞን 10029 የሰርቪስና ዋና መኖሪያ ቤቶች በከፊል ወድመዋል። ውድመት ከደረሰባቸው ዋና የመኖሪያ ቤቶች ውስጥ 4890 በቆርቆሮ የተሰሩ ሲሆኑ፤ 614 ደግሞ በቡልኬት የተገነቡ ናቸው። በተጨማሪም 1657 በቆርቆሮ 283 ደግሞ በቡልኬት የተገነቡ ሰርቪስ የመኖሪያ ቤቶች በከፊል እንደወደሙ ጥናቱ አረጋግጧል። በአጣየ ከተማ 4032 የመኖሪያ ቤቶች የወደሙ ወይም የተዘረፉ ሲሆን፤ ይህም ውድመት በአንጻራዊነት በዞኑ የተከሰተውን ጉዳት ግማሹን ያክል እንደሚወክል ጥናቱ አረጋግጧል። በተመሳሳይ በጣርማ በር ወረዳ 2272 መኖሪያ ቤቶች ወድመዋል። በተጨማሪም ኤፍራታና ግድም (1719) እና ሸዋሮቢት (1518) ከፍተኛ ውድመት ከታየባቸው የሰሜን ሸዋ ዞን ወረዳዎች ውስጥ ይገኙበታል (ሠንጠረዥ 32)።

ሠንጠረዥ 32: በ/ወሎና ሰ/ሸዋ ዞኖች በከፊል ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች በወረዳ ደረጃ

የገን	በከፊል ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት							
		ዋናው ቤት			ሰርቪስ			
	ወረዳ ስም	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ድምር
	መቅደላ	1	7	1		1		10
	ተንታ	2	251	17	6	42	15	333
	ኩታበር	108	996	36	14	63	9	1226
	አምባስል	1	278	3		31	3	316
	ተሁሊደሬ	1	158			52		211
	ወረባቡ	22	609	1		34	2	668
	ቃሉ	4	22	6		2		34
	አልብኮ	37	625	26		286	19	993
	ደሴ ዙሪያ	1	152	6	14	26	4	203
	ለጋንቦ	19	1,276	13	7	206	9	1530
	ከለላ	3	158		183	256	1	601
	ጅማ	1	42	14		19	3	79
	ወረኢሉ	2	21	3	181	31		238
	ኮምፖሊቻ	11	261	49		41	21	383
	ለገሂዳ	2	15	2	1			20

ሰሜን ሸዋ	ሀይቅ ከተማ	4	1,094	102		174	27	1401
	ወረኢሉ ከተማ	16	452	9		61	7	545
	ደላንታ	18	198	99	3	94	5	417
	ድምር	253	6615	387	409	1419	125	9208
	መንዝ ጌራ	2	5					7
	አንፃኪያ		2	2		1	1	6
	ኤፍራታና ግድም	978	712	19		10		1719
	መንዝ ማማ	2	2					4
	ጣርማ በር	103	1,571	67	3	472	56	2272
	ውጃና ወደራ		37					37
	ቀወት	4	5	1				10
	መንዝ ቀያ	6	147	4		131	2	290
	ሸዋርቤት	5	783	146		447	137	1518
	አጣየ	1,477	1,584	349		559	63	4032
	መሃል ሜዳ	5	42	26		37	24	134
	ድምር	2582	4890	614	3	1657	283	10029

ሰሜን ወሎ ዞን በትግራይ ወራሪ ሀይል ምክንያት በጣም የከፋ የመኖሪያ ቤቶች ውድመት ካስተናገዱ ዞኖች አንዱ ነው። በዚህም ዞን 8981 የመኖሪያ ቤቶች በከፊል ውድመት ደርሶባቸዋል። በንጽጽር በቆርቆሮ የተሰሩ ቤቶች ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ጥናቱ ከማሳየቱ ባሻገር ብዛት ያላቸው ከቡሉኬት የተሰሩ ዋና (431) እና ሰርቪስ (199) መኖሪያ ቤቶችም በከፊል ወድመዋል። ሰሜን ወሎ ዞን ስር ከሚገኙት ወረዳዎች ውስጥ በአንጻራዊነት መቄት (2538)፣ ዋድላ (1850)፣ ቆቦ ወረዳ (1288) እና መርሳ (1160) ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው መኖሪያ ቤቶች በከፊል ወድመዋል (ሠንጠረዥ 33)።

በኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደርም 971 ዋናና ሰርቪስ መኖሪያ ቤቶች ከፊል ውድመት ደርሶባቸዋል። በከፊል ከወደሙ ዋና መኖሪያ ቤቶች ውስጥ 600 በቆርቆሮ 82 ደግሞ በቡልኬት የተሰሩ ናቸው። በጅሌ ጥሙጋ ወረዳና ባቲ ከተማ እንደየቅደም ተከተላቸው 418 እና 294 ዋናና ሰርቪስ መኖሪያ ቤቶች በከፊል ጉዳት ደርሶባቸዋል። በአጠቃላይ በዋግኸምራ ብሄረሰብ አስተዳደር 461 መኖሪያ ቤቶች በከፊል እንደወደሙ ይህ ጥናት አረጋግጧል። በዚህ ዞን የታየው ከፊል የመኖሪያ ቤቶች ውድመት አብዛኛው (342) የተከሰተው በዝቋላ ወረዳ ነው (ሠንጠረዥ 33)።

ሰሜንና ደቡብ ጎንደር ዞኖች ወራሪው ኃይል ግብቶባቸው በነበሩ ወረዳዎች ብዙ ቤቶች መውደማቸው ይታወቃል። ከወደሙባቸው ወረዳዎች መካከልም ሰሜን ጎንደር አራት ወረዳዎች፣ ደቡብ ጎንደር አራት ወረዳዎችና ደሴ አምስት ክፍለከተሞች ላይ ብዙ ቁጥር ያላቸው ቤቶች በከፍተኛ ደረጃ ጉዳት ደርሶባቸዋል (ሠንጠረዥ 34) ።

ደሴ ከተማ አስተዳደር 4637 መኖሪያ ቤቶች ከፊል ውድመት ደርሶባቸዋል። በከተማ አስተዳደሩ ስር በሚገኙ ክፍለ ከተሞች ውስጥ በንጽጽር አስከፊ ውድመት የተከሰተው በመናፈሻ ክፍለ ከተማ እንደሆነ ይህ ጥናት ያሳያል። በዚህም ክፍለ ከተማ 3361 ዋና ወይም ሰርቪስ መኖሪያ ቤቶች በከፊል ወድመዋል። በሰሜን ጎንደር 1708 መኖሪያ ቤቶች ደቡብ ጎንደር ደግሞ 636 ቤቶች በከፊል ጉዳት ደርሶባቸዋል (ሠንጠረዥ 34)። ሠንጠረዥ 33፡ በሰሜን ወሎ፣ዋግሽምራና ኦሮሞ ብሔረሰብ ዞኖች በከፊል ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች በወረዳ ደረጃ

ዞን	በከፊል ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት							ድምር	
		ዋናው ቤት			ሰርቪስ				
	ወረዳ ስም	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	አሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት		
ሰሜን ወሎ ዞን	ቡግና	2	56	20		5	18	101	
	ቆቦ ወረዳ	325	597	48	36	229	53	1288	
	ግዳን	96	48	1	1	5	1	152	
	መቄት	10	2,054	18	1	443	12	2538	
	ዋድላ	18	1,532	32	6	238	24	1850	
	መርሳ	8	983	67		88	14	1160	
	ጎባላፍቱ	5	358	49		54	16	482	
	ሀርቡ	32	309	90	3	63	12	509	
	ወልደያ	21	120	48		56	19	264	
	ላስታ	3	7	2		3	4	19	
	ዳውንት	1	18			4	1	24	
	ጋዞ	3	77	9		13	5	107	
	አንጎት	32	249	6	3	45	2	337	
	ቆቦ ከተማ		50	35		4	13	102	
	ላሊበላ	2	27	6		8	5	48	
	ድምር	558	6485	431	50	1258	199	8981	
	ኦሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር	ድዋ ጨፋ		52					52
		ጅሊ ጥምጋ	144	209	13		48	4	418
አርጡማፋርሲ			57	1		4		62	
ደዋ ሀርዋ		1						1	
ከሚሴ		47	29	61		5	2	144	
ባቲ ከተማ		3	253	7		29	2	294	
ድምር		195	600	82	0	86	8	971	
ዋግህምራ ብሔረሰብ አስተዳደር	ዝቋላ	22	175	61		64	20	342	
	ዳህና		52			17		69	
	ጋዝጊብላ	2	4	1		2		9	
	ሰቆጣ ዙሪያ		30	3		8		41	
	ድምር	24	261	65	0	91	20	461	

ሠንጠረዥ 34፡ በሰሜንና ደ/ጎንደር ዞኖችና ደሴ/ከ/አ/ በከፊል ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች በወረዳ ደረጃ

ዞን		በከፊል ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት						
	ወረዳ ስም	ዋናው ቤት			ሰርቪስ			
		ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ድምር
ሰሜን ጎንደር	አዲ አርቃይ	13	301	2	87	61		464
	ደባርቅ	40	773		69	114		996
	ዳባት	4	121		74	28		227
	ጠለምት	1	7		12	1		21
	ድምር	58	1202	2	242	204	0	1708
ደቡብ ጎንደር	ፋርጣ	1	102	1		13	1	118
	ላይ ጋይንት		178			8		186
	ጉና በጌምድር		23	12		3	3	41
	ነፋስ መውጫ	3	177	7		101	3	291
	ድምር	4	480	20	0	125	7	636
ደሴ ከተማ	መናፈሻ	18	2,686	182		360	115	3361
	ቧንቧ ውሃ	5	593	75		143	58	874
	ሆጼ	3	66	24		23	15	131
	አራዳ	23	32	7		13	3	78
	ሰኞ ገበያ	73	109	6		3	2	193
	ድምር	122	3486	294	0	542	193	4637
ጠቅላላ	ድምር	3796	24019	1895	704	5382	835	36631

ለ) ሙሉ በሙሉ የመኖሪያ ቤቶች ውድመት መጠን (በገንዘብ)

በስምንቱ የተወረሩ ዞኖች ሙሉ በሙሉ የወደሙ ቤቶች የጉዳት መጠን 1,774,433,049 ብር እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል። እጅግ ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው አካባቢዎች የደቡብ ወሎ (594,805,256 ብር) እና ሰሜን ወሎ (416,438,978 ብር) ዞኖች እንዲሁም ሰሜን ሸዋ (574,262,015 ብር) ዞን ሲሆኑ፤ የውድመቱ ደረጃም ለእያንዳንዳቸው ግማሽ ቢሊዮን አካባቢ ነው።

በደቡብ ወሎ ዞን ካሉት ወረዳዎች ውስጥ ሀይቅ ከተማ (105,323,960)፤ ተሁለደሬ (165,954,884) እና አምባሰል (210,046,343) ወረዳዎች ከፍተኛ የመኖሪያ ቤት ውድመት እንደነበረ የጥናቱ ውጤት አረጋግጧል። በደቡብ ወሎ ዞን የታየው ሙሉ በሙሉ የመኖሪያ ቤት ውድመት ግማሽ አካባቢ የሚሆነው በሀርቡ ወረዳ የደረሰ ሲሆን፤ ይህም ጉዳት በገንዘብ ሲተመን 207,379,151 ብር እንደሆነ ጥናቱ ያመለክታል። በደቡብ ጎንደር ዞንም 3535000

ብር የሚገመት የመኖሪያ ቤቶች ውድመት እንደደረሰ የዚህ ጥናት ውጤት አረጋግጧል (ሠንጠረዥ 35)።

በሰሜን ሸዋ ዞን ሙሉ በሙሉ የወደሙ መኖሪያ ቤቶች ከግማሽ ቢሊዮን ብር በላይ እንደሆነ ጥናቱ አሳይቷል። በዞኑ ስር ካሉ ወረዳዎች ውስጥ አብላጫው የመኖሪያ ቤት ውድመት መጠን የታየው ኤፍራታና ግድም (172780595) እና አጣየ (210506517) ነው። በአሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር ሙሉ በሙሉ የወደሙ የመኖሪያ ቤቶች የጉዳት መጠን 99,924,415 ብር ሲሆን፤ አብዛኛው ውድመትም የተከሰተው በጅሌና ጥሙጋ (35735145 ብር) እና በከሚሴ (28918355 ብር) ወረዳዎች ነው። በደሴ ከተማ አስተዳደር የውድመት ግምቱ 45,315,250 ብር ሲሆን፤ ሰሜን ጎንደር ዞን ደግሞ 20,113,827 ብር እንደሆነ የዚህ ጥናት ውጤት ያሳያል (ሠንጠረዥ 36)።

ሠንጠረዥ 35: በደ/ወሎ፣ ሰ/ወሎ እና ደ/ጎንደር ዞኖች ሙሉ በሙሉ ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች የዋጋ ግምት በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ሙሉ በሙሉ ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት							
	ወረዳ ስም	ዋናው ቤት			ሰርቪስ			ድምር
	ወረዳ ስም	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ድምር
	መቅደላ	293920	103400		39930	1414052		1,851,302
	ተንታ		728400			5722109		6450509
	ኩታብር		3105000	2356160		2190273	750000	8,401,433
	አምባስል	1888546	1046150	26400	625174	206460073		210,046,343
	ተሁለደሬ	1157420	1681790	925650		162190024		165,954,884
	ወረባቡ	199536	1150000	33624		5230842		6614002
	ቃሉ			66660		163350		230010
	አልብኮ		3600000	2400000		2400000		8,400,000
	ደሴ ዙሪያ					11550		11550
	ለጋንቦ		10078797			36486962		46565759
	ከለላ		5313560			55000		5368560
	ወረኢሉ		700000	2772		33726		736498
	ኮምቦልቻ		2000000					2000000
	ለገሂዳ		350000				750000	1100000
	ሐይቅ ከተማ		12947000	20680000	36905	65634325	6025730	105,323,960
	ወረኢሉ ከተማ		15380000	3020000		3050000	1500000	22,950,000
	ደላንታ		1300000	1177860		322586		2,800,446
	ድምር	3539422	59484097	30689126	702009	491364872	9025730	594,805,256

ሰሜን ወሎ ዞን	ቡግና		120000					120000
	ቆቦ ወረዳ	2309528	519450	101200	22000	4463420	456500	7872098
	ግዳን					2054635		2054635
	መቄት	516054	9415165		192885	63332760		73456864
	ዋድላ	763269	10401321	8019800		17892625	4170000	41247015
	መርሳ		8950000	1500000		2900000	1500000	14850000
	ጎባላፍቱ	33000	500000	2350000	55000	1231470	750000	4919470
	ሀርቡ	64702671	5341973	33000	7723381	1.3E+08		207,379,151
	ወልደያ	55000	2213000	20400000		1000000	4150000	27818000
	ላስታ			6350000		800000	650000	7800000
	ዳውንት	38830				565738		604568
	ጋዞ	41360		44000		179300		264660
	አንጎት	1911915	120000	38500	944858	9382244		12397517
	ቆቦ ከተማ		1100000			375000	650000	2125000
	ላሊበላ	380000	750000	7000000		4700000	700000	13530000
	ድምር	70751627	39430909	45836500	8938124	2.38E+08	13,026,500	416,438,978
ደቡብ ጎንደር	ፋርጣ		1550000			775000		2325000
	ላይ ጋይንት		375000					375000
	ጉና በጌምድር		175000					175000
	ነፋስ መውጫ		2245000			1290000		3535000
	ድምር		6,345,000			2,065,000		6,420,000

ሠንጠረዥ 36: በ/ሸዋ፣ ሰ/ጎንደር፣ ኦሮሞና ዋግኸምራ ብ/ ዞኖችና ደሴ ከተማ ሙሉ በሙሉ ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች የዋጋ ግምት በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ ስም	ሙሉ በሙሉ ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት					
		ዋናው ቤት			ሰርቪስ		
		ሳር ቤት	ቆርቆሮ ቤት	ብሎኬት ቪላ	ሳር ቤት	ቆርቆሮ ቤት	ብሎኬት ቪላ
ሰሜን ሸዋ	መንዝ ጌራ	14575	373604	66000	372790	1397842	74800
	አንፃኪያ		1050000	2000000	27830	1789810	50600
	ኤፍራጵታና ግድም	13149977	2009152	1764224	7660802	139034683	9161757
	መንዝ ማማ	206800				4336640	
	ጣርማ በር	3210720	19741294	2899620	644100	17315837	2020590
	ወጃና ወደራ		211200		260480	17167808	
	ቀውት	55000			36300	7388777	4411000
	መንዝ ቀያ		531610		348700	1441000	
	ሸዋርቢት	1156925	6389500	29346800	46200	37634721	9845430
	አጣየ	1569219	96264658	29395294	2262843	65912809	15101694
	መሃል ሜዳ		2210000	9700000		950000	4250000
	ድምር	19363216	128781018	75171938	11660045	294369927	44915871

ዞን	ወረዳ ስም	ሙሉ በሙሉ ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት					
		ዋናው ቤት			ሰርቪስ		
		ሳር ቤት	ቆርቆሮ ቤት	ብሎኬት ሺላ	ሳር ቤት	ቆርቆሮ ቤት	ብሎኬት ሺላ
አረብ ብሄረሰብ አስተዳደር	ዳዋ ጨፋ	237490	4638325		169455	4607876	
	ባቲ ዙሪያ	247060			289652	713988	361900
	ጅሌ ጥምጋ	3537960	3901415	5058080	677072	15731728	12100
	አርጡማ ፋርሲ		6912964		64130	1301080	
	ደዋ ሀርዋ					450450	
	ከሚሴ			2500000	28221444	5013701	
	ባቲ ከተማ	80000	1606050		30580	1370100	12189815
	ድምር	4102510	17058754	7558080	29452333	29188923	12563815
ሞህመድ ብሄረሰብ አስተዳደር	ዝቋላ	70000	2570000			2980000	
	ሰቆጣ ከተማ		661925		11715	55770	
	ደሀና		335060			9270686	
	ጋዝጊብላ		27500				
	ሰሃላ	258445				16500	
	ሰቆጣ ዙሪያ		100012			792935	12760
	ድምር	328445	3694497		11715	13115891	12760
							17,163,308
ሰሜን ጎንደር	አዲ አርቃይ	1084985		69960	84832	7402619	
	ደባርቅ	793298	11550		292721	7553627	
	ዳባት	79145			119900	2342010	
	ጠለምት	24860	12650		36190	205480	
	ድምር	1982288	24200	69960	533643	17503736	
ደሴ ከተማ አስተዳደር	መናፊሻ	360000	23595250			9690000	
	ቧንቧ ውሃ		1310000			650000	650000
	ሆጢ		635000	2350000		400000	
	አራዳ		200000	5000000		200000	
	ሰኞ ገበያ		275000				
	ድምር	360000	26015250	7350000	0	10940000	650000
	ጠቅላላ ድምር	100427508	278833725	166675604	51297869	1097003667	80194676
							1,774,433,049

ሐ) በከፊል የወደሙ የመኖሪያ ቤቶች የውድመት መጠን (በገንዘብ)

በተጨማሪም በስምንቱም ዞኖች በከፊል የወደሙ መኖሪያ ቤቶች የውድመት መጠን 1,473,544,677 ብር እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል። በተመሳሳይ የደቡብ ወሎ (418,013,354) እና ሰሜን ሸዋ (450,736,225) ዞኖች እያንዳንዳቸው በከፊል የወደሙ መኖሪያ ቤቶች በገንዘብ ሲተመን ግማሽ ቢሊየን ብር ገደማ እንደሆነ የዚህ ጥናት ውጤት አረጋግጧል። በሰሜን ወሎ ዞን ደግሞ፤ 378,974,791 ብር የሚገመት ከፊል የመኖሪያ ቤቶች ውድመት ታይቷል (ሠንጠረዥ 37)።

ሠንጠረዥ 37: በደቡብ ሰሜን ወሎ ዞኖች በከፊል ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች የዋጋ ግምት በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ ስም	በከፊል ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት						ድምር
		ዋናው ቤት			ሰርቪስ			
		ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	
ሰሜን	መቅደላ	83600	458150	41800		103400		686950
	ተንታ	40700	8262511	249500	185790	937805	183500	9859806
	ኩታብር	2858378	27492375	833891	159717	2408064	164500	33916925
	አምባሰል	220000	16497764	4400000		4990130	1841800	27949694
	ተሁሊደፊ	263450	21758957			12700160		34722567
	ወረባቡ	554935	26720664	100000		1266477	144019	28786095
	ቃሉ	81180	487707	149270		82500		800657
	አልብኮ	537220	13697570	404900		7515970	336900	22492560
	ደሴ ዙሪያ	5000	2336688	205000	133870	244664	88200	3013422
	ሊጋብ	880900	71754172	318320	449460	16858070	336500	90597422
	ከሰላ	136419	20920765		19351016	34283010	92969	74784179
	ጅማ	15000	1525740	248500		203500	67000	2059740
	ወረኢሉ	13000	331330	111696	2964440	445022		3865488
	ኮምቦልቻ	154000	4390100	2918000		506500	363000	8331600
	ሰገረዳ	226600	709500	88000	22000			1046100
	ሐይቅ	59000	32805695	4359530		6084650	850200	44159075
	ወረኢሉ ከ.	226250	17059780	1130000		2763820	302000	21481850
	ደላንታ	291000	4546550	1607254	15708	2921902	76810	9459224
	ድምር	6646632	271756018	17165661	23282001	94315644	4847398	418,013,354
ሰሜን ወሎ	ቡግና	17000	616760	183200		75000	213200	1105160
	ቆቦ ወረዳ	16852166	24079066	3228460	1536610	13526335	2429985	61652622
	ግዳን	5900840	4989965	30800	83600	148500	110000	11263705
	መቄት	745750	98886822	1890080	27500	24305900	345000	126201052
	ዋድላ	506167	51293193	3314135	185570	12375085	2253090	69927240
	መርሳ	96700	27647230	11461700		3103250	2355900	44664780
	ጎባላፍቱ	296325	9612735	4762500		1101050	424000	16196610
	ሀርቡ	820645	14883937	3078365	58740	2953480	1543650	23338817
	ወልደያ	263000	1831000	2773500		815000	276700	5959200
	ላሲታ	27000	79000	53000		27500	43500	230000
	ዳውንት	7000	443569			167755	9500	627824
	ጋዞ	152900	4616985	145600		167000	55500	5137985
	አንጎት	1073750	6885266	289800	272325	786155	21500	9328796
	ቆቦ ከተማ		685000	1255500		32500	176500	2149500
	ላሊበላ	29000	520000	297500		114000	231000	1191500
	ድምር	26,788,243	247,070,528	32,764,140	2,164,345	59,698,510	10,489,025	378,974,791

ሰሜን ሸዋ ዞንም ከፍተኛ የሆነ ከፊል የመኖሪያ ቤቶች ውድመት የታየበት ሲሆን፤ የውድመቱ መጠንም በገንዘብ ሲሰላ 450,736,225 ብር እንደሆነ የጥናቱ ውጤት ያመለክታል። በዞኑ ከሚገኙት ወረዳዎች ውስጥ ሸዋሮቢት ከተማ ከፍተኛ ውድመት የደረሰበት ሲሆን፤ የጉዳቱ መጠንም በገንዘብ ሲሰላ 241972495 ብር ነው። የአሮሞ ብሄረሰብ አስተተዳደር

(99924415 ብር) እና የደሴ ከተማ አስተዳደር (98,133,898 ብር) ከፍተኛ ክፍል የመኖሪያ ቤት ውድመት እንደነበረ የጥናቱ ውጤት አረጋግጧል (ሠንጠረዥ 38)።

ሠንጠረዥ 38: በሰ/ሸዋ፣ ደቡብና ሰ/ጎንደር፣አሮሞና ዋግሽምራ ብ/ ዞኖችና ደሴ ከተማ በክፍል ውድመት የደረሰባቸው ቤቶች የዋጋ ግምት በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	በክፍል ጉዳት የደረሰባቸው ቤቶች በግንባታ ዓይነት						
	ወረዳ ስም	ሳር	ቆርቆሮ	ብሎኬት	ሳር ቤት	ቆርቆሮ	ብሎኬት
ሰማን ሸዋ	መንዝ ጌራ	218900	344806				563706
	አንጻኪያ		410000	70000		10000	540000
	ኤፍራታና ግድም	72919523	42360693	4427041		118000	119825257
	መንዝ ማማ	131560	250250				381810
	ጣርማ በር	3308320	36340424	2273750	20500	9482431	52864675
	ውጃና ወደራ		2620010				2620010
	ቀውት	240460	682220	44880			967560
	መንዝ ቀያ	231660	1855631	344000		1738300	135000
	ሸዋሮቤት	67000	13631351	2658500		6430920	2073950
	አጣየ	127913441	69974790	18209844		22354070	3520350
	መሃል ሜዳ	115000	805500	307950		336500	269450
አሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር	ድምር	205145864	169275675	28335965	20500	40470221	7488000
	ድዋ ጨፋ		1985478				1985478
	ባቲ ዙሪያ	6359918	8563700	636200		1809500	80000
	ጅሊ ጥሙጋ		1248790	150000		73500	
	አርጡማ ፉርሲ	316250					316250
	ደዋ ሀርዋ	9372145	709000	970900		887000	100000
	ኮሚሲ	605900	31329960	703000		423200	250000
	ባቲ ከተማ	16654213	41851450	2460100		3193200	430000
ዋግ ብሄረሰብ አስተዳደር	ድምር	4102510	17058754	7558080	29452333	29188923	12563815
	ዝቋላ	309000	2676860	1898000		736600	389500
	ዳህና		744195			249700	
	ጋዝጊብላ	24500	69300	60000		16000	
	ሰቆጣ ዙሪያ		435105	35750		145530	
ሰማን ጎንደር	ድምር	333500	3925460	1993750		1147830	389500
ደቡብ ጎንደር	አዲ አርቃይ	171050	7196701	44110	2554097	1193920	
	ደባርቅ	1017302	20338133		1509827	2473537	
	ዳባት	156541	2402902		3535708	732303	
	ጠለምት	11715	109560		205370	11660	
	ድምር	1356608	30047296	44110	7805002	4411420	
ደቡብ ጎንደር	ፋርጣ	6500	1327200	6600		240980	6600
	ላይ ጋይንት		2320300			67000	
	ጉና በጌምድር		286000	136000		23500	31000
	ነፋስ መውጫ	22000	3902580	1281000		1734210	251500
	ድምር	28500	7836080	1423600		2065690	289100

ደሴ ኩተማ አስተዳደር	መኖሪሻ	344900	51341958	4761860		9160400	2057500	67666618
	ቧንቧ ውሃ	51400	13733420	6271100		3939910	645000	24640830
	ሆጤ	20600	1271400	509000		243000	328500	2372500
	አራዳ	275600	309000	70000		170500	75500	900600
	ሰኞ ገበያ	529350	1730000	145000		32000	117000	2553350
	ድምር	1221850	68385778	11756960		13545810	3223500	98,133,898
ጠቅላላ ድምር		258175410	840148285	95944286	33271848	2.19E+08	27156523	1,473,544,677

የጥናቱ ውጤቶች ካሳዩት ከፍተኛ ውድመቶች በተመሳሳሳይ ጥልቅ ትንተናዎች ዘርፈ ብዙ ቁሳዊና ሰብአዊ ጉዳዮችን እንደደረሱ አረጋግጠዋል። የአካባቢው ነዋሪዎች እንደገለጹት ይህንንም ጉዳት ያደረሰው የትግራይ ወራሪ ቡድን እንደሆነ እና ይህም ሀይል ማንኛውንም አይነት የቤት ንብረት ይዘርፍ እና ያወድም እደነበር ተናግረዋል። የደሴ ዙሪያ የጥናት ተሳታፊዎች እንደተናገሩት “.....ብዙ ቤቶች ከነሁብት ንብረትና ከእንስሶቹ ሙሉ በሙሉ ወድመዋል። እኔ [የጥናት ተሳታፊው/ዋ] የምኖሩበት ቀበሌ አብዛኞቹ ቤቶች ተቃጥለዋል፤ የቀሩት ቤቶች ደግሞ በጥይት ተበሷል። ከቤቱ ወጥቶ የነበረ ሰው ወደቤቱ ሲመለስ ቤቱንም ትተህ ሽሽተሃል አሁን የኛ [የወራሪው ሀይሉ] ነው እያሉ ይሉ ነበር። ዝናብ ቢጥል ሁሉም ከደጅ ላይ ነው ሊሆን እሚችለው። በዚህ ቀውስ ምክንያት አሁን አብዛኛው ህብረተሰብ በዳስና በትምህርት ቤት ነው ያለው።”

ወራሪ ሀይሉ አባላት የሚዘርፋቸውን ንብረቶች ጭነው ይወስዱ፤ ለራሳቸው ፍጆታ ያውሏቸውና መውሰድ ያልቻሉትን ደግሞ፤ ያወድሙ እንደነበር የአካባቢው ነዋሪዎች ገልጸዋል። በደሴ የሚኖሩ የጥናት ተሳታፊ እንደተናገሩት

“.....እኛ እንዳየናቸው የተለየ ጥቅም የሚሰጡ ነገሮችን በመኪና ጭነው ይወስዷቸው ነበር። ለፍጆታ የሚውሉ እንደልብስና ምግብ ያሉ ነገሮችን እዚሁ ይጠቀሙባቸዋል። የማይጠቅሙባቸውን እቃዎች ደግሞ በወረድ ዋጋ ይሸጣቸው ነበር። ቡቲኮችና ጫማ ቤቶችን ዘርፈው እነሱ ከሚሉበት የተረፋቸውን እጅግ በረከሰ ዋጋ ይሸጣሉ። ይጠቅመናል ያሉትን ይወስዳሉ። በተለይ መሸጥና መውሰዳድ ያልቻሉትን እቃዎችን ደግሞ ሀዘቡ እንዳይጠቀምበት አወድመው ይሄዳሉ”

3.3.2 በመንግስት ተቋማትና ተሽከርካሪዎች ላይ የደረሱ ውድመት

በተወረሩት አካባቢዎች ባሉ ዞኖች፤ ወረዳዎችና ቀበሌ አስተዳደሮች ለተለያዩ አገልግሎት የሚውሉ የተለያዩ ተቋማትና ተሽከርካሪዎች ይገኛሉ። እነዚህም ተቋማትና ተሽከርካሪዎች የተወሰኑት በከባድ መሣሪያ ተመተው ተቃጥለዋል፤ አብዛኛዎች በወረራው ኃይል በተቋቋመው የዘራፊ ቡድን ውስጣቸው ተበርብሮ ተዘርፈዋል ። ዘረፋው ሲካሄድ የአብዛኛዎቹ ሕንፃዎች በርና መስኮቶች ዝግ ስለነበር በተለያዩ መሣሪያዎች ተሰጥተዋል። ውድ የሆኑ የጽ/ቤት እቃዎችና ማሽኒሪዎች ባሰማሩት የቴክኒክ ዘራፊ ቡድን ተዘርፈዋል፤ ያለተዘረፉት ባሉበት ተሰባብረዋል (ምስል 19 እና 20) ።

ሀ) ጉና በጌምድር ወረዳ

ለ) ኩታበር ወረዳ

ምስል 19፡ በጉና ጌምድር እና ኩታበር ወረዳ የሚገኙ የመንግስት መስሪያቤቶች ውድመት የሚያሳይ ፎቶ (ሀ እና ለ)

ሀ

ለ

ሐ

መ

ምስል 20: በተለያዩ መስሪያቤቶች ባለቤትነት ዩኒቢሩ መኪናዎች ውድመት እና የተለያዩ አካላት ተፈታቶ መወሰድ የሚያሳይ ፎቶ

ሀ) በመንግስት ተቋማት ላይ የደረሰ ጉዳት

በሁሉም የተወረሩ ዞኖች የሚገኙ የመንግስት ተቋማት በሁሉም ያስተዳደር እርከን ከፍተኛ ጉዳት (ውድመትና ዘረፋ) ደርሶባቸዋል። በጠቅላላ ከአርባ ስድስት በላይ የክልሉ እና የፌዴራል ሴክተር መስሪያቤቶች በተለያዩ ደረጃ ጉዳት ደርሶባቸዋል። ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው መካከል በተለያዩ እርከን የሚገኙ የመንግስት ተቋማት ሲሆኑ፤ ለአብነት ያህልም የአስተዳደር ብር 10,169,562,773 (አስር ቢሊዮን መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሰባ ሶስት ብር)፤ ግብርና 7,791,820,184 ብር (ሰባት ቢሊዮን ሰባት መቶ ዘጠና አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃያ ሺህ አንድ መቶ አራት ብር)፤ ስራና ሥልጠና ብር 4,867,775,572 (አራት ቢሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ አምስት ሺህ አምስት መቶ ስባ ሁለት ብር)፤ ውሃና ኢነርጅ ብር 2,839,110,015 (ሁለት ቢሊዮን ስምንት መቶ ስላሳ ዘጠኝ ሚሊዮን መቶአስር ሺህ አስራ አምስት ብር)፤ የገንዘብ መምሪያዎችና ጽ/ቤቶች ብር 1,814,928,276 (አንድ ቢሊዮን ስምንት መቶ አስራ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃያ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ ስባ ስድስት ብር)፤

ከተማ ልማትና ቤቶች ኮንስትራክሽን ብር 1,204,387,378 (አንድ ቢሊዮን ሁለት መቶ አራት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ ስባ ስምንት ብር)፤ ትምህርት ብር 817,950,592 (ስምንት መቶ አስራ ሰባት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ሺህ አምስት መቶ ዘጠና ሁለት ብር)፤ ፖሊስ ብር 783,959,363 (ሰባት መቶ ሰማንያ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ሶስት ብር) ፤ ጤና ብር 723,081,598 (ሰባት መቶ ሃያ ሶስት ሚሊዮን ሰማንያ አንድ ሺህ አምስት መቶ ዘጠና ስምንት ብር)፤ ብር) እና መንግሥት ትራንስፖርት ብር 672,733,997 (ስድስት መቶ ሰባሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ሰባት ብር)፤ ተጠቃሾች ናቸው።

በመካከለኛ ደረጃ ጉዳት የደረሰባቸው በተለያዩ እርከን የሚገኙ የመንግስት ተቋማት ደግሞ፤ የሚሊሻ ብር 460,934,439 (አራት መቶ ስልሳ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰላሳ አራት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ብር) ፤ ባህልና ቱሪዝም ብር 432,299,913 (አራት መቶ ሰላሳ ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ አስራ ሶስት ብር) ፤ ንግድ እና ገቢያ ልማት ብር 363,071,760 (ሶስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን ሰባ አንድ ሺህ ሰባት መቶ ስልሳ ብር) ሴቶች እና ሕፃናት ብር 363,071,760 (ሶስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን ሰባ አንድ ሺህ ሰባት መቶ ስልሳ ብር) ፤ ገቢዎች ብር 361,098,346 (ሶስት መቶ ስልሳ አንድ ሚሊዮን ዘጠና ስምንት ሺህ ሶስት መቶ አርባ ስድስት ብር) ሲቪል ሰርቪስ ብር 349,596,492 (ሶስት መቶ አርባ ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ሁለት ብር) ፤ ፍርድ ቤት ብር 307,331,000 (ሶስት መቶ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ አንድ ሺህ አንድ መቶ ብር) ሢሆን ቀሪዎቹ በዝቅተኛ ደረጃ ውድመት እንደደረሰባቸው የሚያሳዩ ናቸው። አጠቃላይ በተወረሩ አካባቢዎች የሚገኙ የመንግስት መስሪያቤቶች ላይ ብር 38,340,350,000 (ሰላሳ ስምንት ቢሊዮን ሶስት መቶ አርባ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ ሺህ ሰባት ብር) ውድመት እንደደረሰ ያሳያል (ሠንጠረዥ 39)።

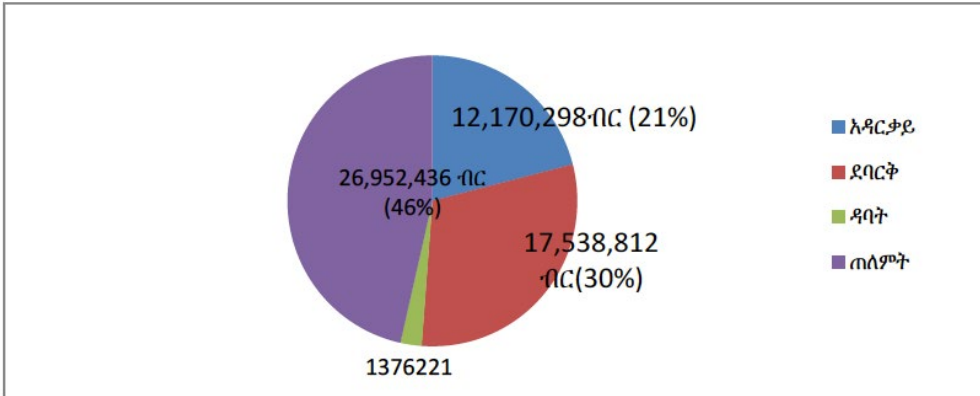
ሠንጠረዥ 39: በመንግስት ተቋማት ላይ ያደረሰው የውድመት መጠን በዞን ደረጃና የዋጋ ግምት

የተቋማት ስም	ሰ/ ጎንደር	ደ/ጎንደር	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግ ብ/አስ	ኦሮሞ ብ/አ	ደሴ ከተማ	ድምር
ጤና	443271	63133404	46021175	459758036	145956514	43456930	23085381	4360291	723191598
ትምህርት	645040	1095060	24859419	190210762	379388136	31684450	92640295	98522490	829245242
ግብርና	14825900	13995096	209584704	1.5ቢሊዮን	1.05ቢሊዮን	2.23ቢሊዮን	137409580	7.797.433.493	
ንግድ እና ገቢያ ልማት	644221	1202180	71844003	21029980	67246125	3462980	196239666	4425245	364892220
ስራ እና ልጠና	745652	5012365	13959922	124654683	4710000000	2998012	12085755	3331548	4,867,775,572
ቱሪዝም	68660	1364750	10855765	65013253	182399905	59093678	104437489	10431163	432299913
ስፖርት	1148355	419999	8400239	78457627	67066560	9091478	17842055	2026772	184033086
ሴቶችና ሀፃናት	72050	537500	4682751	92014458	146757080	9517954	102483975	7543492	363071760
ንዝብ	1372624	429153	42932184	747339680	566609711	12482245	436074932	8116900	1815723276
ገቢዎች	1731950	4647535	30722186	89619043	217536305	5526047	15962815		361098346
ፕላንና ልማት				13420028	10801049	769405	155744270		180734752
ወሳኝ ኩነት		432000		59946	30217693	812737			31090396
ፍትህ	1679717	0	12654114	41241429	26321697	940319	4615215	172920	87706411
ፍርድ ቤት	4513319	1830990	11017341	111570492	149574577	20109505	8550300	1995466	307331000
ማ/ቤቶች		6239711	21046210	75269977	16720000	12394714	25373425	87057388	237861714
መሬት አስተዳደር	1202519		18196074	37907897	126273976	1204500	39178819	195921	224225706
መከፍና ቆላማ	632863								632863

ፖሊስ	5064831	4247695	49361466	127921486	511958590	43791658	7553920	38307412	784066562
ሚሊሻ	208735	2470080	21707290	275300953	20049865	1164576	142503020		460934439
አስተዳደር	12583736	9428349	306244820	503000000	2200000000	56320356	254000000	24413861	10,170,641,495
መንገድና ትራንስፖርት	225199	964602	324481885	116365822	175391427	1375517	54031219	862928	672733997
ምክርቤት	7268468	764993	6873812	45640379	69009879	32342900	131945088	2966920	296047446
ሰላምና ህዝብ	160559	183190	9576193	90285995	61794047	2004274	74366820	237050	238424938
ከ/ል እና ቤ/ኮ		2809223	101813739	73211821	423808132	71126198	180703140	353724348	1204387378
ውሃ እና ኢነርጂ	534184	20428551	88134708	216000000	41282705	51143714	114784364	12330340	283910015
ኮሚኒኬሽን	719851	0	16014477	48590577	81265795	9430909	39388910		195410519
ቴሌ		913313		1176450	469982	1025750			2672182
መብራት		593494		1656985	4281838	3300	492250		6434373
ስቪል ሰርቪስ	300066	1498565	12971433	82599794	141292211	1478510	96261385	14693093	349,596,492
ኢ. እና ኢንፎርሜሽን		2078944	5995489	38854928	49202771	2109077	146932874	8656901	251,752,040
ኢ/ደ/ዱ/አ ጥብቃ	72424	235315	764940	23094191	13123586	113300	247282695		284,451,136
ፖሊስ አገልግሎት		160000	88732			69575			158307
ጸረ መብረት						703560			703560
ማህበራዊ ዋስትና አገልግሎት			395019						395,019
አዲተር								2985895	2,985,895
ምርት ገበያ				414370					414,370
ስታቲስቲክስ								3098633	3,098,633
መንገዶች ባለስልጣን								66890528	66,890,528
ኢትዮጵያ ሲቪል አቪሽን				26180086					26,180,086
የኢትዮጵያ ተስማሚነት ምዘና								59693149	59,693,149
ግንባታ ፕሮጀክት ጽ/ቤት			21655839	4329157	259641	9960060	189946	146931811	183,326,454
ዋልያ ካፒታል			2260847	146675					2,407,522
የኢት. ነዳጅ አቅራቢ ጽ/ቤት				439699737					439,699,737
ብሄራዊ መረጃ						99000			99,000
ሌሎች	1173571	24351524	7315821	47103851	872719274	3960968	46865775	29291606	1,008,430,866
ድምር (በ000000) ብር	58.04	175.33	1,502.43	12,280.14	14,529.68	1,551.77	7,287.62	1,130.67	38,340.35

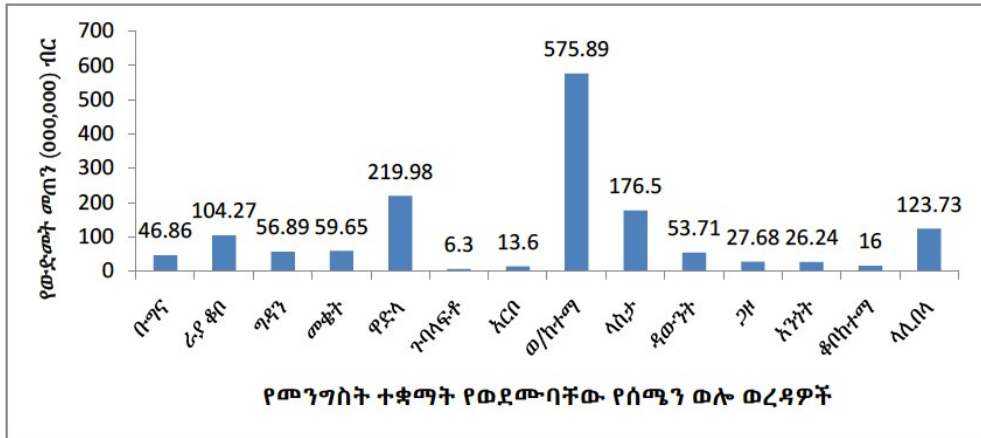
ጠቅላላ በሰሜን ጎንደር የደረሰው የመንግስት ተቋማት ውድመት መጠን ብር 58,037,765 (አምሳ ስምንት ሚሊዮን ስልሳ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ ስልሳ አምስት ብር) ሲሆን፤ ውድመቱ የደረሰው በአራት ወረዳዎች ባሉ የመንግስት ተቋማት ላይ ነው። ስለሆነም ደባርቅብር 26,952,435 (ሃያ ድስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ሁለት ሺህ አራት መቶ ስልሳ አምስት ብር) ፣ አዳርቃይ ብር 12,170,298 ብር (አስራ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባ ሺህ ሁለት መቶ

ዘጠና ስምንት ብር) ፣ ጠለምት ብር 17,538,812 (አስራ ሰባት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ አስራሁለት ብር) እና ዳባት ብር(1,376,221 (አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ ስድስት ሺህ ሁለት መቶ ሃያ አንድ ብር) የሚገኙ ተቋማት ውድመት ደርሶባቸዋል (ምስል 21)።

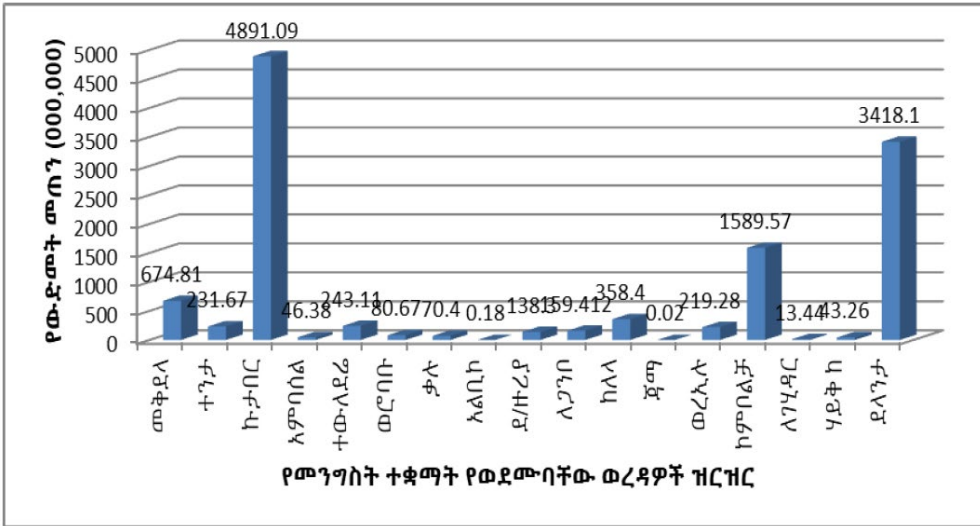
ምስል 21፤ የሰሜን ጎንደር ዞን መንግስት ተቋማት ውድመት መጠን በወረዳ ደረጃ

በሰሜን ወሎ ዞን አስተዳደር ሥር የሚገኙ የወረዳዎች ተቋማት ውድመት በተመለከት ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው በገንዘብ ሲገመት ወልዲያ ከተማ አስተዳደር 575,890,000 ብር (አምስት መቶሰባ አምስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሺህ ብር) ፣ ዋድላ 219,980.000 ብር (ሁለት መቶ አስራ ዘጠኝ ሚሊ ስምንት መቶ ዘጠና ሺህ ብር) ፣ ላስታ 176,500,00 ብር (አንድ መቶ ሰባ ስድስት ሚሊዮንአምስት መቶ ሺህ ብር) ፣ ላሊበላ 123,730,000 ብር (አንድ መቶ ሃያ ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰላሳ ሺህብር) እና ራያ ቆቦ 104,270,00 ብር (አንድ መቶ ሰባ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ሺህ ብር) ናቸው። በመካከለኛ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው ደግሞ መቼት 59,650,000 ብር (አምሳ ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ሺህ ብር) ፣ ግዳን 56,890,000 ብር (አምሳ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሺህ ብር) ፣ ዳውንት 53,710,000 ብር (አምሳ ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ አስር ሺህ ብር) ፣ ቡግና 46,860,000 ብር (አርባ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ ሺህ ብር) ፣ ጋዞ 27,680,000 ብር (ሃያ ሰባት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ሺህ ብር) እና አንጎት 26,240,000 ብር (ሃያ ስድስት ሚሊዮን ሁለት መቶ አርባ ሺህ ብር) ሲሆኑ፤ በዝቅተኛ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው ቆቦ ከተማ 16,000,000 ብር (አስራ ስድስት ሚሊዮን ብር)፣ አርቦ 13,600,000 ብር (አስራ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሺህ ብር) እና ጉባላፍቶ 18,000,000 ብር (አስራ ስድስት ሚሊዮን ብር) ናቸው(ምስል 22)።

ምስል 22፤ የሰሜን ወሎ የሚገኙ የመንግስት ተቋማት የውድመት መጠን በወረዳ ደረጃ

በደቡብ ወሎ ዞን አስተዳደር ሥር የሚገኙ ሰላሰ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል ሃያ አምስት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ወራሪው ኃይል በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ የተለያ ጉዳዮችን ማስተናገዳቸው ይታወቃል። የተቋማትን ውድመት በተመለከት ከሃያ አምስቱ መካከል በአስራ ሰባቱ ላይ የተቋማት ውድመት ደርሶባቸዋል። በተለያዩ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በገንዘብ ሲገመት ኩታበር ብር 4,891,086,219 (አራት ቢሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና አንድ ሚሊዮን ስምንያ ስድስት ሺህ ሁለት መቶ አስራ ዘጠኝ ብር) ፣ ደላንታ ብር 3,418,102,128 (ሶስት ቢሊዮን አራት መቶ አስራ ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ ሁለት ሺህ አንድ መቶ ሃያ ስምንት ብር) ፣ ኮምበልቻ ብር 1,589,572,117 (አንድ ቢሊዮን አምስት መቶ ስምንያ ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ስባ ሁለት ሺህ አንድ መቶ አስራ ዘሰባት ብር) እና መቅደላ ብር 674,813,656 (ስድስት መቶ ስባ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶአስራ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ ሃመሳ ስድስት ብር) ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ሲሆን ሌሎቹ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ከግማሽ ቢሊዮን ብር በታች የሚገመት ውድመት የደረሰባቸው መሆኑ ተረጋግጧል (ምስል 23)።

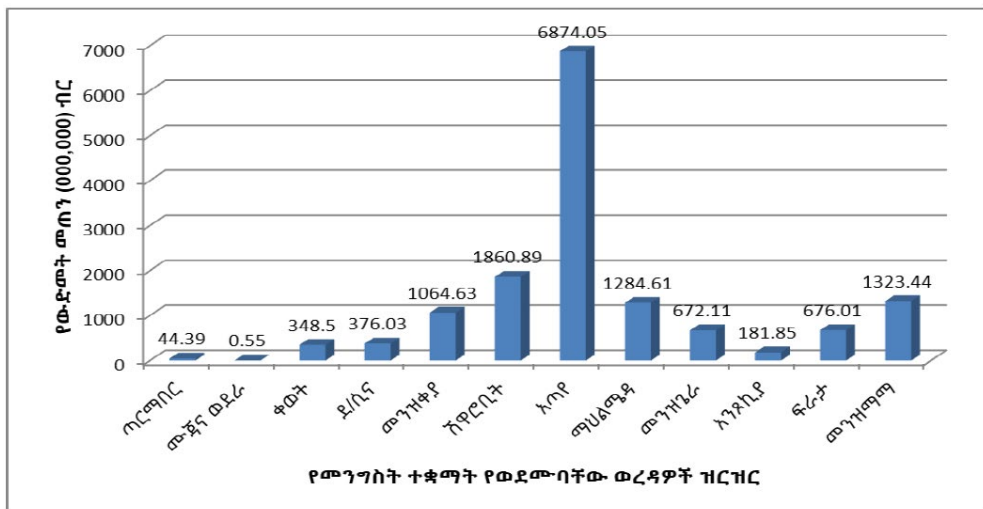
ምስል 23፤ የደቡብ ወሎ የሚገኙ የመንግስት ተቋማት ውድመት መጠን በወረዳ ደረጃ

በሰሜን ሸዋ ዞን አስተዳደር ሥር የሚገኙ ሃያ ሰባት ወረዳዎች እና ከተማ አስተዳደሮች መካከል አስራ ሶስት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ወራሪው ኃይል የገባቸውና በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ የተለያ ጉዳዮችን ማስተናገዳቸው ይታወቃል። የተቋማትን ውድመት በተመለከተ ከአስራ ሶስቱ መካከል አስራ ሁለቱ ላይ የተቋማት ውድመት ደርሶባቸዋል። በተለያዩ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በገንዘብ ሲገመት አጣዬ ብር 6,874,045,490 (ስድስት ቢሊዮን ስምንት መቶ ስባ አራት ሚሊዮን አርባ አምስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ብር)፤ ሸዋሮቢት ብር 1,860,885,553 (አንድ ቢሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰማንያአምስት ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ሶስት ብር)፤ መሃል ሜዳ ብር 1,284,612,201 (አንድ ቢሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ አራት ሚሊዮን መቶ አስራ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ አንድ ብር) ፤ መንዝ ቀያ ብር 1,064,627,943 (አንድ ቢሊዮን ስልሳ አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃያ ሳባት ሺህ ዘጠኝ መቶ አራባ ሶስት ብር)፤ ኤፍራታና ግድም ብር 676,008,103 (ስድስት መቶ ስባ ስድስት ሚሊዮን ስምንት ሺህ አንድ መቶ ሶስት ብር) ከግማሽ ቢሊዮን ብር በላይ ውድመት የደረሰባቸው ሲሆን፤ ሌሎቹ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ከግማሽ ቢሊዮን ብር በታች የሚገመት ውድመት የደረሰባቸው መሆኑ ተረጋግጧል (ምስል 24)።

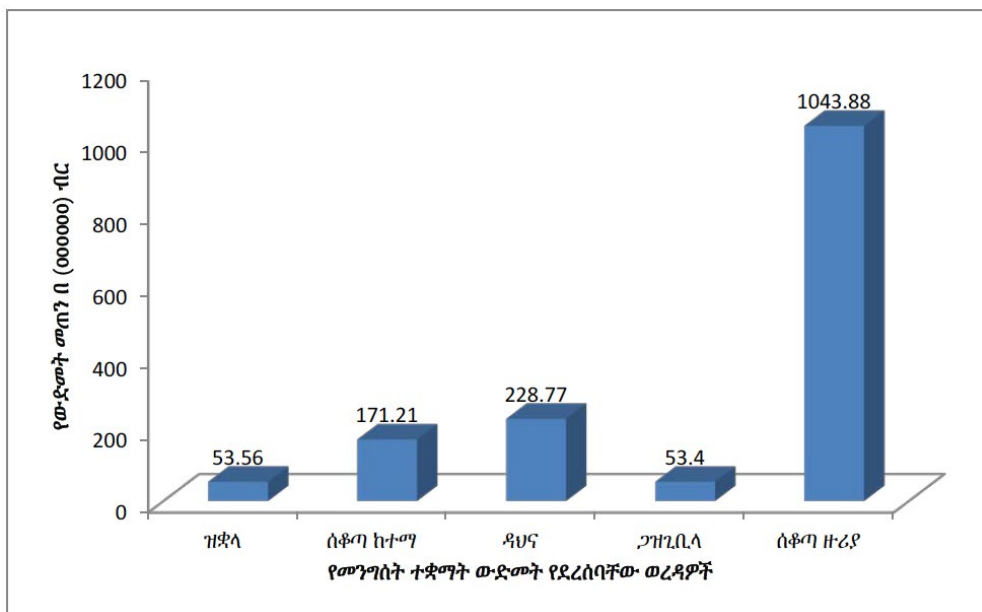
በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን አስተዳደር ሥር የሚገኙ ስምንት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ሲሆኑ፤ ሰባቱ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ወራሪው ኃይል እንደገባቸውና በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ የተለያ ጉዳዮችን ማስተናገዳቸው ይታወቃል። ከተወረሩት ውስጥ ወረዳዎች ውሥጥ የተቋማትን ውድመት በተመለከተ ከየሰሃላ ወረዳ የአካባቢው ሕዝብ ባደረገው መከላከል ጊዜ አግኝቶ ተቋማት ላይ ውድመት አልፈጸመም። አበርገሌና ፃግብጅ ወረዳዎች እስካሁን ከወራሪው ኃይል ነፃ መውጣት ስላልቻሉ በተቋማት ላይ የደረሰውን ውድመት ማጥናት አልተቻለም። በአምስቱ ከወረራ ነፃ የወጡ ወረዳዎች የደረሰው የተቋማት

ውድመት በተመለከተ

የሰቆጣ ዙሪያ ብር 1,043,877,070 (አንድ ቢሊዮን አርባ ሶስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባ ሰባት ሺህ ሰባ ብር)፣ ዳህና ብር 228,770,162 (ሁለት መቶ ሃያ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሺህ አንድ መቶ ስልሳ ሁለት ብር)፣ ሰቆጣ ከተማ ብር 171,211,545 (አንድ መቶ ሰባ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ አስራ አንድ ሺህ አምስት መቶ አርባ አምስት ብር) ፣ ዝቋላ ብር 53,559,132 (ሃምሳ ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ሰላሳ ሀከት ብር) እና ጋዝ ጊብላ ብር 53,395,535 (ሃምሳ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ አምስት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) በተለያዩ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው ተረጋግጧል (ምስል 25)።

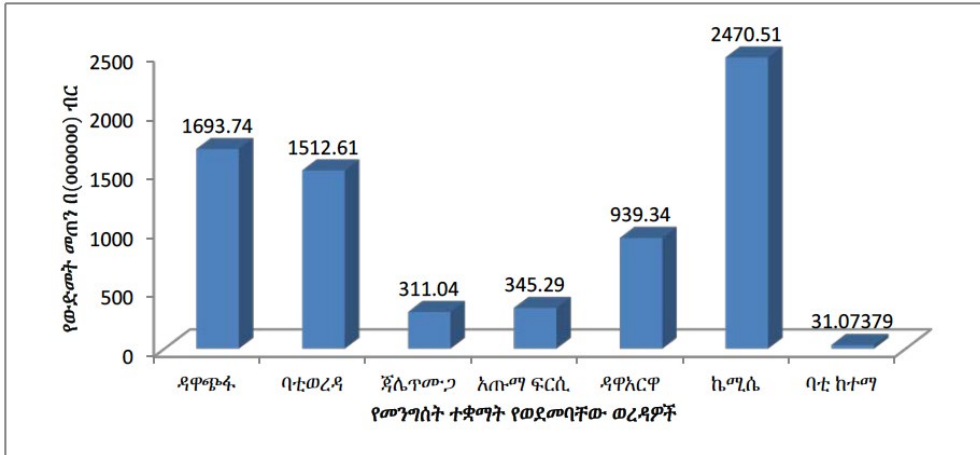

ምስል 24፣ በሰሜን ሸዋ ዞን የሚገኙ የመንግስት ተቋማት ውድመት መጠን በወረዳ ደረጃ

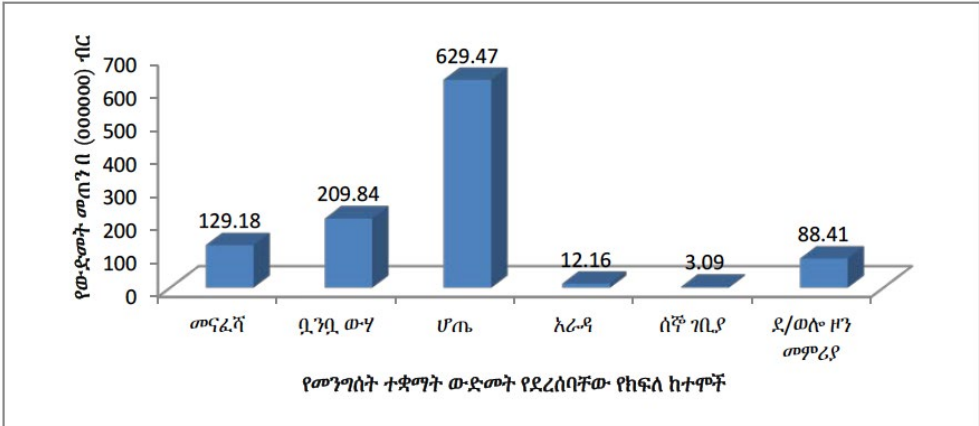
ምስል 25፤ በዋግ ብሔረሰብ ዞን የሚገኙ የመንግስት ተቋማት ውድመት መጠን በወረዳ ደረጃ

በአሮሞ ብሔረሰብ ዞን የሚገኙ ሰባት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ሲሆኑ፤ ሁሉም ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ወራሪው ኃይል እንደገባቸውና በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ የተለያ ጉዳዮችን ማስተናገዳቸው ይታወቃል። ከሰባቱ ወረዳዎች ውሥጥ የተቋማትን ውድመት በተመለከት ሁሉም ወረዳዎች ተቋማት በተለያዩ ደረጃ ውድመት ተፈጽሞባቸዋል። ስለሆነም በተጠኑት ወረዳዎች የደረሰው ውድመት በተመለከተ ከሚሴ ብር 2,470,510,729 (ሁለት ቢሊዮን አራት መቶ ሰባ ሚሊዮን አምስት መቶ አስር ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ዘጠኝ ብር) ፣ ዳዋጨፋ ብር 1,693,738,240 (አንድ ቢሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ አራብ ብር) ፣ ባቲ ወረዳ ብር 1,512,604,865 (አንድ ቢሊዮን አምስት መቶ አስራ ሁለት ሚሊዮን ስድስት መቶ አራት ሺህ ስምንት መቶ ስልሳ አምስት ብር)፣ ዳዋ አረዋ ብር 939,338,204 (ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ አራት ብር) ፣ አርጡማ ፉርሲ ብር 345,287,426 (ሶስት መቶ አርባ አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ ሰባት ሺህ አራት መቶ ሃያ ስድስት ብር)፣ ጅሌ ጥሙጋ ብር 311,035,960 (ሶስት መቶ አስራ አንድ ሚሊዮን ሰላሳ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ ብር) እና ባቲ ከተማ ብር 31,073,790 (ሰላሳ አንድ ሚሊዮን ሰባ ሶስት ሺህ ሰባት መቶ ዘጠና ብር) የሚገመት ብር ውድመት የደረሰባቸው መሆኑ ተረጋግጧል (ምስል 26)።

ምስል 26፤ በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን የሚገኙ የመንግስት ተቋማት ውድመት መጠን በወረዳ ደረጃ

በደሴ ከተማ አስተዳደር ሥር የሚገኙ አምስት ክፍለ ከተሞችና ደቡብ ወሎ ዞን መምሪያዎች ሲሆኑ፤ ሁሉም ክፍለ ከተሞች ወራሪው ኃይል እንደገባቸውና በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ የተለያዩ ጉዳዮችን ማስተናገዳቸው ይታወቃል። አምስቱ ክፍለ ከተሞችና ደቡብ ወሎ ዞን መምሪያዎች ሥር የሚገኙ ተቋማት ከፍተኛ ውድመት ደርሶባቸዋል። ተቋማቱ የደረሰባቸውን ውድመት በተመለከተ ሁሉም ክፍለከተሞች ተቋማት በተለያዩ ደረጃ ውድመት ተፈጽሞባቸዋል። ስለሆነም በተጠኑት ክፍለ ከተሞች የደረሰው ውድመት በተመለከተ ሆጤ ብር 629,470,000 (ስድስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ሰባ ሺህ ብር)፤ ቧንቧ ውሃ ብር 209,840,000 (ሁለት መቶ ዘጠኝ ሚሊዮን ስምንት አርባ ሺህ ብር)፤ መናፈሻ ብር 129,180,000 (አንድ መቶ ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ስማንያ ሺህ ብር)፤ ደቡብ ወሎ ዞን መምሪያ ብር 88,410,000 (ስማንያ ስምንት ሚሊዮን አራ መቶ አስር ሺህ ብር)፤ አራዳ ብር 12,160,000 (አስራ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶስልሳ ሺህ ብር) እና ሰኞ ገቢያ ብር 3,009,000 (ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ ሺህ ብር) የሚገመት ብር ውድመት የደረሰባቸው መሆኑ ተረጋግጧል (ምስል 27)።

ምስል 27፤ በደሴ ከተማ የሚገኙ የመንግስት ተቋማት ውድመት መጠን በክፍለ ከተማ ደረጃ ለ) በመንግስት ተሸከርካሪዎች ላይ የደረሰ ጉዳት

የክልሉ መንግስት የልማትና አገልግሎት ስራዎችን ለማሳለፍ ደረዳ ዘንድ የተለያዩ ደረጃ ያላቸውን ተሸከርካሪዎች በዞን፣ ወረዳና ቀበሌ አስተዳደር ደረጃ መድቦ እንደሚያስራይታቸው፡፡ በመሆኑም በተወረረው አካባቢ ባሉ መስሪያቤቶች ተመድበው ይሰሩ የነበሩ መኪኖች ከብስክሌት እስከከባድ መኪና ድረስ ውድመትና ዘረፋ ደርሶባቸዋል፡፡ ስለሆነም በዞን ደረጃ የመስሪያቤቶች ጉዳት በመኪኖች በሚከተለው ሠንጠረዝ ተዘርዝረዋል (ሠንጠረዥ 31)፡፡ በዞን ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው መኪኖች ብዛት ደቡብ ወሎ 259፣ ሰሜን ወሎ 249፣ ዋግ 82፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ 76፣ ሰሜን ሸዋ 55፣ ደሴ 46 እና ሰሜን ጎንደር 10 ናቸው (ሠንጠረዥ 40)፡፡

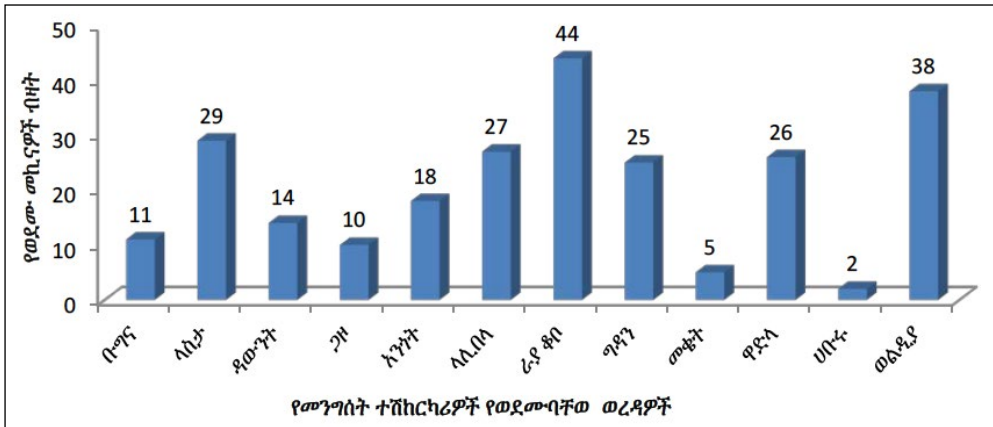
በአጠቃላይ በሁሉም ሴክተር መስሪያቤቶች የወደመው የመኪኖች ብዛት 777 ሲሆን፤ ብዙ መኪና የወደመባቸው ሴክተር መስሪያቤቶች ጤና 104፣ ግብርና 96፣ ገጠር መንገድ ባለሥልጣን 95፣ አስተዳደር 86፣ ውሃና ኢነርጅ 62፣ ትምህርት 41፣ ፖሊስ 39፣ ከተማ ልማትና ቤቶች ኮንስትራክሽን 36፣ ሥራና ሥልጠና 26፣ ገንዘብ 23፣ ንግድና ገቢያ ልማት 14፣ ሰላምና ህዝብ ደህንነት 14፣ መሬት አስተዳደር 11 እና ሲቪል ሰርቪስ 10 ናቸው፡፡ ሌሎች ማስሪያቤቶች ወራሪው በገባባቸው የሚገኙ መስሪያቤቶች ሁሉም የመኪና ውድመት ቢደርስባቸውም በቁጥር ደራጃ ከ10 በታች ነው (ሠንጠረዥ 40)፡፡

ሠንጠረዥ 40: ውድመት የደረሰባቸው የመንግስት ተሸከርካሪ ብዛት በተቋማት ዓይነትና በዞን ደረጃ

የተቋማት ስም	ዞን								ድምር
	ሰ/ጎንደር	ኦሮሞ	ደሴ	ደ/ወሎ	ሰ/ወሎ	ደ/ጎንደር	ሰ/ሸዋ	ዋግ	
ጤና	3	9	6	29	32		10	15	104
ትምህርት	0	1	1	16	14		1	8	41
ግብርና	2	9	0	39	23		7	16	96
ንግድና ገቢያ ልማት	0	1	1	4	6		1	1	14
ስራ እና ሥልጠና	0	3	0	10	9		3	1	26

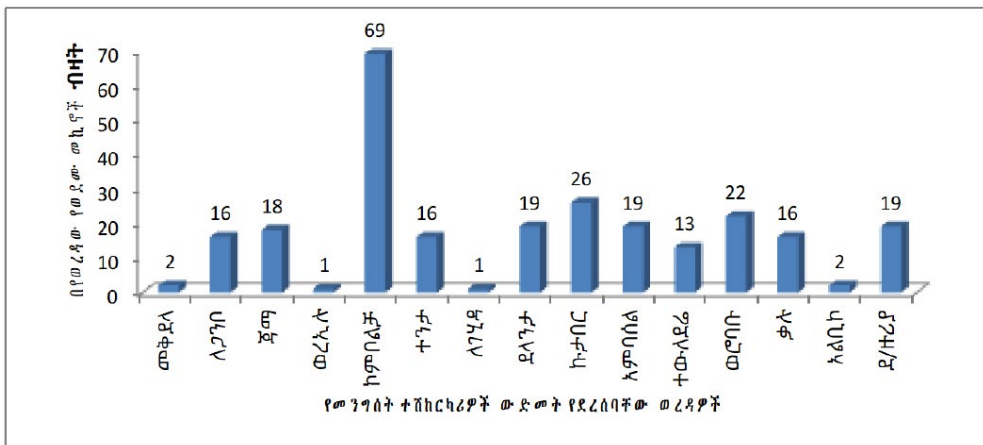
ቱሪዝም	0	1	1	1	4		0	0	7
ስፖርት	0	1	0	1	6		0	0	8
ሴቶችና ህፃናት	0	1	0	5	0		1	1	8
ገንዘብ	0	0	0	9	8		2	4	23
ገቢዎች	0	0	0	4	5		0	0	9
ፕላንና ልማት	0	0	0	1	0		0	0	1
ወሳኝ ኩነት	0	1	0	0	0		0	0	1
ፍትህ	0	0	2	2	0		2	1	7
ፍርድ ቤት	0	0	0	1	0		0	2	3
ማረጃና ምረቃ	0	0	0	2	0		5	0	7
መሬት አስተዳደር	0	0	0	6	3		0	2	11
ፖሊስ	1	0	2	7	19		4	6	39
ሚሊሻ	0	0	0	2	1		1	0	4
አስተዳደር	1	7	14	12	32		6	14	86
መንገድና ትራንስፖርት	0	12	16	55	7		2	3	95
ምክርቤት	0	1	0	1	2		0	1	5
ሰላም እና ህዝብ ደህንነት	1	2	0	4	4		2	1	14
ከ/ል እና ቤ/ኮ	0	5	2	2	26		0	1	36
ውሃ እና ኢነርጂ	2	12	0	28	13		4	3	62
ኮሚኒኬሽን ጉዳዮች	0	2	1	2	3		0	0	8
መብራት ኃይል	0	3	0	0	0		0	0	3
ስቪል ስርቢስ	0	1	0	5	3		0	1	10
ኢንዱስትሪ እና ኢንቨስትመንት	0	2	0	4	3		0	0	9
አ/ደ/ዱ/አ ጥበቃ	0	1	0	3	2		0	0	6
ማህበራዊ ዋስትና ኤጀንሲ	0	0	0	0	2		0	0	2
ሌሎች	0	1	0	4	22		4	1	32
ድምር	10	76	46	259	249		55	82	777

በሰሜን ወሎ ዞን አስተዳደር ስር ከሚገኙ አስራ ስምንት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል በአስራ ሁለቱ ወረዳና ከተማ አስተዳደሮች ላይ የመኪና ጉዳት ደርሷል። የመኪና ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች መካከል በቅደም ተከተል ራያ ቆቦ አራባ አራት፣ ወልዲያ ሰላሳ ስምንት፣ ላሰታ ሃያ ዘጠኝ፣ ላሊበላ ሃያ ሰባት፣ ዋድላ ሃያ ስድስት፣ ግዳን ሃያ አምስት፣ አንጎት አስራ ስምንት፣ ዳውንት አስራ አራት፣ ቡግና አስራ አንድ፣ ጋዞ አስር፣ መቄት አምስት እና ሀብሩ ሁለት ናቸው (ምስል 28)።

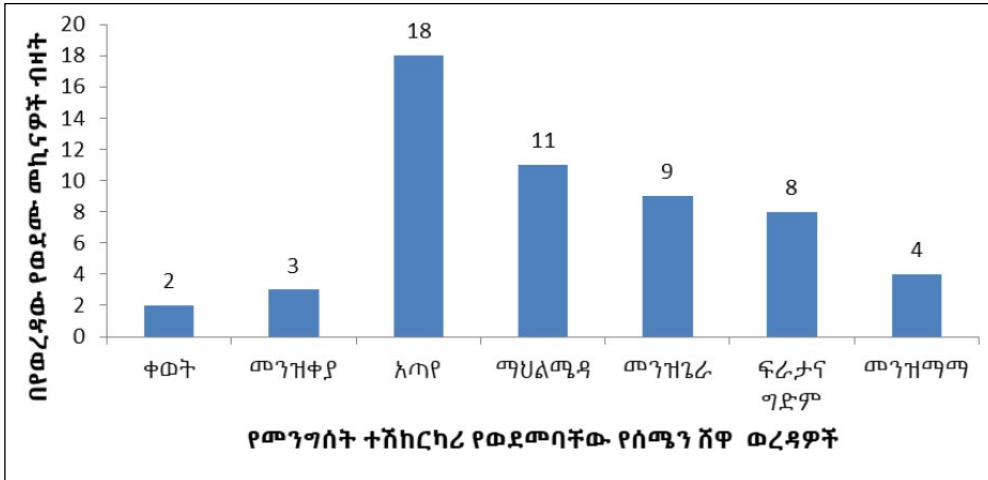
ምስል 28፤ በሰሜን ዞን ወሎ ወረዳዎች የወደሙ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች

ደቡብ ወሎ ዞን አስተዳደር ስር ከሚገኙ 30 ወረዳዎች ውስጥ 25ቱ ወረዳዎች ውስጥ 25 ሚሆኑት በወራሪው ኃይል የተወረሩ ሲሆን፤ 15 ወረዳዎች ላይ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች ውድመት ደርሶባቸዋል። የተሽከርካሪዎች ውድመት ውድመቱ በደረሰበት ሁኔታ ሲታይ ከምባላ ስልሳ ዘጠኝ፣ ኩታበር ፣ ሃያ ስድስት፣ ረባቦ ሃያ ሁለት ፣ ደላንታ አስራ ዘጠኝ፣ አምባሰል አስራ ዘጠኝ፣ ደሴ ዙሪያ አስራ ዘጠኝ፣ ጃማ አስራ ስምንት ፣ ለጋምቦ አስራ ስድስት ፣ ቃሉአስራ ስድስት ፣ ተንታ አስራ ስድስት፣ ተሁለደሬ አስራ ሶስት፣ አልብኮ ሁለት፣ መቅደላ ሁለት፣ ወረኢሉ አንድ እና ለገሂዳ አንድ ናቸው (ምስል 29)።

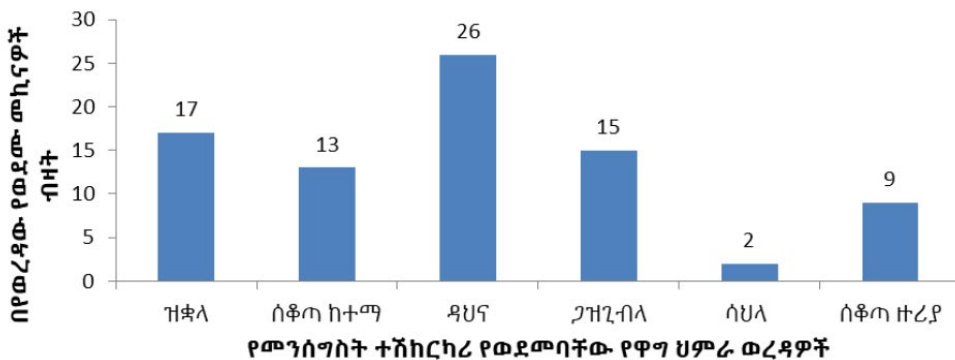
ምስል 29፤ በደቡብ ወሎ ዞን ወረዳዎች የወደሙ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች

የሰሜን ሸዋ ዞን አስተዳደር ስር ከሚገኙ 30 ወረዳዎች ውስጥ 13ቱ ወረዳዎች ወረዳዎች በወራሪው ኃይል የተወረሩ ሲሆን ሰባት ወረዳዎች ላይ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች ውድመት ደርሶባቸዋል። የተሽከርካሪዎች ውድመት ውድመቱ በደረሰበት ሁኔታ ሲታይ አጣየ አስራ ስምንት፣ መሐል ሜዳ አስራ አንድ መንዝጌራ ዘጠኝ፣ አፍራታና ግዳም ስምንት፣ መንዝ ማማ፣ መንዝቀያ ሶስት እና ቀወት ሁለት መሆናቸው ተረጋግጧል (ምስል 30)።

ምስል 30፤ በሰሜን ሸዋ ዞን ወረዳዎች የወደሙ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች ብዛት

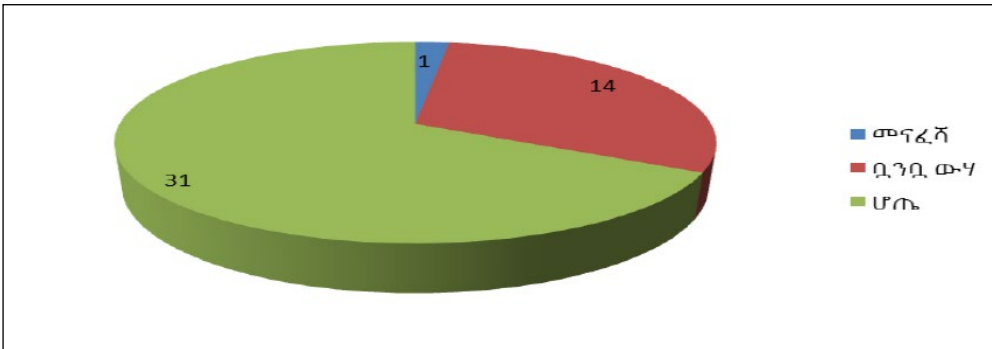
በዋግ ሕምራ ብሔረሰብ ዞን አስተዳደር ስር ከሚገኙ ስምንት ወረዳዎች ውስጥ ስምንቱም ወረዳዎች በወራሪው ኃይል የተወረሩ ቢሆንም ሁለት ወረዳዎች አሁንም ነፃ ስላለዉጡ በጥናቱ አልተካተቱም። በጥናቱ ከተካተቱት ወረዳዎች መካከል ብዛቱ ቢለያይም በሁሉም ወረዳዎች ላይ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች ውድመት ደርሶባቸዋል። የተሽከርካሪዎች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በተሽከርካሪዎች ሁኔታ ሲታይ ዳህና ሃያ ስድስት፣ ዝቋላ አስራ ሰባት፣ ጋዝጊብላ ዘጠኝ፣ ሰቆጣ ከተማ አስራ ሶስት፣ ሰቆጣ ዙሪያ ዘጠኝ እና ሣህላ ሁለት ተሽከርካሪዎች ውድመት እንደደረሰባቸው ተረጋግጧል (ምስል 31)።

ምስል 31፤ በዋግ ሕምራ ብሔረሰብ ዞን ወረዳዎች የወደሙ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች ብዛት

በደሴ ከተማ አስተዳደር ስር ከሚገኙ አምስት ክፍለ ከተሞች ሁሉም ክፍለ ከተሞች በወራሪው ኃይል ቁጥጥር ስር የነበሩ ቢሆንም ሁለት ክፍለ ከተሞች ላይ የመንግሥት ተሽከርካሪዎች ውድመት አልተመዘገበም። በሦስቱ ክፍለ ከተሞች የደረሰውን ውድመት

በተመለከተ ሆጤ ሃያ ስድስት፣ ቧንቧ ውሃ አስራ አራት እና መናፈሻ አንድ ተሽከርካሪዎች ውድመት እንደደረሰባቸው ተረጋግጧል (ምስል 32) ።

ምስል 32፣ በደሴ ከተማ አስተዳደር ሥር ያሉ ከፈለከተሞች የወደሙ የመንግስት ተሽከርካሪዎች ብዛት

ከዚህ በላይ እንደተገለጸው በተለያዩ ዞኖች የሚገኙ በተለያዩ መንግስት መስሪያቤቶች 777 የሚደርሱ ተሽከርካሪዎች መውደማቸው ተረጋግጧል። የእነዚህ ጠቅላላ ተሽከርካሪዎች ውድመት የዋጋ ግምት ስሌት ብር 2,130,021,497 (ሁለት ቢሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ ሚሊዮን ሃያ አንድ ሺህ አራት መቶ ዘጠና ሰባት ብር) ሆኖ ተመዝግቧል። በዞን ደረጃ የደረሰው የመንግስት ተሽከርካሪዎች ውድመት የዋጋ ግምት ስሌት በተመለከተ ዋጋ ብር 610,976,000 (ስድስ መቶ አስር ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰባ ስድስት ሺህ ብር) ፣ ደቡብ ወሎ ብር 510,861,200 (አምስ መቶ አስር ሚሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ አንድ ሺህ ሁለት መቶ ብር) ፣ ሰሜን ወሎ ብር 500,355,198 (እስት መቶ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ አንድ መቶ ዘጠና ስምንት ብር) ፣ ኦሮሞ ብር 285,953,500 (ሁለት መቶ ሰማንያ አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ አምስት መቶ ብር) ፣ ደሴ ብር 141,879,149 (አንድ መቶ አርባ አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ አርባ ዘጠኝ ብር) ፣ ሰሜን ሸዋ ብር 63,236,450 (ስልሳ ሶስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ስድስት ሺህ አራት መቶ ሃምሳ ብር) እና ሰሜን ጎንደር ብር 16,760,000 ይሆኑ (አስድራ ስድስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሺህ ብር) ናል (ሠንጠረዥ 4)።

በሴክተር መስሪያቤት ደረጃ የደረሰውን የተሽከርካሪዎች ውድመት በተመለከተ በትምህርት ሴክተር ብር 408,508,000 (አራት መቶ ስምንት ሚሊዮን አምስት መቶ ስምንት ሺህ ብር) ፣ መንገድና ትራንስፖርት ብር 385,261,400 (ሶስት መቶ ሰማንያ አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ አንድ ሺህ አራት መቶ ብር) ፣ ጤና ብር 339,633,649 (ሶስት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ አርባ ዘጠኝ ብር) ፣ ግብርና ብር 287,243,900 (ሁለት መቶ ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን ሁለት መቶ አራት ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር) ፣ ከተማና ልማት ቤቶች ኮንስትራክሽን ብር 153,329,878 (አንድ መቶ ሃምሳ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ ሰባ ስምንት ብር) ፣ አስተዳደር ብር 142,598,450 (አንድ መቶ አርባ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ አራት መቶ ሃምሳ ብር) እና ውሃና ኢነርጅ ብር 112,156,500 (አንድ መቶ አስራ ሁለት ሚሊዮን

አንድ መቶ ሃምሳ ስድስት ሺህ አምስት መቶ ብር) ሴክተሮች የደረሰው ውድመት ያሳያል። የሌሎቹ ሴክተሮች ተሽከርካሪዎች ውድመት ስሌታዊ ግምት ከ100 (መቶ ሚሊዮን) ሚሊዮን ብር በታች ነው። ስለሆነም ጠቅላላ ተሽከርካሪ ላይ የደረሰው ውድመት-ብር 2,130,002,000 (ሁለት ቢሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ ሚሊዮን ሁለት ሺህ ሰባት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 41)።

ሠንጠረዥ 41: በተወረሩ ዞኖች የወደሙ የመንግስት ተሽከርካሪዎች የዋጋ ግምት

	ሰ/ሃንደር	አሮሞ	ደሴ	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግ	ድምር
ጤና	7800000	29000000	21010149	91549000	125437500	25817000	39,020,000	339,633,649
ትምህርት		350000	150000	33598000	15210000	400000	358,800,000	408,508,000
ግብርና	4200000	25056000		32311000	57837900	7173000	160,666,000	287,243,900
ንግድ ናገቢ ያልማት		3200000	3900000	2052000	695000	13000	350,000	10,210,000
ስራ-አና ስልጠና		3175000		14812000	14505000	4863000	200,000	37,555,000
ቱሪዝም		1000000	2300000	6550000	120000			9,970,000
ስፖርት		150000		1240000	500000			1,890,000
ሴቶችና ህፃናት		3000000			1060000	36000	200,000	4,296,000
ገንዘብ				38366000	5863500	260000	4,360,000	48,849,500
ገበያዎች				12400000	590000			12,990,000
ፕላንና ልማት					300000			300,000
ወላጅ ኩነት		350000						350,000
ፍትህ			2700000		510000	3536000	200,000	6,946,000
ፍርድ ቤት					350000		2,800,000	3,150,000
ማረሚያ ቤቶች					165000	2734000		2,899,000
መሬት አስ.				8100000	1785000		3,700,000	13,585,000
ፖሊስ	180000		5600000	40743600	1350000	1256000	3,260,000	52,389,600
ሚሊሻ				220000	110300	20000		350,300
አስተዳደር	200000	11100000	36419000	52654000	12780000	2475450	26,970,000	142,598,450
መንገድ ትራንስፖርት		111650000	64600000	6747400	199784000	600000	1,880,000	385,261,400
ምክርቤት		3500000		245000	120000		2,900,000	6,765,000
ሰላምና ህዝብ	2400000	1380000		4420000	2810000	59000	3,000,000	14,069,000
ከ/ል እና ቤ/ኮ		38300000	2800000	111509878	520000		200,000	153,329,878
ውሃ እና ኢነርጅ	1980000	37076500		17210000	50735000	3645000	1,510,000	112,156,500
ኮሚኒኬሽን		2536000	2400000	3900000	270000			9,106,000
መብራት		8600000						8,600,000
ስቪል ስርቪስ		340000		535000	10660000		600,000	12,135,000
ኢንዱስትሪና ኢንቨስትመንት		5300000		7500000	905000			13,705,000
አ/ደ/ዱ/አ ጥብቃ		350000		500000	768000			1618000
ማዋስትና ኤጀንሲ				171920				171920
ሌሎች		540000		13020400	5120000	10349000	360,000	29389400
ድምር በ (000000) ብር	16.76	285.95	141.88	500.36	510.86	63.24	610.98	2,196.21

3.3.3 መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ላይ የደረሰ ውድመት

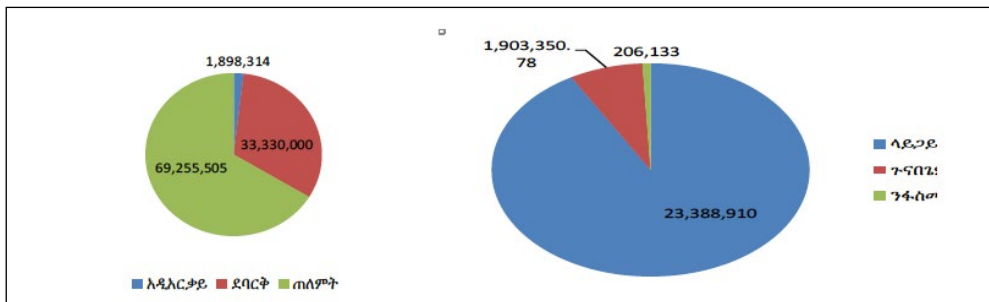
በአማራ ክልላዊ መንግስት በተለይም ወራሪው ኃይል በገባባቸው አካባቢዎች የተለያዩ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች እንደሚንቀሳቀሱ ይታወቃል። በዞን ደረጃ የደረሰው ውድመት ደቡብ ወሎ 122,041,916 ብር (አንድ መቶ አሃድ ሁለት ሚሊዮን አርባ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ አስራ ስድስት ብር)፣ ሰሜን ጎንደር 104,483,819 ብር (አንድ መቶ አራት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ዘጠኝ ብር)፣ ሰሜን ወሎ 86,323,038 ብር (ሰማንያ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ መቶ ሃያ ሶስት ሺህ ሰላሳ ስምንት ብር) ፣ ዋግኸምራ 83,691,045 ብር (ሰማንያ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና አንድ ሺህ አርባ አምስት ብር) ፣ ሰሜን ሸዋ 46,484,182 ብር (አርባ ስድስት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ አራት ሺህአንድ መቶ ሰማንያ ሁለት ብር)፣ ደሴ ከተማ 34,498,471 ብር (ሰላሳ አራት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ አራት መቶ ሰባ አንድ ብር) እና ደቡብ ጎንደር 25,498,394 ብር (ሃያ አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ዘራት ብር) ውድመት መኖሩ ተረጋግጧል። በሁሉም ዞኖች የደረሰው ጠቅላላ ውድመት 503,020,865 ብር (አምስት መቶ ሶስት ሚሊዮን ሃያ ሺህ ስምንት መቶ ስልሳ አምስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 42) ።

ሠንጠረዥ 42: የትግራይ ወራሪ ኃይል መንግስታዊ ባልሆኑ ድርጅቶች ላይ የደረሰው ጉዳት በዞን ደረጃ

ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን በብር	ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን በብር
ሰሜን ወሎ	ቡግና	4,614,060	ደቡብ ወሎ	ተንታ	52,800
	ራዩቆ	3,078,412		ኩታበር	104,995
	ግዳን	12,495,164		አምባሰል	6,323,889
	መቄት	152,185		ተውለደሬ	37,535,506
	ዋድላ	2,145,792		ወርባቡ	144,144
	ጉባላፍቶ	898,145		ቃሉ	91,300
	ሀርቡ	3,545,857		ደ/ዙሪያ	147,400
	ወረኢሉ ከተማ	19,233,655		ሊጋንቦ	830,788
	ላስታ	14,959,421		ጃማ	8,690
	ዳውንት	1,541,826		ወረኢሉ	3,583,759
	ጋዞ	3,376,390		ኮምባሊቻ	72,311,909
	ላሊበላ	20,282,131		ለገሂዳር	787,716
ሰሜን ሸዋ	ድምር	86,323,038		ደላንታ	119,020
	ደ/ሰና	469,982		ድምር	122,041,916
	መንዝራ	1,947,894	ሰሜን ጎንደር	አዲአርቃይ	1,898,314
	ኤፍራታ ግድም	26,398,550		ደባርቅ	33,330,000
	መንዝማማ	784,201		ጠሰምት	69,255,505
	ጣርማበር	10,854,069		ድምር	104,483,819
	መንዝቀያ	478,630	ዋግ ኸምራ	ዝቋላ	10,808,391
	ሸዋሮቢት	216,359		ሰቆጣ ከተ	11,233,040
	አጣየ	4,016,592		ዳህና	1,805,894
	ማህልሜዳ	1,317,905		ጋዝጊብላ	30,063,435
	ድምር	46,191,688		ሰቆጣ ዙሪያ	29,780,285

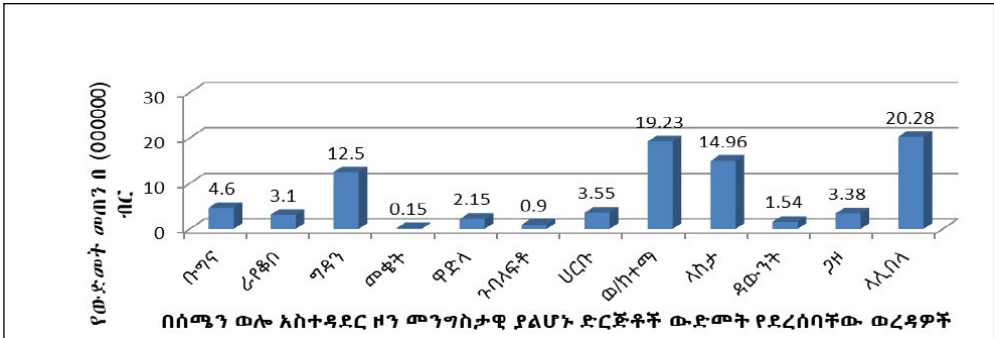
ደሴ ከተማ	መናፈሻ	8,181,629		ድምር	83,691,045
	ቧንቧ ውሃ	2,956,886		ላይጋይንት	23,388,910
	ሆጢ	22,305,974	ደቡብ ጎንደር	ጉና በጌምድር	1,903,351
	አራዳ	1,053,982		ንፋስ ውጫ	206,133
	ድምር	34,498,471		ድምር	25,498,394

ወረራው በተካሄደባቸው የሰሜንና ደቡብ ጎንደር አስተዳደር ዞኖች የሚንቀሳቀሱ የተለያዩ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ላይ ውድመት መድረሱ ተረጋግጧል። በጥናቱ ከታዩት ወረዳዎች መካከል አዳርቃይ 69,255,505 ብር (ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ አምስት መቶ አምስት ብር) እና ላይ ጋይንት 23,388,910 ብር (ሃያ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ ስምነት ሺህ ዘጠኝ መቶ አስረ ብር) ወረዳዎች የደረሰው ጉዳት ከፍተኛ ሲሆን፤ በሉም ዞኖች ሥር የሚገኙ ወረዳዎች ግን ከነዚህ ውድመት 50% ባለይ ያንሳል አንዳንዶቹ ላይም ውድመት አልተመዘገበም (ምስል 33)።

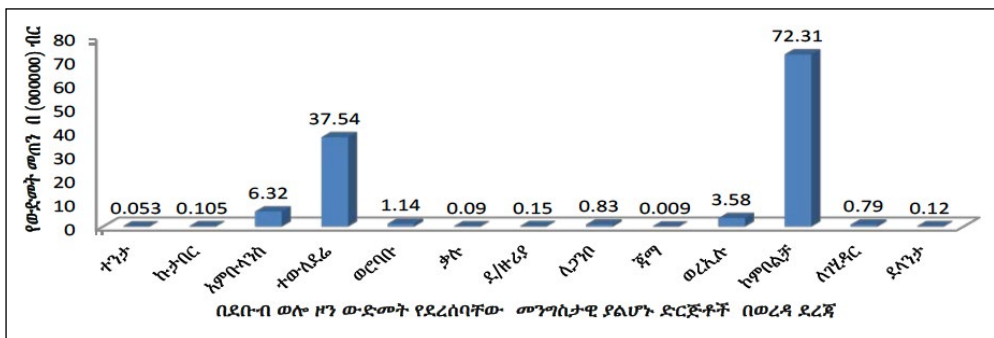
ምስል 33፤ በሰሜንና ደቡብ ጎንደር ዞኖች መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በብር ሲተመን

በሰሜን ወሎ አስተዳደር ዞን ከተወረሩት አስራ ስምንት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል በአስራ ሁለቱ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ይንቀሳቀሱ የነበሩ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ ከአስር ሚሊዮን ብር በላይ ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች መካከል ላሊበላ 20, 280, 000 ብር (ሃያ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ ሺህ ብር) ፣ ወልዲያ ከተማ 19,230, 000 ብር (አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ሺህ ብር) ፣ ላስታ 14,960,000 ብር (አስራ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ ሺህ ብር) እና ግዳን 12, 500, 000 ብር (አስራ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ብር) ናቸው። ሌሎቹ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የሚንቀሳቀሱ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ጉዳት ከአምስት ሚሊን ብር በታች ነው (ምስል 34)።

ምስል 34፤ በሰሜን ወሎ የሚገኙ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በብር ሲተመን

በደቡብ ወሎ አስተዳደር ዞን ወረራው ከደረሰባቸው ሃያ አምስት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል ጉዳቱ የደረሰው በአሳራ ሶስቱ ወረዳዎች እና ከተማ አስተዳደሮች ይንቀሳቀሱ የነበሩ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ላይ ነው። ከከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች መካከል ከምስል 35 72,310,000 ብር (ሰባ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስር ሺህ ብር) ፣ ተሁሊደሬ 37,540,000 ብር (ሰላሳ ሰባት ሚሊዮን አምስት መቶ አርባ ብር) እና አምባሰል 6,320,000 ብር (ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ ሺህ ብር) ሲሆኑ፤ ሌሎቹ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የሚንቀሳቀሱ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች የደረሰው ጉዳት ከአምስት ሚሊን ብር በታች ነው (ምስል 35)።

ምስል 35፤ በደቡብ ወሎ ዞን የሚገኙ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በብር ሲተመን

በሰሜን ሸዋ አስተዳደር ዞን ወረራው ከደረሰባቸው አስራ ሶስት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል ጉዳቱ የደረሰው በዘጠኙ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ይንቀሳቀሱ የነበሩ መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ላይ ነው። ከከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች መካከል ኤፍራታና ግድም 26,400,000 ብር (ሃያ ስድስት ሚሊዮን አረስት መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ ብር) እና ጣርማ በር 10,850,000 ብር (አስር ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃምሳ ሺህ ብር) ሲሆኑ ሌሎቹ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የሚንቀሳቀሱ መንግስታዊ ያልሆኑ

3.3.4 በትምህርት ዘርፍ የደረሰ ውድመት

በወረራው ወቅት 1156 ቅድመ መደበኛ እስከ ከፍተኛ የትምህርት ተቋማትና በክልሉ የሚገኙ ሦስት የኒሽርሲቲዎች (ወልዲያ፣ ወሎናመቅደላ አምባ የኒሽርሲቲዎች) ዘረፉ እና ውድመት ደርሶባቸዋል (ምስል 37)።

ሀ) ወሎ የኒሽርሲቲ ውድመት (ደሴ)

ለ) ሆጤ መስናዶ ት/ት ቤተ መከራ ቃጠሎ

ሐ) ሆጤ መስናዶ ት/ት ቤተ መከራ የተዘረፈ

መ) ሆጤ መስናዶ ት/ት ቤተ መከራ ቃጠሎ

ምስል 38 : በትምህርት ቤቶች እና የኒሽርሲቲዎች የደረሱ ጉዳዮች የሚያሳይ ፎቶ

ውድመት ከደረሰባቸው ትምህርት ተቋማት መካከል አብዛኞቹ (89%) አንደኛ ደረጃ ትምህርትቤቶች ሲሆኑ፤ 117 ያህሉ ሁለተኛ ደረጃ አምስት ደግሞ የመምህራን ኮሌጆች ናቸው (ሠንጠረዥ 43)። ጉዳት የደረሰባቸው ትምህርትቤቶች አገልግሎት መስጠት ባለመቻላቸው ከግማሽ ሚሊዮን በላይ ተማሪዎች ከትምህር ገበታ በግዴታ ተገልለዋል። በአንጻራዊነት በጣም ብዛት ያላቸው ትምህርትቤቶች የወደሙት በሦሥቱ ዞኖች ሲሆኑ፤ እነዚህም ሰሜን ወሎ 355፣ ደቡብ ወሎ 230 እና በሰሜን ሸዋ 200 ናቸው (ሠንጠረዥ 43)።

በሰሜን ወሎ ዞን በአጠቃላይ 355 ትምህርትቤቶች ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል። ከዚህም መካከል 318 አንደኛ ደረጃ ሲሆኑ፤ ሰላሳ አራት ደግሞ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርትቤቶች ናቸው። ከዚህም በተጨማሪ ወራሪ ሀይሉ አንድ የመምህራን ኮሌጅ ላይ ዘረፋ ወይም ወድመት ፈጽሟል። የውድመቱ መጠን በወረዳ ደረጃ ሲታይ ራያ ቆቦ ሃምሳ ስምንት፤ ሀብሩ አርባ ስምንት እና ቡግና አርባ አንድ ወረዳዎች በንጽጽር ከፍተኛ ውድመት አስተናግደዋል። በመምህራን ኮሌጅ ላይ የደረሰው ውድመትም በወልድያ ከተማ አስተዳደር እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 43)።

በደቡብ ወሎ ዞን 230 ትምህርትቤቶች እንደወደሙ በጥናቱ ተረጋግጧል። በዚህም ውድመት ውስጥም ሃያ ሶስት ሁለተኛ ደረጃ ትምህርትቤቶች ሲሆኑ፤ 207 ደግሞ አንደኛ ደረጃ ትምህርትቤቶች ናቸው። በአንጻራዊነት ከፍተኛ ውድመት ከደረሰባቸው ወረዳዎች መካከል ደሴ ዙርያ ሰላሳ ዘጠኝ፤ ለጋምቦ ሰላሳ አራት እና ቃሉ ሰላሳ አንድ ወረዳዎች ይገኙበታል (ሠንጠረዥ 43)።

በሰሜን ጎንደር ዞን 99 ከቅድመመደበኛ እስከሁለተኛ ደረጃ ትምህርትቤቶች ወድመዋል። በዞኑ የአጠቃላይ ውድመት ግማሽ (41%) ገደማ የሚሆነው በደባርቅ ከተማ አስተዳደር እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል። በአድርቃይ ወረዳም ሰላሳ አራት ትምህርትቤቶች ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል። በደቡብ ጎንደር ዞንም ወራሪ ሀይሉ አርባ ሶስት ትምህርት ተቋማት ላይ ጉዳት አድርጓል። በተወረሩት የዞኑ ወረዳዎችም አብዛኛው ውድመት የታየው በላይ ጋይንት ወረዳ እንደሆነ የጥናት ውጤት ያመለክታል (ሠንጠረዥ 43)።

ሌላኛው በትግራይ ወራሪ ሀይል ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው ዞኖች ውስጥ ሰሜን ሸዋ ሲሆን፤ በዚህም ዞን 200 ትምህርት ተቋማት ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል። በጥቅሉ በዞኑ ከተከሰተው ውድመት አንድ ሶስተኛ ያክሉ የታየው ኤፍራተና ግድም ወረዳ ሲሆን፤ ቀወት ሰላሳ እና መንዝ ጌራ ሃያ ስምንት ወረዳዎችም በትምህርት ተቋማት ላይ ከፍተኛ ጉዳት አስተናግደዋል (ሠንጠረዥ 43) ።

በኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር 102 ትምህርት ተቋማት ጉዳት ደርሶባቸዋል ከዚህም መካከል ዘጠኙ ሁለተኛ ደረጃና አንድ የመምህራን ኮሌጅ ይገኙበታል። በዞኑ ከሚገኙ ወረዳዎች ውስጥ ጃሌጥሙጋ ወረዳ አርባ አንድ ላይ ብዛት ያላቸው ትምህርትቤቶች ወድመዋል (ሠንጠረዥ 43) ።

በአጠቃላይ በዋግሽምራ ብሄረሰብ አስተዳደር ሰማንያ ሰባት የትምህርት ተቋማት ወድመዋል። በብሄረሰብ አስተዳደር ዞኑም ስልሳ ሶስት አንደኛ ደረጃ፤ አስራ አምስት ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች እንዲሁም አንድ መምህራን ኮሌጅ ወድመዋል። በዳህናና ጋዝጊብላ ወረዳዎች እንደየቅደም ተከተላቸው 26 እና 27 ትምህርት ተቋማት ወድመዋል (ሠንጠረዥ 43)።

በደሴ ከተማ አስተዳደር አርባ አንድ ትምህርት ተቋማት ጉዳት የደረሰባቸው ይህ ጥናት አረጋግጧል። በከተማ አስተዳደሩም ሆኖና መናፈሻ ክፍለ ከተሞች እያንዳንዳቸው አስራ

ሁለት ትምህርትቤቶች ተዘርፈውባቸዋል ወይም ወድመውባቸዋል (ሠንጠረዥ 43) ።

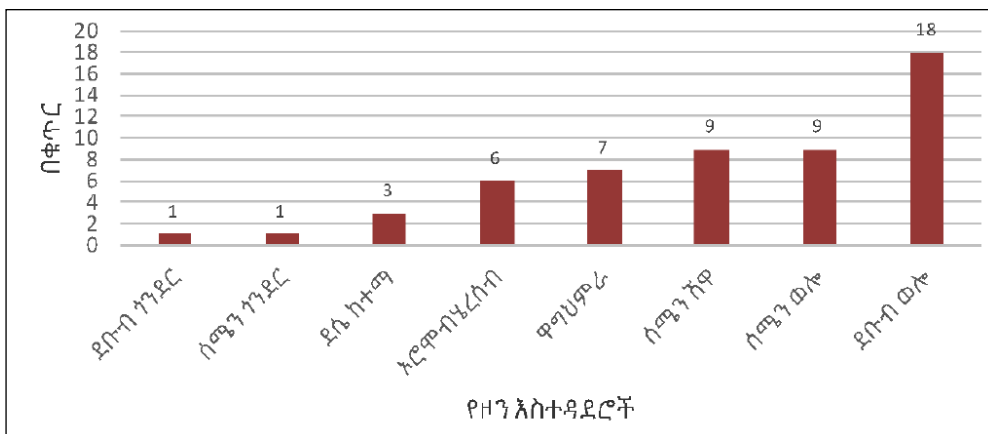
ሠንጠረዥ 43: በትግራይ ወራሪ ኃይል ጉዳት የደረሰባቸው የትምህርት ተቋማት በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ቅድመ መደበኛ ት/ቤቶች	አንደኛ ደረጃ ት/ቤቶች	ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤቶች	መምህራን ኮሌጅ	ጉዳት የደረሰባቸው ት/ቤቶች ብዛት
ሰ/ንጌደር	አድርቃይ	1	33	0	0	34
	ጃናሞራ	0	1	0	0	1
	ደባርቅ	0	38	2	0	40
	ዳባት	0	10	0	0	10
	ጠለምት		13	1	0	14
	ድምር	1	95	3	0	99
ደ/ንጌደር	ላይጋይንት	0	19	5	1	25
	ጉናበጌምድር	0	9	2	0	11
	ፋርጠ	0	5	1	0	6
	አስቴ	0	1	0	0	1
	ድምር	0	34	8	1	43
ሰ/ወሎ	ቡግና	0	38	3	0	41
	ራያ ቆቦ		52	6	0	58
	ግዳን	0	30	1	0	31
	መቄት		27	2	0	29
	ዋድላ		28	4	0	32
	ጉባላፍቶ		22	2	0	24
	ሀቡሩ		46	2	0	48
	ወልዲያ	0	5	1	1	7
	ላሲታ		26	3	0	29
	ዳውንት	1	14	2	0	17
	ጋዞ		17	2	0	19
	አንጎት	0	9	3	0	12
	ቆቦከተማ	0	4	2	0	6
	ላሊበላ	1	10	1	0	12
	ድምር	2	318	34	1	355
ደ/ወሎ	መቅደላ	0	6	0	0	6
	ተንታ	0	6	2	0	8
	አምባሰል		25	1	0	26
	ተውለደሬ	0	18	1	0	19
	ወረባቦ	0	17	1	0	18
	ቃሉ	0	27	4	0	31
	ደሴ ዙሪያ		36	3	0	39
	ለጋንቦ	0	31	3	0	34
	ከለላ	0	6	2	0	8
	ወረኢሉ	0	6	2	0	8
	ኮምቦልቻ	-	23	2	0	25
	ደላንታ	0	6	2	0	8
	ድምር		207	23	0	230

ዞን	ወረዳ	ቅድመ መደበኛ ት/ቤቶች	አንደኛ ደረጃ ት/ቤቶች	ሁለተኛ ደረጃ ት/ቤቶች	መምህራን ኮሌጅ	ጉዳት የደረሰባቸው ት/ቤቶች ብዛት
ሰ/ሸዋ	መንዝ ጌራ	0	25	3	0	28
	አንጾኪያ	0	10	1	0	11
	ኤፍራተና ግድም	0	58	4	0	62
	መንዝ ማማ	0	22	2	0	24
	ጣርማ በር	0	17	2	0	19
	ቀወት	0	28	2	0	30
	ሸዋሮቢት	0	19	1	0	20
	መንዝ ቀያ	0	5	1	0	6
	ድምር	0	184	16		200
ዋግ ህምራ	ዝቋላ	0	7	1	0	8
	ሰቆጣ ከተማ	0	8	3	1	12
	ዳህና	0	23	4	0	27
	ጋዝጊብላ	0	24	2	0	26
	ሰቆጣ ዙሪያ	0	11	3	0	14
	ድምር	0	73	13	1	87
ኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር	ዳዋጨፌ	0	20	1	0	21
	ባቲ ወረዳ	0	3	0	0	3
	ጆሌ ጥሙጋ	1	37	3	0	41
	አርጡ ማፍርሲ	0	12	2	0	14
	ዳዋሀርዋ	0	5	0	0	5
	ኬሚሴ	0	7	1	1	9
	ባቲ ከተማ	0	7	2	0	9
	ድምር	1	91	9	1	102
ደሴ ከተማ አስተዳደር	መናፍሻ	0	9	2	1	12
	ቧንቧ ውሃ	0	6	3	0	9
	ሆጤ	0	7	5	0	12
	አራዳ	0	1	1	0	2
	ሰኞ ግቢያ	0	5	0	0	5
	ድምር	0	28	11	1	40
ጠቅላላ ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ብዛት		4	1030	117	5	1156

ሀ) የትምህርት ጽ/ቤቶችና መምሪያዎች ላይ የደረሰ ውድመት

ከትምህርት ተቋማት ውድመት በተጨማሪ 54 የትምህርት ጽ/ቤቶችና መምሪያዎች ተዘርፈዋል ወድመዋል። በደቡብ ወሎ ዞን አስራ ስምንት የትምህርት ጽ/ቤቶችና መምሪያዎች የወደሙ ሲሆን፤ ሰሜን ወሎና ሰሜን ሸዋ ደግሞ እያንዳንዳቸው ዘጠኝ የትምህርት ጽ/ቤቶችና መምሪያዎች ጉዳት ደርሶባቸዋል (ምስል 39)።

ምስል 39፤ የትምህርት ጽ/ቤትና መምሪያዎች ውድመት በዘን አስተዳደሮች ዳረጃ ለ) የትምህርት ቤቶች የግብአት ውድመት

ትምህርት ቤቶች ከአንድ በላይ ጉዳት ያስተናገዱ ሲሆን፤ 628 ትምህርት ተቋማት የላቦራቶሪ 785 ደግሞ፤ ሌሎች መሰረታዊ ግብአቶች ተዘርፈውባቸዋል፤ ወይም ውድመውባቸዋል። በንጽጽር በሰሜንና ደቡብ ወሎ ዞኖች እንዲሁም በሰሜን ሸዋ ዞን ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው ትምህርት ቤቶች የላቦራቶሪና ሌሎች ግብአቶች ውድመት እንደደረሰባቸው ጥናቱ አረጋግጧል (ሠንጠረዥ 44)።

በሰሜን ወሎ ዞን 191 የትምህርት ተቋማት ላቦራቶሪ ግብዓቶቻቸው ውድመውባቸዋል። በተጨማሪም 161 ተቋማት የመማር ማስተማር ስራውን ለማካሄድ የሚያስፈልጉ ግብዓቶች ውድመውባቸዋል። በዚህም ዞን ጋዞ አምሳ ስምት፣ ግዳን አርባ ሰባት፣ አንጎት 435 እና ራያ ቆቦ አርባ ሶስት ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው የትምህርት ተቋማት የግብዓት ውድመት አስተናግደዋል።

በሰሜን ጎንደር ዞን 140 የትምህርት ተቋማት የትምህርት የላቦራቶሪና ሌሎች ግብዓት ውድመውባቸዋል። በንጽጽር አዳርቃይ ወረዳ ብዛት ያላቸው ትምህርት ቤቶች (ሰባት) ከፍተኛ የግብዓት ውድመት ደርሶባቸዋል። በዋግሽምራ ብሄረሰብ አስተዳደርና ደሴ ከተማ አስተዳደር ብዙ የትምህርት ተቋማት የላቦራቶሪና ሌሎች ግብዓቶች እንደወደሙባቸው ጥናቱ አረጋግጧል (ሰንጠረዥ 44) ።

በደቡብ ወሎ ዞን በድምሩ 330 የትምህርት ተቋማት የተለያዩ ግብአቶች የወደሙባቸው ሲሆን፤ ከዚህም ውስጥ 123 ትምህርት ቤቶች የላቦራቶሪ ግብዓቶች ተዘርፈውባቸዋል። ደሴ ዙርያ፤ ደላንታና ኮምቦልቻ በአንጻራዊነት ከፍተኛ ቁጥር ያላቸው የትምህርት ተቋማት የመማር ማስረጃ ግብዓቶች ዘረፉ ወይም ውድመት ደርሶባቸዋል (ሠንጠረዥ 45)።

በሰሜን ሸዋ ዞን 178 የትምህርት ተቋማት በወራሪ ሐይሉ የትምህርት ግብዓቶቻቸውን የተዘረፉ ሲሆን፤ ከዚህም መካከል በሰማንያ ተቋማት ላይ የላቦራቶሪ ግብዓት ዝርፊያ ተፈጽሞባቸዋል። ኤፍራታና ግድም አርባ ሁለት እና መንዝማማ አርባ ሶስት ወረዳዎች ብዛት ያላቸው የትምህርት ተቋማት የግብዓት ውድመትና ዝርፊያ ተፈጽሞባቸዋል። በአሮሞ

ብሄረሰብ አስተዳደር አርባ ሁለት እና ሃምሳ ስምንት የትምህርት ተቋማት እንደየቅደም ተከተላቸው ቤተሙከራዎችና ሌሎች ግብዓቶች ወደመውባቸዋል (ሠንጠረዥ 45) ።

ሠንጠረዥ 44: በተለያዩ ዞኖች የሚገኙ ትምህርት ቤቶች የትምህርት ላቦራቶሪ፣ ግብዓትና ተቋማት የወደመወባቸው ብዛት በዞንና በወረዳ

ዞን	ወረዳ	የት/ት ላቦራቶሪ የወደመወባቸው ተቋማት ብዛት	የት/ት ግብዓት የወደመወባቸው ተቋማት ብዛት	አጠቃላይ ወደመት የደረሰባቸው ት/ት ተቋማት
ሰሜንንጎደር	አዳርቃይ	33	37	70
	ጃናሞራ	0	4	4
	ደባርቅ	2	17	19
	ዳባት	0	12	12
	ጠለምት	23	12	
	ድምር	58	82	140
ደቡብ ጎንደር	ላይጋይንት	27	5	32
	ጉናበጌምድር	9	2	11
	ፋርጣ	5	1	6
	እስቴ	1		1
	ድምር	42	8	50
ሰሜን ወሎ	ቡማና	5		4
	ራያ ቆቦ	21	12	43
	ግዳን	45	2	47
	መቄት	16	23	39
	ዋድላ	2	26	28
	ጉባላፍቶ	4	14	18
	ሀብሩ		14	14
	ወልዲያ ከተማ		9	9
	ላስታ	28		28
	ዳውንት		11	11
	ጋዞ	39	19	58
	አንጎት	21	26	45
	ቆቦ ከተማ		2	2
	ላሊበላ	10	3	13
	ድምር	191	161	352
ዋግህምራ	ድምር	80	98	178
	ዝቋላ	3	20	23
	ሰቆጣከተማ	3	16	19
	ዳህና	4	40	44
	ጋዝጊብላ	4	13	17
	ሰቆጣዙሪያ	12	9	21
	ድምር	26	98	124

ዞን	ወረዳ	የት/ት ላቦራቶሪ የወደመጣቸው ተቋማት ብዛት	የት/ት ግብዓት የወደመጣቸው ተቋማት ብዛት	አጠቃላይ ዉድመት የደረሰባቸው ት/ት ተቋማት
ደሴ ከተማ	መናፍሻ	17	16	33
	ቧንቧውሃ	13	9	22
	ሆጤ	22	11	33
	አራዳ	6	2	8
	ሰኞግቢያ	8	4	12
	ደሴ (ዞን መምሪያ)		1	1
	ድምር	66	41	107

ሠንጠረዥ 45: የደቡብ ወሎ ሰሜን ሸዋ ወረዳዎች የደረሰ የትምህርት ላቦራቶሪ፣ ግብዓትና ተቋማት ውድመት ብዛት በወረዳ

ዞን	ወረዳ	የትምህርት ላቦራቶሪ የወደመጣቸው ተቋማት ብዛት	የትምህርት ግብዓት የወደመጣቸው ተቋማት ብዛት	የትምህርት ተቋማት ብዛት
ደቡብ ወሎ	መቅደላ	4		4
	ተንታ	7	17	24
	ኩታብር	10	1	11
	አምባሰል	0	32	32
	ተውለደሬ	0	8	8
	ወሮባቡ	0	15	15
	ቃሉ	6	30	36
	አልቡኮ	0	1	1
	ደሴዙሪያ	23	26	49
	ሊጋንቦ	23	4	27
	ከለላ	9	4	13
	ጆማ		3	3
	ወረኢሉ	7	5	12
	ኮምቦልቻ	25	21	46
	ሐይቅ		1	
	ወረኢሉ ከተማ		1	1
	ደላንታ	9	38	47
	ድምር	123	207	330
ሰሜን ሸዋ ዞን	ደ/ሲና	2		2
	መንዝ ጌራ	1	12	13
	አንጾኪያ ገምዛ	4	1	5
	ኤፍራተና ግድም	22	18	42
	መንዝ ማማ	21	23	43
	ጣርማ በር	8	14	22

ዞን	ወረዳ	የትምህርት ላቦራቶሪ የወደመሰባቸው ተቋማት ብዛት	የትምህርት ግብዓት የወደመሰባቸው ተቋማት ብዛት	የትምህርት ተቋማት ብዛት
	ሙጃናወደራ	2	4	
	ቀወት	6	9	15
	መንዝቀያ		5	5
	ሸዋ ሮቢት	8	7	15
	አጣየ	4	4	8
	መሀልሜዳ	2	1	3
	ድምር	80	98	178
አሮሞ ብ/አስ.	ዳዋ ጨፋ	7	7	14
	ባቲ ወረዳ	4	6	10
	ጃሊጥ ሙጋ	4	18	22
	አርጡማ ፋርሲ	5	7	12
	ዳዋ ሀርዋ	1	4	5
	ኬሚሴ	5	6	11
	ባቲ ከተማ	16	5	21
	ድምር	42	53	95

ሐ) የመማሪያ መጽሀፍት ወድመት

በተጨማሪም ወራሪው ቡድን 2,861,979 የመማሪያ መጽሐፍትን ዘርፏል ወይም አውድሟል። ከፍተኛ የመጻሕፍት ውድመት የደረሰው በደቡብ ወሎ 1,312,645 እና ዋግኸምራ 730,301 ዞኖች እንደሆነ የጥናቱ ውጤት ያሳያል። በሰሜን ጎንደር ዞን 240, 026 በሰሜን ወሎ ዞን ደግሞ፤ 227, 474 መጽሐፍት እንደወደመ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 46)።

ጥናቱ በተመሳሳይ ጥልቅ አይነታዊ የጥናት ውጤቶች መጠነስፊ የትምህርት ተቋማት ውድመትን እንደነበረ አረጋግጠዋል። በትምህርት ተቋማቱ ውስጥ ለአገልግሎት መስጫ የሚውሉ መሳሪያዎች ወይም ግብአቶች (መጽሀፍት፣ ወንበር፣ ጠረፔዛ፣ የቤተሙከራ እቃዎች ወዘተ) ተዘርፈዋል፤ ወይም ወድመዋል። ትምህርት ቤቶችንም እንደጦር ካምፕ እንደተጠቀሟቸውና የተማሪዎችንም ሰነድ እንዳወደሙት የአካባቢው ነዋሪዎች ገልጸዋል።

ሠንጠረዥ 46: ወራሪው በገባቸው አካባቢዎች የደረሰ የመጻሕፍ ውድመት በዞንና በት/ት ደረጃ

የክፍል ደርጃ	ሰ/ጎንደር	ደ/ጎንደር	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግ	አሮሞ	ደሴ	ድምር
10ኛ	2727	7692	13194	159115	11665	37573	6646	16202	254814
11ኛ	2791	5660	9790	131491	11030	26821	1512	16727	205822
12ኛ	3372	4536	8529	116880	11622	17704	1637	13663	177943
1ኛ	30635	9564	25112	86727	7012	37340	4941	2746	204077
2ኛ	27026	10083	23671	44956	4138	33161	4860	2499	150394
3ኛ	25619	9143	15988	42217	4207	32849	5630	2395	138048
4ኛ	23143	8089	21145	76451	4508	33076	5548	2432	174392

5ኛ	28873	8435	27583	120790	7064	52359	8801	4062	257967
6ኛ	27325	6723	22727	103513	6925	293496	8540	4640	473889
7ኛ	32784	8430	23577	134637	7542	66113	9109	5340	287532
8ኛ	33128	8058	24290	138183	7563	61046	8986	7730	288984
9ኛ	2603	8327	11868	157685	10254	38763	1306	16651	247457
አጋዥ								660	660
ጠ.ብዛት	240026	94740	227474	1312645	93530	730301	67516	95747	2,861,979

ከሚሴ መሰናዶ ትምህርትቤት ርዕሰ መምህር እንደገለጹት

“.....ትምህርት ቤቱን እንደማረፊያ ወይም እንደጦር ካምፕ ስለተጠቀመበት ከፍተኛ ውድመት አድርሰውበታል። በዝርዝር ሲታይ ቤተመጻሕፍቱን እንደቀሰለኛ ማረፊያና የህክምና መስጫ ስለተጠቀመበት መጻሕፍቱን እንደፍራሽና ትራስ በመጠቀም ሙሉ በሙሉ በሚባል ደረጃ አውድመውታል። ቤተመከራውንም ከፍተው ከሚካሎችን ዘርፈዋል፤ አውድመዋቸዋል። በተጨማሪም የትምህርትቤቱን የውሃና የሙብራት መሰረተልማቶችን አውድመዋል። እንደሁም ሀሰተኛ የትምህርት ማሰረጃ ለመሰራትም ሙከራ አድርገዋል።”

የዋግ የጥናት ተሳታፊም በትምህርት ተቋማት ላይ የደረሰውን ዘረፋና ውድመት እንዲህ ሲሉ ገልጸውታል

“.....የሁለተኛ ደረጃ ትምህርትቤት ንብረት የሆነውን ቴሌቪዥን፣ ጀነሬተር፣ አስር ሶላር ከነባትሪው ጭነው ወስደዋቸዋል። ጀነሬተሩ ነዳጅ እንደሞላ ለመጫን ቢያቅታቸው ዋና ማስተላለፊያውን አውልቀው ወስደውት ስለነበር ከአገልግሎቶች ውጭ ሁኗል። እናም የሚረባቸውን ነገሮች ሁሉ ወስደዋቸዋል፤ ያልቻሉትን ወይም የማይጠቅም የመሰላቸውን ግን አውድመውታል። በሁለተኛ ደረጃ የትምህርት ቤቱ የዘጠነኛና የአስረኛ ክፍል የትምህርት መረጃ ቀዳደው አውድመውታል።”

ወራሪ ኃይሉ ከዘረፋው ባሻገር የትምህርት ቤቶችን ከእንጨት የተሰሩ ግብአቶችን ለምግብ ማብሰያ ማገዶነት እንደተጠቀሟቸው ገልጸዋል። ለተቸረጉ ተማሪዎች ድጋፍ የሚወሉ የወተት ላሞችንም አርደው እንደበሏቸው ጥናቱ አረጋግጧል። የሰሜን ጎንደር ዞን (ጠለምት) የጥናት ተሳታፊዎች እንደተናገሩት ፤

“.....ትምህርት ቤቶችን ካምፕ ከማድረጋቸው በተጨማሪ ወንበርና ጠረጴዛዎችን በመከትከት ለምግብ ማብሰያ ማገዶነትና ወቅቱ ቅዝቃዜ የበረታበት ስለነበር እያነደዱ መቀውታል። አሁን ትምህርት ቤቶችን ብታዩአቸው ወንበርና ጠረጴዛ የላቸውም። የመሰናዶትም ቤቱን ጥላዝማ ደግሞ ሶስት አራቴ በጥይት መተው አውድመውታል። ለመዋዕለ ህፃናትና እንዲሁም አሳዳጊ ላጡ መደገፊያ ይሆናሉ ተብለው የተሰጡ ላሞች ነበሩ እንደም ለእርባታ ተብሎ የመጣ ኮርማ ነበር እሱንም በልተዋቸው ነው የሄዱት።”

መ) በትምህርት ተቋማት ላይ የደረሰ የውድመት መጠን በብር

በአጠቃላይ በትግራይ ወራሪ ሀይል ተይዘው በነበሩት ስምንት ዞኖች በትምህርት ተቋማት ላይ የደረሰው ውድመት ሲተመን 6,503,988,544 ብር (ስድስት ቢሊዮን አምስት መቶ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ስምንት ሺህ አምስት መቶ አርባ አራት ብር) እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል። ግማሽ አካባቢ 2,976,351,865 ብር (ሁለት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰባ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ አምሳ አንድ ሺህ ስምንት መቶ ስልሳ አምስት ብር) የሚሆነው ውድመት በትምህርት ቤቶች ግብዓት ዝርፊያ ወይም ውድመት ምክንያት ጋር የተያያዘ ነው። የትምህርት ቤት ህንጻዎች 952,258,564 ብር (ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ስልሳ አራት ብር)፣ ቤተሙከራዎች 919,681,420 ብር (ዘጠኝ መቶ አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ አራት መቶ ሃያ ብር) እና የመጻሕፍት 829,056,791 ብር (ስምንት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን ሃምሳ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ ዘጠና አንድ ብር) ውድመት እያንዳንዳቸው ከስምንት እስከዘጠኝ መቶ ሚሊዮን ብር ገደማ እንደሆነ ይህ ጥናት ያሳያል። በተጨማሪም በትምህርት ጽ/ቤቶችና መምሪያዎች የታየው ውድመት 826,529,746 ብር (ስምንት መቶ ሃያ ስድስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ አርባ ስድስት ብር) እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል። ከተወረሩት አካባቢዎች መካከል በጣም ከፍተኛ ውድመት የተከሰተው በሰሜን ሸዋ፣ በዋግሽምራ፣ በሰሜንና ደቡብ ወሎ ዞኖች እንደሆነም ይህ ጥናት አረጋግጣል (ሠንጠረዥ 47)።

በሰሜን ወሎ ዞን በትምህርት ቤቶች የደረሰው ውድመት 1,315,255,801 ብር (አንድ ቢሊዮን ሶስት መቶ አስራ አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ ስምንት መቶ አንድ ብር) የተገመተ ሲሆን በደቡብ ወሎ ዞን ደግሞ 1,194,668,803 ብር (አንድ ቢሊዮን አንድ መቶ ዘጠና አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ ሶስት ብር) እንደሆነ አህዛቢ ጥናቱ አረጋግጧል። በሰሜንና ደቡብ ጎንደር ዞኖች በትምህርት ተቋማት ላይ የደረሰው ውድመት እንደየቅደም ተከተላቸው 138,482,757 ብር (አንድ መቶ ሰላሳ ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ሰባት ብር) እና 29,777,190 ብር (ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሰባት ሺህ አንድ መቶ ዘጠና ብር) እንደሆነ የዚህ ጥናት ውጤት ያሳያል (ሠንጠረዥ 47)።

የዚህ ጥናት ውጤት እንደሚያሳየው በሰሜን ሸዋ ዞን 1,815,120,351 ብር (አንድ ቢሊዮን ስምንት መቶ አስራ አምስት ሚሊዮን አንድ መቶ ሃያ ሺህ ሶስት መቶ ሃምሳ አንድ ብር) የሚገመት ትምህርት ተቋማት ውድመት እንደደረሰ አረጋግጧል። የውድመቱ መጠን በዋግህምራ ብሄረሰብ አስተዳደር 1,348,107,309 ብር (አንድ ቢሊዮን ሶስት መቶ አርባ ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠኝ ብር) ሲሆን በደሴ ከተማ አስተዳደር ደግሞ 423,686,714 ብር (አራት መቶ ሃያ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ አስራ አራት ብር) እንደሆነ አህዛቢ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 48)።

ሠንጠረዥ 47: በሰሜንና ደቡብ ጎንደር በደቡብና ሰሜን ወሎ ትምህርት ተቋማት ላይ የደረሰ የውድመት መጠን የዋጋ ግምት በዞንና በወረዳ (ቡብር)

ዞን	ወረዳ	ትምህርት (የህንጻው ውድመት)	የትምህርት ላቦራቶሪ ውድመት	የትምህርት ግብዓት ውድመት	መጽሃፍ ውድመት	የትምህርት ተቋማት ውድመት	ድምር
ሰሜን ጎንደር	አዳርቃይ	16710188	7745661	26304161	10469340	645040	61874390
	ጃናሞራ	330000		688692	507548		1526240
	ደባርቅ	39390138	1488795	2743116	9864294		53486343
	ዳባት	3443275		832532	2721070		6996877
	ጠለምት	3586980	2441010	5712787	2858130		14598907
ደቡብ ጎንደር	ድምር	63460581	11675466	36281288	26420382	645040	138482757
	ላይ ጋይንት	2508550	3609540	12650969	3244809	1095060	23108928
	ጉና በጌምድር	1239150	230120	3825478	815925		6110673
	ፋርጣ	53809	0	398090	4411		456310
	አስቴ	16500	4400	80379			101279
ሰሜን ወሎ	ድምር	3818009	3844060	16954916	4065145	1095060	29777190
	ቡግና	7560313	9498841				17059154
	ራያ ቆቦ	55638110	21461872	22251419		4747995	104099396
	ግዳን	7557059	53828492	16972082		1915430	80273063
	መቄት	7919479	6352476	26906455			41178410
	ዋድላ	11754600	5637500	44828695	32143289		94364084
	ጉባላፍቶ	961400	452100	5203688	2496803		9113991
	ሀቡሩ	9650996		5049105	2508155		17208256
	ወልዲያ	108477		259336542	445805	7258874	267149698
	ላስታ	2690469	14028247			5331618	22050334
	ዳውንት	2969890		8247107	7417190		18634187
	ጋዞ	62052561	250847970	156938480		1650816	471489827
	አንጎት	2566300	1148510	22005435		1797081	27517326
	ቆቦ ከተማ	726000		5049222			5775222
	ላሊበላ	1899238	6204330	129081679		2157606	139342853
ደቡብ ወሎ	ድምር	174,054,892	369,460,338	701,866,909	45,011,242	24,859,420	1,315,255,801
	መቅደላ	179080	462603				641683
	ተንታ		91733399	33486386	889966	2745380	128855131
	ኩታብር	1197900	2655675	27686340	61780357	87076220	180396492
	አምባሰል	7494300		39254133	1549849	2119480	50417762
	ተውሊደሬ	173891740		7194849	896104	5832750	187815443
	ወሮባቡ	8112456		10557907	995883	4651493	24317739
	ቃሉ	10136720	4856804	14675261	2426610	2112341	34207736
	አልቡኮ			1323845			1323845
	ደሴ ዙሪያ	10581758	4118514	7270801	2114168	75668607	99753848
	ሊጋንቦ	723140	5749120	109989	162360	1962235	8706844
	ከላላ	69300	255769114	204386	81048		256123848
	ጃማ			2751045	31220		2782265
	ወረኢሉ	2366980	5163180	73067685	6295394		86893239
	ኮምቦልቻ	9927390	25900534	47675290	12658007		96161221
	ሐይቅ			68,860			68,860

	ወረኢሉ ከተማ			12,365,741			12,365,741
	ደላንታ	3,613,082	523,600	15,445,756	22,968	4,231,700	23,837,106
	ድምር	228,293,846	396,932,543	293,138,274	89,903,934	186,400,206	11,946,68,803

ሠንጠረዥ 48: በሰሜን ሸዋ፣ዋግ ከምራ እና ኦሮሞ ብሔረሰብ ዞኖች እና ደሴ ከተማ የሚገኙ ትምህርት ተቋማት ላይ የደረሰ የጉዳት መጠን በዞንና በወረዳ (በብር)

ዞን	ወረዳ	ት/ቤት ውድምት	ላቦራቶሪ ውድመት	ግብዓት ውድመት	የመጽሃፍ ውድመት	ተቋማት ውድመት	ድምር
ሰሜን ሸዋ	ደ/ሰና	2200	25300				27500
	መንዝ ጌራ	9856154	37895	1788815	571296		12254160
	አንጾኪያ	1675300	29095	6617996			8322391
	ፍራተናግድም	44219553	5387745	54923125	1223351	1459600	107213374
	መንዝ ማማ	11536360	374035	182124240	99946	3207807	197342388
	ጣርማ በር(	17887703	1214400	4947492	414220	1155000	25618815
	ሞጃና ወደራ		70092	2232857	798		2303747
	ቀወት	4001800	794970	940950537	3540483		949287790
	መንዝ ቀያ	55000		6417191			6472191
	ሸዋ ሮቢት	8022300	1423906	3054080	54577		12554863
	አጣየ	2084500	2398545	107073148	3168000	363122100	477846293
	ማህልሜዳ	1060400	96209	144056	32078	14544096	15876839
ዋግ ከምራ	ድምር	100401270	11852192	1310273537	9104749	383488603	1815120351
	ዝቋላ	114461160	4469300	33095357	1584531	8074220	161684568
	ሰቆጣ ከተማ	119952690	36107500	183701075	596877147		936638412
	ዳህና	17332808	10990155	35842797	30873440	3973112	99012312
	ጋዝጊብላ(4)	36891910	407000	12376529	3846601	1949200	55471240
	ሰቆጣ ዙሪያ	29767430	1879438	38959921	7006070	17687918	95300777
ኦሮሞ ዞን	ድምር	318405998	53853393	303975679	640187789	31684450	1348107309
	ዳዋጨፌ	4386470	292501	2816795	1861090		9356856
	ባቲ ወረዳ	15400	277090	1311704	30745	223080	1858019
	ጃሊጥሙጋ	1964930	719180	7995578		7243958	17923646
	አርጡማ ፋርሲ	5852528	599572	86052894	477981		92982975
	ዳዋሀርዋ	1161600	30800	2334035	35737	88561220	92123392
	ኬሚሴ	2554637	837892	13800335	290565		17483429
	ባቲ ከተማ	4437748	654509	3411436	190561	3806220	12500474
	ድምር	20373313	3411544	117722777	2886679	99834478	244228791
	መናፍሻ	4331663	16080526	79692737	2935134	119240	103159300
ደሴ ከተማ	ቧንቧ ውሃ	4102593	4458460	40940255	844418		50345726
	ሆጤ	26868710	35655629	58522000	7013469	98403250	226463058
	አራዳ	226600	1650693	2563880	187697		4628870
	ሰኞ ግቢያ	7921089	10806576	14419613	496153		33643431
	ደ/ወሎ መምሪያ					5446329	5446329
	ድምር	43450655	68651884	196138485	11476871	103968819	423686714

ሠ) የመምህራን ሞት እና የአካል ጉዳት

በወራሪው ቡድን በተያዙ ስምንት ዞኖች 174 መምህራን በታጣቁዉ ህይል እንደሞቱ የጥናት ውጤት አረጋግጧል። ከሚችሉት መካከል ግማሽ ያህሉ ሰባ ስምንት ሴት መምህራን ናቸው። 101 መምህራን ደግሞ፤ የአካል ጉዳት ደርሶባቸዋል። የዚህም ጉዳት አንድ ሶስተኛ የሚሆኑ ሰለባዎች ሴቶች ናቸው። በተጨማሪም 119 ወንድ እና ዘጠና አራት ሴት መምህራን የት እንደደረሱ እንደማይታወቅ ይህ ጥናት ያሳያል። በድምሩም 488 መምህራን በግጭቱ ሳቢያ ለሞትና ለአካል ጉዳት ሰለባ ሲሆኑ ቀሪዎቹ ደግሞ፤ ደብዛቸው ጠፍቷል። አብዛኛው የመምህራን ሞት (119) እና አጠቃላይ ጉዳት (262) የተከሰተው በሰሜን ወሎ ዞን እንደሆነ ጥናቱ አሳይቷል። በደቡብ ወሎ ስልሳ፤ ሰሜን ሸዋ ሃምሳ ዘጠኝ እና ኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር አርባ ዞኖች ብዛት ያላቸው መምህራን ለህልፈተ ህይወት ተዳርገዋል (ሠንጠረዥ 49)።

ሠንጠረዥ 49: ወራሪው ኃይል ያደረሰው የመምህራን ሞትና የአካል ጉዳት በጾታና በዞን

የዞን ስም	ሞት			የአካል ጉዳት			የት እንደደረሱ የማይተወቁ			ጠቅላላ
	ወንድ	ሴት	ጎ/ ድምር	ወንድ	ሴት	ጎ/ ድምር	ወንድ	ሴት	ጎ/ ድምር	
ደሴ ከተማ	5	1	6	10	6	16	5	2	7	29
ሰሜን ወሎ	59	60	119	16	10	26	54	63	117	262
ደቡብ ወሎ	12	5	17	8	10	18	21	4	25	60
ሰሜን ሸዋ	8	4	12	12	6	18	17	12	29	59
ኦሮሞ ልዩ ዞን	3	3	6	8	3	11	16	7	23	40
ሰሜን ጎንደር	2	1	3	2	0	2	0	0	0	5
ዋግከምራ	7	4	11	9	1	10	6	6	12	33
ደቡብ ጎንደር	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ጠቅላላ	96	78	174	65	36	101	119	94	213	488

ረ) የትምህርት ተቋማት ውድመት በማህበረሰቡ ላይ ያደረሰው ተጽዕኖ

በወራሪው በተነዱ አካባቢዎች የሚኖሩ ልጆች በትምህርት ቤቶች ውድመት ምክንያት ከትምህርት ገበታ ውጭ እንደሆኑ የአይነታዊ ጥናቱ እመላክቷል። በመሆኑም ህጻናት አልባሌ ቦታ እንዲወሉ እንዲሁም ለድብርትና ለተስፋ መቁረጥ ሰለባ እንደሆኑ የአካባቢው ነዋሪዎች ተናግረዋል። የአካባቢው ማህበረሰብ በደረሰበት ከፍተኛ የጥሪት ዘረፋና ውድመት ምክንያት ትምህርትቤቶች አገልግሎት መስጠት ቢጀምሩ እንኳን ልጆቻቸውን ለማስተማር የኢኮኖሚ ችግር እንዳለባቸውም ጥናቱ ያሳያል። የዋግ የጥናት ተሳታፊዎች እንደተናገሩት

“.....ተቋማት ባደጉት ቀርተዋል። የህዝብና የመንግስት ንብረት ተዘርፏል ወደሚል። በአሁኑ ሰዓት ትምህርትቤቶች ዝግ በመሆናቸው ተማሪዎች አልባሌ ቦታ እየዋሉ ነው ። በየቤቱ ከአምስት እስከ ስድስት ልጅ የማይስተምር የለም አሁን ግን ሰው ባዶ እጁን ቀርቷል። ትምህርትቤቶች እንደገና ተሰርተዉ ወይም ተቋቁመው

አገልግሎት መስጠት ቢጀምሩም እንኳን ለዚህ ሁሉ ተማሪ ደብተር እስክርቢቶ ከየት እንደሚመጣ እንጃ። ለተማሪዎች የሚሰፈልጋቸውን ለማቅረብ ምን ያህል ከፍተኛ ተፅዕኖ እንዳለብን በደንብ ብታዩት (መንግስትና ሌሎች ባለድርሻ አካላት) ደስ ይለናል።”

ሌላኛው የጠለምት ወረዳ የጥናት ተሳታፊዎች እንደተናገሩት

“.....ተማሪዎች ከትምህርት ገቢታቸው በመለየታቸው ለድብርት እንደተጋለጡና አልባሌ ቦታ እየዋሉ ነው። የትምህርት ቤት እህል ተወቅቶ ተወስዶል፤ ብዙ ንብረት ተዘርፋል። በትምህርት ተቋማት ላይ የደረሰው ውድመት ህፃናትን የመማር ፍላጎት እንዳይኖራቸው አድርጓቸዋል። ሰው ትምህርት ቤት ሂዶ የሚፈልገውን ትምህርት ማግኘት ካልቻለ እንግዲህ ወዲያ ተምራ እኔ ሊያልፍልኝ እኔ ስራ ላገኝ ብሎ ተሰፋ የመቁረጥ ስሜት እንዲያድርበት የማድረግ ስራ ሰርተዋል።”

3.3.5 ግብርና ተፈጥሮ ሃብት ላይ የደረሰ ውድመት

የክልላችን አብዛኛው የማህበረሰብ ክፍል የሚተዳደረው በግብርና ዘርፍ ነው። በአብዛኛው ወረራው የተካሄደበት ጊዜ ከፍተኛ የግብርና እንቅስቃሴ በሚደረግበት ወቅት ነበር። ሥለሆነም በክልላችን ሕዝብ አባባል “ሰኔ ወር ለአማራ እረሶአደር አህያ ጥመድ ነው”። ይህ አባባል የሰኔ ወር ለግብርና ሥራ እጅግ ወሳኝ መሆኑን ያመለክታል። ሆኖም ግን ወራሪው ወረራውን የጀመረው በሰኔ ወር በመሆኑ የግብርናው ማህበረሰብ እርሻ ማረስና ዘር መዝራት አለመቻሉንና ለምርት ዘመኑ የተዘጋጁ የግብርና ግብዓቶች ጥቅም ላይ ሳይውሉ መውደማቸው የወረራው በግብርናው ዘርፍ እጅግ የከፋ ያደርገዋል። በወረራውም ጊዜ በግለሰብ ባለቤትነት የተያዙ የግብርና ሀብቶች፣ በተለያዩ የግብርና ተቋማትና ጽ/ቤቶች የሚገኙ ሕንፃዎችና በውስጣቸው የነበሩ ንብረቶች ጉዳት ደርሶባቸዋል። ስለሆነም የተወረረው አካባቢ ማህበረሰብ የደረሰውን ጉዳት ከፍተኛ መሆኑን ለመግለጽ የተጠቀመው አባባል “አንድ ሰኔ የነቀለውን ሁለት ሰኔ ዓይተክለውም” በማለት በግብርናው ዘርፍ የደረሰው ጉዳት ምን ያክል የከፈ እንደሆነ ያስረዳሉ።

በወረራው ጊዜ ወረራውን ለመቀልበስ ከፌደራል መከላከያ ሠራዊት እና ከክልሉ መንግስት ልዩ ኃይል እንዲሁም ከየአካባቢው ፋኖ ጋር በነበረው የጦርነት ግብግብ አርሶ አደሩ በአዘመረው አዝመራ ውስጥ ምሽግ በመቆፈር፣ በእግር በመጓዝ፣ ከባድ መሳሪያ በማጓጓዝ እና ለሬሃ መቅበሪያ ጥቅም ላይ በማዋል የሰብሉን ምርት ከባድ ጉዳት አድርሶበታል (ምስል 40) ። በተጨማሪም በወረራው ወቅት በእሽት ደረጃ የነበሩ ሰብሎች በወራሪው ኃይልና በአካባቢ ዘራፊዎች ማሳ ላይ እንዳሉ መዘረፋቸውንና መበላሸታውን ጥናቱ የተደረገበት አካባቢ ማህበረሰብ አባላት ገልጸዋል።

ሀ) ማሳ ላይ የተሰራ ምሽግ (ዋድላ ወረዳ)

ለ) ከባድ መሣሪያ የወደቀበት መሣ (ደባርቅ ወረዳ)

ሐ) ጁንታው መቃብር የፈፀመበት ማሣ (ላይጋንት ወረዳ)

መ) በትህነግ ጥላቻ አስፋላት ላይ የተገደሉ እንስሳት (አንጎት ወረዳ)

ሠ) በትህነግ ጥላቻ ሜዳ ላይ የተገደሉ እንስሳት (ፋርጣ ወረዳ)

ረ) የትህነግ ኃይል እንስሳት ካረደ በኋላ ጥሎት የሄደው ትርፍፊ ስጋ (ዋድላ ወረዳ)

ምስል 40: ወረራ በተካሄዳቸው አካባቢዎች በሰብል እና እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት የሚሳየ የፎቶ ናሙናዎች

ወራሪው ኃይል አንድን አካባቢ እንደተቆጣጠረ ዋና ዋና የሚባሉ የመንግስት ተቋማት ላይ ዘረፋና ውድመት ያደረሳሉ፤ ያወድማሉ፤ ሲቆዩና አካባቢውን ሲለምዱ ደግሞ ማህበረሰቡን የመዝረፍ ይጀምራሉ፤ የወገን ኃይል እያየለ ሲመጣና ሊሸነፉ መሆኑን ሲያረጋግጡ መውጫቸው ላይ ደግሞ፤ ያለምንም ክፍያ የማህበረሰቡን በሬ፤ ላም፤ በግና ደሮ እየቀሙ ማረድና መመገብ ይጀምራሉ።

“በደሴ ከተማ አስተዳደር ቦሩ ሥላሴ ቀበሌ አስተዳደር የተከሰተው ሁኔታ ደግሞ፤ በጦርነቱ ምክንያት ሁሉም ማህበረሰብ ቦታውን ለቆ ስለሄደ በሬ፤ በግና ዶሮ ያልታረደበት የለም። ከአረዱ በኋላም ሁሉንም አይበሉትም የተወሰነ ከበሉ በኋላ ቀሪውን ትተውት ይሄዳሉ። በተጨማሪም አብዛኛው አርሶ አደር ብር ባንክ ማኖር ስለማያቅዱ የተለያየ እንስሳዎችንም ሆነ የሰብል ምርቶችን ሽጦ የሚያስቀምጠው ቤቱ በመሆኑ ወራሪው ኃይል አመድና ኮምፖስት ውስጥ ሣይቀር ክፍተኛ ፍተሻ በማድረግ ክፍተኛ ጥሬ ገንዘብ ዘርፏል። ሁሉንም አካባቢ ፈትሸው ሲጨርሱ ምንም ነገር ካላገኙ በፊትለፊታቸው የሚያገኙትን የቤት እንስሳት በጥይት ይገድላሉ”

ክልሉ የግብርናውን ዘርፍ በትኩረት ስለሚደግፈው ከክልል እስከቀበሌ ድረስ ባለው መዋቅር የግብርና ተቋማት በሚገባ የተደራጁ ነበሩ። ሆኖም ግን የወራሪው ኃይል የአማራን ሕዝብ ዋና መተዳደሪያ ለማመከን ባለው እበሪት ሁሉንም ተቋማት የመዝረፍና ማውደም ሥራ ሠርቷል። አብዛኛዎቹ የወደሙ የግብርና ተቋማት በዞን፤ ወረዳና ቀበሌ ደረጃ ለአካባቢው ማህበረሰብ አገልግሎት ለመስጠት የተቋቋሙ ሲሆን፤ አንዳንዶቹ ደግሞ በቀጠና ደረጃ ለምስራቅ አማራ አገልግሎት ለመስጠት ደሴና ኮምቦልቻ ላይ የተቋቋሙ መሆናቸው ይታወቃል። ለአብነትም የአፈር ቤተመከራ፤ ቲሹ ካልቸር፤ የዕጽዋት ክሊኒክ፤ የደሮ እርባታ ኢንተርፕራይዝ እና ሌሎች ተጠቃሾች ናቸው (ምስል 40 እና ሠንጠረዥ 50)። ከዚህ በታች እንዲተዘረዘረው የተለየ ሃያ ሁለት የሚሆኑ ዩኒቨርሲቲዎች (ሁለገብ፤ የቁጠባ፤ ብድርና መስኖ) እና 2985 የሚደርሱ ማህበራት የተጎዱ ሲሆኑ፤ የተጎዱት ማህበራት ዓይነትም ሁለገብ፤ የማር፤ የብድርና ቁጠባ፤ የእንስሳት ማድለብ፤ የወተት እርባታ፤ የዕደጥበብ ሥራና የተፈጥሮ ሃብት (ሠንጠረዥ 50) ናቸው።

ሀ) የፀረ ተባይ መርጫ እና መዳሀኒቶች ውድመት

ለ) ደሴ ቲሹ ካልቸር የመስታውት ቤት ወድመት

ሐ) የስሪንቃ ግብርና ምርምር ማዕከል ቤተ መከራ ውድመት

ምስል 41: በግብርና ተቋማት ላይ የደረሰ ውድመት የሚያሳይ ፎቶ (ሀ፣ለ እና ሐ)

ሠንጠረዥ 50: ውድመት የደረሰባቸው የግብርና ተቋማት ብዛት በዞን ደረጃ

የዞን ስም	አርሶ አደር ማሰልጠኛ ማዕከላት	የእንስሳት እና ዕፅዋት ክሊኒኮች	ችግኝ ጣቢያዎች	ሕብረት ሥራ ማህበራት እና የኒዮኖች	ግብርና ኮሌጅ	ግብርና ምርምር ማዕከላት	ቲሹ ካልቸር፣ አፈር ቤተ መከራ እና ላሊበላ ማር መብዘም	ዶሮ አርባታ	ሌሎች	ድምር
ስ/ጎንደር	21	15	1	342	0	0	0	0	1	380
ስ/ወሎ	88	52	6	761	1	1	1	0	36	946
ደ/ ወሎ	39	26	4	802	0	0	0	1	20	892
ስ/ ሸዋ	6	11	0	84	0	0	0	0	2	103
ዋግ	48	20	3	300	0	1	0	0	2	374
አሮሞ	19	3	1	29	0	0	0	0	3	55
ደሴ	4	4	1	19	0	0	2	1	1	32
ደ/ጎንደር	8	8	3	670	1	0	0	0	2	692
ድምር	233	139	19	3007	2	2	3	2	69	3476

ከላይ በጉዳት የተመዘገቡት ተቋማት በሙሉ ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን ከቀበሌ እስከዞን ድረስ የወደሙ የግብርና ተቋማት ብብር ግምት ሲታይ ሕብረት ሥራ ማህበራት 10,396,429,673 ብር(አስር ቢሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ስድስት ሚሊዮን አራት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ሶስት ብር) ፣ ችግኝ ጣቢያዎች 5,086,159,063 ብር(አምስት ቢሊዮን ሰማንያ ስድስት ሚሊዮን አንድ መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ ስልሳ ሶስት ብር)፣ ግብርና ምርምር ማዕከላት 3,232,984,755 ብር(ሶስት ቢሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ አምስት ብር) ውድመት ከፍተኛውን ደረጃ ሲይዙ ጠቅላላ የግብርና ተቋማት ውድመት 19,703,675,508 ብር (አስራ ዘጠኝ ቢሊዮን ሰባት

መቶ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰባ አምስት ሺህ አምስት መቶ ስምንት ብር) መሆኑን ያሳያል (ሠንጠረዥ 51)።

ሠንጠረዥ 51: በየዘኑ የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግምታዊ ውድመት በብር

ውድመት የታየባቸው ዘጠኝ	በወራሪው ዝርዝር እና ግመትቸው ዘጠኝ ተቋማት							
	የአንስሳት እና ዕጽዋት ክሊኒኮች	የገበሬዎች ማሰልጠኛ	ችግኝ ጣቢያዎች	ግብርና ምርምር ማዕከላት	የአንስሳት ዝርያ፣ እርባታዎች እና ቤተ መከራዎች	ህብረት ስራ ማህበር እና የኒዮኖች	ሌሎች	ድምር
ስ/ንደር	1,669,192	14,436,096	793,167,100			1,451,071,039	110,550	2,260,453,976
ደ/ ንደር			687,858,402			2,260,701,333		2,948,559,735
ሰ/ወሎ	6,580,044	31,846,749	2,055,070,679	3,052,412,242	122,361,675	2,784,523,080	1,690,798	8,054,485,268
ደ/ ወሎ	175,066,666	30,344,860	543,523,512		127,714,117	1,685,122,776	3,995,576	2,565,767,506
ሰሜን ሸዋ	49,353,694	5,922,590	475,558,130		2,508,000	791,175,494	987,000	1,325,504,908
ዋግ	14,658,815	24,835,477	426,319,212	180,572,513		1,119,563,214	381,150	1,766,330,380
ኦሮሞ	61,434,230	37,000,689	76,165,513			167,717,056	83,105	342,400,593
ደሴ	1,281,954	16,356,149	28,496,515		256,894,661	136,555,681	588,181	440,173,141
ድምር	310,044,594	160,742,610	5,086,159,063	3,232,984,755	509,478,454	10,396,429,673	7,836,360	19,703,675,508

በሰሜን ንደር አስተዳደር ዞን የግብርና ተቋማት ውድመት እንደተጠናው በሥር የሚገኙ ወረዳዎች በአብዛኛዎቹ ወረዳዎች ግማሽ ቢሊዮን ብር ባለይ ውድመት የተመዘገበ ሲሆን በተቋማት ደረጃ ከፍተኛ ውድመት የደረሰው በየወረዳዎቹ የሚገኙ የህብረት ሥራ ማህበራት 1,451,071,039 ብር (አንድ ቢሊዮን አራት መቶ ሃምሳ አንድ ሚሊዮን ሰባ አነድ ሺህ ሰላሳ ዘጠኝ ብር) ባለይ ነው። በሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ጠቅላላ 2,260,453,976 ብር (ሁለት ቢሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባ ስድስት ብር) መሆኑ በጥናቱ ተደጋግጧል (ሠንጠረዥ 52) ።

ሠንጠረዥ 52: በሰሜን ጎንደር በሚገኙ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግምታዊ ውድመት ብር

የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝር	በሰሜን ጎንደር የግብርና ተቋማት የወደሙባቸው ወረዳዎች ዝርዝር				
	አዲሲያይ	ደባርቅ	ደባት	ጠለምት	ድምር
የእንስሳት ክሊኒክ	1,112,609	23,540	18,073	514,969	1,669,192
የገበሬዎች ማሰልጠኛ	1,893,480	12,048,381	177,980	316,256	14,436,096
ችግኝ ጣቢያ	188,159,539	231,839,432	174,719,572	198,448,558	793,167,100
ህብረት ስራ ማህበርት	355,780,026	419,886,518	316,405,709	358,998,786	1,451,071,039
ሌሎች			110,550		110,550
ድምር	546,945,654	663,797,870	491,431,884	558,278,569	2,260,453,976

ወራሪው ኃይል በደቡብ ጎንደር የቆየው ለተወሰኑ ቀናት ሲሆን፤ የወረራቸው አካባቢዎችም የተወሰኑትን ወረዳዎች ነው። በመሆኑም ያደረሰው ጉዳት ቀላል በይሆነም ጉዳቱ የደረሰው በሁለት ተቋማት ብቻ ነው።

በመሆኑም ችግኝ ጣቢያዎች ላይ የደረሰው ጉዳት 687,858,402 ብር (ስድስት መቶ ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ አራት መቶ ሁለት ብር) ሲሆን፤ ህብረት ስራ ማህበር ላይ የደረሰው ጉዳት 2,260,701,333 ብር (ሁለት ቢሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ ሚሊዮን ሰባት መቶ አንድ ሺህ ሶስት መቶ ስላሳ ሶስት ብር) ነው። ጠቅላላ በዞኑ የደረሰው ጉዳት 2,948,559,735 ብር (ሁለት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ ስምንት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ስላሳ አምስት ብር) ያሳያል (ሠንጠረዥ 53)። ወራሪው ኃይል ሰሜን ወሎ ዞን ለረጅም ጊዜ በመቆየቱ ምክንያት አብዛኛው የግብርና ተቋማት ከፍተኛ ውድመት ደርሶባቸዋል። በዞኑ ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው የግብርና ተቋማት ማካከል ግብርና ምርምር ማዕከል 3,052,412,242 ብር (ሶስት ቢሊዮን ሃምሳ ሁለት ሚሊዮን አራት መቶ አስራ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ አርባ ሁለት ብር) ፣ ህብረት ሥራ ማህበር 2,784,523,080 ብር (ሁለት ቢሊዮን ሰባት መቶ ሰማንያ አራት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃያ ሶስት ሺህ ሰማንያ ብር) እና የችግኝ ጣቢያ 2,055,070,679 (ሁለት ቢሊዮን ሃምሳ አምስት ሚሊዮን ሰባ ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር) ተጠቃሾ ናቸው። ውድመቱ በወረዳ ደረጃ ሲታይ ስሪንቃ ግብርና ምርምር የሚገኝበት ህብሩ 3,425,539,511 ብር (ሶስት ቢሊዮን አራት መቶ ሃያ አምስት ሚሊዮን አምስት መቶ ስላሳ ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ አስራ አንድ ብር) የመጀመሪያ ሲሆን፤ በቀጣይ ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ተከታታይ ጦርነት የተካሄደባቸው ጉባላፍቶ 558,894,429 ብር (አምስት መቶ ሃምሳ ስምንት ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና አራት ሺህ አራት መቶ ሃያ ዘጠኝ ብር)፣ ዳውንት 525,483,922 ብር (አምስት መቶ ሃያ አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሃያ ሁለት ብር) ፣ ቆቦ 463,966,599 ብር (አራት መቶ ስላሳ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ ስድስት ሺህ አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ብር) ፣ መቄት 462,099,239 ብር (አራት መቶ ስልሳ ሁለት ሚሊዮን ዘጠና ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ስላሳ ዘጠኝ ብር) ፣ እና ግዳን 459,047,027 ብር (አራት መቶ ሀምሳ ዘጠኝ ሚሊዮን አርባ ሰባት ሺህ ሃያ ሰባት ብር) ናቸው። አጠቃላይ የዞኑ ውድመት 8,054,485,268 ብር (ስምንት ቢሊዮን ሃምሳ አራት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ አምስት

ሽህ ሁለት መቶ ስልሳ ስምንት ብር) እንደሆነ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 54)።

ሠንጠረዥ 53: በደቡብ ጎንደር በሚገኙ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግመታዊ ውድመት በብር

የተጎዱ የግብርና ተቋማት	በወራሪው ጉዳት የደረሰባቸው የደቡብ ጎንደር ወረዳዎች ዝርዝር እና የጉዳት መጠን በብር					
	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	እስቴ	ጎና በጌምድር	ንፋስ መውጫ	ድምር
ችግኝ ጣቢያ	159,748,536	169,145,509	167,266,114	191,698,243		687,858,402
ህብረት ስራ ማህበርት እና ዩኒየኖች	493,086,213	578,840,336	557,401,806	621,717,398	9,655,580	2,260,701,333
ድምር	652,834,749	747,985,845	724,667,920	813,415,642	9,655,580	2,948,559,735

ወራሪው ኃይል ደቡብ ወሎ ዞን ለረጅም ጊዜ ባይቆይም አብዛኛው የግብርና ተቋማት ከፍተኛ ውድመት ደርሶባቸዋል። በዞኑ ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው የግብርና ተቋማት መካከል የህብረት ሥራ ማህበር 543,523,512 ብር(አምስት መቶ አርባ ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃያ ሶስት ሺህ አምስት መቶ አስራ ሁለት ብር) ። ውድመቱ በወረዳ ደረጃ ሲታይ ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ቢሆኑም ኮምቦልቻ 401,296,537 ብር(አራት መቶ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ አምስት መቶ ሰላሳ ሰባት ብር) ፣ ከላላ 222,983,986 ብር(ሁለት መቶ ሃያ ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ስድስት ብር) ቃሉ 205,394,145 ብር(ሁለት መቶ ሃያ አምስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና አራት ሺህ አንድ መቶ አርባ አምስት ብር)፣ ደላንታ 204,697,332 ብር(ሁለት መቶ አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዝጠና ሰባት ሺህ ሶስት መቶ ሰላሳ ሁለት ብር) ፣ ሊጋምቦ 188,733,234 ብር(አንድ መቶ ሰማንያ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ አረት ብር) ፣ ደሴ ዙሪያ 182,067,741 ብር (አንድ መቶ ሰማንያ ሁለት ሚሊዮን ስልሳ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ አርባ አንድ ብር) እና አምባሰል 181,770,530 ብር(አንድ መቶ ሰማንያ አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ሶስት ብር) ከፍተኛ ውድመት ተመዝግቦባቸዋል። በዞኑ የደረሰው ጠቅላላ ውድመትም 2,565,767,506 ብር(ሁለት ቢሊዮን አምስት መቶ ስልሳ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሰባት ሺህ አምስት መቶ ስድስት ብር) መሆኑ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 55)።

ሠንጠረዥ 54: በሰሜን ወሎ በሚገኙ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግመታዊ ውድመት በብር

ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	የተጎዱ የግብርና ተቋማት ዝርዝር							
	የአንስሳት ክሊኒክ	የገበሬዎች ማሰልጠኛ	ችግኝ ጣቢያ	ግብርና ምርምር ማዕከል	ዝርያ ማሻሻያዎችና እርባታዎች	ህብረት ስራ ማህበር እና ዩኒየኖች	ሌሎች	ድምር
ቆቦ	45,100	341,781	201,558,798			262,020,920		463,966,599
ግዳን	598,710	4,380,897	193,817,429			258,863,083	1,386,908	459,047,027
መቄት	264,000	373,520	186,054,275			275,407,444		462,099,239
ዋድላ	574,192	1,518,198	147,292,968			241,384,748		390,770,106

መርሳ					122,361,675			122,361,675
ጎባላፍቶ		362,761	248,072,367			310,459,301		558,894,429
ሀብት	918,346	1,629,878	155,045,229	3,052,412,242		215,533,816		3,425,539,511
ወልደያ			124,036,183			195,405,053		319,441,236
ላስታ	2,532,243	18,734,123	179,012,515			241,878,131	303,891	442,460,902
ዳውንት	894,765	1,591,645	232,567,844			290,429,668		525,483,922
ጋዞ	752,687	2,913,945	217,063,321			277,822,369		498,552,323
አንጎት			170,549,752			215,318,547		385,868,299
ድምር	6,580,044	31,846,749	2,055,070,679	3,052,412,242	122,361,675	2,784,523,080	1,690,798	8,054,485,268

ሠንጠረዥ 55: በደቡብ ወሎ በሚገኙ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግታዊ ውድመት በብር

ጉዳት የደረሰባቸው ወሎ/ወሎ ወረዳዎች ዝርዝር	የተጎዱ የግብርና ተቋማት ዝርዝር						
	የአንስሳት እና ዕፅዋት ክሊኒኮች	የገበሬዎች ማሰልጠኛ	ችግኝ ጣቢያዎች	ዝርያ ማሻሻያዎችና እርባታዎች እና ቤተ መከራዎች	ህብረት ስራ ማህበር እና ዩኒየኖች	ሌሎች	ድምር
መቅደላ	246,400	844,932					1,091,332
ተንታ		2,485,635	38,271,905		121,075,050		161,832,590
ኩታበር			39,371,905		115,571,639		154,943,544
አምባሰል	27,926,986		38,271,905		115,571,639		181,770,530
ተሁለደሬ	1,771,770	1,848,000	31,474,714		110,888,278	22,000	146,004,762
ወረባቡ		1,686,971	27,977,524		99,061,405	616,550	129,342,450
ቃሉ		1,642,575	55,166,286		148,585,285		205,394,145
አልብኮ		4,090,337	29,980,333		88,054,582		122,125,252
ደሴ ዙሪያ	252,179		49,569,084		132,081,873	164,604	182,067,741
ሊጋንቦ			31,277,524		157,178,002	277,708	188,733,234
ከለላ	338,636	441,265	54,460,667		167,743,418		222,983,986
ጀማ		319,220	25,383,143		66,040,937		91,743,299
ወረኢሉ			38,469,095		132,081,873		170,550,968
ኮምቦልቻ	143,340,890	710,215	32,180,333	127,714,117	94,436,268	2,914,713	401,296,537
ሐይቅ	1,189,804						1,189,804
ደላንታ		16,275,710	51,669,095		136,752,527		204,697,332
ድምር	175,066,666	30,344,860	543,523,512	127,714,117	1,685,122,776	3,995,576	2,565,767,506

ወራሪው ኃይል ሰሜን ሸዋ ዞን የቆየው ለአጭር ጊዜ ቢሆንም ብዙ የግብርና ተቋማት ላይ ከፍተኛ ውድመት አድርጏል። በዞኑ ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው የግብርና ተቋማት ማከከል የህብረት ሥራ ማህበር 791,175,494 ብርብር(ሰባት መቶ ዘጠና አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባ አምስት ሺህ አረታ መቶ ዘጠና አራት ብር) ፣ ችግኝ ጣቢያዎች 475,558,130 ብር(አራት መቶ ሃያ ሰባ አምስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ አንድ መቶ ሰላሳ ብር) እና የእንስሳት ክሊኒኮች 49,353,694 ብር(አርባ ዘጠኝ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ ዘጠና አራት ብር)ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ቢሆንም ኤፍራታና ግድም 482,696,804 ብር ብር(አራት መቶ ሰማንያ ሁለት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስምንት መቶ አራት ብር)፣ ቀወት 208,336,642 ብር ብር(ሁለት መቶ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ ስድስት ሺህ ስድስት መቶ አርባ ሁለት ብር)፣ ሸዋ ሮቢት 163,933,694 ብር(አንድ መቶ ስልሳ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ ዘጠና አራት ብር)፣ ጣርማበር 134,244,651 ብር(አንድ መቶ ሰላሳ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ አርባ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ አንድ ብር)፣ መንዝ ቀያ 116,609,022 ብር(አንድ መቶ አስራ ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠኝ ሺህ ሃያ ሁለት ብር) እና መንዝ ጌራ 112,176,492 ብር(አንድ መቶ አስራ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባ ስድስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ሁለት ብር) ከፍተኛ ውድመት የተመዘገበባቸው ሲሆኑ፤ ጠቅላላ በዞኑ የደረሰው ውድመትም 1,325,504,908 ብር(አንድ ቢሊዮን ሶስት መቶ ሃያ አምስት ሚሊዮን አምስት መቶ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስምንት ብር) መሆኑ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 56)።

ሠንጠረዥ 56: በሰሜን ሸዋ በሚገኙ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግታዊ ውድመት በብር

ጉዳት የደረሰባቸው የሰ/ሸዋ ወረዳዎች ዝርዝር	የተጎዱ የግብርና ተቋማት ዝርዝር						
	የእንስሳት ክሊኒክ	የገበሬዎች ማሰልጠኛ	ችግኝ ጣቢያ	ዝርያ ማሻሻያዎች ና አርባታዎች	ህብረት ስራ ማህበር እና ዩኒየኖች	ሌሎች	ድምር
መንዝጌራ	37,353,688	640,126	34,586,046	2,508,000	37,088,632		112,176,492
ኤፍራታና ግድም	10,565,132	2,498,760	138,344,183		330,496,729	792,000	482,696,804
መንዝ ማማ		579,810	51,879,069		55,048,725		107,507,604
ጣርማ በር	3,000	122,771	60,525,580		73,398,300	195,000	134,244,651
ቀወት	179,091	1,891,923	77,818,603		128,447,025		208,336,642
መንዝ ቀያ	89,476		43,232,557		73,286,989		116,609,022
ሸዋ ሮቢት	1,163,307	189,200	69,172,092		93,409,095		163,933,694
ድምር	49,353,694	5,922,590	475,558,130	2,508,000	791,175,494	987,000	1,325,504,908

ወራሪው ኃይል በዋግኸ ብሔረሰብ ዞን ወጣ ገባ እያለ ለረጅም ጊዜ በመቆየቱና ከትግራይ ወራሪ ኃይል በተጨማሪ የአገው ሸንጎ አብሮ ይዘርፍ ስለነበር ብዙ የግብርና ተቋማት ላይ ከፍተኛ ውድመት አድርጏል። በዞኑ ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው የግብርና ተቋማት ማካከል በቅደም ተከተል ሲታይ የህብረት ሥራ ማህበር 1,119,563,214 ብር ብር (አንድ ቢሊዮን አንድ መቶ አሳራ ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሁለት መቶ አስራ አራት ብር) ፣ ችግኝ ጣቢያዎች 426,319,212 ብር (አራት መቶ ሃያ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ አስራ ሁለት ብር) ፣ ሰቆጣ ግብርና ምርምር ማዕከል 180,572,513 ብር (አንድ መቶ ሰማንያ ሚሊዮን አምስት መቶ ሰባ ሁለት ሺህ አምስት መቶ አስራ ሶስት ብር) ፣ ገበሬዎች ማሰልጠኛ 24,835,477 ብር (ሃያ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ አራት መቶ ሰባ ሰባት ብር) እና የእንስሳት ክሊኒክ 14,658,815 ብር (አስራ አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ አስራ አምስት ብር) ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ቢሆንም ሰቆጣ ከተማ 572,548,430 ብር (አምስት መቶ ሰባ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ብር) ፣ ዳህና 346,495,632 ብር (ሶስት መቶ አርባ ስድስት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ስድስት መቶ ሰላሳ ሁለት ብር) ፣ ጋዝጊብላ 331,633,126 ብር (ሶስት መቶ ሰላሳ አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ አንድ መቶ ሃያ ስድስት ብር) ፣ ሰቆጣ ዙሪያ 263,032,778 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ ሶስት ሚሊዮን ሰላሳ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሰባ ስምንት ብር) እና ዝቋላ 252,620,414 ብር (ሁለት መቶ ሃምሳ ሁለት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃያ ሺህ አራት መቶ አስራ አራት ብር) ከፍተኛ ውድመት የተመዘገበባቸው ሲሆኑ ጳግብጅና አበርገሌ ግን አሁንም በወራሪው ኃይል ሥር ስለሆኑ የደረሰው ውድመት አልተጠናም። ለጊዜው ጠቅላላ በዞኑ የደረሰው ውድመትም 1,766,330,380 ብር (አንድ ቢሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ ሺህ ሶስት መቶ ሰማንያ ብር) መሆኑ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 57)።

ሠንጠረዥ 57: በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን በሚገኙ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግምታዊ ውድመት በብር

የተጎዱ የግብርና ተቋማት ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው የዋግ ብሔረሰብ ወረዳዎች ዝርዝር					
	ዝቋላ	ሰቆጣ ከተማ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር
የእንስሳት ክሊኒክ	2,021,470	2,420,369	1,692,225	546,623	7,978,128	14,658,815
የገበሬዎች ማሰልጠኛ	2,135,991	876,541	13,267,965	2,926,721	5,628,260	24,835,477
ችግኝ ጣቢያ	72,632,609	108,948,913	90,977,211	88,391,131	65,369,348	426,319,212
ሰቆጣ ግብርና ምርምር		180,572,513				180,572,513
ህብረት ስራ ማህበር እና የኒዩኖች	175,830,344	279,730,094	240,177,082	239,768,652	184,057,043	1,119,563,214
ሌሎች			381,150			381,150
ድምር	252,620,414	572,548,430	346,495,632	331,633,126	263,032,778	1,766,330,380

ወራሪው ኃይል በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን የቆየበት ጊዜ ብዙም ባይሆን እንደገባ ወረረውን ለመቀልበስ ከምንግስት ጥምር ኃይል ጋር ጦርነት ስለነበር በማይናቅ መልኩ ሌሎች ዞኖች እንዳደረሰው ጉዳት ብዙ የግብርና ተቋማት ላይ ውድመት አድርጓል። በዞኑ ጉዳት ከደረሰባቸው የግብርና ተቋማት ማካከል በቅደም ተከተል ሲታይ የህብረት ሥራ ማህበር 167,717,056 ብር(አንድ መቶ ስልሳ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ አስራ ሰባት ሺህ ሃምሳ ስድስት ብር) ፣ ችግኝ ጣቢያዎች 76,165,513 ብር(ሰባ ስድስት ሚሊዮን አንድ መቶ ስልሳ አምስት ሺህ አምስት መቶ አስራ ሶስት ብር)፣ የእንስሳት ክሊኒክ 61,434,230 ብር(ስልሳ አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ ብር) እና ገበሬዎች ማሰልጠኛ 37,000,689 ብር(ሰላሳ ሰባት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ብር) ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች ጉዳት የደረሰባቸው ቢሆንም በጉዳቱ ቅደም ተከተል ባቲ ወረዳ 131,845,989 ብር(አንድ መቶ ሰላሳ አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ አርባ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ብር)፣ ጅሌ ጥሙጋ 77,651,777 ብር(ሰባ ሰባት ሚሊዮን ስድስት መቶ አምሳ አንድ ሺህ ስባት መቶ ስባ ስባት ብር) ፣ አርጡማ ፉርሲ 64,708,350 ብር(ስልሳ አራት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ሃምሳ ብር) ፣ ደዋ ሀርዋ 27,192,509 ብር(ሃያ ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና ሁለት ሺህ አምስት መቶ ዘጠኝ ብር) ፣ ከሚሴ 23,348,715 ብር(ሃያ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ ሰባት መቶ አስራ አምስት ብር) እና ባቲ ከተማ 17,653,252 ብር(አስራ ሰባት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ ሁለት ብር ውድመት የተመዘገበባቸው ሲሆኑ ጠቅላላ በዞኑ የደረሰው ውድመትም 342,400,593 ብር(ሶስት መቶ አርባ ሁለት ሚሊዮን አራት መቶ ሺህ አምስት መቶ ዘጠና ሶስት ብር) መሆኑ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 58)።

ሠንጠረዥ 58: በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን የሚገኙ ወረዳዎች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግታዊ ውድመት በብር

የተጎዱ የግብርና ተቋማት ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው የኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች ዝርዝር						
	ባቲ ወረዳ	ጅሊጥሙጋ	አርጡማ ፉርሲ	ደዋ ሀርዋ	ከሚሴ	ባቲ ከተማ	Total
የእንስሳት ክሊኒክ	61,322,250	111,980					61,434,230
የገበሬዎች ማሰልጠኛ	32,831,480		582,109	352,000	3,135,000	100,100	37,000,689
ችግኝ ጣቢያ	11,344,939	26,285,442	18,775,316	7,620,126	7,400,126	4,739,563	76,165,513
ህብረት ስራ ማህበር እና ዩኒየኖች	26,347,320	51,254,355	45,267,820	19,220,383	12,813,589	12,813,589	167,717,056
ሌሎች			83,105				83,105
ድምር	131,845,989	77,651,777	64,708,350	27,192,509	23,348,715	17,653,252	342,400,593

ወራሪው ኃይል ደሴ ከተማን ከተቆጣጠረ በኋላ ሙሉ በሙሉ ከተማውን በመቆጣጠር በውሥጣቸው ያለውን ንብረት በማለት በዙ ተቋማትን አውድመዋል፤ ዘርፈዋል። በከተማ አስተዳደሩ ጉዳት ከደረሰባቸው የግብርና ተቋማት ማካከል በቅደም ተከተል ሲታይ ዝርያ

ማሻሻያዎች፣ እርባታዎችና ቤተሙከራዎችን 256,894,661 ብር(ሁለት መቶ ሃምሳ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ስልሳ አንድ ብር) ፣ የህብረት ሥራ ማህበር136,555,681 ብር(አንድ መቶ ሰላሳ ስድስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ ስድስት መቶ ሰማንያ አንድ ብር) ፣ ችግኝ ጣቢያዎች 28,496,515 ብር(ሃያ ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ አምስት መቶ አስራ አምስት ብር) ፣ ገበሬ ማሰልጠኛዎች 16,356,149 ብር(አስራ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ ስድስት ሺህ አንድ መቶ አርባ ዘጠኝ ብር) እና የእንስሳት ክሊኒክ 1,281,954 ብር(አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሃምሳ አራት ብር) ናቸው። በክፍለ ከተማ ደረጃ ሲታይ ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች ጉዳት የደረሰባቸው ቢሆንም በጉዳቱ ቅደም ተከተል መናፈሻ 423,168,688 ብር(አራት መቶ ሃያ ሶስት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰማንያ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ስድስት ብር) እና ቧንቧ ውሃ 17,004,453 ብር(አስራ ሰባት ሚሊዮን አራት ሺህ አራት መቶ ሃምሳ ሶስት ብር) ውድመት የተመዘገበባቸው ሲሆኑ ጠቅላላ በከተማው የደረሰው ውድመትም 440,173,141 ብር(አራት መቶ አርባ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባ ሶስት ሺህ አንድ መቶ አርባ አንድ ብር) መሆኑ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 59)።

ሠንጠረዥ 59: በደሴ ከተማ በሚገኙ ክፍለ ከተሞች የወደሙ የግብርና ተቋማት ዝርዝርና ግምታዊ ውድመት በብር

የተጎዱ የግብርና ተቋማት ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው የደሴ ከተማ ክፍለ ከተሞች ዝርዝር		
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ድምር
የእንስሳት ክሊኒክ	498,135	783,819	1,281,954
የገበሬዎች ማሰልጠኛ	780,197	15,575,952	16,356,149
ችግኝ ጣቢያዎች	28,237,465	259,050	28,496,515
ዝርያ ማሻሻያዎች፣ እርባታዎች እና ቤተሙከራዎች	256,509,029	385,633	256,894,661
ህብረት ስራ ማህበር እና የኔዮኖች	136,555,681		136,555,681
ሌሎች	588,181		588,181
ድምር	423,168,688	17,004,453	440,173,141

ለ) የግብርና ምረቶች ውድመት

በግብረናው ዘርፍ የተለያዩ ሰብሎች እና እንስሳት እንደሚመረቱ ይታወቃል። ወራሪው ኃይል እነዚህን ምርቶች በማሳ ላይም ሆን በቤት ውስጥ በገንበት ያለገደብ ሲጠቀምባቸው፣ ሲዘርፋቸው እና ጉዳት ሲያደርስባቸው ቆይቶል። በዚህም መሠረት የውድመታቸው ሁኔታ እንደሚከተለው ተዘርዝሯል።

1) የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ላይ የደረሰ ውድመት

የብዕርና የአገዳ፣ የጥራጥሬ ና የቅባት እህሎች ውድመት የደረሰው በቤት ውስጥ ና በማሳ ላይ ነው። ይህም ውድመት የደረሰው በቤት ውስጥና በማሳ ላይ በጠላት የተበላ፣ የተዘረፈ፣ በጦር መሣሪያ የወደመ መሆኑን በሁሉም ዞኖች ላይ ተመዝግቧል። ውድመቱ የተከሰተበት ሁኔታ በጦርነት ምክንያት በማሣ ላይ 301,896.64 ኩንታል እና በቤት ውስጥ 12,654.12

ኩንታል ሲወድም በማሳ ላይ 32,811.47 ኩንታል እና በቤት ውስጥ 26,477.47 ኩንታል የተዘረፈ መሆኑ ተመዝግቧል። ይህም ውድመት በዞን ደረጃ ሲታይ ሰሜን ጎንደር 99,710.24 ኩንታል፣ ደቡብ ወሎ 90984.44 ኩንታል ፣ሰሜን ወሎ 68,446.61 ኩንታል፣ ሰሜን ሸዋ 42,779.97 ኩንታል፣ ደቡብ-ብ ጎንደር 39,785.00 ኩንታል፣ ዋግኸምራ 37,986.82 ኩንታል እና አሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር ዞን 4,684.49 ኩንታል ሲሆን ጠቅላላ የደረሰው ውድመት 482,408.19 ኩንታል መሆኑ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 60)።

ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን በዞን ደረጃ በቅደም ተከተል ደቡብ ወሎ 581,870,255 ብር (አምስት መቶ ሰማንያ አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባ ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ አምስት ብር) ፣ ሰሜን ጎንደር 548,329,727 ብር (አምስት መቶ አርባ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ሰባት ብር)፣ ሰሜን ወሎ 502,763,367 ብር (አምስት መቶ ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ሰባት ብር) ፣ ዋግኸምራ 362,115,300 ብር (ሶስት መቶ ስልሳ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ አምስት ሺህ ሶስት መቶ ብር)፣ እና ሰሜን ሸዋ 309,087,818 ብር (ሶስት መቶ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰማንያ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ስምንት ብር)፣ ከፍተኛ ውድመት በማስተናገድ ተጠቃሾች ናቸው። በሰብል ዓይነት የደረሰ ውድመት ሲታይ ደግሞ ከሃያ አንድ በላይ ሰብሎች የወደሙ ሲሆን፣ ከፍተኛውን የውድመት መጠን ያስተናገዱት በቅደም ተከተል ማሸላ 434,869,752 ብር (አራት መቶ ሰላሳ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ሁለት ብር)፣ ጤፍ 399,160,670 ብር (ሶስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ስልሳ ሺህ ስድስት መቶ ሃያ ሰባት ብር)፣ ስንዴ 295,404,331 ብር (ሁለት መቶ ዘጠና አምስት ሚሊዮን አራት አራት ሺህ ሶስት መቶ ሰላሳ አንድ ብር)፣ ባቄላ 249,465,892 ብር (ሁለት መቶ አርባ ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ዘጠና ሁለት ብር)፣ ግብስ 150,181,278 ብር (አንድ መቶ ሃምሳ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ስምንት ብር)፣ ማሾ 138,607,250 ብር (አንድ መቶ ሰላሳ ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰባት ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ ብር)፣ እና በቆሎ 119,006,063 ብር (አንድ መቶ አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን ስድስት ሺህ ስልሳ ሶስት ብር) ናቸው። ጠቅላላ የሰብል ውድመቱ ወራሪው በገባባቸው ቦታዎች በተደረገው ጥናት 2,582,345,931 ብር (ሁለት ቢሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ አርባ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ አንድ ብር) ደርሷል (ሠንጠረዥ 61)።

ሠንጠረዥ 60: በብዕር፣ አገዳ፣ ጥራጥሬና የቅባት እህሎች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በዞን፣ በሰብል ዓይነት እና በኩንታል

የወደመ ሰብል አይነት	የብዕር እና አገዳ፣ ጥራጥሬ እና ቅባት እህሎች ውድመት መጠን በኩንታል								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግ ብ/አስ	ኦሮሞ ብ/አስ	ደሴ ከተማ	ድምር
ጤፍ	16,993.68	371.69	16440.8	18,859.93	12,729.51	10,553.63	1,860.49	1,487.13	79,296.81
ጉበስ	7,484.17	20.80	10,435.42	4,825.29	5,168.85	5,197.96	101.01	971.17	34,204.67
ስንዴ	13,833.09	400.97	25,670.89	8,281.66	6,944.08	5,677.14	53.78	1,380.24	62,241.85
በቆሎ	8,750.99	442.95	4,991.05	15,358.47	4,775.88	1,338.03	1,042.54	7,008.09	43,708.00
ማሸላ	22425	47.00	11,958.53	13,556.51	26,360.93	6,978.46	5,891.69	65.40	87,283.58
ዳጉሣ	12,349.11	31.00	957.36	552.07	82.81	199.50	24.50	12.50	14,208.85
አተር	1,377.80	21.01	4,304.51	4,885.90	732.77	2,581.10	43.21	597.52	14,543.82
ባቄላ	2,508.94	69.60	3,999.43	17,280.55	4,294.39	8,164.59	67.34	4,605.04	40,989.88
ምስር	99.48	66.90	2,468.07	4,208.98	319.79	1,625.40	17.75	28.96	8,835.33
ቦሎቄ	65.50	2.00	496.52	3,726.33	137.40	111.86	15.43	9.00	4,564.04
ሽምብራ	74.05	8.50	3,635.08	1,049.24	546.62	708.98	62.52	123.61	6,208.60
ዳያ	272.15	1.00	946.07	788.54	682.55	76.10	10.34	50.32	2,827.07
ማሸ	1,632.42	18.00	671.98	851.36	4,326.75	127.85	352.22	1.00	7,981.58
ኑግ	4,199.11		70.35	183.98	95.57	9.00		3.00	4,561.01
ተልባ	463.27	27.50	617.16	360.81	53.27	17.15	16.30	5.80	1,561.26
ሱፍ	89.86	4.50	100.93	79.18	30.65	24.60	43.10		372.82
ሰሊጥ	768.70	374.00	151.06	191.12	487.76	6.00	69.32	2.50	2,050.46
ጎመን ዘር	622.18		62.13	66.78	12.25	2.00	7.43	0.40	773.17
ለውዝ	23.50		13.26	312.06	1,310.46		2,066.67	25.00	3,750.95
ሌሎች	5,677.23	39,813.3	4,920.36	10,015.52	441.71	610.90	17.35	948.16	62,444.50
ድምር	99,710.23	41,720.70	92,910.90	105,434.28	69,534.00	44,010.25	11,762.99	17,324.84	482,408.19

ሠንጠረዥ 61: በብዕር፣ አገዳ፣ ጥራጥሬና የቅባት እህሎች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በዞን በሰብል ዓይነት እና በብር ሲተመን

የወደመ ሰብል አይነት	የብዕር እና አገዳ፣ ጥራጥሬ እና ቅባት እህሎች ውድመት መጠን በኩንታል								
	ሰ/ጎንደር	ደ/ጎንደር	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግኸምራ	ኦሮሞ ብ/አ	ደሴ/ከ	ድምር
ጤፍ	86,635,050	1,626,325	83,091,596	100,513,991	58,093,556	53,376,410	8,760,440	7,063,302	399,160,670
ጉበስ	35,924,016	68,510	46,858,139	22,638,570	17,478,903	23,503,451	482,024	3,227,665	150,181,278
ስንዴ	71,932,094	1,599,075	126,504,903	36,012,499	27,368,552	27,982,813	277,240	3,727,155	295,404,331

በቆሎ	24,504,417	171,500	15,418,209	44,865,629	9,363,308	3,478,122	3,369,008	17,835,870	119,006,063
ማሸላ	84,495,402	5,400	41,566,751	49,956,177	72,525,994	147,821,014	38,397,914	101,100	434,869,752
ዳጉሣ	47,904,738	55,400	5,150,468	3,117,100	366,006	737,600	112,100	2,250	57,445,662
አተር	9,644,600	120,810	23,941,420	28,399,600	4,753,346	17,200,100	315,150	2,193,140	86,568,166
ባቄላ	17,562,580	178,050	24,500,737	101,968,396	28,122,789	54,950,385	464,550	21,718,405	249,465,892
ምስር	1,193,760	823,000	27,651,527	20,237,770	3,330,880	17,398,900	210,500	278,120	71,124,457
በሎቂ	425,750	6,000	3,203,480	24,153,870	315,600	727,090	102,545	10,800	28,945,135
ሽምብራ	518,350	38,950	25,291,450	7,234,940	3,671,015	4,866,270	521,840	375,440	42,518,255
ዳያ	1,224,675	3,000	4,384,590	3,554,980	3,114,590	342,450	47,280	235,980	12,907,545
ማሸ	32,648,400	1,500	11,854,600	16,915,400	69,126,200	2,515,000	5,531,150	15,000	138,607,250
ኑግ	46,190,210		755,730	2,000,230	858,020	99,000		27,000	49,930,190
ተልባ	4,169,430	11,000	5,449,744	3,240,940	445,080	154,350	146,700	51,600	13,668,844
ሱፍ	808,740	38,250	556,040	713,840	379,600	221,400	387,900		3,105,770
ሰሊጥ	11,530,500	95,300	2,210,193	2,858,500	1,165,950	64,000	2,782,300	25,000	20,731,743
ጎመን ዘር	5,599,620		560,420	601,020	110,150	18,000	66,870	3,800	6,959,880
ለውዝ	129,250		66,555	1,563,630	7,073,535		29,496,655	83,800	38,413,425
ለሌሎች	65,288,145	120,152,486	53,746,816	111,323,173	1,424,744	6,658,945	85,000	4,652,316	363,331,625
ድምር	548,329,727	124,994,556	502,763,367	581,870,255	309,087,818	362,115,300	91,557,166	61,627,743	2,582,345,931

ከላይ የተዘረዘረው የሰበል ውድመት በውድመት ሁኔታ ሲጠና በተለያየ የውድመት ሁኔታ የወደመ ቢሆንም ከፍተኛ የሰበል ውድመት የደረሰው የማሣሣ ላይ ውድመት 356,394.45 ኩንታል ሲሆን፤ በዘረፋ ደረጃ ደግሞ ቤት ውስጥ የተዘረፈ 57,712.15 ኩንታል ነው (ሠንጠረዥ 62)።

ሠንጠረዥ 62: በብዕር፣ አገዳ፣ ጥራጥሬና የቅባት እህሎች ላይ የደረሰ የውድመት አይነት እና መጠን በኩንታልና በዞን ደረጃ

የሰበል ውድመት ሁኔታ	ሰ/ጎንደር	ደ/ጎንደር	ሰ/ ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ ሸዋ	ዋግ	አሮሞ	ደሴ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	90,160.26	32,762.50	66,010.16	75,077.63	34,623.00	38,123.43	8,248.56	11,388.91	356,394.45
ማሳ ላይ የተዘረፈ	6,409.58	9.80	7,580.75	9,985.37	8,282.06	2,916.73	1,495.93	2,205.07	38,885.29
ቤት ውስጥ የወደመ	1,718.44	9.04	3,427.42	5,490.71	5,299.00	438.14	599.51	287.21	17,269.47
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	953.45	8,938.81	12,727.73	10,997.25	17,898.99	1,791.06	1,232.03	3,172.84	57,712.15

ጠላት ቤት ውስጥ የበለጠ	30.50	0.55	1,480.72	2,744.84	1,988.21	674.89	170.16	254.21	7,344.08
ሌሎች	438.00		1684.14	1,138.48	1,442.74	66.00	16.80	16.60	4,802.76
ድምር	99,710.23	41,720.70	92,910.90	105,434.27	69,534.00	44,010.25	11,762.99	17,324.84	482,408.19

ከዚህ በላይ በኩንታልና በቦታ ተለይተው የተመዘገቡት ውድመቶች በገንዘብ ለመተመን ጥረት ተደርጓል። ስለሆነም በዞን ደረጃ የደረሰው የሰብል ውድመት በብር ሲተመን ደቡብ ወሎ (581,870,254.5 ብር)፣ ሰሜን ጎንደር 548,329,726 ብር ብር(አምስት መቶ አርባ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ስድስት ብር)፣ ሰሜን ወሎ 502,763,366.6 ብር ብር(አምስት መቶ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ስድስት ብር)፣ ሰ፣ ዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን 362,115,300.0 ብር(ሶስት መቶ ስልሳ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ አምስት ሺህ ሶስት መቶ ብር)፣ ሰሜን ሸዋ 309,087,818.0 ብር(ሶስት መቶ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰማንያ ሰባት ሺህ ስም መቶ አስራ ስምንት ብር)፣ ደቡብ ጎንደር 124,994,556.2 ብር(አንድ መቶ ሃያ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና አራት ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ስድስት ብር ከሃያ ሳንቲም)፣አሮሞ ብሔረሰብ ዞን 91,557,166.0 ብር(ዘጠና አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ሰባት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ ስድስት ብር)፣ እና ደሴ ከተማ 61,627,743.0 ብር(ስልሳ አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃያ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ ሃያ አርባ ሶስት ብር)፣ውድመት እንደደረሰ ተረጋግጧል።

የሰብሉ የወደመበት ሁኔታ ሲጠና ማሣላይ የወደመ 1,949,240,078.2 ብር (አንድ ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ አርባ ሺህ ሰባ ስምንት ብር ከሃያ ሳንቲም)፣፤ ቤት ውስጥ የተዘረፈ 249,162,029.3 ብር (ሁለት መቶ አርባ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ስልሳ ሁለት ሺህ ሃያ ዘጠኝ ብር ከሰላሳ ሳንቲም)፣፤ ማሣላይ የተዘረፈ 227,419,395.0 ብር(ሁለት መቶ ሃያ ሰባት ሚሊዮን አራት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና አምስት ብር)፣ ፤ ቤት ውስጥ የወደመ 83,388,947.5 ብር(ሰማንያ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ ስምንት ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ ሰባት ብር ከሃምሳ ሳንቲም)፣፤ ጠላት በቤት ውስጥ የበለጠ 41,491,781.7 ብር(አርባ አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሃያ ዘጠና አንድ ሺህ ሰባት መቶ ሰማንያ አንድ ብር ከሰባ ሳንቲም)፣ ሲሆን ባጠቃላይ በተለያዩ ቦታዎች የወደመው፣ የተበላው እና የተዘረፈው 2,582,345,930.8 ብር (ሁለት ቢሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ አርባ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ብር ከሰማንያ ሳንቲም)፣ ይደርሳል (ሠንጠረዥ 63)።

ሠንጠረዥ 63: በብዕር፣ አገዳ፣ ጥራጥሬና የቅባት እህሎች ላይ የደረሰ የውድመት መጠን ግምት በብር

ውድመት የደረሰበት ዞን	የደረሰ ውድመት ሁኔታ						
	ማሳላይ የወደመ	ማሳላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	ጠላት ቤት ውስጥ የበለጠ	ሌሎች	ድምር
ሰ/ ጎንደር	486,841,061.5	46,465,643.0	8,433,982.0	4,219,240.0	190,900.0	2,178,900.0	548,329,726.5
ደ/ ጎንደር	96,504,423.3	57,700.0	29,972.0	28,396,710.9	5,750.0		124,994,556.2

ሰ/ወሎ	355,981,776.4	44,062,698.0	19,588,229.5	60,239,739.9	9,370,164.7	13,520,758.2	502,763,366.6
ደ/ወሎ	403,358,392.0	54,851,780.0	32,105,932.0	63,496,707.5	19,250,089.0	8,807,354.0	581,870,254.5
ሰ/ሸዋ	173,795,174.0	41,594,994.0	16,802,018.0	63,862,239.0	6,387,978.0	6,645,415.0	309,087,818.0
ዋግ	326,099,686.0	19,251,380.0	2,392,200.0	9,474,344.0	4,492,490.0	405,200.0	362,115,300.0
አሮሞ ብ/አስ	66,269,965.0	13,948,500.0	3,217,244.0	7,147,762.0	911,985.0	61,710.0	91,557,166.0
ደሴ	40,389,600.0	7,186,700.0	819,370.0	12,325,286.0	882,425.0	24,362.0	61,627,743.0
ድምር	1,949,240,078.2	227,419,395	83,388,947.5	249,162,029.3	41,491,781.7	31,643,699.2	2,582,345,930.8

ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲተነተን በአንድ አንድ ወረዳዎች ሁሉም የሰብል ዓይነቶች የወደመባቸው ሲሆን፤ በአንዳንዶቹ ወረዳዎች ውስን የሆኑ ሰብሎች ናቸው የወደመት። ስለሆነም በሰሜን ጎንደር የተወረሩ ወረዳዎች በከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ሰብሎች ማሽላ 22425 ኩንታል፣ ጤፍ 1699368 ኩንታል፣ ስንዴ 13833.08 ኩንታል፣ ዳጉሣ 12349.11 ኩንታል ሲሆኑ በመካከለኛ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው ሰብሎች በቆሎ 8750.99 ኩንታል፣ ጉበስ 7484.17 ኩንታል ኑግ 4199.11 ኩንታል ባቄላ 508.94 ኩንታል፣ ማሸ 1632.42 ኩንታል እና አተር 1,377.80 ኩንታል ናቸው። ቀሪዎቹ የሰብል ዓይነቶች የደረሰ ውድመት አነስተኛ ሲሆን መጠኑም ከ65 – 768. 7 ኩንታል ይደርሳል (ሠንጠረዥ 64) ።

በአጠቃላይ የተለያዩ ሰብሎች በእያንዳንዱ ወረዳዎች ሲታይ ደባርቅ 44,365.97 ኩንታል፣ አዳርቃይ 28,327.21 ኩንታል እና ዳባት 17,765.54 ኩንታል ሁሉም የሰብል አይነቶች ከፍተኛ ውድመት የደረሰ ሲሆን ጃናሞራ 7,043.73 ኩንታል እና ጠለምት 2,207.79 ኩንታል የተወሰኑት የሰብል ዓይነቶች ውድመት የደረሰባቸውና ከፍተኛ ውድመተ ከደረሰባቸው ጋር ሲወዳደሩ ከ50 የበለጠ መጠን ያነሱ መሆኑ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 64)።

ሠንጠረዥ 64: በሰሜን ጎንደር ዞን በሚገኙ ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ውድመት መጠን በሰብል ዓይነትና በኩንታል

የወደመ ሰብል ዓይነት	በሰሜን ጎንደር የሚገኙ ወረዳዎች የሰብል ውድመት በኩንታል					
	አዲአርቃይ	ጃናሞራ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
ጤፍ	6,228.46	213.00	8,662.10	1,821.38	68.74	16,993.68
ጉበስ	973.84	1,734.85	2,530.61	1,537.87	707.00	7,484.17
ስንዴ	1,975.18	2,945.12	6,423.08	1,856.22	633.50	13,833.09
በቆሎ	1,484.15	56.30	6,086.73	1,057.78	66.03	8,750.99
ማሽላ	9,908.57	473.15	9,960.39	1,779.32	303.58	22,425.00
ዳጉሣ	4,839.15	64.50	6,112.32	1,223.89	109.25	12,349.11
አተር	98.20	456.85	191.40	504.35	127.00	1,377.80
ባቄላ	84.70	324.77	638.60	1,298.85	162.02	2,508.94
ምስር	5.45	73.58	16.35	3.10	1.00	99.48

ቦሎቄ	31.00		34.50			65.50
ሽምብራ			59.65	14.40		74.05
ጓያ	3.00	228.00	33.65	7.50		272.15
ማሸ	119.07	444.00	1,066.70	0.65	2.00	1,632.42
ኑግ	2,172.36	12.00	1,576.78	429.97	8.00	4,199.11
ተልባ	24.40	17.11	23.25	395.51	3.00	463.27
ሱፍ	7.01		72.75	5.10	5.00	89.86
ሰሊጥ	199.02		558.08	11.60		768.70
ጎመን ዘር	14.84	0.50	32.80	574.04		622.18
ለውዝ	70.00		22.80			23.50
ለሌሎች	158.12		263.43	5,244.01	11.67	5,677.23
ድምር	28,327.21	7,043.73	44,365.97	17,765.54	2,207.79	99,710.23

በሰሜን ጎንደር ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ የደረሰ የሰበል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ በ ሁሉም ወረዳዎች አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ሲሆን በዝቅትኛ ደረጃ ውድመት የተከሰተው ጠላት ቤት ውስጥ የበላዉ ነው ። ሥለሆነም በሰሜን ጎንደር በነበረው ወረራ የደረሰው የሰበል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ ማሳ ላይ የወደመው 9,016,026 ብር(ዘጠኝ ሚሊዮን አስራ ስድስት ሺህ ሃያ ስድስት ብር)፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 640,950 ብር (ስድስት መቶ አርባ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ብር)፣ ቤት ውስጥ የወደመ (171,844 ብር (አንድ መቶ ስባ አንድ ሺህ ስምንተ መቶ አርባ አራት ብር) ፣ ቤት ውስጥ ተዘረፈ 95,345 ብር(ዘጠና አምስት ሺህ ሶስት መቶ አርባ አምስተ ብር) ፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 3,050 ብር (ሶስት ሺህ ሃምሳ ብር) እና በሌላም ምክንያት የደረሰ ጉዳት 43,800 ብር ብር(አርባ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ ብር)የተመዘገበ ሲሆን በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 9,971,023 ብር(ዘጠኝ ሚሊዮን አስራ ዘጠኝ መቶ ስባ አንድ ሺህ ሃያ ሶስት ብር) እንደሚደረስ ተረጋግጧል። ይህ ውድመት በወረደ ደረጃ ሲታይ በቅደም ተከተል ደባርቅ 4,436,597 ብር ፣አዳርቃይ 2,832,721 ብር፣ ዳባት 1,776,554 ብር፣ ጃናሞራ 704,373 ብር እና ጠለምት 220,779 ብር ይሆናሉ (ሠንጠረዥ 65)።

ሠንጠረዥ 65: በሰሜን ጎንደር ዞን በሚገኙ ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ውድመት መጠን በሰበል ውድመት ሁኔታ እና የባክነ ምርት ግምት በኩንታል

የሰበል ውድመት ሁኔታ	በሰሜን ጎንደር ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር					
	አዲአርቃይ	ጃናሞራ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	2,708,476	704,373	3,658,960	1,723,439	220,779	9,016,026
ማሳ ላይ የተዘረፈ	23,225		576,343	41,390		640,958
ቤት ውስጥ የወደመ	32,670		131,904	7,270		171,844
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	68,350		23,190	3,805		95,345
ጠላት ቤት ውስጥ የበላዉ			2,400	650		3,050
ሌሎች			43,800			43,800
ድምር	2,832,721	704,373	4,436,597	1,776,554	220,779	9,971,023

በሰሜን ጎንደር ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ የደረሰ የሰበል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ነው። ሥለሆነም የሰበል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ ማሳ ላይ የወደመው 486,841,061.ብር ብር (አራት መቶ ስማንያ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ አርባ አንድ ሺህ ሰባት ስልሳ አንድ ብር)፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 46,465,643 ብር (አርባ ስድስት ሚሊዮን አራት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ስድስት መቶ አርባ ሶስት ብር)፣ ቤት ውስጥ የወደመ 8,433,982 ብር (ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስማንያ ሁለት ብር)፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈ 4,219,240 ብር (አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ አርባ ብር)፣ ጠላት በቤት ውስጥ የበላው 190,900.0 ብር (አንድ መቶ ዘጠና ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር)፣ እና በሌላም ምክንያት የደረሰ ጉዳት 21,789,000 ብር (ሃያ አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ ስማንያ ዘጠኝ ሺህ ብር) የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 548,329,726.5 ብር (አምስት መቶ አርባ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ስድስት ብር ከሃምሳ ሳንቲም)፣ እንደሚደረስ ተረጋግጧል። ይህ ውድመት በወረደ ደረጃ ሲታይ በቅደም ተከተል ደባርቅ 225,954,071.5 ብር (ሁለት መቶ ሃያ አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ አራት ሺህ ሰባ አንድ ብር ከሃምሳ ሳንቲም)፣ አዳርቃይ 139,955,754 ብር (አንድ መቶ ሰላሳ ጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ አራት ብር)፣ ዳባት 127,810,097 ብር (አንድ መቶ ሃያ ሰባት ሚሊዮን ስምንት መቶ አስር ሺህ ዘጠና ሰባት ብር)፣ ጃናሞራ 43,405,459 ብር (አርባ ሶስት ሚሊዮን አራት መቶ አምስት ሺህ አራት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ብር)፣ እና ጠለምት 11,204,345 ብር (አስራ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ አራት ሺህ ሶስት መቶ አርባ አምስት ብር)፣ ይሆናሉ (ሠንጠረዥ 66)።

ሠንጠረዥ 66: በሰሜን ጎንደር ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት አህሎች የደረሰ ውድመት መጠን ግምት በብር

የሰበል ውድመት ሁኔታ	አዲሲያይ	ጃናሞራ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	135,019,634.0	43,405,459.0	172,310,731.5	124,900,892.0	11,204,345.0	486,841,061.5
ማሳ ላይ የተዘረፈ	1,034,635.0		43,360,218.0	2,070,790.0		46,465,643.0
ቤት ውስጥ የወደመ	1,374,800.0		6,677,842.0	381,340.0		8,433,982.0
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	2,526,685.0		1,281,980.0	410,575.0		4,219,240.0
ጠላት ቤት ውስጥ የበላው			144,400.0	46,500.0		190,900.0
ሌሎች			2,178,900.0			2,178,900.0
ድምር	139,955,754.0	43,405,459.0	225,954,071.5	127,810,097.0	11,204,345.0	548,329,726.5

በደቡብ ጎንደር ዞን አስተዳደር ወራሪው ኃይል በገባባቸው ወረዳዎች መካከል በአራቱ ወረዳዎች የሰበል ውድመት የደረሰባቸው ሲሆን፤ በበተለያዩ የሰበል ዓይነቶች የደረሰው

ውድመት ከሌሎች ዘዎች ወረዳዎ ጋር ሲወዳደር የውድመት መጠኑ አነስተኛ ነው። አጠቃላይ የደረሰውም ውድመት 41, 720.7 ኩንታል የሚገመት ነው (ሠንጠረዥ 67)።

ሠንጠረዥ 67: በደቡብ ጎንደር ዞን ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ውድመት መጠን በሰብል ዓይነት እና በኩንታል

የወደመ ሰብል ዓይነት	የሰብል ጉዳት የደረሰባቸው የደቡብ ጎንደር ወረዳዎች ዝረዝር				
	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ጉና በጌምድር	ንፋስ መውጫ	ድምር
ጤፍ	56.98	106.36	63.35	145.00	371.69
ገብስ	3.00	8.65	1.75	7.40	20.80
ስንዴ	90.65	252.42	19.70	38.20	400.97
በቆሎ	1.25	2.00		439.70	442.95
ማሽላ			45.00	2.00	47.00
ዳጉሣ				31.00	31.00
አተር	4.15	3.00	1.00	12.86	21.01
ባቄላ	13.40	22.50	5.25	28.45	69.60
ምስር		0.50	2.00	64.40	66.90
ቦሎቄ				2.00	2.00
ሽምብራ	1.80	3.30	0.50	2.90	8.50
ጓያ	1.00				1.00
ማሸ				18.00	18.00
ተልባ		2.00	0.50	25.00	27.50
ሱፍ				4.50	4.50
ሰሊጥ				374.00	374.00
ለሌሎች	45.90	38,648.07	675.44	30.77	39,813.28
ድምር	631.23	39,048.80	814.49	1,226.18	41,720.70

በደቡብ ጎንደር ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ የደረሰ የሰብል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ በሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች ላይ ከፍተኛ ውድመት ደርሷል። ሥለሆነም በደቡብ ጎንደር በነበረው ወረራ የደረሰው የሰብል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ ማሳ ላይ የወደመው 3,276,250 ኩንታል እና ቤት ውስጥ ተዘረፈ 893,881 ኩንታል ከፍተኛ ሆኖ የተመዘገበ ሲሆን በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 4,172,070 ኩንታል እንደሚደረስ ተረጋግጧል። ይህ ውድመት በወረደ ደረጃ ሲታይ በቅደም ተከተል ላይጋይንት 39,048.80 ኩንታል፣ ነፋስ መውጫ 1,226.18 ኩንታል፣ ጉና በጌምድር 814.49 ኩንታል እና ፋርጣ 631.23 ኩንታል ይሆናሉ (ሠንጠረዥ 68)።

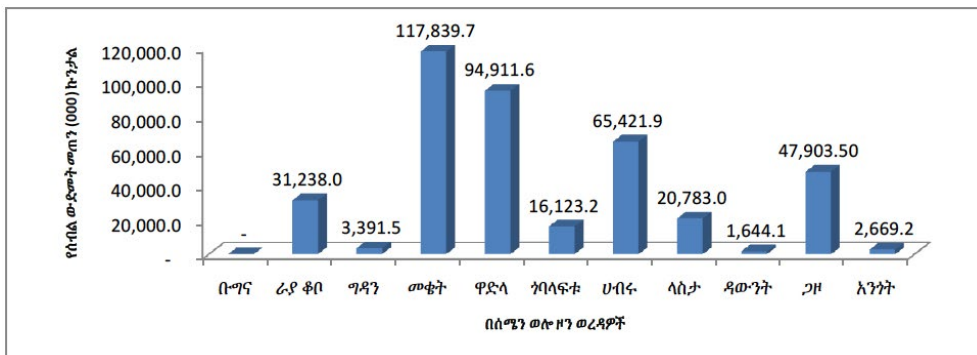
በተጨማሪም በተወረሩ ወረዳዎች ላይ የደረሰ የሰብል ጉዳት በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ በቅሎ በሚገኘው ሰብል ላይ በተካሄደ ጦርነት ምክንያት ከባድ መሣሪያ ያረፈበት፣ ምሽግ የተቆፈረበት፣ ሬሃ የተቀበረበት በመሆኑ ነው። ሥለሆነም የሰብል ውድመት ሁኔታ በብር ሲተመን ማሳ ላይ የወደመው 96,504,423.3 ብር(ዘጠና ስድስት ሚሊዮን አምስት መቶ አራት ሺህ አራት መቶ ሃያ ሶስት ብር ከሰላሳ ሳንቲም)፣ ቤት ውስጥ ተዘረፈ 28,396,710.9 ብር(ሃያ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ስድስት

ሽህ ሰባት መቶ አስር ብር ከዘጠና ሳንቲም)፤ ማሳ ላይ የተዘረፈ 57,700ብር(አምሳ ሰባት ሽህ ሰባት መቶ ብር)፤ቤት ውስጥ የወደመ 29,972 ብር(ሃያ ዘጠኝ ሽህ ዘጠኝ መቶ ሰባ ሁለት ብር)፤ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 5,750 ብር(አምስት ሽህ ሰባት መቶ ሃምሳ ብር)፤የተመዘገበ ሲሆን በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 124,994,556.2 ብር (አንድ መቶ ሃያ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና አራት ሽህ አምስት መቶ ሃምሳ ስድስት ብር ከሃያ ሳንቲም)፤ እንደደረሰ ተረጋግጧል። ይህ ውድመት በወረደ ደረጃ በቅደም ተከተል ሲታይ ላይ ጋይንት 117,586,992.3 ብር (አንድ መቶ አስራ ሰባት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ስድስት ሽህ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ሁለት ብር ከሰላሳ ሳንቲም)፤ ጉና በጌምድር 2,941,520.9 ብር(ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ አንድ ሽህ አምስት መቶ ሃያ ብር ከዘጠና ሳንቲም) ፤ ነፋስ መውጫ 2,279,305 ብር(ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሽህ ሶስት መቶ አምስት ብር)፤እና ፋርጣ 2,186,738 ብር(ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰማንያ ስድስት ሽህ ሰባት መቶ ሰላሳ ስምንት ብር) ናቸው (ሠንጠረዥ 68)።

ሠንጠረዥ 68: በደቡብ ጎንደር ዞን ወረዳዎች በተለያዩ የሰብሎች ላይ የወደመ ምርት ግምት በኩንታልና በገንዘብ ሲተመን

የሰብል ውድመት ሁኔታ	በደቡብ ጎንደር ዞን ሥርየሚገኙ ወረዳዎች የተከሰተ ሰብል ውድመት በኩንታል እና በብር ሲተመን									
	ውድመቱ በኩንታል ሲገመት					ውድመቱ በብር ሲተመን				
	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ጉና በጌምድር	ንፋስ መውጫ	ድምር	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ጉና በጌምድር	ንፋስ መውጫ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	477.0	31,575.0	640.50	70.00	32,762.5	1,623,900	92,340,162	2,465,561	74,800	96,504,423
ማሳ ላይ የተዘረፈ		4.00		5.80	9.80		12,600		45,100	57,700.0
ቤትዉስጥ የወደመ	2.00			7.04	9.04	4,000			25,972	29,972.0
ቤት ዉስጥ የተዘረፈ	152.2	7,469.80	173.99	1,142.8	8,938.81	558,838	25,234,230	475,960	2,127,683	28,396,711
ጠሊት ቤት ዉስጥ የበሊዉ				0.55	0.55				5,750	5,750
ድምር	631.2	39,048.8	814.49	1,226.8	41,720.7	2,186,738	117,586,992	2,941,521	2,279,305	124,994,556

ሰሜን ወሎ ዞን አስተዳደር ስር የሚገኙ ሁሉም ወረዳዎች እና ከተማ አስተዳደሮች ወራሪው ኃይል የደረሰባቸው ሲሆን በወረራው ጊዜ የሰብል ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች አስራ አምስት ሲሆኑ በከፍተኛ ደረጃ ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች መቼት 24,727.53 ኩንታል፣ ዋድላ 20,319.95 ኩንታል፣ ሀብሩ 13,225.78 ኩንታል፣ ጋዞ 7,923.46 ኩንታል ፣ ጉባላፍቶ 6,912.31 ኩንታል ፣ ራያ ቆቦ 6,779.90 ኩንታል፣ ላስታ 4,846.64 ኩንታል ፣ ቡግና 1912.46 ኩንታል ላሊበላ 1,895.69 ኩንታል፣ መርሳ 1,895.69 ኩንታል ናቸው ። ቀሪ ወረዳዎች ላይ የተመዘገበው ውድመት ከላይ ከተዘረዘሩት ጋር ባይወዳደርም ከ318.38 – 818. 22 ኩንታል የደርሳል (ምስል 42)።

ምስል 42፤ በሰሜን ወሎ ዞን የደረሰ የሰብል ውድመት በወረዳዎችና በኩንታል

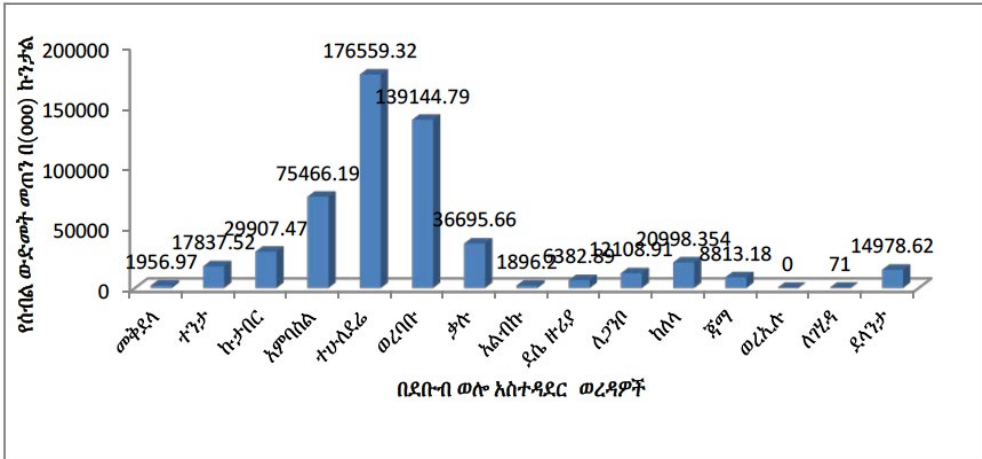
በሰሜን ወሎ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ የደረሰ የሰብል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ነው። ሥለሆነም የሰብል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳ ላይ የወደመው 355,981,776 ብር (ሶስት መቶ ሃምሳ አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ ሰባት መቶ ሰባ ስድስት ብር)፤ ቤት ውስጥ ተዘረፈው 60,239,740 ብር (ስልሳ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ አርባ ብር)፤ ማሳ ላይ የተዘረፈ 44,062,698 ብር (አርባ አራት ሚሊዮን ስልሳ ሁለት ሺህ ስድስት መቶ ዘጠና ስምንት ብር)፤ ቤት ውስጥ የወደመ 19,588,230 ብር (አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ ብር)፤ ጠላት በቤት ውስጥ የበላው 9,370,165 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ ሺህ አንድ መቶ ስልሳ አምስት ብር)፤ እና በሌላም ምክንያት (በወቅቱ ባለመዘራት፤ ተገቢውን ገባት ባለመጠቀም፤ በወቅቱ ባለማረምና በወቅቱ ባለመሰብሰብ) የደረሰ ጉዳት 13,520,758 ብር (አስራ ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃያ ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ስምንት ብር)፤ የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 502,763,367 ብር (አምስት መቶ ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ሰባት ብር)፤ መሆኑ ተረጋግጧል። ይህ ውድመት በወረደ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የተለያዩ ጊዜ ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች በከፍተኛ ደረጃ የተጎዱት ወረዳዎች በቅደም ተከተል መቄት 142,185,870 ብር (አንድ መቶ አርባ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰማንያ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሰባ ብር)፤ ዋድላ 108,717,224 ብር (አንድ መቶ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ አስራ ሰባት ሺህ ሁለት መቶ ሃያ አራት ብር)፤ ሀብሩ 80,227,786 ብር (ሰማንያ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃያ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ ሰማንያ ስድስት ብር)፤ ጋዞ 48,146,316 ብር (አርባ ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ስድስት ሺህ ሶስት መቶ ስራ ስድስት ብር)፤ ራያ ቆቦ 33,605,503 ብር (ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ አምስት ሺህ አምስት መቶ ሶስት ብር)፤ ጎባላፍቱ 29,432,354 ብር (ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ሃምሳ አራት ብር)፤ ላስታ 24,912,393 ብር (ሃያ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አስራ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ሶስት ብር)፤ እና በግና 11,940,727 ብር (አስራ አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ሰባት ብር) ናቸው። ሌሎች የተወረሩ የሰሜን ወሎ ወረዳዎች በነበረው ወረራ የደረሰባቸው ጉዳት ሲተመን በግና ላይ ከደረሰው

ከ50 ፐርሰንት በታች ነው (ሠንጠረዥ 69)።

ሠንጠረዥ 69: በሰሜን ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ ሰብሎች ላይ የደረሰ የውድመት መጠን በብር ዋጋ ስሌት ሲተመን

ወረዳ	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	ጠላት ቤት ውስጥ የበለወ	ሌሎች	ድምር
ቡግና	2,033,922	1,187,966	1,444,329	3,288,436	943,476	3,042,599	11,940,727
ራያ ቆቦ	26,338,117	2,277,649	1,357,633	2,919,976	431,659	280,470	33,605,503
ግዳን	832,650	544,100	215,210	1,724,431	152,687	418,210	3,887,288
መቄት	113,370,840	10,733,305	2,514,232	9,806,169	1,363,141	4,398,183	142,185,870
ዋድላ	93,541,923	4,367,509	4,321,880	5,405,137	421,685	659,090	108,717,224
መርሳ	394,250	262,734	121,700	4,924,149	8,000		5,710,833
ጉባላፍቱ	17,322,870	4,133,500	1,124,710	6,311,504	491,110	48,660	29,432,354
ሀብሩ	60,224,324	5,832,895	3,758,703	6,570,086	3,754,779	87,000	80,227,786
ወልደያ	2,411,300	141,200	49,300	279,720	253,590	15,000	3,150,110
ላስታ	14,638,066	5,840,962	1,317,215	2,360,872	159,714	595,564	24,912,393
ዳውንት	828,386	347,060	265,498	245,351	12,101	780	1,699,176
ጋዞ	20,833,118	7,391,833	2,820,670	12,328,205	1,087,113	3,685,377	48,146,316
አንጎት	1,033,855	340,072	163,740	1,965,295	106,351	274,025	3,883,338
ቆቦ ከ.	381,300	228,900	71,200	1,234,073	58,900		1,974,373
ላሊበላ	1,796,855	433,013	42,210	876,338	125,860	15,800	3,290,076
ድምር	355,981,776	44,062,698	19,588,230	60,239,740	9,370,165	13,520,758	502,763,367

የደቡብ ወሎ ዞን አስተዳደር ስር የሚገኙ ሰላሳ ወረዳዎች እና ከተማ አስተዳደሮች ውስጥ ሃያ አምስቱ ወረዳዎች እና ከተማ አስተዳደሮች ወራሪው ኃይል የደረሰባቸው ሲሆን የሰብል ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች በሚመለከት ተሁለደሬ 176,559,323 ኩንታል፣ ወረባቦ 139,144,793 ኩንታል፣ አምባሰል 75,466,191 ኩንታል፣ ቃሉ 36,695,615 ኩንታል፣ ኩታበር 29,907,468 ኩንታል፣ ከለላ 20,998,353.5 ኩንታል፣ ደላንታ 14,978,621 ኩንታል፣ ለጋንቦ 12,108,908 ኩንታል፣ ተንታ 17,837,521.5 ኩንታል፣ ጃማ 8,813,183 ኩንታል፣ ወረኢሉ 6,357,827.5 ኩንታል፣ ደሴ ዙሪያ 6,382,893 ኩንታል መቅደላ 1,956,972 ኩንታል፣ አልቡኮ 1,896,200 ኩንታል እና ለገሂዳ 71,000 ኩንታል ናቸው (ምስል 43)።

ምስል 43: በደቡብ ወሎ ዞን የደረሰ የሰብል ውድመት በወረዳዎችና በኩንታል ሲተመን

በደቡብ ወሎ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ብዛት ሃያ አምስት ይደርሳል። የደረሰው የሰብል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣሣ ላይ ነው። ሥለሆነም የሰብል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳሣ ላይ የወደመው 403,358,392 ብር (አራት መቶ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ሁለት ብር)፣ ቤት ውስጥ ተዘረፈው 63,496,707.5 ብር (ስልሳ ሶስት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ሰባት መቶ ሰባት ብር)፣ ማሳሣ የተዘረፈ 54,851,780.0 ብር (አምሳ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ አስራ ሃምሳ አንድ ሺህ ሰባት መቶ ሰማንያ ብር)፣ ቤት ውስጥ የወደመ 32,105,932.0 ብር (ሰላሳ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ሁለት ብር)፣ ጠላት በቤት ውስጥ የተበላ 19,250,089.0 ብር (አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ አምሳ ሺህ ሰማንያ ዘጠኝ ብር)፣ እና በሌላም ምክንያት (በወቅቱ ባለመዘራት፣ ተገቢውን ገባት ባለመጠቀም፣ በወቅቱ ባለማረም እና በወቅቱ ባለመሰብሰብ) የደረሰ ጉዳት 8,807,354.0 ብር (ስምንት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ ሃምሳ አራት ብር) የተመዘገበ ሲሆን በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 581,870,254.5 ብር (አምስት መቶ ሰማንያ አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባ ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ አራት ብር ከሃምሳ ሳንቲም) መሆኑ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 70)።

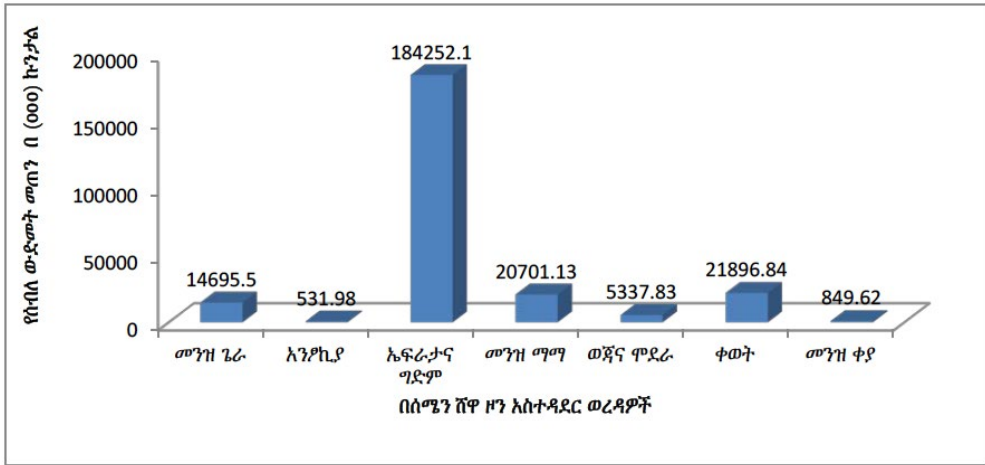
ይህ ውድመት በወረደ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የተለያዩ ጊዜ ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች በከፍተኛ ደረጃ የተጎዱት ወረዳዎች በቅደም ተከተል ተሁለደሬ 176,559,323 ብር (አንድ መቶ ሰባ ስድስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ሃያ ሶስት ብር)፣ ወረባቢ 141,104,428 ብር (አንድ መቶ አርባ አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ አራት ሺህ ሁለት መቶ ሃያ ስምንት ብር)፣ አምባሳ 76,642,220 ብር (ሰባ ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ሃያ ብር)፣ ቃሉ 46,833,585 ብር (አርባ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ አምስት መቶ ሰማንያ አምስት ብር)፣ ኩታባር 33,118,134 ብር (ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ ስምንት ሺህ አንድ መቶ

ሰላሳ አራት ብር)፣ ከሰላ 21,035,654 ብር (ሃያ አንድ ሚሊዮን ሰላሳ አምስት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ አራት ብር)፣ ተንታ 18,216,713 ብር (አስራ ስምንት ሚሊዮን ሁለት መቶ አስራ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ አስራ ሶስት ብር) እና ሊጋምቦ 15,003,037 (አስራ አምስት ሚሊዮን ሶስት ሺህ ሰላሳ ሰባት ብር) ናቸው። ሌሎች የተወረሩ የደቡብ ወሎ ወረዳዎች በነበረው ወረረራ የደረሰባቸው ጉዳት ሲተመን ሊጋምቦ ላይ ከደረሰው ጉዳት ከ50 ፐርሰንት በታች ነው (ሠንጠረዥ 70)።

የሰሜን ሸዋ ዞን አስተዳደር ስር የሚገኙ አስራ ሶስት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ወራሪው ኃይል የደረሰባቸው ሲሆን፤ በወረረው ጊዜ የሰብል ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ኤፍራታና ግድድም 184 ኩንታል፣ ቀወት 460, 915 ኩንታል፣ መንዝ ማማ 402,618 ኩንታል፣ መንዝ ጌራ14,695,496 ኩንታል፣ ወጃና ወደራ 91,703 ኩንታል፣ አንጾኪያ ገምዛ 2,681,128 ኩንታል እና መንዝ ቀያ (849.62 ኩንታል) ናቸው (ምስል 44) ።

ሠንጠረዥ 70: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ውድመት መጠን የዋጋ ግምት በብር

ወረዳ	የውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ወስጥ የወደመ	ቤት ወስጥ የተዘረፈ	ጠሊት ቤት ወስጥ የበሊዉ	ሌሎች	ድምር
መቅደላ	1,212,746	219,720	8,641	488,615	10,000	17,250	1,956,972
ተንታ	11,500,498	2,641,480	1,213,385	1,850,898	831,552	178,900	18,216,713
ኩታብር	17,232,284	6,797,417	2,444,675	4,244,542	1,397,858	1,001,359	33,118,134
አምባሰል	55,401,030	2,490,105	6,865,306	11,277,174	408,955	199,650	76,642,220
ተሁላድሬ	120,017,014	13,786,861	9,068,505	21,624,269	10,026,072	2,036,602	176,559,323
ወረባቡ	108,514,331	22,138,160	4,880,970	4,222,914	1,348,053		141,104,428
ቃሉ	34,727,014	2,471,940	3,030,010	4,111,142	2,414,379	79,100	46,833,585
አልብኮ	1,473,000	394,450	21,000	7,750			1,896,200
ደሴዙሪያ	3,303,280	473,625	624,133	1,630,460	525,000	207,025	6,763,523
ሊጋንቦ	11,227,773	768,190	546,620	2,345,094	43,560	71,800	15,003,037
ከሰላ	14,747,643	77,300	134,885	1,228,822	221,740	4,625,264	21,035,654
ጃማ	4,738,050	115,150	1,188,935	1,472,188	1,372,285	63,825	8,950,433
ወረኢሉ	4,057,900	688,374	385,493	1,429,551	260,570	460	6,822,348
ኮምፖልቻ	1,399,180.0	60,850.0	72,700.0	573,625.0	114,480.0	6,650.0	2,227,485.0
ለገሂዳ	75,000.0	25,500.0	79,500.0	1,200.0	17,500.0	12,000.0	210,700.0
ሀይቅ ከተማ	989,915.0	106,250.0	51,925.0	2,149,765.0	13,480.0	700.0	3,312,035.0
ወረኢሉ ከተማ	3,169,975.0	14,600.0	91,750.0	816,860.0	60,005.0	180.0	4,153,370.0
ደላንታ	9,571,759.0	1,581,808.0	1,397,499.0	4,021,840.0	184,600.0	306,590.0	17,064,096.0
ድምር	403,358,392.0	54,851,780.0	32,105,932.0	63,496,707.5	19,250,089.0	8,807,354.0	581,870,254.5

ምስል 44፤ ሰሜን ሸዋ ዞን የደረሰ የሰብል ውድመት በወረዳዎች በኩንታል ሲተመን

የሰብል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ነው። ለዚህም ምክንያቱም ወራሪውን ኃይል ለመመለስ የሞት ሽረት ውጊያ መደረጉና ሽኔ እንደተጨማሪ ወራሪ ኃይል ሆኖ መምጣቱ ነው። ሥለሆነም የሰብል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳ ላይ የወደመው 173,795,174 ብር (አንድ መቶ ሰባ ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ አንድ መቶ ሰባ አራት ብር)፣ ቤት ውስጥ ተዘረፈው 63,862,239 ብር (ስልሳ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ብር) ማሳ ላይ የተዘረፈ 41,594,994 ብር (አርባ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ ዘጠና አራት ብር)፣ ቤት ውስጥ የወደመ 16,802,018 ብር (አስራ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሁለት ሺህ አስራ ስምንት ብር)፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 6,387,978 ብር (ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ ሰባት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባ ስምንት ብር) እና በሌላም ምክንያት (በወቅቱ ባለመዘራት፣ ተገቢውን ገባት ባለመጠቀም፣ በወቅቱ ባለማረም እና በወቅቱ ባለመሰብሰብ) የደረሰ ጉዳት 6,645,415 ብር (ስድስት ሚሊዮን ስድስት አርባ አምስት ሺህ አራት መቶ አስራ አምስት ብር) የተመዘገበ ሲሆን በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 309,087,818 ብር (ሶስት መቶ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰማንያ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ስምንት ብር) መሆኑ ተረጋግጧል።

ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወራሪውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች በከፍተኛ ደረጃ የተጎዱ መሆናቸው የታወቃል። በመሆኑም ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች እንደ በቅደም ተከተል ሲታይ ኤፍራታና ግድም 189,043,444 ብር (አንድ መቶ ሰማንያ ዘጠኝ አርባ ሶስት ሺህ አራት መቶ አርባ አራት ብር) ፣ አጣዬ 24,880,490 ብር (ሃያ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰማንያ ሺህ አራት መቶ ዘጠና ብር) ፣ ቀወት 21,896,840 ብር (ሃያ አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስምንት መቶ አርባ ብር)፣ መንዝ ማማ 20,701,132 ብር (ሃያ አራት ሚሊዮን ሰባት መቶ አንድ ሺህ አንድ መቶ ሰላሳ ሁለት ብር)፣ ሸዋሮቢት 15,145,853 ብር (አስራ አምስት ሚሊዮን

አንድ መቶ አርባ አምስት ሺህ ስምንተ መቶ ሃምሳ ሶስት ብር)፤ መንዝ ጌራ 14,695,496 ብር(አስራ አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ስድስት ብር)፤ ጣርማበር 12,815,038 ብር(አስራ ሁለት ሚሊዮን ስምንት መቶ አስራ አምስት ሺህ ሰላሳ ስምንት ብር) እና ሞጃና ወደራ 5,337,827 ብር(አምስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ ሃያ ሰባት ብር) ናቸው። ሌሎች የተወረሩ የሰሜን ሸዋ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች በነበረው ወረራ የደረሰባቸው ጉዳት ሲተመን ሞጃና ወደራ ላይ ከደረሰው ጉዳት ከ40 ፐርሰንት ዝቅ ይላል (ሠንጠረዥ 7)።

ሠንጠረዥ 7: በሰሜን ሸዋ ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች የውድመት ግምት በብር

ወረዳ	የሰብል ውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤትዉስጥ የወደመ	ቤት ዉስጥ የተዘረፈ	ጠሊት ቤት ዉስጥ የበሊዉ	ሌሎች	ድምር
መንዝ ጌራ	6,211,014	1,708,945	223,177	707,360	931,400	4,913,600	14,695,496
አንዶኪያ ገምዝ	1,608,768	176,350	98,410	524,700	272,900		2,681,128
ኤፍራታ እና ግድም	123,174,257	30,501,902	9,590,630	23,712,561	1,962,224	101,870	189,043,444
መንዝ ማማ	14,374,446	5,021,510	298,830	506,936	489,360	10,050	20,701,132
ጣርማበር	7,385,354	1,488,940	872,805	2,061,019	903,425	103,495	12,815,038
ሞጃና ወደራ	4,003,045	346,315	124,050	217,432	646,985		5,337,827
ቀወት	11,637,970	1,394,086	3,018,166	3,506,564	829,804	1,510,250	21,896,840
መንዝ ቀያ	685,440	24,916	7,800	182,948	151,650		1,052,754
ሸዋሮቤት	1,964,200	156,100	911,150	12,081,843	32,560		15,145,853
አጣየ	2,264,180	723,730	1,641,100	20,081,410	165,420	4,650	24,880,490
መሃል ሜዳ	486,500	52,200	15,900	279,466	2,250	1,500	837,816
ድምር	173,795,174	41,594,994	16,802,018	63,862,239	6,387,978	6,645,415	309,087,818

በዋግኸምራ ብሔረሰብ አስተዳደር ዞን የተወረሩ ወረዳዎች መካካከል ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ሰብሎች ማሽላ 1,478,210.14 ኩንታል፣ ጤፍ 533,764.10 ኩንታል፣ ባቄላ 549,503.85 ኩንታል፣ ስንዴ 279,828.13 ኩንታል፣ ገብስ 235,034.51 ኩንታል፣ ምስር 173,989.00 ኩንታል እና አተር 172,001.00 ኩንታል ሲሆኑ በመካከለኛና አነስተኛ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው ሰብሎች ሽምብራ 48,662.70 ኩንታል፣ በቆሎ 34,781.22 ኩንታል፣ ማሾ 25,150.00 ኩንታል፣ ዳጉሣ 7,376.00 ኩንታል፣ ቦለቄ 7,270.90 ኩንታል፣ ዳያ 3,424.50 ኩንታል፣ ሱፍ 2,214.00 ኩንታል፣ ተልባ 1,543.50 ኩንታል፣ ኑግ 990.00 ኩንታል፣ ሰሊጥ 640.00 ኩንታል እና ጎመን ዘር 180.00 ኩንታል መሆኑ ተረጋግጧል ። በአጠቃላይ የተለያዩ ሰብሎች በኢኮኖሚያዊ ወረዳዎች ሲታይ ዳህና 1,973,191.09 ኩንታል፣ ዝቋላ 1,463,904.64 ኩንታል፣ ሰቆጣ ዙሪያ 123,248.10 ኩንታል እና ጋዝጊብላ 60,809.17

ኩንታል በአብዛኛው በሁሉም የሰብሊስ አይነቶች ከፍተኛ ውድመት የደረሰ መሆኑ ታውቋል (ሠንጠረዥ 72)።

ሠንጠረዥ 72: በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች የውድመት መጠን በሰብል ዓይነት እና በኩንታል

የወደመ ሰብል ዓይነት	በዋግ ብ/አስ ዞን ሥር የሚገኙ ወረዳዎች የደረሰ ሰብል ውድመት መጠን በኩንታል				
	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር
ጤፍ	42,882.90	478,357.00	4,199.20	8,325.00	533,764.10
ጉብስ	32,877.25	191,980.56	4,603.90	5,572.80	235,034.51
ስንዴ	24,135.77	235,639.36	6,312.00	13,741.00	279,828.13
በቆሎ	3,770.10	28,119.42	486.00	2,405.70	34,781.22
ማሽላ	1,280,866.62	187,695.45	675.57	8,972.50	1,478,210.14
ዳጉሣ	190.00	6,878.00	194.00	114.00	7,376.00
አተር	6,613.70	146,520.50	701.80	18,165.00	172,001.00
ባቄላ	39,009.35	487,820.30	4,908.20	17,766.00	549,503.85
ምስር	28,333.50	128,058.00	2,801.50	14,796.00	173,989.00
ቦሎቄ		618.15	309.40	780.00	7,270.90
ሽምብራ	957.00	38,629.50	3,920.00	5,156.20	48,662.70
ጓያ		254.25		882.00	3,424.50
ማሸ	180.00	24,570.00	400.00		25,150.00
ኑግ		770.00	220.00		990.00
ተልባ		1,111.50		432.00	1,543.50
ሱፍ	90.00	1,935.00		189.00	2,214.00
ሰሊጥ	415.00	225.00			640.00
ጎመን ዘር		180.00			180.00
ለሌሎች	3,583.45	5,977.50	31,077.60	25,950.90	66,589.45
ድምር	1,463,904.64	1,973,191.09	60,809.17	123,248.10	3,621,153.00

በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የሰብል ውድመት ደርሶባቸዋል። የደረሰው የሰብል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣላይ ነው። ለዚህም ምክንያቱም ወረራውን ለመቀልበስ በተደረገው የሞት ሽረት ውጊያና የአገው ሽንጎ እንደተጨማሪ ወራሪ ኃይል ሆኖ መምጣቱ ነው። ሥለሆነም የሰብል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳላይ የወደመው 326,099,686 ብር(ሶስት መቶ ሃያ ስድስት ሚሊዮን ዘጠና ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሰማንያ ስድስት ብር)፣ ማሳላይ የተዘረፈ 19,251,380 ብር (አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃምሳ አንድ ሺህ ሶስት መቶ ሰማንያ ብር)፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 9,474,344 ብር(ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ሰባ አራት ሺህ ሶስት መቶ አርባ አራት ብር) ቤት ውስጥ የወደመ 2,392,200 ብር(ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ብር)፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 4,492,490 ብር (አራት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ሁለት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ብር) እና በሌላም ምክንያት (በወቅቱ ባለመዘራት፣ ተገቢውን ግብዓት ባለመጠቀም፣ በወቅቱ አረም አለማረምና በወቅቱ ባለመሰብሰብ) የደረሰ ጉዳት 405,200

ብር(አራት መቶ አምስት ሺህ ሁለት መቶ ብር) የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 362,115,300 ብር (ሶስት መቶ ስልሳ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ አምስት ሺህ ሶስት መቶ ብር) መሆኑ ተረጋግጧል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች በከፍተኛ ደረጃ የተጎዱ መሆናቸው ይታወቃል። በመሆኑም ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች በቅደም ተከተል ሲታይ ዳህና 197,319,109 ብር (አንድ መቶ ዘጠና ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ዘጠኝ ብር)፣ ዝቋላ 146,390,464 ብር (አንድ መቶ አርባ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ሺህ አራት መቶ ስልሳ አራት ብር)፣ ሰቆጣ ዙሪያ 12,324,810 ብር (አስራ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃያ አራት ሺህ ስምንት መቶ አስር ብር) እና ጋዝጊብላ 6,080,917 ብር (ስድስት ሚሊዮን ሰማንያ ሺህ ዘጠኝ መቶ አስራ ሰባት ብር) ናቸው (ሠንጠረዥ 73)።

ሠንጠረዥ 73: በዋግኸምራ ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች የደረሰ ውድመት መጠን በብር ዋጋ ስለት ሲተመን

የሰብል ውድመት ሁኔታ	በዋግ ብ/አስ ዞን ሥር የሚገኙ ወረዳዎች የደረሰ ሰብል ውድመት በብር ሲተመን				
	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	140,103,577	177,984,569	1,013,150	6,998,390	326,099,686
ማሳ ላይ የተዘረፈ	1,321,300	11,659,140	2,503,375	3,767,565	19,251,380
ቤትዉስጥ የወደመ	217,020	1,182,240	335,840	657,100	2,392,200
ቤት ዉስጥ የተዘረፈ	4,591,667	3,439,430	1,112,447	330,800	9,474,344
ጠሊት ቤት ዉስጥ የበሊዉ	146,100	2,939,330	836,105	570,955	4,492,490
ሌሎች	10,800	114,400	280,000		405,200
ድምር	146,390,464	197,319,109	6,080,917	12,324,810	362,115,300

በአርሞ ብሔረሰብ አስተዳደር ዞን የተወረሩ ወረዳዎች መካካከል ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ሰብሎች ማሸላ 383,979.14 ኩንታል፣ ለውዝ 294,966.55 ኩንታል፣ ጤፍ 87,604.40 ኩንታል፣ ማሾ 55,311.50 ኩንታል፣ በቆሎ 33,690.08) እና ሰሊጥ 27,823.00 ሲሆኑ፤ ሌሎቹ የሰብል ዓይነቶች ከ10000 ኩንታል በታች ውድመት የደረሰባቸው ናቸው። በአጠቃላይ የተለያዩ ሰብሎች በእያንዳንዱ ወራሪው ኃይል ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ሲታይ ባቲ ከተማ 557,294.40 ኩንታል፣ ጅሌ ጥሙጋ 235,859.67 ኩንታል፣ አርጡማ ፉርሲ 71,536.77 ኩንታል፣ ዳዋ ጨፋ 24,943.07 ኩንታል፣ ዳዋ ሀረዋ 10,868.05 ኩንታል፣ ባቲ ወረዳ 10,862.70 ኩንታል እና ከሚሴ 4,207.00 ኩንታል በአብዛኛው በሁሉም የሰብል አይነቶች ከፍተኛ ውድመት የደረሰ መሆኑ ታውቋል (ሠንጠረዥ 74)።

ሠንጠረዥ 74: በአሮሞ ብሔረሰብ ዞን ወረዳዎች የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ውድመት መጠን በሰብል ዓይነትና በኩንታል

የወደመ ሰብል ዓይነት	በአሮሞ ብ/አስ ዞን ሥር የሚገኙ ወረዳዎች የደረሰ ሰብል ውድመት መጠን በኩንታል							
	ዳዋ ጨፋ	ባቲ ወረዳ	ጅሴ ጥምጋ	አርጡማ ፋርሴ	ደዋ ሀረዋ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር
ጤፍ	1,607.50	1,237.50	25,417.20	12,656.40	1,139.00	1,314.00	44,232.80	87,604.40
ጉብስ	288.00		2,915.24	1,520.00	72.00		25.00	4,820.24
ስንዴ		158.60	1,328.60	1,137.20	26.00	40.00	82.00	2,772.40
በቆሎ	3,521.61	445.50	19,059.27	7,514.60	13.50	49.00	3,086.60	33,690.08
ማሽለ	17,898.01	3,774.00	121,917.56	41,703.57	2,553.00	1,761.50	194,371.50	383,979.14
ዳጉሣ			38.00	133.00			950.00	1,121.00
አተር		721.00	514.50	315.00		40.00	1,561.00	3,151.50
ባቄላ	350.00		1,986.50	2,262.00		47.00		4,645.50
ምስር			1,700.00	375.00		15.00	15.00	2,105.00
ቦሎቄ		190.45	650.00		65.00	20.00	100.00	1,025.45
ሽምብራ	259.00	105.00	512.50	3,030.00	1,131.90		180.00	5,218.40
ጓዖ			150.30	292.50		30.00		472.80
ማሸ	86.00	250.00	50,365.50		3,400.00	700.00	510.00	55,311.50
ተልባ		274.50	1,192.50					1,467.00
ሱፍ		90.00	2,349.00		1,440.00			3,879.00
ሰሊጥ	237.00	2,220.00	3,051.00		465.00		21,850.00	27,823.00
ጎመን ዘር	38.70	630.00						668.70
ለውዝ	657.25	766.15	2,453.00	509.50	562.65	8.00	290,010.00	294,966.55
ሌሎች			259.00	88.00		182.50	320.50	850.00
ድምር	24,943.07	10,862.70	235,859.67	71,536.77	10,868.05	4,207.00	557,294.40	915,571.66

በአሮሞ ብሔረሰብ ዞን ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የሰብል ውድመት ደርሶባቸዋል። የደረሰው የሰብል ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ነው። ሥለሆነም የሰብል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳ ላይ የወደመው 66,269,965 ብር (ስልሳ ስድስት ሚሊዮን ሁት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ አምስት ብር) ፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 13,948,500 ብር (አስራ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ብር) ፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 7,147,762 ብር (ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ ስልሳ

ሁለት ብር) ቤት ውስጥ የወደመ 3,217,244 ብር (ሶስት ሚሊዮን ሁለት መቶ አስራ ሰባት ሺህ ሁለት መቶ አርባ አራት ብር) ፣ ጠላት ቤት ውስጥ የወደመ 911,985 ብር (ዘጠኝ መቶ አስራ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ አምስት ብር) እና በሌሎች ምክንያቶች (በወቅቱ ባለመዘራት፣ ተገቢውን ግብዓት ባለመጠቀም፣ በወቅቱ አረም አለማረምና በወቅቱ ባለመሰብሰብ) የደረሰ ጉዳት 61,710 ብር (ስልሳ አንድ ሺህ ሰባት መቶ አስር ብር) የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 91,557,166 ብር (ዘጠና አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ሰባት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ ስድስት ብር) መሆኑ ተረጋግጧል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች በከፍተኛ ደረጃ ተጎድተዋል። በመሆኑም ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች በቅደም ተከተል ሲታዩ ባቲ ከተማ 55,729,440 ብር (ሃምሳ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ አራት መቶ አርባ ብር)፣ ጅሌ ጥሙጋ 23,585,967 ብር (ሃያ ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ ሰባት ብር)፣ አርጡማ ፋርሲ 7,153,677 ብር (ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ ሰባት ብር)፣ ዳዋ ጨፋ 2,494,307 ብር (ሁለት መቶ ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና አራት ሺህ ሶስት መቶ ሰባት ብር)፣ ዳዋ ሀረዋ 1,086,805 ብር (አንድ ሚሊዮን ሰማንያ ስድስት ሺህ ስምንት መቶ አምስት ብር)፣ ባቲ ወረዳ 1,086,270 ብር (አንድ ሚሊዮን ሰማንያ ስድስት ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ብር) እና ከሚሴ 420,700 ብር (አራት መቶ ሃያ ሺህ ሰባት መቶ ብር) ናቸው (ሠንጠረዥ 75)።

ሠንጠረዥ 75: በአሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች የደረሰ የብፅር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ውድመት መጠን በብር ዋጋ ስሌት

የሰብል ውድመት ሁኔታ	በአሮሞ ብ/አስ ዞን ሥር የሚገኙ ወረዳዎች የደረሰ ሰብል ውድመት በብር ሲተመን							
	ዳዋ ጨፋ	ባቲ ወረዳ	ጅሌ ጥሙጋ	አርጡማ ፋርሲ	ደዋ ሀረዋ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	2,036,370	389,725	8,032,245	2,193,100	305,215	359,850	52,953,460	66,269,965
ማሳ ላይ የተዘረፈ	150,850	134,900	7,110,730	4,057,700	44,540		2,449,780	13,948,500
ቤት ውስጥ የወደመ	27,200	238,385	2,672,762	120,397	125,300	19,200	14,000	3,217,244
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	254,635	323,260	5,232,667	391,600	609,750	36,150	299,700	7,147,762
ጠላት ቤት ውስጥ የበላወ	20,252		483,353	390,880	2,000	3,000	12,500	911,985
ሌሎች	5,000		54,210			2,500		61,710
ድምር	2,494,307	1,086,270	23,585,967	7,153,677	1,086,805	420,700	55,729,440	91,557,166

በደሴ ከተማ አስተዳደር የሚገኙ ክፈለ ከተሞች ውስጥ በተለያዩ የሰብል ማከማቻ ቤቶች ተከማችተው የነበሩ የተለያዩ የሰብል ዓይነቶች ተዘርፈዋል። በከፍተኛ ደረጃ ከተዘረፉት የሰብል ዓይነቶች መካከል ባቄላ 217,184.05 ኩንታል፣ በቆሎ 178,358.70 ኩንታል፣ ጤፍ 70,633.02 ኩንታል፣ ስንዴ 37,271.55 ኩንታል፣ ገብስ 32,276.65፣ አተር 21,931.40

ኩንታል እና ሰሊጥ 27,823.00 ሲሆኑ፤ ሌሎች የሰብል ዓይነቶች ከ10000 ኩንታል በታች ውድመት የደረሰባቸው ናቸው። በአጠቃላይ የተለያዩ ሰብሎች በእያንዳንዱ ወራሪው ኃይል ጉዳት ያደረሰባቸው ክፍለ ከተሞች ሲታዩ መናፈሻ 560,138.13 ኩንታል፣ ቧንቧ ውሃ 33,937.85 ኩንታል ፣ ሆጤ 13,908.30 ኩንታል፣ አራዳ 4,504.35 ኩንታል እና ሰኞ ገበያ 3,788.80 ኩንታል በአብዛኛው በሁሉም የሰብል አይነቶች ከፍተኛ ውድመት የደረሰ መሆኑ ታውቋል (ሠንጠረዥ 76)።

ሠንጠረዥ 76: በደሴ ከተማ ክፍለ ከተሞች በወራሪው ኃይል የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች ውድመት መጠን በሰብል ዓይነትና በኩንታል

የወደመ ሰብል ዓይነት	በደሴ ከተማ ክፍለከተሞች የደረሰ ሰብል ውድመት በብር ሲተመን					
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	አራዳ	ሰኞ ገበያ	ድምር
ጤፍ	53,493.62	10,660.65	3,198.30	1,069.95	2,210.50	70,633.02
ጉበስ	31,822.65	383.00	30.00	30.00	11.00	32,276.65
ስንዴ	32,259.70	4,031.30	284.75	132.00	563.80	37,271.55
በቆሎ	171,453.50	6,153.20	138.00	530.00	84.00	178,358.70
ማሽላ	906.00			105.00		1,011.00
ዳጉሣ	22.50					22.50
አተር	19,947.20	129.60	1,140.20	634.40	80.00	21,931.40
ባቄላ	208,232.55	7,391.50	60.00	1,212.00	288.00	217,184.05
ምስር	2,320.70	48.00	114.50	200.00	98.00	2,781.20
ቦሎቄ	108.00					108.00
ሽምብራ	3,609.00	38.40	57.00	20.00	30.00	3,754.40
ዳያ	2,284.00	37.80		38.00		2,359.80
ማሸ	150.00					150.00
ኑግ			270.00			270.00
ተልባ	512.50		3.50			516.00
ሰሊጥ				250.00		250.00
ጎመን ዘር	30.00		8.00			38.00
ለውዝ		838.00				838.00
ሌሎች	32,986.21	4,226.40	8,604.05	283.00	423.50	46,523.16
ድምር	560,138.13	33,937.85	13,908.30	4,504.35	3,788.80	616,277.43

ደሴ ከተማ አስተዳደር ስር የሚገኙ ሁሉም ክፍለ ከተሞች ላይ የሰብል ውድመት ደርሶባቸዋል። የደረሰው የሰብል ጉዳት ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ነው። ለዚህም ምክንያቱም ወራሪው ኃይል ደሴን ለመቆጣጠር የፌዴራልና አማራ ክልል ጥምር ኃይል ወረራውን ለመቀልበስ በከተማው ዙሪያ የሚገኙ የገጠር ቀበሌዎች በተደረገው ውጊያ ምክንያት ወራሪው ያደረሰው ውድመት ነው። ሥለሆነም የሰብል ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳ ላይ የወደመው 40,389,600 ብር(አርባ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ብር) ፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 12,325,286 ብር(አስራ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃያ አምስት ሺህ ሁለት መቶ ሰማንያ ስድስት ብር)፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 7,186,700 ብር(ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰማንያ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ ብር)፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 882,425 ብር፣(ስምት መቶ ሰማንያ ሁለት

ሽህ አራት መቶ ሃያ አምስት ብር) ቤት ውስጥ የወደመ 819,370 ብር (ስምንት መቶ አስራ ዘጠኝ ሽህ ሶስት መቶ ሰባ ብር)፤ እና በሌላም ምክንያት (በወቅቱ አረም አለማረምና በወቅቱ ባለመሰብሰብ) የደረሰ ጉዳት 24,362 ብር(ሃያ አራት ሽህ ሶስት መቶ ስልሳ ሁለት ብር)፤ የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 61,627,743 ብር(ስልሳ አንድ ሚሊሊዮን ስድስት መቶ ሃያ ሰባት ሽህ ሶስት መቶ አርባ ሶስት ብር)፤ መሆኑ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 77)።

ይህ ውድመት በክፍለ ከተማ ደረጃ ሲታይ መጠኑ ይለያይ እንጅ፤ ሁሉም ክፍለከተሞች ጉዳቱ እንደደረሰባቸው ታውቋል። በመሆኑም ውድመት ከደረሰባቸው ክፍለከተሞች መካከል መናፈሻ 56,013,813 ብር(አምሳ ስድስት ሚሊዮን አስራ ሶስት ሽህ ስምንት መቶ አስራ ሶስት ብር) ከፍተኛውን ደረጃ ሲይዝ፤ ተከታዮቹ በቅደም ተከተል ቧንቧ ውሃ 3,393,785 ብር(ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ሶስት ሽህ ሰባት መቶ ሰማንያ አምስት ብር) ፣ ሆጤ 1,390,830 ብር ብር(አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠኝ ሽህ ስምንት መቶ ሰላሳ ብር) ፣ አራዳ 450,435 ብር(አራት መቶ ሃምሳ ሽህ አራት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) ብር እና ሰኞ ገቢያ 378,880 ብር(ሶስት መቶ ሰባ ስምንት ሽህ ስምንት መቶ ሰማንያ ብር) ናቸው (ሠንጠረዥ 77)።

ሠንጠረዥ 77: በደሴ ከተማ ክፍለ ከተሞች ላይ የደረሰ የብዕር፣ የአገዳ፣ የጥራጥሬና የቅባት እህሎች የደረሰ ውድመት መጠን በብር

የውድመት ሁኔታ	በደሴ ከተማ ክፍለከተሞች የደረሰ ሰብል ወድመት በብር ሲተመን					
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	አራዳ	ሰኞ ገቢያ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	38,950,750	1,119,650	22,300	274,400	22,500	40,389,600
ማሳ ላይ የተዘረፈ	6,900,000	224,150	3,900	47,600	11,050	7,186,700
ቤት ውስጥ የወደመ	691,720	41,500	46,980	38,520	650	819,370
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	8,828,356	1,766,985	1,313,800	80,515	335,630	12,325,286
ጠላት ቤት ውስጥ የበላዉ	636,525	236,000	3,850		6,050	882,425
ሌሎች	6,462	5,500		9,400	3,000	24,362
ድምር	56,013,813	3,393,785	1,390,830	450,435	378,880	61,627,743

2) በአትክልትና ሥራሥር የደረሰ ጉዳት

ወራሪው ኃይል በገባባቸው አካባቢዎች በክረምት፣ በልግና በመስኖ የተለያዩ የደጋ፣ ወይና ደጋና የቆላ አትክልትና ስራስር ተክሎችን በማምረት መቀሌና ሰመራን ጨምሮ የተለያዩ ለአካባቢው ከተሞች ለሽያጭ በማቅረብ ልምድ ይታወቃል። ሆኖም ግን በወራሪው ወቅት የተወሰኑት አትክልትና ስራስር ዓይነቶች በወራሪው ኃይል ማሳ ላይ ተበልተዋል፤ ተዘርፈዋል፤በጦርነቱ ሂደት ወድመዋል።

በዚህ ሂደትም የደረሰው ውድመት ከአስራ አንድ በላይ አትክልትና ስራስር አይነቶች የተመዘገቡ ሲሆን፤ የውድመት መጠናቸውም በአትክልትና ሥራስር በዞን ደረጃ በኩንታል ሲገመት የተለያዩ አትክልትና ስራስር ዓይነቶች ውድመት በሁሉም ዞን አስተዳደር ተመዝግቧል። ከፍተኛ ውድመት ከደረሰባቸው ዞኖች መካከል ሰሜን ወሎ 51,629.69 ኩንታል፣ ደቡብ ወሎ 26,646.63 ኩንታል እና ሰሜን ሸዋ 71,651.61 ኩንታል ናቸው። በአትክልትና ሥራስር አይነትም ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ቀይ ሽንኩርት 76,592.96 ኩንታል፣ ቲማቲም 26,821.16 ኩንታል፣ ድንች 9,354.38 ኩንታል፣ በርበሬ 9,427.59 ኩንታል ጥቅል ጎመን 8,455.40 ኩንታል እና ነጭ ሽንኩርት 6,824.94 ኩንታል ተጠቃሾች ናቸው። ጠቅላላ የደረሰው ውድመት 160,548.31 ኩንታል ይሆናል (ሠንጠረዥ 78)።

ወራሪው በገባባቸው አካባቢዎች የሚገኙ ዞኖች በተለይም ሰሜን ወሎ፣ ደቡብ ወሎ፣ አሮሞ ብሔረሰብና ሰሜን ሸዋ ከፍተኛ የአትክልትና ስራስር ምርቶች በከፍተኛ ደረጃ ያማረታሉ፤ ከራሳቸውም አልፈው ለትግራይ፣ ለአፋር እና ለአዲስ አበባ አቅራቢዎች ነበሩ። ሆኖም ግን ወራሪው ኃይል ከፍተኛ ውድመት ስላደረሰበት በዚህ ወቅት ከፍተኛ የገበያ አቅርቦት ችግር ተከስቷል። በየዞኖቹ የተለያዩ የአትክልትና ሥራስር ምርቶች ላይ የደረሰው ውድመት በብር ሲተመን በቅደም ተከተል ሰሜን ሸዋ 328,688,054 ብር (ሶስት መቶ ሃያ ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ስመንት ሺህ ሃምሳ አራት ብር) ሰሜን ወሎ 112,599,554 ብር (አንድ መቶ አስራ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ አራት ብር) ፣ ደቡብ ወሎ 97,459,153 ብር (ዘጠና ሰባት ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ሃምሳ ሶስት ብር ፣ ሰሜን ጎንደር 28,751,506 ብር (ሃያ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሀምሳ አንድ ሺህ አምስት መቶ ስድስት) ዋግሽምራ ብሔረሰብ 18,742,184) ብር (አስራ ስምት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሁለት ሺህ አብድ መቶ ሰማንያ አራት ብር) ፣ አሮሞ ብሔረሰብ 8,279,645 ብር (ስምት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ አርባ አምስት ብር ዞኖችና እና ደሴ ከተማ አስተዳደር 4,079,077 (አራት ሚሊዮን ሰባ ዘጠኝ ሺህ ሰባ ሰባት ብር ሆነው ተመዝግበዋል (ሠንጠረዥ 79)።

ሠንጠረዥ 78: በዞን ደረጃ የወደሙ የአትክልት እና ሥራስር ምርቶች በኩንታል

የወደሙ አትክልት እና ሥራስር ዓይነቶች	በዞን ደረጃ የወደሙ የአትክልት እና ሥራስር አይነቶች መጠን በኩንታል								
	ሰ/ጎንደር	ደ/ጎንደር	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግ ብ/አሰ	አሮሞ ብ/አሰ	ደሴ	ድምር
ድንች	2636.14	131.23	1923.86	1850.73	2252.32	272.60	76.77	210.73	9354.38
ቀይ ሽንኩርት	128.11	8.59	38830.35	1976.82	34394.99	35597	815.31	82.83	76592.96
ነጭ ሽንኩርት	556.56	12.88	1799.67	1683.92	2139.77	449.45	59.77	122.92	6824.94
ቲማቲም	301.96	1.16	6132.09	3903.51	15872.77	444.16	129.66	35.86	26821.16
አበሻ ጎመን	161.92	0.01	425.31	721.70	1193.57	37.40	15.67	9.62	2565.19

ጥቅል ጎመን	214.21	48.20	167.96	3416.13	4148.38	338.20	34.60	87.72	8455.40
ቀይ ስር	8.00	3.00	2121.8	1436.24	3489.09	41.60	73.16	109.97	5373.24
ካሮት	16.40	9.00	196.27	3780.60	352.19	27.32	36.75	795.34	5213.86
ሰላጣ	4.00		48.05	1084.52	18.26	47.75	11.02	17.09	1230.69
ቆስጣ	40.35	2.10	64.16	237.98	202.36	53.23	1.27	326.69	928.14
ቃሪያ/ በርበሬ	441.23	15.54	915.32	2005.06	5438.41	484.55	123.31	4.17	9427.59
ሌሎች	39.00	0.03	914.47	4549.44	2149.52	26.14	69.17	12.99	7760.76
ድምር	4547.88	231.74	51629.69	26646.63	71651.61	2578.37	1446.46	1815.93	160548.31

ወራሪው በገባባቸው አካባቢዎች የሚገኙ ዞኖች በተለይም ሰሜን ወሎ፣ ደቡብ ወሎ፣ ኦሮሞ ብሔረሰብና ሰሜን ሸዋ ከፍተኛ የአትክልትና ስራሰር ምርት በከፍተኛ ደረጃ ያመርታሉ፤ ከራሳቸውም አልፈው ለትግራይ፣ አፋርና ኦሲሰ አበባ አቅራቢዎች ነበሩ። ሆኖም ግን ወራሪው ኃይል ከፍተኛ ውድመት ስለደረሰበት በዚህ ወቅት ከፍተኛ የገበያ አቅርቦት ችግር ተከሰቷል። በየዞኖቹ የተለያዩ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ የደረሰው ውድመት በብር ሲተመን በቅደም ተከተል ሰሜን ሸዋ 328,688,054 ብር (ሶስት መቶ ሃያ ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ስምንት ሺህ ሃምሳ አራት ብር)፣ ሰሜን ወሎ 112,599,554 ብር (አንድ መቶ አስራ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ አራት ብር) ፣ ደቡብ ወሎ 97,459,153 ብር (ዘጠና ሰባት ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ሃምሳ ሶስት ብር) ፣ ሰሜን ጎንደር 28,751,506 ብር (ሃያ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃምሳ አንድ ሺህ አምስት መቶ ስድስት ብር) ፣ ዋግኸምራ 18,742,184 ብር (አስራ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሁለት ሺህ አንድ መቶ ሰማንያ አራት ብር) ፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ 8,279,645 ብር (ስምንት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ አርባ አምስት ብር) እና ደሴ ከተማ 4,079,077 ብር (አራት ሚሊዮን ሰባ ዘጠኝ ሺህ ሰባ ሰባት ብር) ሆነው ተመዝግበዋል (ሠንጠረዥ 79)።

የውድመቱ መጠን በአትክልትና ሥራሥር አይነት ሲታይ ከፍተኛ ውድመት የታየባቸው የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች ቀይ ሽንኩርት 174,767,679 ብር (አንድ መቶ ሰባ አራት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሰባት ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር) ፣ ቃሪያ/በርበሬ 199,388,902 ብር (አንድ መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ ስምንት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሁለት ብር) ፣ ቲማቲም 66,653,965 ብር (ስልሳ ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ አምስት ብር) እና ነጭ ሽንኩርት 57,110,259 ብር (ሃምሳ ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ አስር ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ብር) በከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ሲሆኑ፤ መካከለኛ ውድመት የደረሰባቸው የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች ድንች 23,291,239 ብር (አንድ መቶ ሰባ አራ ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሰባት ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር) ፣ ጥቅል ጎመን 18181,369 ብር/ብር (አስራ ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ብር) ፣ ቀይ ሥር 12,323,415 ብር (አስራ ሁለት

ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃያ ሶስት ሺህ አራት መቶ አስራ አምስት ብር) ፣ ካሮት 12,061,782 ብር (አስራ ሁለት ሚሊዮን ስልሳ አንድ ሺህ ሰባት መቶ ሰማንያ ሁለት ብር) እና ሀበሻ ጎመን 7,688,034 ብር (ሰባት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ሰምት ሺህ ሰላሳ አራት ብር) ናቸው። በዝቅተኛ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች ቆስጣ 1,860,889 ብር (አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ ሺህ ስምንት መቶ ሰማያ ዘጠኝ ብር) እና ሰላጣ 1,609,394 ብር (አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ዘጠኝ አራት ብር) እና ሌሎች የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች 24,456,828 ብር (ሃያ አራት ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሃያ ስምንት ብር) የወደሙ ሲሆን፤ ጠቅላላ ውድመቱ 599,393,753 ብር ብር (አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ሶስት ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ሶስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 79)።

ሠንጠረዥ 79: በዞን ደረጃ የወደሙ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች በገንዘብ ሲተመን

የወደሙ አትክልት እና ሥራሥር ዓይነቶች	በዞን ደረጃ የወደሙ የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች በብር ሲተመን								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግ ብ/አሰ	ኦሮሞ ብ/አሰ	ድሴ ከተማ	ድምር
ድንች	6,688,300	144,625	4,674,717	4,944,472	5,597,350	681,500	223,290	336,985	23,291,239
ቀይ ሽንኩርት	512,440	26,875	48,495,821	7,448,585	113,527,261	1,446,740	3,043,190	266,767	174,767,679
ነጭ ሽንኩርት	4,961,496	74,750	13,719,927	14,912,354	18,044,763	4,108,058	542,011	746,900	57,110,259
ቲማቲም	944,060	1,130	17,907,924	11,766,252	34,520,983	1,074,722	307,054	131,840	66,653,965
አበሻ ጎመን	518,144	30	1,063,746	1,997,516	3,891,673	119,080	27,745	70,100	7,688,034
ጥቅል ጎመን	449,841	122,300	235,744	6,652,875	9,628,799	833,820	29,200	228,790	18,181,369
ቀይ ስር	21,600	7,500	538,650	3,045,714	8,326,744	112,250	18,732	252,225	12,323,415
ካሮት	65,600	22,500	538,550	8,442,603	1,141,405	114,044	142,400	1,594,680	12,061,782
ሰላጣ	12,000		143,250	1,116,734	53,990	152,700	14,250	116,470	1,609,394
ቆስጣ	121,050	6,500	186,760	627,739	607,260	152,690	3,040	155,850	1,860,889
ቃሪ/በርበሬ	14,339,975	387,470	22,305,040	22,665,639	125,999,318	9,864,680	3,756,650	70,130	199,388,902
ሌሎች	117,000	900	2,789,425	13,838,672	7,348,508	81,900	172,083	108,340	24,456,828
ድምር	28,751,506	794,580	112,599,554	97,459,153	328,688,054	18,742,184	8,279,645	4,079,077	599,393,753

የአትክልትና ሥራሥር ከፍተኛ ውድመት የደረሰው በማሳሳት ነው። ውድመቱ የተከሰተበት ሁኔታ በነበረው ጦርነት ምክንያት በማሳሳት የወደሙ 107,532.4 ኩንታል እና በቤት ወስጥ 12,654.12 ኩንታል ሲወድም በማሳሳት የተዘረፉ 40,884.8 ኩንታል እና በቤት ውስጥ የተዘረፈ 6,515.0 ኩንታል ቤት ውስጥ የወደሙ 3,017.5 ኩንታል እና ጠላት ቤት ውሥጥ የወደመ 1,511.1 ኩንታል መሆኑ ተመዝግቧል። ይህም ውድመት በዞን ደረጃ ሲታይ ሰሜን ሸዋ

71,651.5 ኩንታል፣ ሰሜን ወሎ 51,629.7 ኩንታል፣ ደቡብ ወሎ 26,646.6 ኩንታል፣ ሰሜን ጎንደር 4,547.9 ኩንታል፣ ዋግሽምራ 2,578.4 ኩንታል፣ ደሴ ከተማ 1,815.9 ኩንታል እና ኦሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር ዞን 1,446.5 ኩንታል እና ደቡብ ጎንደር 231.7 ኩንታል ሲሆን፤ ጠቅላላ የደረሰው ውድመት 160,548.3 ኩንታል መሆኑ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 80)።

ይህ ውድመት በብር ሲተመን በውድመት ሁኔታ ማሳ ላይ የወደመው 439,374,761.7 ብር (አራት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ አራት ሺህ ሰባት መቶ ስልሳ አንድ ብር ከሰባ ሳንቲም) እጅግ ከፍተኛ ሲሆን፤ ተከታታይ የውድመት ሁኔታ ደግሞ፤ ማሣ ላይ የተዘረፈ 87,649,848.8 ብር (ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ አርባ ስምንት ብር ከሰማንያ ሳንቲም) ነው። ሎሎቹ የውድመት ሁኔታዎች ከነዚህ ጋር ባይወዳደሩም ለማህበረሰቡ ከፍተኛ ውድመት ናቸው። ጠቅላላ በተለያየ የውድመት ሁኔታ የወደመው መጠን 599,393,753.3 ብር (አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ሶስት ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ሶስት ብር ከሰላሳ ሳንቲም) ይደርሃል (ሠንጠረዥ 81)።

ሠንጠረዥ 80: የወደሙ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች በዞን ደረጃ የደረሰ የውድመት ሁኔታ በኩንታል

የውድመት ሁኔታ	በዞን ደረጃ የወደሙ የአትክልት እና ሥራሥር አይነቶች መጠን በኩንታል								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግ	ኦሮሞ	ደሴ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	2,618.7	93.1	20,721.0	20,496.2	59,208.8	1,856.0	978.8	1,559.9	107,532.4
ማሳ ላይ የተዘረፈ	1,055.8	41.5	28,176.2	3,359.0	7,589.0	383.0	145.6	134.8	40,884.8
ቤት ውስጥ የወደመ	180.0	10.5	818.9	450.7	1,453.6	45.7	25.9	32.3	3,017.5
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	51.7	86.7	1,595.8	1,429.4	2,966.7	132.8	194.0	58.0	6,515.0
ጠላት ቤት ውስጥ የበላዉ	634.0		76.5	327.8	379.6	60.2	16.2	16.8	1,511.1
ሌሎች	7.8		241.4	583.6	53.8	100.7	86.0	14.3	1,087.6
ድምር	4,547.9	231.7	51,629.7	26,646.6	71,651.5	2,578.4	1,446.5	1,815.9	160,548.3

ሠንጠረዥ 81: የወደሙ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች በዞን ደረጃ የደረሰ የውድመት ሁኔታና መጠን በብር ሲተመን

የውድመት ሁኔታ	በዞን ደረጃ የወደሙ የአትክልት እና ሥራሥር አይነቶች በብር ሲተመን								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግሽምራ ብ/አስ	ኦሮሞ ብ/አስ	ድሴ ከተማ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	18,428,873	95,000.	80,897,982	66,402,384.4	252,247,722.3	12,119,042	5,872,718	3,311,040	439,374,761.7
ማሳ ላይ የተዘረፈ	3,145,585	155,700.	18,178,418	15,667,466.8	45,553,641.0	4,225,851	398,707	324,480	87,649,848.8
ቤትዉሲጥ የወደመ	991,398	11,815	3,448,039	2,799,341.5	9,281,643.0	370,380	403,049	125,610	17,431,275.5
ቤት ዉሲጥ የተዘረፈ	511,585	532,065	7,495,524	8,754,653.3	16,573,364.0	961,189	1,132,788	198,887	36,160,055.3
ጠላት ቤት ዉሲጥ የበሰዉ	5,420,565		1,628,041	1,888,319.5	4,758,241.5	319,480	149,383	50,010	14,214,040.0
ሌሎች	253,500		951,550	1,946,988	273,442.1	746,242	323,000	69,050	4,563,772.1
ድምር	28,751,506	794,580	112,599,554	97,459,153.4	328,688,054	18,742,184	8,279,645	4,079,077	599,393,753.3

በሰሜን ጎንደር ዞን ወራሪው ኃይል በገባቸው ወረዳዎች መካከል በአራቱ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች የወደሙት ተከስቷል። የተለያዩ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች የወደሙት የደረሰ ቢሆንም ድንች 2,636.14 ኩንታል፣ ነጭ ሽንኩርት 556.56 ኩንታል እና ቃሪያ/በርበሬ 441.23 ኩንታል በቅደም ተከተል ከአንድ እስከሦስት ያለውን ደረጃ ይይዛሉ። ሌሎች የአትክልትና ስራሥር ምርቶች ውድመት የተመዘገበ ቢሆንም፤ በመጠን ደረጃ ዝቅተኛ ነው። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲተነተን ከፍተኛው ውድመት የደረሰው ደባርቅ 30,009.3 ኩንታል ሲሆን፤ ዝቅተኛ ውድመት የተመዘገበው ጠለምት 73.2 ኩንታል ነው (ሠንጠረዥ 82) ።

በየወረዳዎቹ የተለያዩ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ የደረሰው ውድመት በገንዘብ ሲተመን በቅደም ተከተል ዳባርቅ 18,707,817 ብር (አስራ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ሰባት ብር) ፣ ዳባት 6,975,070 ብር (አንድ መቶ ሰባ አራ ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሰባት ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር) ፣ አዳርቃይ 2,599,969 ብር (ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ ዘጠኝ ብር) ፣ እና ጠለምት 468,650 ብር (አራት መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ ብር) ፣ ናቸው። በአትክልትና ሥራሥር አይነት ሲታይ ከፍተኛ ውድመት የታየባቸው የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች ቃሪያ/በርበሬ 14,339,975 ብር (አስራ አራት ሚሊዮን ሶስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባ አምስት ብር)፣ ድንች 6,688,300 ብር (ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ብር) ፣ እና ነጭ ሽንኩርት 4,961,496 ብር (አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ አንድ ሺህ አራት መቶ ዘጠና ስድስት ብር)፣ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ሲሆኑ፤ መካከለኛ ውድመት የደረሰባቸው የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች ቲማቲም 944,060 ብር፣ አበሻ ጎመን 518,144 ብር (አምስት መቶ አስራ ስምንት ሺህ አንድ መቶ አርባ አራት ብር) ፣፣ ቀይ ሽንኩርት 512,440 ብር (አምስት መቶ አስራ ሁለት ሺህ አራት መቶ አርባ ብር)፣፣ ጥቅል ጎመን 449,841 ብር (አራት መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ አርባ አንድ

ብር) ፣ እና ቆስጣ 121,050 ብር (አንድ መቶ ሃያ አንድ ሺህ ሃምሳ ብር) ፣ ናቸው። በዝቅተኛ ደረጃ ውድመት የደረሰባቸው የአትክልትና ሥራ-ሥር አይነቶች ካሮት 65,600 ብር(ስልሳ አምስት ሺህ ስድስት መቶ ብር) ፣ እና ቀይ ሥር 21,600 ብር (ሃያ አንድ ሺህ ስድስት መቶ ብር) ፣ እና ሌሎች የአትክልትና ሥራ-ሥር አይነቶች (117,000 ብር) የወደመው ሲሆን፤ ጠቅላላ ውድመቱ 28,751,506 ብር (ሃያ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃምሳ አንድ ሺህ አምስት መቶ ስድስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 82)።

ሠንጠረዥ 82: በሰሜን ጎንደር ወረዳዎች የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ውድመት መጠን በኩንታል

የወደመ የአትክልት እና ሥራ-ሥር አይነቶች	በሰሜን ጎንደር ሥር የአትክልት እና ሥራ-ሥር ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር									
	የውድመት መጠን በኩንታል					የውድመት መጠን በብር				
	አዲስ አበባ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር	አዲስ አበባ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
ድንች	59.47	1,898.30	678.37		2,636.14	148,675	4,799,700	1,739,925		6,688,300
ቀይ ሸንኩርት	5.83	105.43	14.85	2.00	128.11	23,320	421,720	59,400	8,000	512,440
ካሮት	69.73	278.16	167.17	41.50	556.56	631,844	2,447,808	1,504,844	377,000	4,961,496
ቲማቲም	29.00	176.73	96.23		301.96	92,800	547,644	303,616		944,060
አበሻ ጎመን	9.00	46.50	106.42		161.92	28,800	148,800	340,544		518,144
ጥቅል ጎመን	7.55	165.20	12.46	29.00	214.21	15,855	346,920	26,166	60,900	449,841
ቀይ ስር	1.50	0.50	6.00		8.00	4,050	1,350	16,200		21,600
ካሮት		0.40	16.00		16.40		1,600	64,000		65,600
ሰላጣ		3.00	1.00		4.00		9,000	3,000		12,000
ቆስጣ	18.70	10.65	11.00		40.35	56,100	31,950	33,000		121,050
ቃሪያ/ በርበፊ	47.45	304.33	88.75	0.70	441.23	1,542,125	9,890,725	2,884,375	22,750	14,339,975
ሌሎች	18.80	20.20			39.00	56,400	60,600			117,000
ድምር	267.03	3,009.40	1,198.3	73.2	4,547.88	2,599,969	18,707,817	6,975,070	468,650	28,751,506

በሰሜን ጎንደር ዞን ሁሉም የተወረሩ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ላይ ውድመት ደርሶባቸዋል። የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ሲሆን ምክንያቱም ወረራውን ለመቀልበስ በተደረገው ነው። ሥለሆነም የአትክልት እና ሥራ-ሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳ ላይ የወደመው 2,618.72 ኩንታል፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 1,055.75 ኩንታል፣ ቤት ውስጥ የወደመ 179.99 ኩንታል፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 51.65 ኩንታል፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 633.97 ኩንታል እና በሌላም ምክንያት (በወቅቱ ባለመዘራት፣ ተገቢውን ገባት ባለመጠቀም፣ በወቅቱ አረም አለማረም እና በወቅቱ ባለመሰብሰብ) የደረሰ ጉዳት 7.80 ኩንታል የተመዘገበ ሲሆን በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 4,547.88 ኩንታል መሆኑ ያሳያል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች በከፍተኛ ደረጃ የተጎዱ መሆናቸው የታወቃል። በመሆኑም ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በቅደም ተከተል ሲታይ ዳበርቅ

3,009.4 ኩንታል፣ ዳባት 1,198.25 ኩንታል፣ አዳርቃይ 267.03 ኩንታል እና ጠለምት 73.20 ኩንታል ናቸው (ሠንጠረዥ 83)።

በመሆኑም በተለያዩ ሁኔታ የደረሰው ውድመት በብር ሲተመን ማሣ ላይ የወደመው 18,428,873 ብር)(አስራ ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ ሃያ ስምንት ሺህ ስምት መቶ ሰባ ሶስት ብር) ፣፣ በጠላት ቤት ውስጥ የተበላው 5,420,565 ብር (አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ሃያ ሺህ አምስት መቶ ስልሳ አምስት ብር) ፣፣ ማሣ ላይ የተዘረፈው 3,145,585 ብር(ሶስት ሚሊዮን አንድ መቶ አራባ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሰማንያ አምስት ብር)፣ ቤት ውስጥ የወደመው 991,398 ብር (ዘጠኝ መቶ ዘጠና አንድ ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ስምት ብር) ፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 511,585 ብር (አምስት መቶ አስራ አንድ ሺህ አምስት መቶ ሰባ ሰማንያ አምስት ብር) ፣ እና በሌላ ሁኔታ የወደመው 253,500 ብር(ሁለት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ አምስት መቶ ብር) ፣ ሲሆን ውድመቱ በወረዳ ደረጃ ሲታይ ዳበርቅ 18,707,817 ብር (አስራ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባት ሺህ ስምት መቶ አስራ ሰባት ብር) ፣ ዳባት 6,975,070 ብር (ስድስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰባ አምስት ሺህ ስድስት ሰባ ብር) ፣ አዳርቃይ 2,599,969 ብር (ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ ዘጠኝ ብር) ፣ እና ጠለምት 468,650 ብር (አራት መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ ብር) ፣ መሆኑ ያሳያል (ሠንጠረዥ 83) ።

ሠንጠረዥ 83: በሰሜን ጎንደር ወረዳዎች በሚበቅሉ አትክልት እና ሥራስር የደረሰ ጉዳት መጠን በኩንታል እና በብር ዋጋ ስሌት ሲተመን

የውድመት ሁኔታ	ጉዳት የደረሰባቸው የሰሜን ጎንደር አትክልትና ሥራስር አብቃይ ወረዳዎች									
	የጉዳት መጠን በኩንታል					የጉዳት መጠን በብር				
	አዲስ አበባ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር	አዲስ አበባ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	228.63	1,297.9	1,030.96	61.20	2,618.72	1,869,649	10,068,162	6,108,212	382,850	18,428,873
ማሳ ላይ የተዘረፈ	22.95	1,000.1	22.70	10.00	1,055.75	257,945	2,682,700	137,540	67,400	3,145,585
ቤት ውስጥ የወደመ	6.50	48.6	122.89	2.00	179.99	196,500	154,500	621,998	18,400	991,398
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	8.95	39.2	3.50		51.65	275,875	223,310	12,400		511,585
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላው		615.8	18.20		633.97		5,325,645	94,920		5,420,565
ሌሎች		7.8			7.80		253,500			253,500
ድምር	267.03	3,009.4	1,198.25	73.20	4,547.88	2,599,969	18,707,817	6,975,070	468,650	28,751,506

በደቡብ ጎንደር ዞን ወራሪው ኃይል ከገባባቸው ወረዳዎች መካከል በሦሥቱ ወረዳዎች የአትክልት እና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ተከስቷል። የደረሰው ውድመት መጠን በአትክልትና ሥራሥር ምርቶች አይነት ሲተነተን በኩንታል ድንች 131.23፣ ጥቅል ጎመን 48.2፣ ቃሪያ/በርበሬ 15.54 እና ነጭ ሽንኩርት 12.88 እና ቃሪያ/በርበሬ 441.23 በቅደም ተከተል ከፍተኛ ውድመት እንደደረሰባቸው ያሳያል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲተነተን ከፍተኛው ውድመት የደረሰው በኩንታል በጌምድር 157.60 እና ፋርጣ 49.22 ሲሆን፤

ዝቅተኛ ውድመት የተመዘገበው ላይጋይንት 73.2ኩንታል ነው (ሠንጠረዥ 84) ።

ከዚህ በላይ የደረሰው የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት በገንዘብ ሲተመን በወረዳ ደረጃ ላይ ጋይንት 333,115 ብር (ሶስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ አንድ መቶ አስራ አምስት ብር) ፣ ጉና በጌምድር 319,395 ብር (ሶስት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና አምስት ብር) እና ፋርጣ 142,070 ብር (አንድ መቶ አርባ ሁለት ሺህ ሰባ ብር) ውድመት የደረሰ ሲሆን፤ ጠቅላላ ውድመቱ 794,580 ብር (ሰባት መቶ ዘጠኝ አራት ሺህ አምስት መቶ ሰማንያ ብር) ይደርሳል። ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው የአትክልትና ሥራሥር አይነቶች በብር ሲተመን የመሪነቱን ቦታ የያዙት ቃሪያ/ በርበሬ 387,470 ብር (ሶስት መቶ ሰማንያ ሰባት ሺህ አራት መቶ ሰባ ብር) ፣ ድንች 144,625 ብር (አንድ መቶ አርባ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሃያ አምስት ብር) እና ጥቅል ጎመን 122,300 ብር (አንድ መቶ ሃያ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ብር) ናቸው (ሠንጠረዥ 84)።

ሠንጠረዥ 84: በደቡብ ጎንደር ወረዳዎች አትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት መጠን በኩንታልና በብር ሲተመን

በወረራው የወደሙ አትክልት እና ሥራሥር አይነቶች	በደቡብ ጎንደር ሥር የሚገኙ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር							
	የጉዳት ግምት በኩንታል				የጉዳት ግምት በብር ሲተመን			
	ፋርጣ	ጉና በጌምድር	ላይ ጋይንት	ድምር	ፋርጣ	ጉና በጌምድር	ላይ ጋይንት	ድምር
ድንች	45.00	81.20	5.03	131.23	55,000	84,050	5,575	144,625
ቀይ ሽንኩርት	1.00	4.07	3.52	8.59	2,500	16,295	8,080	26,875
ነጭ ሽንኩርት	0.25	9.43	3.20	12.88	2,500	55,250	17,000	74,750
ቲማቲም	0.10		1.06	1.16	200		930	1,130
አበሻ ጎመን			0.01	0.01			30	30
ጥቅል ጎመን		48.20		48.20		122,300		122,300
ቀይ ስር		3.00		3.00		7,500		7,500
ካሮት		9.00		9.00		22,500		22,500
ቆስጣ		2.10		2.10		6,500		6,500
ቃሪያ/በርበሬ	2.84	0.60	12.10	15.54	80,970	5,000	301,500	387,470
ሌሎች	0.30			0.03	900			900
ድምር	49.22	157.60	24.92	231.74	142,070	319,395	333,115	794,580

በደቡብ ጎንደር ዞን የተወረሩ ሶስት ወረዳዎች በቆየባቸው ውስን ቀናት የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ ውድመት አድርጏል። የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ሲሆን፤ ምክንያቱም ወረራውን ለመቀልበስ በተደረገው ጦርነት ምክንያት በማሣ ላይ የተለያዩ እንቅስቃሴዎች ስለነበሩ ነው። ሥለሆነም የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ በተመለከተ በቅደም ተከተል ሲታይ ማሳ ላይ የወደመው 93.10 ኩንታል፤ ማሳ ላይ የተዘረፈ 41.50 ኩንታል፤ ቤት ውስጥ የወደመ 10.47 ኩንታል፤ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 86.67 ኩንታል የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 231.74 ኩንታል መሆኑ ያሳያል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች ጉዳት የደረሰባቸው

መሆኑ ተታውቋል። በመሆኑም ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በኩንታል ሲገመት ላይ ጋይንት 157.6፣ ፋርጣ 49.22 እና ነፋስ መውጫ 24.92 ናቸው (ሠንጠረዥ 85)።

በመሆኑም በተለያዩ ሁኔታ የደረሰው ውድመት በብር ሲተመን ማሣ ላይ የወደመው 95,000 ብር (ዘጠና አምስት ሺህ ብር) ፣ ማሣ ላይ የተዘረፈው 155,700 ብር (አንድ መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ ሰባት መቶ ብር) ፣ ቤት ውስጥ የወደመው 11,815 ብር (አስራ አንድ ሺህ ስመንት መቶ አስራ አምስት ብር) እና ቤት ውስጥ የተዘረፈው 532,065 ብር (አምስት መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ስልሳ አምስት ብር) ሲሆን፤ ውድመቱ በወረዳ ደረጃ ሲታይ ነፋስ መውጫ 333,115 ብር (ሶስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ አንድ መቶ አስራ አምስት ብር) ፣ ላይ ጋይንት 319,395 ብር (ሶስት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና አምስት ብር) እና ፋርጣ 142,070 ብር (አንድ መቶ አርባ ሁለት ሺህ ሰባ ብር) መሆኑ ያሳያል (ሠንጠረዥ 85) ።

ሠንጠረዥ 85: በደቡብ ጎንደር ወረዳዎች የሚበቅሉ አትክልትና ሥራስር ተክሎች ላይ የደረሰ ጉዳት መጠን በኩንታል እና የዋጋ ግምት በብር

የአትክልት እና ሥራስር ውድመት ሁኔታ	ጉዳት የደረሰባቸው የሰሜን እና ደቡብ ጎንደር ወረዳዎች							
	የጉዳት መጠን በኩንታል				የጉዳት መጠን በብር			
	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ነፋስ መውጫ	ድምር	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ነፋስ መውጫ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	2.50	90.60		93.10	4,000	91,000		95,000
ማሳ ላይ የተዘረፈ		38.50	3.00	41.50		154,200	1,500	155,700
ቤት ውስጥ የወደመ	10.00	0.40	0.07	10.47	10,000	1,600	215	11,815
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	36.72	28.10	21.85	86.67	128,070	72,595	331,400	532,065
ድምር	49.22	157.60	24.92	231.74	142,070	319,395	333,115	794,580

በሰሜን ወሎ ወራሪው ኃይል ለረጅም ጊዜ በመቆየቱ ምክንያት የደረሰው የአትክልትና ሥራስር ምርቶች ውድመት ከፍተኛ ሲሆን፤ የውድመቱ መጠን በኩንታል ቆቦ ከተማ 32,228.39፣ ሀብሩ 12,417.33፣ ዋድላ 2,587.76፣ መርሳ ከተማ 1,709.71፣ ጉባላፍቶ 901.47 እና መቄት 684.76 ከፍተኛ ውድመት የደረሰ ሲሆን፤ ሌሎቹ የአትክልትና ሥራስር ምርቶች ላይ መጠነኛ ውድመት ተመዝግቧል። በተለያዩ ወረዳዎች የታየው ጠቅላላ ውድመት 51,629.69 ኩንታል ይደርሳል። ይህ ውድመት በአትክልትና ሥራስር ምርት አይነቶች ውድመት በኩንታል ሲታይ ቀይ ሽንኩርት 38,830.35፣ ቲማቲም 6,132.09፣ ድንች 1,923.86 ፣ ነጭ ሽንኩርት 1,799.67 እና ቃሪያ/ በርበሬ 915.32 ዋና ዋናዎቹ ናቸው (ሠንጠረዥ 86)።

ሠንጠረዥ 86: በሰሜን ወሎ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች የውድመት ሁኔታና የውድመት መጠን በኩንታል

ወረዳዎች	የአትክልት እና ሥራ-ሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ						ድምር
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	
ቡግና				0.06			0.06
ራያ ቆቦ	40.60	11.50	0.26	20.32	0.04		72.72
ግዳን		3.00	7.00	5.27			15.27
መቄት	431.50	135.08	10.00	105.18	3.00		684.76
ዋድላ	1,658.21	795.89	56.92	51.71	2.44	22.60	2,587.76
መርሳ	142.17	86.61	393.15	1,087.78			1,709.71
ጉባላፍቱ	407.50	237.06	158.52	60.65	15.40	22.35	901.47
ሀብሩ	11,344.69	610.96	130.64	88.53	47.86	194.65	12,417.35
ወልደያ	1.00	5.33	11.00	0.04			17.37
ላስታ	162.10	187.28	0.03	112.87			462.28
ዳውንት	22.95	41.08	10.54	26.22	7.75		108.54
ጋዞ	147.87	8.76	0.80	4.10			161.53
አንጎት	6.50	87.65		20.85			115.00
ቆቦ ከተማ	6,274.17	25,905.00	40.02	9.20			32,228.39
ላሊበላ	81.70	61.00		3.00		1.80	147.50
ድምር	20,720.95	28,176.19	818.88	1,595.78	76.49	241.40	51,629.69

በሰሜን ወሎ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ ወራሪው ኃይል ለረጅም ጊዜያት የቆየ በመሆኑ በአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ላይ ከፍተኛ ውድመት አድርጓል። የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ ሲታይ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሳ ላይ ሲሆን፤ ምክንያቱም ወረራውን ለመቀልበስ በተደረገው ጦርነት ምክንያት በማሳ ላይ የተለያዩ እንቅስቃሴዎች ስለነበሩ ነው። ሥለሆነም የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ውድመት የደረሰበት ሁኔታ በተመለከተ በብር ሲተመን ማሳ ላይ የወደመው 80,897,982 (ሰማንያ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሰባት ሺህ አንድ መቶ አስራ አምስት ብር)፤ ማሳ ላይ የተዘረፈ 18,178,418 ብር(አስራ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ሁለት ብር)፤ ቤት ውስጥ የወደመ 3,448,039 ብር (ሶስት ሚሊዮን አራት መቶ አርባ ስምንት ሺህ ሰላሳ ዘጠኝ ብር) ፤ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 7,495,524 ብር (ስባት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ አምስት መቶ ሃያ አራት ብር)፤ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 1,628,041 ብር (አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃያ ስምንት ሺህ አርባ አንድ ብር) እና በሌሎች ምክንያቶች የወደሙ 951,550 ብር (ዘጠኝ መቶ አምሳ አንድ ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ብር) የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 112,599,554 ብር (አንድ መቶ አስራ ሁለት ሚሊዮን ሰላሳ ሶስት ሺህ አንድ መቶ አስራ አምስት ብር) መሆኑ ያሳያል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑ ተታውቋል። በመሆኑም ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በብር ሲገመት ሀብሩ (59,057,067)፤ ራያ ቆቦ ከተማ 21,505,856 ብር (ሃያ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ ስድስት ብር) እና ዋድላ 13,751,508 ብር

(አስራ ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃሳ አንድ ሺህ አምስት መቶ ስምንት ብር) ፣ መርሣ 6,963,030 ብር (ስድስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሰላሳ ብር) ፣ ጉባልፈቶ 5,259,629 ብር (አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ብር) ተጠቃሾች ናቸው (ሠንጠረዥ 87)።

ሠንጠረዥ 87: በሰሜን ወሎ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታና ያስከተለው ውድመት በብር

ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	የአትክልት እና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
ቡግና				1,800			1,800
ራያ ቆቦ	340,000	19,500	1,445	93,645	350		454,940
ግዳን		30,000	49,000	23,380			102,380
መቄት	1,746,120	248,800	32,500	353,630	11,000		2,392,050
ዋድላ	8,204,823	4,197,975	526,310	657,350	32,300	132,750	13,751,508
መርሳ	344,000	1,126,000	1,156,550	4,336,480			6,963,030
ጉባላፍቶ	2,309,965	1,407,885	685,911	467,434	214,819	173,615	5,259,629
ሀብሩ	47,189,204	8,562,758	681,028	669,020	1,319,572	635,485	59,057,067
ወልደያ	5,000	10,100	105,000	1,000			121,100
ላስታ	320,464	402,560	110	512,545			1,235,679
ዳውንት	319,450	307,340	42,785	228,630	50,000		948,205
ጋዞ	152,350	17,080	2,400	21,000			192,830
አንጎት	5,940	189,420		105,420			300,780
ቆቦ ከተማ	19,761,666	1,567,000	165,000	12,190			21,505,856
ላሊበላ	199,000	92,000		12,000		9,700	312,700
ድምር	80,897,982	18,178,418	3,448,039	7,495,524	1,628,041	951,550	112,599,554

በደቡብ ወሎ ወራሪው ኃይል የቆየው የተወሰነ ጊዜ ቢሆንም የደረሰው የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ከፍተኛ ነው። በሁሉም ወራሪው የገባባቸው ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ጉዳት የደረሰ መሆኑ ተረጋግጧል። በመሆኑም የውድመቱ መጠን በኩንታል ሲተነተን ተሁለደሬ 8,032.21፣ አምባሰል 3,730.40፣ ኮምባልቻ 3,021.62፣ ወረባቦ 2,548.49፣ ኩታቦር 2,094.79 እና ቃሉ 2,028.48 በጣም ከፍተኛ ውድመት የደረሰ መሆኑን ያሳያል። ጠቅላላ በዞኑ የተወረሩ የተለያዩ ወረዳዎች ላይ የታየው ውድመት 26,646.63 ኩንታል ይደርሳል። ይህ ውድመት በአትክልትና ሥራሥር ምርት አይነቶች ውድመት በኩንታል ሲታይ ቀይ ሽንኩርት 1,976.82፣ ቲማቲም 3,903.51፣ ነጭ ሽንኩርት 1,683.92 እና ቃሪያ/ በርበሬ 2,005.06፣ ቀይ ሥር 3,780.60፣ ድንች 1,850.73 ዋናዎቻቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 88)።

ሠንጠረዥ 88: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች የአትክልት እና ሥራሥር ምርቶች ውድመት መጠን በኩንታል

ወረዳ	የአትክልት እና ስራስር ዓይነት												
	ድንች	ቀይ ሸንኩርት	ነጭ ሸንኩርት	ቲማቲም	አበሻ ጎመን	ጥቅል ጎመን	ቀይ ሥር	ካሮት	ሰላጣ	ቆስጣ	ቃሪያ	ሌሎች	ድምር
መቅደላ	0.02		0.30	1.00		0.90					2.78	4.97	10.17
ተንታ	59.15	514.48	74.7	88.97	1.65	47.01	13.70	7.11	0.30	2.05	108.66	56.67	974.47
ኩታብር	109.1	100.41	134.4	303.66	10.13	102.45	61.45	1,020.4	4.65	20.8	91.04	136.24	2,094.8
አምባሰ ል	91.22	306.68	279.5	1,164.4	32.61	36.73	20.38	255.20	6.40	15.1	386.37	1,135.9	3,730.4
ተሁላ ድሬ	293.6	332.76	232.2	146.60	56.53	2,771.7	847.9	373.32	25.18	41.1	567.24	2,344.1	8,032.2
ወረባቡ	57.39	110.89	231.3	106.58	36.2	64.90	14.48	1,026.1	4.40	22.8	559.13	314.38	2,548.5
ቃሉ	27.8	156.67	13.8	1,462.2	11.0	52.50	1.00	15.55	5.00	9.44	192.66	80.84	2,028.5
አልብኮ											0.60	0.16	0.76
ደሴ ዙሪያ	393.8	12.04	4.70	94.06	88.0		4.00	77.20	1.00	6.01	3.48	0.32	716.27
ሊጋንቦ	5.60	100.56	225.5	7.51	68.3	37.60	38.55	10.75	1.00	38.2	38.43	20.90	592.81
ከላላ	6.36	3.45	8.25	5.04		0.17		29.10		10.0	18.30	52.30	132.97
ጃማ	0.60	13.75	77.49	1.10	2.00		101.00	5.00	15.0	0.03	4.68	19.36	240.01
ወረኢ ሱ	3.52	7.20	50.79	0.06		0.25	10.26	1.80	0.09		5.84	169.00	248.81
ኮምባልቻ	108.1	224.73	2.80	24.00	52.3	262.27	313.50	935.60	1,018.8	51.5	2.55	25.50	3,021.6
ሰገሂዳ	26.68	20.50	15.75	0.52				1.65			1.31	4.12	70.61
ሐይቅ	1.59	5.47	3.91	0.27					0.20	0.20	3.39	63.00	78.03
ወረኢሱ ከ.	0.02	0.02	35.95	217.01		2.55	1.00		0.40	0.65	0.05	0.41	258.06
ደላንታ	666.2	67.01	292.52	280.60	363.1	37.07	9.01	21.80	2.10	20.2	18.57	89.45	1,867.5
ድምር	1,850.7	1,976.8	1,683.9	3,903.5	721.7	3,416.1	1,436.2	3,780.6	1,084.5	238.0	2,005.1	4,549.4	26,646.6

በደቡብ ወሎ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ ወራሪው ኃይል የቆየው ለአጭር ጊዜ ቢሆንም በተለያዩ አካባቢዎች በተለያየ ሁኔታ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ ከፍተኛ ውድመት መድረሱ ተረጋግጧል። የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ ሲታይ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣና በቤት ውስጥ ነው።

በመሆኑም የአትክልት እና ሥራሥር ምርቶች ላይ የደረሰው ውድመት በተመለከተ በኩንታል ሲገመት ማሳ ላይ የወደመው 20,496.17፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 3358.96፣ ቤት ውስጥ የወደመ 450.72፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 1429.36፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 32.78 እና በሌሎች ምክንያቶች የወደሙ 583.59 የተመዘገበ ሲሆን፣ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 26,646.63 ኩንታል መሆኑ ያሳያል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑ ታውቋል። በመሆኑም ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በብር ሲገመት ተሁለደሬ 8,032.21ብር (ስምንት ሺህ ሰላሳ ሁለት ብር ከ ሃያ አንድ ሳንቲም) ፣አምባሰል 3,730.40 ብር(ሶስት ሺህ ሰባት መቶ ሰላሳ ብር) ፣ ኮምባልቻ 3,021.62 (ሶስት ሺህ ሃያ አንድ ብር ከስልሳ ሁለት ሳንቲም)፣ቃሉ 2,028.48 (ሁለት ሺህ አንድ መቶ አስራ አምስት ብር)፣ ኩታብር 2,094.79 (ሁለት ሺህ ዘጠና አራት ብር) ፣ ወረባቦ 2,548.49 ብር (ሁለት ሺህ

አምስት መቶ አርባ ስምንት ብር)፤ ደላንታ 1,867.69 ብር (አንድ ሺህ ስምንት መቶ ስልሳ ሰባት ብር) እና ተንታ 974.47 ብር (ዘጠኝ መቶ ሰባ አራት ብር ከሰባ አራት ሳንቲም) ተጠቃሾች ናቸው (ሠንጠረዥ 89)።

በደቡብ ወሎ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ ወራሪው ኃይል የቆየው ለአጭር ጊዜ ቢሆንም በተለያዩ አካባቢዎች ውጊያ የተካሄደ በመሆኑ በአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ ከፍተኛ ውድመት አድርጏል። የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ ሲታይ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ ላይ ነው። በመሆኑም የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት የደረሰበት ሁኔታ በተመለከተ በብር ሲተመን ማሳ ላይ የወደመው 66,402,384 ብር (ስልሳ ስድስት ሚሊዮን አራት መቶ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ሰማንያ አራት ብር)፤ ማሳ ላይ የተዘረፈ 15,667,467 ብር (አስራ አምስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ አንድ መቶ አስራ አምስት ብር) ፣ ቤት ውስጥ የወደመ 2,799,342 ብር (ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ዘጠናዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ አርባ ሁለት ብር) ፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 8,754,653 ብር (ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃምሳ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ ሶስት ብር) ፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 1,888,320 ብር (አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰማንያ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ሃያ ብር) እና በሌሎች ምክንያቶች የወደመ 1,946,988 ብር (አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ ስድስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ስምንት ብር) የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 97,459,153 ብር (ዘጠና ሰባት ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ሃምሳ ሶስት ብር) መሆኑ ያሳያል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑ ታውቋል። በመሆኑም ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በብር ሲገመት ተሁለደሬ 25,858,163 ብር (ሃያ አምስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ ሶስት ብር) ፣ አምባሰል 15,564,404 ብር (አስራ አምስት ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ አራት መቶ አስራ አራት ብር) ፣ ቃሉ 9,950,896 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ሺህ ስምንት መቶ ዘጠና ስድስት ብር) ፣ ኩታበር 9,269,432 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ሁለት ብር) ፣ ወረባቦ 8,632,381 ብር (ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ሰማንያ አንድ ብር)፤ ደላንታ 7,503,516 ብር (ሰባት ሚሊዮን አምስት መቶ ሶስት ሺህ አምስት መቶ አስራ ስድስት ብር) እና ተንታ 5,724,011 ብር (አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃያ አራት ሺህ አስራ አንድ ብር) ተጠቃሾች ናቸው (ሠንጠረዥ 90)።

ሠንጠረዥ 89: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታና ያስከተለው ውድመት መጠን በኩንታል

ወረዳ	የአትክልት እና ሥራሥር ውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
መቅደላ	2.20	6.43	0.02	1.47	0.05		10.17
ተንታ	719.00	123.18	58.44	53.28	19.57	1.00	974.47
ኩታበር	1,032.73	850.20	38.73	83.87	86.91	2.35	2,094.79
አምባሰል	3,388.72	170.59	52.40	115.76	2.73	0.20	3,730.40
ተሁላድሬ	6,826.05	357.75	80.91	243.61	57.59	466.32	8,032.21
ወረባቡ	1,895.53	402.12	56.97	153.04	31.00	9.84	2,548.49
ቃሉ	1,677.97	178.81	49.41	92.09	26.20	4.00	2,028.48
አልብኮ	0.60			0.16			0.76
ደሴዙሪያ	281.91	193.99	13.61	215.65	10.97	0.14	716.27
ሊጋቦ	411.94	78.86	13.76	78.51	9.55	0.20	592.81
ከለላ	47.04	27.10	1.56	56.61	0.39	0.27	132.97
ጃማ	124.67	43.76	3.71	24.23	43.56	0.02	240.01
ወረኢሉ	43.16	78.22	7.11	17.36	3.96	99.00	248.81
ኮምቦልቻ	3,015.60	1.70	0.37	3.94	0.01		3,021.62
ለገሂዳ	29.50		6.43	34.18	0.50		70.61
ሀይቅ	3.60	0.30	0.08	74.05			78.03
ወረኢሉ ከ.	213.44	0.60	0.05	43.67	0.30		258.06
ደላንታ	782.51	845.36	67.12	137.91	34.54	0.25	1,867.69
ድምር	20,496.17	3358.96	450.72	1429.36	32.78	583.59	26,646.63

ሠንጠረዥ 90: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች በአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ እና ውድመቱ በብር ሲተመን

ወረዳዎች	የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ እና ውድመቱ በብር ሲተመን						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
መቅደላ	8,400	78,775	700	25,904	1,625		115,404
ተንታ	4,091,252	635,225	312,110	506,466	169,958	9,000	5,724,011
ኩታበር	4,584,156	3,659,787	244,135	447,084	321,795	12,475	9,269,432
አምባሰል	13,886,050	720,225	311,133	628,739	17,658	600	15,564,404
ተሁላድሬ	20,857,296	1,571,116	511,960	1,103,500	252,263	1,562,028	25,858,163
ወረባቡ	4,404,162	2,497,705	313,551	1,199,013	178,390	39,560	8,632,381
ቃሉ	7,310,635	952,025	372,124	1,026,555	274,757	14,800	9,950,896
አልብኮ	21,000			480			21,480
ደሴዙሪያ	825,995	650,795	67,730	582,957	71,547	1,260	2,200,284
ሊጋቦ	2,767,128	713,700	108,425	708,020	31,935	560	4,329,768
ከለላ	193,565	123,400	24,361	649,150	9,555	8,775	1,008,806
ጃማ	386,820	254,985	63,985	179,203	397,845	180	1,283,018
ወረኢሉ	471,981	451,029	86,480	130,721	32,713	297,000	1,469,924
ኮምቦልቻ	3,176,535	46,000	2,439	16,351	30		3,241,355

ለገሂዳ	142,250		43,170	147,879	1,900		335,199
ሐይቅ	91,100	1,000	220	486,040			578,360
ወረኢሉከ	354,845	1,800	160	14,300	1,650		372,755
ደላንታ	2,829,215	3,309,900	336,659	902,292	124,700	750	7,503,516
ድምር	66,402,384	15,667,467	2,799,342	8,754,653	1,888,320	1,946,988	97,459,153

በሰሜን ሸዋ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ ወራሪው ኃይል የቆየው ለአጭር ጊዜ ቢሆንም የትግራይ ወራሪ እና ሽኔ ኃይል ጥምረት ፈጥረው በተለያዩ አካባቢዎች በተለያዩ ሁኔታ የአትክልት እና ሥራሥር ምረቶች ላይ ከፍተኛ ውድመት መድረሱ ተረጋግጧል። ይህም ጉዳት የደረሰበት ሁኔታ ሲታይ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣ እና በቤት ውስጥ ነው።

በመሆኑም የአትክልትና ሥራሥር ምረቶች ላይ የደረሰው ውድመት በተመለከተ በኩንታል ሲገመት ማሳ ላይ የወደመ 59,208.83፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 7,589.00፣ ቤት ውስጥ የወደመ 1,453.57፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 2,966.73፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 379.65 እና በሌሎች ምክንያቶች የወደመ 53.83 የተመዘገበ ሲሆን፤ በጠቅላላ የደረሰው ውድመት 71,651.61 ኩንታል መሆኑ ያሳያል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ወረራውን ለመቀልበስ የፊት ለፊት ጦርነት የተካሄደባቸው አካባቢዎች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑ ታውቋል። በመሆኑም ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በብር ሲገመት ኤፍራታና ግድም 47,141.66 ብር (አርባ ሰባት ሺህ አንድ መቶ አርባ አንድ ብር ከስልሳ ስድስት ሳንቲም)፣ አንዶኪያ ገምዛ 14,779.36 ብር(አስራ አራት ሺህ ሰባት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር ከስልሳ ስድስት ሳንቲም)፣ አጣየ 6,552.45 ብር(ስድስት ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ሁለት ብር ከአርባ አምስት ሳንቲም) ፣መንዝ ማማ 998.79 ብር(ዘጠኝ መቶ ዘጠና ስምንት ብር ከሰባ ዘጠኝ ሳንቲም) እና ቀወት 727.36 ብር (ሰባት መቶ ሃያ ሰባት ብር ከስልሳ ስድስት ሳንቲም) ተጠቃሾች ናቸው (ሠንጠረዥ 9)።

ሠንጠረዥ 9: በሰሜን ሸዋ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታና ያስከተለው ውድመት በኩንታል

ወረዳዎች	የአትክልት እና ሥራሥር ውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
መንዝ ጌራ	118.00	108.11	9.01	22.31	14.56	3.00	274.98
አንዶኪያ	14,458.46	281.08	18.16	0.46	15.10	6.10	14,779.36
ኤፍራታና ግድም	38,382.27	6,008.91	1,233.44	1,356.28	142.35	18.42	47,141.66
መንዝ ማማ	369.38	364.99	10.66	218.70	29.91	5.15	998.79
ጣርማበር	275.38	168.61	42.23	83.52	44.61	4.11	618.46
ሞጃና ወደራ	45.61	39.00	0.23	2.05	9.73		96.62
ቀወት	281.61	68.42	53.69	226.06	87.54	10.04	727.36
መንዝ ቀያ	19.49	15.99	7.42	6.61	26.55	5.52	81.58

ሸዋርቢት	35.30	30.00		272.26			337.56
አጣየ	5,182.90	503.63	78.13	778.49	9.30		6,552.45
መሃል ሜዳ	40.43	0.26	0.60			1.50	42.79
ድምር	59,208.83	7,589.00	1,453.57	2,966.73	379.65	53.83	71,651.61

በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ ወራሪው ኃይል የቆየው ለአጭር ጊዜ ቢሆንም በተለያዩ አካባቢዎች በተለያዩ ሁኔታ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ በሰባት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ስራ አንድ የአትክልትና ሥራሥር ዝርያዎች ላይ 1,446.46 ኩንታል የሚገመት ውድመት መድረሱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 92)። ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን ጠቅላላ 8,279,645 ብር (ስምንት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ አርባ አምስት ብር) ጉዳት ይሆናል ተብሎ ይታመናል (ሠንጠረዥ 93)።

ሠንጠረዥ 92: በኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት በኩንታል

የአትክልት እና ስራሰር ዝርዝር	በወረራው ጉዳት የደረሰባቸው የኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን ስር የሚገኙ ወረዳዎች ዝርዝር							
	ዳዋ ጭፋ	ባቲ ዙሪያ	ጅሊ ጥምጋ	አርጡማ ፋርሲ	ደዋ ሀረዋ	ከሚሴ	ባቲ ከተማ	ድምር
ድንች	0.01	0.20	70.03	0.03		0.50	6.00	76.77
ቀይ ሽንኩርት	8.50	9.00	178.15	566.50	7.00	40.66	5.50	815.31
ነጭ ሽንኩርት	0.10		51.84	0.09	6.44	0.10	1.20	59.77
ቲማቲም	52.00	4.00	8.33	13.00	0.50	4.08	47.75	129.66
አበሻ ጎመን			5.00	10.00		0.17	0.50	15.67
ጥቅል ጎመን	4.50		2.00	25.00		0.10	3.00	34.60
ቀይ ስር			50.00	20.00		0.16	3.00	73.16
ካሮት			30.00	3.00		0.25	3.50	36.75
ሰላጣ				10.00		0.02	1.00	11.02
ቆስጣ	0.80		0.66			0.03	0.50	1.27
ቃሪያ/በርበሬ	10.78	6.15	46.10	46.82	2.89	0.07	10.50	123.31
ሌሎች	8.20		1.68	2.50	0.69	-	56.10	69.17
ድምር	84.17	19.35	443.79	696.94	17.52	46.14	138.55	1,446.46

የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ጉዳት የደረሰበትን ሁኔታ ሲታይ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በማሣና በቤት ውስጥ ነው። በመሆኑም በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ የደረሰውን ውድመት በተመለከተ በኩንታል ሲገመት ማሳ ላይ የወደመው 978.75፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 145.62፣ ቤት ውስጥ የወደመ 25.89፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 193.99፣ ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 149,383 እና በሌሎች ምክንያቶች የወደሙ 86.00 መሆናቸው ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 93)።

ሠንጠረዥ 93: በአሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት በብር

የአትክልት እና ስራሰር ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር							
	ዳዋ ጭፋ	ባቲ ዙሪያ	ጅሊ ጥምጋ	አርጡማ ፉርሲ	ደዋ ሀረዋ	ከሚሴ	ባቲ ከተማ	ድምር
ድንች	30	500	210,085	75		600	12,000	223,290
ቀይ ሽንኩርት	32,200	36,000	692,900	2,165,100	28,000	75,490	13,500	3,043,190
ነጭ ሽንኩርት	900		466,551	5,400	57,960	1,200	10,000	542,011
ቲማቲም	156,000	12,000	24,144	39,000	1,400	22,710	51,800	307,054
አበሻ ጎመን			15,000	10,000		1,245	1,500	27,745
ጥቅል ጎመን	9,900		200	12,500		600	6,000	29,200
ቀይ ስር			3,000	11,000		732	4,000	18,732
ካሮት			120,000	12,600		1,300	8,500	142,400
ሰላጣ				13,000		250	1,000	14,250
ቆስጣ	240		1,980			320	500	3,040
ቃሪያ/በርበሬ	375,225	213,750	1,508,950	1,254,425	101,150	2,650	300,500	3,756,650
ሌሎች	24,300		4,713	10,000	2,070		131,000	172,083
ድምር	598,795	262,250	3,047,523	3,533,100	190,580	107,097	540,300	8,279,645

ይህ ውድመት በብር ሲተመን ማሳ ላይ የወደመው 5,872,718 ብር (አምስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ አስራ ስምንት ብር)፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 398,707 ብር (ሶስት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ ሰባት መቶ ሰባት ብር)፣ ቤት ውስጥ የወደመ 403,049 ብር (አራት መቶ ሶስት ሺህ አርባ ዘጠኝ ብር)፣ ቤት ውስጥ የተዘረፈው 1,132,788 ብር (አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሰማንያ ስምንት ብር)፣ ጠላት ቤት ውስጥ የወደመ 16.21 ብር (አስራ ስድስት ብር ከሃያ አንድ ሳንቲም) እና በሌሎች ምክንያቶች የወደመ 323,000 ብር (ሶስት መቶ ሃያ ሶስት ሺህ ብር) መሆናቸው ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 94) ።

ሠንጠረዥ 94: በአሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ በኩንታል

የአትክልት እና ስራሰር ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር							
	ዳዋ ጭፋ	ባቲ ዙሪያ	ጅሊ ጥምጋ	አርጡማ ፉርሲ	ደዋ ሀረዋ	ከሚሴ	ባቲ ከተማ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	46.55	4.40	200.77	627.04	0.50	43.39	56.10	978.75
ማሳ ላይ የተዘረፈ	6.00	14.25	1.56	68.35	0.27	0.09	55.10	145.62
ቤት ውስጥ የወደመ	4.30	0.10	16.86			2.63	2.00	25.89
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	20.42	0.60	129.84	1.55	16.60	0.03	24.95	193.99
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	6.90		8.76		0.15		0.40	16.21
ሌሎች			86.00					86.00
ድምር	84.17	19.35	443.79	696.94	17.52	46.14	138.55	1,446.46

ሠንጠረዥ 95: በኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች የደረሰ የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ በብር

የውድመት ሁኔታ	በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን የአትክልት እና ሥራ-ሥር ምርቶች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች							
	ዳዋ ጭፋ	ባቲ ዙሪያ	ጅሊ ጥሞጋ	አርጡማ ፉርሲ	ደዋ ሀረዋ	ከሚሴ	ባቲ ከተማ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	297,650	19,000	1,643,318	3,423,500	17,500	92,250	379,500	5,872,718
ማሳ ላይ የተዘረፈ	18,000	218,750	7,470	70,725	8,930	5,032	69,800	398,707
ቤት ውስጥ የወደመ	150,500	3,500	233,824			9,725	5,500	403,049
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	88,195	21,000	766,628	38,875	160,500	90	57,500	1,132,788
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	44,450		73,283		3,650		28,000	149,383
ሌሎች			323,000					323,000
ድምር	598,795	262,250	3,047,523	3,533,100	190,580	107,097	540,300	8,279,645

በደሴ ከተማ አስተዳደር ወራሪው ኃይል በቆየባቸው ጊዜያት በተለያዩ አካባቢዎች በተለያዩ ሁኔታ የአትክልት እና ሥራ-ሥር ምርቶች ላይ በአራት ክፍለ ከተሞች አስራ አንድ የአትክልትና ሥራ-ሥር ዝርያዎች ላይ 1,703.76 ኩንታል የሚገመት ውድመት መድረሱ ተረጋግጧል ። ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን 4,079,077 ብር ጉዳት ተብሎ ይታመናል። ከክፍለ ከተሞች መካከል ከፍተኛ ጉዳት የደረሰበት መናፈሻ ክፍለ ከተማ ተጠቃሽ ነው (ሠንጠረዥ 96)።

የውድመትን ሁኔታ በተመለከተ ከፍተኛ ውድመት የደረሰው ማሳ ላይ ሲሆን በኩንታል 1,559.85 በብር 3,311,040(ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ አንድ ሺህ አርባ ብር) ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 97)።

ሠንጠረዥ 96: በደሴ ክፍለ ከተሞች የአትክልትና ሥራ-ሥር ምርቶች ውድመት በኩንታል

የአትክልት እና ስራ-ሥር	በደሴ ከተማ የተለያዩ ክፍለ ከተሞች የደረሰ የአትክልት እና ስራ-ሥር ጉዳት									
	ጉዳቱ በኩንታል ሲገመት					ጉዳቱ በብር ሲተመን				
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	ሰኞ ገበያ	ድምር	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	ሰኞ ገበያ	ድምር
ድንች	206.05	2.15	1.68	0.85	210.73	325,810	5,175	3,000	3,000	336,985
ቀይ ሽንኩርት	66.57	14.17	2.09		82.83	233,677	26,240	6,850		266,767
ነጭ ሽንኩርት	104.79	17.01	0.12	1.00	122.92	592,630	147,680	590	6,000	746,900
ቲሞቲም	2.07	2.34	0.95	30.50	35.86	6,280	2,550	1,510	121,500	131,840
አበሻ ጎመን	8.80	0.72	0.10		9.62	68,400	1,500	200		70,100
ጥቅል ጎመን	87.12	0.60			87.72	213,790	15,000			228,790
ቀይ ስር	101.97			8.00	109.97	236,225			16,000	252,225

ካሮት	772.29	15.90	0.15	7.00	795.34	1,561,030	19,200	450	14,000	1,594,680
ሰላጣ	17.09				17.09	116,470				116,470
ቆስጣ	326.69				326.69	155,850				155,850
ቃሪያ/ በርበሬ	3.66	0.38	0.13		4.17	53,920	14,750	1,460		70,130
ሌሎች	6.66	5.91	0.32	0.10	12.99	51,700	51,050	2,220	3,370	108,340
ድምር	1,703.76	59.18	5.54	47.45	1,815.93	3,615,782	283,145	16,280	163,870	4,079,077

ሠንጠረዥ 97: በኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታ በኩንታልና ቡብር

የአትክልት እና ሥራሥር ውድመት ሁኔታ	በደሴ ከተማ የተለያዩ ክፍለ ከተሞች የደረሰ የአትክልት እና ስራሰር ጉዳት									
	የደረሰው ጉዳት በኩንታል					የደረሰው ጉዳት ቡብር ሲተመን				
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	ሰኞ ገበያ	ድምር	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	ሰኞ ገበያ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	1,531.98	18.63	0.24	9.00	1,559.85	3,161,090	127,450	500	22,000	3,311,040
ማሳ ላይ የተዘረፈ	86.21	11.44	0.10	37.00	134.75	171,600	18,680	200	134,000	324,480
ቤት ውስጥ የወደመ	31.10	1.10	0.05		32.25	122,900	2,540	170		125,610
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	25.56	27.26	4.75	0.45	58.02	59,502	121,525	13,990	3,870	198,887
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	16.41	0.25	0.10		16.76	39,440	10,450	120		50,010
ሌሎች	12.50	0.50	0.30	1.00	14.30	61,250	2,500	1,300	4,000	69,050
ድምር	1,703.76	59.18	5.54	47.45	1,815.93	3,615,782	283,145	16,280	163,870	4,079,077

ዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን የተወረሩ ወረዳዎች ላይ ወራሪው ኃይል ገባ ወጣ እያለ የቆዩባቸው መሆኑ ይታወቃል። በወረራው ወቅት የትግራይ ወራሪና የአገው ሸንጎ ኃይሎች ጥምረት ፈጥረው በተለያዩ አካባቢዎች በተለያዩ ሁኔታ የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ ከፍተኛ ውድመት ማድረሳቸው ተረጋግጧል። ይህም ጉዳት የደረሰበት ሁኔታ ሲታይ አብዛኛው ውድመት የተከሰተው የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ ነው። በመሆኑም የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ላይ የደረሰው ውድመት በተመለከተ ጠቅላላ ውድመቱ በኩንታል ሲገመት 2,578.37 ሲሆን በወረዳ ደረጃ ዳህና 1,842.09 እና ዝቋላ 686.96 ተጠቃሽ ናቸው። ይህ ውድመት ቡብር ሲተመን ጠቅላላ ውድመቱ 18,742,184 (አስራ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሺህ ሁለት አንድ መቶ ሰማኒያ አራት ብር) በወረዳ ደረጃ ዳህና 15,599,094 (አስራ አምስት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ ዘጠና አራት ብር) እና ዝቋላ 2,704,758 (ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ አራት ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ ስምንት ብር) ከፍተኛ ውድመት የደረሰ ሲሆን፤ በአትክልትና ሥራሥር አይነት ቃሪያ/በርበሬ

9,864,680 (ዘጠኝ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሥልሣ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሰማኒያ ብር)፤ ነጭ ሽንኩርት 4,108,058 (አራት ሚሊዮን አንድ መቶ ስምንት ሺህ ሃምሳ ስምንት ብር) ፤ ቀይ ሽንኩርት 1,446,740 (አንድ ሚሊዮን አራት መቶ አርባ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ አርባ ብር) እና ቲማቲም 1,074,722 (አንድ ሚሊዮን ሰባ አራት ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ሁለት ብር) በደረሰ ከፍተኛ ውድመት ተጠቃሾች ናቸው። ጠቅላላ በዞኑ የደረሰው ውድመት 18,742,184 (ሠንጠረዥ 98)።

በውድመት ሁኔታ ሲታይ ማሳ ላይ የወደሙ ያትክልትና ሥራሥር ምርቶች በኩንታል 1,856.01 ሲሆን፤ በብር 12,119,042 (አስራ ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ አንድ አርባ ሁለት ብር) ማሳ ላይ የተዘረፈ ደግሞ፤ በኩንታል 383.03 ሲሆን፤ በብር 4,225,851 (አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃያ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ አንድ ብር) ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 99) ።

ሠንጠረዥ 98: በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት በኩንታል

የአትክልት እና ስራሰር ዝርዝር	በዋግ ብሔረሰብ ዞን የአትክልት እና ሥራሥር ምርቶች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች									
	ጉዳቱ በኩንታል ሲገመት					ጉዳቱ በብር ሲተመን				
	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝ ጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝ ጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር
ድንች	11.00	261.60			272.60	27,500	654,000			681,500
ቀይ ሽንኩርት	40.44	312.16	3.37		355.97	184,620	1,248,640	13,480		1,446,740
ነጭ ሽንኩርት	27.30	402.56	15.72	3.87	449.45	288,000	3,639,830	144,624	35,604	4,108,058
ቲማቲም	209.99	229.67	3.60	0.90	444.16	360,338	699,984	11,520	2,880	1,074,722
አበሻ ጎመን	0.50	36.90			37.40	1,000	118,080			119,080
ጥቅል ጎመን	144.97	184.13	7.60	1.50	338.20	425,920	387,880	16,720	3,300	833,820
ቀይ ስር	0.10	41.50			41.60	200	112,050			112,250
ካሮት		26.45	0.87		27.32		110,390	3,654		114,044
ሰላጣ	0.95	46.80			47.75	12,300	140,400			152,700
ቆስጣ	7.00	45.93		0.30	53.23	14,000	137,790		900	152,690
ቃሪያ በርበፊ	242.12	237.09	0.87	4.47	484.55	1,379,630	8,298,150	30,450	156,450	9,864,680
ሌሎች	2.59	17.30	5.95	0.30	26.14	11,250	51,900	17,850	900	81,900
ድምር	686.96	1,842.09	37.98	11.34	2,578.37	2,704,758	15,599,094	238,298	200,034	18,742,184

ሠንጠረዥ 99: በዋግሽምራ ብሔረሰብ ዞን ወረዳዎች የአትክልትና ሥራሥር ምርቶች ውድመት ሁኔታና ያስከተለው ውድመት መጠን በኩንታል

የውድመት ሁኔታ	በዋግ ብሔረሰብ ዞን የአትክልት እና ሥራሥር ምርቶች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር									
	በኩንታል ሲገመት					በብር ሲተመን				
	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝ ጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝ ጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	656.5	1,172.5	17.3	9.9	1,856.0	2,420,688	9,446,644	65,476	186,234	12,119,042
ማሳ ላይ የተዘረፈ	5.9	361.9	15.2		383.0	83,600	4,028,645	113,606		4,225,851
ቤት ውስጥ የወደመ	6.5	39.2			45.7	25,000	345,380			370,380
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	18.1	111.2	3.5		132.8	175,470	740,369	45,350		961,189
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ		59.3	0.87		60.2		315,826	3,654		319,480
ሌሎች		98.1	1.1	1.5	100.7		722,230	10,212	13,800	746,242
ድምር	687.0	1,842.1	37.9	11.3	2,578.4	2,704,758	15,599,094	238,298	200,034	18,742,184

3) ቅመማቅመም ላይ የደረሰ ውድመት

ወረራው በተካሄደባቸው አካባቢዎች በደጋ፣ ወይና ደጋና ቆላ የሚበቅሉ የቅመማቅመም ዝርያዎች ይገኛሉ። በአካባቢው የሚኖረው ማህበረሰብም በተለያዩ ምግቦች የተለያዩ ቅመማቅመም የቅመማቅመሞችን የመጠቀም ልምድ አላቸው። ስለሆነም የቅመማቅመም ምርቶች ጉዳት የደረሰው በቤትና በመስክ ሲሆን ጉዳቱም የተከሰተው በዝርፊ፣ በመበላትና በመደፋፋት ነው። ሁሉም ዞኖች ላይ የተለያዩ ቅመማቅመሞች ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን፤ ካላቸው ቆዳ ስፋት እና የማምረት አቅም አንፃር ሰሜን ወሎ፣ ደቡብ ወሎ እና ሰሜን ሸዋ ከፍተኛ ሆኖ ይታያል። በቅመማቅመም ዓይነት ሂሳብ በሶብላ 298.77 ኩንታል ፣ ጥቁር አዝሙድ 240.99 ኩንታል ነጭ አዝሙድ 225.38፣ ሽንጅብል 223.68 ኩንታል፣ ጦስኝ 183.57 ኩንታል እና ጤና አዳም 173.38 ኩንታል በአብዛኛዎቹ የተወረሩ ቦታዎች ላይ በከፍተኛ የውድመት መጠን ተጠቃሽ ናቸው። ጠቅላላ የደረሰው ውድመት 29,586.77 ኩንታል እንደሚደርስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 100)።

ሠንጠረዥ 100: በተወረሩ ዞኖች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ ያደረሰው ውድመት መጠን በኩንታል

የወደሙ የቅመም ዓይነቶች	የቅመማቅመም ጉዳት የደረሰባቸው ዞኖች								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግ ኸምራ	ኦሮሞ ብ/አሰተ	ደሴ ከተማ	ድምር
ዝንጅብል	738,400	5,000	224,572	171,000	33,205	8,030	385	10,120	1,190,712
ኩረሪማ	9,000		776,873	544,060	48,520		960	2,000	1,381,413
እርድ			350,572	183,305	21,630	300	200		556,007
ነጭ አዝሙድ	4,750		727,175	1,219,620	11,345	11,400	1,000	16,000	1,991,290
ጥቁር አዝሙድ	3,252,000		808,961	1,600,435	42,900		1,680		5,705,976
ጦሰኝ	864,000		565,418	615,960	3,480	24,150	2,000		2,075,008
ድንብላል	98,000		791,274	310,215	7,520		120	250	1,207,379
ጤና አዳም	404,325		2,150,020	2,070,888	1,460			13,450	4,640,143
ኮሰረት	15,840		350,356	203,680	2,400			3,000	575,276
ዝቃቅቤ		4,000	2,006,825	2,271,132	1,406,180	23,000	8,100	11,000	5,730,237
ጥምዝ		18,600	635,832	909,875	108,530	12,240	2,590	12,000	1,699,667
ሌሎች	102,720	14,236,725	106,962,457	201,622,217	94,934,265	5,187,773	9,284,526	79,877,906	512,208,589
ድምር	5,489,035	14,264,325	116,350,333	211,722,386	96,621,435	5,266,893	9,301,561	79,945,726	538,961,694

ይህ ውድመት በብር ሲተመንና በቅመማቅመም ዓይነት ደረጃ ሲታይ በሶብላ 29,877 (ሃያ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ ሰባ ሰባት ብር)፣ ጥቁር አዝሙድ 24,099 ብር (ሃያ አራት ሺህ ዘጠና ዘጠኝ ብር) ፣ ነጭ አዝሙድ 22,538 ብር (ሃያ ሁለት ሺህ አምስት መቶ ሰላሳ ስምንት ብር) ፣ ዝንጅብል 22,368 ብር (ሃያ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ስምንት ብር) ፣ ጦላኝ 18,357 ብር (አስራ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ሃምሳ ሰባት ብር) ፣ ጤናአዳም 9,081 ብር (ዘጠኝ ሺህ ስማንያ አንድ ብር) እና ጥምዝ 17,338 ብር (አስራ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ ሰላሳ ስምንት ብር) ዋናና ተጠቃሾች ናቸው። በዞን ደረጃ ሲታይ ደቡብ ወሎ 1,275,369 ብር (አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ አምስት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ብር) ፣ ሰሜን ወሎ 587,640 ብር (አምስት መቶ ስማንያ ሰባት ሺህ ስድስት መቶ አርባ ብር) ፣ ሰሜን ሸዋ 494,320 ብር (አራት መቶ ዘጠና አራት ሺህ ሶስት መቶ ሃያ ብር) ፣ ደሴ 410,534 ብር (አራት መቶ አስር ሺህ አምስት መቶ ሰላሳ አራት ብር) ፣ ኦሮሞ 57,886 ብር (ሃምሳ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ ስማንያ ስድስት ብር) ፣ ዋግ 33,636 ብር (ሰላሳ ስፕስት ሺህ ስድስት መቶ ሰላሳ ስድስት ብር)፣ ደቡብ ጎንደር 32,833 ብር (ሰላሳ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ ሶስት ብር) እና ሰሜን ጎንደር 32,833 ብር (ሰላሳ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ ሶስት ብር) ያሳያል። በአጠቃላይ የደረሰው ውድመት 2,958,677 ብር(ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ስምነት ሺህ ስድስት መቶ ሰባት ብር) እንደሚሆን ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 101)።

ሠንጠረዥ 101: በተወረሩ ዞኖች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ ያደረሰው ውድመት በብር

የወደሙ የቅመማቅመም ዓይነቶች	ቅመማቅመም ጉዳት የደረሰባቸው ዞኖች በብር								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግ	አሮሞ	ደሴ	ድምር
ዝንጅብል	13,975	120	4,009	3,438	621	146	7	52	22,368
ኩረሪማ	50		3,893	2,492	215		9	25	6,684
አርድ			3,608	1,680	345	3	3		5,638
ካፎ አዝሙድ	50		7,772	14,233	154	120	9	200	22,538
ጥቁር አዝሙድ	8,130		2,151	13,661	150		7		24,099
ጦሽኝ	8,200		4,742	5,101	62	230	23		18,357
ድንብላል	400		3,230	1,326	92		10	1	5,058
ጤና አዳም	1,501		7,795	7,952	35			55	17,338
ኮሰረት	99		2,220	1,302	50			15	3,686
ዝቃቅቤ/በሶ ብላ		20	10,039	11,351	8,190	115	113	50	29,877
ጥምዝ		160	3,980	4,434	408	52	12	35	9,081
ሌሎች	428	66,159	534,205	1,208,401	483,998	32,970	57,693	410,101	2,793,956
ድምር	32,833	66,459	587,640	1,275,369	494,320	33,636	57,886	410,534	2,958,677

በሰሜን ጎንደር የትግራይ ወራሪ ኃይል ከደረሰባቸው ወረዳዎች መካከል በሶስቱ የቅመማቅመም ውድመት ደርሶባቸዋል። በኩንታል እና በብር የደረሰባቸው ጉዳት ከዚህ በታች በተቀመጠው ሠንጠረዥ መሠረት ሲሆን ዳባት ወረዳ ከፍተኛ ጉዳት እንደደረሰበት ያሳያል። የቅመማቅመም ዝርያዎችን በተመለከተ ከፋተኛ ውድመት በኩንታል የታየው ዝንጅብል 139.75 ሲሆን በብር ደረጃ ግን ጥቁር አዝሙድ 3,252,000 (ሶስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃምሳ ሁለት ሺህ ብር) ተመዝግቧል (በሠንጠረዥ 102) ።

በሠንጠረዥ 102: በሰሜን ጎንደር ዞን በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ በየወረዳው የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታልና በብር

የወደሙ የቅመማቅመም ዓይነቶች	ቅመማቅመም ጉዳት የደረሰባቸው የሰሜን ጎንደር ወረዳዎች							
	የደረሰ ጉዳት በኩንታል				የደረሰ ጉዳት በብር			
	አዳዲስ ቃይ	ደባርቅ	ዳባት	ድምር	አዳዲስ ቃይ	ደባርቅ	ዳባት	ድምር
ዝንጅብል		0.75	139.00	139.75		3,900	734,500	738,400
ኩረሪማ		0.50		0.50		9,000		9,000
ካፎ አዝሙድ		0.50		0.50		4,750		4,750
ጥቁር አዝሙድ		4.30	77.00	81.30		172,000	3,080,000	3,252,000
ጦሽኝ		2.00	80.00	82.00		24,000	840,000	864,000
ድንብላል		0.50	3.50	4.00		12,250	85,750	98,000
ጤና አዳም	0.10	12.50	2.41	15.01	2,650	336,810	64,865	404,325
ኮሰረት		0.99		0.99		15,840		15,840
ሌሎች	4.00	0.28		4.28	96,000	6,720		102,720
ድምር	4.10	22.32	301.91	328.33	98,650	585,270	4,805,115	5,489,035

ከላይ የተመዘገበው የውድመት መጠን የደረሰበት ሁኔታ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ ሲታይ ከፍተኛ ውድመት የደረሰው ማሣሪያ ላይ 76.28 ኩንታል ሲሆን፤ በብር ሲተመን 1,109,985 (አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ አምስት ብር) ይሆናል። ይህ ውድመት በወረዳ ደረጃ ከፍተኛ ውድመት የደረሰው በዳባት 321.91 ኩንታል ሲሆን ገንዘብ ሲተመን 585,270 ብር (አምስት መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ብር) ይደርሳል። አጠቃላይ በሁሉም የውድመት ሁኔታዎችና ወረዳዎች ደረጃ ሲታይ የደረሰው ውድመት 28.33 ኩንታል የተገመተ ሲሆን፤ በገንዘብ ሲተመን 5,489,035 ብር (አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ ሰላሳ አምስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 103) ።

ሠንጠረዥ 103: በሰሜን ጎንደር ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታል፣ የጉዳቱ ሁኔታና የጉዳት መጠን በብር

ጉዳቱ የደረሰበት ሁኔታ	የቅመማቅመም ጉዳት የደረሰባቸው የሰሜን ጎንደር ወረዳዎች							
	የቅመማቅመም ጉዳት በኩንታል				የቅመማቅመም ጉዳት በብር			
	አዲአርቃይ	ደባርቅ	ዳባት	ድምር	አዲአርቃይ	ደባርቅ	ዳባት	ድምር
ማሳላይ የወደመ	4.10	20.27	51.91	76.28	98,650	544,720	466,615	1,109,985
ማሳላይ የተዘረፈ			248.00	248.00			4,284,500	4,284,500
ቤት ውስጥ የወደመ		0.50	2.00	2.50		4,750	54,000	58,750
ቤት ውስጥ የተዘረፈ		1.55		1.55		35,800		35,800
ድምር	4.10	22.32	301.91	328.33	98,650	585,270	4,805,115	5,489,035

ወራሪው ኃይል በደቡብ ጎንደር ዞን ሥር የሚገኙ ወረዳዎችን በወረረ ጊዜ ጉዳት ያደረሰባቸው የቅመማቅመም አይነቶች ውስን ቢሆኑም ጠቅላላ የደረሰው ውድመት በብር 14,264,325 (አስራ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ አራት ሺህ ሶስት መቶ ሃያ አምስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 104) ።

ሠንጠረዥ 104: በደቡብ ጎንደር ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታል፣ የጉዳቱ ሁኔታና የጉዳት መጠን በብር

የወደመ የቅመማቅመም ዓይነቶች	በደቡብ ጎንደር የሚገኙ ወረዳዎች የደረሰ የቅመማቅመም ውድመት በኩንታል									
	ውድመቱ በኩንታል ሲገመት					ውድመቱ በብር ሲተመን				
	ፋርባ	ጉና በጌምድር	ላይ ጋይንት	ነፋሥ መውጫ	ድምር	ፋርባ	ጉና በጌምድር	ላይ ጋይንት	ነፋሥ መውጫ	ድምር
ዝንጅብል		0.01			0.01		5,000			5,000
ዝቃቅቤ			0.02		0.02			4,000		4,000
ጥምዝ	0.02	0.08		0.06	0.16	2,000	1,600		15,000	18,600
ሌሎች	0.78	0.98	1.35	3.52	6.66	1,549,490	1,829,420	2,693,350	8,164,465	14,236,725
ድምር	0.80	1.07	1.37	3.58	6.85	1,551,490	1,836,020	2,697,350	8,179,465	14,264,325

ወራሪው ኃይል የወረራቸው አራት ወረዳዎች ላይ የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች በተለያዩ የውድመት ሁኔታ መውደማቸው ተረጋግጧል። በመሆኑም ሁሉም ወረዳዎች ላይ ከፍተኛ ውድመት የደረሰው ቤት ውስጥ በመዘረፍ ሲሆን አጠቃላይ የደረሰው ውድመት 664.59 ኩንታል ሲሆን በብር ሲተመን 14,264,325 ብር (አስራ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ አራት ሺህ ሶስት መቶ ሃያ አምስት ብር) ደርሷል (ሠንጠረዥ 105) ።

ሠንጠረዥ 105: በደቡብ ጎንደር ዞን ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት ሁኔታ በኩንታል እና በብር

ጉዳቱ የደረሰበት ሁኔታ	ቅመማቅመም ጉዳት የደረሰባቸው የደቡብ ጎንደር ወረዳዎች									
	የቅመማቅመም ጉዳት በኩንታል					የቅመማቅመም ጉዳት በbere				
	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ጉና በጌም ድር	ነፋስ መውጫ	ድምር	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ጉና በጌምድር	ነፋስ መውጫ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ				0.07	0.07				1,500	1,500
ማሳ ላይ የተዘረፈ		10.50			10.50		210,000			210,000
ቤት ውስጥ የወደመ	0.04	2.65	0.25	1.03	3.97	1,200	13,100	5,500	17,910	37,710
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	76.14	87.14	134.18	351.13	648.59	1,550,290	1,612,920	2,673,300	8,142,055	13,978,565
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ			0.77	0.54	1.31			18,550	14,300	32,850
ሌሎች				0.15	0.15				3,700	3,700
ድምር	76.18	10,029.0	135.20	352.92	664.59	1,551,490	1,836,020	2,697,350	8,179,465	14,264,325

በሰሜን ወሎ የትግራይ ወራሪ ኃይል ሁሉንም ወረዳዎች በወረራው ያዳረሰ ሲሆን ሁሉም ወረዳዎች ላይ የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶችን አውድሟል ። የደረሰው ውድመት በወረዳ ደረጃ ሲታይ ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዋድላ 1,045.13 ኩንታል፣ መርሣ 825.12 ኩንታል መቄት 515.43 ኩንታል፣ ላሊበላ 477.71 ኩንታል፣ ጉባላፍቶ 437.69 እና ቆቦ ከተማ 433.88 ኩንታል ተጠቃሾች ናቸው። ጠቅላላ የደረሰው ውድመትም 5,876.40 ኩንታል ይደርሳል (ሠንጠረዥ 106)።

ይህ ውድመት በብር ዋጋ ተተምኖ በወረዳ ደረጃ ሲታይ ዋድላ 22,624,512 ብር (ሃያ ሁለት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃያ አራት ሺህ አምስት መቶ አስራ ሁለት ብር)፣ መርሳ 16,520,070 ብር (አስራ ስድስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሃያ ሺህ ሰባ ብር) ፣ መቄት 10,018,731 (አስር ሚሊዮን አስራ ስምንት ሺህ ሰባት መቶ ሰላሳ አንድ ብር) ፣ ጉባላፍቶ 9,522,515 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ሃያ ሁለት ሺህ አምስት መቶ አስራ አምስት ብር)፣ ላሊበላ 9,491,710 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና አንድ ሺህ ሰባት መቶ አስር ብር) ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው መካከል ተጠቃሾቹ ሲሆኑ፤ በቅመማ ቅመም አይነት ሲታይ ደግሞ ጤናዳም 2,150,020 ብር (ሁለት ሚሊዮን አንድ መቶ ሃምሳ ሺህ ሶስት ሃያ ብር) ፣ በሶብላ 2,006,825 ብር (ሁለት ሚሊዮን ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሃያ አምስት ብር)፣ ጥቁር አዝሙድ 808,961 ብር (ስምንት መቶ ስምንት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ አንድ ብር) እና ድምብላል 808,961 ብር (ስምንት መቶ ስምንት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ አንድ ብር) ዋነኞቹ ናቸው (ሠንጠረዥ 107)።

ሠንጠረዥ 106: በሰሜን ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት በኩንታል

	ዝንጅብል	ኩረራማ	እርድ	ካ/አዝመድ	ጥ/አዝመድ	ጠሰኝ	ድንብላል	ጤና አዳም	ኮሰረት	በሱባላ	ጥምዝ	ሌሎች	ድምር
ቦግና	1.10	0.10	0.67	2.02		95.00	0.81	0.05	0.81	0.58	1.50	344.94	353.46
ራያ ቆቦ	0.50	0.31	1.10	1.60	1.21	0.12	0.10	0.60	1.10	0.18	1.20	229.31	237.33
ግዳን		0.43	0.50							0.75		9.95.5	11.64
መቄት	5.84	1.28	2.90	10.83	2.41	1.22	0.27	0.52	0.15	15.76	0.34	473.91	515.43
ዋድላ	1.12	0.20	0.50	3.52	1.10		0.15	0.50		0.03	20.20	1,017.81	1,045.13
መርሳ										0.02	0.30	824.80	825.12
ጉባላፍቶ	4.71	0.36	2.02	0.83	0.01		20.00	24.50	2.50	21.79	1.58	359.39	437.69
ሀብሩ	3.78	0.20	3.05	4.41	0.02		0.01			1.29	0.07	288.55	301.38
ወልደያ	0.01	0.01	1.51	0.01	0.01			0.01	0.01	0.01	9.00	420.57	431.15
ላኪታ	0.96	0.83	0.04	10.29	0.07	0.19	0.04	10.10	8.37	4.37	1.10	68.60	104.96
ዳውንት	0.24	27.35	0.25	28.70	1.29	27.27	1.12	28.68	0.26	31.76	0.13	23.35	170.40
ጋዞ	21.73	7.71	23.44	15.15	15.15	17.71	9.21	11.76	9.00	23.75	4.12	191.44	350.17
አንጎት	0.10	0.15	0.09	0.36	0.24		0.59	1.23		0.10	0.26	177.86	180.96
ቆቦ ከተማ			0.01			0.01						433.86	433.88
ላሊባላ												477.71	477.71
ድምር	40.09	38.93	36.08	77.72	21.51	47.42	32.30	77.95	22.20	100.39	39.80	5,342.05	5,876.40

ሠንጠረዥ 107: በስሜን ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት በብር ሲተመን

ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች	የወደሙ የቅመማቅመም ዓይነቶች												
	ዝግጅብል	ኩረሪማ	አርድ	ካ/ አዝሙድ	ጥ/ አዝሙድ	ጠሰኝ	ድንብላል	ጠና አዳም	ኮሰረት	በሱብላ	ጥምዝ	ሌሎች	ድምር
ቡዳ	5,863	1,800	6,876	19,190		9,423	20,125	1,350	12,880	11,600	31,800	7,142,227	7,263,133
ራያ ቆቦ	2,607	5,580	11,100	15,205	31,220	1,270	2,450	14,450	17,600	5,100	23,700	5,642,520	5,772,802
ግዳን		7,955	5,250							15,000		186,525	214,730
መቄት	32,036	86,680	24,784	102,885	94,225	13,415	6,615	12,518	2,325	315,200	6,630	9,321,418	10,018,731
ዋድላ	5,830	3,300	2,500	33,440	44,000		3,675	12,058		615	395,000	22,124,094	22,624,512
መርሳ										1,000	7,000	16,512,070	16,520,070
ጉባዮች	27,015	7,425	19,220	8,290	440		490,000	649,250	38,750	430,545	56,300	7,795,280	9,522,515
ሀብሩ	21,720	4,050	29,050	44,100	880		245			25,345	1,335	5,592,895	5,719,620
ወልደያ	55	300	330	100	300			350	155	110	1,600	7,623,793	7,627,093
ላቢታ	5,580	15,355	420	97,755	2,660	2,265	980	262,600	129,820	87,400	21,400	1,384,885	2,011,120
ዳሙንት	2,923	492,900	3,127	258,890	52,206	327,240	28,186	859,680	4,826	634,225	5,082	600,780	3,270,065
ግዛ	120,418	148,890	246,870	143,925	575,700	211,675	225,645	306,260	144,000	478,850	80,340	3,960,177	6,642,750
አንጎት	525	2,638	935	3,395	7,330		13,353	31,505		1,835	5,645	3,476,803	3,543,963
ቆቦ ከተማ			110			130						6,107,280	6,107,520
ላሊበላ												9,491,710	9,491,710
ድምር	224,572	776,873	350,572	727,175	808,961	565,418	791,274	2,150,020	350,356	2,006,825	635,832	106,962,457	116,350,333

ወራሪው ኃይል የወረራቸው የሰሜን ወሎ ወረዳዎች ላይ የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች በተለያዩ የውድመት ሁኔታ መውደማቸው ተረጋግጧል። በመሆኑም ሁሉም ወረዳዎች ላይ ከፍተኛ ውድመት የደረሰው ቤት ውስጥ በመዘረፍ 4,138.80 ኩንታል እና ማሳ ውስጥ በመዘር 661.45 ኩንታል ነው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ ዋድላ 1,045.13 ኩንታል፣ መርሳ 825.12 እና መቄት 515.43 ኩንታል ከፍተኛ ውድመት የደረሰ ሲሆን፤ አጠቃላይ የደረሰው ውድመት 5,876.40 ኩንታል እንደሚሆን ይገመታል(ሠንጠረዥ108)።

ሠንጠረዥ 108: በሰሜን ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት በጉዳት ሁኔታ እና መጠን በኩንታል

ወረዳ ዝርዝር	የውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
ቡግና	1.90	0.45	2.61	324.16	10.27	14.07	353.46
ራያ ቆቦ	0.60	0.09	3.51	230.28	2.85		237.33
ግዳን	2.06		0.29	9.07	0.23		11.64
መቄት	54.94	2.96	14.48	426.08	3.78	13.20	515.43
ዋድላ	85.35	115.07	102.12	717.48	22.26	2.85	1,045.13
መርሳ	0.93	80.40	176.92	565.96	0.74	0.17	825.12
ጉባላፍቶ	45.98	42.47	13.49	215.54	119.99	0.22	437.69
ሀብሩ	8.54	6.83	6.20	258.27	2.54	19.00	301.38
ወልደያ		0.60	2.53	397.22	20.13	10.67	431.15
ላስታ	23.75	1.68	1.43	46.54	30.73	0.83	104.96
ዳውንት	2.00	2.05	7.79	158.36	0.20		170.40
ጋዞ	35.07	11.95	41.30	218.12	10.79	32.94	350.17
አንጎት	2.20	0.90	4.18	171.83	1.86		180.96
ቆቦ ከተማ		170.39	0.09	170.98	92.42		433.88
ላሊበላ	10.00	225.61	1.12	228.92	1.06	11.00	477.71
ድምር	273.31	661.45	378.05	4,138.80	319.85	104.95	5,876.40

ይህ ውድመት በብር ዋጋ ተተምኖ በውድመት ሁኔታ ሲታይ በቤት ውስጥ የተዘረፈው 82,508,591 ብር (ሰማንያ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ዘጠና አንድ ብር) እና በማሳ ውሥጥ የተዘረፈው 12,728,280 ብር (አስራ ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃያ ስንት ሺህ ሁለት መቶ ሰማንያ ብር) ከፍተኛ ሂሳብ አጠቃላይ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ የደረሰው ጉዳት 116,350,333 ብር(አንድ መቶ አስራ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ ሺህ ሶስት መቶ ሃያ ሰላሳ ሶስት ብር) እንደሚደረስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 109) ።

ሠንጠረዥ 109: በሰሜን ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት በጉዳት ሁኔታና የጉዳት መጠን በብር

የወረዳ ክርክር	የውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
ቡግና	43,750	4,570	51,244	6,606,850	256,853	299,867	7,263,133
ራያ ቆቦ	14,502	1,470	62,695	5,625,660	68,475		5,772,802
ግዳን	39,973		6,700	163,398	4,660		214,730
መቄት	1,022,078	34,565	251,029	8,358,077	82,880	270,103	10,018,731
ዋድላ	1,831,958	2,308,990	2,123,040	15,837,197	466,927	56,400	22,624,512
መርሳ	23,550	1,310,600	3,551,550	11,608,770	20,900	4,700	16,520,070
ጉባላፍቱ	884,955	949,800	311,200	4,782,115	2,585,845	8,600	9,522,515
ሀብሩ	143,020	171,500	82,100	5,189,025	42,175	91,800	5,719,620
ወልደያ		21,000	46,375	7,103,580	432,075	24,063	7,627,093
ላስታ	499,600	26,520	24,420	929,945	510,300	20,335	2,011,120
ዳውንት	33,500	49,200	165,140	3,018,225	4,000		3,270,065
ጋዞ	578,795	245,515	705,953	4,259,915	116,242	736,330	6,642,750
አንጎት	53,900	23,450	70,490	3,372,155	23,968		3,543,963
ራያ ቆቦ ከተማ		3,073,700	7,000	1,139,720	1,887,100		6,107,520
ላሊበላ	200,000	4,507,400	16,850	4,513,960	28,000	225,500	9,491,710
ድምር	5,369,580	12,728,280	7,475,786	82,508,591	6,530,400	1,737,698	116,350,333

በደቡብ ወሎ የትግራይ ወራሪ ኃይል እስከ ሃያ አምስት ወረዳዎች ወሮ የነበር መሆኑ ይታወቃል። ወራሪው ኃይልም ወራሪ አድርጎባቸው ከነበሩ ወረዳዎች መካከል በአብዛኛዎቹ ላይ የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶችን አውድሟል። የደረሰው ውድመት በቅመማቅመም አይነት ሲተነተን ነጭ አዝመድ 142.33 ኩንታል፣ ጥቁር አዝመድ 136.61 ኩንታል እና በሶ ብላ 113.51 ኩንታል ከፍተኛ መሆኑ የሳያል። በወረዳ ደረጃ ሲታይ ሐይቅ 4,689.36 ኩንታል፣ ኮምበልቻ 1,923.16 ኩንታል፣ ቃሉ 1,329.38 ኩንታል እና አምባሰል 1,233.31 ኩንታል ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ናቸው። ጠቅላላ በደቡብ ወሎ ዞን የደረሰው ውድመትም 12,753.69 ኩንታል ይደርሳል (ሠንጠረዥ 110)።

ሠንጠረዥ 110: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታል

	ዝንጅብል	ኩታብር	አርድ	ሃይዳኒዝመድ	ጥቁርአዝመድ	ጦሽ	ድንበላል	ጤና አዳም	ኮረረት	በሶ ብላ	ዝምዝ	ሌሎች	ድምር
መቅደላ												1.50	1.50
ተንታ	0.97	0.65	0.35	0.09	0.5	0.22	0.08		0.04	2.98	0.19	70.68	76.7
ኩታብር			0.01	0.2	0.09			0.37	0.26	0.93	2.4	772.69	776.9
አምባሰል	0.17	0.02	0.85	127.4	3.2	0.01		2.79		0.95	3.4	1,094.61	1,233.3
ተሁለድሬ	8.62	20.32	12.68	2.7	3.8	50.2	9.25	33.36	10.5	58.8	17.6	77.51	305.4
ወረባቡ	14.98	0.62	0.15	3.6	27.1	0.1	0.05	41.71	0.90	38.5	5.02	701.67	834.4
ቃሉ	4.44	0.33	0.56	6.84	101.0		3.21	0.74		9.74	12.3	1,190.28	1,329.4
ደሴዙሪያ	2.35	0.15				0.09						87.62	90.2
ሊጋንቦ	0.50	0.01	0.01		0.01	0.02		0.04	0.30	0.29		548.65	549.8
ከለላ	0.03	0.12						0.01		0.03	0.14	4.85	5.2
ጃማ		0.20	0.55	0.35								179.6	180.7
ወረኢሉ	1.25	0.30	0.11		0.02	0.02	0.17	0.13		0.1		39.43	41.6
ኮምቦልቻ	0.01	0.31		0.01	0.01					0.01	0.5	1,922.3	1,923.2
ሰሃሂዳ												36.48	36.5
ሐይቅ												4,689.4	4,689.4
ወረኢሉ ከተማ	1.00	0.75	1.00	1.10	1.00	0.30	0.50	0.25	1.00	0.40	2.80	111.46	121.6
ደላንታ	0.06	1.15	0.53	0.08				0.13		0.80	0.10	555.39	558.2
ድምር	34.38	24.92	16.80	142.3	136.61	51.01	13.3	79.5	13.0	113.5	44.34	12,084	12,753.7

ይህ ውድመት በብር ዋጋ ተተምኖ በወረዳ ደረጃ ሲታይ ሐይቅ 88,744,434 ብር (ሰማንያ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ አራት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ አራት ብር) ፣ አምባሰል 21,228,615 ብር (ሃያ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃያ ስምንት ሺህ ስድስት መቶ አስራአምስት ብር) ፣ ኮምቦልቻ 21,197,083 ብር (ሃያ አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና ሰባት ሺህ ሰማንያ ሶስት ብር) ፣ ቃሉ 20,053,668 ብር(ሃያ ሚሊዮን ሃምሳ ሶስት ሺህ ስድስ መቶ ስልሳስምንት ብር)፣ ኩታብር 15,076,899 ብር (አስራ አምስት ሚሊዮን ሰባስድስት ሺህ ስምንት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ብር) ፣ ወረባቡ 10,565,215 ብር (አስር ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ አስት ሺህ ሁለት መቶ አስራ አምስት ብር) እና ሊጋምቦ 10,290,912 ብር(አስር ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና ሺህ ዘጠኝ መቶ አስራ ሁለት ብር) ከፍተኛ ጉዳት ከደረሰባቸው መካከል ተጠቃሾቹ ናቸው። በቅመማ ቅመም አይነት ሲታይ ደግሞ፤ በሶ ብላ 2,271,132 ብር (ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ አንድ ሺህ አንድ መቶ ሰላሳ ሁለት ብር) ፣ ጤናዳም 2,070,888 ብር(ሁለት ሚሊዮን ሳባ ሺህ ስምንት መቶ ሰማንያ ስምንት ብር)፣ ጥቁር አዝሙድ 1,600,435 ብር (አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሺህ አራት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) ፣ ነጭ አዝሙድ 1,219,620 ብር(አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሃያ ብር) ፣ ጥምዝ 909,875 ብር (ዘጠኝ መቶ ዘጠኝ ሺህ ስምት መቶ ሰባ አምስት ብር) ፣ እና ኮረሪማ 544,060 ብር (አምስት መቶ አርባ አራት ሺህ ስልሳ ብር) ዋነኞቻቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 111) ።

በደቡብ ወሎ የደረሰው የቅመማቅመሞችን የውድመት ሁኔታ በኩንታል ሲገመት የውድመት ሁኔታ ሲታይ በቤት ውስጥ የተዘረፈው 9,306.60 ኩንታል፣ ቤት ውስጥ የወደመው 1,273.55 ኩንታል ፣ ማሳ ውስጥ የወደመው 1,031.11 ኩንታል እና በማሳ ላይ የተዘረፈው 786.39 ኩንታል እንደሚሆን በጥናቱ ተረጋግጧል። አጠቃላይ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ የደረሰው ጉዳት 12,753.69 ኩንታል እንደሚደረስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 112) ።

ሠንጠረዥ 111: በደቡብ ወሎ ዞን ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት በብር

	ዝንጅብል	ኩረራማ	እርድ	ነ/አዝሙ ድ	ጥቁር አዝሙ ድ	ጥላቻ	ድንብላ ል	ጤና አይም	ኮሲት	ህህሀ	ዘመላ	ሌሎች	ጋራ
መቅደላ												31,500	31,500
ተንታ	5,335	14,300	3,850	810	19,580	2,640	1,875		660	58,110	3,800	1,420,303	1,531,263
ኩታበር			110	7,800	9,080			9,805	4,290	18,600	48,175	14,979,039	15,076,899
አምባሰል	900	330	9,350	1,082,575	138,600	120		73,095		18,700	69,905	19,835,040	21,228,615
ተሁለድሬ	47,410	447,040	139,480	23,745	166,100	602,760	221,000	873,045	176,280	1181,990	354,300	1,624,785	5,857,935
ወረባቡ	82,390	13,640	1,650	32,605	1192,675	1,440	1,200	1,084,613	14,800	770,127	102,368	7,267,708	10,565,215
ቃሉ	7,130	7,140	6,160	60,615	45,000		79,890	19,610		193,705	249,028	19,385,390	20,053,668
ደሴ ዙሪያ	12,925	3,300				1,020						1,815,535	1,832,780
ለጋንቦ	2,500	150	110		400	240		1,020	4,950	5,660		10,275,882	10,290,912
ከለላ	150	2,500						265		700	3,400	98,030	105,045
ጃማ		2,000	9,610	2,975								3,135,714	3,150,299
ወረኢ ሱ	6,875	6,600	1,210		880	240	4,250	3,435		2,340		799,280	825,110
ኮምባል ቻ	55	3,120		120	120					200	11,300	21,182,168	21,197,083
ለገሂዳ												355,100	355,100
ሐይቅ												88,744,434	88,744,434
ወረኢሉ ኩማ	5,000	18,750	6,000	7,700	28,000	7,500	2,000	2,700	2,700	5,000	65,600	2,014,910	2,165,860
ደላንታ	330	25,190	5,775	675				3,300		16,000	2,000	8,657,400	8,710,670
ድምር	171,000	544,060	183,305	1,219,620	1,600,435	615,960	310,215	2,070,888	203,680	2,271,132	909,875	201,622,217	211,722,386

ሠንጠረዥ 112: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ጉዳት በውድመት ሁኔታና መጠን በኩንታል

	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
መቅደላ	1.50						1.50
ተንታ	3.17	2.26	5.39	15.65	50.23		76.69
ኩታበር	5.12	44.62	26.01	691.98	7.14	2.05	776.92
አምባሰል	149.07	14.15	0.25	1,066.61	0.23	3.00	1,233.31
ተሁለድሬ	194.95	100.67	2.00	0.07	7.00	0.65	305.34
ወረባቡ	149.80	322.90	1.30	355.87	4.44	0.05	834.36
ቃሉ	453.21	56.03	206.99	511.62	94.58	6.96	1,329.38
ደሴ ዙሪያ	2.81	0.11	5.62	77.01	4.53	0.13	90.21
ለጋንቦ	10.23	88.29	18.10	428.41	4.55	0.25	549.83

ከላላ			0.05	5.13			5.18
ጃማ	45.60	30.00	17.05	82.67	5.34		180.66
ወረኢሉ	0.12	1.76	2.38	34.77	2.52		41.55
ኮምቦልቻ	5.17	24.30	855.81	1,034.04	3.09	0.75	1,923.16
ለገሂዳ			0.42	36.06			36.48
ሐይቅ	0.16	100.29	123.41	4,437.91	27.59	-	4,689.36
ወረኢሉ	0.58	0.04	0.75	107.57	4.97	7.65	121.56
ከተማ							
ደላንታ	9.64	0.98	8.02	421.23	0.70	117.65	558.22
ድምር	1,031.11	786.39	1,273.55	9,306.60	216.91	139.14	12,753.69

የላይ በሠንጠረዥ እንደሚታየው የተለያዩ ቅመማቅመሞችን የውድመት ሁኔታ በገንዘብ ተተምኖ በውድመት ሁኔታ ሲታይ በቤት ውስጥ የተዘረፈው 170,452,938 ብር(አንድ መቶ ሰባ ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ስምንት ብር)፣ ማሳ ላይ የወደመው 17,362,480 ብር (አስራ ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ ስልሳ ሁለት ሺህ አራት መቶ ሰማንያ ብር) ፣ ቤት ውስጥ የወደመው 8,405,610 ብር(ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ አምስት ሺህ ስድስት መቶ ሃያ አስር ብር) እና በማሳ ላይ የተዘረፈው 10,005,490 ብር (አስር ሚሊዮን አምስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ብር) እንደሚሆን በጥናቱ ተረጋግጧል። አጠቃላይ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ የደረሰው ጉዳት 211,722,386 ብር(ሁለት መቶ አስራአንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃያ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ሰማንያ ስድስት ብር) እንደሚደረስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 113) ።

ሠንጠረዥ 113: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ጉዳት በውድመት ሁኔታና የጉዳት መጠን በብር

ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	የውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
መቅደላ	31,500						31,500
ተንታ	65,785	47,108	91,930	308,202	1,018,238		1,531,263
ኩታበር	112,950	937,100	124,315	13,702,189	156,090	44,255	15,076,899
አምባሰል	1,630,075	292,435	6,100	19,225,505	7,000	67,500	21,228,615
ተሁለድሬ	4,067,732	1,617,348	45,000	1,155	115,000	11,700	5,857,935
ወረባቡ	3,676,835	1,948,120	49,335	4,805,705	83,220	2,000	10,565,215
ቃሉ	6,398,933	692,745	4,105,430	6,829,465	1,887,300	139,795	20,053,668
ደሴዙሪያ	33,210	1,265	109,200	1,587,875	98,620	2,610	1,832,780
ሊጋንቦ	224,296	1,757,660	361,400	7,855,881	86,800	4,875	10,290,912
ከላላ			2,030	103,015			105,045

ጃማ	882,200	600,000	285,875	1,272,319	109,905		3,150,299
ወረኢሉ	2,165	32,490	55,640	684,590	50,225		825,110
ኮምቦልቻ	12,350	46,210	246,900	20,676,968	187,655	27,000	21,197,083
ለገሂዳ			14,200	340,900			355,100
ሐይቅ	5,500	2,008,500	2,631,000	83,527,284	572,150	-	88,744,434
ወረኢሉ ከተማ	11,050	1,000	14,100	1,902,640	148,120	88,950	2,165,860
ደላንታ	207,900	23,510	263,155	7,629,245	19,360	567,500	8,710,670
ድምር	17,362,480	10,005,490	8,405,610	170,452,938	4,539,683	956,185	211,722,386

በሰሜን ሸዋ የትግራይ ወራሪ ኃይል እስከ አስራ ሶስት ወረዳዎች ወሮ የነበር መሆኑ ይታወቃል። ወራሪው ኃይልም ወረራ እድርጎባቸው ከቆዩ ወረዳዎች መካከል በአብዛኛዎቹ ላይ የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶችን አውድሟል። አብዛኛው የደረሰው ውድመት በቅመማቅመም አይነት ባይለይም ከተለዩት መካከል በዋናነት ጥምዝ 4.08) ኩንታል፣ ኸንጅብል 6.21 ኩንታል እና በሶ ብላ 81.90 ኩንታል መሆኑን የሳያል። በሰሜን ሸዋ በወረዳ ደረጃ ሲታይ አጣየ 1,903.96 ኩንታል፣ ሸዋሮቢት 1,424.10 ኩንታል፣ ጣርማ በር 911.02 ኩንታል እና ኤፍራታና ግድም 372.65 ኩንታል ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ናቸው። ጠቅላላ በሰሜን ሸዋ ዞን የደረሰው ውድመትም 4,943.20 ኩንታል እንደሚደርስ በጥናቱ ታውቋል (ሠንጠረዥ 114)።

ሠንጠረዥ 114: በሰሜን ሸዋ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታል

	አንድሲያ ገምዛ	ኤፍራታ እና ግድም	ጣርማ በር	ሞጃና ወደራ	ቀወት	መንዝ ቀያ	ሸዋ ሮቤት	አጣየ	መሃል ሜዳ	ድምር
ዝንጅብል		1.35	0.43				3.0	1.43		6.21
ኩረሪማ		1.55	0.32					0.28		2.15
አርድ		1.20	1.82		0.03			0.40		3.45
ነጭ እዝመድ		0.45	0.42	0.02				0.65		1.54
ጥቁር እዝመድ		0.40	0.54					0.56		1.50
ጦስኝ		0.20	0.07					0.35		0.62
ድንበላል		0.20	0.32					0.40		0.92
ጤና አዳም		0.10	0.15					0.10		0.35
ኮሰረት		0.20						0.30		0.50
በሶብላ		0.22	68.2			0.56	0.11	0.8	12.0	81.90
ጥምዝ		0.26	0.05	0.01		0.18	1.19	2.4		4.08
ሌሎች	1.23	366.5	838.7			59.3	1,419.8	1,896.3	258.12	4,839.9
ድምር	1.23	372.65	911.0	0.03	0.03	60.07	1,424.1	1,903.9	270.1	4,943.2

ከላይ በሠንጠረዥ እንደሚታየው የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች የውድመት መጠን በገንዘብ ተተምኖ በቅመማቅመም ዓይነቶች ሲታይ በሶብላ 1,406,180 ብር (አንድ ሚሊዮን አራት

መቶ ስድስት ሺህ አንድ መቶ ሰማንያ ብር) ፣ ጥምዝ 108,530 ብር (አንድ መቶ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሰላሳ ብር) ፣ ኮረሪማ 48,520 ብር (አርባ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሃያ ብር) ፣ ጥቁር አዝሙድ 42,900 ብር (አርባ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር) ፣ ዝንጅብል 33,205 ብር (ሰላሳ ሶስት ሺህ ሁለት መቶ አምስት ብር) እና እርድ 21,630 ብር (ሃያ አንድ ሺህ ስድስት መቶ ሰላሳ ብር) መሆን በጥናቱ ጠረጋግጧል። በወረዳ ደረጃ ሲታይ ደግሞ አጣየ 35,758,252 ብር (ሰላሳ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ ሁለት ብር) ፣ሸዋ ሮቢት 30,431,374 ብር (ሰላሳ ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ አንድ ሺህ ሶስት መቶ ሰባ አራት ብር) ፣ ጣርማ በር 17,852,888 ብር (አስራ ሰባት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃምሳ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ ሰማንስያ ስምንት ብር) ፣ ኤፍራታና ግድም 6,313,228 ብር(ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ሶስት ሺህ ሁለት መቶ ሃያ ስምንት ብር) እና መንዝ ቀያ 1,074,925 ብር (አንድ ሚሊዮን ሰባ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሃያ አምስት ብር) ከፍተኛ ውድመት እንደደረሰ ያመለክታል። አጠቃላይ በሁሉም የተወረሩ ወረዳዎችና የቅመማቅመም ዓይነቶች የደረሰው ጉዳት በገንዘብ ተተምኖ 96,621,435 ብር(ዘጠና ሁለት ሚሊዮን ስድስ መቶ ሃያ አንድ ሺህ አራት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) እንደሚደረስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 115)።

በሰሜን ሸዋ የደረሰው የቅመማቅመሞችን የውድመት ሁኔታ በኩንታል ሲገመት እና በውድመት ሁኔታ ሲታይ በቤት ውስጥ የተዘረፈው 4,621.17 ኩንታል እና ቤት ውስጥ በጠላት የተባላ 178.51 ኩንታል ውድመት ተመዝድቧል። አጠቃላይ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ የደረሰው ጉዳት 4,943.20 ኩንታል እንደሚደረስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 116) ።

ሠንጠረዥ 115: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት በገንዘብ ሲተመን

የተጎዱ የቅመማ ቅመም ዓይነቶች	በሰሜን ሸዋ የተለያዩ የቅመማቅመሞች ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች									
	አንደኛ	ኤፍራታ እና ግድም	ጣርማ በር	ሞጃና ወደራ	ቀወት	መንዝ ቀያ	ሸዋ ሮቢት	አጣየ	መሃል ሜዳ	ጋራ
ዝንጅብል		7,325	2,125				15,000	8,755		33,205
ኩረሪማ		28,700	9,300					10,520		48,520
እርድ		11,000	8,010		300			2,320		21,630
ነጭ አዝሙድ		3,975	3,500	190				3,680		11,345
ጥቁር አዝሙድ		16,000	14,700					12,200		42,900
ጦሰኝ		1,000	1,080					1,400		3,480
ድንበላል		1,200	2,600					3,720		7,520
ጤና አዳም		400	880					180		1,460

ኮሰረት		400						1,000		2,400
በሱባላ		1,600	1,368,850			13,530	3,800	17,200	1,200	1,406,180
ጥምዝ		14,000	2,000	195		2,705	54,200	35,430		108,530
ሌሎች	46,000	6,226,628	16,439,843			1,058,690	30,358,374	35,661,847	5,142,883	94,934,265
ድምር	46,000	6,313,228	17,852,888	385	300	1,074,925	30,431,374	35,758,252	5,144,083	96,621,435

ሠንጠረዥ 116: በሰሜን ሸዋ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ጉዳት በውድመት ሁኔታ እና መጠን በኩንታል

ጉዳት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	የውድመት ሁኔታ						
	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
አንደኛው ገምዝ			0.85	0.28	0.10		1.23
ኤፍራታና ግድም	4.15	0.56	1.04	360.12	5.63	1.15	37.27
ጣርማ በር	2.59	0.28	64.76	840.38	2.91	0.10	911.02
ሞጃና ወደራ	0.02				0.01		0.03
ቀውት			0.03				0.03
መንዝ ቀያ	0.09	4.13	0.30	55.22	0.33		60.07
ሸዋ ሮቤት	0.42	20.40	5.09	1,352.69	45.50		1,424.10
አጣየ	15.82	1.39	19.43	1,785.01	81.66	0.65	1,903.96
መሃል ሜዳ	0.02		0.23	227.48	42.37	0.02	270.12
ድምር	23.11	26.76	91.73	4,621.17	178.51	1.92	4,943.20

የላይ በሠንጠረዥ እንደሚታየው የተለያዩ ቅመማቅመሞችን የውድመት ሁኔታ በገንዘብ ተተምኖ በውድመት ሁኔታ ሲታይ በቤት ውስጥ የተዘረፈው 91,403,368 ብር ብር(ዘጠና አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሶስት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ስምንት ብር) ፣ ቤት ውስጥ ጠላት የባለው 2,415,193 ብር ብር(ሁለት ሚሊዮን አራት መቶ አስራ አምስት ሺህ አንድ መቶ ዘጠና ሶስት ብር) ፣ ማሳ ላይ የተዘረፈ 481,805 ብር(አራት መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ ስምንት መቶ አምስት ብር) ፣ ቤት ውስጥ የወደመው 1,905,909 ብር(አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ዘጠኝ ብር) እና በማሳ ላይ የወደመ 368,660 ብር(ሶስት መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ ስድስት መቶ ሰልሳ ብር) እንደሚሆን በጥናቱ ተረጋግጧል። አጠቃላይ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ የደረሰው ጉዳት 96,621,435 ብር(ዘጠና ስድስት ሚሊዮን ስድስ መቶ ሃያ አንድ ሺህ አራት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) እንደሚደረስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 117) ።

ሠ

ንጠረዥ 117: በሰሜን ሸዋ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ጉዳት በውድመት ሁኔታ እና የዋጋ ግምት በብር

	ማሳ ላይ የወደመ	ማሳ ላይ የተዘረፈ	ቤት ውስጥ የወደመ	ቤት ውስጥ የተዘረፈ	በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	ሌሎች	ድምር
አንድህያ			30,000	15,000	1,000		46,000
ኤፍራታና ግድም	99,600	6,055	8,840	6,040,953	137,080	20,700	6,313,228
ጣርማበር	38,200	4,900	1,261,256	16,478,717	68,815	1,000	17,852,888
ሞጃና ወደራ	190				195		385
ቀወት			300				300
መንዝ ቀያ	2,040	3,000	6,300	1,053,285	10,300		1,074,925
ሸዋሮቤት	14,050	415,000	166,600	28,897,824	937,900		30,431,374
አጣየ	214,180	52,850	428,613	34,624,549	414,060	24,000	35,758,252
መሃል ሜዳ	400		4,000	4,293,040	845,843	800	5,144,083
ድምር	368,660	481,805	1,905,909	91,403,368	2,415,193	46,500	96,621,435

በዋጋው ስራ ላይ የተገኘው ወራሪ ኃይል ስድስት ወረዳዎችን ወሮ የነበር ቢሆንም ወራሪው ኃይልም ወራሪ እድርጎባቸው ከቆዩ ወረዳዎች መካከል የተለቀቁት በጥናት ቡድኑ የተጠኑ ሲሆን፤ ያልተለቀቁት ግን ስላልተጠኑ በሪፖርቱ አልተካተቱም። ከተለቀቁት መካከል የተለያዩ ቅመማቅመሞች ከፍተኛ ወድመት እንደደረሰባቸው የታወቁት ዝቋላ 285.20 ኩንታል እና ጋዝጊብላ 43.88 ኩንታል ናቸው። ይህም ውድመት በቅደም ተከተል በገንዘብ ሲተመን ጦሰኝ 24,150 ብር፣ በሶብላ 23,000 ብር፣ ጥምዝ 12,240 ብር፣ ነጭ አዝመድ 11,400 ብር እና ሻንጅብል 8,030 ብር አውድሟል። የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ውድመት ከተመዘገበባቸው ወረዳዎች በተመለከተ አብዣኛው የደረሰው ውድመት በቅመማቅመም አይነት ባይለይም ጠቅላላ በዋጋ ብሔረሰብ ዞን የደረሰው ውድመትም 336.36 ኩንታል ሲሆን በገንዘብ ሲተመን ደግሞ 5,266,893 ብር ይደርሳል (ሠንጠረዥ 118)።

ሠንጠረዥ 118: በዋጋው ስራ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታልና የዋጋ ግምት በብር

የቅመማቅመም ዓይነቶች	የውድመት መጠን በኩንታል					የደረሰ ውድመት በብር ሲተመን				
	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር
ዝንጅብል	0.32	0.58		0.56	1.46	1,760	3,190		3,080	8,030
አርድ	0.03				0.03	300				300
ነጭ አዝመድ	0.60	0.60			1.20	5,700	5,700			11,400
ጦሰኝ	2.30				2.30	24,150				24,150
በሶብላ		0.81		0.34	1.15		16,200		6,800	23,000
ጥምዝ	0.20			0.32	0.52	6,000			6,240	12,240
ሌሎች	285.20	0.25	43.88	0.37	329.70	4,340,383	3,000	835,510	8,880	5,187,773
ድምር	288.65	2.24	43.88	1.59	336.36	4,378,293	28,090	835,510	25,000	5,266,893

በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን የተለያዩ ቅመማቅመሞች መካከል የወደሙበትን ሁኔታ በተመለከተ አብዛኛዎቹ የወደሙት ቤት ውስጥ በመዘረፍ 257.24 ኩንታል እና ማሳ ላይ በመውደም 73.54 ኩንታል ሲሆን ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን ቤት ውስጥ የተዘረፈው 5,037,093 ብር ብር(አምስት ሚሊዮን ሰላሳ ሰባት ሺህ ዘጠና ሶስት ብር) እና ማሳ ላይ የወደመው 119,395 ብር-ብር(አንድ መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና አምስት ብር) ይሆናል (ሠንጠረዥ 119)።

ሠንጠረዥ 119: በዋግኸምራ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ጉዳት በውድመት ሁኔታ፣ መጠን በኩንታልና የዋጋ ግምት በብር

የውድመት ሁኔታ	የውድመት መጠን በኩንታል					የደረሰ ውድመት በብር ሲተመን				
	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	70.44	1.85		1.25	73.54	78,905	22,290		18,200	119,395
ማሳ ላይ የተዘረፈ	2.39			0.34	2.73	32,255			6,800	39,055
ቤት ውስጥ የወደመ	0.94				0.94	17,700				17,700
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	212.97	0.39	43.88		257.24	4,195,783	5,800	835,510		5,037,093
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	1.57				1.57	42,650				42,650
ሌሎች	0.34				0.34	11,000				11,000
ድምር	288.65	2.24	43.88	15.90	336.36	4,378,293	28,090	835,510	25,000	5,266,893

የትግራይ ወራሪ ኃይል ሁሉንም የኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን ወረዳዎች ወሮ እንደነበር ግልጽ ነው። በመሆኑም ወራሪው ኃይል ወረራ አድርጎባቸው ከነበሩ ወረዳዎች መካከል በአብዛኛዎቹ ላይ የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶችን አውድሟል። የደረሰው ውድመት በቅመማቅመም አይነት ተለይተው ባይታወቁም ጠቅለል ባለ መልኩ በአራቱ ወረዳዎች ከፍተኛ ጉዳት አድርጏል። ይህም ጉዳት በኩንታል ሲገመት 578.86 እና በገንዘብ ሲተመን 9,284,526 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ አራት ሺህ አምስት መቶ ሃያ ስድስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 120)።

ሠንጠረዥ 120: በኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታል እና የዋጋ ግምት በብር

	የውድመት መጠን በኩንታል					የደረሰ ውድመት በብር ሲተመን				
	ጅሊጥመጋ	አርጡማ ፋርሲ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር	ጅሊጥመጋ	አርጡማ ፋርሲ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር
ዝንጅብል				0.07	0.07				385	385
ኩረሪማ				0.09	0.09				960	960
እርድ	0.03				0.03	200				200
ነጭ እዝመድ				0.09	0.09				1,000	1,000
ጥቁር እዝመድ				0.07	0.70				1,680	1,680
ጦሰኝ	0.23				0.23	2,000				2,000
ድንብላል				0.10	0.10				120	120
ዝቃቅቤ				1.13	1.13				8,100	8,100
ጥምዝ		0.12			0.12		2,590			2,590
ሌሎች	331.33	127.14	59.77	58.69	576.93	6,330,231	2,340,245	350,930	263,120	9,284,526
ድምር	331.59	127.26	59.77	60.24	578.86	6,332,431	2,342,835	350,930	275,365	9,301,561

ከዚህ ቢታች በሠንጠረዥ 121 እንደሚታየው የተለያዩ ቅመማቅመም መሞችን የውድመት ሁኔታ ሲታይ ከፍተኛ ውድመት የታየው ከቤት ውስጥ በመዘረፍ 506.10 ኩንታል እና ቤት ውስጥ በመውደም 64.43 ኩንታል ነው። ይህ ውድመት ሁኔታ በገንዘብ ሲተመን ቤት ውስጥ የተዘረፈው 7,714,146 ብር፣ ቤት ውስጥ የደረሰ ውድመት 1,329,040 ብር፣ ማሣ ላይ የደረሰ ውድመት 198,570 ብር ፣ ማሣ ላይ የተዘረፈ 40,530 ብር እና ጠላት ቤት ውስጥ የበላው 18,675 ብር እንደሚደርስ ተረጋግጧል። በመሆኑም አጠቃላይ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ የደረሰው ጉዳት 9,301,561 ብር እንደሚደርስ ጥናቱ ያሳያል።

ሠንጠረዥ 121: በኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ጉዳት በውድመት ሁኔታ፣ መጠን በኩንታልና የዋጋ ግምት በብር

የውድመት ሁኔታ	የውድመት መጠን በኩንታል					የደረሰ ውድመት በብር ሲተመን				
	ጅሊጥመጋ	አርጡማ ፋርሲ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር	ጅሊጥመጋ	አርጡማ ፋርሲ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	5.11		0.44	0.41	5.96	182,100		8,320	8,150	198,570
ማሳ ላይ የተዘረፈ	0.13	0.10	0.05	1.43	1.71	4,350	2,350	1,500	32,330	40,530
ቤት ውስጥ የወደመ	0.60	60.66	2.97	0.20	64.43	11,300	1,220,890	90,450	6,400	1,329,040
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	325.67	66.25	56.19	57.99	506.10	6,132,381	1,111,795	246,460	223,510	7,714,146
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	0.08	0.25	0.12	0.15	0.60	2,300	7,800	4,200	4,375	18,675
ሌሎች				0.06	0.06				600	600
ድምር	331.59	127.26	59.77	60.24	578.86	6,332,431	2,342,835	350,930	275,365	9,301,561

ሁሉም በደሴ ከተማ ሥር የሚገኙ ክፍለ ከተሞች በወራሪው ኃይል ቁጥጥር ስር ነበሩ። በመሆኑም ወራሪው ኃይል በአብዛኛዎቹ ክፍለ ከተሞች ላይ የተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶችን አውድሟል። የደረሰው ውድመት በቅመማቅመም አይነት ተለይተው ባይታወቁም ጠቅለል ባለ መልኩ በአምስቱም ክፍለ ከተሞች ከፍተኛ ጉዳት አድርጓል። ይህም ጉዳት በብዛት ደረጃ ሲገመት 4,105.34 ኩንታል ሲሆን እና በገንዘብ ሲተመን ደግሞ 79,945,726 ብር (ሰባ ዘጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ አምስት ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ስድስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 122)።

ሠንጠረዥ 122: በደሴ ከተማ ክፍለ ከተሞች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ውድመት መጠን በኩንታልና የዋጋ ግምት በብር

	የውድመት መጠን በኩንታል						የደረሰ ውድመት በብር ሲተመን					
	መኖሪያ	ባ.ንባ. ውሃ	ሆጤ	አራዳ	ሰኞ ገበያ	ድምር	መኖሪያ	ባ.ንባ. ውሃ	ሆጤ	አራዳ	ሰኞ ገበያ	ድምር
ዝንጅብል	0.02	0.50				0.52	120	10,000				10,120
ኩረሪማ		0.25				0.25		2,000				2,000
ነጭ	2.00					2.00	16,000					16,000
አዝመድ												
ድንበላል	0.01					0.01	250					250
ጤና አዳም	0.16	0.39				0.55	1,850	11,600				13,450
ኮሰረት	0.15					0.15	3,000					3,000
ዝቃቅቤ	0.50					0.50	11,000					11,000
ጥምዝ	0.20	0.15				0.35	7,000	5,000				12,000
ሌሎች	2,302.60	1,545.04	62.66	41.44	149.27	4,101.01	46,027,858	29,457,138	899,030	872,010	2,621,870	79,877,906
ድምር	2,305.64	1,546.33	62.66	41.44	149.27	4,105.34	46,067,078	29,485,738	899,030	872,010	2,621,870	79,945,726

በደሴ ከተማ በሚገኙ ክፍለ ከተሞች የደረሰው የቅመማቅመም ውድመት በተመለከተ የተለያዩ ቅመማቅመሞችን ውድመት በውድመት ሁኔታ በሲታይ ከፍተኛ ውድመት የደረሰው ከቤት ውስጥ በመዘረፍ 3317.34 ኩንታል እና ማሣ ላይ በመውደም 492.96 ኩንታል ነው። ይህ ውድመት ሁኔታ በገንዘብ ሲተመን ቤት ውስጥ የተዘረፈው 64,700,196 ብር (ስልሳ አራት ሚሊዮን ሰበስት መቶ ሺህ አንድ መቶ ዘጠና ስድስት ብር) እና ማሣ ላይ የደረሰ ውድመት 9,140,820 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ሺህ ስምንት መቶ ሃያ ብር) እንደሚደርስ ተረጋግጧል። በመሆኑም አጠቃላይ በተለያዩ የውድመት ሁኔታ የደረሰው ጉዳት 79,945,726 ብር (ሰባ ዝጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ አምስት ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ስድስት ብር) እንደሚደርስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 123)።

ሠንጠረዥ 123: በደሴ ከተማ ክፍለ ከተሞች በተለያዩ የቅመማቅመም ዓይነቶች ላይ የደረሰ ጉዳት በውድመት ሁኔታ፣መጠን በኩንታልና የዋጋ ግምት በብር

የውድመት ሁኔታ	የውድመት መጠን በኩንታል						የደረሰ ውድመት በብር ሲተመን					
	መናፈሻ	ባሕርይ	ሆጢ	አራዳ	ሰኞ-በያ	ድምር	መናፈሻ	ባሕርይ	ሆጢ	አራዳ	ሰኞ-በያ	ድምር
ማሳ ላይ የወደመ	57.15	435.61	0.20			492.96	1,108,320	8,014,500	18,000			9,140,820
ማሳ ላይ የተዘረፈ	41.90	1.50	0.18	0.63		44.21	842,300	24,750	5,050	6,550		878,650
ቤት ውስጥ የወደመ	8.80	100.37	1.52	1.83	0.35	112.87	188,375	2,012,500	38,300	51,500	10,500	2,301,175
ቤት ውስጥ የተዘረፈ	2147.86	946.96	6.14	15.65	146.73	3317.34	42,856,678	18,107,048	822,300	346,760	2,567,410	64,700,196
በጠላት ቤት ውስጥ የተበላ	49.37	61.89	0.61	23.33	2.18	137.38	1,059,305	1,326,940	15,080	467,200	43,660	2,912,185
ሌሎች	0.56		0.01		0.01	0.58	12,100		300		300	12,700
ድምር	2305.64	1546.33	62.66	41.44	149.27	4105.34	46,067,078	29,485,738	899,030	872,010	2,621,870	79,945,726

4) ቋሚ ተክሎች ላይ የደረሰ ጉዳት

ወራሪው የገባባቸው አካባቢዎች የተለያዩ የቆላ፣ ደጋ እና ወይና ደጋ ስህነ ምህዳር ስላላቸው እና የተለያዩ የመስኖ አውታሮችም ስለሚገኙ በተለያዩ ስህነ ምህዳር ሊበቅሉ የሚችሉ ቋሚ ተክሎችን በማላመድ እንደሚያመርቱ ይታወቃል። ስለሆነም ከደቡብ ጎንደር እና ደሴ ውጭ ሎሎቹ ዞኖች ሁሉንም የቋሚ ተክሎች ዓይነት እደሚያበቅሉ እና ወራሪው ኃይል ወድመት እንዳደረሰባቸው በሠንጠረዥ 124 ላይ ይታያል።

ከቋሚ ተክሎች ዝርያ ዓይነት አንጻር ሲታይ ሙዝ 38,455.24 ኩንታል ፣ ብርቱካን/መንደሪን 30,888.53 ኩንታል፣ ኮከ 19,752.50 ኩንታል እና ማንጎ 13,887.02 ኩንታል በከፍተኛ ውድመት ተጠቃሾች ሲሆኑ፤ በዞን ደረጃ ዋና እና ተጠቃሾቹ የሚሆኑት ደግሞ ደቡብ ወሎ 714,289.44 ኩንታል፣ ሰሜን ሸዋ 74,820.20 ኩንታል እና ሰሜን ወሎ 54,835.04 ኩንታል ናቸው (ሠንጠረዥ 124)።

ሠንጠረዥ 124: በተወረሩት አካባቢዎች የደረሰ የቋሚ ተክሎች ውድመት በዝርያና በዞን ደረጃ

የቋሚ ተክሎች ዓይነት	ወራሪው ኃይል በየዞን አስተዳደር የደረሰ የቋሚ ተክል ውድመት በኩንታል								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግ ኸምራ	ኦሮሞ ብሄ/አስ	ደሴ	ድምር
ሙዝ	329.80		1,288.01	2,088.71	34,563.17	118.08	67.47		38,455.24
ብርቱካን	68.90		1,200.86	9,092.27	13,645.45	35.57	6,833.08	12.40	30,888.53
ፓፓያ	187.45		3,891.54	1,169.24	360.40	25.45	1,155.06	1.00	6,790.13
ሎሚ	101.70		265.24	340.15	289.34	48.80	78.52		1,123.75
አፕል	152.19		500.98	1,724.22	563.91	22.05	7.50	16.06	2,986.91
ማንጎ	185.59		6,329.44	3,760.16	2,529.60	83.92	966.81	31.50	13,887.02
ኮከ	184.73		14.06	617.20	15,382.71	13.80	3,540.00		19,752.50
ቡና	476.19		570.78	8,835.61	2,230.02	19.43	159.64	3.74	12,295.40
ዘይቱን	49.40		912.92	1,416.71	389.28	50.22	1,848.25	1.00	4,667.78
አናናስ	5.00		3.15	76.35		25.90			110.40
ትርንጎ	174.10		893.83.5	3,202.71	1,217.11	23.12	6.10		5,516.98
ጌሾ	1,526.93		2173.82.5	391.13	500.82	51.46	69.03	102.00	4,815.19
ሌሎች	332.87	2.40	36,790.42	681,575.01	3,148.39	86.25	1,782.90	191.10	723,909.33
ድምር	3,774.85	2.40	54,835.04	714,289.44	74,820.20	604.05	16,514.36	358.80	865,199.14

ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን ቡና 429,906,366 ብር (አራት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስድስት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ስድስት ብር) ፣ ብርቱካን /መንደሪን 359,971,988 ብር (ሶስት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰባ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ስምንት ብር) እና ሙዝ 256,855,080 ብር (ሁለት መቶ ሃምሳ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ ሰማንያ ብር) የመሪነቱን ደረጃ ይይዛሉ። በዞን ደረጃ ሲታይ ከፍተኛ ውድመት ከተመዘገበባቸው ዞኖች መካከል ደቡብ ወሎ 3,964,810,159 ብር (ሶስት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ አስር ሺህ አንድ መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ብር) ፣ ሰሜን ሸዋ 636,406,855 ብር (ስድስት መቶ ሰላሳ ስድስት ሚሊዮን አራት መቶ ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ አምስት ብር) እና ሰሜን ወሎ 331,371,657 ብር (ሶስት መቶ ሰላሳ አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ አንድ ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ ሰባት ብር) ተጠቃሾች ናቸው (ሠንጠረዥ 99)።

ሠንጠረዥ 125: በተወረሩት አካባቢዎች የደረሰ የቋሚ ተክሎች ውድመት በዝርዝር፣ በዞን ደረጃና የዋጋ ግምት በብር

የቋሚ ተክሎች ዓይነት	የዞን ዝርዝር								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሌ	ሀብሻ ወሌ	ሰሜን ሸዋ	ቅብኝምራ	ኦሮሞባሄ/አሰ	ደሴኩተማ	ድምር
ሙዝ	1,649,000		5,645,840	10,515,590	238,086,400	620,400	337,850		256,855,080
ብርቱካን/መንደረ	826,800		9,310,180	108,239,188	163,637,230	370,040	77,550,050	38,500	359,971,988
ፓፓያ	1,124,700		20,526,105	6,964,550	1,418,750	151,520	477,850	10,000	30,673,475
ሎሚ	610,200		707,770	2,126,200	1,619,140	292,800	444,760		5,800,870
አፕል	5,326,650		16,745,410	60,247,725	19,567,280	770,300	262,500	120,560	103,040,425
ማንጎ	1,299,130		31,774,316	25,497,800	25,626,525	239,570	5,522,030	42,000	90,001,371
ኮከ	923,625		76,300	3,086,000	76,913,150	59,800	17,700,000		98,758,875
ቡና	17,142,840		14,160,626	314,676,470	77,522,170	619,760	5,663,800	120,700	429,906,366
ዘይቱን	172,900		3,137,435	4,946,786	1,383,135	175,385	4,621,575	10,000	14,447,216
አናናስ	25,000		25,750	381,750		129,500			562,000
ትርጎ	783,450		4,059,388	14,412,345	5,501,425	104,040	15,500		24,876,148
ጌሾ	30,538,600		42,285,348	6,789,400	9,931,700	1,029,200	239,900	206,000	91,020,148
ሌሎች	1,664,350	21,800	182,917,189	3,406,926,355	15,199,950	143,020	8,553,960	602,355	3,616,028,979
ድምር	62,087,245	21,800	331,371,657	3,964,810,159	636,406,855	4,705,335	121,389,775	1,150,115	5,121,942,941

የቋሚ ተክሎች ውድመት ሁኔታ ሲታይ አንዳንዶቹ ፍሬቸው የወደሙና ቤትም ሆነ ማሳ ላይ ፍሬአቸው የተበሉ ናቸው። ሌሎቹ ደግሞ በጦርነቱ ምክንያት ከተተክሉበት ቦታ እራሱ ቋሚ ተክሎች የጠፋበት ሁኔታ ነው የተከሰተው። ቋሚ ተክሎች ከተቆረጡበት /ከጠፋበት መካከል ዋናዎቹ ሆነ ተብሎ አርሶ አደሩ ተስፋ እንዲቆርጥ፣ ከባድ መሣሪያ ሲነዳበት፣ ለምሽግ መከላከል፣ ለመቃብር መሸፈኛና ለመሳሰሉት። የወደሙበት ምክንያት ሥለሆነም በተክል ጥፋት ደረጃ በተደረገው የማሳ ለማሳ ቆጠራ ሙዝ 107,341 ፣ ጌሾ 79,424 እና ቡና ከፍተኛውን የውድመት ደረጃ ይይዛሉ። በዞን ደረጃ ሲታይ የወደመው የቋሚ ተክል ቁጥር ደግሞ ደቡብ ወሌ 5,420,180፣ ሰሜን ወሌ 2,322,688 እና ሰሜን ሸዋ 127,465 ተጠቃሾች ናቸው። ጠቅላላ የወደመው ብዛት 8,064,705 መሆኑ ታውቋል (ሠንጠረዥ 126)።

ሠንጠረዥ 126: በተወረሩት አካባቢዎች በዞን ደረጃ የደረሰ የቋሚ ተክሎች ወድመት በዝርያ ብዛት በቁጥር

የቋሚ ተክሎች ዓይነት	የወደሙ የቋሚ ተክሎች በቁጥር በዞን ደረጃ							
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግ ኸምራ	አሮሞ ብሄ/አሰ	ድምር
ሙዝ	9,646		33,293	41,029	20,451	2,631	291	107,341
ብርቱካን/ መንደሪ	420		3,366	10,274	833	323	259	15,475
ፓፓያ	1,681		3,021	5,111	1,653	282	324	12,072
ሎሚ	640		1,438	3,300	206	728	226	6,538
አፕል	727		3,328	4,237	1,372	282	-	9,946
ማንጎ	1,483		8,586	19,186	640	672	219	30,786
ኮከ	1,014		2,431	23,764	1,087	1,387	420	30,103
ቡና	8,680		3,778	45,529	2,279	1,015	50	61,331
ዘይቱን	308		928	20,453	205	498	357	22,749
አናናስ	250		11	7,602		825		8,688
ትርጎን	5,318		3,641	7,269	566	717		17,511
ጌሾ	23,063		24,256	14,542	15,434	2,129		79,424
ሌሎች	16,634	36,833	2,234,611	5,217,884	82,739	1,617	72,423	7,662,741
ድምር	69,864	36,833	2,322,688	5,420,180	127,465	13,106	74,569	8,064,705

ይህ የውድመት ቁጥር የተመዘገበው የቋሚ ተክል ብዛት በገንዘብ ሲተመን በቋሚ ተክል ዓይነት ማንጎ 6,772,920,000 ብር (ስድስት ቢሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃያ ሺህ ብር) ፣ ብርቱካን/መንደሪ 1,265,890,000 ብር (አንድ ቢሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ አምስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሺህ ብር) እና ቡና 1,103,958,000 ብር (አንድ ቢሊዮን አንድ መቶ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ ብር) ከፍተኛውን የውድመት ደረጃ ሲይዙ በዞን ደረጃ ደግሞ ሰሜን ወሎ 12,273,514,750 ብር (አስራ ሁለት ቢሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ አስራ አራት ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ብር)፣ ሰሜን ጎንደር 1,312,642,000 ብር (አንድ ቢሊዮን ሶስት መቶ አስራ ሁለት ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ ሁለት ሺህ ብር) እና ሰሜን ሸዋ 1,050,453,000 ብር (አንድ ቢሊዮን ሃምሳ ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ ብር) ተመዝግቧል። ጠቅላላ ውድመቱን በተመለከት 44,884,027,000 ብር (አአርባ አራት ቢሊዮን ስምንት መቶ ሰማንያ አራት ሚሊዮን ሃያ ሰባት ሺህ ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 127)።

ሠንጠረዥ 127: በተወረሩት አካባቢዎች በዞን ደረጃ የደረሰ የቋሚ ተከሎች ወደመት በዝርያ እና የዋጋ ግምት በብር

የቋሚ ተከሎች ዓይነት	የወደመ የቋሚ ተከሎች በብር ሲተመን በዞን ደረጃ						
	ሰ/ዎንደር	ደ/ዎንደር	ሰ/ወላ	ደ/ወላ	ሰ/ሽዋ	ዋግሽምራ	አሮሞ ብሄ
ሙዝ	38,584,000		133,172,000	164,116,000	81,804,000	10,524,000	1,164,000
ብርቱካን/ መንደሪ	39,840,000		319,320,000	778,370,000	83,300,000	19,160,000	25,900,000
ፓፓያ	20,172,000		36,252,000	61,332,000	19,836,000	3,384,000	3,888,000
ሎሚ	57,600,000		129,420,000	297,000,000	18,540,000	65,520,000	20,340,000
አፕል	43,620,000		199,680,000	254,220,000	81,450,000	16,920,000	595,890,000
ማንጎ	326,260,000		1,888,920,000	4,220,920,000	140,800,000	147,840,000	48,180,000
ኮከ	25,350,000		60,775,000	594,100,000	27,175,000	34,675,000	10,500,000
ቡና	156,240,000		68,004,000	819,522,000	41,022,000	18,270,000	900,000
ዘይቱን	10,780,000		32,480,000	715,855,000	7,175,000	17,430,000	12,495,000
አናናስ	62,500		2,750	1,900,500		206,250	2,172,000
ትርጎ	239,310,000		163,845,000	327,105,000	25,470,000	32,265,000	787,995,000
ጌሾ	288,287,500		303,200,000	181,775,000	192,925,000	26,612,500	992,800,000
ሌሎች	66,536,000	147,332,000	8,938,444,000	20,871,536,000	330,956,000	6,468,000	289,692,000
ድምር	1,312,642,000	147,332,000	12,273,514,750	29,287,751,500	1,050,453,000	399,274,750	413,059,000
							44,884,027,000

የቋሚ ተክሎች ውድመት በውድመት ሁኔታና በዞን ደረጃ በሠንጠረዥ 100 የተተነተነ ሲሆን በውድመት ሁኔታ ማሳ ላይ የወደመው 825,115.60 ኩንታል እና ማሳላይ የተዘረፈው 25,519.37 ከፍተኛ ሆኖ ተመዝግቧል። በዞን ደረጃ ሲታይ ደቡብ ወሎ 714,289.44 ኩንታል፣ ሰሜን ሸዋ 74,820.20 ኩንታል እና ሰሜን ወሎ 54,835.04 ኩንታል የተመዘገበ ሲሆን ጠቅላላ ውድመቱ 865,199.14 ኩንታል እንደሚደረስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 128)።

ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን ማሳ ላይ የደረሰው ውድመት 4,756,645,959 ብር (አራት ቢሊዮን ሰባት መቶ ሃምሳ ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ብር) እና ማሳ ላይ የተዘረፈው 235,918,169 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አስራስምንት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ ዘጠኝ ብር) ከፍተኛ ሆኖ ተመዝግቧል። በዞን ደረጃ ደግሞ ደቡብ ወሎ 3,964,810,159 ብር (ሶስት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ አስር ሺህ አንድ መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ብር) ፣ ሰሜን ሸዋ 636,406,855 ብር (ስድስት መቶ ስልሳ ስድስት ሚሊዮን አራት ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ አምስት ብር) እና ሰሜን ወሎ 331,371,657 ብር (ሶስት መቶ ስልሳ እንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ አንድ ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ ሰባት ብር) የተመዘገበ ሲሆን ጠቅላላ ውድመቱ 5,121,942,941 ብር (አምስት ቢሊዮን አንድ መቶ ሃያ አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ አንድ ብር) በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 129)።

ሠንጠረዥ 128: በየዞኑ በተወረሩት አካባቢዎች የደረሰ የቋሚ ተክሎች የውድመት ሁኔታና መጠን በኩንታል

የውድመት ሁኔታ	የበዞንወደሙ የቋሚ ተክሎች በኩንታል በዞን ደረጃ								
	ሰ/ገንደር	ደ/ገንደር	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋ/ብሄ	አሮሞ ብሄ	ደሴ	ጋምር
ማሳ ላይ የወደመ	3,400.5	1.90	44,624.5	708,879.8	58,385.3	426.3	9,048.64	348.8	825,115.6
ማሳ ላይ የተዘረፈ	208.85		7,578.95	3,553.32	6,867.08	82.46	7,226.30	2.41	25,519.37
ቤትዉስጥ የወደመ	92.49		1,269.21	359.82	1,254.05	4.30	0.21		2,980.07
ከቤት ዉስጥ የተዘረፈ	7.50	0.50	553.34	844.32	5,066.86	2.95	227.21	7.07	6,709.75
ጠላት ቤት ዉስጥ የበላዉ	62.00		49.82	77.97	3,235.27	5.95		0.50	3,431.51
ሌሎች	3.50		759.23	574.45	11.61	82.05	12.00		1,442.84
ድምር	3,774.6	2.40	54,835.0	714,289.4	74,820.2	604.1	16,514.4	358.8	865,199.1

ሠንጠረዥ 129: በየዞኑ በተወረሩት አካባቢዎች የደረሰ የቋሚ ተክሎች የውድመት ሁኔታና የዋጋ ግምት በብር

የውድመት ሁኔታ	የውድመት የቋሚ ተክሎች በብር በዞን ደረጃ								
	ሰ/ገንደር	ደ/ገንደር	ሰ/ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ሞግኸምራ	ኦሮሞ ብሄ	ደቡ	ደምር
ማሳ ላይ የወደመ	56,017,665	20,000	260,365,298	3,917,005,156	466,257,285	3,147,935	52,803,610	1,029,010	4,756,645,959
ማሳ ላይ የተዘረፈ	3,201,750		52,808,321	36,930,193	74,701,220	856,400	67,407,285	13,000	235,918,169
ቤት ዉስጥ የወደመ	1,769,330		6,973,088	2,546,520	21,500,500	80,700	2,580		32,872,718
ቤት ዉስጥ የተዘረፈ	134,000	1,800	5,666,030	4,895,915	55,041,580	24,950	1,116,300	91,305	66,971,880
ጠላት ቤት ዉስጥ የበሊዉ	947,000		471,580	553,485	18,848,220	64,825		16,800	20,901,910
ሌሎች	17,500		5,087,340	2,878,890	58,050	530,525	60,000		8,632,305
ድምር	62,087,245	21,800	331,371,657	3,964,810,159	636,406,855	4,705,335	121,389,775	1,150,115	5,121,942,941

5) የቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት

ግብርና የአማራ ሕዝብ ዋነኛ መተዳደሪያው ሲሆን ከተለያዩ የግብርና እንቅስቃሴዎች መካከል የእንስሳት እርባት አንዱ እና ከሰብል ምርት ቀጥሎ ዋነኛው ነው። የትግራይ ወራሪ ኃይል በወረራቸው አካባቢዎችም የእንስሳት እርባታው ዘርፍ ከፍተኛ አስተዋጽኦ ያለው ዘርፍ ነው። ሆኖም ግን ወራሪው ኃይል በወረራቸው አካባቢዎች ከፍተኛ የእንስሳት ሀብት አውድሟል። ወራሪው ኃይልም በእንስሳት እርባታው ላይ ያደረሰው ጉዳት በመግደል፣ በመዝረፍ እና ባሉበት አርዶ በመብላት ነው።

የጉዳቱ ስለባዎች እንደተናገሩት ወራሪ ቡድኑ አባላት በቤትም ሆነ በዱር ያገኟቸውን የእንስሳት ሀብቶች ተዘርፈዋል፣ ታርደው ተበልተዋል እንዲሁም በጥይት ተገለዋል። የደሴ ዙሪያ የጥናት ተሳታፊና የችግሩ ሰለባ እንደተናገሩት፤

“.... የእንስሳት ሀብትን በተመለከተ በጥይት የተመታና የታረደው የትየሌሌ ነው። ይሄ ነው ለማለትም ይከብዳል። ከብቶቻችንን ሜዳ ላይ ጥለናቸው ነው ለመሸሽ የተገደደነው። በተጨማሪም በፊደላችንን ከደጅ እየተቀየዱ ወይም እያሰሩ ገዝተናችዋል እያሉ ትንሽ ከነዱ በኋላ ይሄን መግደል ነው እያሉ ያስፈራሩን ነበር። በሬ አርደው ታፋውን ብቻ ተሸክመው ሌላውን ጥለው ነው የሚሄዱት። አንድ በሬ ከርባታ ቦታው እነሱ (የወራሪ ሀይሉ አባላት) ወዳሉበት ቦታ ሲነዱት እንቢ ቢላቸው በጥይት ገድለው ኑና በቀላጥም ተሸክመው ተብለን ስለማንችለው ገነጣጥለን ደሙን እያንጠበጠብን ተሸክመን አድርሰናል። አድርሰን ስንመለስ ደግሞ በጎቻችንን ሰብስበው ወስደዋቸው እናገኛለን። አሁን የሚላስ የሚቀመስ የለንም።”

ወራሪ ሀይሉ አርሶ አደሩ የእንስሳም ይሁን ሌሎች ንብረቱን ሽሮ ያስቀመጠውን በንዘብ

እንኳን ይወስዱ እንደነበር የጉዳቱ ስለባዎች አረጋግጠዋል። በደሴ ዙሪያ የሚኖሩ የቡድን ወይይት ተሳታፊ እንደተናገሩት፤

“...በሬ፣ በግ፣ ዶሮ ሳይቀር ያልተዘረፈ፣ ያልታረደበት ወይም ያልተበላበት ገበሬ የለም። ሰባ ሰባ ሽህ ብር የሚያወጡ የወተት ላሞችንም በጥይት ተገድለዋል። ከዚህ በተረፈ አርሶ አደር በባህሪው ብር ባንክ ማኖር ስላማያቅበሬ ይሁን ማንኛውንም ንብረት ይሸጣል ቤቱ ቋንቋ ያስቀምጣል። በዚህም ምክንያት ማንኛውንም ቤት ወስጥ የተገኘ የገንዘብ ጥሪት ዘርፈዋል። ሙሉ ቤቱን ይፈትሹ ነበር፤ ለምሳሌ ጓር፣ ውሃ ልክ፣ አመድና ኮምፖስት ውስጥ ሳይቀር ይበረብራሉ። በየመንገዱ ቁሙ እያሉ ኪስ ነበር የሚፈትሹት። በቢሮ ደረጃ ብቻ ሳይሆን በግለሰብ ደረጃ በየቤቱ እየገባ የፊጥኝ እያሰረ እና በጩቤ እየተለተለ ማን ነው ሀብታም ማን ነው ገንዘብ ያለው እያለ ገንዘባችንን ዘርፎናል።”

ወራሪ ሀይሉ በያዛቸው አካባቢወች የሚኖሩ ዜጎች በመጠነ ሰፊው የሀብት ዘረፋና ወድመት ምክንያት ለከፋ ችግር የተጋለጡ ቢሆንም አስፈላጊውን እነዛ እያገኙ እንዳልሆነ ጥናቱ ያሳያል። በደሴ የገጠር ቀበሌ የሚኖሩ የቡድን ወይይት ተሳታፊ እንደተናገሩት፤

“...ከወድመቱና ዘረፋው የተረፈው የእህል ዘር (በቆሎ፣ ጉበስ፣ አጃ፣ ሰንደ ዘር) እንኳን ማህበረሰቡ ለሽያጭም ለምግብነት እወሎታ። አሁን ላይ የሚበላ እህል እጥረት አለ። አሁን ይህ አርሶ አደር ዝናብ ቢጥል የሚዘራው የለውም። እስካሁን አንዲት ጣሳ ወይም አንዲት ኪሎ እህል ሳንድ ሰው አልተሰጠም። በአጠቃላይ ይህ ቀበሌ ላይጋ ተጋልጧል።”

በቁጥር ደረጃ በወራሪው ኃይል ከፍተኛ የቤት እንስሳት ውድመት የደረሳቸው ዞኖች በቅደም ተከተል ሲታይ ሰሜን ወሎ 85,621፣ ሰሜን ሸዋ 80050 ደቡብ ወሎ 72,337 እና ሰሜን ጎንደር 30,278 ተጠቃሾች ናቸው። በእንስሳት አይነት ውድመት በተመለከተ ዶሮ 153,693፣ ፍየል 35,464፣ በግ 27,636፣ በሬ 8,701፣ የንብ መንጋ 7,044 እና ላም 4,638 በዋናነት የሚጠቀሱ ሲሆኑ ጠቅላላ ቁጥሩ 305,168 (ሠንጠረዥ 130)።

ሠንጠረዥ 130: የትግራይ ወራሪ ያወደማቸው የቤት እንስሳት በዓይነት በቁጥርና በዞን ደረጃ

የወደመ እንስሳት ዓይነት	የወደመ እንስሳት ቁጥር በዞን ደረጃ								
	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግኸም ራብ/አስ	ኦሮሞ ብ/አስ	ደሴ ከተማ	ድምር
በሬ	2,175	193	3,135	1,634	740	563	174	87	8,701
ላም	1,441	16	1,168	912	505	322	122	152	4,638
ወይፈን እና ጊደር	887	9	1,658	1,309	416	171	57	69	4,576
ጥጃ	285	6	1,123	751	478	90	45	50	2,828
በግ	3,141	275	7,567	8,007	4,826	1,053	338	2,429	27,636
ፍየል	9,418	170	6,839	7,534	8,024	1,603	1,144	732	35,464
በቅሎናፈረስ	118	79	334	222	57	14	11	44	879

አህያ	707	15	733	888	276	114	50	142	2,925
ግመል	349	60	1,244	1,990	892	211	144	16	4,906
ዶሮ	10,299	7,400	35,013	37,771	45,325	4,698	3,770	9,417	153,693
የንብመንጋ በቀፎ	1,458	28	2,268	2,092	535	575	55	33	7,044
ሌሎች			24,539	9,227	17,976	20	81	35	51,878
ድምር	30,278	8,251	85,621	72,337	80,050	9,434	5,991	13,206	305,168

የትግራይ ወራሪ ኃይል ወረረውን በሚያካሂድበት ጊዜ በተለያዩ ቡድን ተደራጅቶ ነው። ከቡድኖቹም ዋናዎቹ የዘራፊ፣ ገዳይ እና አራጅ ቡድን ናቸው። በዚህም መሰረት ወራሪው ቡድን በእንስሳት ላይ ያደረሰው ጉዳት በቁጥር ሲታይ የተዘረፉት 174,708 ፣ ለንዴት ማብረጃ የተገደሉት 37,516 እና ታርደው የተበሉት እና ትራፊያቸው ወደ ሜዳ ለውሻ ለአራዊት የተጣሉት 92,944 ሲሆን ጠቅላላ የወደመው የእንስሳት ቁጥር 305,168 ይደርሳል (ሠንጠረዥ 131)።

ሠንጠረዥ 131: የትግራይ ወራሪ ኃይል የቤት እንስሳትን ባወደመበት ሁኔታ እና ብዛት በቁጥር

እንስሳት ጉዳት የደረሰባቸው ዞንኖች	የቤት እንስሳትን ያወደመት ሁኔታ በቁጥር ሲገለጽ			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበለ	ድምር
ሰሜን ጎንደር	8,481	6,747	15,050	30,278
ደቡብ ጎንደር	8,086	59	106	8,251
ሰሜን ወሎ	54,287	10,412	20,922	85,621
ደቡብ ወሎ	39,484	8,635	24,218	72,337
ሰሜን ሸዋ	52,303	7,451	20,296	80,050
ዋግኸምራ	2,559	731	6,144	9,434
ኦሮሞ ብ/አሲ	1,816	1,672	2,503	5,991
ደሴ ከተማ	7,692	1,809	3,705	13,206
ድምር	174,708	37,516	92,944	305,168

ሠንጠረዥ 132: የትግራይ ወራሪ ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት የዋጋ ግምት በብር

እንስሳት ዓይነት	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋጋጊ ሽምራ	ኦሮሞ ብ/አሲ	ደሴ ከተማ	ድምር
በሬ	65,295,670	2,684,300	86,226,643	63,273,100	25,431,859	18,013,900	5,193,050	3,583,000	269,701,522
ላም	23,656,850	475,000	28,619,070	25,196,710	14,221,500	6,060,280	3,056,300	5,894,000	107,179,710
ወይፈንና ጊደር	17,205,870	305,000	24,824,770	27,842,150	6,998,665	3,025,750	865,500	1,485,500	82,553,205
ጥጃ	2,112,150	40,000	9,233,958	7,155,850	4,321,700	689,300	510,900	552,100	24,615,958
በግ	13,146,927	1,044,700	32,496,877	36,509,244	18,770,274	4,801,805	1,474,815	8,550,980	116,795,622
ፍየል	35,028,565	648,850	29,554,684	40,789,752	33,734,802	7,313,801	5,022,753	3,191,550	155,284,756

በቅሎና ፈረስ	1,793,420	676,100	4,745,300	3,195,500	853,400	202,075	114,500	502,500	12,082,795
አህያ	4,287,900	52,000	4,755,310	5,916,240	1,377,110	605,710	340,500	515,900	17,850,670
ግመል	25,738,600	24,500	81,479,200	188,202,200	50,246,850	16,857,100	8,440,200	71,100	371,059,750
ዶሮ	4,269,372	2,925,944	13,125,069	15,888,473	19,753,214	1,482,744	1,399,164	4,239,576	63,083,556
የንብ መንጋ በቀፎ	4,163,200	46,200	6,026,470	5,046,340	1,395,130	1,899,220	170,650	105,500	18,852,710
ሌሎች			309,506	149,738	378,251	2,200	1,278	8,400	849,373
ድምር	196,698,524	8,922,594	321,396,857	419,165,297	177,482,754	60,953,885	26,589,610	28,700,106	1,239,909,627

በሠንጠረዥ 132 እንደተገለጸው በወራሪው ኃይል ተወረው በነበሩ ዞኖች የደረሰው የቤት እንስሳት ጉዳት እጅግ በጣም ከፍተኛ ነው። ይህም ውድመታ በቤት እንስሳት ዓይነት በገንዘብ ተተምኖ ሲታይ የደረሰው ውድመት ግመል ብር 371,059,750 (ሶስት መቶ ሰባ አንድ ሚሊዮን ሀምሳ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ ብር)፣ በሬ ብር269,701,522 (ሁለት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰባት መቶ አንድ ሺህ አምስት መቶ ሀምሳ ሁለት ብር)፣ ፍየል ብር155,284,756 (አንድ መቶ ሀምሳ አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ አራት ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ ስድስት ብር)፣ በግ ብር116,795,622 (ሶአንድ አስራ ስድስት አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ስድስት መቶ ሆሁለት ብር) እና ላም ብር107,179,710 (አንድ መቶ ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ አስር ብር) በዋናነት ተጠቃሾች ናቸው። በዞን ደረጃ ሲታይ ደቡብ ወሎ ብር419,165,297 (አራት መቶ አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ሁለት መቶ ዘጠና ሰባት ብር)፣ ሰሜን ወሎ ብር 321,396,857 (ሶስት መቶ ሆሁለት አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ሰባት ብር)፣ ሰሜን ጎንደር ብር 196,698,524 (አንድ መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሆሁለት ብር) እና ሰሜን ሸዋ ብር 196,698,524 (አንድ መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሆሁለት ብር) በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በጠቅላላ የደረሰው ውድመት ብር 1,239,909,627 (አንድ ቢሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሆሁለት ብር) ይደርሳል።

ከዚህ በታች እንደተዘረዘረው እንስሳት ውድመት በብር ሲተመን የተዘረፉት 669,894,764 (ስድስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና አራት ሺህ ሰባት መቶ ስልሳ አራት ብር)፣ ለወራሪው ኃይል የንዴት ማበረጃ የተገደሉት ብር 283,331,733 (ሁለት መቶ ሰማንያ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ አንድ ሺህ ሰባት መቶ ሰላሳ ሶስት ብር) እና ታርደው የተበሉትና ትራፊኮቻቸው ወደ ሜዳ ለውሻ ለአራዊት የተጣሉት ብር 286,683,131 (ሁለት መቶ ሰማንያ ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ሶስት ሺህ አንድ መቶ ሰላሳ አንድ ብር) ሲሆን፤ ጠቅላላ የወደመው የእንስሳት በብር ሲተመን ብር 1,239,909,627 (አንድ ቢሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሆሁለት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 133) ።

ሠንጠረዥ 133: የቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት በውድመት ሁኔታና የዋጋ ግምት በብር በዞን ደረጃ

እንስሳት ጉዳት የደረሰባቸው ዞኖች	የቤት እንስሳትን ያውድመት ሁኔታ እና በብር ሲተመን			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
ሰሜን ጎንደር	64,150,495	64,784,195	67,763,834	196,698,524
ደቡብ ጎንደር	8,146,924	454,400	321,270	8,922,594
ሰሜን ወሎ	182,945,878	81,668,079	56,782,901	321,396,857
ደቡብ ወሎ	240,294,055	97,309,095	81,562,147	419,165,297
ሰሜን ሽዋ	123,253,089	14,981,449	39,248,216	177,482,754
ዋግኸምራ	24,854,119	6,081,615	30,018,151	60,953,885
ኦሮሞ ብ/አስተዳደር	14,232,978	7,346,570	5,010,062	26,589,610
ደሴ ከተማ አስተ	12,017,226	10,706,330	5,976,550	28,700,106
ድምር	669,894,764	283,331,733	286,683,131	1,239,909,627

በሰሜን ጎንደር ዞን ሥር የተወረሩ ወረዳዎች የደረሰው የእንስሳት ውድመት በጣም ከፍተኛ ነው። በብዛት ከፍተኛ ውድመት የደረሰበት እንስሳት ዓይነት እና ቁጥር በቅደም ተከተል ዶሮ (10,299)፣ ፍየል 9,418፣ በግ 3,141፣ በሬ 2,175፣ የንብ መንጋ በቀፎ 1,458 እና ላም 1,441 ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ደግሞ ዳባርቅ 13,134፣ አዳርቃይ 10,108 እና ዳባት 6,878 ዋነኞቹ ናቸው (ሠንጠረዥ 134)።

ከላይ ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት በዋጋ እና በዓይነት ደረጃ ሲታይ በሬ ብር 65,295,670 (ስልሳ አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ብር)፣ ፍየል ብር 35,028,565 (ሰላሳ አምስት ሚሊዮን ሀያ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሰባ አምስት ብር)፣ ግመል ብር 25,738,600 (ሀያ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ስድስት መቶ ብር) እና ላም ብር 23,656,850 (ሀያ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ብር) በዋናነት ተጠቃሽ ናቸው። በወረዳ ደረጃ በተመለከተ ደግሞ አዳርቃይ ብር 82,734,316 (ስማንያ ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ ሶስት መቶ አርባ አራት ብር)፣ ደባርቅ ብር 79,890,440 (ሰባ ዘጠኝ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሺህ አራት መቶ አርባ ብር) እና ጃናሞራ ብር 33,001,153 (ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን አንድ ሺህ አንድ መቶ ሀምሳ ሶስት ብር) ተጠቃሽ ሲሆኑ፤ ጠቅላላ በሰሜን ጎንደር ዞን የደረሰው የእንስሳት ውድመት ብር 196,698,524 (አንድ መቶ ዘጠና ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሀምሳ አራት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 135)።

ሠንጠረዥ 134: በሰሜን ጎንደር ዞን የትግራይ ወራሪ ያወደማቸው እንስሳት ብዛት በወረዳ ደረጃ

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	በሰሜን ጎንደር የእንስሳት ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝረዝር					
	አዳርቃይ	ጃናሞራ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
በሬ	987	11	882	292	3	2,175
ላም	810	5	445	179	2	1,441
ወይፈን እና ጌደር	454	7	264	162		887
ጥጃ	125	1	60	99		285

በግ	661	7	1,192	1,263	18	3,141
ፍየል	3,239	7	4,808	1,315	49	9,418
በቅሎ እና ፈረስ	15	8	29	66		118
አህያ	203	7	341	152	4	707
ግመል	184		124	41		349
ዶሮ	2,795		4,478	2,999	27	10,299
የንብ መንጋ በቀፎ	635		511	310	2	1,458
ድምር	10,108	53	13,134	6,878	105	30,278

ሠንጠረዥ 135: በሰሜን ጎንደር ዞን የትግራይ ወራሪ ያወደማቸው እንስሳት የዋጋ ግምት በብር በወረዳ ደረጃ

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነቶች	በሰሜን ጎንደር የእንስሳት ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር					
	አዳርቃይ	ጃናሞራ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
በሬ	28,888,860	255,200	27,467,660	8,608,050	75,900	65,295,670
ላም	12,706,700	84,700	6,889,050	3,939,000	37,400	23,656,850
ወይፈንና ጊደር	9,078,550	106,220	5,043,500	2,977,600		17,205,870
ጥጃ	862,250	6,500	396,400	847,000		2,112,150
በግ	2,413,930	37,790	5,473,592	5,153,815	67,800	13,146,927
ፍየል	11,058,614	37,950	19,379,271	4,399,410	153,320	35,028,565
በቅሎና ፈረስ	210,000	126,300	426,650	1,030,470		1,793,420
አህያ	1,194,915	48,150	2,077,495	946,840	20,500	4,287,900
ግመል	13,371,000		9,479,000	2,888,600		25,738,600
ዶሮ	1,158,477		1,822,972	1,278,738	9,185	4,269,372
የንብ መንጋ በቀፎ	1,791,020		1,434,850	931,630	5,700	4,163,200
ድምር	82,734,316	702,810	79,890,440	33,001,153	369,805	196,698,524

በሰሜን ጎንደር ዞን ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ጉዳቱ የደረሰባቸው ሁኔታ ሲታይ ታርው የተበሉት እንስሳት ብዛት 15,050 ሲሆን፤ በብር ሲተመን ብር 67,763,834 (ስልሳ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ አራት ብር) ይሆናል። የተገደሉት እንስሳት ብዛት 6,747 ሲሆን፤ የጉዳቱ መጠን በብር ሲተመን ብር 64,784,195 (ስልሳ አራት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰማንያ አራት ሺህ አንድ መቶ ዘጠና አምስት ብር) ይሆናል። የተዘረፈው እንስሳት ብዛት 8,481 ሲሆን፤ የጉዳቱ መጠን በብር ሲተመን ብር 64,150,495 (ስልሳ አራት ሚሊዮን አንድ መቶ ሀምሳ ሺህ አራት መቶ ዘጠና አምስት ብር) ይሆናል። አጠቃላይ የደረሰው የእንስሳት ውድመት ብዛት 30,278 ሲሆን የጉዳቱ መጠን በብር ሲተመን ብር 196,698,524 (አንድ መቶ ዘጠና ስድስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሆያ አራት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 110)።

ሠንጠረዥ 136: በሰሜን ጎንደር ዞን ወራሪው ኃይል የቤት እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ፤ ብዛት እና የዋጋ ግምት በብር

እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች	ወራሪ ኃይል እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ							
	ጉዳት የደረሰበት እንስሳት ብዛት				ጉዳት የደረሰበት እንስሳት በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
አዳርቃይ	3,810	3,572	2,726	10,108	30,498,960	40,104,714	12,130,642	82,734,316
ጃናሞራ		53		53		702,810		702,810
ደባርቅ	3,137	1,820	8,177	13,134	25,079,625	13,942,257	40,868,558	79,890,440
ዳባት	1,492	1,278	4,108	6,878	8,513,905	9,877,314	14,609,934	33,001,153
ጠለምት	42	24	39	105	58,005	157,100	154,700	369,805
ድምር	8,481	6,747	15,050	30,278	64,150,495	64,784,195	67,763,834	196,698,524

የወራሪው ኃይል በደቡብ ጎንደር ዞን በቆየባቸው ውስን ቀናት በወረራቸው አራቱ ወረዳዎች ላይ በተቻለው መጠን እየተዋጋም ቢሆን ብዙ እንስሳት ላይ ጉዳት አድርጓል። በእንስሳት አይነት ከፍተኛ ጉዳት የተመዘገው በቅደም ተከተል ደሮ 7400፣ በግ 275፣ በሬ 193፣ ፍየል 170፣ በቅሎ እና ፈረስ 79 እና አህያ 75 ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ በቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት ጉና በጌምድር 3,142፣ ላይ ጋይንት 2,890፣ ፋርጣ 1,726 እና ነፋስ መውጫ (493) ይሆናል። በጠቅላላ በዞኑ የወደሙት የቤት እንስሳት ብዛት 8,251 ይደርሳል (ሠንጠረዥ 137)።

ሠንጠረዥ 137: በደቡብ ጎንደር ዞን በሚገኙ ወረዳዎች የትግራይ ወራሪ ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት ብዛት

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	በደቡብ ጎንደር የእንስሳት ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝርዝር				
	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ጉና በጌምድር	ነፋስ መውጫ	ድምር
በሬ	40	82	56	15	193
ላም	3	4		9	16
ወይፈንና ጊደር		2		7	9
ጥጃ		4		2	6
በግ	73	105	43	54	275
ፍየል	37	76	33	24	170
በቅሎና ፈረስ	39	31	5	4	79
አህያ	10	18	36	11	75
ዶሮ	1,538	2,570	2,925	373	7,400
የንብ መንጋ በቀፎ	6	18	4		28
ድምር	1,726	2,890	3,142	493	8,251

ከዚህ በላይ የደረሰው የቤት እንስሳት ጉዳት በገንዘብ ሲተመን ከፍተኛ የጉዳት መጠን የደረሰው በቅደም ተከተል ሲዘረዘሩ ዶሮ ብር 2,925,944 (ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሆያ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ አራት ብር)፣ በሬ ብር 2,684,300 (ሁለት ሚሊዮን ስድስት

መቶ ሰማንያ አራት ሺህ ሶስት መቶ ብር)፤ በግ ብር 1,044,700 (አንድ ሚሊዮን አርባ አራት ሺህ ሰባት መቶ ብር)፤ በቅሎ እና ፈረስ ብር 676,100 (ስድስት መቶ ሰባ ስድስት ሺህ አንድ መቶ ብር) እና ፍየል ብር 648,850 (ስድስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ የደረሰው የቤት እንስሳቱ ጉዳት በቅደም ተከተል ሲታይ ላይ ጋይንት ብር 2,743,025 (ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሶስት ሺህ ሀያ አምስት ብር) ፣ ፋርጣ ብር 2,505,455 (ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ አምስት ሺህ አራት መቶ ሀምሳ አምስት ብር) ፣ ጉና በጌምድር ብር 2,289,144 (ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ አርባ አራት ብር) እና ነፋስ መውጫ ብር 1,384,970 (አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባ ብር) በጥናቱ ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 138) ።

ሠንጠረዥ 138: በደቡብ ጎንደር ዞን በሚገኙ ወረዳዎች የትግራይ ወራሪ ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት የዋጋ ግምት በብር

ጉዳትየደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	በደቡብ ጎንደር የእንስሳት ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች ዝረዝር				
	ፋርጣ	ላይ ጋይንት	ጉና በጌምድር	ነፋስመውጫ	ድምር
በሬ	660,000	902,000	762,800	359,500	2,684,300
ላም	135,000	100,000		240,000	475,000
ወይፊን እና ጊደር		40,000		265,000	305,000
ጥጃ		25,000		15,000	40,000
በግ	344,500	338,600	156,400	205,200	1,044,700
ፍየል	197,500	250,800	127,050	73,500	648,850
በቅሎና ፈረስ	407,550	180,500	41,250	46,800	676,100
አህያ		29,500	26,000	21,000	76,500
ዶሮ	741,105	856,825	1,169,044	158,970	2,925,944
የንብ መንጋ በቀፎ	19,800	19,800	6,600		46,200
ድምር	2,505,455	2,743,025	2,289,144	1,384,970	8,922,594

ከዚህ በላይ በየወረዳው በውድመት የተዘረዘሩት የቤት እንስሳት የወደመብት ሁኔታ በዘረፉ፤ በመገደልና ታርዶ በመበላት ነው። ስለሆነም አብዛኛው በዞኑ የደረሰው የቤት እንስሳት ውድመት በዘረፉ 8,086 ሲሆን የህም በገንዘብ ሲተመን ብር 8,146,924 (ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ስድስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሀያ አራት ብር) ይደርሳል። በጠቅላላ በዞኑ የደረሰው የቤት እንስሳት ውድመት ብዛት 8,251 ሲሆን በገንዘብ ሲተመን ብር 8,922,594 (ስምንት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሀያ ሁለት ሺህ አምስት መቶ ዘጠና አራት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 113)።

ሠንጠረዥ 139: በደቡብ ጎንደር ዞን በሚገኙ ወረዳዎች ላይ በወራሪው ኃይል የወደሙ የቤት እንስሳት በውድመ ሁኔታ፣ ብዛትና የዋጋ ግምት በብር

እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	ወራሪ ኃይል እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ							
	በቁጥር				በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
ፋርጣ	1,698	6	22	1,726	2,430,655	64,500	10,300	2,505,455
ላይ ጋይንት	2,857	28	5	2,890	2,532,025	198,000	13,000	2,743,025
ጉና በጌምድር	3,122	12	8	3,142	2,232,344	54,000	2,800	2,289,144
ንፋስ መውጫ	409	13	71	493	951,900	137,900	295,170	1,384,970
ድምር	8,086	59	106	8,251	8,146,924	454,400	321,270	8,922,594

የወራሪው ኃይል በሰሜን ወሎ ዞን ሁሉም ወረዳዎች በወራሪው ኃይል ተይዘው ለረጅም ጊዜ መቆየታቸው ይታወቃል። በዚህም ቆይታ በዞኑ የቤት እንስሳት ላይ ከፍተኛ ጉዳት አድርጓል። በእንስሳት አይነት የደረሰው ከፍተኛ ጉዳት የተመዘገው በቅደም ተከተል ዶሮ 35,013፣ በግ 7,567፣ ፍየል 6,839፣ በሬ 3,135፣ የንብ መንጋ ቀፎ 2,268፣ ወይፈን እና ጊደር 1,658 እና ላም 1,168 በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ በቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት ጋዞ 23,961፣ መቄት 16,524፣ ዋድላ 10,846 እና ሀብሩ 10,748 ከፍተኛ ውድመት ከደረሰባቸው መካከል ናቸው። በጠቅላላ በዞኑ የወደሙት የቤት እንስሳት ብዛት 85,621 እንደሚደርስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 140)።

ሠንጠረዥ 140: በሰሜን ወሎ ዞን ስር በሚገኙ ወረዳዎች የወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት ዓይነትና ብዛት

እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት												
	በሬ	ላም	ወይፈን እና ጊደር	ጥጃ	በግ	ፍየል	በቅ ሎና ፈረስ	አሀድ	ዓመላ	ዶሮ	የንብ መንጋ በቀፎ	ሌሎች	ድምር
ቡግና	28	21	7	6	86	81		9	92	1,358	27	369	2,084
ራያ ቆቦ	145	109	61	17	249	426	7	50	60	1,889	13	666	3,692
ግዳን	16	6	10	2	77	6		10	7	202	2	748	1,086
መቄት	239	170	153	65	743	430	92	107	282	6,257	943	7,043	16,524
ዋድላ	138	102	84	84	1,540	236	106	119	3	6,124	568	1,742	10,846
መርሳ	63	41	31	14	339	308	1	63	5	2,834	14		3,713
ጉባላፍቱ	266	121	60	70	703	663	24	74	26	2,636	106	311	5,060
ሀብሩ	441	316	234	85	994	3,898	28	202	335	3,862	348	5	10,748
ወልዴያ	9	21		7	43	21	1	2		537	2		643
ላስታ	1,038	32	598	19	128	135	5	14	16	294	41	207	2,527

ዳውንት	7	7	3	2	49	57	8	10		279	108	56	586
ጋዞ	424	94	358	665	2,306	416	60	37	402	5,909	93	13,197	23,961
አንጎት	37	85	41	74	232	93	1	5	16	2,367		191	3,142
ቆቦ ከተማ	55	36	17	10	53	64	1	29		45		4	314
ላሊበላ	229	7	1	3	25	5		2		420	3		695
ድምር	3,135	1,168	1,658	1,123	7,567	6,839	334	733	1,244	35,013	2,268	24,539	85,621

ይህ ውድመት በብር ሲተመን በእንስሳት ዓይነት በሬ ብር86,226,643 (ሰማንያ ስድስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀያ ስድስት ሺህ ስድስት መቶ አርባ ሶስት ብር) ፣ በግ ብር 85,765,878 (ሰማንያ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሰባ ስምት ብር), ግመል ብር 81,479,200 (ሰማንያ አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ብር), ፍየል ብር 29,554,684 (ሀያ ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ሀምሳ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሰማንያ አራት ብር) እና ላም ብር 28,619,070 (ሀያ ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሰባ ብር) ተጠቃሾች ሲሆኑ በወረዳ ደረጃ ሲታይ ጋዞ ብር63,144,475 (ስልሳ ሶስት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ አራት ሺህ አራት መቶ ሰባ አምስት ብር)፣ ሀብሩ ብር 79,856,920 (ሰባ ዘጠኝ ሚሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሀያ ብር)፣ ላስታ ብር 35,756,406 (ሰላሳ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሀምሳ ስድስት ሺህ አራት መቶ ስድስት ብር)፣ መርሳ ብር 27,785,490 (ሀያ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰማንያ አምስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ብር) ፣ ጉባላፈቶ ብር 22,543,595 (ሀያ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ አርባ ሶስት ሺህ አምስት መቶ ዘጠና አምስት ብር)፣ ዋድላ ብር 22,460,195 (ሀያ ሁለት ሚሊዮን አራት መቶ ስልሳ ሺህ አንድ መቶ ዘጠና አምስት ብር) እና መቄት ብር 22,016,691 (ሀያ ሁለት ሚሊዮን አስራ ስድስት ሺህ ስድስት መቶ ዘጠና አንድ ብር) በከፍተኛ ደረጃ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው። በጠቅላላ በዞኑ የደረሰው የቤት እንስሳት ጉዳት ብር 321,396,857 (ሶስት መቶ ሀያ አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ሰባት ብር) ይደረስል (ሠንጠረዥ 141)።

በሰሜን ወሎ የተለያዩ ወረዳዎች የውድመት የቤት እንስሳት የወደመብት ሁኔታ በዘረፋ፣ በመገደል ና ታርዶ በመበላት ነው። ስለሆነም አብዛኛው በዞኑ የደረሰው የቤት እንስሳት ውድመት በዘረፋ 54,287 ሲሆን ይህም ውድመት በገንዘብ ሲተመን ብር 182,945,878 (አንድ መቶ ሰማንያ ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሰባ ስምት ብር) ይደርሳል ። በጠቅላላ በዞኑ የደረሰው የቤት እንስሳት ውድመት ብዛት 85,621 ሲሆን በገንዘብ ሲተመን ብር 321,396,857 (ሶስት መቶ ሀያ አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ሰባት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 142)።

ሠንጠረዥ 141: በስሜን ወሎ ዞን ሥር በሚገኙ ወረዳዎች በወረራው ኃይል የወደሙ የቤት እንክስት አይነት እና የዋጋ ግምት በብር

	በፊ	ላም	ወይራንና ጊደር	ጥጃ	ቦሃ	ፍሻል	በቅሎና ፈረስ	አሀዩ	ግመል	ዶሮ	የንብ መንጋ በዛፎ	ሌሎች	ድምር
ቦሞና	704,200	358,100	103,300	39,850	352,465	278,740		55,100	5,980,000	527,703	66,500	39,971	8,505,929
ራያ ቆብ	4,078,550	2,464,200	999,400	144,820	996,250	1,712,120	92,600	315,400	3,568,500	662,670	30,850	12,131	15,077,491
ግዳን	478,310	106,700	123,950	16,400	371,545	25,400		49,500		68,320	5,000	4,214	1,249,339
መቄት	5,499,380	2,889,500	2,131,600	556,500	3,148,170	1,407,635	1,289,500	642,000		2,068,105	2,328,260	56,041	22,016,691
ዋድላ	3,343,330	2,243,000	1,332,100	798,200	7,190,168	868,310	1,399,550	763,240	198,000	2,655,749	1,619,780	48,768	22,460,195
መርሳ	2,116,000	1,949,500	798,000	166,000	1,413,900	1,273,100	7,000	268,300	18,520,000	1,203,690	70,000		27,785,490
ጉባዔቶ	8,460,600	3,425,100	1,033,700	564,050	2,872,270	2,672,550	449,100	578,870	1,800,000	887,381	245,650	9,324	22,543,595
ሀብሩ	15,990,905	8,957,730	4,520,140	766,688	4,099,605	18,053,562	454,600	1,481,900	22,977,000	1,538,110	1,016,650	30	79,856,920
ወልደያ	380,000	796,000		61,500	140,900	79,300	10,000	6,700		188,260	3,000		1,665,660
ላኪታ	25,221,800	454,400	7,552,900	157,000	497,705	485,134	70,000	73,400	1,040,000	93,450	94,430	16,187	35,756,406
ዳውንት	135,580	118,500	46,300	22,700	220,991	255,293	112,400	60,700		106,242	300,000	308	1,379,015
ጋዞ	9,715,588	1,612,200	5,241,600	5,188,550	9,703,324	1,748,830	834,550	221,600	26,634,500	1,907,125	243,350	93,058	63,144,475
እንሃት	906,400	1,244,140	597,280	539,700	1,160,985	372,710	6,000	27,100		837,034		28,515	5,719,864
ቆብ ኩማ	2,324,000	1,751,000	330,000	172,000	238,300	304,500	20,000	205,500	761,200	43,180		960	6,150,640
ላሊባላ	6,872,000	249,000	14,500	40,000	90,100	17,500		6,000		338,050	3,000		7,630,150
ድምር	86,226,643	28,619,070	24,824,770	9,233,958	32,496,877	29,554,684	4,745,300	4,755,310	81,479,200	13,125,069	6,026,470	309,506	321,396,857

ሠንጠረዥ 142: በሰሜን ወሎ ዞን በወራሪው ኃይል የወደሙ የቤት እንስሳት የውድመት ሁኔታ፣ ቁጥርና በብር ተመን

እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	ወራሪ ኃይሉ እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ							
	በቁጥር				በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
ቡግና	1,647	86	351	2,084	7,162,879	957,380	385,670	8,505,929
ራያ ቆቦ	1,971	720	1,001	3,692	3,542,271	9,193,050	2,342,170	15,077,491
ግዳን	890	59	137	1,086	1,186,566	307,293	210,480	1,704,339
መቄት	11,347	2,475	2,702	16,524	22,417,778	12,070,532	5,858,381	40,346,691
ዋድላ	6,264	1,179	3,403	10,846	9,467,342	8,035,610	4,957,243	22,460,195
መርሳ	1,770	613	1,330	3,713	5,059,510	1,937,740	2,458,240	9,455,490
ጉባላፍቱ	2,627	1,448	985	5,060	8,731,159	11,180,101	2,632,335	22,543,595
ሀብሩ	3,669	2,560	4,519	10,748	40,009,610	21,008,253	18,839,057	79,856,920
ወልደያ	573	32	38	643	773,460	650,700	241,500	1,665,660
ላሲታ	1,905	419	203	2,527	28,577,892	6,232,939	945,575	35,756,406
ዳውንት	309	80	197	586	626,108	402,681	350,225	1,379,015
ጋዞ	18,714	290	4,957	23,961	44,957,725	2,250,990	15,935,760	63,144,475
አንጎት	1,793	299	1,050	3,142	2,238,299	2,827,350	1,415,415	6,481,064
ራያ ቆቦ ከተማ	143	139	32	314	889,980	4,358,460	141,000	5,389,440
ላሊበላ	665	13	17	695	7,305,300	255,000	69,850	7,630,150
ድምር	54,287	10,412	20,922	85,621	182,945,878	81,668,079	56,782,901	321,396,857

በደቡብ ወሎ ዞን ሥር የሚገኙ 25 ወረዳዎች እና ከተማ አስተዳዮች በወራሪው ኃይል ተይዘው መቆየታቸው ግልጽ ነው። በዚህም ቆይታ ወራሪው ኃይል በዞኑ ሥር የሚገኙ በ17 ወረዳዎች የሚገኙ የቤት እንስሳት ላይ ከፍተኛ ጉዳት አድርጓል። በእንስሳት አይነት የደረሰው ጉዳት በቅደም ተከተል ዶሮ 37,771፣ በግ 8,011፣ ፍየል 7,544፣ በሬ 1,724፣ የንብ መንጋ ቀፎ 2,092፣ ወይፈን እና ጊደር 1,363፣ ግመል 1,522 እና ላም 1,002 በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ በቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት ቃሉ 11,072፣ ተሁለደሬ 9,904፣ ወረባቦ 8,750፣ ለጋንቦ 7,256 ፣ ኩታበር 7,074 እና አምባሰል 6,930 ከፍተኛ ውድመት ከደረሰባቸው መካከል ናቸው። በጠቅላላ በዞኑ የወደሙት የቤት እንስሳት ብዛት 72,337 እንደሚደርስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 143)።

ሠንጠረዥ 143: በደቡብ ወሎ ዞን በሚገኙ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት ዓይነትና ብዛት

እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት												
	በሬ	ላም	ወይፈን ፍጊደር	ጥጃ	በግ	ፍየል	በቅሎና ራረጋ	አህያ	ግመል	ዶሮ	የንብ መንጋ	በቀፎ	ሌሎች
መቅደላ	2		2		39		1			1			45
ተንታ	71	51	150	16	209	62	1	13		641	33	880	2,127
ኩታበር	106	81	62	74	966	232	58	81		5,015	98	301	7,074
አምባሰል	174	105	50	136	737	993	48	53	282	3,654	648	50	6,930

ተሰላፊ	637	287	503	150	872	2,156	28	135	768	4,048	215	105	9,904
ወረባቡ	260	205	448	81	696	2,939	55	310	326	2,716	659	55	8,750
ቃሉ	110	69	24	25	260	294	11	12	132	5,375	135	4,625	11,072
አልብኩ	22					1							23
ደሴ ዙሪያ	41	19	27	75	355	32	13	17		757	30	1,568	2,934
ሊጋብ	111	33	40	50	1,831	166	24	31		4,434	122	414	7,256
ከላላ	27	17	2	2	216	45	5	14		743	16	158	1,245
ጃማ	36	26	14	21	500	29	31	43		1,750	20		2,470
ወረኢሉ	37	21	19	28	388	49	24	23		2,488	10	363	3,450
ኮምባይን	7	16		6	67	177	1	4	6	2,581	9	1	2,876
ሰሃባ	5		2	6	43	26		2		421	1		506
ሀይቅ	19	14	4	6	459	248	5	27	8	1,634	9	18	2,454
ደላንታ	59	58	26	109	373	95	26	200		1,513	87	689	3,235
ድምር	1,724	1,002	1,363	785	8,011	7,544	331	965	1,522	37,771	2,092	9,227	72,337

ስለሆነም ከላይ የተዘረዘሩት ውድመቶች በገንዘብ ሲተመኑ በቤት እንስሳት ዓይነት እና በውድመት ሁኔታ ሲተነተን ከቤት እንስሳት መካከል ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ግመል ብር 188,202,200 (አንድ መቶ ሰማንያ ስምንት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ብር) ፣ በሬ ብር 63,273,100 (ስልሳ ሶስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ሶስት ሺህ አንድ መቶ ብር) ፣ ፍየል ብር 40,789,752 (አርባ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ ሁለት ብር) ፣ በግ ብር 36,509,244 (ሰላሳ ስድስት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ሀምሳ አራት ብር) እና ወይፈን እና ጌደር ብር 27,842,150 (ሀያ ሰባት ሚሊዮን ስምንት መቶ አርባ ሁለት ሺህ አንድ መቶ ሀምሳ ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ ተሰላፊው ብር 158,089,800 (አንድ መቶ ሀምሳ ስምንት ሚሊዮን ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ ብር) ፣ ወረባቡ ብር 82,043,173 (ሰማንያ ሁለት ሚሊዮን አርባ ሶስት ሺህ አንድ መቶ ሰባ ሶስት ብር) ፣ አምባሰል ብር 60,016,990 (ስልሳ ሚሊዮን አስራ ስድስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ብር) ፣ ኪታቦር ብር 21,566,262 (ሀያ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ ስድስት ሺህ ሁለት መቶ ስልሳ ሁለት ብር) እና ደላንታ ብር 10,945,509 (አስር ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ አምስት ሺህ አምስት መቶ ዘጠኝ ብር) ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው መሆናቸው ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 144)።

በደቡብ ወሎ ዞን የወደሙት የቤት እንስሳት የወድመት ሁኔታ ሲተነተን ከፍተኛ ውድመት የደረሰበት ብዛት በዘረፋ 39,484፣ ታርዶ በመበላት 24,218 እና በመገደል 8,635 ሲሆን በገንዘብ ሲተመን በዘረፋ ብር 240,294,055 (ሁለት መቶ አርባ ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና አራት ሺህ ሀምሳ አምስት ብር) ፣ ታርዶ በመበላት ብር 97,309,095 (ዘጠና ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባት ሺህ ዘጠና አምስት ብር) እና በመገደል ብር 81,562,147 (ሰማንያ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ ሁለት ሺህ አንድ መቶ አርባ ሰባት ብር) ይደርሳል። ጠቅላላ በዞኑ የደረሰው ነምበር (ሠንጠረዥ 145)።

ሠንጠረዥ 144: በደቡብ ወሎ ዞን ወረዳዎች ወረራው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት የዋጋ ግምት በብር

ወረዳዎች	ጉዳት የደረሰባቸው የቤት እንስሳት ዓይነቶች												
	በፊ	ላም	ወደፊንጥ ጊደር	ጥጃ	በግ	ፍየል	በቅሎናፈረስ	አሀያ	ግመል	ዶሮ	የኃብ	ሌሎች	ድምር
መቐደላ	66,000		31,500		210,250		12,000			385			320,135
ተንታ	1,682,500	1,007,440	2,360,300	118,000	854,430	208,500	5,000	43,300	420,000	255,985	90,500	5,678	7,051,633
ኩንባር	3,015,150	2,031,450	822,400	513,850	4,190,080	1,415,580	747,000	426,400	6,172,000	1,990,475	237,200	4,677	21,566,262
አምባሰል	8,898,400	2,993,400	1,087,900	1,609,550	4,350,350	5,770,300	720,000	367,600	31,249,000	1,538,560	1,431,630	300	60,016,990
ተሳላጅፈ	28,376,450	8,680,770	121,49,050	1,761,700	4,959,526	12,804,315	377,500	1,012,350	85,731,500	1,715,432	512,270	8,938	158,089,800
ወረባባ	9,767,000	5,012,200	9,599,100	807,100	3,837,970	15,996,897	740,800	2,119,740	31,237,700	1,226,294	1,698,070	303	82,043,173
ቃሉ	3,316,800	1,742,200	399,800	217,550	947,750	1,280,630	137,800	65,000	8,961,100	2,054,949	294,900	39,877	19,458,356
አልባኩ	561,000					6,000							567,000
ደሴ ዙሪያ	904,300	226,500	268,000	479,900	1,246,650	121,610	37,800	41,000	3,835,000	317,176	70,870	39,386	7,588,192
ሊጋባ	2,683,600	350,150	331,000	378,500	7,192,037	615,200	46,000	135,100	5,255,900	1,839,817	300,120	30,132	19,157,556
ከላ	512,400	275,000	28,000	15,500	1,000,225	182,500		25,300	2,270,000	300,545	35,220	1,486	4,646,176
ጃግ	712,500	429,000	58,500	85,100	2,147,100	111,480	107,400	291,400	4,640,000	808,700	60,610		9,451,790
ወረሊሉ	473,500	33,000	145,000	161,000	1,793,360	153,950	48,000	93,400	5,410,000	1,102,684	25,850	2,129	9,441,873
ኮማባልታ	192,000	785,000		73,500	250,500	574,350	18,000	15,000	60,000	1,281,360	27,000	350	3,277,060
ሰነዳ	121,800		25,000	40,600	230,170	59,200		11,000		139,032	1,650		628,452
ሀይቅ	630,000	405,500	74,000	44,700	1,613,450	1,084,400	125,000	95,350	100,000	728,390	10,200	4,350	4,915,340
ደሳይታ	1,359,700	1,225,100	462,600	849,300	1,685,397	404,840	73,200	1,174,300	2,860,000	588,689	250,250	12,133	10,945,509
ድምር	63,273,100	25,196,710	27,842,150	7,155,850	36,509,244	40,789,752	3,195,500	5,916,240	188,202,200	15,888,473	5,046,340	149,738	419,165,297

ሠንጠረዥ 145: በደቡብ ወሎ ዞን በሚገኙ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት የውድመት ሁኔታ፣ በብዛትና የዋጋ ግምት ተመን በብር

ወረዳዎች	ወራሪ ኃይሉ እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ							
	በቁጥር				በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
መቅደላ	43	1	1	45	299,335	12,000	8,800	320,135
ተንታ	1,594	54	479	2,127	4,838,088	604,250	1,609,295	7,051,633
ኩታበር	3,558	789	2,727	7,074	10,320,307	6,492,645	4,753,310	21,566,262
አምባሰል	3,199	801	2,930	6,930	36,024,810	13,484,960	10,507,220	60,016,990
ተሁሊደሬ	3,796	2,177	3,931	9,904	91,320,763	45,074,695	21,694,343	158,089,800
ወረባቡ	3,062	1,238	4,450	8,750	39,681,701	15,603,760	26,757,712	82,043,173
ቃሉ	7,575	2,004	1,493	11,072	10,004,472	7,697,189	1,756,695	19,458,356
አልብኩ		23		23		567,000		567,000
ደሴ ዙሪያ	2,391	122	421	2,934	5,644,346	901,715	1,042,131	7,588,192
ለጋንቦ	3,933	356	2,967	7,256	11,828,172	1,137,790	6,191,594	19,157,556
ከለላ	839	214	192	1,245	3,409,761	622,270	614,145	4,646,176
ጃማ	553	94	1,823	2,470	6,141,320	569,900	2,740,570	9,451,790
ወረኢሉ	1,849	92	1,509	3,450	7,043,956	253,461	2,144,456	9,441,873
ኮምቦልቻ	2,608	136	126	2,870	2,401,740	753,350	121,970	3,277,060
ለገሂዳ	197	31	278	506	213,480	228,295	186,677	628,452
ሀይቅ	1,569	275	602	2,446	2,793,290	1,329,100	792,950	4,915,340
ደላንታ	2,718	228	289	3,235	8,328,514	1,976,715	640,280	10,945,509
ድምር	39,484	8,635	24,218	72,337	240,294,055	97,309,095	81,562,147	419,165,297

በሰሜን ሸዋ ዞን ሥር የሚገኙ 13 ወረዳዎች እና ከተማ አስተዳደሮች በወራሪው ኃይል ተይዘው ለአጭር ጊዜም ቢሆን መቆየታቸው ግልጽ ነው። በዚህም ቆይታ ወራሪው ኃይል በዞኑ ሥር የሚገኙ በ11 ወረዳዎች የሚገኙ የቤት እንስሳት ላይ ከፍተኛ ጉዳት አድርጓል። በእንስሳት አይነት የደረሰው ጉዳት በቅደም ተከተል ሲተነተን ዶሮ 45,325፣ ፍየል 8,024፣ በግ 4,826፣ ግመል 892፣ በሬ 740፣ የንብ መንጋ ቀፎ 535፣ ላም 505፣ ጥጃ 478 እና ወይፈን እና ጊደር 416 በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ በቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት ጣርማበር 21,880፣ ኤፍራታና ግድም 15,768፣ አጣየ 12,792፣ ሸዋሮቢት 9,317፣ ኩታበር 5,855 እና ቀወት 5,495 ከፍተኛ ውድመት ከደረሰባቸው መካከል ናቸው። በጠቅላላ በዞኑ የወደሙት የቤት እንስሳት ብዛት 80,050 እንደሚደርስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 146)።

ሠንጠረዥ 146: በሰሜን ሸዋ ዞን ሥር በሚገኙ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት ዓይነትና ብዛት

የትህነት አማራጭ ወረዳዎች ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት												
	በፊ	ላም	ወይፋንና ጊደር	ጥጃ	በግ	ፍየል	በቅሎና ፈረስ	አሀያ	ግመል	ዶሮ	የንብ መንጋ በቀፎ	ሌሎች	ድምር
መንዝ ገራ	9	10	4	16	537	20	2	4	51	2,288	80	2,834	5,855
አንዶኪያ	16	9	8	6	53	58	3	7	1	1,969	24		2,154
ኤፍራታና ግድም	366	224	214	157	1,228	1,995	14	83	479	9,271	244	1,493	15,768
መንዝ ማማ	18	12	9	130	319	124		4	37	1,630	44	1,477	3,804
ጣርማበር	53	32	21	55	738	531	12	32	36	10,043	64	10,263	21,880
ሞጃና ወደራ	2	7	6	3	49	17	1	4	18	198	1	85	391
ቀወት	13	8	37	49	167	1,135		2	224	2,716	61	1,083	5,495
መንዝ ቀያ	17			14	103	40	1	2		989	1	266	1,433
ሸዋርቤት	83	60	55	14	289	2,797	8	71	32	5,455	3	450	9,317
አጣየ	162	142	62	34	1,299	1,304	16	67	14	9,671	13	8	12,792
መሃል ሜዳ	1	1			44	3				1,095		17	1,161
ድምር	740	505	416	478	4,826	8,024	57	276	892	45,325	535	17,976	80,050

ከዚህ በላይ የተዘረዘሩት የቤት እንስሳት ወድመት በገንዘብ ሲተመን ኤፍራታና ግድም ብር 75,014,641 (ሰባ አምስት ሚሊዮን አስራ አራት ሺህ ስድስት መቶ አርባ አንድ ብር)፣ አጣየ ብር 26,234,720 (ሀያ ስድስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ ሰባት መቶ ሀያ ብር)፣ ሸዋ ሮቢት ብር 21,149,430 (ሀያ አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ብር)፣ ቀወት ብር 21,149,430 (ሀያ አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ብር) እና ጣርማ በር ብር 12,574,667 (አስራ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰባ አራት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ብር) ወረዳዎች ሰሜን ሸዋ ዞን ተወረሩት ውስጥ ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ናቸው። በተጨማሪም በወደመ የቤት እንስሳት ዓይነት ሲነፃጸር ግመል ብር 50,246,850 (ሀምሳ ሚሊዮን ሁለት መቶ አርባ ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ብር)፣ ፍየል ብር 33,734,802 (ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ ስምንት መቶ ሁለት ብር)፣ በፊ ብር 25,431,859 (ሀያ አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ አንድ ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ዘጠኝ ብር)፣ ዶሮ ብር 19,753,214 (አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሀምሳ ሶስት ሺህ ሁለት መቶ አስራ አራት ብር)፣ በግ ብር 18,770,274 (አስራ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሺህ ሁለት መቶ ሰባ አራት ብር) እና ላም ብር 14,221,500 (አስራ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀያ አንድ ሺህ አምስት መቶ ብር) ከፍተኛውን የውድመት ምጣኔ የያዙ ሲሆን ጠቅላላ በዞኑ የደረሱ ውድመቶች ሢጠና ብር 177,482,754 (አንድ መቶ ሰባ ሰባት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ አራት ብር) እንደሚደርስ ታውቋል (ሠንጠረዥ 147)።

ሠንጠረዥ 147: ሰሜን ሸዋ ዞን ሥር የሚገኙ ወረዳዎች ላይ ወራሪው ኃይል የወደማቸው የቤት እንስሳት በዓይነትና የዋጋ ግምት በብር

እንስሳት የተገኘበት ወረዳዎች ዝርዝር	ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት										የአባ መደብ በቀፍ	ሊሎች	ድምር
	በሬ	ላም	ወይፈንና ጊደር	ጥጃ	በግ	ፍየል	በሽላፍ ፈረስ	አህያ	ግመል	ዶሮ			
መንዝ ገራ	220,000	275,000	57,400	158,400	2,204,630	93,940	31,500	27,400	3,085,500	902,085	205,220	19,949	7,281,024
እንዳላያ	495,200	193,500	160,000	47,400	177,950	318,800	45,000	44,300	35,000	585,900	56,600		2,159,650
ኤፍራሳ እና ግድም	13,077,560	6,726,700	3,496,765	1,544,500	5,512,901	9,973,294	232,800	550,210	28,963,000	4,200,215	708,760	27,937	75,014,641
መንዝ ግማሚ	579,700	319,000	129,700	1,287,000	1,352,071	623,690		27,800	2,238,500	653,801	121,700	12,179	7,345,140
ጣርማበር	1,531,499	623,500	231,000	209,000	2,727,000	2,467,700	83,100	136,200	145,900	4,139,863	91,800	188,105	12,574,667
ሞጃና ወደራ	66,000	214,500	96,300	29,700	229,420	67,800	15,000	24,800	1,089,000	78,566	1,650	685	1,913,421
ቀወት	350,900	190,300	531,500	485,100	744,505	3,627,848		14,300	13,562,000	1,238,373	167,200	8,053	21,149,430
መንዝ ቀያ	885,000			138,600	476,177	215,600	8,500	15,000		420,311	2,200	1,894	2,163,282
ሸዋሮቤት	2,849,000	1,308,000	1,109,000	117,000	1,024,500	10,966,100	213,000	269,400	617,600	2,561,830	1,500	112,500	21,149,430
አጣዩ	5,356,000	4,353,000	1,187,000	305,000	4,191,720	5,363,030	224,500	267,700	510,350	4,435,770	38,500	2,150	26,234,720
መንገል ሜዳ	21,000	18,000			129,400	17,000				536,500		4,800	726,700
ድምር	25,431,859	14,221,500	6,998,665	4,321,700	18,770,274	33,734,802	853,400	1,377,110	50,246,850	19,753,214	1,395,130	378,251	177,482,754

ሸዋ ዞን ሥር በሚገኙ ወረዳዎች የወደሙት የቤት እንስሳት የውድመት ሁኔታ ሲተነተን ከፍተኛ ውድመት የደረሰበት ብዛት በዘረፋ 52,303፣ ታርዶ በመበላት 20,296 እና በመገደል 7,451 መሆኑ ታውቋል። ይህ ውድመት በገንዘብ ኪሣራ ሲሰላ በዘረፋ ብር 123,253,089 (አንድ ሀያ ሶስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀምሳ ሶስት ሺህ ሰማንያ ዘጠኝ ብር)፣ ታርዶ በመበላት ብር 39,248,216 (ሰላሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ አርባ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ አስራ ስድስት ብር) እና በመገደል ብር 14,981,449 (አስራ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ አራት መቶ አርባ ዘጠኝ ብር) ይደርሳል። ጠቅላላ በዞኑ የደረሰው የእንስሳት ውድመት 80,050 ብዛት ያለው የቤት እንስሳት ሲሆን የደረሰው ጉዳት በገንዘብ ሲሰላ ብር 177,482,754 (አንድ ሰባ ሰባት ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ አራት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 148)።

ሠንጠረዥ 148: በሰሜን ሸዋ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት በውድመት ሁኔታ፣ ብዛትና የዋጋ ግምት በብር

እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	ወራሪ ኃይሉ እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ							
	በቁጥር				በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
መንዝ ጌራ	4,585	779	491	5,855	5,066,054	1,285,780	929,190	7,281,024
አንጾኪያ	220	1,916	18	2,154	1,306,700	759,700	93,250	2,159,650
ኤፍራታና ጣድም	6,835	687	8,246	15,768	47,971,872	7,377,245	19,665,525	75,014,641
መንዝ ማማ	1,937	157	1,710	3,804	2,604,049	1,128,955	3,612,137	7,345,140
ጣርማበር	15,246	2,266	4,368	21,880	5,416,908	1,516,759	5,641,000	12,574,667
ሞጃና ወደራ	161	50	180	391	1,262,940	396,480	254,001	1,913,421
ቀወት	2,938	502	2,055	5,495	16,317,618	1,021,350	3,581,111	20,920,079
መንዝ ቀያ	1,141	10	282	1,433	1,410,809	48,810	703,663	2,163,282
ሸዋሮቤት	7,475	21	1,821	9,317	18,017,200	149,500	2,982,730	21,149,430
አጣየ	10,658	1,057	1,077	12,792	23,213,140	1,288,070	1,733,510	26,234,720
መሃል ሜዳ	1,107	6	48	1,161	665,800	8,800	52,100	726,700
ድምር	52,303	7,451	20,296	80,050	123,253,089	14,981,449	39,248,216	177,482,754

በዋግኸምራ ዞን ሥር ከሚገኙ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳዮች መካከል በወራሪው ኃይል ተይዘው ነፃ የወጡ እና በጥናቱ ተካተው የቤት እንስሳት ጉዳት ደረሰባቸው የተረጋገጠው በ4ቱ ላይ ነው። በዚህም ቆይታ ወራሪው ኃይል ወጣ ገባ እያለ በዞኑ ሥር የሚገኙ 4 ወረዳዎች ላይ የቤት እንስሳት ላይ ከፍተኛ ጉዳት አድርጓል። በእንስሳት አይነት የደረሰው ጉዳት በቅደም ተከተል ሲተነተን ዶሮ 4,698 ፣ ፍየል 1,603፣ በግ 1,053፣ በሬ 563፣ የንብ መንጋ ቀፎ 575 እና ላም 322 በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ በቤት እንስሳት ላይ

የደረሰ ውድመት ዳህና 6,253፣ ዝቋላ 1,436፣ ጋዝጊብላ 1,348 እና ሰቆጣ ዙሪያ 397 ከፍተኛ ውድመት ከደረሰባቸው መካከል ናቸው። በጠቅላላ በዞኑ የወደሙት የቤት እንስሳት ብዛት 9,434 እንደሚደርስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 149)።

ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን በቤት እንስሳት ዓይነት ሲታይ በፊ ብር 18,013,900 (አስራ ስምንት ሚሊዮን አስራ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር)፣ ግመል ብር 16,857,100 (አስራ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሀምሳ ሰባት ሺህ አንድ መቶ ብር)፣ ፍየል ብር 7,313,801 (ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ አንድ ብር)፣ ላም ብር 6,060,280 (ስድስት ሚሊዮን ስልሳ ሺህ ሁለት መቶ ሰማንያ ብር)፣ በግ ብር 4,801,805 (አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ አንድ ሺህ ስምንት መቶ አምስት ብር)፣ ወይፈን እና ጊደር ብር 4,801,805 (አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ አንድ ሺህ ስምንት መቶ አምስት ብር)፣ የንብ መንጋ በቀፎ ብር 1,899,220 (አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ሀያ ብር) እና ዶሮ ብር 1,482,744 (አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ አርባ አራት ብር) ወነኛ እና ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ደረሰው ጉዳት በገንዘብ ሲተመን ዳህና ብር 41,516,975 (አርባ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ አስራ ስድስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባ አምስት ብር)፣ ጋዝጊብላ ብር 10,092,164 (አስር ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሁለት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ አራት ብር)፣ ዝቋላ ብር 5,491,146 (አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና አንድ ሺህ አንድ መቶ አርባ ስድስት ብር) እና ሰቆጣ ዙሪያ ብር 3,853,600 (ሶስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሀምሳ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ ብር) ሲሆን ጠቅላላ የዞኑ ውድመት መጠን ብር60,953,885 (ስልሳ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሀምሳ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ ሰማንያ አምስት ብር) ይደረሳል (ሠንጠረዥ 149)።

ሠንጠረዥ 149: በዋግኸምራ ብሔረሰብ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት ብዛት በቁጥር

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር									
	በቁጥር					በብር				
	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ዶሮ	ዝቋላ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ዙሪያ	ዶሮ
በፊ	59	338	134	32	563	1,625,000	9,376,400	5,746,400	1,266,100	18,013,900
ላም	31	205	83	3	322	718,100	3,908,440	1,393,150	40,590	6,060,280
ወይፈንና ጊደር	14	102	54	1	171	219,000	1,909,750	880,000	17,000	3,025,750
ጥጃ	3	76	7	4	90	31,000	569,900	62,400	26,000	689,300
በግ	180	683	97	93	1,053	563,300	3,336,820	393,120	508,565	4,801,805
ፍየል	270	1,079	188	66	1,603	747,280	5,011,291	1,027,030	528,200	7,313,801
በቅሎና ፈረስ		13	1		14		191,075	11,000		202,075
አሀያ	40	31	43		114	143,040	191,370	271,300		605,710
ግመል	1	193		17	211	80,000	15,456,000		1,321,100	16,857,100
ዶሮ	545	3,311	722	120	4,698	155,926	1,018,009	273,664	35,145	1,482,744
የንብ መንጋ በቀፎ	293	222	19	41	575	1,208,500	547,920	34,100	108,700	1,899,220
ሌሎች				20	20				2,200	2,200
ድምር	1,436	6,253	1,348	397	9,434	5,491,146	41,516,975	10,092,164	3,853,600	60,953,885

ከላይ የደረሰው ውድመት በውድመት ሁኔታ ሲተነተን ታርዶ የተበላው የቤት እንስሳት ብዛት 6,144 ሲሆን፤ በብር 30,018,151 (ሰላሳ ሚሊዮን አስራ ስምንት ሺህ አንድ መቶ ሀምሳ አንድ ብር) ይሆናል። በተጨማሪም የተዘረፈው የቤት እንስሳት ብዛት 2,559 ሲሆን በብር 24,854,119 (ሀያ አራት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሀምሳ አራት ሺህ አንድ መቶ አስራ ዘጠኝ ብር) ይሆናል (ሠንጠረዥ 150)።

ሠንጠረዥ 150: በዋግክምራ ብሔረሰብ ዞን ወራሪው ያወዳመቸው የቤት እንስሳት የውድመት ሁኔታ፣ ብዛትና የዋጋ ግምት በብር

እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር	ወራሪ ኃይሉ እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ							
	በቁጥር				በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
ዝቋላ	943	432	61	1,436	3,415,576	1,825,190	250,380	5,491,146
ዳህና	539	71	5,643	6,253	16,711,335	368,880	24,436,760	41,516,975
ጋዝራብላ	792	227	329	1,348	1,382,868	3,865,545	4,843,751	10,092,164
ሰቆጣ ዙሪያ	285	1	111	397	3,344,340	22,000	487,260	3,853,600
ድምር	2,559	731	6,144	9,434	24,854,119	6,081,615	30,018,151	60,953,885

ሁሉም በአሮሞ ብሔረሰብ ዞን በሚገኙ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች በወራሪው ኃይል ተይዘው እንደነበረ ይታወቃል። ከትግራ ወራሪ ኃይል በተጨማሪ የአነግ ሸኔ ኃይል እንቅስቃሴም ሌላ ጫና እንደነበር በጥናቱ መታወቁል። ስለሆነም ወራሪው ኃይል በዞኑ በነበረው ቆይታ በሰባቱ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የሚገኙ የቤት እንስሳት ላይ ከፍተኛ ጉዳት አድርጏል። በቤት እንስሳቶች አይነት የደረሰው ጉዳት በቅደም ተከተል ሲተነተን ዶሮ 3,770፣ ፍየል 1,144፣ በግ 338፣ በሬ 174፣ ግመል 144 እና ላም 122 በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲታይ በቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት ጅሌ ጥምጋጋ 3,961፣ አርጡማ ፉርሲ 995፣ ባቲ ከተማ 321፣ ዳዋ ጨፋ 268 እና ከሚሴ 242 ከፍተኛ ውድመት ከደረሰባቸው መካከል መሆናቸው ተረጋግጧል። በጠቅላላ በዞኑ የደረሰ ውድመት በቤት እንስሳት ብዛት 5,991 እንደሚደርስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 151)።

ይህ ውድመት በገንዘብ ሲተመን በቤት እንስሳት ዓይነት ግመል (8,440,200 ብር)፣ በሬ ብር 5,193,050 (አምስት ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና ሶስት ሺህ ሀምሳ ብር)፣ ፍየል ብር 5,022,753 (አምስት ሚሊዮን ሀያ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ ሶስት ብር)፣ ላም ብር 3,056,300 (ሶስት ሚሊዮን ሀምሳ ስድስት ሺህ ሶስት መቶ ብር)፣ በግ ብር 1,474,815 (አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሰባ አራት ሺህ ስምንት መቶ አስራ አምስት ብር) እና ዶሮ ብር 1,399,164 (አንድ ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ስልሳ አራት ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ የደረሰው ጉዳት በገንዘብ ሲተመን ጅሌ ጥምጋጋ ብር 14,018,843 (አስራ አራት ሚሊዮን አስራ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ አርባ ሶስት ብር)፣ አርጡማ ፉርሲ ብር 6,774,347 (ስድስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ አራት ሺህ ሶስት መቶ አርባ ሰባት ብር)፣ ደዋ ጨፋ ብር 2,324,809 (ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሀያ አራት ሺህ ስምንት መቶ ዘጠኝ ብር) እና ባቲ ወረዳ ብር 1,141,396 (አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ አንድ ሺህ ሶስት መቶ

ዘጠና ስድስት ብር) ሲሆን፤ ጠቅላላ የዞኑ ውድመት መጠን ብር 26,589,610 (ሀያ ስድስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ አስር ብር) ይደረስል (ሠንጠረዥ 152)።

ከላይ የደረሰው ውድመት በቀውድመት ሁኔታ ሲተነተን ታርዶ የተበላው የቤት እንስሳት ብዛት 2,503 ሲሆን በብር 5,010,062 (አምስት ሚሊዮን አስር ሺህ ስልሳ ሁለት ብር) ይሆናል ። የተዘረፉት የቤት እንስሳት ብዛት 1,816 ሲሆን፤ በብር 14,232,978 (አስራ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባ ስምንት ብር) ይሆናል። በተለያዩ ምክንያት የተገደለው የቤት እንስሳት ብዛትም 1,672 ሲሆን በብር ደግሞ 7,346,570 (ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ አርባ ስድስት ሺህ አምስት መቶ ሰባ ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 153)።

ሠንጠረዥ 151: በኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት ብዛት በቁጥር

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር							
	ዳዋ ጨፋ	ባቲ ወረዳ	ጅሌ ጥምታ	አርጡማ ፉርሴ	ደዋ ሀረዋ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር
በሬ		13	103	39	7	3	9	174
ላም	11	11	51	32	1	8	8	122
ወይፈንና ጊደር	5	1	20	28	1	2		57
ጥጃ	3		27	10	4	1		45
በግ	27	3	185	90	1	14	18	338
ፍየል	17	58	747	190	45	36	51	1,144
በቅሎና ፈረስ				5		5	1	11
አህያ	1	4	23	17	4	1		50
ግመል	27	1	66	49	1			144
ዶሮ	155	23	2,704	471	14	169	234	3,770
የንብ መንጋ በቀፎ	8	5	17	16	6	3		55
ሌሎች	14	1	18	48				81
ድምር	268	120	3,961	995	84	242	321	5,991

ሠንጠረዥ 152: በኦሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት የዋጋ ግምት በብር

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	የቤት እንስሳት የተጎዳባቸው ወረዳዎች ዝርዝር							
	ዳዋ ጨፋ	ባቲ ወረዳ	ጅሌ ጥምታ	አርጡማ ፉርሴ	ደዋ ሀረዋ	ኬሚሲ	ባቲ ከተማ	ድምር
በሬ		498,300	3,080,500	836,550	304,700	107,000	366,000	5,193,050
ላም	298,100	287,100	1,243,600	902,500	22,000	173,000	130,000	3,056,300
ወይፈንና ጊደር	100,100	18,700	296,500	397,200	23,000	30,000		865,500
ጥጃ	29,700		267,500	94,100	39,600	80,000		510,900
በግ	99,450	9,900	939,665	326,200	6,600	45,000	48,000	1,474,815
ፍየል	77,100	221,406	3,257,077	821,150	270,020	151,000	225,000	5,022,753

በቅሎና ፈረስ				52,500		54,000	8,000	114,500
አህያ	6,200	24,800	161,570	117,300	25,630	5,000		340,500
ግመል	1,628,000	60,500	3,726,700	2,964,500	60,500			8,440,200
ዶሮ	67,375	8,140	983,069	205,415	6,765	55,450	72,950	1,399,164
የንብ መንጋ በቀፎ	18,700	11,950	62,500	56,500	19,800	1,200		170,650
ሌሎች	84	600	162	432				1,278
ድምር	2,324,809	1,141,396	14,018,843	6,774,347	778,615	701,650	849,950	26,589,610

ሠንጠረዥ 153: በኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት በውድመት ሁኔታ፣ ብዛትና የዋጋ ግምት በብር

ወረዳዎች	ወራሪ ኃይሉ እንስሳትን ያወደመበት ሁኔታ							
	በቁጥር				በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
ዳዋ ጨፋ	77	34	157	268	1,417,489	739,680	167,640	2,324,809
ባቲ ወረዳ	16	54	50	120	97,690	715,050	328,656	1,141,396
ጅሊ ጥምታ	973	1,199	1,789	3,961	7,499,412	3,160,010	3,359,421	14,018,843
አርጠማ ፋርስ	408	122	465	995	3,985,722	1,854,500	934,125	6,774,347
ደዋ ሀረዋ	65	7	12	84	592,165	124,630	61,820	778,615
ኪሚሲ	207	23	12	242	349,750	264,300	87,600	701,650
ባቲ ከተማ	70	233	18	321	290,750	488,400	70,800	849,950
ድምር	1,816	1,672	2,503	5,991	14,232,978	7,346,570	5,010,062	26,589,610

ሁሉም የደሴ ከተማ አስተዳደር ሥር የሚገኙ ክፍለከተሞች በወራሪው ኃይል ቁጥጥር ሥር እንደነበሩ ይታወቃል። በመሆኑም ወራሪው ኃይል በከተማው በነበረው ቆይታ በ5ቱም ክፍለ ከተሞች የሚገኙ የቤት እንስሳት ላይ ከፍተኛ ጉዳት አድርጏል። በቤት እንስሳቶች አይነት የደረሰው ጉዳት በቅደም ተከተል ሲተነተን ዶሮ 9,417፣ በግ 2,429፣ ፍየል 732፣ ላም 152፣ አህያ 142 እና በሬ 87 በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በክፍለ ከተማ ደረጃ ሲታይ በቤት እንስሳት ላይ የደረሰ ውድመት መናፈሻ 10,285፣ ቧንቧ ውሃ 2,181፣ ሰኞ ገበያ 2,181፣ ሆጤ 222 እና አራዳ 76 ይሆናል። በጠቅላላ በከተማው የደረሰው የቤት እንስሳት ውድመት ብዛት 13,206 እንደሚደርስ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 154)።

ይህ የደረሰው ውድመት በቤት እንስሳት ዓይነትና በገንዘብ ሲተመን በግ ብር 8,550,980 (ስምንት ሚሊዮን አምስት መቶ ሀምሳ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ብር)፣ ላም ብር 5,894,000 (አምስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና አራት ሺህ ብር)፣ ዶሮ ብር 4,239,576 (አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ ሰባ ስድስት ብር)፣ በሬ ብር 3,583,000 (ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ሶስት ሺህ ብር)፣ ፍየል ብር 3,191,550 (ሶስት ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና አንድ ሺህ አምስት መቶ ሀምሳ ብር) እና ወይፈን እና ጌደር ብር 1,485,500 (አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሰማንያ አምስት ሺህ አምስት መቶ ብር) በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው። በክፍለ ከተማ ደረጃ የደረሰው ጉዳት የገንዘብ ኪሣራ ሲተነተን መናፈሻ ብር 24,475,646 (ሀያ አራት ሚሊዮን አራት መቶ ሰባ አምስት ሺህ ስድስት መቶ አርባ ስድስት ብር)፣ ቧንቧ ውሃ ብር 2,874,510 (ሁለት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባ አራት ሺህ አምስት መቶ አስር ብር)፣

ሠኞ ገበያ ብር 623,050 (ስድስት መቶ ሀያ ሶስት ሺህ ሀምሳ ብር)፣ ሆጤ ብር 436,300 (አራት መቶ ሰላሳ ስድስት ሺህ ሶስት መቶ ብር) እና አራዳ ብር 290,600 (ሁለት መቶ ዘጠና ሺህ ስድስት መቶ ብር) ሲሆን ጠቅላላ በከተማው የሚገኙ የቤት እንስሳት ላይ የደረሰው የውድመት መጠን ብር 28,700,106 (ሀያ ስምንት ሚሊዮን ሰባት ሺህ አንድ መቶ ስድስት ብር) ይደረሳል (ሠንጠረዥ 155)።

ከላይ የደረሰው ውድመት በውድመት ሁኔታ ሲተነተን የተዘረፉት የቤት እንስሳት ብዛት 7,692 ሲሆን የዋጋ ግምታቸው ብር 12,017,226 (አስራ ሁለት ሚሊዮን አስራ ሰባት ሺህ ሁለት መቶ ሀያ ስድስት ብር) ይሆናል። ታርዶ የተበሉት የቤት እንስሳት ብዛት 3,705 ሲሆን የዋጋ ግምታቸው ብር 5,976,550 (አምስት ሚሊዮን ሁለት ዘጠኝ መቶ ሰባ ስድስት ሺህ አምስት መቶ ሀምሳ መቶ ብር) ይሆናል። በተለያዩ ምክንያት የተገደሉት የቤት እንስሳት ብዛትም 1,809 ሲሆን የዋጋ ግምታቸው ደግሞ ብር 10,706,330 (አስር ሚሊዮን ሰባት መቶ ስድስት ሺህ ሶስት መቶ ሰላሳ ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 156)።

ሠንጠረዥ 154: በደሴ ከተማ ክፍለ ከተሞች ላይ ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት ብዛት በቁጥር

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	የቤት እንስሳት የተጎዳባቸው ክፍለ ከተሞች ዝርዝር					
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	አራዳ	ሰኞ ገበያ	ድምር
በሬ	83	2			2	87
ላም	114	32	3	3		152
ወይፈንና ጊደር	61	6	2			69
ጥጃ	46	3		1		50
በግ	2,126	199	5	26	73	2,429
ፍየል	645	65	3	18	1	732
በቅሎና ፈረስ	43		1			44
አህያ	138	3			1	142
ግመል	14				2	16
ዶሮ	6,982	1,871	173	28	363	9,417
የንብ መንጋ በቀፎ	33					33
ሌሎች			35			35
ድምር	10,285	2,181	222	76	442	13,206

ሠንጠረዥ 155: በደሴ ከተማ ክፍለ ከተሞች ላይ ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት የዋጋ ግምት በብር

ጉዳት የደረሰባቸው እንስሳት ዓይነት	እንስሳት የተጎዳባቸው ክፍለ ከተሞች ዝርዝር					
	መናፈሻ	ቧንቧ ውሃ	ሆጤ	አራዳ	ሰኞ ገበያ	ድምር
በሬ	3,456,000	87,000			40,000	3,583,000
ላም	4,639,000	880,000	265,000	110,000		5,894,000
ወይፈንና ጊደር	1,266,000	159,500	60,000			1,485,500
ጥጃ	469,600	72,500		10,000		552,100
በግ	7,276,680	803,400	25,300	77,000	368,600	8,550,980

ፍየል	2,844,550	249,500	9,500	84,500	3,500	3,191,550
በቅሎና ፈረስ	490,500		12,000			502,500
አህያ	498,700	13,800			3,400	515,900
ግመል	6,100				65,000	71,100
ዶሮ	3,423,016	608,810	56,100	9,100	142,550	4,239,576
የንብ መንጋ በቀፎ	105,500					105,500
ሌሎች			8,400			8,400
ድምር	24,475,646	2,874,510	436,300	290,600	623,050	28,700,106

ሠንጠረዥ 156: በደሴ ከተማ ወራሪው ኃይል ያወደማቸው የቤት እንስሳት የወደመብት ሁኔታ፣ ብዛት በቁጥርና የዋጋ ግምት በብር

ክፍለ ከተሞች	ወራሪ ኃይሉ እንስሳትን ያወደመብት ሁኔታ							
	በቁጥር				በብር			
	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር	የተዘረፈ	የተገደለ	ታረዶ የተበላ	ድምር
መናፈሻ	5,467	1,740	3,078	10,285	9,705,246	9,691,030	5,079,370	24,475,646
ቧንቧ ውሃ	1,533	29	619	2,181	1,459,180	538,150	877,180	2,874,510
ሆጤ	200	16	6	222	109,550	324,750	2,000	436,300
አራዳ	52	22	2	76	143,600	129,000	18,000	290,600
ሰኞ ገበያ	440	2		442	599,650	23,400		623,050
ድምር	7,692	1,809	3,705	13,206	12,017,226	10,706,330	5,976,550	28,700,106

6) የግብርና ግብዓት ውድመት

ወራሪው ኃይል ወደ ክልሉ ወረራ በጀመረበት ጊዜ አፍላ የግብዓት ማከፋፈያ እና ማስራጫ ወቅት የነበረ በመሆኑ አብዛኛዎቹ የግብዓት ዓይነቶች በዞን ደረጃ የሚገኙ የግብዓት ማከማቻ ቦታዎች ላይ ተከማችቶ ይገኝ ነበር። በመሆኑም መደበኛው ማዳበሪያ እና ምርጥ ዘር ሁሉም ዞኖች ላይ የወደመ ሲሆን ኖራ እና ሕያው ማዳበሪያ በአራቱ ዞኖች ብቻ ነው የወደመው (ምስል 45)። በዞን ደረጃ የግብዓት ውድመት ሁኔታ በጥናቱ እንደተረጋገጠው ደቡብ ጎንደር 233941 ኩንታል፣ ሰሜን ወሎ 191241 ኩንታል፣ ሰሜን ጎንደር 160902 ኩንታል፣ ደቡብ ወሎ 28738 ኩንታል፣ ዋግ ህምራ 16941 ኩንታል፣ አሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር 2242 ኩንታል እና ሰሜን ሸዋ 967 ኩንታል የግብርና ግብዓት ውድመት ድርሷል። በአጠቃላይ በተወረረው አካባቢ የደረሰው የግብዓት ውድመት 634,978 ኩንታል ይሆናል (ሠንጥረዥ 157)።

ሀ) የማዳበሪያ ውድመት

ለ) የ ፀረተባይ መዳኅኒት እና መርጫ ውድመት

ምስል 45 : በላይጋይንት ወረዳ የደረሰ የግብዓት ውድመት ፎቶ እንደማሳያ (ሀ እና ለ)

ሠንጠረዥ 157: በዞን ደረጃ የወደሙ የግብርና ግብዓቶች በዓይነትና በመጠን

ዞን	ማዳበሪያ (በኩንታል)	ምርጥ ዘር (በኩንታል)	ኖራ (በኩንታል)	ህየው ማዳበሪያ (በኩንታል)	ፀረተባይ ኬሚካል (በሊትር)	ድምር
ሰሜን ጎንደር	154,116	1,271	3,166	2,338	11	160,902
ደቡብ ጎንደር	195,740	2,436	1,366	20,645	13,754	233,941
ሰሜን ወሎ	184,293	4,378	1,364	1,212		191,247
ደቡብ ወሎ	24,625	594	1,455	2,064		28,738
ሰሜን ሸዋ	673	278			16	967
ዋግ ክምራ	16,791	150				16,941
ኦሮሞ ብሄረሰብ	2,209	33				2,242
ድምር	578,447	9,140	7,351	26,259	13,781	634,978

ከዚህ በላይ የተገለጹት የግብርና ግብዓት ውድመት በገንዘብ ሂሳብ ማዳበሪያ ብር1,090,464,945 (አንድ ቢሊዮን ዘጠና ሚሊዮን አራት መቶ ስልሳ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ አምስት ብር) ፣ ምርጥ ዘር ብር37,280,246 (ሰላሳ ሰባት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ ሺህ ሁለት መቶ አርባ ስድስት ብር) ፣ ኖራ ብር 3,252,681 (ሶስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀምሳ ሁለት ሺህ ስድስት መቶ ሰማንያ አንድ ብር) ፣ ሕያው ማዳበሪያ ብር 2,026,793 (ሁለት ሚሊዮን ሀምሳ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ ዘጠና ሶስት ብር) እና ፀረተባይ ኬሚካል ብር 17,171,988 (አስራ ሰባት ሚሊዮን ሰንድ መቶ ሰባ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ስምንት ብር) መሆኑ ተረጋግጧል። በዞን ደረጃ ሲተነተን ደቡብ ጎንደር ብር 394,570,517 (ሶስት መቶ ዘጠና አራት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰባ ሺህ አምስት መቶ አስራ ሰባት ብር) ፣ ሰሜን ወሎ ብር 362,703,924 (ሶስት መቶ ስልሳ ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሀምሳ አራት ብር) ፣ ሰሜን ጎንደር ብር 295,068,983 (ሁለት መቶ ዘጠና አምስት ሚሊዮን ስልሳ ስምንት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ሶስት ብር) ፣ ደቡብ ወሎ ብር 50,475,495 (ሀምሳ

ሚሊዮን አራት መቶ ሰባ አምስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና አምስት ብር) ፣ ዋግኸምራ ብር 33,372,325 (ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ሀያ አምስት ብር) ፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ ብር 8,689,021 (ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ሺህ ሀያ አንድ ብር) እና ሰሜን ሸዋ ብር 5,316,388 (አምስት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ስድስት ሺህ ሶስት መቶ ሰማንያ ስምንት ብር) መሆኑ ታውቋል። ጠቅላላ በተወረረው አካባቢ የደረሰው የግብዓት ውድመት ብር1,150,196,653 (አንድ ቢሊዮን አንድ መቶ ሀምሳ ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስድስት መቶ ሀምሳ ሶስት ብር) ይደራሳል (ሠንጠረዥ 158)።

ሠንጠረዥ 158: በዞን ደረጃ የወደሙ የግብርና ግብዓቶች ውድመት የዋጋ ግምት በብር

ዞን	ማዳበሪያ	ምርጥ ዘር	ኖራ	ህየው ማዳበሪያ	ፀረተባይ ኬሚካል	ድምር
ሰሜን ጎንደር	288,411,853	5,068,360	1,394,079	180,160	14,531	295,068,983
ደቡብ ጎንደር	366,739,299	8,492,277	602,198	1,590,414	17,146,328	394,570,517
ሰሜን ወሎ	344,732,460	17,277,770	600,342	93,352		362,703,924
ደቡብ ወሎ	47,189,684	2,466,883	656,062	162,866		50,475,495
ሰሜን ሸዋ	2,160,581	3,144,678			11,129	5,316,388
ዋግ ኸምራ	32,769,619	602,706				33,372,325
ኦሮሞ ብ/አስተ	8,461,448	227,573				8,689,021
ድምር	1,090,464,945	37,280,246	3,252,681	2,026,793	17,171,988	1,150,196,653

7) የተፈጥሮ ሃብት

በወራሪው ኃይል የተወረረው አካባቢ ምንም እንኳን በተፈጥሮ ሃብት/ደን የተራቆተ ቢሆንም በማገገም ላይ ያለውን የተፈጠረ ሃብት በከፍተኛ ደረጃ ጉዳት አድርሶበታል። ይህም ጉዳት የደረሰበት ሁኔታ ተከልሎ/ተከብሮ የነበረው እና በማገገም ላይ የነበረው ቦታ ልቅ እንዲሆን አድረጎታል፤ ያለምንም ጥንቃቄ እንዲቆረጥ፤ በከባድ መሣሪያ እንዲመታ፤ የምሽግ መከለያ፤ የመቃብር መሸፈኛና ሌላም ጉዳይ እንዲወልድ ተደርጓል (ምስል 46)። ስለሆነም ወራሪው በገባባቸው የሚገኙ አካባቢዎች በግል፤ በመንግስትና በማህበረሰብ ቁጥጥር ሥር የሚገኙ የተለያዩ ደኖች እንዲወድሙ ሆኗል። የውድመታቸው መጠን በደን ዓይነት የማህበረሰብ ብር 12,098,158,708 (አስራ ሁለት ቢሊዮን ዘጠና ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ ሰባት መቶ ስምንት ብር) ፣ የመንግስት ብር 3,841,992,272 (ሶስት ቢሊዮን ስምንት መቶ አርባ አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ሁለት ብር) እና የግል ደን ብር 2,818,312,399 (ሁለት ቢሊዮን ስምንት መቶ አስራ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ብር) የወደመ መሆኑን ያሳያል። የውድመት መጠኑ በዞን ደረጃ ሲታይ ደቡብ ወሎ ብር 8,505,749,835 (ስምንት ቢሊዮን አምስት መቶ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) ፣ ሰሜን ወሎ ብር 4,901,719,258 (አራት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ሀምሳ ስምንት ብር) ፣ ሰሜን ወሎ ብር 4,901,719,258 (አራት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ሀምሳ ስምንት ብር) ፣ ሰሜን ጎንደር ብር 3,487,747,073 (ሶስት ቢሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሰባት ሺህ ሰባ ሶስት ብር) እና ሰሜን ሸዋ ብር 1,134,091,033 (አንድ ቢሊዮን

አንድ መቶ ሰላሳ አራት ሚሊዮን ዘጠና አንድ ሺህ ላሳ ሶስት ብር) ተጠቃሾች ሲሆኑ ጠቅላላ ውድመቱም ብር18,758,463,379 (አስራ ስምንት ቢሊዮን ሰባት መቶ ሀምሳ ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሶስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር) እንደሚደርስ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 133)።

ምስል 46፡ በዋድላ ወረዳ ጋሸና አካባቢ ወራሪው ኃይል የደረሰ የደን ውድመት የሚያሳይ ፎቶዎች

ሁሉም የተወረሩ ዞኖች የተፈጥሮ ሃብት ውድመት የደረሰባቸው ሲሆን ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ዞኖች መካከል ደቡብ ወሎ ብር 8,505,749,835 (ስምንት ቢሊዮን አምስት መቶ አምስት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) ፣ ሰሜን ወሎ ብር 4,901,719,258 (አራት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ አስራ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ሀምሳ ስምንት ብር) ፣ ሰሜን ጎንደር ብር 3,487,747,073 (ሶስት ቢሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሰባት ሺህ ሰባ ሶስት ብር) እና ሰሜን ሸዋ ብር 3,487,747,073 (ሶስት ቢሊዮን አራት መቶ ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሰባት ሺህ ሰባ ሶስት ብር) ከፍተኛውን ድርሻ ይይዛሉ። በወደመ የደን ዓይነት ሲተነተን የደረሰው ጉዳት በማህበረሰብ ደን ብር 12,098,158,708 (አስራ ሁለት ቢሊዮን ዘጠና ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ ሀምሳ ስምንት ሺህ ሰባ መቶ ስምንት ብር) ፣ በመንግስት ደን ብር 3,841,992,272 (ሶስት ቢሊዮን ስምንት መቶ አርባ አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ሁለት ብር) እና የግል ደን ብር 2,818,312,399 (ሁለት ቢሊዮን ስምንት መቶ አስራ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ሁለት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ብር) ይደርሳል። በጠቅላላ የደረሰው የተፈጥሮ ሃብት ውድመት ዋጋ ሲሰላ ብር18,758,463,379 (አስራ ስምንት ቢሊዮን ሰባት መቶ ሀምሳ ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሶስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር) ይሆናል (ሠንጠረዥ 159)።

ሠንጠረዥ 159: ወራሪው ኃይል በወረራቸው ዞኖች የደረሰ የደን ውድመት በደን ዓይነትና የዋጋ ግምት በብር

	የወደመ የደን ዓይነት			
	የግል	የማህበረሰብ	የመንግስት	ድምር
ሰሜን ጎንደር	363,443,960	2,213,457,730	910,845,383	3,487,747,073
ሰሜን ወሎ	725,791,359	1,580,556,758	2,595,371,141	4,901,719,258
ደቡብ ወሎ	206,345,535	8,275,039,300	24,365,000	8,505,749,835
ሰሜን ሸዋ	1,105,460,433	28,630,600		1,134,091,033
ዋግኸምራ	333,300	376,420	5,215,870	5,925,590
አሮሞ ብ/አስ	416,937,813		1,375,000	418,312,813
ደሴ ከተማ አስተ		97,900	304,819,878	304,917,778
ድምር	2,818,312,399	12,098,158,708	3,841,992,272	18,758,463,379

ከላይ በዞን ደረጃ የተቀመጠው የደን ውድመት በወረዳና በአይነት ሲተነተን ሰሜን ጎንደር በአምስት ወረዳዎች ላይ ውድመት የደረሰ ሲሆን፤ የደረሰውም ውድመት ጠለምት 1,851,432,613 ብር (አንድ ቢሊዮን ስምንት መቶ ሀምሳ አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ስድስት መቶ አስራ ሶስት ብር)፤ ደባርቅ ብር 1,634,684,920 (አንድ ቢሊዮን ስድስት መቶ ሰላሳ አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሀምሳ ብር) ከፍተኛ ሲሆን አዳርቃይ ብር 692,890 (ስድስት መቶ ዘጠና ሁለት ሺህ ስምንት መቶ ዘጠና ብር)፤ ጃናሞራ ብር 569,800 (አምስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ ብር) እና ዳባት ብር 366,850 (ሶስት መቶ ስልሳ ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሀምሳ ብር) መጠነኛ ጉዳት የደረሰ መሆኑ ታውቋል (ሠንጠረዥ 160)።

ሠንጠረዥ 160: በሰሜን ጎንደር ወረዳዎች የወደመ የደን ይዞታዎች በዓይነትና የዋጋ ግምት በብር

ዞን	ወረዳ	የወደመ የደን የዞታ በብር ሲተመን			
		የግል	የማህበረሰብ	የመንግስት	ድምር
ሰሜን ጎንደር	አደአርቃይ	692,890			692,890
	ጃንአሞራ	201,300	368,500		569,800
	ደባርቅ	362,149,920	770,891,000	501,644,000	1,634,684,920
	ዳባት	366,850			366,850
	ጠለምት	33,000	1,442,198,230	409,201,383	1,851,432,613
	ድምር	363,443,960	2,213,457,730	910,845,383	3,487,747,073

ሰሜን ወሎ አስተዳደር ዞን በተመለከተ ስሜን ወረዳዎች ላይ በግል (725,791,359 ብር)፤ በማህበረሰብ ብር 1,580,556,758 (አንድ ቢሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ሚሊዮን አምስት መቶ ሀምሳ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ ሀምሳ ስምንት ብር) እና የመንግስት ብር 2,595,371,141 (ሁለት ቢሊዮን አምስት መቶ ዘጠና አምስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ አንድ ሺህ አንድ መቶ አርባ አንድ ብር) የደን ዓይነቶች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን በመንግስት ደን ላይ የደረሰው ጉዳት የከፈ መሆኑ ታይቷል። በወረዳ ደረጃ ከፍተኛ ጉዳት በማስተናግድ የተለየ

ወረዳዎች ግዳን ብር 2,253,352,781 (ሁለት ቢሊዮን ሁለት መቶ ሀምሳ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሀምሳ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሰማንያ አንድ ብር)፤ ላስታ ብር 1,558,647,343 (አንድ ቢሊዮን አምስት መቶ ሀምሳ ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ አርባ ሶስት ብር) እና አንጎት ብር 715,225,500 (ሰባት መቶ አስራ አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሀምሳ ስምስት ሺህ አምስት መቶ ብር) በመሪነት ተጠቃሾች ናቸው (ሠንጠረዥ 161) ።

ደቡብ ወሎ ዞን ላይ ከተወረሩት 25 ወረዳዎች መካከል የደን ውደመት የተመዘገበባቸው ወረዳዎች 7 ሲሆኑ ከሰባቱ ወረዳዎች ከፍተኛ ውደመት የተመዘገበባቸው መቅደላ ብር 8,438,969,000 (ስምንት ቢሊዮን አራት መቶ ሰላሳ ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ ብር) ፤ ደሴ ዙሪያ ብር 22,550,000 (ሀያ ሁለት ሚሊዮን አምስት መቶ ሀምሳ ሺህ ብር) ፤ አልብኮ ብር13,772,000 (አስራ ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሁለት ሺህ ብር) እና ወረባቡ ብር12,815,110 (አስራ ሁለት ሚሊዮን ስምንት መቶ አስራ አምስት ሺህ አንድ መቶ አስር ብር) በመሪነት ይጠቀሣሉ። የውድመቱ መጠን በደን ዓይነት ሲጠና የማህበረሰብ ብር 8,275,039,300 (ስምንት ቢሊዮን ሁለት መቶ ሰባ አምስት ሚሊዮን ሰላሳ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ብር)፤ የግል ብር206,345,535(ሁለት መቶ ስድስት ሚሊዮን ሶስት መቶ አርባ አምስት ሺህ አምስት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) እና የመንግስት ብር24,365,000 (ሀያ አራት ሚሊዮን ሶስት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ብር) መሆኑ ታውቋል (ሠንጠረዥ 161)።

ሠንጠረዥ 161: በሰሜንና ደቡብ ወሎ ወረዳዎች የወደሙ የደን ይዞታዎች በዓይነትና የዋጋ ግምት በብር

ዞን	ወረዳ	የወደመ የደን የዞታ በብር ሲተመን			
		የግል	የማህበረሰብ	የመንግስት	ድምር
ሰሜን ወሎ	ቆቦ	8,275,300	80,520		8,355,820
	ግዳን	97,350	3,066,622	2,250,188,809	2,253,352,781
	መቄት	675,946	330,000		1,005,946
	ዋድላ	1,404,513	36,300	19,800	1,460,613
	ሀብሩ	209,000	118,800	57,973,487	58,301,287
	ላስታ		1,552,118,898	6,528,445	1,558,647,343
	ዳውንት	13,750		50,600	64,350
	አንጎት	715,115,500		110,000	715,225,500
	ላሊበላ		24,805,618	280,500,000	305,305,618
	ድምር	725,791,359	1,580,556,758	2,595,371,141	4,901,719,258
ደቡብ ወሎ	መቅደላ	185,405,000	8,253,564,000		8,438,969,000
	ተሁለደሬ	8,675,425	3,300		8,678,725
	ወረባቡ	12,265,110	550,000		12,815,110
	ቃሉ			3,465,000	3,465,000
	አልብኮ		11,297,000	2,475,000	13,772,000
	ደሴ ዙሪያ		9,625,000	12,925,000	22,550,000
	ደላንታ			5,500,000	5,500,000
	ድምር	206,345,535	8,275,039,300	24,365,000	8,505,749,835

በተጨማሪም ሰሜን ሸዋ አምስት ወረዳዎች፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ 3 ወረዳዎች፣ ዋግ ህምራ ብሔረሰብ 3 ወረዳዎች እና ደሴ ከተማ አስተዳደር 1 ክፍለ ከተማ በተለያዩ የደን ዓይነቶች ጉዳት የደረሰ መሆኑ ጥናቱ አረጋግጧል። የውድመቱ መጠን በገንዘብ ግምታዊ ስሌት ሲታይ የደረሰው ውድመት ብር 1,134,091,033 (አንድ ቢሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ አራት ሚሊዮን ዘጠና አንድ ሺህ ሰላሳ ሶስት ብር)፣ ዋግ ብር 5,925,590 (አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሀያ አምስት ሺህ አምስት መቶ ዘጠና ብር)፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ ብር 418,312,813 (አራት መቶ አስራ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ሶስት ብር) እና ደሴ ከተማ ብር 304,917,778 (ሶስት መቶ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አስራ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ ሰባ ስምንት ብር) መሆኑ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 162)።

ሠንጠረዥ 162: በተለያዩ ዞኖች በሚገኙ ወረዳዎችና ክፍለ ከተሞች የወደሙ የደን ይዞታዎች በዓይነት እና የዋጋ ግምት በብር

ዞን	ወረዳ	የወደመ የደን የዞታ በብር ሲተመን			
		የግል	የማህበረሰብ	የመንግስት	ድምር
ሰሜን ሸዋ	ኤፍራታና ግድም	185,061,938	13,062,500		198,124,438
	መንዝማማ	33,343,750			33,343,750
	ጣርማ በር	823,756,620	15,441,600		839,198,220
	ወጃና ወደራ	63,298,125			63,298,125
	ሸዋሮቢት		126,500		126,500
	ድምር	1,105,460,433	28,630,600		1,134,091,033
ዋግ	ሰቆጣ ከተማ			2,137,575	2,137,575
	ጋዝጊብላ	333,300	167,200	3,078,295	3,578,795
	ሰቆጣ ዙሪያ		209,220		209,220
	ድምር	333,300	376,420	5,215,870	5,925,590
ኦሮሞ	ባቲ ዙሪያ			1,375,000	1,375,000
	አርጡማ ፋርሲ	416,915,263			416,915,263
	ከሚሴ	22,550			22,550
	ድምር	416,937,813		1,375,000	418,312,813
ደሴ	መናፈሻ		97,900	304,819,878	304,917,778

3.3.6 የመስኖ ልማት ዘርፍ

የመስኖ ልማትን ማስፋፋት በምግብ ዋስትና እራስን ለማቻል ወሳኝ ነው። ሆኖም ግን ወራሪው የገባባቸው አካባቢዎች ከፍተኛ የሆነ የመስኖ ተጠቃሚዎች መሆናቸው እየታወቀ ከቆየ እስከሸዋሮቢት ያለው ሸለቆማዊ አካባቢ የተሰራውን የመስኖ አውታርና በመስኖ እየለሙ ያሉ ሰብሎችን በከፍተኛ ደረጃ አውድሟል። በተጨማሪም ከጥቅምት እስከጥር ይደረግ የነበረው የመስኖ እንቅስቃሴ እንዲቆም አድርጎታል። አሁንም ቢሆን ተመለሰው ይመጣሉ በሚል ስጋት የመስኖው ልማት ላይ ብዙም መነቃቃት የለም።

በመሆኑም በጥናቱ መሰረት ደቡብ ወሎ ብር 5,750,039,900.00 (አምስት ቢሊዮን ሀያ ሰባት መቶ ሀምሳ ሚሊዮን ሰላሳ ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር)፣ ሰሜን ወሎ ብር

5,687,157,987.40(አምስት ቢሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ ሀምሳ ሰባት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ሰባት ብር) ፣ ዋግኸምራ ብር 1,417,130,972.30(አንድ ቢሊዮን አራት መቶ አስራ ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባ ሁለት ብር) ፣ ደቡብ ጎንደር ብር 948,332,872.00 (ዘጠኝ መቶ አርባ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰላሳ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ ሰባ ሁለት ብር)፣ ሰሜን ጎንደር ብር 677,980,842.00(ስድስት መቶ ስልሳ ሰባት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ሺህ ስምንት መቶ አርባ ሁለት ብር)፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደርብር 367,546,175.00(ሶስት መቶ ስልሳ ሰባት ሚሊዮን አምስት መቶ አርባ ስድስት ሺህ አንድ መቶ ሰባ አምስት ብር) እና ደሴ ከተማ ብር 23,100.00(ሀያ ሶስት ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ብር) ከፍተኛ ውድመት እንደደረሰ ያሳያል። ጠቅላላ የደረሰው የመስኖ ልማት አውታሮች ውድመት ብር 15,664,410,158.70 (አስራ አምስት ቢሊዮን ስድስት መቶ ስልሳ አራት ሚሊዮን አራት መቶ አስር ሺህ አንድ መቶ ሀምሳ ብር)እንደሆነ በጥናቱ ታውቋል (ሠንጠረዥ 163)።

ሠንጠረዥ 163: የወደሙ ካናሎች፣ ግድቦችና በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች ውድመትና የዋጋ ግምት በብር

ዞን ስም	የመስኖ አውታር ውድመት	
	የደረሰ የጉዳት ዓይነት	የውድመት መጠን በብር
ሰሜን ጎንደር	ካናሎች እና በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	677,980,842.00
ደቡብ ጎንደር	ካናሎች እና በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	948,332,872.00
ሰሜን ወሎ	ካናሎች እና በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	5,687,157,987.40
ደቡብ ወሎ	ግድብ፣ ኩሬ ፣ ካናል፣ በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	5,750,039,900.00
ሰሜን ሸዋ	ካናሎች እና በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	816,198,310.00
ዋግኸምራ	ካናሎች እና በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	1,417,130,972.30
ኦሮሞ ብ/አስተዳደር	ካናሎች እና በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	367,546,175.00
ደሴ ከተማ አስተዳደር	በመስኖ እየለሙ ያሉ አትክልቶች	23,100.00
ድምር		15,664,410,158.70

3.3.7 በጤና ዘርፍ የደረሰ ውድመት

እንደ አለም የጤና ድርጅት አገላለጽ የጤና ስርዓት ንባታ መሰረታዊ ምስሶዎች ብሎ ያስቀመጣቸዉ በጤና መስክ የሰለጠነ የሰዉ ሐይል (health workforce) የመድሀኒት አቅርቦት፣ የጤና አገልግሎት አሰጣጥ፣ የአገልግሎት አሰጣጥ አስተዳደር፣ የፋይናንስ እና መረጃ ስርአት ናቸዉ። ምንም እንኳን የአለም አቀፍ ህግጋቶች እንደሚደነግጉት በጦርነት ወቅት የጤና ተቋማት ከማንኛዉም ጉዳት ሊጠበቁ እንደሚገባ በግልጽ ቢቀመጥም የትግራይ ወራሪ ሀይል ይህንን በሚደረር መልኩ በጤና ተቋማት ላይ መጠነ-ሰፊ ጉዳት አድርሷል። በጤናዉ ሴክተር የደረሰዉ የዉድመት መጠንና ስፋትም የአለም የጤና ድርጅት የጤና ስርዓት ግንባታ መሰረታዊ ምስሶዎች ብሎ ያስቀመጣቸዉን ሁሉ ያዳረሰ ነዉ ማለት ይቻላል።

የኢትዮጵያ የጤና ስርአት አወቃቀር ሶስት መሰረታዊ ክፍሎች ያሉት ሲሆን እነዚህም

የመጀመሪያ፣ ሁለተኛ እና ሶስተኛ ደረጃ የጤና እንክብካቤ ስርዓቶች ናቸው^{2,3}። የሀገሪቱ ሰፊው (80% ገደማ) ህዝብ የሚኖረው በገጠር እንደሆነ ይታወቃል። ከከተማ የሀገሪቱ አካባቢዎች አንጻር የገጠር አካባቢዎች የጤና ሽፋንና የጤና አገልግሎት አጠቃቀም በእጅጉ ያነሰ ነው⁴። ይህንንም ኢፍትሃዊ የጤና አገልግሎት ሽፋንና አጠቃቀም ለመቅረፍ የመጀመሪያ የጤና እንክብካቤ ስርዓት ለሰፊው የሀገሪቱ የገጠር ማህበረሰብ መሰረታዊ የጤና አገልግሎት ተደራሽ ለማድረግ ታልሞ የተዋቀረ ነው። ይህንንም አላማ ለማሳካት የመጀመሪያ የጤና እንክብካቤ ስርዓት የተዋቀረው በመጀመሪያ ደረጃ ሆስፒታል፣ ጤና ጣቢያና በጤና ኬላዎች ነው^{2,3}። ወራሪው ሀይል በጤና ተቋማት ላይ ያደረሰውን ጉዳት በሶስቱም የደረጃ የጤና እንክብካቤ ስርዓቶች ከዚህ በታች ባሉት ጽሁፎች ቀርቧል (ምስል 47 እና ሠንጠረዥ 164)።

ሀ) ሐይቅ ሆስፒታል ሕንጻ ውድመት

ለ) ነፋስ መውጫ ሆስፒታል የመዳኒት ውድመት እና ዘረፋ

ሐ) የቆቦ ሆስፒታል ሕንጻ ውድመት

መ) ወለዲ ጤና ጣቢያ ሕንጻ ውድመት

ምስል 47፡ በተወረሩት አካባቢዎች የሚገኙ የጤና ተቋማት ውድመት የሚያሳዩ ፎቶዎች (ሀ፡ለ፣ሐ እና መ)

ሀ) በመጀመሪያ ደረጃ የጤና እንክብካቤ አህድረ ላይ የደረሰ ውድመት

የትግራይ ወራሪ ሀይል በወረራቸው ስምንቱም ዞኖች 653 የተለያዩ የጤና ተቋማትን ዘርፏል ወይም አወድሟል። በመጀመሪያ ደረጃ የጤና እንክብካቤ ስርአት የደረሰውን ውድመት በምናይበት ወቅት በአጠቃላይ 297 የጤና ኬላዎች 272 ጤና ጣቢያዎች ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል። በኢትዮጵያ የላቀ አፈጻጸም ያላቸው በመጀመሪያ ደረጃ የጤና እንክብካቤ አህድረ (ጤና ኬላዎች እና ጤና ጣቢያዎች) 5% ብቻ ሲሆኑ አገሪቱም ይህንን አሳሳቢ የጤና አገልግሎት ችግር ለመቅረፍ ይህንን አህዝብ በ2017 ዓ.ም ወደ 35% ለማሳደግ አልማለች። ነገር ግን በወራሪ ሀይሉ የደረሰው ውድመት በመጀመሪያ ደረጃ የጤና እንክብካቤ ስርአቱ ላይ ከፍተኛ የሆነ አሉታዊ ተጽዕኖ ያደርሳል። ይህም ውድመት በገጠር አካባቢ ያለውን የጤና አገልግሎት ሽፋን በጅጉ ይቀንሰዋል በመሆኑም ሰፊው የገጠር ማህበረሰብ በጤና አገልግሎት በመቋረጥ ምክንያት ለከፋ ችግር ብሎም ለሞት ተጋልጧል። ውድመት የደረሰባቸው የጤና ተቋማት የአገልግሎት ደረጃ ግምት ውስጥ በማስገባት 9.6 ሚሊዮን የገጠር ነዋሪዎች የጤና አገልግሎት ማግኘት እንደማይችሉ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 164)።

ለ) በሁለተኛና ሶስተኛ ደረጃ የጤና እንክብካቤ ስርዓት ላይ የደረሰ ውድመት

ሁለተኛ እና ሶስተኛ ደረጃ የጤና እንክብካቤ ስርዓት ጠቅላላ እና ስፔሻላይዝድ ሆስፒታሎችን የሚያካትቱ ሲሆን ከመጀመሪያ የጤና ክብካቤ ስርዓት እንጻር ከፍተኛ ያገልግላሉት ደረጃ የሚሹ የጤና ክብካቤዎች የሚሰጡባቸው መዋቅሮች ናቸው። በዚህም መሰረት አንድ ጠቅላላ ሆስፒታል ለ1.0-1.5 ሚሊዮን ህዝብ አንድ ስፔሻላይዝድ ሆስፒታል ደግሞ 3.5-5.0 ሚሊዮን ህዝብ ድረስ አገልግሎት እንደሚሰጡ ይታሰባል። ይሁንና የትግራይ ወራሪ ሀይል 30 የመጀመሪያ እና ጠቅላላ ሆስፒታሎች እና አንድ ስፔሻላይዝድ ሆስፒታል ዘርፏል ወይም አወድሟል። በዚህም መሰረት በሚሊዮን የሚቆጠሩ በክልሉ ብሎም በሀገሪቱ የሚኖሩ ዜጎች በነዚህ ተቋማት የሚሰጡ የጤና አገልግሎት ማግኘት እንደማይችሉ መገመት ይቻላል (ሠንጠረዥ 164)።

ሐ) የግል የጤና ተቋማት ላይ የደረሰ ውድመት

እንደ ኢትዮጵያ ላሉ ዝቅተኛ የእድገት ደረጃ ላይ ላሉ ሀገራት የጤና ሽፋንና የአገልግሎት ተደራሽነቱን ለማሻሻል የግል የጤና ተቋማት ማስፋፋት አይነተኛ መፍትሄ ነው። በዚህም መሰረት የኢትዮጵያ ሁለተኛው የጤና ዘርፍ የትራንስፎርሜሽን እቅድ የግል የጤና ተቋማትን ማስፋት፣ ማጠናከር እና በጤና አገልግሎት አሰጣጡ ላይ ተሳትፏቸውን መጨመር ከአስራ አራቱ ስትራቴጂክ አቅጣጫዎች ውስጥ አንዱ ነው።

ከሀገሪቱ እቅድ በሚጸረር መልኩ የትግራይ ወራሪ ሀይል 25 የግል ክሊኒኮችንና 21 ፋርማሲዎችን ዘርፏል ወይም አወድሟል። ከመንግሥት የጤና ተቋማት ውድመት በተጨማሪ ግል የጤና ተቋማት ላይ የደረሰው ዘረፋ ወይም ውድመት ይህም በወራረው የተጎዳው ማህበረሰብ ምንም አይነት የጤና አገልግሎት አማራጭ እንዳይኖረው ያደርገዋል (ሠንጠረዥ 164)።

መ) የደም ባንክና የአክሲድን ማምረቻ ፕላንት

የድንገተኛ ህክምና አገልግሎት ሽፋን እና ጥራት ማሻሻል ከሀገሪቱ ስትራቴጂክ አቅጣጫዎች ውስጥ አንዱ ሲሆን ይህንን አላማ ለማሳካት የደምና የአክሲድን አቅርቦት አይነተኛ ግብአቶች መካመል ናቸው። ይሁንና አገሪቱ ውስጥ በወሰን ቁጥር የሚገኙትን የደም ባንክ እና የአክሲድን ማምረቻ ፕላንቶች የትግራይ ወራሪ ሐይል አውድሟቸዋል። በዚህም ወረራ ወቅት 4 የደም ባንኮች እና አንድ የአክሲድን ማምረቻ ፕላንት ወድሟል ወይም ተዘርፏል። ይህም ውድመት በጅምር ያለውን ድንገተኛ ወይም ሕይወት አድን ሕክምና አገልግሎት በእጅጉ ያቀጭጩዋል ዜጎችም በመሰል አገልግሎት እጥረት ወይም እጦት ለአካል ጉዳት፣ ጤና መታወክ ብሎም ለሞት ይዳረጋሉ (ሠንጠረዥ 164)።

ሠ) የጤና ኮሌጅና የምርምር ተቋም ውድመት

ይህ ጥናት በወረራው ወቅት እንደ የጤና ተቋም እንደተዘረፈ ወይም እንደወደመ አረጋግጧል። በተጨማሪም በክልሉ ብቸኛ የሆነውን የአማራ ህብረተሰብ ጤና ኢንስቲትዩት የደሴ ቅርንጫፍ ወራሪ ሀይሉ አውድሞታል። የሁለቱ ተቋማት ውድመትም የሀገሪቱን የጤና ባለሙያዎች እጥረት ከመቅረፉ እንጻር እና የጤና አገልግሎት ስርዓቱን በሳይንሳዊ ወይም በምርምር መረጃዎችን ከመደገፍ አንጻር ከፍተኛ የሆነ አሉታዊ ተጽእኖ ይኖረዋል። (ሠንጠረዥ 164) ።

ሠንጠረዥ 164: ወራሪው ኃይል በወረራቸው ዞኖች ሥር የሚገኙ የጤና ተቋማት ውድመት በዓይነት እና በዞን ደረጃ

	ሰ/ ጎንደር	ደ/ ጎንደር	ሰ/ ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግኸምራ	ኦሮሞ	ደሴ	ድምር
	ሰ/ ጎንደር	ደ/ ጎንደር	ሰ/ ወሎ	ደ/ወሎ	ሰ/ሸዋ	ዋግኸምራ	ኦሮሞ	ደሴ	ድምር
ጤና ክላ	26	28	74	111	20	23	15		297
ክሊኒክ	2	0	7	9	3	1		3	25
ጤና ጣቢያ	11	12	98	65	29	22	26	9	272
ሆስፒታል	0	1	7	8	5	4	3	2	30
ስፔሻላይዝድ ሆስፒታል	0	0	0	0	0	0	0	1	1
የማህበረሰብ ጤና ተቋም	0	0	0	0	0	0	0	1	1
አክሲድን ማምረቻ ፋብሪካ	0	0	0	0	0	0	0	1	1
ጤና ስይንስ ኮሌጅ	0	0	0	0	0	0	0	1	1
ደም ባንክ	0	0	1	0	0	1	1	1	4
ፋርማሲ	0	0	5	9	1			6	21
ድምር	39	41	192	202	58	51	45	25	653

ረ) የጤና ተቋማት ውድመት በዞንና በወረዳ ደረጃ

በትግራይ ወራሪ ሀይል ጉዳት ከደረሰባቸው ስምንቱ ዞኖች ውስጥ ሰሜንና ደቡብ ወሎ ዞኖች በንጽጽር ከፍተኛ የጤና ተቋማት ውድመት አስተናግደዋል። ይህ ጥናት እንደሚያሳየው በሰሜን ወሎ ዞን በድምሩ 206 የጤና ተቋማት ተዘርፈዋል ወይም ውድመዋል። በዚህም መሰረት ሰባት ሆስፒታሎች፣ አንድ የደም ባንክ፣ 107 ጤና ኬላዎችና 78 ጤና ጣቢያዎች ውድሟል። በሰሜን ወሎ ዞን አብዛኞቹ ወረዳዎች ከሞላ ጎደል ተመሳሳይ ጉዳት ቢደርስባቸውም ሞድላ ወረዳ ግን በንጽጽር ብዛት ያላቸው ማለትም 40 የጤና ተቋማት ውድመዋል።

በደሴ ከተማ አስተዳደር 25 የጤና ተቋማት ውድመዋል። ይህን ውድመት እጅግ አስከፊ የሚያደርገው አገሪቱ ላይ በወሰን ቁጥር የሚገኙ የጤና ተቋማትን ማካተቱ ነው። ከነዚህም ውስጥ አንድ የአክሲጅን ማምረቻ፣ አንድ የህብረተሰብ ጤና አጠባበቅ ምርምር ተቋም፣ አንድ ጤና ኮሌጅ እና አንድ የደም ባንክ ይገኙበታል። ሁለት ሆስፒታሎችና ሰባት ጤና ጣቢያዎችም ተዘርፈዋል ወይም ውድመዋል። በከተማ አስተዳደሩ ከታዩት የጤና ተቋማት ውድመት አብዛኛው (48%) ሆጤ ክፍለ ከተማ እንደሆነ አህዛዊ ጥናቱ አረጋግጧል (ሠንጠረዥ 165)።

በዋግህምራ ብሄረሰብ አስተዳደር ዞን ሶስት ሆስፒታሎች፣ ሰባት ጤና ጣቢያዎች እና አንድ የደም ባንክ ውድመት ደርሶባቸዋል። በድምሩም 17 የጤና ተቋማት ተዘርፈዋል ወይም ውድመዋል። ብሄረሰብ አስተዳደር ዞኑ ስር ከሚገኙት ወረዳዎችም ደሀና ወረዳ 16 የጤና ተቋማት ውድመዋል (ሠንጠረዥ 165)።

በደቡብ ወሎ ዞን ደግሞ 165 ጤና ተቋማት የወደሙ ሲሆን፣ በዚህም ውድመት ስምንት ሆስፒታሎች፣ 57 ጤና ጣቢያዎች እና 89 ጤና ኬላዎች ይገኙበታል። መተጨማሪያም አንድ የግል ክሊኒክ እና አራት ፋርማሲዎች ተዘርፈዋል ወይም ውድመዋል። በንጽጽር ተንታና (26) ለጋምቦ (43) ወረዳዎች ከፍተኛ የጤና ተቋማት ውድመት ተመዝግቦባቸዋል (ሠንጠረዥ 165)።

በሰሜን ሸዋ ዞን 99 የጤና ተቋማት ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን ከዚህም ውስጥ 7 ሆስፒታሎች፣ 33 ጤና ጣቢያዎች እና 46 ጤና ኬላዎች ውድመት እና ዘረፉ ተፈጽሞባቸዋል። በዚህም ዞን ኤፍራታና ግድም ብቻ 22 የጤና ተቋማት ጉዳት ደርሶባቸዋል (ሠንጠረዥ 165)።

በኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር በአጠቃላይ 53 የጤና ተቋማት ውድመዋል ከነዚህም ውስጥ ሶስት ሆስፒታሎች ሲሆኑ 20 እና 29 ደግሞ እንደየቅደም ተከተላቸው ጤና ጣቢያዎችና ጤና ኬላዎች ናቸው። በብሄረሰብ አስተዳደሩ ካሉት ወረዳዎች ውስጥ በንጽጽር ከፍ ያለ ውድመት የታየው ባቲ (13) እና ጅሌና ጥሙጋ (10) ወረዳዎች እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 165)።

በደቡብ ወሎ ዞን ደግሞ፤ 165 ጤና ተቋማት የወደሙ ሲሆን፤ በዚህም ውድመት ስምንት ሆስፒታሎች፣ 57 ጤና ጣቢያዎች እና 89 ጤና ኬላዎች ይገኙበታል። መተጨማሪያም ሰባት የግል ክሊኒኮችና አራት ፋርማሲዎች ተዘርፈዋል ወይም ውድመዋል። በንጽጽር ተንታና (26) ለጋምቦ (43) ወረዳዎች ከፍተኛ የጤና ተቋማት ውድመት ተመዝግቦባቸዋል (ሠንጠረዥ 165)።

165)።

በሰሜን ሸዋ ዞን 99 የጤና ተቋማት ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን፤ ከዚህም ውስጥ ሰባት ሆስፒታሎች፣ 33 ጤና ጣቢያዎችና 46 ጤና ኬላዎች ውድመትና ዘረፉ ተፈጽሞባቸዋል። በዚህ ዞን ኤፍራታና ግድም ብቻ 22 የጤና ጠቋማት ጉዳት ደረሰባቸዋል (ሠንጠረዥ 165)።

በአሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር በአጠቃላይ 53 የጤና ጠቋማት ወድመዋል፤ ከእነዚህም ውስጥ ሶስት ሆስፒታሎች ሲሆኑ፤ 20 እና 29 እንደየቅደም ተከተላቸው ጤና ጣቢያዎችና ጤና ኬላዎች ናቸው። በብሄረሰብ አስተዳደሩ ካሉት ወረዳዎች ውስጥ በንጽጽር ከፍ ያለ ውድመት የታየው ባቲ (13) እና ጅሌና ጥሙጋ (10) ወረዳዎች እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 165)።

ሠንጠረዥ 165: በሰሜን ወሎ፣ ደሴ ከተማ አስተዳደርና ዋግኸምራ ዞኖች ሥር የሚገኙ የጤና ተቋማት ውድመት በዞን እና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጤና ኬላ	ከሊኒክ	ጤና ጣቢያ	ሆስፒታል	ስፔሻላይዝድ ሆስፒታል	የማህበረሰብ ጤና ተቋም	አክሲድን ፋብሪካ	ጠና ኮሌጅ	ደም ባንክ	ፋርማሲ	ድምር
ደሴ ከተማ	ማናፈሻ			3	1							4
	ቧንቧ ውሃ			2								2
	ሆጤ		2	2	1	1	1	1	1	1	2	12
	አራዳ		1	1							1	3
	ሰኞ ገበያ			1							3	4
	ድምር		3	9	2	1	1	1	1	1	6	25
ሰሜን ወሎ	ቡግና	1	1	4								6
	ራያ ቆቦ	5	1	11	1							18
	ግዳን		1	13								13
	መቄት	14		7	1							22
	ዋድላ	22	3	14	1						2	40
	ጉባላፍቶ	5		13								18
	ሀርቡ	4	1	4	1							10
	ወልዲያ	4		3	1					1		9
	ላሲታ	1		9								10
	ዳውንት	3		6								9
	ጋዞ	9		8								17
	አንጎት			2								2
	ቆቦ ኪ	6		1	1						3	11
	ሳሊበለ			1	1							2
	ድምር	74	7	98	7					1	5	192
ዋግኸምራ	ዝቋላ	6		3	2							11
	ሰቆጣ ኪ	3		1	1					1		6
	ደህና	5	1	9	1							16
	ጋዝጊብላ	6		3	0							9
	ሰቆጣ ዞሪያ	3		6	0							9
	ድምር	23	1	22	4	0	0	0	0	1		51

በሰሜን ጎንደር ዞን በአጠቃላይ 57 የጤና ተቋማት የወደሙ ሲሆን፤ ከእዚህም መካከል 50 ጤና ኬላዎችና አንድ ሆስፒታል ይገኙበታል። አዲረጋጋይ ወረዳና ደባርቅ ከተማ አስተዳደር እያንዳንዳቸው 15 የጤና ተቋማት እንደተዘረፉ ወይም እንደወደሙባቸው የጥናቱ ውጤት ያሳያል። ይህ ጥናት በደቡብ ጎንደር ዞን 42 የጤና ተቋማት እንደተዘረፉና እንደወደሙ አረጋግጧል። ጉዳት ከደረሰባቸው ተቋማት ውስጥ ሁለት ሆስፒታሎች፣ 12 ጤና ጣቢያዎችና 28 ጤና ኬላዎች ናቸው። የውድመቱ መጠንም በወረዳ ደረጃ ሲታይ ሶስት እጅ (71%) የሚሆነው የዞኑ ጠቅላላ ውድመት የተከሰተው በላይ ጋይንት ነው (ሠንጠረዥ 165)።

ጥናቱ በተመሳሳይ ወራሪ ሀይሉ የጤና፣ የትምህርትና የግብርና ተቋማት ዋና የውድመቱ ኢላማ አድርጓቸው እንደነበር የጥናቱ ውጤቶች አረጋግጠዋል። በጤና ተቋማት የነበሩ ማንኛውም ለጤና አገልግሎቶች ለመስጠት የሚያገለግሉ ግብዓቶች (ለአብነትም መድሀኒቶች፣ የቤተሙከራ እቃዎች ወዘተ) እንደተዘረፉና እንደወደሙ የጥናቱ ተሳታፊዎች ገልጸዋል። የጤና ጥበቃ ሚኒስቴር የእናቶችና የህጻናትን ሞት ለመቀነስ በጤና ተቋማት መካከል ያለውን የሪፈራል ትስስር ማጠናከር አይነተኛ መፍትሄዎች አንዱ እንደሆነ አስቀምጦ እየሰራ መሆኑ ይታወቃል። አምቡላንሶች የሪፈራል ትስስሩን በማሳለጥ ቁልፍ ሚና አላቸው። ይሁንና በጤና ተቋማት የሚገኙ አምቡላንሶችና ሌሎች ተሽከርካሪዎች በወራሪ ቡድኑ ተዘርፈዋል። ተበላሽተው የነበሩ ተሽከርካሪዎችንም ወራሪ ቡድኑ ባመጣቸው የራሱ መካኒኮች አስጠግኖ እንደወሰዳቸው ጥናቱ ያሳያል። አንድ የወልድያ አካባቢ የሀገር ሽማግሌ እንደተናገሩት፤

“..... ጤና ተቋማት ሙሉ በሙሉ ውድመት ደርሶባቸዋል። ጤናና ከፍተኛ ትምህርት ተቋማት በቀዳሚ ደረጃ የወደሙ ናቸው። ወደሙቱ ደግሞ፤ በተጠናና በባለሙያዎች አማካኝነት ነበር የተካሄደው። የአካባቢው ማህበረሰብ ደግሞ፤ ቀዩን አለቅም በማለት ንብረቶችን ከዘረፉና ከውድመት ለመከላከል ብዙ ጥረት አድርጓል፤ ግን አልተሳካም። በወረራው ወቅት ከወታደራዊ ክንፉ ባሻገር ዘረፉ፤ በደልና ሰቆቃ የሚፈጽም ቡድን ነበረ የተረፈው ጥቅም ላይ እንዳይውል ማውደም ነበር።”

ሌላኛው የጥናቱ ተሳታፊ (የጤና ጣቢያ ሀላፊ) እንደገለጹት “.....ጤና ጣቢያው አንድም የአልጋ ፍራሽ ሳይቀር ሙሉ በሙሉ ተዘርፏል። አልጋና ችግሩም ሙሉ በሙሉ ተሰባብረው ወድመዋል። ብዙ ኮምፒውተሮች እንዲሁም የህክምና መስጫ ማሽኖች ተዘርፈዋል፤ ያልተዘረፉት ደግሞ፤ አገልግሎት እንዳይሰጡ ተደርገዋል።”

ሠንጠረዥ 166: በደቡብ ወሎ፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን፣ ሰሜን ሸዋ፣ ሰሜን ጎንደርና ደቡብ ጎንደር ዞኖች የጤና ተቋማት ውድመት በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጤና ኪሳ	ክሊኒክ	ጤና ጣቢያ	ሆስፒታል	ስፔሻላይዝድ ሆስፒታል	የማህበረሰብ ጤና ተቋም	አክሲድን ፋብሪካ	ጤና ኮሌጅ	ደም ባንክ	ፋርማሲ	ድምር
ደቡብ ወሎ	ተንታ	18		10	1							29
	ኩታበር	31	1	3								35
	አምባሰል			5								5
	ተውለደሬ	1	1	3	1							6
	ወረባቦ	5	1	3								9
	ቃሉ	7		6								13
	ደሴ ዙሪያ			1								1
	ሊጋምቦ	33	5	8	1						7	54
	ከለላ	1	1	1	1						2	6
	ጃማ	10			1							11
	ወረኢሉ	2		11	1							14
	ከኮምቦልቻ			4	1							5
	ለገሂዳ	2		1								3
	ደላንታ			5	1							6
	ድምር	111	9	65	8	0	0	0	0	0	9	202
ሰሜን ሸዋ	መንዝ ጌራ	2		5								7
	ኤፍራታ ግድም	6	2	13	1							22
	መንዝ ማማ	4	1	5	1						1	12
	ጣርማ በር	5										5
	ቀወት			2								2
	መንዝ ቀያ	1		2								3
	ሞላሌ ከተማ				1							1
	ሸዋ ሮቢት	2		2	1							5
	አጣዬ				1							1
	ድምር	20	3	29	5	0	0	0	0	0	1	58

አረም ብ/አስተዳደር	ዳዋ ጨፌ		6									6
	ባቲ ወረዳ	5	8									13
	ጅሌ ጥምጋ	6	4									10
	አርጡሜ ፋርሲ	3	2	1								6
	ዳዋ ሀረዋ	1	3									4
	ኬሚሴ		2	1						1		4
	ባቲ ከተማ		1	1								2
ሰሜን ጎንደር	ድምር	15	26	3	0					1	0	45
	አዲአርቃይ	10	2	2								14
	ደባርቅ	8		7								15
	ደዳባት	3										3
	ጠለምት	5		2								7
ደቡብ ጎንደር	ድምር	26	2	11								39
	ላይ ጋይንት	22		8	0							30
	ጉና ቤጌምድር	4		2	0							6
	ፋርጣ	2		1	0							3
	አስቴ	0		1	0							1
	ነፋስ መውጫ	0		0	1							1
	ድምር	28		12	1							41

ሰ) የጤና ተቋማት የውድመት መጠን

ይህ ጥናት እንደሚያሳየው በአጠቃላይ በጤና ተቋማት ላይ የደረሰው ውድመትና ዘረፋ በገንዘብ ሲተመን 7,470,295,580 ብር(ሰባት ቢሊየን አራት መቶ ሰባ ሚሊየን ሁለት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ አምስት መቶ ሰማኒያ ብር)ነው። ከዚህም መካከል ከግማሽ በላይ የሚሆነው ውድመት የተከሰተው በሰሜን ወሎ 2,714,380,800(ሁለት ቢሊየን ሰባት መቶ አስራ አራት ሚሊየን ሶስት መቶ ሰማኒያ ሺህ ስምንት መቶ) ብር እና በደቡብ ወሎ ደግሞ 2,178,751,830(ሁለት ቢሊየን አንድ መቶ ሰባ ስምንት ሚሊየን ሰባት መቶ ሃምሳ አንድ ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ ሺህ) ብር ነው።

በሰሜን ወሎ ዞን በንጽጽር ከፍተኛ ውድመት ከታየባቸው መካከል ሀርቡ ወረዳ 452,113,780 (አራት መቶ ሃምሳ ሁለት ሚሊየን አንድ መቶ አስራ ሶስት ሺህ ሰባት መቶ ሰማኒያ) ብር እና ወልድያ ከተማ አስተዳደር 325,163,014 (ሶስት መቶ ሃያ አምስት ሚሊየን አንድ መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ አስራ አራት) ብር ናቸው። በዋድላ ወረዳም 304,174,641(ሶስት መቶ አራት ሚሊየን አንድ መቶ ሰባስድስት ሺህ ስድስት መቶ አርባ አንድ) ብር የሚገመት የጤና ቋማት ውድመት እንደተከሰተ የዚህ ጥናት ውጤት አረጋግጧል። በደሴ ከተማ አስተዳደር የታየው የጤና ቋማት ውድመት 651,488,087 ብር(ስድስት መቶ ሀምሳ አንድ

ሚሊዮን አራት መቶ ሰማኒያ ስምንት ሺህ ሰማኒያ ሰባት ብር) ሲሆን፤ የዚህ ውድመት 97% (634,113,584 ብር) የተከሰተው በሆሌ ክፍለከተማ ነው (ሠንጠረዥ 167)።

በደቡብ ወሎ ዞን ከደረሰው ሁለት ቢሊዮን ብር በላይ የጤና ተቋማት ውድመት ግማሽ ገደማ የሚሆነው ውድመት በኮምቦልቻ ከተማ አስተዳደር 958,542,184 ብር (ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ስምንት ሚሊዮን አምስት መቶ አርባ ሁለት ሺህ አንድ መቶ ሰማኒያ አራት ብር) እንደደረሰ ጥናቱ አረጋግጧል። በወረኢሉ 246,044,689 ብር (ሁለት መቶ አርባ ስድስት ሚሊዮን አርባ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሰማኒያ ዘጠኝ ብር)፤ ለጋምቦ 275,075,203 (ሁለት መቶ ሰባ አምስት ሚሊዮን ሰባ አምስት ሺህ ሁለት መቶ ሶስት ብር) እና ደላንታ (299,964,804 ብር) ወረዳዎችም ከፍተኛ ውድመት ታይቷል። ሰሜን ሸዋ ዞን 606,170,939 ብር (ስድስት መቶ ስድስት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ብር) ጤና ተቋማት ላይ ዝርፊያና ውድመት ከግማሽ ቢሊዮን ብር በላይ የደረሰ ሲሆን፤ በንጽጽር በዞኑ ከፍተኛ ውድመት የታየው በኤፍራታና ግድም 85,043,812 ብር (ሰማኒያ አምስት ሚሊዮን አርባ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ሁለት) እና በመንዝ ጌራ 125,622,705 ብር (አንድ መቶ ሀያ አምስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃያ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ አምስት ብር) የወረዳዎች እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል (ሠንጠረዥ 168)።

በዋግኸምራ ብሔረሰብ አስተዳደር በጤና ተቋማት ላይ መጠነሰፊ ውድመት የደረሰ ሲሆን፤ ይህም ጉዳት በገንዘብ ሲሰላ 485,071,904 (አራት መቶ ሰማኒያ አምስት ሚሊዮን ሰባ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር) እንደሆነ የዚህ ጥናት ውጤት አረጋግጧል። በአሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር የተቋማቱ ውድመት 801,007,714 ብር (ስምንት መቶ አንድ ሚሊዮን ሰባት ሺህ ሰባት መቶ አስራ አራት ብር) ሲገመት በአንጻራዊነት ባቲና 60,749,283 ብር (ስልሳ ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ሰማኒያ ሶስት ብር) ከሚሴ 70,906,722 ብር (ሰባ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ሁለት ብር) ከተማ አስተዳደሮች ከፍተኛ የጉዳት መጠን ተመዝግቦባቸዋል። በሰሜን ጎንደር ዞን የተቋማቱ ውድመት 29,773,948 ብር (ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ ስምንት ብር) እንደሆነ አሀዛዊ ጥናቱ አረጋግጧል። ደባርቅ ከተማ አስተዳደር 14,997,650 ብር (አስራ አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና ሰባት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ ብር)፤ አድርቃይ 8,928,900 ብር (ስምንት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሀያ ስምንት ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር) እና ጠለምት 3,976,018 ብር (ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰባ ስድስት ሺህ አስራ ስምንት ብር) ወረዳዎች ከፍተኛ የውድመት መጠን አስተናግደዋል። በዳባት ወረዳም በጤና ተቋማት ላይ የደረሰው የጉዳት መጠን 1,871,380 ብር (አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰባ አንድ ሺህ ሶስት መቶ ሰማኒያ ብር) እንደሆነ የጥናቱ ውጤት ያሳያል። በደቡብ ጎንደር ዞን በጤና ተቋማት ላይ የደረሰው ውድመት 3,650,322 ብር (ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃምሳ ሺህ ሶስት መቶ ሃያ ሁለት ብር) ሲሆን፤ ኡብዛኛው ውድመት የተከሰተው ደግሞ፤ በላይ ጋይንት ወረዳ ነው 29,773,948 ብር (ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰባ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ ስምንት ብር) (ሠንጠረዥ 169)።

ሠንጠረዥ 167: በሰሜን ወሎ ዞን ደሴ ከተማ አስተዳደር የደረሰው የጤና ተቋማት የውድመት መጠን (በብር) በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጤና ኩላ	ከሊኒክ	ጤና ጣቢያ	ሆስፒታል	ስፔሻላይዝድ ሆስፒታል	የማህበረሰብ ጤና ተቋም	አክሲድንፋብረካ	ጤና ኮሌጅ	ደም ባንክ	ፋርማሲ	ድምር
ፌተሳ ህጻ	ማኖረሻ			742,115	13,627,500							14,369,615
	ቧ ገዳ ውሃ			333,470								333,470
	ሆጤ		63,060	98,500	7,304,750	891,600	17,319,729	524,488,354.5	69,500,352.69	14,379,413.13	67,825	634,110,584
	አራፋ		80,500	1,368,500							905,34.9	1,539,535
	ሰሜ ገበያ			897,000							234,882,725	1,131,883
ላህወ ሪጌዳ	ድምር		143,560	3,439,585	20,932,250	891,600	17,319,729	524,488,355	69,500,353	14,379,413	393,243	651,488,087
	በማኖ	195,900	39,900	66,352,523								66,588,323
	ራዳ ቆዩ	5,839,200	42,700	79,736,752	25,500,000							111,118,652
	ግዳን		26,700	110,306,885								110,333,585
	መቆት	2,868,850		131,466,485	73,431,477							207,766,812
	ዋድላ	10,271,750	292,600	147,989,219	145,527,871						93,200	304,174,641
	ጉባ ላፍቶ	332,150		114,388,485								114,720,635
	ሀርቡ	464,993	209,345	281,235,017	170,204,425							452,113,780
	ወላዲያ	5,405,000		65,314,988	223,758,066					30,684,960		325,163,014
	ላሲታ	99,864,120		122,678,123								222,542,243
	ዳውንት	260,000		84,189,061								84,449,061
	ጋዞ	970,074		45,033,455								46,003,529
	አጎት			100,792,752								100,792,752
	ቆባ ከተማ	14,074,800		21,071,335	247,000,000						150,000	282,996,135
	ላሊበላ			168,873,983	117,443,656							286,317,639
	ድምር	140,546,837	611,245	1,539,429,063	1,002,865,495					30,684,960	243,200	2,714,380,800

ሠንጠረዥ 167: በሰሜን ወሎ ዞንና ደሴ ከተማ አስተዳደር የደረሰው የጤና ተቆማት የውድመት መጠን (በብር) በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጤና ኮሌ	ከሊኒክ	ጤና ጣቢያ	ሆስፒታል	ሰፕራይት ሆስፒታል	የማህበረሰብ ጤና ተቆም	አከላከያ ጥገና	ጤና ኮሌጅ	ደም ባንክ	ፋርማሲ	ድምር
ደሴ ከተማ	ማናፈሻ			742,115	13,627,500							14,369,615
	ሲ.ዲ.ው.ሃ			333,470								333,470
	ሆጤ		63,060	98,500	7,304,750	891,600	17,319,729	524,488,354.5	69,500,352.69	14,379,413.13	67,825	624,113,584
	አራዳ		80,500	1,368,500							90,534.9	1,539,535
	ሰጽ ገበያ			897,000							234,882.725	1,131,883
	ድምር		143,560	3,439,585	20,932,250	891,600	17,319,729	524,488,355	69,500,353	14,379,413	393,243	651,488,087
	ቡግና	195,900	39,900	66,352,523								66,588,323
	ራዳ ቆዳ	5,839,200	42,700	79,736,752	25,500,000							111,118,652
	ግዳጎ		26,700	110,306,885								110,333,585
	መቆት	2,868,850		131,466,485	73,431,477							207,766,812
ሰሜን ወሎ	ዋድላ	10,271,750	292,600	147,989,219	145,527,871						93,200	304,174,641
	ጉባ ላፍቶ	332,150		114,388,485								114,720,635
	ሀርቡ	464,993	209,345	281,235,017	170,204,425							452,113,780
	ወጪ.ያ	5,405,000		65,314,988	223,758,066					30,684,960		325,163,014
	ላሲታ	99,864,120		122,678,123								222,542,243
	ዳውገት	260,000		84,189,061								84,449,061
	ጋዞ	970,074		45,033,455								46,003,529
	አገገት			100,792,752								100,792,752
	ቆባ ከተማ	14,074,800		21,071,335	247,000,000						150,000	282,296,135
	ላሊሰላ			168,873,983	117,443,656							286,317,639
ድምር		140,546,837	611,245	1,539,429,063	1,002,865,495					30,684,960	243,200	2,714,380,800

ሠንጠረዥ 168: በደቡብ ወሎና ስሜን ሸዋ ዞኖች ተወረው በነበሩ ወረዳዎች የደረሰ የጤና ተቋማት የውድመት መጠን (በብር) በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጤና ኬላ	ክሊኒክ	ጤና ጣቢያ	ሆስፒታል	ስፕላይንድ ሆስፒታል	የማህበረሰብ ጤና ተቋም	አክሲድን ፋብሪካ	ጤና ኮሌጅ	ደም ጣንክ	ፋርማሲ	ድምር
ላዕረብ	መቅደላ	75,000		7,157,542								7,232,542
	ተንታ	16,775,992		13,199,773	107,332,280							137,308,045
	ኩታበር	13,683,278	69,000	37,750,171								51,502,448
	አምባሰል			842,750								842,750
	ተውላደሬ	70,000	1,725,000	14,700,680	100,546,187							117,041,867
	ወረባበ	2,709,500	150,000	16,224,991								19,084,491
	ታሉ	3,608,000		22,278,744								25,886,744
	ደሴ ዙረያ			2,763,594								2,763,594
	ሊጋምቦ	946,000	2,752,200	24,635,520	244,622,483						2,119,000	275,075,203
	ከለላ	191,975	28,750	374,900	32,500,000						63,500	33,159,125
	ጃማ	110,300			3,220,000							3,330,300
	ወረኢሉ	156,800		8,728,700	237,159,189							246,044,689
	ከኮምባሊቻ			1,205,000	957,337,184							958,542,184
	ላገሊዳ	27,800		945,243								973,043
ቀበሌ	ደለንታ			9,120,414	290,844,391							299,964,804
	ድምር	38,354,645	4,724,950	159,928,021	1,973,561,714						2,182,500	2,178,751,830
	መንዝ ጌራ	442,500		125,180,205								125,622,705
	ኤፍራት ግድም	5,175,000	356,000	104,909,993	74,602,820							185,043,812
	መንዝ ጣማ	14,956,000	12,784,000	30,413,979	7,210,514						4,000,000	69,364,492
	ጣርማ በር	2,921,190										2,921,190
	ቀወት			2,119,678								2,119,678
	መንዝ ቀያ	25,000		11,042,970								11,067,970
	ሞላሊ				18,278,548							18,278,548
	ሸዋርብ ት	42,500		6,811,789	87,822,242							94,676,531
	አጣዬ				97,076,013							97,076,013
	ድምር	23,562,190	13,140,000	280,478,613	284,990,136						4,000,000	606,170,939

ሠንጠረዥ 169: በሰሜን ጎንደርና ደቡብ ጎንደር፤ በዋግና አሮሞ ብሔረሰብ ዞኖች ወረዳዎች የደረሰ የጤና ተቋማት የውድመት መጠን (በብር) በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጤና ኬላ	ክሊኒክ	ጤና ጣቢያ	ሆስፒታል	ስፔሻላይዝድ ሆስፒታል	የማህበረሰብ ጤና ተቋም	አካላዊ ጥገና	ጤና ጥላቻ	ደምጣክ	ፋርማሲ	ድምር
ዋግቸምራ	ዝቋላ	477,000		28,235,508	115,960,194							144,672,702
	ሰቆጣከተማ	2,882,490		44,693,433	63,041,559						3,868,920	114,486,401
	ደሀና	2,791,220	60,000	28,544,701	129,601,481							160,997,402
	ጋዝጊብላ	4,486,457		6,534,227								11,020,684
	ሰቆጣ ዞሪያ	25,295,400		28,599,314								53,894,714
	ድምር	35,932,567	60,000	136,607,184	308,603,233						3,868,920	485,071,904
አሮሞ ብሔረሰብ	ዳዋ ጨፌ			22,224,427								22,224,427
	ባቲ ወረዳ	1,293,500		5,937,875								7,231,375
	ጅሊ ጥምጋ	484,000		619,347,920								619,831,920
	አርጡማፍ-ርሲ	1,274,000		320,000	1,723,057							3,317,057
	ዳዋ ሀረዋ	465,500		16,281,432								16,746,932
	ኪሚሲ			28,378,623	31,361,235			11,166,864				70,906,722
	ባቲ ከተማ			35,802,937	24,946,345							60,749,283
	ድምር	3,517,000		728,293,213	58,030,637			11,166,864				801,007,714
ሰሜን ጎንደር	አዲአርታይ	5,907,900	220,000	2,801,000								8,928,900
	ደባርቅ	2,666,000		12,331,650								14,997,650
	ደዳባት	1,871,380										1,871,380
	ጠለምት	3,211,018		765,000								3,976,018
	ድምር	13,656,298	220,000	15,897,650								29,773,948
ደቡብ ጎንደር	ፋርጣ	19,200	231,122									250,322
	ላይ ጋይንት	400,000	1,771,500									2,171,500
	አስቴ		51,000									51,000
	ጉናበጊምድር	26,000	451,500									477,500
	ጉፋብመውጫ			700,000								700,000
	ድምር	445,200	2,505,122	700,000								3,650,322

ሸ) በጤና ተቋማት ግብዓት ላይ የደረሰ የውድመት መጠን

በተወረሩት ዞኖች በጤና ተቋማት የቤተሙከራ ግብዓቶች ላይ የደረሰው ጉዳት 2,151,605,363 ብር (ሁለት ቢሊዮን አንድ መቶ ሃምሳ አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ አምስት ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ሶስት ብር) ሲሆን፤ በሌሎች ግብአቶች ላይ ደግሞ፤ 3,559,423,451.55 ብር (ሶስት ቢሊዮን አምስት መቶ አምሳ ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ሀያሶስት ሺህ አራት መቶ

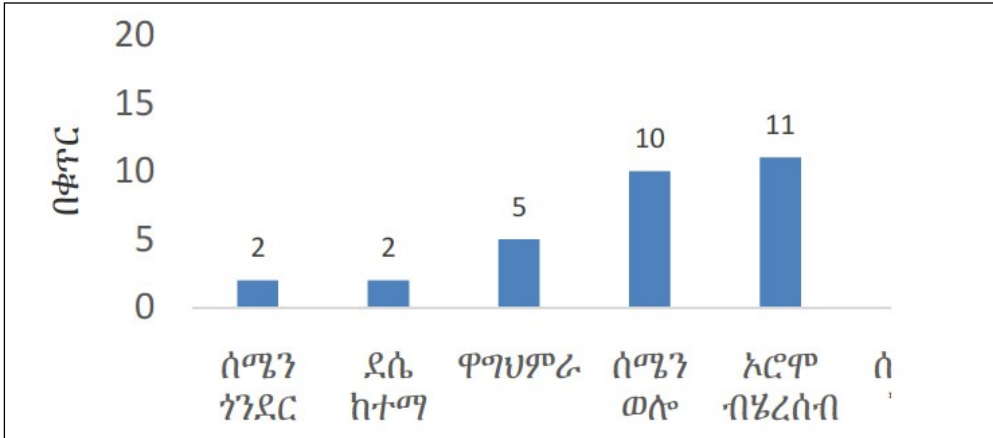
ሃምሳ አንድ ሺህ ብር ከ 55 ሳንቲም) እንደሆነ ጥናቱ አረጋግቷል። ከግማሽ በላይ የሚሆነው በስምንቱ ዞኖች የተከሰተው የላቦራቶሪ ግብዓቶች ውድመትም በደሴ ከተማ አስተዳደር 1,364,641,247 ብር (አንድ ቢሊዮን ሶስት መቶ ስልሳ አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ እንድ ሺህ ሁለት መቶ አርባ ሰባት ብር) እንደሆነ የዚህ ጥናት ውጤት አሳይቷል። ሰሜን 383,762,776 ብር (ሶስት መቶ ሰማኒያ ሶስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሁለት ሺህ ሰባት መቶ ሰባ ስድስት ብር) እና ደቡብ 165,605,504 ብር (አንድ መቶ ስልሳ አምስት ሚሊዮን ስድስት መቶ አምስት ሺህ አምስት መቶ አራት ብር) ወሎ እንዲሁም ሰሜንሸዋ 183,983,448 ብር(አንድ መቶ ሰማኒያ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማኒያ ሶስት ሺህ አራት መቶ አርባ ስምንት ብር) ዞኖችም ከፍተኛ የቤተሙከራ ግብዓቶች ውድመትና ዘረፋ አስተናግደዋል። በሌሎች የጤና ግብዓቶች ላይ የደረሰው ውድመትም በደሴ ከተማ አስተዳደር እጅግ ከፍተኛ ሲሆን፤ ይህም በብር ሲተምን 2,447,054,628 ብር (ሁለት ቢሊዮን አራት መቶ አርባ ሰባት ሚሊዮን ሃምሳ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሃያ ስምንት ብር) እንደሆነ ጥናቱ አረጋግጧል (ሠንጠረዥ 170)።

ሠንጠረዥ 170: በጤና ተቋማት ግብዓቶች የደረሰ የድመት መጠን በዞን ደረጃ

ዞን	ላቦራቶሪ ግብዓት ላይ የደርሰ ውድመት በብር	ሌሎች የጤና ግብዓቶች ላይ የደረሰ ጠቅላላ ውድመት በብር
ደሴ ከተማ	1,364,641,247	2,447,054,628
ሰሜን ወሎ	383,762,776	705,742,482
ደቡብ ወሎ	165,605,504	160,082,127.4
ሰሜን ሸዋ	183,983,448	53,452,885
ኦሮሞ ልዩ ዞን	37,616,373	20,122,127.3
ሰሜን ጎንደር	14,617,715	22,151,268.5
ዋግሽምራ	1,378,300	150,817,933.5
ደቡብ ጎንደር	NA	NA
ጠቅላላ ውድመት	2,151,605,363	3,559,423,451.55

ቀ) የጤና ጽ/ቤቶችና የጤና መምሪያዎች ውድመት

ለጤና አገልግሎት መስጫ ተቋማት ማንኛውንም ግብአት (ለምሳሌ፤ መድሃኒቶች፣ የህክምና መስጫ መሳሪያዎች ወዘተ) እና አስተዳደራዊ ድጋፍ የሚሰጡ የጤና ጥበቃ ጽ/ቤቶች እና የጤና መምሪያዎች ናቸው። ይሁንና በወረራው ወቅት ከጤና አገልግሎት ሰጭ ተቋማት በተጨማሪ 60 የጤና ጥበቃ ጽ/ቤቶችና የጤና መምሪያዎች ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል። በደቡብ ወሎ ዞን ብቻ 18 የጤና ጥበቃ ጽ/ቤቶች እና የጤና መምሪያዎች ጉዳት ደርሶባቸዋል። በሰሜን ወሎ 10 ዞን፣ ኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር 11 እና በሰሜን ሸዋ ዞን 12 የጤና ጥበቃ ጽ/ቤቶችና የጤና መምሪያዎች ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል (ምስል 48)።

ምስል 48፤ በተወረሩ አካባቢዎች ጉዳት የደረሰባቸው የጤና ጽ/ቤቶችና መምሪያዎች በ) በጤና ባለሙያዎች ላይ የደረሰ ጉዳት

በወራረው ወቅት 51 የጤና ባለሙያዎች የተለያዩ ጉዳቶች ደርሰዋቸዋል። ከእነዚህም መካከል ሁለት ሴቶችና ሁለት ወንዶች ተገለጸዋል። በድምሩ 37 የጤና ባለሙያዎች የአካል ጉዳት የደረሰባቸው ሲሆን፤ ከእነዚህም መካከል 11 ሴቶች ናቸው። አስር ወንዶች ደግሞ፤ የደረሱበት አይታወቅም (ሠንጠረዥ 171)።

ሠንጠረዥ 171: የትግራይ ወራሪ ቡድን በጤና ባለሙያዎች ላይ ያደረሰው ሞትና ጉዳት በዓይነት

ዞን	ሞት			የአካል ጉዳት			የት እንደደረሰው የማይተወቁ			ጠቅላላ ድምር
	ወንድ	ሴት	ንዑስ ድምር	ወንድ	ሴት	ንዑስ ድምር	ወንድ	ሴት	ንዑስ ድምር	
ደሴ ከተማ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ሰሜን ወሎ	0	0	0	19	10	29	6	0	6	35
ደቡብ ወሎ	0	1	1	2	0	2	2	0	2	5
ሰሜን ሸዋ	1	0	1	1	0	1	0	0	0	2
አሮሞ ልዩ ዞን	0	0	0	2	0	2	0	0	0	2
ሰ/ጎንደር	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1
ዋግሸምራ	0	1	1	2	1	3	2	0	2	6
ደ/ ጎንደር	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ድምር	2	2	4	26	11	37	10	0	10	51

ተ) የጤና ተቋማት ውድመት በማህበረሰቡ ላይ ያሰከተለው ችግር

አህዛዊ የጥናቱ ውጤት እንዳሳየው በተወረሩ አካባቢዎች የሚኖሩ ዜጎች በመድሃኒት እጥረት ወይም የጤና አገልግሎት ባለማግኘት ከ 800 በላይ ሰዎች ህይወታቸው አልፏል። ከዚህም በተመሳሳይ ጥልቅ አይነታዊ ጥናቶች ውጤትም እንዳረጋገጡት የጤና አገልግሎት

በመቋረጡ ብዙ ዜጎች ለከፋ ችግርና ለሞት ተዳርገዋል። የጠለምት ወረዳ የጥናት ተሳታፊ እንደተናገሩት

“.....ለወራት በቀየው ወረራ ምክንያት የጤና ተቋማት በመውደማቸውና የትራንስፖርት አገልግሎት ባለመኖሩ ማህበረሰቡ የጤና አገልግሎት ማግኘት አልቻለም ነበር። በመሆኑም ነፍሰ ጡር እናቶች፣ የኤችአይቪ ታካሚዎች፣ የስኳር ህመምተኞች፣ የቲቪና ተጓዳኝ የሆኑ በሽታዎች ያለባቸው ሰዎች የጤና አገልግሎት በመቋረጡ በከፍተኛ ደረጃ ለስነልቦና ጉዳትና ለሞት ተዳርገዋል። ከጤና ጣቢያው አጠገብ የምትኖር የልብ ህመም ያለባት በመድሀኒት እጦት ሞታለች። አንዲት መምህርትና ከተማ የምትኖር ሌላ ነፍሰጡር እያማጡ የህክምና አገልግሎት ባለመኖሩ ሞተዋል።”

ቸ) የጤና ተቋማት ውድመት እንድምታዎች

የጥናቱ ውጤት እንዳሳየው ወራሪው ህይል በጤና ተቋማት ላይ መጠነሰፊ ጉዳት እንዳደረሰ አረጋግጧል። ውድመቱም ከመጀመሪያ እስከሰባተኛ የጤና እንክብካቤ ስርዓቶች ውስጥ ያሉትን ተቋማት ሁሉ ያዳረሰ ነበር። በአጠቃላይ የወደሙ የጤና ጠቋማትን ቁጥርና አገልግሎት ይሰጣሉ፤ ተብሎ ከታለመላቸው የህዝብ ቁጥር ግምት ውስጥ በማስገባት 12 ሚሊዩን የሚሆኑ በተወረሩና በአቅራቢያ አካባቢዎች የሚኖሩ ዜጎች የጤና አገልግሎት ማግኘት እንደማይችሉ የውድመቱ መጠን ያመለክታል።

የሀገሪቱን ጥቅል የከተማና የገጠር ነዋሪዎች ምጣኔ እንዲሁም መጠነሰፊ የመጀመሪያ ደረጃ የጤና እንክብካቤ ስርዓት ጠቋማት ውድመት ግምት ውስጥ ስናስገባ ሰፊው የገጠር ማህበረሰብ የጤና አገልግሎት ማግኘት እንደማይችል አሀዛዊ ጥናቱ ያሳያል። ይህንንም ሁኔታ አስከፊ የሚያደርገው የሀገሪቱ ዝቅተኛ የጤና አገልግሎት ሽፋን፣ የበሽታና የሞት ምጣኔ (በተለይም የእናቶች እና ሕጻናት ሞት ምጣኔ)፣ በአንጻራዊነት በከፍተኛ ደረጃ የሚታየው በገጠሩ አካባቢ መሆኑ ነው። በዚህም ምክንያት ኢትዮጵያ በ2017 ዓ.ም ለማሻሻል ያለመቻቸውን ሁለንተናዊ የጤና ሽፋን (Universal Health Civerage index from 0.43 to 0.58) እና አገልግሎት ጥራት፣ በተቋማትን የመድሀኒት አቅርቦት (79.2% to 90%)፣ የእናቶችን (from 401 per 100,000 live births to እና ሕጻናት (from 59 per 1,000 live births to 44 per 1,000 live births) ሞት ምጣኔ ለማሳካት እጅግ አዳጋች እንደሚሆን ከወዲሁ መገመት አያስቸግርም። ኢትዮጵያ በማህበረሰቡን እያደገ የመጣውን የጤና አገልግሎት ፍላጎት፣ የበሽታ ስርጭት ለውጥ ወ.ዘ.ተ ግምት ውስጥ በማስገባት የጤና ኤክስቴንሽን ፕሮግራምን ማሻሻልና ማስፋት (እስከ 2024 ዓ.ም) እንደ አጀንዳ አድርጋ እየተገበረች ትገኛለች። ይህም ሀገራዊ ጥረት ሁለንተናዊ የጤና ሽፋንን (Universal Health Civerage) ለማረጋገጥ እንደ ቁልፍ መፍትሔ የተቀመጠ ቢሆንም፤ ይህ ትግበራና ግብ በጤና ኬላዎች ላይ በደረሰው ከፍተኛ ውድመት ሊደናቀፍ እንደሚችል ጥናቱ በግልጽ ያሳያል።

3.3.8 ሥራና ሥልጠና ዘርፍ ላይ የደረሰ ውድመት

ሀ) በቴክኒክና ሙያ ትምህርት ቤቶች የደረሰ ውድመት

የቴክኒክና ሙያ ማሰልጠኛ ተቋማት የዜጎችን የስራ ክህሎት ከማሳደግ አንጻር ብሎም

ኢትዮጵያ ላይ ያለውን ከፍተኛ የስራ አጥነት ከመቀነስ አንጻር ጉልህ ሚና እንዳላቸው ይታወቃል። ይህም ሁኖ በሰንጠረዥ 172 እንደተዘረዘረው በርካታ የቴክኒክና ሙያ ማሰልጠኛ ተቋማት ተዘርፈዋል ወድመዋል። በአጠቃላይ 55 የቴክኒክና ሙያ ማሰልጠኛ ተቋማት እንደተዘረፉና እንደወደሙ ጥናቱ አረጋግጧል (ምስል 49 እና 50)። በንጽጽርም ደቡብ ወሎ ሀያ፣ ሰሜን ሸዋ አስር እና ሰሜን ወሎ ዘጠኝ ዞኖች ብዛት ያላቸው መሰል ተቋማት ጉዳት ደርሶባቸዋል። ደሴ ከተማ አስተዳደርም ሰባት የቴክኒክና ሙያ ማሰልጠኛ ተቋማት ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል (ሠንጠረዥ 172)።

ምስል 49: የአምደወርቅ ቴክኒክ እና ሙያ ኮሌጅ ወርክሾውድመት እና ዘረፋ ሚያሳይ ፎቶ

ምስል 50: የወልዲያ ፖሊ ቴክኒክ ኮሌጅ ወድመት እና ዘረፋ የሚያሳይ ፎቶ

ከአህዛብ ጥናቱ ባሻገር አይነታዊ የጥናት ውጤቶችም በቴክኒክና ሙያ ኮሌጆች ከፍተኛ ውድመት እንደደረሰ አረጋግጠዋል። በዚህም ሳቢያ መምህራንም የመማር ማስተማር ስራቸውን ለመከወን እንደተቸገሩ ገልጸዋል።

በከሚሴ የቴክኒክና ሙያ ኮሌጅ መምህርና የጥናቱ ተሳታፊ ሲገልጹ፤

“.....እውነት ለመናገር በትምህርት ዘርፍ የደረሰው ጉዳት ካለንበት ጊዜው ከፍለ ዘመን እጅግ ወደኋላ ነው የጎተቱን። ቢሮ ወይም ሎሌች የትምህርት ስራዎችን

እንኳን ካርቦን በመጠቀም በእጃችን እየጻፍን የምንሰራው። ብዙ ነገር አሳጥተውናል፤ በአጠቃላይ ከቴክኖሎጂ እንድንርቅና ወደዜሮ እንድንመለስ ነው ያደረጉን። ለምሳሌ፤ እኛ ኮሌጅ ብስወስድ ያለ ኮምፒውተር የኢንፎርሜሽን ቴክኖሎጂ (Information Technology) ተማሪዎችን ስብስቦ ምንም አታረጋቸውም። በቶክና ሰሌዳ ብቻ የምታሰለጥነው አይደለም። የሙያ ተማሪዎችን ስብስቦ ቲዮሪ ወይም የመላምት ትምህርት ብቻ ሰጥተህ በዚህ ዘዴ ስሩ እያልክ የምታደርገው ጉዳይ አይደለም። በመሆኑም ከቴክኖሎጂ እንድንርቅ ነው ያደረጉን። መንግስት እዚህ ላይ ቢያንስ አፋጣኝ የሆኑ መፍትሄዎችን መስጠት ወይም ድጋፍ ማድረግ አለበት ብየ አስባለሁ።”

በስምንቱ ዞኖች በተካሄደው ወረራ በቴክኒክና ሙያ ትምህርትቤቶች የተከሰተው የውድመት መጠንም ሲሰላ፤ 4,989,790,863 ብር (አራት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማኒያ ዘጠኝ ሚሊዮን ሰባት መቶ ዘጠና ሺህ ስምንት መቶ ስልሳ ሶስት ብር) እንደሚደርስ በጥናቱ ተገምቷል ፡ ከዚህም ውስጥ አብዛኛው (94.5%) ውድመት የተከሰተው በሰሜን ሸዋ ዞን በአስር ቴክኒክና ሙያ ተቋማት ሲሆን፤ የውድመት መጠኑም 4,720,273,657 ብር (አራት ቢሊዮን ሰባት መቶ ሃያ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ ሃምሳ ሰባት ብር) እንደሆነ የጥናቱ ውጤት ያሳያል። በዚህ ዞንም በወረዳ ደረጃ የተሰራው የትንታኔ ውጤት እንደሚያሳየው እጅግ ከፍተኛ ውድመት ያስተናገዱት አጣየ 3,450,000,000 ብር (ሶስት ቢሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ሚሊዮን ብር) እና መንዝማማ 1,160,000,000 ብር (አንድ ቢሊዮን አንድ መቶ ስልሳ ሚሊዮን) ናቸው። በተጨማሪም በደቡብ ወሎ ዞን ሃያ የቴክኒክና ሙያ ተቋማት ላይ 134,442,505 ብር (አንድ መቶ ሰላሳ አራት ሚሊዮን አራት መቶ አርባ ሁለት ሺህ አምስት መቶ አምስት ብር)የሚገመት የውድመቱ መጠን የደረሰ ሲሆን፤ ሲሆን በሰሜን ወሎ ዞን ደግሞ፤ ዘጠኝ የቴክኒክና ሙያ ተቋማት ላይ 4,795,683 ብር (አራት ቢሊዮን ሰባት መቶ ዘጠና አምስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማኒያ ሶስት ብር)የሚገመት ውድመት ደርሷል (ሠንጠረዥ 172)። ሠንጠረዥ 172፤ የቴክኒክና ሙያ ተቋማት በዞን ደረጃ የደረሰባቸው የውድመት ብዛትና የዋጋ ግምት በብር ሲተመን

ዞን	የወደሙ የቴክኒክና ሙያ ተቋማት ብዛት	የውድመት መጠን በብር
ሰ/ጎንደር	1	679,758
ደ/ጎንደር	2	118,120,755
ሰ/ወሎ	9	4,795,683
ደ/ወሎ	20	134,442,505
ሰ/ሸዋ	10	4,720,273,657
ዋግ	2	944,627
አሮሞ	4	7,416,760
ደሴ ከተማ	7	3,117,118
ድምር	55	4,989,790,863

የቴክኒክና ሙያ ተቋማት ውድመት በሰሜን ጎንደር ከሚገኙ ወረዳዎች መካከል ጠለምት 679,758 ብር (ስድስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ስምንት ብር) የተመዘገብ ሲሆን፤ ከደቡብ ጎንደር ደግሞ፤ ነፋስ መውጫ 106,973,615 ብር (አንድ መቶ ስድስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰባ ሶስት ሺህ ስድስት መቶ አስራ አምስት ብር) እና ጉና በጌምድር 11,147,140 ብር (አስራ አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ሰባት ሺህ አንድ መቶ አርባ ብር) ናቸው። ሰሜን ወሎ ዞን ሰባት ወረዳዎች ላይ ውድመት የደረሰባቸው መሆኑ ተረጋግጦ ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ራያ ቆቦ 2,489,899 ብር (ሁለት ቢሊዮን አራት መቶ ሰማኒያ ዘጠኝ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ዘጠኝ ብር)፤ ዳውንት 982,250 ብር (ዘጠኝ መቶ ሰማኒያ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ሀምሳ ብር) እና ቡግና 646,002 ብር (ስድስት መቶ አርባ ስድስት ሺህ ሁለት ብር) ሲሆኑ፤ ደቡብ ወሎ አስራ አምስት ወረዳዎች ውድመት የደረሰባቸው መሆኑ ተረጋግጦ ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ኩታብር 75,385,750 ብር (ሰባ አምስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማኒያ አምስት ሺህ ሰባት መቶ ሃምሳ ብር)፤ ወረባቦ 37,168,819 ብር (ሰላሳ ሰባተ ሚሊዮን አንድ መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ዘጠኝ ብር)፤ ኮምቦልቻ 7,838,315 ብር (ሰባት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ አስራ አምስት ብር)፤ ቃሉ 4,758,628 ብር (አራት ሚሊዮን ሰባት መቶ አምሳ ስምንት ሺህ ስድስተ መቶ ሀያ ስምንት ብር)፤ ሐይቅ 4,046,410 ብር (አራት ሚሊዮን አርባ ስድስት ሺህ አራት መቶ አስር ብር)፤ ተሁለደሬ 2,000,316 ብር (ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ አስራ ስድስት ብር) ናቸው (ሠንጠረዥ 173)።

የቴክኒክና ሙያ ተቋማት ውድመት በሰሜን ሸዋ ከሚገኙ ወረዳዎች መካከል ስድስቱ ወረዳዎች ላይ ውድመት የደረሰባቸው መሆኑ ተረጋግጧል። ከእነዚህም መካከል ከፈተኛ የውድመት መጠን የተመዘገበባቸው ወረዳዎች አጣየ 3,450,000,000 ብር (ሶስት ቢሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ሚሊዮን)፤ መንዝ ማማ 1,160,000,000 ብር (አንድ ቢሊዮን አንዲ መቶ ስልሳ ሚሊዮን) እና መንዝ ቀያ 60,142,600 ብር (ስልሳ ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ሁለት ሺህ ስድስት መቶ ብር) ናቸው። በተጨማሪም ኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን አራት ወረዳዎች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ አነርሱም ባቲ ከተማ 3,805,200 ብር (ሶስት ሚሊዮን ስምንት መቶ አምስት ሺህ ሁለት መቶ ብር)፤ እርጡማ ፉርሲ 1,931,935 ብር (አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰላሳ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ አምስት ብር)፤ ከሚሴ 1,621,250 ብር (አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሀያ አንድ ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ ብር) እና ደዋ ጨፋ 58,375 ብር (ሃምሳ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ሰባ አምስት ብር)፤ ዋግኸምራ ዞን ሰቆጣ ከተማ 944,627 ብር (ዘጠኝ መቶ አርባ አራት ሺህ ስድስት መቶ ሃያ ሰባት ብር)፤ ደሴ ከተማ ላይ የሙያና ቴክኒክ ተቋማት ውድመት የደረሰባቸው ክፍለ ከተሞች መናፈሻ (1,597,893 ብር (አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ሰባት ሺህ ስምንት መቶ ዘጠና ሶስት ብር)፤ አራዳ 621,565 ብር (ስድስት መቶ ሃያ አንድ ሺህ አምስት መቶ ስልሳ አምስት ብር)፤ ቧንቧ ውሃ 265,980 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማኒያ ብር) እና ሆጤ 163,020 ብር (አንድ መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሃያ ብር) ናቸው (ሠንጠረዥ 173)።

ሠንጠረዥ 173: በቴክኒክና ሙያ ተቋማት ላይ ወራሪው ኃይል ያደረሰው የውድመት መጠን በብር ተገምቶ በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን	ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን
ሰ/ጎንደር	ጠለምት	679758	ደ/ወሎ	መቅደላ	730880
	ድምር	679758		ተንታ	391600
ሰ/ወሎ	ቡግና	646002		ኩታበር	75385750
	ራያ ቆቦ	2489899		አምባሰል	374506
	መቄት	80432		ተውለደሬ	2000316
	ዋድላ	207400		ወረባቡ	37168819
	ሀርቡ	282700		ቃሉ	4758628
	ወልዲያ	107000		ደ/ዙሪያ	825
	ዳውንት	982250		ለጋንቦ	534864
	ድምር	4795683		ከለላ	396000
ሰ/ሸዋ	መንዝ ጌራ	13424920		ኮምበልቻ	7838315
	መንዝ ማማ	1160000000		ለገሂዳ	112925
	መንዝ ቀያ	60142600		ሐይቅ	4046410
	ሸዋ ሮቢት	22893495		ደላንታ	38333
	አጣየ	3450000000		ደሴ ዙሪያ	664334
	ማህል ሜዳ	13812642		ድምር	134442505
	ድምር	4720273657	አሮሞ	ዳዋ ጨፌ	58,375
ደሴ	መናፈሻ	1,597,893		አጡማ ፉርሲ	1,931,935
	ቧንቧ ውሃ	265,980		ኬሚሴ	1,621,250
	ሆጤ	163,020		ባቲ ከተማ	3,805,200
	አራዳ	621,565		ድምር	7,416,760
	ድምር	3,117,118	ደ/ጎንደር	ንፋስ መውጫ	106973615
ዋግህምራ	ስቆጣ ከ.	944,627		ጉና በጌምደር	11147140
	ድምር	944,627		ድምር	118120755

ለ) በጥቃቅና አነስተኛ ኢንተርፕራይዝ ዘርፍ የደረሰ ውድመት

በሁሉም ወራሪው በደረሰባቸው ዞኖችና ወረዳዎች የአነስተኛና ጥቃቅን ኢንተርፕራይዝ ዘርፍ አብዛኛውን ወጣት ኃይል የሚያሳትፍና ስራ ፈላጊዎችን አቅፎ የያዘ ዘርፍ ነው። ሆኖም ግን የውድመቱ ደረጃ ከዞን ይለያያል። ስለሆነም በጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዝ ዘርፍ ውድመት በገንዘብ ሲተመን ሰሜን ወሎ 611,003,513 ብር (ስድስት መቶ አስራ አስራ አንድ ሚሊዮን ሶስት ሺህ አምስት መቶ አስራ ሶስት ብር)፣ ሰሜን ሸዋ 548,143,852 ብር (አምስት መቶ አርባ ስምንት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ ሁለት ብር)፣ ዋግሸምራ ብሔረሰብ አስተዳደር 233,424,107 ብር(ሁለት መቶ ሰላሳ ሶስት ሚሊዮን)፣ ደቡብ ወሎ 171,743,042 ብር(አንድ መቶ ሰባ አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ አርባ

ሶስት ሺህ አርባ ሁለት ብር)፤ ኦሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር 106,125,591 ብር (አንድ መቶ ስድስት ሚሊዮን አንድ መቶ ሃያ አምስት ሺህ አምስት መቶ ዘጠና አንድ ብር)፤ ደሴ ከተማ 67,147,079 ብር(ስልሳ ሰባት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ ሰባት ሺህ ሰባ ዘጠኝ ብር) ሰሜን ጎንደር 29,457,117 ብር (ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ሰባት ሺህ አንድ መቶ አስራ ሰባት ብር) እና ደቡብ ጎንደር 14,092,685 ብር (አስራ አራት ሚሊዮን ዘጠና ሁለት ሺህ ስድስት መቶ ሰማኒያ አምስት ብር) እንደወደመ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 174)።

በሰሜን ጎንደር አስተዳደር ዞን ወራሪው ጉዳት ካደረሰባቸው አራት ወረዳዎች መካከል የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ጉዳት የደረሰባቸው በተመለከተ ዳባት 11,085,250 ብር (አስራ አንድ ሚሊዮን ሰማኒያ አምስት ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ ብር)፤ ጠለምት 9,437,472 ብር(ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ ሰባት ሺህ አራት መቶ ሰባ ሁለት ብር)፤ ደባርቅ 8,301,235 ብር (ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ አንድ ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) እና አዳርቃይ 633,160 ብር(ስድስት መቶ ሰላሳ ሶስት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ ብር) የውድመት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174) ።

በደቡብ ጎንደር አስተዳደር ዞን ወራሪው ጉዳት ካደረሰባቸው የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች መካከል ነፋስ መውጫ 7,214,359 ብር(ሰባት ሚሊዮን ሁለት መቶ አስራ አራት ሺህ ሶስት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ብር)፤ ጉና በጌምድር 4,068,898 ብር (አራት ሚሊዮን ስልሳ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ ዘጠና ስምንት ብር)፤ ላይ ጋይንት 1,926,496 ብር (አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃያ ስድስት ሺህ አራት መቶ ዘጠና ስድስ ብር) እና ፋርጣ 882,932 ብር (ስምንት መቶ ሰማኒያ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ሁለት ብር) የውድመት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174) ።

በሰሜን ወሎ አስተዳደር ዞን ወራሪው ጉዳት ካደረሰባቸው 18 ወረዳዎች መካከል የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ጉዳት የደረሰባቸው በተመለከተ ራያ ቆቦ 178,618,470 ብር(አንድ መቶ ሰባ ስምንት ሚሊዮን ስድስት መቶ አስራ ስምንት ሺህ አራት መቶ ሰባ ብር)፤ ቆቦ ከተማ 193,985,424 ብር(አንድ መቶ ዘጠና ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማኒያ አምስት አራት መቶ ሃያ አራት ብር)፤ ወልዲያ ከተማ 90,196,319 ብር(ዘጠና ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ሶስት መቶ አስራ ዘጠኝ ብር) ፤ ሀብሩ 84,251,790 ብር(ሰማኒያ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃምሳ አንድ ሺህ ሰባት መቶ ዘጠና ብር) ፤ ዋድላ 29,114,431 ብር(ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ አራት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ አንድ ብር)፤ ጉባላፍቶ 27,305,547 ብር(ሃያ ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ አምስት ሺህ አምስት መቶ አርባ ሰባት ብር)፤ ላሲታ 2,363,996 ብር(ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ስድስት ብር)፤ መቄት 2,211,231 ብር (ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ አስራ አንድ ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ አንድ ብር)፤ ላሊበላ 1,803,549 ብር (አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ሶስት ሺህ አምስት መቶ አርባ ዘጠኝ ብር)፤ ግዳን 1,027,345 ብር(አንድ ሚሊዮን ሃያ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ አርባ አምስት ብር) እና ጋዞ 125,411 ብር (አንድ መቶ ሃያ አምስት ሺህ አራት መቶ አስራ አንድ ብር) የውድመት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174) ።

በደቡብ ወሎ አስተዳደር ዞን ወራሪው ጉዳት ካደረሰባቸው 25 ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ጉዳት የደረሰባቸው 13 ይደርሳሉ። የእያንዳንዱን ወረዳና ከተማ አስተዳደር ጉዳት በተመለከተ ደላንታ 83,046,778 ብር (ሰማኒያ ሶስት ሚሊዮን አርባ ስድስት ሺህ ሰባት መቶ ሰባ ስምንት ብር)፣ አምባሰል 31,549,120 ብር(ሰላሳ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ሃያ ብር)፣ ኮምቦልቻ ከተማ 17,845,393 ብር(አስራ ሰባት ሚሊዮን ስምንት መቶ አርባ አምስት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ሶስት ብር)፣ ኩታበር 14,496,669 ብር(አስራ አራት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስድስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ብር)፣ ጃማ 10,277,377 ብር(አስር ሚሊ ሁለት መቶ ሰባ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ ሰባ ሰባት ብር)፣ ወረባቦ 5,937,518 ብር(አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ሰባት ሺህ አምስት መቶ አስራ ስምንት ብር)፣ ሐይቅ 2,241,294(ሁለት ሚሊዮን ሁለት መቶ አርባ አንድ ሺህ ሁለት መቶ ዘጠና አራት ብር)፣ ቃሉ 1,679,647 ብር(አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ አርባ ሰባት ብር)፣ ለጋምቦ 1,556,226 ብር(አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ሃምሳ ስድስት ሺህ ሁለት መቶ ሀያ ስድስት ብር)፣ ተንታ 1,498,131 ብር(አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ስምንት ሺህ አንድ መቶ ሰላሳ አንድ ብር)፣ ከለላ 1,159,917 ብር(አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ አስራ ሰባት ብር)፣ ደሴ ዙሪያ 365,734 ብር(ሶስት መቶ ስልሳ አምስት ሺህ ሰባት መቶ ሰላሳ አራት ብር) እና መቅደላ 89,238 ብር(ሰማኒያ ዘጠኝ ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ ስምንት ብር) የጉዳት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174)። በሰሜን ሸዋ አስተዳደር ዞን ወራሪው ጉዳት ካደረሰባቸው 13 ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ጉዳት የደረሰባቸው ስምንት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ናቸው። የደረሰውን የጉዳት መጠን በተመለከተ ሽዋሮቢት 306,920,447 ብር (ሶስት መቶ ስድስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃያ ሺህ አራት መቶ አርባ ሰባት ብር)፣ ኤፍራታና ግድም 180,781,912 ብር (አንድ መቶ ሰማንያ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ አስራ ሁለት ብር)፣ መንዝ ጌራ 45,295,312 ብር (አርባ አምስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ሶስት መቶ አስራ ሁለት ብር)፣ መሃል ሜዳ 11,112,907 ብር (አስራ አንድ ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰባት ብር)፣ አጣዬ 3,864,941 ብር(ሶስት ሚሊዮን ስምንት መቶ ስልሳ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ አንድ ብር)፣ ጣርማ በር 122,980 ብር(አንድ መቶ ሃያ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ብር)፣ መንዝ ማማ 25,993 ብር(ሃያ አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ሶስት ብር) እና ደብረሲና 19,360 ብር(አስራ ዘጠኝ ሺህ ሶስት መቶ ስልሳ ብር) የውድመት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174)።

በዋግኸምራ በሔረሰብ አስተዳደር ዞን ወራሪው ጉዳት ካደረሰባቸው ስምንት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ጉዳት ሰባት ወረዳዎች የተጎዱ ሲሆን፤ ሁለቱ ወረዳዎች ከወራሪው ኃይል ነፃ ባለመውጣታቸው ምክንያት ጥናቱ አልተካሄደም። የተጠኑት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ከተማ አስተዳደሮች መካከል ጉዳቱ የደረሰባቸው ወረዳዎች የደረሰውን የጉዳት መጠን በተመለከተ ሰቆጣ ከተማ 110,440,118 ብር (አንድ መቶ አስር ሚሊዮን አራት መቶ አርባ ሺህ አንድ መቶ አስራ ስምንት ብር)፣ ዳህና 79,578,200 ብር (ሰባ ዘጠኝ ሚሊዮን አምስት መቶ ሰባ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ ብር)፣ ሰቆጣ

ዙሪያ 41,759,028 ብር (አርባ አንድ ሚሊዮን ሰባት መቶ አምሳ ዘጠኝ ሺህ ሃያ ስምንት ብር) እና ጋዝጊብላ 937,910 ብር (ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ሰባት ሺህ ዘጠኝ መቶ አስር ብር) የውድመት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174)።

በኦሮሞ በሔረሰብ አስተዳደር ዞን ወራሪው ጉዳት ከደረሰባቸው ሰባት ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ጉዳት በአራት ወረዳዎች ደርሷል። በወረዳ ደረጃ የደረሰው ውድመት በብር ሲገመት ከሚሴ 77,794,321 ብር (ሰባ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ ዘጠና አራት ሺህ ሶስት መቶ ሃያ አንድ ብር)፣ ጅሌ ጥሙጋ 27,964,090 ብር (ሃያ ሰባት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ አራት ሺህ ዘጠና ብር)፣ ባቲ ከተማ 251,680 ብር (ሁለት መቶ አምሳ አንድ ሺህ ስድስት መቶ ሰማንያ ብር) እና ባቲ ወረዳ 115,500 ብር (አንድ መቶ አስራ አምስት ሺህ አመስት መቶ ብር) የውድመት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174)።

በደሴ ከተማ አስተዳደር በወራሪው ጉዳት ከደረሰባቸው አምስት ክፍለ ከተሞች ውስጥ የሚገኙ የጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ላይ ጉዳት ደርሷል። በክፍለ ከተማ ደረጃ የደረሰው ውድመት በብር ሲገመት ቧንቧ ውሃ 19,624,659 ብር (አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃያ አራት ሺህ ስድስት መቶ አምሳ ዘጠኝ ብር)፣ አራዳ 16,112,553 ብር (አስራ ስድስት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ ሁለት ሺህ አምስት መቶ አምሳ ሶስት ብር)፣ መናፈሻ 13,682,277 ብር (አስራ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰማንያ ሁለት ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ሰባት ብር)፣ ሰኞ ገበያ 9,767,736 ብር (ዘጠኝ ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ሰባት ሺህ ሰባት መቶ ሰላሳ ስድስት ብር) እና ሆጤ 7,959,854 ብር (ሰባት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አምሳ ዘጠኝ ሺህ ስምንት መቶ አምሳ አራት ብር) የውድመት መጠን ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 174)።

ሠንጠረዥ 174: በጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ላይ የደረሰ የውድመት መጠን በብር በዞንና በወረዳ

ደረጃ

ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን		ድምር	548,143,852
ሰሜን ጎንደር	አዲርቃይ	633,160	ኦሮሞ	ባቲ ወረዳ	115,500
	ደባርቅ	8,301,235		ጂሊጥሙጋ	27,964,090
	ዳባት	11,085,250		ኬሚሴ	77,794,321
	ጠለምት	9,437,472		ባቲ ከ.	251,680
	ድምር	29,457,117		ድምር	106,125,591
ሰ/ሸዋ	ደ/ሲና	19,360	ደሴ	መናፈሻ	13,682,277
	መንዝ ጌራ	452,95,312		ቧንቧ ውሃ	19,624,659
	ኤፍራታ እና ግድም	180,781,912		ሆጤ	7,959,854
	መንዝ ማማ	25,993		አራዳ	16,112,553
	ጣርማ በር	122,980		ሰኞ ገቢያ	9,767,736
	ሸዋ ሮቢት	306,920,447	ዋግ	ድምር	67,147,079
	ማህል ሜዳ	11,112,907		ዝቋላ	937,910
	አጣየ	3,864,941		ሰቆጣ ከ.	110,440,118
				ዳህና	79,578,200
				ጋዝጊብላ	708,851

ሰ/ወሎ	ሰቆጣ ዙ.	41,759,028
	ድምር	233,424,107
	ራያቆቦ	178,618,470
	ግዳን	1,027,345
	መቄት	2,211,231
	ዋድላ	29,114,431
	ጉባላፍቶ	27,305,547
	ሀብሩ	84,251,790
	ወልዲያ	90,196,319
	ላስታ	2,363,996
	ጋዞ	125,411
	ቆቦ ከ.	193,985,424
	ላሊበላ	1,803,549
	ድምር	611,003,513
	መቅደላ	89,238
	ተንታ	1,498,131
	ኩታበር	14,496,669

ደ/ወሎ	አምባሰል	31,549,120
	ወሮባቡ	5,937,518
	ቃሉ	1,679,647
	ደ/ዙሪያ	365,734
	ሊጋንቦ	1,556,226
	ከለላ	1,159,917
	ጃማ	10,277,377
	ኮምቦልቻ	17,845,393
	ሃይቅ	2,241,294
	ደላንታ	83,046,778
	ድምር	171,743,042
ደቡብ ጎንደር	ፋርጣ	882,932
	ላይጋይንት	1,926,496
	ጉና በጌምድር	4,068,898
	ንፋስ መውጫ	7,214,359
	ድምር	14,092,685

3.3.9 በኢንዱስትሪ ዘርፎች የደረሰ ውድመት

በአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግስት የነበረው የኢንዱስትሪ ዘርፎች እድገት ውስን የነበረ ቢሆንም ካሉት የአማራ ክልል ከተሞች ከ70 በመቶ በላይ የሚሆነውን የኢንዱስትሪ እንቅስቃሴ የያዙት ከምቦልቻ እና ደሴ ከተማ የተወረሩ በመሆናቸው ክልሉ በኢንዱስትሪ ዘርፎች ከፍተኛ ውድመት የደረሰበት መሆኑ ተረጋግጧል።

በሁሉም የተወረሩ አካባቢዎች 184 የሚደርሱ ኢንዱስትሪዎች ሙሉ በሙሉ የወደሙ ሲሆን፤ 666 የሚሆኑት በከፊል የወደሙ ናቸው (ምስል 51)። ሙሉ በሙሉም ሆነ በከፊል የወደሙት ጠቅላላ የወደሙት 824 እንደሚደርሱ በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 175)።

ሀ

ለ

ሐ

መ

ምስል 51፡ የጎሽ ሜዳፕላስቲክ ፋብሪካ ውድመት የሚያሳዩ ፎረቶግራፎች (ሀ፤ለ፤ሐ እና መ)

ይህ ጉዳት በዞን ደረጃ ምን ያክል ኢንዱስትሪዎች ሙሉ በሙሉም ሆነ በከፊል የወደሙት በቁጥር ሲታይ ዋግኸምራ ብሔረሰብ አስተዳደር (362)፣ ሰሜን ሽዋ (235)፣ ደቡብ ወሎ (109)፣ ሰሜን ወሎ (57)፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር (37) እና ደሴ ከተማ (24) ሲያስመዘግቡ ደቡብ ና ሰሜን ጎንደር አስተዳደር ዞን ላይ ግን የተመዘገበ ውድመት የለም። ከኢንዱስትሪው ዘርፍ አንጻር ሲታይ ከፍተኛ የውድመት ቁጥር አኳያ ሲመዘን ብረታብረትና እንጨት ላይ የደረሰው ውድመት 451፣ ጨርቃጨርቅና ቆዳ ኢንዱስትሪዎች ላይ የደረሰው ውድመት 268፣ አግሮ ኢንዱስትሪ 78 እና ኬሚካልና የግንባታ ግብዓት 53 ይደርሳሉ (ሠንጠረዥ 175)።

ሠንጠረዥ 175፡ በየዞኑ የደረሰ የኢንዱስትሪዎች ውድመት በአይነትና ቁጥር

ዞን	የኢንዱስትሪው ዘርፍ የውድመት ደረጃ	የኢንዱስትሪው ዘርፍ				
		አግሮ ኢንዱስትሪ	ጨርቃጨርቅና ቆዳ	ብረታብረትና እንጨት	ኬሚካልና የግንባታ ግብዓት	ድምር
ሰሜን ወሎ	ሙሉ በሙሉ	2	4	5	2	13
	በከፊል	11	1	20	12	44
ደቡብ ወሎ	ሙሉ በሙሉ	6	4	35	15	60
	በከፊል	13	10	13	13	49
ሰሜን ሽዋ	ሙሉ በሙሉ		76	4	1	81
	በከፊል	14	130	9	1	154
ዋግ ብሔ/አ ስ	ሙሉ በሙሉ	3	3	1		7
	በከፊል	7	8	340		355
ኦሮሞ ብሔ/አ ስ	ሙሉ በሙሉ	3	4	2	1	10
	በከፊል	3	18	6		27
ደሴ ከተማ	ሙሉ በሙሉ	2			2	4
	በከፊል	9	2	4	5	20
ደቡብ ጎንደር	ሙሉ በሙሉ	2	2	4	1	9
	በከፊል	3	6	8		17
ድምር		78	268	451	53	850

ከላይ በተቀመጠው ሠንጠረዥ 175 የተዘረዘሩት የተለያዩ ኢንዱስትሪዎች ላይ የደረሰው ድምር በገንዘብ ሲተመን ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች መካከል በቅደም ተከተል አግሮ ኢንዱስትሪ 35,902,384,572 ብር (ሰላሳ አምስት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ አራት ሺህ አምስት መቶ ሰባ ሁለት ብር) ፣ የኬሚካልና ግንባታ ግብዓት 1,429,164,806 ብር(አንድ ቢሊዮን አራት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ስልሳ አራት ሺህ ስምንት መቶ ስድስት ብር)፣ የብረታብረትና እንጨት 1,035,497,809 ብር (አንድ ቢሊዮን ሰላሳ አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ዘጠና ሰባት ሺህ ስምንት መቶ ዘጠኝ ብር) እና ጨርቃጨርቅና ቆዳ 35,902,384,572 ብር (ሰላሳ አምስት ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰማንያ አራት ሺህ አምስት መቶ ሰባ ሁለት ብር) መሆናቸው ታውቋል። በዞን ደረጃ የደረሰው ድምር በቅደም ተከተል ሲታይ ደቡብ ወሎ 37,129,229,722.27 ብር (ሰላሳ ሰባት ቢሊዮን አንድ መቶ ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ ሰባት መቶ ሃያ ሁለት ብር ከ ሃያ ሰባት ሳንቲም)፣ ደሴ ከተማ 538,755,856.10 ብር (አምስት መቶ ሰላሳ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ አምሳ አምስት ሺህ ስምንት መቶ አምሳ ስድስት ብር ከ አስር ሳንቲም)፣ ሰሜን ወሎ 485,566,396.70 ብር (አራት መቶ ሰማንያ አምስት ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ ስድስት ሺህ ሶስት መቶ ዘጠና ስድስት ብር ከ ሰባ ሳንቲም)፣ ኦሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር 325,995,263.00 ብር (ሶስት መቶ ሃያ አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ሁለት መቶ ስልሳ ሶስት ብር)፣ ሰሜን ሸዋ 194,145,102.70 ብር(አንድ መቶ ዘጠና አራት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ አምስት ሺህ አንድ መቶ ሁለት ብር ከ ሰባ ሳንቲም) እና ዋግኸምራ ብሔረሰብ አስተዳደር 194,145,102.70 ብር (አንድ መቶ ዘጠና አራት ሚሊዮን አንድ መቶ አርባ አምስት ሺህ አንድ መቶ ሁለት ብር ከ ሰባ ሳንቲም) ተጠቃሾች ናቸው። ስለሆነም ጠቅላላ በኢንዱስትሪው ዘርፍ የደረሰው ድምር 38,757,364,920.97 ብር (ሰላሳ ስምንት ቢሊዮን ሰባት መቶ አምሳ ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ ስልሳ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሃያ ብር ከ ዘጠና ሰባት ሳንቲም) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 176)።

ሠንጠረዥ 176: በየዞኑ የደረሰ የኢንዱስትሪዎች ውድመት በኢንዱስትሪ ዓይነትና በብር ሲተመን

የዞን ስም	የኢንዱስትሪው ዘርፍ					ድምር
	አግሮ ኢንዱስትሪ	ጨርቃ ጨርቅና ቆዳ	ብረታብረትና እንጨት	ኬሚካልና የግንባታ ግብዓት	ሌሎች	
ሰሜን ወሎ	79,352,800	3,521,375	245,943,372	156,748,849		485,566,396.70
ደቡብ ወሎ	35,704,935,270	297,265,543	332,291,797	794,737,113		37,129,229,722.27
ሰሜን ሸዋ	326,076	38,442,250	154,908,617		468,160	194,145,102.70
ዋግ ኸምራ	4,960,120	1,097,030	77,615,430			83,672,580.20
ኦሮሞ ብ/አስ	23,671,516		167,706,572	88,329,175	46,288,000	325,995,263.00
ደሴ	89,138,790	3,235,375	57,032,021	389,349,670		538,755,856.10
ደቡብ ጎንደር	26,768,109.53	650,000	2,032,819	174,457,164.53		203,908,093.06
ድምር	35,902,384,572	343,561,573	1,035,497,809	1,429,164,806	46,756,160	38,961,273,013.8

በሰሜን ወሎ ዞን ከሚገኙ 18 ወረዳዎች መካከል በአምስቱ ላይ ከፍተኛ የኢንዱስትሪዎች ውድመት ደርሷል። በአጠቃላይ 536 ኢንዱስትሪዎች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ የጉዳቱም መጠን በገንዘብ ሲሰላ 1,048,429,452.7 ብር (አንድ ቢሊዮን አርባ ስምንት ሚሊዮን አራት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ አራት መቶ አምሳ ሁለት ብር ከ ሰባት ሳንቲም) ይደርሳል። በመሆኑም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች በቅደምተከተል ከሚካልና ኮንስትራክሽን 690,823,849.4 ብር (ስድስት መቶ ዘጠና ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃያ ሶስት ሺህ ስምንት መቶ አርባ ዘጠኝ ብር ከ አራት ሳንቲም)፣ ብረታብረትና እንጨት 269,002,630.4 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት ሺህ ስድስት መቶ ሰላሳ ብር ከ አራት ሳንቲም) እና አግሮ ኢንዱስትሪ 84,037,832.90 ብር (ስማንያ አራት ሚሊዮን ሰላሳ ሰባት ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ ሁለት ብር ከ ዘጠና ሳንቲም) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲተነተን አንጎት 645,637,389.9 ብር (ስድስት መቶ አርባ አምስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰላሳ ሰባት ሺህ ሶስት መቶ ስማንያ ዘጠኝ ብር ከ ዘጠኝ ሳንቲም)፣ ወልዲያ 294,196,997.2 ብር (ሁለት መቶ ዘጠና አራት ሚሊዮን አንድ መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ዘጠና ሰባት ብር ከ ሁለት ሳንቲም) እና ዋድላ 71,471,981.5 ብር (ሰባ አንድ ሚሊዮን አራት መቶ ሰባ አንድ ሺህ ዘጠኝ መቶ ስማንያ አንድ ብር ከ አምስት ሳንቲም) ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 177)።

ሠንጠረዥ 177: በሰሜን ወሎ ዞን ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው ኢንዱስትሪዎች ብዛትና የውድመት ዋጋ ስሌት በብር

		ቆቦ ወረዳ	ዋድላ	ሀብሩ	ወልዲያ	አንጎት	ድምር
አግሮ ኢንዱስትሪ	ብዛት	4	21		64		89
	ውድመት በብር	14,772,450	11,943,371		57,322,011.9		84,037,832.90
ጨርቃ ጨርቅና ቆዳ	ብዛት			4	2		6
	ውድመት በብር			1,186,900.00	3,377.731		4,564,631.00
ብረታ ብርት እና እንጨት	ብዛት	1	32	15	87	1	136
	ውድመት በብር	187,000	41,215,515.5	8,394,832.60	218,888,482.3	316,800.00	269,002,630.4
ኪሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ	ብዛት		10	43	117	135	305
	ውድመት በብር		18,313,020.0	12,581,754.5	14,608,548	645,320,526.9	690,823,849.4
ድምር	ብዛት	5	63	62.00	270.00	136.00	536.00
	ውድመት በብር	14,959,461	71,471,981.5	22,163,623.1	294,196,997.2	645,637,389.9	1,048,429,452.7

በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን ከተወረሩ ወረዳዎች መካከል በሁለቱ ላይ ከፍተኛ የኢንዱስትሪዎች ውድመት ደርሷል። በአጠቃላይ 389 ኢንዱስትሪዎች ላይ ጉዳት የደረሰ

ሲሆን፤ የጉዳቱም መጠን በገንዘብ ሲሰላ 83,672,580 ብር(ሰማንያ ሶስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰባ ሁለት ሺህ አምስት መቶ ሰማንያ ብር) ይደረሳል። በመሆኑም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች በቅደም ተከተል ብረታብረትና እንጨት 77,615,430 ብር(ሰባ ሰባት ሚሊዮን ስድስት መቶ አስራ አምስት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ብር) እና አግሮ ኢንዱስትሪ 4,960,120 ብር(አራት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ ሺህ አንድ መቶ ሃያ ብር) እና ቆዳና ጨርቃጨርቅ 1,097,030 ብር(አንድ ሚሊዮን ዘጠና ሰባት ሺህ ሰላሳ ብር) ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲተነተን ዳህና 79,136,180 ብር (ሰባ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ ስድስት ሺህ አንድ መቶ ሰማንያ ብር)፣ ሰቆጣ ከተማ 4,536,400 ብር(አራት ሚሊዮን አምስት መቶ ሰላሳ ስድስት ሺህ አራት መቶ ብር) እና ኩታብር 38,348,495 ብር(ሰላሳ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ አራት መቶ ዘጠና አምስት ብር) ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 178)።

ሠንጠረዥ 178: በዋግኸምራ ብሔረሰብ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው ኢንዱስትሪዎች ብዛትና የውድመት ዋጋ ስሌት በብር

ወረዳ	አግሮ ኢንዱስትሪ		ጨርቃጨርቅና ቆዳ		ብረታብረትና እንጨት		ድምር	
	ብዛት	የውድመት መጠን በብር	ብዛት	የውድመት መጠን በብር	ብዛት	የውድመት መጠን በብር	ብዛት	የውድመት መጠን በብር
ሰቆጣ ከተማ	4	4430800			3	105600	7	4536400
ዳህና	9	529320	18	1097030	355	77509830	382	79136180
ድምር	13	4960120	18	1097030	358	77615430	389	83672580

በደቡብ ወሎ ዞን ከተወረሩ ወረዳዎች መካከል በአምስቱቱ ላይ ከፍተኛ የኢንዱስትሪዎች ውድመት ደርሷል። በአጠቃላይ 463 ኢንዱስትሪዎች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ የጉዳቱም መጠን በገንዘብ ሲሰላ 35,541,534,753 ብር (ሰላሳ አምስት ቢሊዮን አምስት መቶ አርባ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ ሰባት መቶ አምሳ ሶስት ብር) ይደረሳል። በመሆኑም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች በቅደም ተከተል ከሚካልና ኮንስትራክሽን 9,964,634,989 ብር (ዘጠኝ ቢሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ አራት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ዘጠኝ ብር)፣ ብረታብረትና እንጨት (8,914,078,434 ብር) እና አግሮ ኢንዱስትሪ 13,532,370,788 ብር (አስራ ሶስት ቢሊዮን አምስት መቶ ሰላሳ ሁለት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ ሺህ ሰባት መቶ ሰማንያ ስምንት ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲተነተን ኮምቦልቻ 35,221,890,387 ብር (ሰላሳ አምስት ቢሊዮን ሁለት መቶ ሃያ አንድ ሚሊዮን ስምንት መቶ ዘጠና ሺህ ሶስት መቶ ሰማንያ ሰባት ብር) ፣ቃሉ 253,308,000 ብር(ሁለት መቶ አምሳ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ስምንት ሺህ ብር) እና ኩታብር 38,348,495 ብር (ሰላሳ ስምንት ሚሊዮን ሶስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ አራት መቶ ዘጠና አምስት ብር) ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 179)።

ሠንጠረዥ 179: በደቡብ ወሎ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው ኢንዱስትሪዎች ብዛትና የውድመት ዋጋ ስሌት በብር

ወረዳ ስም	አግሮ ኢንዱስትሪ		ጨርቃ ጨርቅና ቆዳ		ብረታብርትና እንጨት		ኬሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ		ድምር	
	ብዛት	የውድመት መጠን በብር	ብዛት	የውድመት መጠን በብር	ብዛት	የውድመት መጠን በብር	ብዛት	የውድመት መጠን በብር	ብዛት	የውድመት መጠን በብር
ኩታብር	12	32,876,270			11	220,825	7	5,251,400	30	38,348,495
አምባሰል	2	14,218	4	869,220	19	1,242,099	10	19,743,280	35	21,868,816
ቃሉ					5	1,628,000	1	251,680,000	6	253,308,000
ከለላ					7	518,980			7	518,980
ኮምባሊቻ	78	13,496,756,326	59	3,127,590,138	62	8,910,103,880	101	9,687,440,042	300	35,221,890,387
ሐይቅ	50	2,723,974	10	1,991,185	15	364,650	10	520,267	85	5,600,076
ድምር	142	13,532,370,788	73	3,130,450,543	119	8,914,078,434	129	9,964,634,989	463	35,541,534,753

በሰሜን ሸዋ ዞን ከተወረሩ ወረዳዎች መካከል በስድስቱ ላይ ከፍተኛ የኢንዱስትሪዎች ውድመት ደርሷል። በአጠቃላይ 465 ኢንዱስትሪዎች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ የጉዳቱም መጠን በገንዘብ ሲሰላ 197,281,886 ብር(አንድ መቶ ዘጠና ሰባት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማንያ አንድ ሺህ ስምንት መቶ ሰማንያ ስድስት ብር) ይደርሳል። በመሆኑም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች በቅደም ተከተል ብረታብረትና እንጨት 160,304,815 ብር(አንድ መቶ ስልሳ ሚሊዮን ሶስት መቶ አራት ሺህ ስምንት መቶ አስራ አምስት ብር)፣ ጨርቃጨርቅና ቆዳ 36,182,835 ብር(ሰላሳ ስድስት ሚሊዮን አንድ መቶ ሰማንያ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ አምስት ብር) እና ኬሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ 468,160 ብር(አራት መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲተነተን ኤፍራታና ግድም 136,842,823 ብር(አንድ መቶ ሰላሳ ስድስት ሚሊዮን ስምንት መቶ አርባ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ ሃያ ሶስት ብር)፣ መንዝ ጌራ 24,264,500 ብር(ሃያ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ አራት ሺህ አምስት መቶ ብር) እና ሸዋሮቢት 15,434,118 ብር(አስራ አምስት ሚሊዮን አራት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ አንድ መቶ አስራ ስምንት ብር) ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 180)።

ሠንጠረዥ 180፤ በሰሜን ሸዋ ዞን በሚገኙ ወረዳዎች ወራሪው ያወደማቸው የኢንዱስትሪዎች ብዛትና የውድመት ዋጋ ስሌት በብር

ወረዳ ስም	አግሮ ኢንዱስትሪ		ጨርቃ ጨርቅና ቆዳ		ብረታ ብርት እና እንጨት		ኬሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ		ድምር	
	ብዛት	በብር	ብዛት	በብር	ብዛት	በብር	ብዛት	በብር	ብዛት	በብር
መንዝ ጌራ					3	24,264,500		-	3	24,264,500
ኤፍራታና ግድም			1	22,110,000	25	114,264,663	14	468,160	40	136,842,823
ጣሮማበር	14	326,076	343	14,072,835	22	949,060		-	379	15,347,971
ሸዋሮቢት					13	15,434,118		-	13	15,434,118
አጣየ					28	5,183,737		-	28	5,183,737
መሃል ሜዳ					2	208,737		-	2	208,737
ድምር	14	326,076	344	36,182,835	93	160,304,815	14	468,160	465	197,281,886

በአሮሞ ብሔረሰብ ዞን ከተወረሩ ወረዳዎች መካከል በሶስቱ ላይ ከፍተኛ የኢንዱስትሪ ውድመት ደርሷል። በአጠቃላይ 49 ኢንዱስትሪዎች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ የጉዳቱም መጠን በገንዘብ ሲሰላ 325,995,263 ብር (ሦስት መቶ ሃያ አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ሁለት መቶ ስልሳ ሦስት ብር) ይደርሳል። በመሆኑም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች በቅደም ተከተል ብረታብረትና እንጨት 167,706,572 ብር (አንድ መቶ ስልሳ ሰባት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስድስት ሺህ አምስት መቶ ሰባ ሁለት ብር)፣ ኬሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ 88,329,175 ብር (ሰማንያ ስምንት ሚሊዮን ሦስት መቶ ሃያ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ሰባ አምስት ብር) እና አግሮ ኢንዱስትሪ 23,671,516 ብር (ሃያ ሦስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ሰባ አንድ ሺህ አምስት መቶ አስራ ስድስት ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲተነተን ባቲ ወረዳ 181,587,032 ብር (አንድ መቶ ሰማንያ አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ሰማንያ ሰባት ሺህ ሰላሳ ሁለት ብር)፣ ከሚሴ 119,108,231 ብር (አንድ መቶ አስራ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ስምንት ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ አንድ ብር) እና ጅሌ ጥሙጋ 25,300,000 ብር (ሃያ አምስት ሚሊዮን ሦስት መቶ ሺህ ብር) ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 181)።

ሠንጠረዥ 181: በአሮሞ ብሔረሰብ ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው ኢንዱስትሪዎች ብዛትና የውድመት ዋጋ ስሌት በብር

	አግሮ ኢንዱስትሪ		ብረታብረትና እንጨት		ኬሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ		ጨርቃጨርቅና ቆዳ		ድምር	
	ብዛት	ብር	ብዛት	ብር	ብዛት	ብር	ብዛት	ብር	ብዛት	ብር
ባቲ ወረዳ	6	22,186,516	6	62,039,516	3	51,073,000	1	46,288,000	16	181,587,032
ጅሌ		-	1	25,300,000		-		-	1	25,300,000
ጥሙጋ										
ከሚሴ	3	1,485,000	20	80,367,056	6	37,256,175		-	29	119,108,231
ድምር	9	23,671,516	27	167,706,572	9	88,329,175	1	46,288,000	46	325,995,263

በደሴ ከተማ አስተዳደር ከተወረሩ ከፍለከተሞች መካከል ሁሉም ላይ ከፍተኛ የኢንዱስትሪዎች ውድመት ደርሷል። በአጠቃላይ 75 ኢንዱስትሪዎች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ የጉዳቱም መጠን በገንዘብ ሲሰላ 1,820,755,856 ብር (አንድ ቢሊዮን ስምንት መቶ ሃያ ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃምሳ አምስት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ ስድስት ብር) ይደርሳል። በመሆኑም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች በቅደም ተከተል ብረታብረትና እንጨት 1,326,032,021 ብር (አንድ ቢሊዮን ሦስት መቶ ሃያ ስድስት ሚሊዮን ሰላሳ ሁለት ሺህ ሃያ አንድ ብር)፣ ኬሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ 402,349,670 ብር (አራት መቶ ሁለት ሚሊዮን ሦስት መቶ አርባ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ብር) እና አግሮ ኢንዱስትሪ 89,138,790 (ሰማንያ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ሰባት መቶ ዘጠና ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በክፍለ ከተማ ደረጃ ሲተነተን ቧንቧ ውሃ 1,377,042,679 ብር (አንድ ቢሊዮን ሦስት መቶ ሰባ ሰባት ሚሊዮን አርባ ሁለት ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ዘጠኝ ብር)፣ መናፈሻ 359,122,988 ብር (ሦስት መቶ ሃምሳ ዘጠኝ ሚሊዮን አንድ መቶ ሃያ ሁለት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰማንያ ስምንት ብር) እና ሰኞ ገቢያ 49,373,521 ብር (አርባ ዘጠኝ ሚሊዮን ሦስት መቶ ሰባ ሦስት ሺህ አምስት መቶ ሃያ አንድ ብር) ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 182)።

ሠንጠረዥ 182: በደሴ ከተማ ክፍለከተሞች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው ኢንዱስትሪዎች ብዛትና የውድመት ዋጋ ስሌት በብር

ክፍለ ከተሞች	አግሮ ኢንዱስትሪ		ጨርቃጨርቅና ቆዳ		ብረታብርት እና እንጨት		ኬሚካልና ኮንስትራሽን ግንባታ		ድምር	
	ብዛት	ብብር	ብዛት	ብብር	ብዛት	ብብር	ብዛት	ብብር	ብዛት	ብብር
መናፈሻ	20	32,889,170	1	2,964,500	3	2,319,680	15	320,949,639	39	359,122,988
ቧንቧ	12	11,813,450			8	1,318,774,991	3	46,454,238	23	1,377,042,679
ሆጼ		-					2	34,945,793	2	34,945,793
አራዳ		-	1	270,875		-		-	1	270,875
ሰኞ ገበያ	9	44,436,171			1	4,937,350		-	10	49,373,521
ድምር	41	89,138,790	2	3,235,375	12	1,326,032,021	20	402,349,670	75	1,820,755,856

በደቡብ ጎንደር ዞን ከተወረሩ ወረዳዎች መካከል ነፋስ መውጫና ፋርጣ ከፍተኛ የኢንዱስትሪ ውድመት ደርሶባቸዋል። በአጠቃላይ በዞኑ 26 ኢንዱስትሪዎች ላይ ጉዳት የደረሰ ሲሆን፤ የጉዳቱም መጠን በገንዘብ ሲሰላ 203,908,093.06 ብር (ሁለት መቶ ሦስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስምንት ሺህ ዘጠና ሦስት ብር) ይደርሳል። በመሆኑም ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው የኢንዱስትሪ ዘርፎች በቅደምተከተል ኬሚካልና ኮንስትራክሽን ግንባታ 174,457,164.53 ብር (አንድ መቶ ሰባ አራት ሚሊዮን አራት መቶ ሃምሳ ሰባት ሺህ አንድ መቶ ስልሳ አራት ብር) ፣ አግሮ ኢንዱስትሪ 26,768,109.53 ብር (ሃያ ስድስት ሚሊዮን ሰባት መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ አንድ መቶ ዘጠኝ ብር) ፣ ብረታብረትና እንጨት 2,032,819 ብር (ሁለት ሚሊዮን ሰላሳ ሁለት ሺህ ስምንት መቶ አስራ ዘጠኝ ብር) እና ጨርቃጨርቅና ቆዳ 650,000 ብር (ስድስት መቶ ሃምሳ ሺህ ብር) ተጠቃሾች ናቸው። በወረዳ ደረጃ ሲተነተን ነፋስ መውጫ 181,238,093.06 ብር (አንድ መቶ ሰማንያ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ዘጠና ሦስት ብር) ፣ ደብረታቦር 22,612,000 ብር (ሃያ ሁለት ሚሊዮን ስድስት መቶ አስራ ሁለት ሺህ ብር) እና ፋርጣ 58,000 ብር (ሃምሳ ስምንት ሺህ ብር) ከፍተኛ ጉዳት የደረሰባቸው ናቸው (ሠንጠረዥ 183)።

ሠንጠረዥ 183: በደቡብ ጎንደር ወረዳዎች ወራሪው ኃይል ያወደማቸው ኢንዱስትሪዎች ብዛትና የውድመት ዋጋ ስሌት በብር

	አግሮ ኢንዱስትሪ		ጨርቃ ጨርቅና ቆዳ		ብረታ ብርት እና እንጨት		የኬሚካልና ግምባታ ግብዓት		ድምር	
	ብዛት	ብብር	ብዛት	ብብር	ብዛት	ብብር	ብዛት	ብብር	ብዛት	ውድመት በብር
ነፋስ መውጫ	4	4156109.53	3	600000	11	2024819	1	174457164.53	19	181238093.06
ፋርጣ	-		5	50000	1	8000			6	58000
ደ/ታቦር	1	22612000							1	22612000
ድምር	5	26768109.53	8	650000	12	2032819	1	174457164.53	26	203908093.0

3.3.10 በኢንቨስትመንት ዘርፎች የደረሱ ውድመቶች

ወራሪው ኃይል በተለያዩ የኢንቨስትመንት ዘርፎች ከፍተኛ ውድመትና ዘረፋ እንዳደረሰ ይታወቃል። ውድመቱም በዞንና በኢንቨስትመንት አይነቶች ብዛት የተተነተነ ሲሆን፤ ሰሜን ወሎ (1224)፣ ደቡብ ወሎ (305)፣ ሰሜን ሸዋ (80) እና ኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን ተጠቃሾች ናቸው። ይህ ውድመትም በኢንቨስትመንት ዓይነት ሲታይ ኢንዱስትሪ (842)፣ ንግድ (718)፣ ግብርና (157)፣ ማህበራዊ (53) እና ሌሎች (5) ሲሆኑ፤ በአጠቃላይ የወደመው የኢንቨስትመንት ቁጥር 1775 ይደረሳል (ሠንጠረዥ 184)።

ሠንጠረዥ 184: በየዞኑ የወደሙ የኢንቨስትመንት አይነቶችና ብዛት

የዞ ስም	የኢንቨስትመንት ዓይነት					ድምር
	ግብርና	ንግድ	ማህበራዊ	ኢንዱስትሪ	ሌሎች	
ሰሜን ጎንደር	2	23				25
ደቡብ ጎንደር					5	5
ሰሜን ወሎ	82	476	33	633		1224
ደቡብ ወሎ	53	63	11	178		305
ሰሜን ሸዋ	5	74		1		80
ዋግኸምራ	3	41	8			52
ኦሮሞ ብ/አስተዳደር	1	41	1	30		73
ደሴ ከተማ አስተዳደር	11					11
ድምር	157	718	53	842	5	1775

ከዚህ በላይ በቁጥር ደረጃ የተዘረዘሩት የኢንዱስትሪ ውድመቶች በዋጋ ስሌት ሲተነተኑ ደቡብ ወሎ 199,405,042.5 ብር (አንድ መቶ ዘጠና ዘጠኝ ሚሊዮን አራት መቶ አምስት ሺህ አርባ ሁለት ብር) ፣ ሰሜን ወሎ 886,173,136 ብር (ስምንት መቶ ሰማንያ ስድስ ሚሊዮን አንድ መቶ ሰባ ሦስት ሺህ አንድ መቶ ሰላሳ ስድስት ብር) ፣ ደቡብ ጎንደር 261,648,338 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ ሦስት መቶ ሰላሳ ስምንት ብር) እና ሰሜን ጎንደር 99,968,868 ብር (ዘጠና ዘጠኝ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ስልሳ ስምንት ሺህ ስምንት መቶ ስልሳ ስምንት ብር) ከፍተኛ ውድመት የተመዘገበባቸው ዞኖች ናቸው። በኢንቨስትመንት አይነት ሲተነተኑ ንግድ 756,954,014 ብር (ሰባት መቶ ሃምሳ ስድስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ አራት ሺህ አስራ አራት ብር) ፣ ግብርና 287,828,521 ብር (ሁለት መቶ ሰማንያ ሰባት ሚሊዮን ስምንት መቶ ሃያ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሃያ አንድ ብር) እና ኢንዱስትሪ 237,032,331.4 ብር (ሁለት መቶ ሰላሳ ሰባት ሚሊዮን ሰላሳ ሁለት ሺህ ሦስት መቶ ሰላሳ አንድ ብር) ይነቶች ከፍተኛ ውድመት ደርሶባቸዋል (ሠንጠረዥ 185)።

ሠንጠረዥ 185: በተለያዩ ዞኖች የወደሙ የኢንቨስትመንት አይነቶች (በብር) ሲተመን

የዞ ስም	የኢንቨስትመንት ዓይነት					ድምር
	ግብርና	ንግድ	ማህበራዊ	ኢንዱስትሪ	ሌሎች	
ሰ/ጎንደር	11277752	88691116				99,968,868
ደ/ ጎንደር					261648338	261,648,338
ሰ/ ወሎ	89071240	557308957	75714115	164078824		886,173,136
ደ/ ወሎ	87744640	42789601.1	14347294	54523507.37		199,405,042.5
ሰ/ሸዋ	1449500	17565724		254000		19,269,224
ዋግኸምራ	385300	38919990	6574850			45,880,140
አሮሞ ብ/አሰ.	10345	11678626	27000	18176000		29,891,971
ደሴ ከተማ	97889744					97,889,744
ድምር	287,828,521	756,954,014	96,663,259	237,032,331.4	261,648,338	1,640,126,463

3.3.11 በቱሪዝም ዘርፍ የደረሱ ጉዳቶች

በወራሪው ህይል 868 ቅርሶች ላይ ውድመት የፈጸመ ሲሆን፤ ከዚህም ውስጥ 457 ተንቀሳቃሽ ቅርሶች ተዘርፈዋል ወድመዋል (ምስል 52)። ምንም እንኳን በማንኛውም ወረራ ወይም ጦርነት ወቅት የእምነት ተቋማት ከማንኛውም ጉዳት እንዲጠበቁ የአለም ህግጋት ቢደነግጉም ወራሪው ቡድን 190 የክርስትናና የእስልምና እምነት ተቋማትን ዘርፏል፤ አቃጥሏል፤ ወይም አውድሟል። ስልሳ ስምንት ያህል ቋሚ ቅርሶች የተጎዱ ሲሆን፤ 54 የባህል ተቋማት ደግሞ፤ ተዘርፈዋል ወይም ወድመዋል። በተጨማሪም 36 የተፈጥሮ ቱሪዝም ሀብቶች ጉዳት ደርሶባቸዋል። በአጠቃላይ ከደረሰው ውድመት ውስጥ የቅርስ ውድመቱን በተወረሩ ዞኖች ሲታዩ በንጽጽር አብዛኛው ውድመት የተከሰተው በሰሜን ወሎ ዞን (310) እና ደሴ ከተማ አስተዳደር (281) ሲሆን፤ እንደየቅደም ተከተላቸው 46% እና 90% የሚሆነው ዘረፋና ውድመት የተካሄደው በተንቀሳቃሽ ቅርሶች ላይ ነው። የተንቀሳቃሽ ቅርሶች በአይነት ደረጃ ሲታይ 503 ሲሆን፤ ጥናት ውጤት ያመለክታል። ብዛት ያላቸው ቅርሶች በደቡብ ወሎ (115) እና ሰሜን ጎንደር (43) ዞኖች ከመውደማቸው ባሻገር አብዛኛው ውድመት በሐይማኖታዊ ተቋማት ላይ እንደሆነ የጥናቱ ውጤት አረጋግጧል። ለየት ያለ ውድመት የታየው በሰሜን ሸዋ ዞን ሲሆን፤ በዚሁ ዞን 3198 ካሬ ሜትር ያህል ስፋት ያለው የጓሳ ፓርክ (የተፈጥሮ ቱሪዝም) ውድመት ደርሶበታል (ሠንጠረዥ 186)።

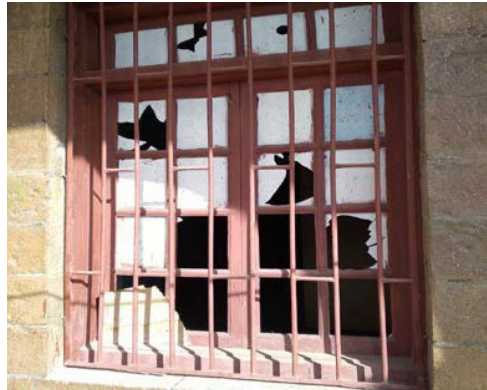
ከመጠናዊ የጥናት ውጤቶች ባሻገር በጥልቅ የአይታዊ ጥናቱም ወራሪ ሐይሉ መጠነሰፊ የቅርስ ዘረፋና ድመት እንዳካሄደ ተረጋግጧል። በደሴ የሚኖሩ የዚህ ጥናት ተሳታፊ እንደተናገሩት፤

“....በቆዩበት አንድ ወር ከሰባት ቀን በየቀኑ በመቶዎች የሚቆጠሩ መኪናዎችን ወደመቀሌ ይጭኑ ነበር። ወደደሴ ሙዝየም ስመጣልህ መጀመርያ የሙዝየሙን ህንጻ በመሰባበር ወደውስጥ ከገቡ በኋላ ይጠቅመናል፤ ብለው ያሰቡትን እቃ ሁሉ ወስደዋል።

ለእነሱ አይጠቅመንም ብለው ያሰቡትን ወይም ደግሞ፤ መውሰድ ያልቻሏቸውን እቃዎች በመስባበር ከጥቅም ውጭ አድርገዋቸዋል አውድመዋቸዋል። በጉዳት ደረጃ ደሴ ሙዝየም በደንብ ከተጎዱ ተቋማት አንዱ። በተለይ የህወሃት ወራሪ ሃይል ጸረታሪክና ጸረቅርስ ስለሆኑ፤ በደሴ ሙዝየም ላይ ከፍተኛ ጉዳት አድርሰዋል። ሙዝየሙ ሙሉ በሙሉ በሚባል ደረጃ ወድሟል ማለት ይቻላል። ከደሴ ሙዝየም በተጨማሪ በመርሆቤ ተመንግስትና ሙዝየም ላይ እንዲሁም ደሴ ከተማ በሚገኙ ቅርሶች ላይ ከፍተኛ ውድመት አድርሷል። ቅርስ በባህሪው በዋጋ አይተመንምን። ሌሎች ንብረቶችን በተለዩ መንገዶች መመለስ ይቻላል፤ ይሆናል፤ ቅርሶች ግን አንድግዜ ከወደሙ መመልስ አይቻልም። ቅርስ ታሪክ ነው፤ ማንነትና ባህልም ነው። እነዚህ ቅርሶች ሲጠፉ እነዚህን ነገሮች ነው፤ አብረን የምናጣው። ታሪኩን የማያውቅ ትውልድ ደግሞ ምን ሊፈጥር እንደሚችል እያየነው ነው። እነሱ [በህወሃቶች] አይተናል። ታሪክ የለለው ትውልድ ብቻ ሳይሆን የተሳሳተ የታሪክ ግንዛቤ ያለው ማህበረሰብ ምን ሊፈጥር እንደሚችል እያየን ነው።”

ጨፍታሆ መዳኒዓለም

የተሠባባረው ድሰሲ ሙዚየም

የንብረት ውድመት እና ዘረፋ የደረሰበት የደሴ ሙዚየም

ምስል 52: የድመት እና ዘረፋ የደረሰባቸው ቅርሶች እና ሙዚየም

ሌላኛው በደሴ የሚኖሩ የጥናቱ ተሳታፊ እንደተናገሩት የቅርስ ንብረቶችም በጠርነት ሳይሆን ሆን ተብለው ከተሞችን ከተቆጣጠሩ (ወራሪው ሀይል) በኋላ የወደሙ መሆናቸውን የአካባቢው ነዋሪዎች ተናግረዋል። አንዳንዴም የአካባቢውን ማህበረሰብ እንዳወደመው ለማስመሰል በግዴታ ፍርስራሾቹ ላይ አድርገው ፎቶ እያነሱ (ወራሪው ሀይል አባላት) ላለማቀፉ ማህበረሰብ ያስራጩ እንደነበር፤ የጥናቱ ተሳታፊዎች ገልጸዋል።

“.....ደሴ ሙዝየም ሆነ መርሆ ሙዝየም በጠርነት አይደለም የወደሙት። ጠርነቱ አብቅቶ ህወሃት ደሴን ከተቆጣጠረ በህዋላ ነው፤ የመርሆ ሙዝየምና ቤተመንግስት እንዲሁም ደሴ ሙዝየም የወደሙት። በተለይ መውሰድ ያልቻሉትንና አይጠቅሙንም ብለው ያሰቧቸውን በሙዝየሙ የሚገኙ ቅርሶችን ሰባብረዋቸው ነው የሄዱት። ዋና ዋና እቃዎችን ይወስዱና የቀሩትን ትርፍራፊ የአካባቢው ህዝብ እንዲወስድ እያደረጉ ፈቶ ያነሳሉ። ይህንንም የሚያደርጉት እነሱ የዘረፉትንና ያወደሙትን ነገር በአካባቢው ህዝብ እንደተፈጸመ አድርጎ ለአሜሪካና ለአውሮፓ ወይም ለሌሎች አካላት ለማሳየት ነው።”

ሀ) በቱሪዝም ዘርፍ ላይ የደረሰው ውድመት ዋና አላማ

የጥናቱ ተሳታፊዎች እንደገለጹት የዘረፋው ዋና አላማ የማህበረሰቡን ታሪካዊ ታሪካዊና ባህላዊ ቅርሶችን በማውደም የማህበረሰቡን ስነልቦና መጉዳት፤ ታሪክን ማዛባትና ማጥፋት ነው። በደሴ የሚኖሩ የዚህ ጥናት ተሳታፊ እንደገለጹት፤

“.....ለእነሱ [ለህወሃቶች] ታሪክ ጥላታቸው ነው። ሀገሪቱን በሚገዙበት ወቅት የኢትዮጵያን ታሪክ ከ3ሺ አመት አመት አውርደው የ100 አመት ታሪክ ያላት ሀገር እንድትሆን ሲሰሩ ነበር። ትውልድን የምትጎዳውም የምትጠቅመውም በታሪክ ነው። ታሪኩን በትክክል ከተረከለት ወጉንና ባህሉንም እንዲወቅ ካደረገው ጠንካራ ማህበረሰብ መፍጠር ይቻላል። ታሪክን በተዛባ መንግድ ከተጠቀምክበት ደግሞ ታዛዥና አጎንባሽ፤ በራሱ የማይተማመን ትውልድ መፍጠር ትችላለህ። ህወሃት ሲያደርግ የነበረው ይህን ነበር። አሁንም ሙዝየሙና ቅርሶችን በልዩ መንገድ ያወደመው ታሪክን ለማጥፋትና ለማዛባት ስለሚፈልግ ነው። ይህ ሙዝየም እነሱ መስማት የማይፈልጉትን ታሪክ፤ ቅርስና ማንነት የያዘ ሙዝየም ነበር። እዚህ ሙዝየም ውስጥ እጅግ ብዙ አመታትን ያስቆጠሩ የአርኪዮሎጂ ቅርሶችን ጨምሮ የኢትዮጵያን ታሪክ የያዙ ጥንታዊ የታሪክ ሰነዶችና ቅርሶች ነበሩ። ስለዚህ ከተነሱበት አላማ ጋር የሚጋጭ ተቋም ነበር፤ ማለት ነው። በምሆኑም አላማቸውን ለማስፈጸም እንዲህ አይነት የታሪክ ተቋማትን ማጥፋት ነበረባቸው። በዚህ መልክ ይሆናል ብለን ባንጠብቅም፤ ቅርሶችን እንደሚዘርፉና እንደሚያጠፉ ግምቱ ነበረን። ነገርግን በዚህ ልክ ወርደው እንደህ አይነት አስቀያሚ ስራዎችን ይፈጽማሉ ብለን አላሰብናቸውም ነበር። ለእነሱ ታሪክ ሙሉ በሙሉ ጥላታቸው ነው። ኢትዮጵያ የሚል ስያሜ ያለው ተቋምም ጥላታቸው ነው። ይህ ሙዝየም ደግሞ፤ የኢትዮጵያን ታሪክ ይዞ ስለነበር በተለየ መልኩ አውድመውታል።”

በደሴ የገጠር ቀበሌ የሚኖሩ የቡድን ውይይት ተሳታፊ እንደተናገሩት የትግራይ ወራሪ ቡድን አላማ ኢትዮጵያን ማስተዳደር ሳይሆን ማፍረስ እንደሆነም ገልጸዋል።

“...ኢትዮጵያን ለማፍረስ ሲል አንኳን ቢሆን መግባት አለብን ብለው ነው የተነሱት ። ስለዚህ በህይወት እያለ ገሃነም ከሚመኝ ሰው ምንም መልካም ነገር አይጠበቅም። ደሴና ኮምቦልቻ ከተማን ሰውኛ ባልሆነ ባህሪ ነው ያጠፏቸው። ለመግዛት ቢፈልጉ እንዲህ አያጠፋም ነበር። በ1982 ሲመጡ ስልጣን ስለሚፈልጉ አርሶ አደሩን አልነኩም ነበር። አርሶአደሩ ተባብሯቸው ነ አዲስ አበባ የገቡት። አሁን ላይ ለማፍረስ እንጅ ስልጣን አልፈለጉም። አሁን እኮ ምንም ጦርነት ውስጥ ያልገቡ ሰዎችን ገድለዋል፤ ደፍረዋል፤ ደብደቡዋል። ቅዱስ ቁርኣንና ቅዱስ መጽሐፍን ቀደዋል፤ አውድመዋል። ይሄ የሚያሳየው ፍላጎታቸው ስልጣን ሳይሆን ኢትዮጵያን ማፍረስ ነው።

ሠንጠረዥ 186: በወራሪው ኃይል ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማትና የተዘረፉ ቅርሶች ብዛት

ዝርዝር ተቋማት	ሰሜን ጎንደር	ደቡብ ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	ዋግሽምራ	ኦሮሞ ብ/ሰብ ዞን	ደሴ ከተማ	ድምር
ቋሚ ቅርሶች	1		54	6	4	1	0	2	68
የባህል ተቋማት	0		22	7	2	9	1	13	54
ሐይማኖታዊ ተቋማት	31		60	67	15	9	8	0	190
የተፈጥሮ ቱሪዝም	1		26	3	2	4	0	0	36
ተንቀሳቃሽ ቅርሶች	9		144	21	16	5	9	253	457
የመንግስት ቋሚ ቢሮዎች	1		4	11	1	5	5	13	40
ድምር	43	23	310	115	40	33	23	281	868

ለ) የደረሰው የቱሪዝም የውድመት መጠን በገንዘብ ሲተመን

በአጠቃላይ በተወረሩ ዞኖች የተከሰተው የቅርሶች የውድመት መጠን በገንዘብ ሲሰላ 9,740,595,623 ብር (ሰጠኝ ቢሊዮን ሰባት መቶ አርባ ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ስድስት መቶ ሃያ ሶስት ብር) እንደሆነ የጥናቱ ውጤት ያሳያል።

ምንም እንኳን ከግማሽ (52.6%) በላይ የሚሆነው ውድመት የተከሰተው በተንቀሳቃሽ ቅርሶች ላይ ቢሆንም፤ ይህ የውድመት መጠን ስሌት እነዚህን ውድ ቅርሶች በገንዘብ መተመን ስለማይቻል፤ ጥናቱ አላከተታቸውም። በዚህም ምክንያት ሰሜንና ደቡብ ወሎ ዞኖች እንዲሁም ደሴ ከተማ አስተዳደር ከፍተኛውን የቅርሶች ውድመት የደረሰባቸው ቢሆንም በገንዘብ የተሰላው የውድመት መጠን ግን ዝቅ ሊል ችሏል። በንጽጽርም በገንዘብ የተሰላው ከፍተኛ የውድመት መጠን የታየው በሰሜን ሸዋ ዞን ሲሆን፤ የውድመቱ ተመንም 8,808,940,250 ብር (ስምንት ቢሊዮን ስምንት መቶ ስምንት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ አርባ ሺህ ሁለት መቶ ሃምሳ ብር) እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል። ይህም ስሌት የአጠቃላዩን የውድመት መጠን ከ90% በላይ ይወክላል (ሠንጠረዥ 187)።

ሠንጠረዥ 187: ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማትና የተዘረፉ ቅርሶች በገንዘብ ሲተመኑ (መገመት የሚችሉ ቅርሶችን ብቻ ያጠቃለላል)

ዝርዝር ተቋማት	ቋሚ ቅርሶች	የባህል ተቋማት	ሐይማኖታዊ ተቋማት	የተፈጥሮ ቴሪዝም	ተንቀሳቃሽ ቅርሶች***	ድምር
ሰሜን ጎንደር	440,000		84,167,457	41,800,000		126,407,457
ደቡብ ጎንደር	1,698,180	1,867,998	3,118,907			6,685,085
ሰሜን ወሎ	59,392,300	65,331,530	19,368,602	44,880,000		188,972,432
ደቡብ ወሎ	1,448,700	1,593,570	28,227,639	4,180,000		35,449,909
ሰሜን ሸዋ	280,500	308,550	7,911,200	8,800,440,000		8,808,940,250
ዋግኸምራ	550,000	605,000	2,183,060	562,760,000		566,098,060
ደሴ ከተማ አስተዳደር	1,100,000	1,210,000	5,732,430			8,042,430
ድምር	64,909,680	70,916,648	150,709,295	9,454,060,000		9,740,595,623

3.3.12 በአምነት ተቋማት ላይ የደረሱ ውድመቶች

በአጠቃላይ ከወደሙት ቤተእምነቶች ውስጥ 291 የኦቶዶክስ ቤተክርስቲያናት ሲሆኑ፤ 22 ደግሞ፤ የእስልምና የእምነት ተቋማት ናቸው። የእምነት ተቋማት ውድመት በዜጎች ላይ ያሚያደርሰውን ማህበራዊና መንፈሳዊ ጉዳት በገንዘብ ማሰላት ቢከብድም የተቋማቱ የቁስ ውድመትና ዘረፋ 115,921,94 ብር (አንድ መቶ አስራ አምስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሀያ አንድ ሺህ እንደሆነ ጥናቱ ያሳያል። በገንዘብ የተሰላው የውድመት መጠንም እንደሚያሳየው አብዛኛው (89.9%) ውድመትና ዘረፋ የተፈጸመው በኦቶዶክስ ቤተክርስቲያን ሲሆን፤ በገንዘብም 104,289,540 ብር (አንድ መቶ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰማኒያ ዘጠኝ ሺህ አምስት መቶ አርባ ብር) ነው። የእምነት ተቋማት ዝርዝር ውድመት በወረዳ ደረጃ ተመዝግቧል (ሠንጠረዥ 188)።

ሠንጠረዥ 188: ጉዳት የደረሰባቸው የዕምነት ተቋማትና የተዘረፉ ቅርሶች በገንዘብ ሊተመኑ (መገመት የሚችሉ ቅርሶችን ብቻ ያጠቃለሉ)

በወረራው ምክንያት ጉዳት የደረሰባቸው የሀይማኖት ተቋማት											
ዞን	ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ብዛት						ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ግምታዊ ስለት በብር				
	ወረዳ ስም	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የእስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የፕሮቴስታንት ቤተ እምልኮ	ድምር	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የእስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የፕሮቴስታንት ቤተ እምልኮ	ድምር
ደቡብወላዎ ዞን	ተንታ	5				5	176300				176300
	ኩታብር	5	5			10	421600	130550			552150
	ተሁሊደሬ	17	25			42	3214900	1403300			4618200
	ወረባቡ		12	2		14		10671000	154000		10825000
	ቃሉ		1			1		15750			15750
	ሊጋክ	2	7			9	58850	470680			529530
	ጃማ	9	14	22		45	520200	504350	131010		1155560
	ሐይቅ		2			2		3884000			3884000
	ደላንታ	6				6	3905000				3905000
	ድምር	44	66	24	0	134	8296850	17079630	285010	0	25,661,490
ደቡብወላዎ ዞን	ቆቦ	5		1		6	9005000	300000			9305000
	ተንታ	5				5	176300				176300
	ኩታብር	5	5			10	421600	130550			552150
	ተሁሊደሬ	17	25			42	3214900	1403300			4618200
	ወረባቡ		12	2		14		10671000	154000		10825000
	ቃሉ		1			1		15750			15750
	ሊጋክ	2	7			9	58850	470680			529530
	ጃማ	9	14	22		45	520200	504350	131010		1155560

በወረራው ምክንያት ጉዳት የደረሰባቸው የሀይማኖት ተቋማት											
ዞን	ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ብዛት					ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ግምታዊ ስላት በብር					
	ወረዳ ስም	አርቶዶክስ ቤተክርስቲያን	የአስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የጥርቲስታንት ቤተ እምልኮ	ድምር	አርቶዶክስ ቤተክርስቲያን	የአስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የጥርቲስታንት ቤተ እምልኮ	ድምር
	ሐይቅ		2			2		3884000			3884000
	ደላንታ	6				6	3905000				3905000
	ድምር	44	66	24	0	134	8296850	17079630	285010	0	25,661,490
	መቄት	23		1	1	25	1800670	14200	30000		1844870
	ዳውንት	1				1	125000				125000
	ጋዞ	41		1		42	6182950	150000			6332950
	ድምር	70	0	3	1	74	17113620	464200	30000	0	17,607,820
ስሜን ሸዋ	መንዝ ቀያ	8				8	1156400				1156400
	አንዶኪያ	1				1	44000				44000
	ኤፍራታና ግድም	21	8			29	4599150	316500			4915650
	ጣርማበር	6	2			8	1314550	5498000			6812550
ደቡብወሎ ዞን	ተንታ	5				5	176300				176300
	ኩታበር	5	5			10	421600	130550			552150
	ተህ-ሊደፌ	17	25			42	3214900	1403300			4618200
	ወረባቡ		12	2		14		10671000	154000		10825000
	ቃሉ		1			1		15750			15750
	ሊጋንባ	2	7			9	58850	470680			529530
	ጃማ	9	14	22		45	520200	504350	131010		1155560
	ሐይቅ		2			2		3884000			3884000
	ደላንታ	6				6	3905000				3905000

በወረራው ምክንያት ጉዳት የደረሰባቸው የሀይማኖት ተቋማት											
ዞን	ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ብዛት						ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ማዕከላዊ ስለት በብር				
	ወረዳ ስም	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የእስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የጥርድስታት ቤተ እምልኮ	ድምር	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የእስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የጥርድስታት ቤተ እምልኮ	ድምር
	ድምር	44	66	24	0	134	8296850	17079630	285010	0	25,661,490
	መንግሥት				1	1				189500	189500
	ሽዋርቢት	1	2			3	70000	22900			92900
	አጣየ	1				1	100000				100000
	ድምር	38	12	0	1	51	7284100	5837400	0	189500	13,311,000
አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	ባቲ ዙሪያ	1	1			2	100000	520000			620000
	ጅሊጥሙጋ		6			6		4527300			4527300
	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን		3			3		64000			64000
	ድምር	1	10			11	100000	5111300	0	0	5211300
የብሔራዊ ጉዳት	ተገታ	5				5	176300				176300
	ከታብር	5	5			10	421600	130550			552150
	ተሀሳደሬ	17	25			42	3214900	1403300			4618200
	ወረባብ		12	2		14		10671000	154000		10825000
	ቃሉ		1			1		15750			15750
	ለጋንብ	2	7			9	58850	470680			529530
	ጃማ	9	14	22		45	520200	504350	131010		1155560
	ሐይቅ		2			2		3884000			3884000
	ደላንታ	6				6	3905000				3905000

በወረራው ምክንያት ጉዳት የደረሰባቸው የሀይማኖት ተቋማት											
ዞን	ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ብዛት					ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ግምታዊ ስላት በብር					
	ወረዳ ስም	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የአስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች ቤተ ግሮቲስታንት	ድምር	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የአስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች ቤተ ግሮቲስታንት	ድምር		
ዋግ ብሄረሰብ ዞን	ድምር	44	66	24	0	134	8296850	17079630	285010	0	25,661,490
	ዝቅለ	10				10	376300				376300
	ዳህና	33				33	1601300				1601300
	ጋዝጊብላ	2				2	7000				7000
	ድምር	45				45	1984600				1984600
	ስሜን ጎንደር	10				10	66,671,000				66,671,000
	ደባርቅ	79				79	7,300,870				7,300,870
	ዳባት	23				23	2,540,500				2,540,500
	ጠለምት	3				3	3,500				3,500
	ድምር	115				115	76,515,870				76,515,870
ሰሜን ጎንደር	ተጎታ	5				5	176300				176300
	ኩታብር	5	5			10	421600	130550			552150
	ተህላይፊ	17	25			42	3214900	1403300			4618200
	ወረባቡ		12	2		14		10671000	154000		10825000
	ቃሉ		1			1		15750			15750
	ሊጋንቦ	2	7			9	58850	470680			529530
	ጃማ	9	14	22		45	520200	504350	131010		1155560
	ሐይቅ		2			2		3884000			3884000
	ደላንታ	6				6	3905000				3905000
	ድምር	44	66	24	0	134	8296850	17079630	285010	0	25,661,490
ደቡብ ጎንደር	ላይጋይንት	12				12	187,000				187,000

በወረራው ምክንያት ጉዳት የደረሰባቸው የሀይማኖት ተቋማት											
ዞን	ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ብዛት						ጉዳት የደረሰባቸው ተቋማት ማዕከላዊ ስለት በብር				
	ወረዳ ስም	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የአስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የጥርድቤታት ቤተ እምልኮ	ድምር	አርቶዳክስ ቤተክርስቲያን	የአስልምና ቤተ እምነት	ዋሻዎች	የጥርድቤታት ቤተ እምልኮ	ድምር
	ጉናበጌምድር	3				3	25,000				25,000
	ፋርጣ	3				3	500,350				500,350
	ነፋሲመውጫ	4				4	360,000				360,000
	ደብረታብር	1				1	219,000				219,000
ደቡብወሎ ዞን	ተንታ	5				5	176,300				176,300
	ኩታብር	5	5			10	421,600	130,550			552,150
	ተሁለደሬ	17	25			42	321,490	140,330			461,820
	ወረባቡ		12	2		14		106,710	15,400		108,250
	ቃሉ		1			1		15,750			15,750
	ሊጋከ	2	7			9	58,850	47,060			52,950
	ጃማ	9	14	22		45	520,200	50,435	13,100		115,550
	ሐይቅ		2			2		388,400			388,400
	ደላንታ	6				6	390,500				390,500
	ድምር	44	66	24	0	134	829,685	170,796	28,500	0	25,661,490
	ድምር	23				23	1,291,350				1,291,350
ጠቅላላ ድምር		292	22	3	2	319	104,289,540	114,129,000	30,000	189,500	141,583,430

3.3.13 በመንገዶችና ድልድዮች ላይ የደረሱ ውድመቶች

ወራሪው ኃይል በወረራቸው ሁሉም አካባቢዎች የተለያዩ መንገዶች ለከፍተኛ ብልሽት ተዳርገዋል። ለብልሽቶቹም ዋና ዋና ምክንያቶችም የተለያዩ ከባድ መሳሪዎች ስለተነዳባቸው፣ በከባድ መሣሪያ ስለተመቱና፣ በጦርነት ምክንያት ትራንስፖርትን ለመገደብ መንገዶች በመቆረጣቸው ነው (ምስል 53) ። በተለያዩ የተወረሩ ዞኖችና ወረዳዎች የደረሰው ጉዳት ሲተነተን ደቡብ ወሎ ዞን የሚገኙ ቃሉ፣ ኩታበር፣ ደላንታ፣ ሐይቅና አምባሰል ሲሆኑ፤ የዞኑ ጠቅላላ የመንገድ ውድመት 12,044,264,200 ብር (አስራ ሁለት ቢሊዮን አርባ አራት ሚሊዮን ሁለት መቶ ስልሳ አራት ሺህ ሁለት መቶ ብር) ይደረሳል (ሠንጠረዥ 189)።

ምስል 53፡ በራሪው ኃይል ከውድመት ድልድዮች ማካካል ለአብነት የቀረቡ ፎቶዎች

በተጨማሪም ሰሜን ወሎ የሚገኙ ወረዳዎች 8 ወረዳዎች ላይ የመንገድ ጉዳት የደረሰ ሲሆን የጉዳቱም መተን 99,291,500 ብር(ዘጠና ዘጠኝ ሚሊዮን ሁለት መቶ ዘጠና አንድ አምስት መቶ ብር) ይሆናል። ሰሜን ሸዋ ሁለት ወረዳዎች ላይ (መንዝ ጌራ እና አጣየ) የደረሰው ጉዳት 727,100,000 ብር(ሰባት መቶ ሀያ ሰባት ሚሊዮን እንድ መቶ ሺህ ብር) ሲሆን በጠቅላላ በወራሪው ኃይል የደረሰው ጉዳት 12,934,563,300 (አስራ ሁለት ቢሊዮን ዘኝ መቶ ሰላሳ አራት ሚሊዮን አምስት መቶ ስልሳ ሶስት ሺህ ሶስት መቶ ብር) እንደሚሆን በጥናቱ ተረጋግጧል (ሠንጠረዥ 189)።

ሠንጠረዥ 189፡ በወራሪው ኃይል የወደሙ መንገዶች ብዛትና የዋጋ ግምት በብር በዞንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጉዳት የደረሰበት መንገድ ብዛት	የብር መጠን በወረዳ	የገንዘብ መጠን በዞን
ደቡብ ወሎ	ቃሉ	2	788,800	12,044,264,200
	ኩታ በር	3	12,005,400,000	
	ደላንታ	1	103,400	
	ሐይቅ	1	1,320,000	
	አምባሰል	4	36,652,000	

ሰሜን ወሎ	መቄት	1	1,430,000	99,291,500
	አንጎት	1	4,950,000	
	ዳዉንት	1	8,332,500	
	ራያ ቆቦ	1	49,500,000	
	ዋድላ	3	10,956,000	
	ግዳን	1	4,400,000	
	ጉባ ላፍቶ	1	110,000	
	ወልድያ ከተማ	4	19,613,000	
ሰሜን ጎንደር	አዲስረብረ	2	33,550,000	34,320,000
	ዳባት	1	770,000	
ዋግሕምራ	ዝቋላ	1	2,200,000	2,200,000
ኦሮሚያ	አርጡማ ፋርሲ	1	168,850	168,850
ሰሜን ሸዋ	መንዝ ጌራ	1	1,100,000	727,100,000
	አጣየ	1	726,000,000	
ደቡብ ጎንደር	ጉና በጌምድር	1	13,609,375	27,218,750
	ፋርጣ	1	13,609,375	
ጠቅላላ ወድመት		33	12,934,563,300	12,934,563,300

በወራሪው ኃይል በተለያዩ ወረዳዎች የተለያዩ ድልድዮችን ያወደመ ሲሆን፤ እንደውድምታቸው ሁኔታ የተለያየ መጠን ያለው የገንዘብ ኪሣራ ደርሷል። ስለሆነም ወራሪው በደረሰባቸው አካባቢዎች 17 የሚደርሱ ድልድዮች በተለያዩ ደረጃ ጉዳት ደርሶባቸዋል። ይህ ጉዳት ወራሪው በገባባቸው አምስት ዞኖች 13 ወረዳዎች ላይ የተከሰተ ሲሆን፤ አጠቃላይ የደረሰው ጉዳትም በገንዘብ ሲተመን 53,734,358 ብር (አምሳ ሶስት ሚሊየን ሰባት መቶ ሰላሳ አራት ሺህ ሶስት መቶ አምሳ ስምንት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 190)።

ሠንጠረዥ 190: በወራሪው ኃይል የወደሙ ድልድዮች ብዛትና የዋጋ ግምት በብር በዘንና በወረዳ ደረጃ

ዞን	ወረዳ	ጉዳት የደረሰበት ድልድይ ብዛት	የብር መጠን በወረዳ	የገንዘብ መጠን በዞን
ደቡብ ወሎ	ኩታ በር	1	4,400,000	18,087,300
	ደላንታ	1	377,300	
	አምባሰል	2	13,310,000	
ሰሜን ወሎ	መቄት	1	2,750,000	14,975,000
	አንጎት	1	990,000	
	ዳዉንት	1	660,000	
	ዋድላ	1	220,000	
	ራያ ቆቦ	1	7,000,000	
	ግዳን	1	2,200,000	
	ሀብሩ	2	1,155,000	

ዋግኸምራ	ዝቋላ	1	6,600,000	6,600,000
አሮሚያ	ጅሌ ጥመጋ	1	665,808	665,808
ደቡብ ጎንደር	ጉና በጌምድር	3	13,406,250	13,406,250
ጠቅላላ ወድመት		17	53,734,358	53,734,358

3.3.14 በመጠጥ ውሃ መሠረተ ልማቶች የደረሱ ውድመቶች

ውሃ ለማህበረሰቡ የቀን ከቀን አንቅስቃሴ እጅግ ወሳኝ እንደሆነ ይታወቃል። ሆኖም ግን ወራሪው ኃይል በገባበት ቦታ ሁሉ የውሃ፣ መብራትና የስልክ አገልግሎቶችን አውድሟል፤ በዚህም አገልግሎታቸው ተቋርጧል። አልፎም የተለያዩ የውሃ አቅረቦት ማሳለጫ አዎታሮች ተዘርፈው ወደትግራይ ተጓዥዋል፤ መዝረፍ ያልቻሉትን እንዲወድሙ አድርገዋል። ስለሆነም በሠንጠረዝ 190 እንደተመለከተው ወራሪው በገባባቸው አካባቢዎች 280 የእጅ ጉድጓዶች፣ 336 የጎለበቱ ምንጮች፣ 64 የውሃ ማጠራቀሚያዎች፣ 34 ጥልቅ ጉድጓዶች፣ 38 የቦኖ ውሃዎች፣ 19 ጀኔራተሮችና 346 ሌሎች (ሮፕ ፓምፕ፣ የመስመር መስበር፣ ሞትራይዝድ ፓምፖችና የመሳሰሉት) የውሃመስረተ ልማት አውታሮች ዝርፊያና ውድመት እንደደረሰባቸው በጥናቱ ተረጋግጧል። በተጨማሪም በየዞኑ የደረሰው ጉዳት በገንዘብ የተተመነ ሲሆን፤ አጠቃላይ የደረሰው ውድመትም 1,116,011,551.09 ብር (አንድ ቢሊዮን አንድ መቶ አስራ ስድስት ሚሊዮን አስራ አንድ ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ አንድ ብር ከዜሮ ዘጠኝ ሳንቲም) እንደሚደርስ ታውቋል (ሠንጠረዥ 191)።

ሠንጠረዥ 191: በየዞኑ የደረሰ የውሃ መሠረተ ልማቶችና ተቋማት ውድመት

ዞን ስም	የእጅ ጎድጓድ	የጎለበቱ ምንጭ	የተጓዳ የውሃ ተቋም በዓይነት						የውድመት መጠን በብር
			ውሃ ማጠራቀሚያ	ጥልቅ ጉድጓድ	የቦኖ ወሃ	ጀነሬተር	ሌሎች	ድምር	
ሰሜን ጎንደር	37	55	21		1	2	14	130	33,445,925.00
ደቡብ ጎንደር	4	20		2			5	31	17,300,651.00
ሰሜን ወሎ	173	194	2	6	35	1	112	523	213,395,966.00
ደቡብ ወሎ	34	62	28	13	2	12	128	279	808,756,293.78
ሰሜን ሸዋ	14		2	2			3	21	1,653,501.00
ዋግኸምራ	17	4	13	4		4	83	125	25,524,364.30
አሮሞ ብ/ አስተዳደር	1	1		2			1	5	5,234,850.00
ደሴ ከተማ አስተዳደር				5				5	10,700,000.00
ድምር	280	336	64	34	38	19	346	1119	1,116,011,551.09

በወራሪው ኃይል በሰሜን ጎንደር ዞን በሚገኙ አምስት ወረዳዎች የውሃ መስረተ ልማቶችና ተቋማት ላይ ውድመት ደረሷል። ውድመቱም የደረሰው በ37 የእጅ ጉድጓዶች፣ በ55 በጎለበቱ ምንጮች፣ በ21 የውሃ ማጠራቀሚያዎች፣ በአንድ የቦኖ ውሃ እንዲሁም በሁለት ጀኔሬተሮች ላይ ነው። ይህ ውድመትም በገንዘብ ሲሰላ በአጠቃላይ በዞኑ የደረሰው ወድምት 15,669,947

ብር (አስራ አምስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ ዘጠኝ መቶ አርባ ሰባት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 192) ።

ወራሪው በደረሰባቸው የደቡብ ጎንደር ዞን አራት ወረዳዎች ላይ የውሀ መስረተ ልማቶችና ተቋማት ላይ ውድመት ደረሷል። ውድመቱም የደረሰው በአራት የእጅ ጉድጓዶች፣ በ20 የጎለበተ ምንጮች፣ በሁለት ጥልቅ ጉድጓዶች፣ በሶስት ሞተራይዝድ ፓምፖችና በሁለት የገመድ ፓምፖች ላይ ነው። ይህ ውድመትም በጎንዘብ ሲሰላ በአጠቃላይ በዞኑ የደረሰው ውድመት 9,146,380 ብር ይደርሳል (ሠንጠረዥ 193) ።

ሠንጠረዥ 192: በሰሜን ጎንደር ዞን ጉዳት የደረሰባቸው የውሃ መሠረተ ልማት አውታሮች ብዛትና የውድመት መጠን በብር

ወረዳ ስም		አዲኦርታይ	ጃንኦሞራ	ደባርቅ	ዳባት	ጠለምት	ድምር
የእጅ ጎድጓድ	ብዛት	1		23	11	2	37
	ውድመት በብር	200,000		2,047,800	971,000	185,005	3,403,805
የጎለበተ ምንጭ	ብዛት	1		50		4	55
	ውድመት በብር	80,000		3,792,700		750,500	4,623,200
የውሃ ማጠራቀሚያ	ብዛት	5	1	3	12		21
	ውድመት በብር	2,620,020	500,000	1,260,000	5,369,100		9,749,120
የቦኖ ውሃ	ብዛት				1		1
	ውድመት በብር				200,000		200,000
ጀነሬተር	ብዛት	2					2
	የውድመት በብር	13,650,000					13,650,000
ሌሎች	ብዛት	4			10		14
	የውድመት በብር	300,000			1,519,800		1,819,800
ድምር	ብዛት	13	1	76	34	6	130
	የውድመት በብር	13,950,019	1	76	1,719,845	6	15,669,947

ሠንጠረዥ 193: በደቡብ ጎንደር ዞን የደረሰባቸው የውሃ መሠረተ ልማት አውታሮች ብዛትና የውድመት መጠን በብር

	የእጅ ጎድጓድ	የጎለበተ ምንጭ	ጥልቅ ጎድጓድ	ሞተራይዝድ	የገመድ ፓምፖ	ድምር	ግምታዊ ብር
ጉና በጌምድር	3	2	2		2	9	493,300
ላይ ጋይንት	1	18				19	1,017,500
ንፋስ መውጫ				3		3	7,635,580
ድምር	4	20	2	3	2	31	9,146,380

በሰሜን ወሎ ዞን ከተወረሩት 18 ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል 11 ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የተለያዩ የውሀ መሰረተ ልማቶችና ተቋማት ላይ በወራሪው ኃይል ውድመት ደረሷል። ጉዳቱ ከደረሰባቸው ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል ቆቦ 69,018,550 ብር (ስልሳ ዘጠኝ ሚሊዮን አስራ ስምንት ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ብር)፣ ላሊበላ 30,704,285 (ስላሳ ሚሊዮን ሰባት መቶ አራት ሺህ ሁለት መቶ ሰማኒያ አምስት ብር)፣ ዋድላ 27,354,494(ሃያ ሰባት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሃምሳ አራት ሺህ አራት መቶ ዘጠና አራት ብር)፣ ጉባላፍቶ 23,995,000(ሃያ ሶስት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ብር) እና ግዳን 21,958,197(ሃያ አንድ ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ ስምንት ሺህ አንድ መቶ ዘጠና ሰባት ብር) በዋናነት ተጠቃሾች ናቸው። ጉዳቱ የደረሰባቸው የውሀ መሰረተ ልማቶችም በ173 የእጅ ጉድጓድ፣ 194 የጎለበተ ምንጭ፣ ሁለት የውሃ ማጠራቀሚያ፣ ስድስት ጥልቅ ጉድጓዶች፣ አንድ ጀኔሬተርና 112 ሎሎች ተቋማት ላይ ነው። ይህ ውድመት በገንዘብ ሲሰላ አጠቃላይ በዞኑ የደረሰው ወድምት 213,395,966 ብር(ሁለት መቶ አስራ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ ስድስት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 194)።

በደቡብ ወሎ ዞን ከተወረሩት 25 ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል 15 ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች የተለያዩ የውሀ መሰረተ ልማቶችና ተቋማት ላይ በወራሪው ኃይል ውድመት ደረሷል።

ጉዳቱ ከደረሰባቸው ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች መካከል ሊጋምቦ 473,114,437 ብር (አራት መቶ ሰባ ሶስት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ አራት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ሰባት ብር)፣ ደላንታ 84,780,673(ሰማኒያ አራት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሰማኒያ ሺህ ስድስት መቶ ሰባ ሶስት ብር)፣ ጃማ 81,207,000(ሰማኒያ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰባት ሺህ ብር)፣ ሐይቅ ,270,615(ሁለት መቶ ሰባ ሺህ ስድስት መቶ አስራ አምስት ብር)፣ ኩታብር 15,690,292(አስራ አምስት ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠና ሺህ ሁለት መቶ ዘጠና ሁለት ብር) እና አምባሰል 12,980,000(አስራ ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሰማኒያ ሺህ ብር) በዋናነት ተጠቃሾች ናቸው። ጉዳቱ የደረሰባቸው የውሃ መሰረተ ልማቶችም ብዛት በ34 የእጅ ጉድጓድ፣ 62 የጎለበተ ምንጭ፣ 28 የውሃ ማጠራቀሚያ፣ 13 ጥልቅ ጉድጓዶች፣ 12 ጀኔሬተርና 115 ሎሎች ተቋማት ላይ ነው። ይህ ውድመት በገንዘብ ሲሰላ አጠቃላይ በዞኑ የደረሰው ወድምት 808,756,294 ብር (ስምንት መቶ ስምንት ሚሊዮን ሰባት መቶ ሃምሳ ስድስት ሺህ ሁለት ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 195)

ሠንጠረዥ 194: በሰሜን ወሎ ዞን ወረራው ኃይል ጉዳት የደረሰባቸው የውሃ መሥረተ ልማት አውታሮች ብዛት እና የውድመት መጠን በብር

ወረዳ ስም	ብዛት	ብ-ግና	ቆቦ	ግዳን	ዋድላ	መርሳ	ኃሳቦች	ሀብት	ላሲታ	ዳውንት	ጋዞ	ላሊባላ	ድምር
ጥልቅ ጎድጓድ	ብዛት		1	1		1	1					2	6
	ጉዳት በብር		3,600,000	2,042,500		750,000	18,000,000					6,300,000	30,692,500
የእጅ ጎድጓድ	ብዛት				140		3	1	7	17		5	173
	ጉዳት በብር				16,851,590		2,583,000	45,000	7,083,500	1,574,000		9,485,000	37,622,090
የአበተ ምንጭ	ብዛት			10	135		1	1		45		2	194
	ጉዳት በብር			4,825,697	10,176,104		800,000	1,800,000		5,809,000		27,000	23,437,801
የውሃ መጠራቀሚያ	ብዛት							2					2
	ጉዳት በብር							300,000					300,000
ጀነራተር	ብዛት							1					1
	ጉዳት በብር							35,000					35,000
የውሃ ጥቅማት	ብዛት	3	17				4				11		35
	ጉዳት በብር	14,785,000	65,107,550				242,000				1,264,000		81,398,550
ሌሎች	ብዛት		4	14	8		10	9			1	66	112
	ጉዳት በብር		311,000	15,090,000	326,800		2,370,000	919,940			6,000,000	14,892,285	39,910,025
ድምር	ብዛት	3	22	25	283	1	19	14	7	62	12	75	523
	ጉዳት በብር	14,785,000	69,018,550	21,958,197	27,354,494	750,000	23,995,000	3,099,940	7,083,500	7,383,000	7,264,000	30,704,285	213,395,966

ሠንጠረዥ 195፤ በደቡብ ወሎ ዞን የደረሰባቸው የውሃ መሠረተ ልማት አውታሮች ብዛትና የውድመት መጠን በብር

የወረዳ ስም	ጥልቅ ጎድጓድ	የእጅ ጎድጓድ	የጎለበተ ምጥቅ	የውሃ ማጠራቀሚያ	የውሃ ጦኖ	ጀነራተር	ሌሎች	ድምር		
	ብዛት	የውድመ በብር	ብዛት	የውድመ በብር	ብዛት	የውድመ በብር	ብዛት	የውድመ በብር		
መቅደላ				3	1,636,000			5	1,756,000	
ተጎታ		7	503,000	3	80,000	1	20,000	12	633,000	
ኩታብር	1	15,690,292						1	15,690,292	
አዋጣስል			2	89,000,000	7	563,160		14	903,34410	
ተህላደፊ					2	80,000		2	80,000	
ወረባብ					1	100,000		1	100,000	
ቃሉ		1	3,158,000		3	915,000		4	4,073,000	
አልብኩ					4	5,640,000		4	5,640,000	
ሊጋብ	5	2,372,800	13	458,568,000	27	10,462,237	1	51	473,114,437	
ክለላ				1	125,000	1	1,052,666.7		4	1,308,666.7
ጃማ	2	50,090,000	11	1,089,000	3	698,000	2	27	81,207,000	
ወረኢሉ	1	1,630,200		1	3,158,000			2	4,788,200	
ኮምባልታ	1	600,000		6	12,380,000			7	12,980,000	
ሀይቅ	1	1,900,000		9	6,141,500	1	50,000	4	32,270,615	
ደላጎታ	2	2,641,655.8	2	71,924,898	10	8,964,110	1	15	84,780,673	
ድምር	13	75,924,957.8	34	535,242,898	62	131,008,847	28	279	808,756,294	

በሰሜን ሸዋ ዞን ሥር የተወረሩ ወረዳዎችና የከተማ አስተዳደሮች 13 ናቸው፤ ሆኖም ግን የወራሪው ኃይል ውድመት የደረሰባቸው የውሀ መስረተልማቶችና ተቋማት ግን በአምስቱ ወረዳዎች ላይ ብቻ ነው። ውድመቱም የደረሰው በ14 የእጅ ጉድጓድ፣ በሁለት የውሃ ማጠራቀሚያ፣ በሁለት የቦኖ ውሃ እና በሶስት ተለይው ያልታወቁ የውሃ መስረተልማቶች ላይ ነው። ይህ ውድመትም በገንዘብ ሲሰላ አጠቃላይ በዞኑ የደረሰው ወድምት 1,653,550 ብር (አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 196)።

በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን ሥር የተወረሩ ወረዳዎችና ከተማ አስተዳደሮች ሰባት ሲሆኑ፤ ወራሪው የትግሬ ኃይል ባላቸው የውሀ መስረተ ልማቶችና ተቋማት ውድመት እንደደረሰባቸው ጥናቱ ያሳየው በአምስቱ ወረዳዎች ላይ ነው። ቀሪ ሁለቱ ወረዳዎች አሁንም በወራሪው ኃይል ሥር ስለሆኑ የደረሰው ውድመት አልተጠናም። በመሆኑም በተጠኑት ወረዳዎች ውድመቱም የደረሰባቸው የውሃ መስረተልማቶች 17 የእጅ ጉድጓዶች፣ 13 የውሃ ማጠራቀሚያ፣ አራት ጥልቅ ጉድጓዶች፣ አራት የጎለበቱ ምንጮች፣ አራት ጀነሬተሮችና 83ቱ ደግሞ፤ ተለይው ያልታወቁ በውሃ መስረተልማቶች ላይ ነው። ይህ ውድመትም በገንዘብ ሲሰላ ከፍተኛ ውድመት የደረሰባቸው ወረዳዎች በውድመታቸው በቅደም ተከተል ሰቆጣ ከተማ 10,954,833 ብር(አስር ሚሊዮን ዘጠኝ መቶ ሃምሳ አራት ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ ሶስት ብር)፣ ዳህና 10,839,637 ብር(አስር ሚሊዮን ስምንት መቶ ሰላሳ ዘጠኝ ሺህ ስድስት መቶ ሰላሳ ሰባት ብር)፣ ሰቆጣ ወረዳ 3220011 ብር(ሶስት ሚሊዮን ሁለት መቶ ሃያ ሺህ አስራ አንድ ብር)፣ ዝቋላ 495003 ብር(አራት መቶ ዘጠና አምስት ሺህ ሶስት ብር) እና ጋዝጊብላ 15001 ብር(አስራ አምስት ሺህ አንድ ብር) ናቸው። አጠቃላይ በዞኑ የደረሰው ውድመትም 1,653,550 ብር(አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ሃምሳ ሶስት ሺህ አምስት መቶ ሃምሳ ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 197)።

ሠንጠረዥ 196 በሰሜን ሸዋ ዞን ጉዳት የደረሰባቸው የውሃ መሠረተልማት አውታሮች ብዛትና የውድመት መጠን በብር

ወረዳ ስም	የውሃ ማጠራቀሚያ		የቦኖ ውሃ		የእጅ ጉድጓድ		ሌሎች		ድምር	
	ብዛት	ውድመት በብር	ብዛት	ውድመት በብር	ብዛት	ውድመት በብር	ብዛት	ውድመት በብር	ብዛት	ውድመት በብር
ኤፍራታና ግድም					7	565,611			7	565,618
መንዝ ማማ					5	58,390			5	58,395
ጣርማ በር					2	849,500			2	849,502
ቀወት	2	60,000	2	50,000			2	20,000	6	130,004
አጣየ							1	50,000	1	50,001
ድምር	2	60,000	2	50,000	14	1,473,501	3	70,000	21	1,653,520

ሠንጠረዥ 197: በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን ጉዳት የደረሰባቸው የውሃ መሠረተ ልማት አውታሮች ብዛትና የውድመት መጠን በብር

ወረዳ ስም		ዝቋላ	ሰቆጣ ከተማ	ዳህና	ጋዝጊብላ	ሰቆጣ ወረዳ	ድምር
ጥልቅ ጎድጓድ	ብዛት	2		1		1	4
	ውድመት በብር	200,000		700,000		300,000	1,200,000
የእጅ ጎድጓድ	ብዛት	1	7	9			17
	ውድመት በብር	60,000	6,903,030	6,713,010			13,676,040
የጎለበተ ምንጭ	ብዛት	1		3			4
	ውድመት በብር	35,000		583,000			618,000
የወሃ ማጠራቀሚያ	ብዛት	1	4	2		6	13
	ውድመት በብር	200,000	760,000	60,000		1,880,000	2,900,000
ጅነሬተር	ብዛት		1			3	4
	ውድመት በብር		90,000			770,000	860,000
ሌሎች	ብዛት		67	13	1	2	83
	ውድመት በብር		3,201,724	2,783,600	15,000	270,000	6,270,324
ድምር	ብዛት	5	79	28	1	11	125
	ውድመት በብር	495,003	10,954,833	10,839,637	15,001	3,220,011	25,524,485

በአሮሞ ብሔረሰብ ዞን የተወረሩ ወረዳዎችና የከተማ አስተዳደሮች ሰባት ናቸው። በነዚህ አካባቢዎች የወራሪው ኃይል ባላቸው የውሃ መሰረተ ልማቶችና ተቋማት ውድመት እንደደረሰባቸው ጥናቱ ያረጋገጠው በሁለቱ ወረዳዎች ላይ ነው። ቀሪዎቹ ላይ የደረሰ ውድመት ሪፖርት አልተደረገም። ሀለቱ ወረዳዎችም ባቲ ዙሪያና ጅሌ ጥሙጋ ሲሆኑ፤ ውድመቱም የደረሰባቸው የውሃ መሰረተ ልማቶች ላይ ነው። ይህ ውድመት በገንዘብ ሲሰላ ባቲ ዙሪያ 3,540,000 ብር (ሦስት ሚሊዮን አምስት መቶ አርባ ሺህ ብር) እና ጅሌ ጥሙጋ 1,694,850 ብር (አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠኛ አራት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ ብር) ሲሆን፤ በአጠቃላይ በዞኑ የደረሰው ውድመትም 1,694,850 ብር (አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ ዘጠኛ አራት ሺህ ስምንት መቶ ሃምሳ ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 198)።

ወራሪው በደረሰባቸው የደሴ ከተማ አስተዳደር አምስቱም ክፈለከተሞች አንድ አንድ ጥልቅ ጎድጓድ የውሃ መሰረተ ልማቶች የወደሙ መሆናቸው ታውቋል። ይህ ውድመትም በገንዘብ ሲሰላ አጠቃላይ በከተማው የደረሰው ውድመት 10,700,000 ብር (አስር ሚሊዮን ሰባት መቶ ሺህ ብር) ይደርሳል (ሠንጠረዥ 199) ።

ሠንጠረዥ 198: በአድራሻ ብሔረሰብ ዞን ጉዳት የደረሰባቸው የውሃ መሠረተልማት አውታሮች ብዛትና የውድመት መጠን በብር

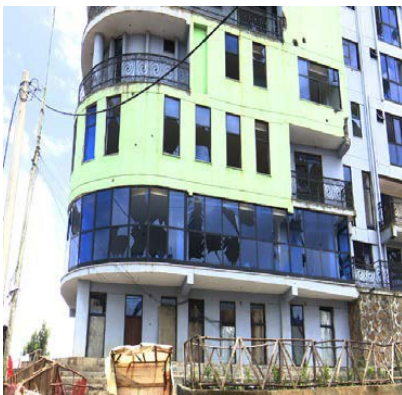
የወረዳ ስም	ብዛት	የጎለበተ ምንጭ	ብዛት	የውሃ ተቋማት	ብዛት	ሌሎች	ብዛት	ድምር
		የውድመት መጠን በብር		የውድመት መጠን በብር		የውድመት መጠን በብር		የውድመት መጠን በብር
ባቲ ወረዳ			3	3468000	2	72000	5	3540000
ጅሴ ጥምጋ	2	1579000	4	115850			6	1694850
ድምር	4	1579000	7	3583850	2	72000	13	5234850

ሠንጠረዥ 199: በደሴ ከተማ ጉዳት የደረሰባቸው የውሃ መሠረተልማት አውታሮች ብዛትና የውድመት መጠን በብር

የክፍለ ከተማ	ጥልቅ ጎድጓድ	ጥልቅ ጎድጓድ
መናፈሻ	1	3,400,000
ቧንቧ	1	3,000,000
ሆጤ	1	100,000
አራዳ	1	2,700,000
ሰኞ ገበያ	1	1,500,000
ድምር	5	10,700,000

3.3.15 በንግድና ገቢያ ልማት ዘርፍ የደረሰ ጉዳት

የንግድና ገቢያ ልማት በብዛት የከተሜው ነዋሪ መተዳደሪያ ሲሆን፤ የወራሪው ኃይል በገባባቸው ሁሉም ዞኖችና ወረዳዎች ሁሉም የንግድ ድርጅቶች ላይ ከፍተኛ ዘረፋ ፈጽሟል። ሁሉም የንግድ ድርጅቶች የወራሪው ኃይል ከበታቸው እስከሚለቅ ድረስ ሥራ አቁመዋል (ምስል 54 እና 55) ።

ምስል 54: በወራሪው ኃይል እንዲወድሙ የተዳረጉ የንግድ ቤቶች (ነፋስ መውጫ ወረዳ)

ምስል 55፡ በወራሪው ኃይል የተለያዩ ክፍሎች ተፈተ በመወሰዱ አገልግሎት እንዳይሰጡ የተደረጉ የነዳጅ ማደያዎች (ጉባላፍቶ ወረዳ)

በመሆኑም ሰሜን ጎንደር ዞን አዳርቃይ፣ ደባርቅ፣ ዳባትና ጠለምት ወረዳዎች 43,036,488 ብር (አርባ ሶስት ሚሊዮን ሰላሳ ስድስት ሺህ አራት መቶ ሰማንያ ስምንት ብር)፣ ደቡብ ጎንደር ዞን ላይ ጋየንት፣ ነፋስ መውጫ፣ ፋርጣ፣ ጉና በጌምድርና ደብረታቦር በቅደምተከተል 261,648,338 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ሰላሳ ስምንት ብር)፣ ሰሜን ወሎ ዞን 12 የሚደረሱ ወረዳዎች ላይ (957,496,628 ብር)፣ ደቡብ ወሎ ዞን 13 የሚደረሱ ወረዳዎች 3,593,590,961 ብር (ሶስት ቢሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ሶስት ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ሺህ ዘጠኝ መቶ ስልሳ አንድ ብር)፣ ሰሜን ሸዋ ዞን 10 የሚደረሱ ወረዳዎች ላይ 696,117,930 ብር (ስድስት መቶ ዘጠና ስድስት ሚሊዮን አንድ መቶ አስራ ሰባት ሺህ ዘጠኝ መቶ ሰላሳ ብር)፣ በዋግኸምራ ብሔረሰብ ዞን ዝቋላ፣ ሰቆጣ ከተማና ሰቆጣ ዙሪያ 358,084,432 ብር (ሶስት መቶ አምሳ ስምንት ሚሊዮን ሰማንያ አራት ሺህ አራት መቶ ሰላሳ ሁለት ብር)፣ የኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን አምስት ሚደርሱ ወረዳዎች 29,840,270 ብር (ሃያ ዘጠኝ ሚሊዮን ስምንት መቶ አርባ ሺህ ሁለት መቶ ሰባ ብር) እና በደሴ ከተማ አምስቱም ከፍለ ከተሞች 1,053,377,472 ብር (አንድ ቢሊዮን አምሳ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ ሰባት ሺህ አራት መቶ ሰባ ሁለት ብር) የሚገመት ውድመት ደርሶባቸዋል (ሠንጠረዥ 200)።

አብዛኛዎቹ ትልልቅ ድርጅቶችና ተቋራጮች ንግዳቸውን ለማሳለጥ የንግድ መኪኖች ነበሯቸው። ስለሆነም በአጋጣሚ ሆኖ ወደመሀል ሃገር ለሥረ የሄደ መኪና ካልሆነ በቀር ሁሉም የንግድ ድርጅት መኪኖች በወራሪው ኃይል ተዘርፈዋል፤ ወይም ወድመዋል። በመሆኑም ሰሜን ጎንደር ዞን አዳርቃይና ጠለምት ወረዳዎች 1,576,000 ብር (አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ሰባ ስድስት ሺህ ብር)፣ ደቡብ ጎንደር ዞን ላይ ጋየንት፣ ነፋስ መውጫ፣ ፋርጣ፣ ጉና በጌምድርና ደብረታቦር ወረዳዎች 261,648,338 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ አንድ ሚሊዮን ስድስት መቶ አርባ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ሰላሳ ስምንት ብር)፣ ሰሜን ወሎ ዞን 12 በሚደረሱ ወረዳዎች ላይ 262,935,584 ብር (ሁለት መቶ ስልሳ ሁለት ሚሊዮን ዘጠኝ

መቶ ሰላሳ አምስት ሺህ አምስት መቶ ሰማንያ አራት ብር)፤ ደቡብ ወሎ ዞን 13 ሚደረሱ ወረዳዎች 132,796,830 ብር (አንድ መቶ ሰላሳ ሁለት ሚሊዮን ሰባት መቶ ዘጠና ስድስት ሺህ ስምንት መቶ ሰላሳ ብር)፤ ሰሜን ሸዋ ዞን 10 የሚደረሱ ወረዳዎች ላይ 85,169,125 ብር (ሰማንያ አምስት ሚሊዮን አንድ መቶ ስልሳ ዘጠኝ ሺህ አንድ መቶ ሃያ አምስት ብር)፤ በዋግ ሕምራ ብሔረሰብ ዞን ዝቋላ፤ ሰቆጣ ከተማና ሰቆጣ ዙሪያ 71,238,900 ብር (ሰባ አንድ ሚሊዮን ሁለት መቶ ሰላሳ ስምንት ሺህ ዘጠኝ መቶ ብር)፤ የኦሮሞ ብሔረሰብ ዞን 2 ወረዳዎች 25,001,234 ብር (ሃያ አምስት ሚሊዮን አንድ ሺህ ሁለት መቶ ሰላሳ አራት ብር) እና በደሴ ከተማ አምስቱም ከፍለ ከተሞች 1,053,377,472 ብር (አንድ ቢሊዮን አምሳ ሶስት ሚሊዮን ሶስት መቶ ሰባ ሰባት ሺህ አራት መቶ ሰባ ሁለት ብር) የሚገመት ውድመት ደርሶባቸዋል (ሠንጠረዥ 200)።

ሠንጠረዥ 200: የንግድና ገቢያ ልማት የውድመት መጠን በብር በዞን እና በወረዳ

ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን	ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን
ሰ/ንግደር	ኢድአርቃይ	39,687,274	ደቡብ ወሎ	ተንታ	153,847,292
	ደባርቅ	47,792		ኩታበር	980,681,726
	ጠለምት	3,301,422		አምባሰል	240,477,828
	ድምር	43036488		ተውለደሬ	18,465,659
ደ/ንግደር	ገፋስ	64,948,455		ወሮባቡ	76,117,019
	ላይጋይንት	180,569,753		ቃሉ	11,064,743
	ፋርጣ	1,706,920		ደ/ዙሪያ	11,966,015
	ደ/ታቦር	10,383,254		ለጋንቦ	436,203,213
	ጉና በጌምድር	4,039,956		ከለለ	84,361,720
	ድምር	261,648,338		ጃማ	40,390,605
	ቡግና	21,688,916		ኮምበልቻ	539,570,354
ሰሜን ወሎ	ራያቆቦ	55,522,458		ሃይቅ	649,562,599
	ግዳን	19,291,273		ደላንታ	350,882,188
	መቄት	970,440		ድምር	3593590961
	ዋድላ	53,593,581	ኦሮሞ ብሔረሰብ አስተዳደር	ደዋ ጨፋ	165,412
	ጉባላፍቶ	195,631		ባቲ ወረዳ	23,128
	ሀርቡ	415,767,661		ጃሌጥሙጋ	17,430,048
	ወልዲያ	369,842,040		አርጡማ ፍርስ	381,929
	ላስታ	1,005,327		ኬሚሴ	11,839,753
	ዳውንት	7,745,053	ደሴ ከተማ	ድምር	29,840,270
	ጋዞ	1,196,156		መናፈሻ	106,375,102
	አንጎት	10,678,092		ቧንቧ ውሃ	138,773,865
	ድምር	957,496,628		ሆጤ	246,445,576
	ደ/ሲና	12,212,962		አራዳ	259,702,442
	መንዝ ጌራ	1,362,801		ሰኞ ገቢያ	302,080,487
	ኤፍራታ እና ግዳም	53,872,044		ድምር	947,002,370

ሰ/ሸዋ	መንዝ ማማ	90,974,721	ዋግ ሕምራ ብሔረሰብ አስተዳደር ዞን	ዝቋላ	11,046,367
	ጣርማ በር	30,425,226		ሰቆጣ ከተማ	338,497,325
	ቀውት	135,264,440		ሰቆጣዙሪያ	8,540,740
	መንዝ ቀያ	9,740,086		ድምር	358,084,432
	ሸዋ ሮቢት	280,297,123			
	አጣየ	63,994,744			
	ማህል ሜዳ	17,973,783			
	ድምር	696,117,930			

ሠንጠረዥ 201: የንግድ መኪኖች የውድመት መጠን በዞን እና በወረዳ

ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን	ዞን	ወረዳ	የውድመት መጠን
ሰሜን ወሎ	ቡግና	8,140,000	ሰሜን ጎንደር	አዳርቃይ	1,540,000
	ራያ ቆቦ	8,108,000		ጠለምት	36,000
	ግዳን	145,000		ድምር	1,576,000
	ዋድላ	2,490,100	ደቡብ ወሎ	መቅደላ	1,460,000
	ጉባላፍቶ	225,900		ኩታበር	360,000
	ሀርቡ	57,938,529		አምባሰል	8,527,860
	ወልድያ	81,095,000		ተውላደሬ	3,973,500
	ላሲታ	1,203,350		ወሮባቡ	2,278,500
	አንጎት	30,711,200		ቃሉ	9,999,500
	ቆቦ ከተማ	70,480,900		አልቢኮ	12,530,630
	ላሊበላ	2,397,605		ከለላ	2,075,440
	ድምር	262,935,584		ጃማ	1,063,000
	ደ/ሲና	500,000		ወረኢሉ	24,500,000
ሰሜን ሸዋ	አንጾኪያ ገምዛ	19,000	ደሴ	ኮምቦልቻ	50,302,400
	ኤፍራታ አና ግድም	10,878,750		ደላንታ	15,726,000
	መንዝ ማማ	30,000		ድምር	132,796,830
	ጣርማ በር	730,000		መናፈሻ	14,461,975
	ቀውት	1,054,000		ቧንቧ ውሃ	14,830,000
	መንዝ ቀያ	17,063,225		ሆጤ	4,964,044
	ሸዋ ሮቢት	19,865,000		አራዳ	14,176,250
	አጣየ	28,952,650		ሰኞ ገቢያ	26,000
	ማህል ሜዳ	6,092,500		ድምር	48,458,269
	ድምር	85,169,125	አሮሞ	ጂሊጥ መጋ	500,000
	ዝቋላ	27,350,500		ባቲ ከተማ	24,501,234
	ሰቆጣ ከተማ	41,208,000		ድምር	25,001,234
	ሰቆጣ ዙሪያ	2,664,400			
ዋግ	ዳህና	16,000			
	ድምር	71,238,900			

ምዕራፍ አራት፤ መደምደሚያና ምክረ ሀሳቦች

4.1 መደምደሚያ

ወረራው በተካሄደባቸውና ሌሎች በክልሉ አካባቢዎች በሚኖሩ የማህበረሰብ ክፍሎች በስነልቦናና በአዕምሮ ጤና ከፍተኛ ችግር ገጥሟቸዋል። ሆኖም የደረሰውን ሰብአዊና ቁሣዊ ጉዳት አዕምሮ ሊታሰብ የማይችልና ከፍተኛ ነው። በአጠቃላይ ይህ ወረራ በአማራ ክልል ብሎም በሀገሪቱ መጠነሰፊ ሞት እንዲሁም ሌሎች ሰብዓዊ፣ ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና ስነልቦናዊ ውድመቶችን አስከትሏል። በመሆኑም ተማሪዎች ከትምህርት ገበታቸው ተገልለዋል፤ በተለይም እናቶች ህጻናትና መላው የጉዳቱ ሰለባ የማህበረሰቡ ክፍሎ በጤና አገልግሎት አለመኖር ለሞትና ለከፋ የጤና ችግር ተጋልጠዋል። አምራች ኢንዱስትሪው በወራሪው ኃይል በመጎዳቱ ሳቢያ ከፍተኛ የስራ አጥነት ምጣኔ ታይቷል። በተጨማሪም የሀገሪቱ ኢኮኖሚ የጀርባ አጥንት የሆነው የግብርናው ክፍለ ኢኮኖሚ በከፍተኛ ሁኔታ ወድሟል በመሆኑም የክልሉ አርሶ አደሮች ለከፋ ድህነት ተጋልጠዋል፤ ይህም የሀገሪቱንም የድህነት ምጣኔ በእጅጉ ከፍ አድርጎታል። ይህም በየሴክተሩ የደረሰው ውድመት ክልሉን ወደኋላ ሠላሳ ዓመት ወደነበርበት ይመልሰዋል ማለት ነው። እንደማሳያም አጠቃላይ የደረሰውን ቁሣዊ ጉዳት በሠንጠረዥ 202 ላይ ተመልክቷል።

- ▶ በሁሉም በተወረሩ ዞኖች በተደረጉ ጥናቶች ወራሪው ኃይል በስነልቦናና በአዕምሮ ጤና ረገድ ያስከተለው ጉዳት እንደሚከተለው ሊገለጽ ይችላል። እነርሱም፤
- ▶ ወራሪው ኃይል በማህበረሰቡ ስነልቦናና ማህበራዊ መስተጋብር ላይ አሉታዊ የሆነ ከባድ ተጽዕኖ ለማሳደር በነበረባቸው ሁሉም ዞኖች ሴቶች፣ ህጻናት አዛውንቶችና ሌሎች የማህበረሰቡ አባላት በአስተሳሰብ፣ በባህርይ፣ በአዕምሮና በስሜታቸው ላይ ተጽዕኖ አሳድሯል። ይህም ማህበረሰቡ ከሚኖርበት አካባቢያዊ ሁኔታ፣ ወግና ባህል፣ እንዲሁም ልማድ፣ ማህበራዊ ግንኙነታቸውና፣ ማህበራዊ ሚናቸው ላይ ከፍተኛ ችግር አስከትሏል። ስለሆነም ወራሪው የቆየባቸው ሁሉም ዞኖች ለእድገትና ለለውጥ ምቹ ያልሆነ አካባቢያዊ መስተጋብሮች እንዲኖሩ ከፍተኛ የእኩይ ስራ ሰርቷል።
- ▶ በማህበረሰቡ ውስጥ ያለ አሉታዊ የሆነና ከቁጥጥራቸው ውጭ የሆነ ስሜት እንደሚሰማቸው፣ “ልጠቃ እችላለሁ” የሚል ስሜት እንዲያዳብሩ ተደርገዋል። ይህም ከረጅም ጊዜ አንጻር ሲታይ አዕምሯዊ፣ ስነልቦናዊ እንዲሁም አካላዊ የጤና ችግር ሊያመጣ እንደሚችል ከጥልቅ ውይይቶቻቸውና ከቃለመጠይቆቹ መረዳት ተችሏል።

- የባህሪያና የጸባይ ለውጥ ሊያመጣ የሚችል አዕምሯዊና ስነልቦናዊ ምልክቶች እንዲሁም እየቆየ ሲሄድ ክፍተኛ የጤና ችግር ምንጭ ሊሆን የሚችሉ የጭንቀት ችግሮች (anxiety) በሁሉም ወራሪው በነበረባቸው ዞኖች ታይተዋል።
- ክፍተኛ የአመለካከት፣ የባህሪያና የጤናማ አስተሳሰብ ችግሮች ምንጭ ሊሆን የሚችል ለፍርሃት፣ ለተስፋታቢነት፣ ራስን ከሌሎች ለመነጠል (ለማግለል) እንዲሁም በስነልቦና ቁስለት ምክንያት የመጣ ሰቆቃ (trauma) እንዳለ አሳይቷል። ይህ መጠነሰፊ ችግር በሁሉም ወራሪው በቆየባቸው ዞኖች ውስጥ በሁሉም የእድሜ እርከኖችና ጾታዎች ላይ ታይቷል።
- ብዙ የማህበረሰቡ ክፍሎች አሰቃቂ ሁኔታዎችን እንደማሳለፋቸው፣ በኋላ ሊመጣ የሚችል የስነልቦና ምስቅልቅል፣ እንዲሁም ወራሪው ተሸንፎ ከወጣ በኋላ ራሱ የሰቆቃው ብልጭታና ከዚህ ጋር የተያያዙ አዕምሮ የጤና ችግር እንዳጋጠማቸውና ብዙ ጊዜ ሰቆቃው በአምሯቸው እንደሚመጣ/እንደሚመላለስ (post-traumatic stress disorder) አሳይቷል።

4.2 ምክረ ሀሳቦች

በሁሉም ዘርፎች ላይ ከደረሰባቸው የስነልቦና፣ የስነአዕምሮ፣ የሰብዓዊና የቁሣዊ ጉዳዮችን እንደገና እንዲያገነገሙና ወደነበሩበት እንዲመለሱ ከተቻለም የተሻለ የመልሶ ማልማት ክንውን እንዲኖር ሁሉንም ዘርፍ ማነቃቃትና ማስተባበር ያስፈልጋል። በመሆኑም ሁሉንም ዘርፎች ከማነቃቃት አንጻር የተለያዩ እርምጃዎችን መውሰድ ያስፈልጋል።

የክልሉና የፌደራል መንግስታት እንዲሁም ሌሎች በለድርሻ አካላት አፋጣኝና ዘላቂ የሆነ ኢኮኖሚያዊ፣ ማህበራዊና ስነልቦናዊ እስትራቴጅ በመንደፍና በመተግበር ማህበረሰቡን ከገጠመው የከፋ ችግር ሊያወጡት ይገባል። ለዚህም እስትራቴጅ ትግበራ የህብት ማፈላለግና ማሰባሰብ ስራ በሰፊው ማከናወን ይጠይቃል። በአጠቃላይ የአማራ ህዝብ እየደረሰበት ካለው መጠነሰፊ ጥቃት እንዲጠበቅ ህጋዊም ሆነ ፖለቲካዊ ከላለ ስለሚያስፈልገውና ለወደፊቱም መሰል ችግሮች እንዳይከሰቱ የፌደራሉና የክልሉ መንግስት እንዲሁም ሌሎች የሚመለከታቸው አካላት ክፍተኛ ርብርብ ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

የመንግስት ተቋማትና የአገልግሎት ዘርፎች ቅድሚያ ወደስራ መግባት አለባቸው፤ የተወሰኑት ስራ የጀመሩ ቢሆንም፤ የተሰበሩና የተጎዱ ህንጻዎች፣ ቁሳቁሶችና ግብዓቶች በአገልጋዩና በተገልጋዩ ማህበረሰብ ላይ የስነልቦና ጉዳት ስለሚያስከትሉ በተሻለ ሁኔታ መስራትና ማደራጀት ቢቻል መልካም ነው። ሁሉም ሴክተሮች ከላይ እስከ ታች በተደራጀ መልኩ ጉዳቱን ለመቀልበስ በሚያስችል ሁኔታ ተደራጅተው ስራዎችን መስራት ቢቻል፤ በተለይም የጤናና የትምህርት ተቋማት የተለየ ትኩረት ተሰጥቷቸው በአጠቃላይ ስራውን በተሻለ አደረጃጀትና አሰራር በመዘርጋት ዝርዝር እቅድና የድርጊት መርሀግብር በማውጣት፣ የተሻለ ሃብት በማሰባሰብ በጥብቅ ስነምግባር አደረጃጀቱን ጠብቆ እንዲተገበር ማድረግ ቢቻልና በየሴክተሩ መሰራት ያለባቸው ጉዳዮች እንደሚከተለው በዝርዝር ምክረሀሳብ

ቀርቦታል።

4.2.1 በስነልቦና፣ በአዕምሮ ጤናና በማህበራዊ መስተጋብር ላይ የደረሰውን ጉዳት እንዲያገግም ለማድረግ

የአማራ ህዝብ ከደረሱበት የስነልቦና፣ የአዕምሮ ጤናና የማህበራዊ መስተጋብር ጉዳቶች እንዲያገግም ለማድረግ በተለያዩ ደረጃ መተግበር ያለባቸውን ጉዳዮች እንደሚከተለው ተዘርዝረዋል፤

ሀ) በግለሰብ ደረጃ

1. ስነልቦና እጅግ ውስብስብና በየቀኑ ከሚሰሩ ተግባራት ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት ስላላው በግለሰብ ደረጃ መስራት ያለባቸው ነገሮችም እነዚህን ያካተተ መሆን ይኖርበታል። ስለሆነም የተመጣተነ ምግብ፣ የጤና ተቋማት፣ መደበኛና ኢመደበኛ የትምህርት ጠቋማት፣ በቂ የሆነና ከአደጋ የጸዱ የህጻናት የመጫወቻዎች፣ ላይ ትኩረት ተሰጦ እየተሰራ ስለመሆኑና ተጋላጭ ለሆነ ህጻናት (ልዩፍላጎት፣ የወሲብ ትንኮሳና ጥቃት፣ እንዲሁም ችላ ለተባሉ) ልዩ ትኩረት መስጠትና መስራት ያስፈልጋል።
2. ግለሰቦች በትግራይ ወራሪ ኃይል በየጊዜው እንዲያስቡና እንዲያምስላስሉ ከተደረገባቸው መጠነሰፊ ስነልቦናዊ ቁስለቶች ይልቅ ለወደፊት እድላቸውና ተስፋቸው ወሳኞችና ራዕይ ያላቸው እንዲሆኑ ማገዝና የተለያዩ ፕሮግራሞችን (የቴሌቪዥንና ራዲዮ ፕሮግራሞችን ጨምሮ) መቀየስ ያስፈልጋል። ዘላቂ ተጠቃሚነት ላይ ያተኮረ፤ ስለተፈጠሩት ጉዳዮች ብቻ የሚያብሰለስል ሳይሆን ስለወደፊቱ መወሰን የሚቺል ወጣት ለመገንባት ማስተማር ያስፈልጋል።

ለ) በቤተሰብ ደረጃ

1. የትግራይ ወራሪ ኃይል ብዙ የቤተሰብ አባላትን በሞት ወይም በመፈናቀል አለያይቷል። ይህ ቤተሰባዊ መዋቅር ለወደፊቱ ትውልድ (ለህጻናት) በስነልቦና መዋቅራቸው ላይ ማይተካ ሚና ስለሚኖረው በትግራይ ወራሪ ኃይል ምክንያት ከቤተሰቦቻቸው የተለዩትን ሰዎች፣ በተለይም ህጻናቶች ከበተሰቦቻቸው ጋር እንዲገናኙ ማድረግና አስፈላጊውን የስነልቦና እርዳታ መስጠትና በየደረጃው ካሉ የሴክተር መስሪያ ቤቶች ጋር መስራት ያስፈልጋል።
2. ማህበራዊ ሰራተኞች (social workers) ከኃይማኖታዊ ተቋማት መሪዎችና አገልጋዮች ጋር በመተባበር በየአካባቢው ከሚኖረው ማህበረሰብ ጋር በተቀናጀ መልኩ አዎንታዊ የቤተሰብ መስተጋብር እንዲኖር ማገዝ አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል።
3. የትግራይ ወራሪ ኃይል በስነልቦናና ማህበራዊ መስተጋብሮቻችን ላይ ካደረሰው እኩይ ተግባር አንጻር በቤተሰብ አባላት ውስጥ የአስተሳሰብ፣ ባህሪና ስሜት ለውስጥ ስላለ፤ በእነዚህ ጉዳዮች ላይ ትኩረት ሰጦ መስራት ያስፈልጋል።
4. መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች በየአካባቢው ካለው ማህበረሰብ

ጋር በመተባበር በወራሪው ምክንያት ችግር ላይ ለወደቁ ቤተሰቦች መሰረታዊ ፍላጎቶቻቸው፣ ማለትም መጠለያ፣ ምግብና አልባሳት እንዲሟሉላቸው ማገዝ ያስፈልጋል።

ሐ) በማህበረሰብ ደረጃ

1. ማህበረሰቡ ሲኖር ያካበታቸው እሴቶች፣ ወጎችና እርስ በእርስ የሚያስተሳስሩ ማህበራዊ መስተጋብሮች ተዛብተዋል። እድር፣ እቁብ፣ የተቸገሩ መርዳትንና የመሳሰሉ ማህበራዊ መገለጫዎች ተዳክመዋል። ስለዚህ ጎረቤቶች እርስበርስ እንዲረዳዱና የተለያዩ ችግሮቻቸውን እንዲፈቱ የማበረታታትና የማብቃት ስራዎች መስራት ይጠበቃል።
2. ይህ ጥናት በተደረገባቸው ሁሉም በወረራ የቆዩ የማህበረሰብ ክፍሎች ስነልቦናዊ ብቸኝነት፣ ጭንቀት፣ መደፈር፣ ተስፋቢነትና ለተለያዩ ጫናዎች ተዳርገዋል። ስለዚህ ስሜታቸውን ሊገልጹበት የሚችሉ ለክርስቲያኑና ለሙስሊሙ ማህበረሰብ የአምልኮ ቦታዎች እንዳሉ ማረጋገጥና በትግራይ ወራሪ ኃይል የተደፈሩትን ሰዎች ላይ የመገለልና አድሎ ሁኔታዎችን መቀነስና መነጋገር እንዲችሉ ማገዝ ያስፈልጋል።
3. ህጻናትና ሴቶች በተለየ መልኩ በትግራይ ወራሪ ኃይል ተጠቂዎች ነበሩ። ብዙ ህጻናት ወላጅ አልባ ሆነዋል፤ ብዙም ሴቶች ተደፍረዋል፤ ማህበረሰቡን በመፍራት እስከአሁን ያልተመለሱና ራሳቸውን የደበቁም እንዳሉ ጥናቱ አረጋግጧል። ስለዚህ መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ለህጻናት ከለላ መስጠትና ምቹ የሆኑ አካባቢያዊ መኖሪያዎችን ማመቻቸት፣ ለችግሮቻቸው የመፍትሄ አቅጣጫ መለየትና መስራት ያስፈልጋል።
4. የተለያዩ ሴክተር መስሪያቤቶች በጋራ ሆነው ወረራው በነበረባቸው አካባቢዎች ማህበረሰቡ ታስፍ እንዲኖረው፣ እንዲተባበርና መልሶ መቋቋም ላይ እንዲረባረብ ማህበራዊ ልምድ፣ ወግና እሴቶቻቸውን በጋራ መተገበር ይችሉ ዘንድ ድጋፍ ማድረግ ያስፈልጋል።

መ) በህዝብ ደረጃ

1. የስነልቦና ጫናው በግለሰብ ደረጃ ብቻ የተወሰነ አልነበረም። ስነልቦናዊ ጠባሳውና ከጠባሳው ጋር ተያይዞ ለሚመጡ አዕምሯዊ የጤና እክል በብዙ ወራሪው በነበረባቸው አካባቢዎችታይቷል። ትምህርትቤቶችን፣ ኃይማኖታዊ ስፍራዎችንና ማንኛውም ህዝብ ሊሰበሰብባቸው የሚችሉ ማህበራዊ ተቋሞችን ለስነልቦና ማገገሚያ እንደግብዓት መጠቀም ያስፈልጋል። መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶችን ባቀናጀ መልኩ ከነበረው የስነልቦናና አዕምሮ ጠባሳና ማህበራዊ መስተጋብሩ የተስተካከል ይሆን ዘንድ፣ ማህበራዊ እረፍት እንዲኖር መስራት ያስፈልጋል።
2. የትግራይ ወራሪ ኃይል በዋናነት መሰረታዊ የልማት ተቋማት ላይ ውድመትና ዘረፋ ፈጽሟል። መሰረታዊ የልማት ተቋማት ለማህበረሰቡ ስነልቦናና ማህበራዊ መስተጋብር የማይተካ ሚና አላቸው። ስለዚህ መንግስትና መንግስታዊ ያልሆኑ የልማት ተቋማት

ለመሰረታዊ አገልግሎቶች መሟላት በጋራ መስራት ይጠበቅባቸዋል።

3. ወራሪው በነበረባቸው ሁሉም ዞኖች ለኑሮ ምቹ እንዳይሆኑ ከፍተኛ ጥፋት ፈጽሟል። ስለዚህ ማህበረሰቡ ለኑሮ ምቹ የሆነ አካባቢ እንዲኖር መስራት ያስፈልጋል። ትምህርትቤቶችና የእምነት ተቋማት ወራሪው ኃይል ለቀብር ሲጠቀምባቸው እንደነበር መረጃዎች በግልጽ አሳይተዋል። ስለዚህ እነዚህን ተቋማት መፈተሽ አስፈላጊና ማጽዳት ያስፈልጋል።
4. ወራሪው ኃይል እንደግለሰብ ሳይሆን እንደማህበረሰብ ሲያጠቃ ስለነበር ማህበራዊ ጥበቃና ከላላ እንዲኖር ማድረግ ያስፈልጋል። ይህ ማህበራዊ ከላላ በተለይ የኦሮሞ ብሄረሰብ አስተዳደር ውስጥ የከፋ ልዩነት እንዲኖር ሲሰራ እንደነበር ጥናቱ ስላመለከተ፤ በዚህ ዞን ላይ ትኩረት መስጠት አስፈላጊ ሆኖ ተገኝቷል።
5. የትግሬ ወራሪ ኃይል በአጠቃላይ የአማራን ህዝብ እንደህዝብ በተለይ ደግሞ፤ ወረራ በተደረገባቸው ስምንት ዞኖች ውስጥ ከስነልቦና ጉዳት ጋር የተያያዘ የስሜት፣ የአስተሳሰብና የባህርይ ለውጥ ታይቷል። ስለዚህ ባለታብቶችን፣ የመንግስት መስሪያ ቤቶችንና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶችን በማጣመር የስነልቦናና ከስነልቦና ጋር ተያይዘው ለሚመጡ የአዕምሮ ጤና ችግሮች ማገገሚያ ማዕከላት ስለሚያስፈልጉ፤ ማደራጀት።

- የሰብአዊ ጉዳት እንዲያገግም ከማድረግ አንጻር
- የወራሪው ኃይል በደረሰባቸው አካባቢዎች በተለይ በትምህርትቤቶች ውስጥ በሚገኙ ተማሪዎች በጽሁፍ ተቀምጦ በተደራጀ መልኩ የስነልቦና ግንባታ መስጠት ቢቻል፤
- የመተዳደሪያ ሃብት ንብረታቸው ጉዳት የደረሰባቸው አካላት መልሰው እስኪደራጁ ድረስ የተሟላና በበቂ መጠን ያለው የምግብና ምግብነክ ያልሆኑ (የተማሪዎች ቁሳቁስ፣ የህክምና ድጋፍና የመሳሰሉት) ድጋፍ ማድረግ ቢቻል፤
- ልዩ ድጋፍ ለሚያስፈልጋቸው (ህጻናት፣ አረጋውያንና የአካል ጉዳተኞች) ተገኝዎች የሚመለከታቸው አባላትን በማስተባበር የተሟላ ድጋፍ በማድረግ ተጋላጭነታቸውን ለመቀነስ ቢሰራ፤ በወራሪው ኃይል የሞቱና ከባድ የመቁሰል አደጋ የደረሰባቸው ንጹሃን ዜጎች ቤተሰቦቻቸው እንዳይበትኑና ችግር ውስጥ እንዳይገቡ እንደተጋላጭነት አቅማቸውና የጉዳት መጠናቸው ታይቶ ተገቢው የማቋቋም ስራ ቢሰራ፤

4.2.2 የደረሱ ቁጣዊ ጉዳቶችን እንዲያገግሙ ወይም እንደገና እንዲቋቋሙ ከማድረግ አንጻር

ሀ) የወደሙ መኖሪያ ቤቶችን እንደገና መገንባት

የወደሙ ቤቶችን እንደገና ለመስራትና ተገኝዎችን ለማቋቋም መንግስትና ባለድርሻ አካላት ሊረባረቡ እንደሚገባ በመግለጽ የእርሻ ወቅት ከመድረሱ በፊት በሬ፣ ዘርና መኖም እንደሚያስፈልጋቸው በአጽእኖት ተናግረዋል። ማህበረሰቡንም በዚህ የማቋቋም ስራ

በጉልበት፤ ተጎጂዎችን በመለየትም ይሁን በልዩ ልዩ መንገዶች እንዲሳተፍ ማድረግ ወሳኝ እንደሆነ የአካባቢው ነዋሪዎች ገልጸዋል።

ለ) በግብርናው ዘርፍ የደረሰ ውድመት እንዲያገግም ማድረግ

- ▶ በጣም ብዙ የሆኑ የግብርና ተቋማት የወደሙ በመሆናቸው ቀጣዩን የግብርና ልማት ለማሳለፍና የክልሉን የምግብ ዋስትና ለማሻሻል፤
- ▶ የወደሙ የግብርና ተቋማት እንዲያገግሙና አስፈላጊውን የማህበረሰብ አገልግሎት እንዲሰጡ ማድረግ፤
- ▶ በወረራው ጊዜ የወደሙትን የግብርና ምርቶችን ለማካካስ የተለየ ጥረቶችን በማድረግ ገበሬው ድሮ ከሚያመርተው እጥፍና ከዚያ በላይ እንዲያመርት ማድረግ (ሰብል፣ አትክልትና ፍራፍሬ እንዲሁም የእንስሳት ምርቶች)
- ▶ ለተለያዩ የግብርና ምርቶች መጨመር አስፈላጊ የሆኑ ግብዓቶችን በስጦታም ሆነ በብድር ማሟላት፤
- ▶ የደን ሀብት እንክብካቤን በተሻለ ማካሄድ፤
- ▶ የወደሙ የመስኖ ልማት አውታሮችንና በመስኖ በማልማት የተሻለ ምርት ሊሰጡ ሚችሉ ሰብሎችን ማልማት፤
- ▶ የግብርና ሥራ ስልጠናና ምርምሮችን በተጠናከረ መልኩ ማስኬድ፤
- ▶ ከአርሶአደሩ ፣ ከማህበራትና ከመሳሰሉት አካላት የተዘረፈና የወዱሙ የውሃ መሳቢያ ሞተሮችን ሊተካ የሚችል አቅርቦት እንኖሮ ማድረግ
- ▶ ለመስኖ ልማት የሚሆን በልዩ ሁኔታ የማዳበሪያና የምርጥ ዘር አቅርቦት ማመቻቸት፤
- ▶ ለመስኖ ልማት የሚያሳዩ የተለያዩ የግብርና ቴክኖሎጂዎች፣ የእርሻ መሳሪያዎችንና በተቻለ መጠን የእርሻ ትራክተሮችን እንዲያቀርቡ ማዴረግ ለመስኖ ተብለው የተቆፈሩ የውሃ ጉድጉዶችን ለስራ ዝግጁ ማድረግ መሰረተ ልማቶችን እንዲሟሉ ማድረግ
- ▶ እንስሳቶቻቸው የተገደሉባቸው/የተዘረፉባቸው/ታረደው የተበለቡቸው አርሶአደሮችን በብድርም ሆነ በተለያዩ የመልሶ ማቋቋም ዘዴ እንስሳትን ገዝቶ መስጠት የሚቻልበትን ስልት በመንደፍ፣ የወደሙና የተዘረፉ የእንስሳት ክትባት፤ መድሃኒቶችንና የማዳቀያ ቁሳቁሶችን መደገፍ፤
- ▶ የወደሙ ደኖችና ችግኝ ጣቢያዎችን በፍጥነት ወደነበሩበት እንዲመለሱ ማድረግ፤

ሐ) በስራና ስልጠና ዘርፍ

- ▶ የስራና ስልጠና ዘርፍ በሥራ ብዙ የወደሙ የቴክኒክና ሙያ ተቋማትና ጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች ይገኙበታል።

- ▶ በቴክኒክና ሙያ ተቋማት የተዘረፉትና የወደሙት የተለያዩ የስልጠና ማሸናፊት በብዛት በውጭ ምንዛሬ ከውጭ የሚገዙና ውድ ሰለሆኑ በዋናነት ከአጭር ጊዜ አኳያ የቢሮ ቁሳቁሶችንና በሀገር ውስጥ ሊገኙ የሚችሉ ቁሳቁሶችንና ማሸናፊትን በጀት አስይዞ በመንግስት የማሟላት ስራው ቢሰራና ከሌሎች አቻ የቴክኒክና ሙያ ኮላጆች በትርፍነት የተቀመጡ የማሰልጠኛ መሳሪያዎችን ለይቶ ወደእነዚህ ተቋማት የማሸጋገጥ ስራ ቢሰራ፤ በመካከለኛ ጊዜ ደግሞ፤ ግዥ ተፈጽሞ የሚተኩበትና ስራ የሚጀመሩበት ሁኔታ ቢመቻች፤
- ▶ በጥቃቅንና አነስተኛ ኢንተርፕራይዞች በኩል ጉዳት የደረሰባቸውን ወጣቶች እንደገና እንዲሰባሰቡ በማድረግ የስነልቦናና የገንዘብ ድጋፍ ተደርጎላቸው ሥራቸውን እንዲጀምሩ ቢደረግ።

መ) የንግድ ማህበረሰቡን ከማነቃቃት አንጻር

- ▶ ከአጭር ጊዜ አኳያ በንግዱና በአገልግሎት ሰጭ ዘርፉ ላይ የተሰማሩና ጉዳት የደረሰባቸው የንግድ ድርጅቶች የስራ ማስኬጃ ብድር በአንስተኛ ወለድና እንደንግዱ ባህሪ እየታየ የእጩይታ ጊዜም ቢኖርና ከጉዳቱ አንጻር ቢመቻችላቸውና ወደስራ እንዲገቡ ቢደረግ፤
- ▶ በአካባቢው በኢንቨስትመንት ስራ ላይ ተሰማርተው የነበሩና የጉዳቱ ሰለባ የሆኑ አካላትን በልዩ ሁኔታ የብድር አገልግሎት እንዲያገኙ በአገር አቀፍ ደረጃ ቢሰራ፤
- ▶ በተለይ አምራች ዘርፉ ክፍል የሆነው የማመረቻ ማሸናፊው የወደመባቸውና የተዘረፈባቸው በሊዝ ፋይናንስ ስርዓት ልዩ መመሪያ ተዘጋጅቶ እንዲደገፉ ቢደረግ።

ሠ) በትምህርት ዘርፍ

ከአጭር ጊዜ አንጻር

- ▶ የመምህራንና የተማሪዎች የስነልቦና ስልጠና/ማበረታቻ ማመቻቸት፤
- ▶ በተለያዩ ደረጃ የሚገኙ የትምህርትቤቶችን የጉዳት አዳይነትና መጠን በመገምገም በወቅቱ ትምህርት ማስጀመር የሚቻልበት ሁኔታን መቀየስ፤

ከመካከለኛና ከረጅም ጊዜ አንጻር

- ▶ በትምህርት ቤቶች የደረሰው ጉዳት መልሶ ለማቋቋም የተለያዩ የገንዘብ ምንጭ በማፈለግ የሕንፃ ጉዳት ጥገናና ግንባታ በማካሄድ የጎደሉ ግብዓቶችን ማሟላት መቻል።

ረ) በጤናው ዘርፍ

እንደአስቸኳይ ጊዜ እረምጃ

- ▶ ለባለሙያዎች የስነልቦና ስልጠና/ማበረታቻ ማመቻቸት
- ▶ የእናቶችና ህፃናት ጤና አገልግሎት መስጫ እንዲሟላ ቢደረግ፤

- ▶ ለድንገተኛ ጤና ችግር አገልግሎት የሚውሉ ግብዓቶችን በአስቸኳይ እንዲሟሉ ማድረግ፤
- ▶ የረዥም ጊዜ የጤና ችግር ላለባቸው የማህበረሰብ ክፍሎች መድኃኒታቸው እንዳይቋረጥ ግብዓቶችን ማሟላት፤
- ▶ አምቡላንስ የወደመጣቸው ጤና ተቋማት በቅድሚያ ቢሟላ

ከመካከለኛ ጊዜ አንጻር መሟላት የሚገባቸው ተግባራት መካከል

- ▶ መደበኛ የጤና አገልግሎት አሟልቶ ማስጀመር የሚያስፈልጉ የመዳሀኒት፣ የምርመራና ህክምና መስጫ ቁሳቁሶች ቢሟሉ፤
- ▶ አብዛኛው የጤና ተቋማት ሞተርሳይክልና ጆነሬተር ሊሟላላቸው ይገባል፤
- ▶ በሆስፒታሎች ደረጃ “X-ray machine, anesthesia machine, CBC machine, Chemistry machine, Infant Radiant warmer & refrigerator” ቢሟላ፤
- ▶ በሁለም ጤና ጣቢያዎች “Microscope” ሊሟሉላቸው ይገባል።

ከረዥም ጊዜ አንጻር መሟላት የሚገባቸው ተግባራት መካከል

- ▶ የተጎዱ ጤና ተቋማትን መሰረተ ልማት ደረጃ በጠበቀ መልኩ እንዲሟል እቅድ በመንደፍና ፈንድ በማፈላለግ ግንባታ እንዲካሄድ ማድረግ፤

ሰ) በባህልና ቱሪዝም ዘርፍ

- ▶ የማህበረሰቡን ስነልቦና ለማሻሻል ተከታታይ የማነቃቂያ መደረኮች ቢፈጠሩ፤
- ▶ የእምነት ተቋማትንና ቋሚ ቅርሶችን ህብረተሰቡን በማስተባበርና መንግስት ድጎማ በማድረግ አስቸኳይ የጥገና ስራ ቢሰራ፤
- ▶ የባህል ሙዚሞችን መልሶ ለማቋቋም የሚያግዝ ቁሳቁስና የገንዘብ ድጋፍ ቢደረግ፤
- ▶ የመንግስት ተቋማትን (ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤቶችን) የስራ ማስጀመሪያ የሚሆን የኤላክትሮኒክስ፣ የስቴሽነሪ፣ የቢሮ ፈርኒቸርና ሌሎች አስፈላጊ ድጋፍችን ማድረግ ቢቻል መልካም ነው።
- ▶ ውድመት የደረሰባቸው የእምነት ተቋማት ማህበረሰቡን በማስተባበር ጥገና ሊደረግላቸው ይገባል።

የተመረጡ ማጣቀሻዎች ዝርዝር

- 1 Agaibi, C. E., & Wilson, J. P. (2005). Trauma, PTSD, and resilience: A review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6(3), 195-216.
- 2 Aida, T. (2020). Revisiting suicide rate during wartime: Evidence from the Sri Lankan civil war. *PloS one*, 15(10), e0240487.
- 3 Amhara Association in America. May 2022. Negelected Massacres aaint Amharas: Compendium of AAA's 2021 Reports on Human Rights Violations against Amharas. 269.
- 4 Amnesty International. (2022). Ethiopia: Survivors of TPLF attack in Amhara describe gang rape, looting and physical assaults. [online] Available at: [shorturl.at/hsGRV](https://www.shorturl.at/hsGRV) [Accessed 24 June 2022]. Central Statistical Agency (CSA) [Ethiopia] and ICF. (2016). Ethiopia Demographic and Health
- 5 Survey 2016 .Addis Ababa, Ethiopia, and Rockville, Maryland, USA: CSA and ICF.
- 6 Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5 (5th ed.). (2013). Arlington, VA: American Psychiatric Association. 2013. p. 276
- 7 Gebissa Yigezu. (2021). The challenges and prospects of Ethiopian agriculture, *Cogent Food & Agriculture*, 7:1, 1923619, DOI: 10.1080/23311932.2021.1923619.
- 8 Jakupcak, M., Hoerster, K. D., Varra, A., Vannoy, S., Felker, B., & Hunt, S. (2011). Hopelessness and suicidal ideation in Iraq and Afghanistan war veterans reporting subthreshold and threshold posttraumatic stress disorder. *The Journal of nervous and mental disease*, 199(4), 272-275.
- 9 Ministry of Health Ethiopia (2021). Health Sector Transformation Plan II: 2020/21- 2024/25. file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/HSTP-II.pdf

- 10 Ministry of Health (2020). Realizing Universal Health Coverage through Primary Health Care: A Road map for Optimizing the Ethiopian Health Extension Program 2020 – 2035. Addis Ababa, Ethiopia: Ministry of Health.
- 11 Mortality and Burden of Disease Estimates for WHO Member States: Males, all ages (2004)” (xls). World Health Organization. 2004.
- 12 Primary health care systems (PRIMASYS): case study from Ethiopia. Geneva: World Health Organization; 2017. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- 13 Singer, M. I., Anglin, T. M., Yu Song, L., & Lunghofer, L. (1995). Adolescents’ exposure to violence and associated symptoms of psychological trauma. *Jama*, 273(6), 477-482.
- 14 World Health Organization (2010). Monitoring the building blocks of health systems: a handbook of indicators and their measurement strategies

አባሪዎች

አባሪ 1፤ ወረራው ኃይል በወረራቸው አካባቢዎች የደረሰ ጉዳት በብር ተተምሮ የሚያሳይ ማጠቃለያ

ጉዳት የደረሰባቸው መ/ ቢዮች	ሰማን ሃንደር	ሰማን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰማን ሸዋ	አሮሞ ብሔራዊ	ደሴ ከተማ	ዋግኸምራ	ደ/ንደር	ደምር
ግንደኛ ገበያ ልማት	44,612,488	1,220,432,212	3,726,387,791	781,303,055	54,841,504	1,101,835,741	429,307,332	261,648,338	7,620,368,461
አ. ንዱስት ሪ ሴከተር		1,048,429,452.7	35,541,534,754	197,281,886.00	325,995,263	1,820,755,856	83,672,580	203,908,093	39,221,577,884.76
አ. ንሽስትመንት	99,968,868	885,173,136	125,999,842	19,167,424	50,174,971	97,889,744	45,880,140	261,648,338	1,585,902,463
ግብርና	4,771,608,241	28,905,429,496	42,643,831,913	6,058,443,028	1,142,655,045	616,826,023	4,655,466,212	3,639,481,907	92,433,741,865.25
መስኖና ቆላ ልማት	677,980,842	5,687,157,987	5,750,039,900	816,198,310	367,546,175	23,100	1,417,130,972	948,332,872	15,664,410,158
ደን እና ጥብቅ መሪት	3,487,747,073	4,901,719,258	8,505,749,835	1,200,135,557	445,479,892	304,917,778	349,635,163		19,195,384,555
ስራና ስልጠና	30,136,875	615,799,196	305,521,213	5,268,417,509	113,542,351	70,928,531	234,368,734	132,213,440	6,770,927,849
የመንግስት አስ. ቢሮዎች	58,037,767	1,507,797,603	12,178,056,521	14,545,461,013	7,303,589,214	1,219,078,767.00	1,550,813,447	175,329,581	38,538,163,913
መንግስታዊ ያልሆኑ ተቋማት	104,483,819	86,323,038	122,041,916	46,484,182		34,498,471	83,691,045	25,498,394	503,020,865
የመንግስት ተሽከርካሪዎች	171,755,800	501,085,198	227,442,800	77581450	280,953,500	141,879,149	610776000	52,048,800	1,579,197,499
መንግሥት እና ድልድዮች	34,320,000	114,266,500	12,062,351,500	740506250	819658		8,800,000	40,625,000	13,001,688,908
ወሃና ፍሳሽ	33,445,925	213,395,966	808,756,293.82	1,653,501.00	5,234,850	10,700,000	25,524,485	9,146,380	1,107,857,401
ተራሽም	126,407,457	188,972,432	35,449,909	8,808,940,250	5,211,300	8,042,430	566,098,060	6,685,085	9,740,595,623

ጉዳት የደረሰበት/ው መ/ ቢቶቶ	ሰሜን ጎንደር	ሰሜን ወሎ	ደቡብ ወሎ	ሰሜን ሸዋ	አሮሞ ብኬ/ብ	ደቡ ከተማ	ቋጥኸምራ	ደ/ጎንደር	ድምር
የአምነት ተቋማት	76,515,870	17,607,820	25,661,490	13311000	5,211,300	423,686,714	1,984,600	1,291,350	141,583,430
ትምህርት	138,482,757	1,315,255,801	1,194,668,803	1,815,120,351	244,228,791	423,686,714	1,348,107,309	29,777,190	6,509,327,716
ጤና ተቋማት	66,542,931	3,803,721,061	2,475,678,827	843,607,273	858,746,214	844,382,319	637,274,877	95,082,214	13,221,443,919
አማካኝ									38,102,527
ፋይናንስ ተቋማት									386,329,936
ወልደያ									6,199,999,998
የኒሽርስቲ									
ወሎ የኒሽርስቲ									11,992,563,453
መቅደላ አምባ የኒሽርስቲ									1,231,049,616
መብራት ሐይል									1,095,768,893
ቴሌኮሙኒኬሽን									368,000,000
ኢንዱስትሪያል ፓርክ									368,485,048
የመኖሪያ ቤት ውድመት	63,778,263	795,413,769	1,012,818,610	1,024,998,240	199,848,830	143,449,148	24,953,348	18,062,970	3,314,27,222
አጠቃላይ ውድመት	9,985,824,976	50,759,550,472	91,200,457,164	42,061,328,392	11,078,083,595	5,018,137,915	11,989,811,725	5,696,871,859	291,816,377,953

አባሪ 2፤ በጥናቱ የተሳተፉ አካላት ዝርዝር

1. በአማራ ክልል የሚገኙ የፌዴራል ዩኒቨርሲቲዎች (ባህርዳር፣ ጎንደር፣ ደብረታቦር፣ ደባርቅ፣ አንጂባራ፣ ደብረ ማርቆስ፣ ደብረብረሃን፣ ወሎ፣ መቅደላአመባ እና ወልዲያ ዩኒቨርሲቲዎች) ፎረም አስተባባሪነት
2. ፕላንና ልማት ቢሮ
3. ገንዘብ ቢሮ
4. አደጋ መከ/ምግብ ዋስ/ኮሚሽን
5. ትምህርት ቢሮ
6. ጤና ጥበቃ ቢሮ
7. ግብርና ቢሮ
8. አማራ የህ/ጤና ተቋም
9. ባህልና ቱሪዝም ቢሮ
10. ሴቶችና ህጻናትና ማህበራዊ ጉዳይ ቢሮ
11. ሥራ እና ሥልጠና ቢሮ
12. ከተማ እና መሠረተ ልማት ቢሮ
13. ንግድና ገበያ ልማት ቢሮ
14. ኢንዱስትሪና ኢንቨስትመንት ቢሮ
15. ፍትህ ቢሮ
16. መንገድ ቢሮ
17. ትራንስፖርት ቢሮ
18. የኢትዮጵያ ስታትስቲክስ አገልግሎት (ባሕር ዳር፣ ጎንደር፣ ደሴ እና ደብረብረሃን ቅርንጫፍ ፅ/ቤቶች)
19. ወረራው በተካሄደባቸው ዞኖች፣ ወረዳዎች፣ ከተማ አስተዳደሮች እና ቀበሌዎች የሚሰሩ አመራሮች እና ባለዎች
20. የተለያዩ መረጃዎችን በፈቃደኝነት እና ብቅንነት ለሠጡን የማህበረሰብ ክፍሎች

"ሀገራችን ኢትዮጵያ በየዘመኑ ብዙ አምባገነኖችን አስተናግዳለች። በሺህ ዓመታት ውስጥ ግን ይህን ዐይነት ጭካኔና አረመኔነት አይታ የምታውቅ አይመስለኝም። ሕወሓት ከውልደቱ ጀምሮ ጨካኝና አረመኔ መሆኑን የሚያስረዱ ብዙ ታሪኮች ቢኖሩም በዚህ ደረጃ በሕጻናትና በእናቶች ላይ ፍጹም ርህራሄ አልባ መሆኑን መገመት ይከብዳል። ጥናቱ የሰው ልጅ በዘር ጥላቻ ሲሰክር ፍጹም ጨካኝና አረመኔ እንደሚሆን ብቻ ሳይሆን ሙሉ በሙሉ አቅሉንም በመሳት እንስሳ እንደሚሆን በተግባር የታየበት ነው። በኢትዮጵያ ምድር፣ በኢትዮጵያዊያን ዕሴትና ዕምነት ተፈጽሞ ማየት ይቅርና ይሆናል ብሎ ማሰብ ይከብዳል። ስሜትን ተቋቁሞ ጥናቱን አንብቦ መጨረስ መቻል በራሱ ጨካኝ መሆንን ይጠይቃል። ሁሉም ነገር ልብ ሰባሪ ነው። የዘር ጥላቻ አባት የሆነው የናዚ አስተሳሰብ በጀርመን ብቻ ሳይሆን በዓለም ሁሉ ውግዝ ነው። በሀገራችንም የሕወሓት አስተሳሰብ ውግዝ ካልሆነ በስተቀር የኢትዮጵያ ትንሳኤ እሩቅ ነው፤ የንጹሃን ዜጎች መከራና ሰቆቃም አያልቅም። ጥናቱ አዲሱ ትውልድ ዘረኝነትንና ጥላቻን አምርሮ እንዲጠላ ከማገዙ ባሻገር ኢትዮጵያዊያን የፓለቲካ ስርዓታቸውን ፍኖተ ካርታም ቆም ብለው እንዲያዩ ትልቅ አመላካች ነው።"

ታፈረ መላኩ (ዶ/ር)

የደ/ማርቆስ ዩኒቨርሲቲ ፕሬዝዳንትና በአማራ ክልል የሚገኙ ከፍ/ትም/ተቋማት ፎረም ሰብሳቢ

"...እህቴ የ10 ቀን አራስ ነበረች። እኛ ስንሸሽ እሷ መውጣት አልቻለችም፤ ደም እያዘነበች መሄድ አትችልም ነበር። ያን የአስር ቀን ልጄን ወርውረው ገደለው እሷን ብዙ አንገላቲት/ደፈሯት። እና ከወር በላይ እንደታመመች ናት። አሁን እራሱ እኔ ዝም ብየ እዚህ መጣሁ እንጂ እንዳመማት ናት፤ ሌላ ቦታ ሄዳለች። እሷን እንደዚህ ካንገላቱ በኋላ ደግሞ፤ ሌላ ሰፈር ሄደው ልትወልድ አምስት ወይም ስድስት ቀን አካባቢ የቀራትን ነፍሰ ጡር ሴት ደፈሯት። ነፍሰጡርን መርጠው ህፃናትን መርጠው ነው፤ እንዲሁም እመጫቶችን መርጠው ነው፤ የደፈሯቸው።"

ዋጋ፡- 600 ብር
USD 50

ISBN 978-99944-3-742-9

9 789994 437429 >